

**TÜRKMENISTANDA DAŞKY GURŞAWY
GORAMAŇ WE TEBIGATDAN
PEÝDALANMAK**

(Kanunçylyk namalaryň ýygyndysy)

AŞGABAT – 2015 ý.

Türkmenistanda daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak. (Kanunçylyk namalaryň ýygyndysy). Aşgabat, Orhus merkezi, 2015. – 475 s.

Şu neşir Ýewropada Howpsuzlyk we Hyzmatdaşlyk Guramasynyň “Aşgabatdaky Orhus merkezi” taslamasynyň çäklerinde taýýarlandy. Taslama Milli Orhus merkezi arkaly Türkmenistanda Orhus konwensiýasynyň ýerine ýetirilmegine goldaw bermekligi maksat edinýär, ýagny merkeziň işi ekologik maglumatlaryň jemgyýetçilik köpçüligi üçin elýeterliligini üpjün etmäge, ekologik meseleler bilen bagly kararlaryň kabul edilmegine gatnaşmaklaryna we daşky gurşaw bilen bagly meseleler boýunça adalatly kazyýetiň elýeterli bolmagyna ýardam etmäge gönükdirilendir.

Kanunçylyk namalarynyň şu ýygyndysy tebigaty goramak işlerini alyp barýan edaralar, jemgyýetçilik guramalary, tebigaty goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunçylyk bilen gzyklanýan raýatlar, şeýle hem jemgyýetçilik köpçüliginiň tebigaty goramak boýunça çärelere gatnaşmaklaryny üpjün edýän döwlet edaralary üçin niýetlenendir.

Ýygyndyny düzüji we oňa sazbaşyny ýazan – hukuk ylymlarynyň kandidaty Ý.A.Kepbanow.

MAZMUNY

SÖZBAŞY	6
TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY	
1992-nji ýylyň 18-njy maýy, 2008-nji ýylyň 26-njy sentýabryndaky täzeden rejeleneni (Göçürmeler)	11
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY	
Tebigaty goramak hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2014 ý., №1, 40-njy madda) (Türkmenistanyň 18.08.2015 ý. kanuny esasynda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)	12
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY	
Atmosfera howasyny goramak hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1996 ý., № 4, 66- njy madda) (Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV kanuny esasynda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)	50
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY	
Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1998 ý., № 3, 53-nji madda) (Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV Kanuny esasynda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)	65
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY	
Gidrometeorologiýa işi hakunda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1999 ý., № 3, 46- njy madda) (Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV we 26.11.2010 ý. № 149-IV kanunlary esasynda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)	83
ÝER HAKYNDÄ TÜRKMENISTANYŇ BITEWI KANUNY	
2004-nji ýylyň 25-nji oktýabry (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2004 ý., № 4, 33-nji madda) (Göçürmeler).....	91
SUW HAKYNDÄ TÜRKMENISTANYŇ BITEWI KANUNY	
2004-nji ýylyň 25-nji oktýabry (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2004 ý., №4, 34-nji madda) (Göçürmeler).....	107

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Uglewodorod serişdeleri hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2008 ý.,

№3, 40-nji madda) (Türkmenistanyň 12.03.2010 ý.

№ 96-IV, 04.08.2011 ý. № 217-IV, 01.10.2011 ý. № 238-IV, 04.05.2012 ý.

№ 302-IV we 22.12.2012 ý. № 368-IV Kanunlary esasynda girizilen

üýtgetmeler we goşmaçalar bilen) (Göçürmeler) 123

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Ozon gatlagyny goramak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý.,

№ 3, 54-nji madda)..... 133

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Radiasiýa howpsuzlygy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý., № 3,

57-nji madda) (Türkmenistanyň 29.08.2013 ý.

№ 429-IV Kanuny esasynda girizilen üýtgetmeler bilen) 142

TÜRKMENISTANYŇ SANITARIÝA KODEKSI

2009-njy ýylyň 21-nji noýabry

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý.,

№4, 77-nji madda) (Göçürmeler) 153

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Agyz suwy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2010 ý.,

№3, 60-njy madda)..... 164

TÜRKMENISTANYŇ TOKAÝ KODEKSI

2011-nji ýylyň 25-nji marty

(Türkmenistanyň 28.02.2015 ý. № 202-V kanuny esasynda girizilen

üýtgetmeler we goşmaçalar bilen) (Türkmenistanyň Mejlisiniň

Maglumatlary 2011 ý., №1, 10-nji madda) 188

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Himiýa howpsuzlygy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2011 ý.,

№ 1, 9-njy madda)..... 221

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2011 ý.,

№ 2, 41-nji madda)..... 241

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý., №1, 37-nji madda) (Türkmenistanyň 01.03.2014 ý. № 43-V we 1608 2014 ý № 114-V kanunlary esasynnda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen.....	262
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Şypahana işi hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý., № 3-4, 61-nji madda) (Göçürmeler).....	293
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Ösümlük dünýäsi hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý., № 3-4, 60-njy madda).....	297
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Haýwanat dünýäsi hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2013 ý., № 1, 4-nji madda).....	323
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Ekologiýa seljermesi hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2014 ý., №3, 108-nji madda).....	347
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Ýerasty baýlyklar hakynda (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2014 ý., №4, 161-nji madda).....	362
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Galyndylar hakynda	409
TÜRKMENISTANYŇ KANUNY Öri meýdanlary hakynda	426
ADMINISTRATIW HUKUK BOZULMALARY HAKYNDÄ TÜRKMENISTANYŇ KODEKSI 2013-nji ýylyň 29-njy awgusty (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2013 ý., № 3, 52-nji madda) (Göçürmeler)	447
TÜRKMENISTANYŇ JENAYAT KODEKSI 2010-njy ýylyň 10-njy maýy (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2010 ý., №2, 28-nji madda) (Göçürmeler)	468

SÖZBAŞY

Garaşsyzlyk ýyllary içinde Türkmenistanda ekologik kanunçylygy kämilleşdirmek boýunça geçirilen aýgytly çäreleriň netijesinde bu kanunçylyk düýpli özgerdi. Ony täzelemek işi täze syýasy, durmuş-ykdysady özgerişlikleri göz önünde tutmak bilen, şeýle hem ekologiýa babatda halkara hukuk kadalarynyň talaplaryna laýyklykda amala aşyryldy.

Häzirki wagtda daşky gurşawy goramak babatda döwlet syýasaty adamlaryň ýaşayşynyň we saglygynyň ileri tutulýan ugurlar hökmünde üpjün edilmegine, daşky gurşawy gorap saklamaklyga we dikeltmeklige, durnukly ösüşi we amatly daşky gurşawy üpjün etmek maksady bilen jemgyýetiň ekologiýa, ykdysady we durmuş taýdan bähbitlerini utgaşykly alyp barmaklyga gönükdirilendir.

Ekologiýa kanunçylygynyň emele gelmeginde we ösmeginde **1992-nji ýylyň 18-nji maýynda kabul edilen we 2008-nji ýylyň 26-njy sentabrynda täzeden rejelenen görnüşdäki Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň** örän möhüm ähmiýeti boldy we onda tebigy gurşawyň abat saklanmagynda, raýatlaryň durmuş şertlerini gorap saklamak we gowulandyrmak maksady bilen tebigy baýlyklaryň rejeli peýdalanylmagynda, şeýle hem daşky gurşawy gorap saklamakda we dikeltmekde döwletiň jogapkärçiligi kesgittlendi (11-nji we 36-njy maddalar). Ýere hususy eýeçilik hukugynyň berkidilmegi ýurduň Baş Kanunynyň esasy üstünlikleriniň biri boldy.

Tebigy baýlyklara eýeçilik hukugy barada hukuk kadalary 1993-nji ýylyň 1-nji oktýabrynda kabul edilen **“Eýeçilik hakynda” Türkmenistanyň Kanunynda** berkidildi¹. Bu Kanuna laýyklykda ýer we onuň astyndaky baýlyklar, suw serişdeleri, tokaý gaznasy, ösümlük we haýwanat dünýäsi eýeçiligiň obýektleri bolup bilerler.

1991-nji ýyldan 2006-njy ýyla çenli döwürde Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň ösmegi netijesinde ýurtda umumy sany 50-den-de geçýän kanunlar we kanunçylyk namalary kabul edildi, ýagny Türkmenistanyň ekologiýa babatda kanunçylygynyň döremeginde birinji tapgyr boldy. Ol ýyllarda “Tebigaty goramak hakynda” (12.11.1991 ý.), “Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda” (19.05.1992 ý.), “Ýerasty baýlyklar hakynda” (14.12.1992 ý.), “Ösümlük dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak hakynda” (28.12.1993 ý.), “Döwlet ekologiýa seljermesi hakynda” (15.06.1995 ý.), “Uglewodorod serişdeleri hakynda” (30.12.1996 ý.), “Atmosfera howasyny goramak hakynda” (20.12.1996 ý.), “Haýwanat dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak hakynda” (12.06.1997 ý.), “Aw

¹ Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1993, № 9-10, 53-nji madda.

awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakynda” 15.09.1998 ý.), “Gidrometeorologiýa işi hakynda” (15.09.1999 ý.) kanunlar, şeýle hem Tokaý kodeksi (12.04.1993 ý.), “Ýer hakynda” (25.10.2004 ý.) we “Suw hakynda” (25.10.2004 ý.) kodeksler kabul edildi.

1991-nji ýylyň 12-nji noýabrynda kabul edilen “Tebigaty goramak hakynda” Türkmenistanyň Kanuny ekologiýa babatda kabul edilen ilkinji kanunlaryň biri boldy². Onuň işlenip taýýarlanmagy daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunçylygyň ýeketäk ulgamyny ösdürmek tebigy serişdeleri ulnmakdan tebigaty goramaklyga, hukuk döredijiliginde ekologiýa taýdan çemeleşmelere geçmek üçin hukuk binýadyny döretmeklige edilen ilkinji synanyşyk boldy.

Kanunda tebigaty goramak babatda esasy ýörelgeler, tebigy gurşawyň goralmaga degişli obýektler, şeýle hem ekologiýa hukuk düzgünleriniň emele gelmegine we berkidilmegine, tebigaty goramakda, adamlaryň ýaşayşyny we saglygyny üpjün etmede kanuny bähbitlerini goramaklyga gönükdirilen guramaçylyk, hukuk, ykdysady we terbiýeçilik maksatly çäreler kesgitlendi.

Ekologiýa kanunçylygynyň emele gelmeginiň we ösmeginiň ikinji tapgyry 2007-nji ýyldan başlandy we häzirki wagtda dowam edýär. Bu işlere, şol sanda daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunçylygy üýtgetmeklige Türkmenistanyň Prezidentiniň 2007-nji ýylyň 28-nji noýabryndaky №9234 belgili “Türkmenistanyň kanunçylygyny kämilleşdirmegiň meseleleri” Karary badalga berdi.

Ekologiýa kanunçylygynyň döwrebap üýtgedilmeginde **1992-nji ýylda kanun edilen Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň 2008-nji ýylyň 26-njy sentýabryndaky Türkmenistanyň Konstitusiýa Kanuny esasynda rejelenen görnüşinde beýan edilmegi** ilkinji aýgytly ädim boldy. Ýurduň Esasy Kanuny ekologiýa babatda tabşyryklary we ýörelgeleri köp derejede güýçlendirdi, bu bolsa öz gezeginde daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunçylygyň ösmegine düýpli täsir etdi. Konstitusiýanyň her bir raýatyň amatly daşky gurşawa bolan hukugy (36-njy madda) baradaky düzgünleri esasy agramyň adamlaryň saglygyny, olaryň ekologiýa taýdan howpsuz, abadan durmuşda ýaşamagy bilen bagly durmuş maksatly aladalara berilmegini şertlendirdi.

Konstitusiýanyň düzgünlerine esaslanyp, ýurtda tebigaty goramak we ondan rejeli peýdalanmak babatda täze kanunlar: “Radiasiýa howpsuzlygy hakynda” (15.08.2009 ý.), “Ozon gatlagyny goramak hakynda” (15.08.2009 ý.), “Agyz suwy hakynda” (25.09.2010 ý.), “Himiýa howpsuzlygy hakynda” (21.03.2011 ý.), “Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak hakynda” (21.05.2011 ý.), “Galyndylar hakynda” (23.05.2015 ý.),

² TSSR-iň Ýokary sowetiniň wedomostlary, 1991, № 16, 174-nji madda.

“Öri meýdanlary hakynda” 18.08.2015 ý.) kabul edildi. Öň hereket eden “Uglewodorod serişdeleri hakynda” (18.08.2008 ý.), “Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda” (31.05.20012 ý.), “Ösümlük dünýäsi hakynda” (04.08.2012 ý.), “Haýwanat dünýäsi hakynda” (02.03.2013 ý.), “Tebigaty goramak hakynda” (01.03.2014 ý.), “Ekologiýa seljermesi hakynda” (16.08.2014 ý.) kanunlar, şeýle hem Tokaý kodeksi (25.03.2011 ý.) gaýtadan işlenilip, rejelenen görnüşde kabul edildi. Ekologiýa kanunçylygyny döwrebap üýtgetmek işi häzirkki wagtda hem dowam edýär.

Daşky gurşawy goramaklyga gönükdirilen esasy ugurlary kesgitleýän binýatlyk kanun – tebigaty goramak işiniň esasy ýörelgelerini we wezipelerini tertipleşdirilen we jemlenen görnüşde beýan edýän “Tebigaty goramak hakynda” Kanundur. Bu kanun tebigaty goramak babatda kadalaryň we düzgünleriň çygryny köp derejede giňeldi, bu bolsa öz gezeginde hojalyk işleriniň we antropogen basyşyň güýçlenmegi netijesinde daşky gurşawa edilýän gözegçilige alynmaýan zyýanly täsiriň howpuna düşünişip başlanmagyna ýardam etdi.

Şeýlelikde, geçen döwürde daşky gurşawy goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda kadalaşdyryjy hukuk binýadyny emele getirmek we ösdürmek boýunça köp işler amala aşyryldy. Hukuk üýtgetmeler ýurtda ekologiýa bilen bagly işleriň hukuk taýdan düzgünleşdirilmeginiň köp ugurlaryna täsir etdi, düýpden täze hukuk institutlary girizildi. Tebigy baýlyklara, aýratyn-da ýere eýeçiligiň dürli görnüşleriniň ykrar edilmegi Türkmenistanda bazar gatnaşyklarynyň ösmegine amatly şertleri döretmekde aýratyn ähmiýete eýedir.

Mukdar taýdan kanunçylyk namalarynyň sany köp derejede artdy we öňki hereket edýänleriň ýarysý tazelendi, öň milli hukukdöredijilik işinde bolmadyk, düýpden täze kanunlar peýda boldy. Köp sanly tebigy obýektleri we daşky gurşawyň ülüşlerini hukuk taýdan düzgünleşdirýän kanunlaryň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň umumy göwrümündäki tutýan orny has artdy.

Raýat, administratiw we jenaýat kanunçylygynda, senagat, gurluşyk, energetika we ykdysadyýetiň beýleki pudaklary boýunça kanunçylykda ekologik gatnaşyklary hukuk taýdan düzgünleşdirmek arkaly kanunçylygyň kem-kemden ekologiýalaşdyrylmagy bolup geçýär.

Gürrüň dürli pudaklar boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalaryna ekologiýa kadalarynyň girizilmegi barada barýar. Ykdysadyýet ilatyň zerurlyklaryny we kanuny isleglerini kanagatlandyrmaly, ýöne onuň ösüşi ekologiýanyň mümkinçilikleriniň çäginde we daşky gurşawy goramak bilen bagly talaplara laýyklykda bolup geçmeli. Daşky gurşawa täsir etmektige hukuk taýdan rugsat edilýär, ýöne şeýle täsirler kesgitlenen kadalardan we umumyhökmany ekologik talaplardan geçmeli däl. Kanunçylygyň daşky gurşawy gorap saklamagyň talaplaryna laýyklykda ekologiýalaşdyrylmagy hojalyk we beýleki işleriň hukuk taýdan berkidilen ekologiýa kadalarynyň

we talaplarynyň ýerine ýetirilmeginde alnyp barylmagyny göz önünde tutýar.

Türkmenistanyň daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunçylygynyň seljermesi onuň ol ýa-da beýleki tebigy baýlyklaryndan peýdalanmagyň we olary gorap saklamagyň hukuk taýdan düzgünleşdirilmeginde ol baýlyklaryň özboluşlyklaryny göz önünde tutmak bilen, hersine aýratyn çemeleşmäge mümkinçilik berýändigini görkezýär.

Tebigatdan peýdalanmak babatda bazar gatnaşyklarynyň girizilmegi Türkmenistanyň täzelenen ekologiýa kanunçylygynyň möhüm düzüm bölegi boldy. Ýakyn we uzak bolmadyk geljekde ýurduň ykdysady we durmuş taýdan ösmegi üçin zerur bolan esasy çeşme hökmünde mineral-çig mallaryň we beýleki tebigy baýlyklaryň ulanylmagyny göz önünde tutmak bilen, tebigy baýlyklaryň hasabyny ýöretmek ulgamynyň we olara ykdysady taýdan baha bermekligiň, şeýle hem tebigy baýlyklar üçin tölegler ulgamynyň döwrebap kämilleşdirilmegi zerur. Tebigy baýlyklary peýdalanmakda düýpli özgerişlikler bolup geçmeli. Ekologiýa babatda täze kanunçylyk şu öňde duran wezipeleri çözmek üçin hukuk binýadyny döredýär.

Tebigy baýlyklardan peýdalanylmagy üçin tölegleriň esasy wezipesi – olary netijeli we tygşytly peýdalanmaga höweslendirmekdir. Şeýle tölegleriň girizilmegi tebigy baýlyklaryň zaýalanmagynyň önüni almakda, olaryň toplumlaýyn ulanylmagyny höweslendirmekte, durnukly dolandyrmaklyga ýardam etmekte, olaryň gaýtadan dikeldilmegini üpjün etmekte iň oňat serişdeleriň biridir. Tebigatdan peýdalanylmagy üçin tölegleriň sazlaşykly mehanizminiň ýola goýulmagy we ol tölegleriň dogry paýlanylmagy netijesinde döwlet býujetiniň girdejileriniň derejesini has ýokarlandyryp, şeýle hem daşky tebigy gurşawyň goragyny we dikelmegini we netijede ýurduň tebigy baýlyklar babatda mümkinçilikleriniň saklanmagyny üpjün edip bolar.

Tebigaty goramak babatda kanunçylygyň möhüm düzüm böleklerinden biri hem raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşmeleriniň ekologiýa meseleleriniň çözülmegine gatnaşmak ýörelgesiniň, ekologiýa maglumatlaryny almaklyga, ekologiýa babatda hukuklar boýunça adyl kazyýetiň elýeterliligini hem goşmak bilen, ekologiýa hukularynyň berkidilmegidir.

Türkmenistanyň ekologiýa babatda täze kanunçylygy köp derejede halkara-hukuk gatnaşyklarynyň kadalaryny göz önünde tutýar. Şunuň bilen baglylykda kabul edilen halkara şertnamalarynyň we ylalaşyklarynyň çägendäki Türkmenistanyň borçnamalaryna aýratyn üns berilmelidir. Daşky gurşawy gorap saklamak babatda kanunçylygyň we halkara ekologiýa hukuklarynyň sazlaşykly derejede bolmagynyň gazanylmagy möhüm wezipedir.

Ahyrynda esasy bellemeli zat, ol hem ekologiýa babatdaky kanunlaryň iş ýüzünde amala aşyrylmagydyr. Islendik kanunyň doly derejede hereket etmegi üçin ondan gelip çykýan kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň kabul edilmegi zerur bolup durýar. Ol ýa-da beýleki kanunlaryň kabul edilmegi bilen bir hatarda ol kanunlaryň düzgünlerini durmuşa geçirmek, kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalaryny taýýarlamak boýunça anyk jogapkär döwlet edaralarynyň (ministrlkler, pudak edaralary) kesgitlenilmegi maksada laýykdyr.

Türkmenistanyň ekologiýa babatda täze kanunçylygynyň esasy düzgünleri şulardan ybabarat, olaryň beýany şu neşirde berilýär.

Türkmenistanyň daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda kanunlarynyň beýany 2015-nji ýylyň 1-nji sentýabry ýagdaýyna berildi.

TÜRKMENISTANYŇ KONSTITUSIÝASY

1992-nji ýylyň 18-njy maýy,

2008-nji ýylyň 26-njy sentýabryndaky täzeden rejeleneni

(Göçürmeler)

9-njy madda. Eýeçilik eldegrilmesizdir. Türkmenistan önümçilik serişdelerine, ýere, beýleki maddy hem intellektual gymmatlyklara hususy eýeçilik hukugyny berkarar edýär. Şonuň ýaly-da olar raýatlaryň birleşiklerine we döwlete degişli bolup biler. Diňe döwletiň eýeçiligi bolup durýan obýektler kanun esasynda bellenilýär. Döwlet eýeçiligiň ähli görnüşleriniň deň derejedäki goragyny kepillendirýär we olaryň ösmegi üçin deň şertleri döredýär.

Kanun tarapyndan gadagan edilen usul bilen edinilen eýeçilikden başga eýeçiligiň muzdsuz alynmagyna ýol berilmeýär.

Diňe kanunda göz önünde tutulan halatlarda eýeçiligiň muzduny töläp, mejburi alynmagyna ýol berilýär.

11-nji madda. Döwlet milli taryhy-medeni mirasyň, tebigy gurşawyň abat saklanmagy, sosial we milli toparlaryň arasyndaky deňligiň üpjün edilmegi üçin jogapkärdir. Döwlet ylmy hem çeper döredijiligi, onuň oňyn netijeleriniň ýaýradylmagyny höweslendirýär, ylym, medeniýet, terbiýeçilik we bilim bermek, sport we syýahat babatda halkara gatnaşyklarynyň ösdürilmegine ýardam edýär.

36-njy madda. Her bir adamyň amatly daşky gurşawa hukugy bardyr.

Döwlet ýaşayyş şertlerini goramak we gowulandyrmak, şeýle hem daşky gurşawy goramak we dikeltmek maksady bilen tebigy baýlyklaryň rejeli peýdalanylyşyna gözegçilik edýär.

75-nji madda. Ministrler Kabineti:

4) ykdysady we sosial taýdan ösüşiň döwlet tarapyndan dolandyrylmagyny amala aşyrýar; döwlet kärhanalaryny, edaralaryny we guramalaryny dolandyrmagy guraýar; tebigy baýlyklaryň rejeli peýdalanylmagyny hem goralmagyny üpjün edýär;

86-njy madda. Geňeşler:

4) tebigy baýlyklary rejeli peýdalanmak we daşky gurşawy goramak boýunça çäreleri kesgitleýärler;

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Tebigaty goramak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary,
2014 ý., №1, 40-njy madda)

(Türkmenistanyň 18.08.2015 ý. kanuny esasynda girizilen
üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)

Şu Kanun tebigaty goramagyň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny kesgitleýär we ekologiýa howpsuzlygyny üpjün etmäge, hojalyk we beýleki işleriň tebigy ekologik ulgamlara zyýanly täsiriniň önüni almaga, biologik dürlüligi gorap saklamaga we tebigy serişdelerirejeli peýdalanmaga gönükdirilendir.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşünjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

1) **tebigy obýektler** – Ýer ýüzünde ýaşayşyň dowam etmegi üçin jemi birlikde amatly şertleri üpjün edýän ýer, topraklar, ýerasty baýlyklar, suwlar, tokaýlar, ösümlük we haýwanat dünýäsi, ekologik ulgamlar, atmosfera howasy, klimat we Ýeriň ozon gatlagy;

2) **daşky gurşaw** –tebigy obýektleriň özara baglanyşykdaýy jemi;

3) **biologik dürlülük** – kesgitlenen çäk üçin mahsus bolan ösümlük, haýwanat we beýleki organizmleriň(süňleriň) jemi;

4) **ekologik ulgam** – öz giňişlik-çäk serhetleri bolup we onda onuň janly we jansyz düzüm bölekleri ýeke-täk funksional bitewülik hökmünde özara hereket edýän tebigy gurşawyň hakyky bar bolan we emele gelen bölegi;

5) **tebigy toplum** – tebigy obýektleriň geografik, ekologik we beýleki degişli alamatlar boýunça birleşdirilen, funksional we tebigy taýdan öz aralarynda baglanyşykly toplumu;

6) **tebigy landşaft**– hojalyk we beýleki işleriň geçirilmegi netijesinde üýtgeşmelere sezewar edilmedik hem-de klimatyň ýeke-täk şertlerinde dörän ýeriň, topraklaryň, ösümlükleriň relýefiniň belli bir görnüşleriniň utgaşmasy bilen häsiýetlendirilýän çäk;

7) **tebigaty goramak** – döwlethäkimiýetwe dolandyryş edaralarynyň,ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň, jemgyýetçilik birlikleriniň,ýuridik we fiziki şahslaryň tebigy gurşawy gorap saklamaga we dikeltmäge, tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmaga we gaýtadan dikeltmäge, hojalyk we beýleki işleriň daşky gurşawa ýetirjek ýaramaz täsiriniň önüni almaga we olary aradan aýyrmaga gönükdirilen işi;

8) **daşky gursawyň hili** – fiziki, himiki, biologik we beýleki görkezijiler we (ýa-da) olaryň jemi bilen häsiýetlendirilýän daşky gursawyň ýagdaýy;

9) **amatly daşky gursaw** – obýektleriniň ýagdaýy ekologik howpsuzlygy we ilatyň saglygynyň goragyny, hapalanmanyň önüniň alynmagyny, ekologik ulgamlaryň durnukly işlemegini, tebigy serişdeleriň gaýtadan dikeldilmegini we rejeli peýdalanylmagyny üpjün edýän daşky gursaw;

10) **tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy** – tebigaty goramak we tebigaty rejeli peýdalanmak ulgamynda döwlet syýasatynyň durmuşa geçirilmegini amala aşyran Türkmenistanyň döwlet dolandyryşynyň merkezi edarasy;

11) **tebigy serişdeler** – jemgyýetiň maddy, medeni we beýleki zerurlyklaryny kanagatlandyrmak üçin peýdalanylýan ýa-da hojalyk we beýleki işler amala aşyrylanda peýdalanylýp bilinjek tebigy gursawyň düzüm bölekleri, tebigy obýektler;

12) **tebigatdan peýdalanmak** – munuň özi maddy eşretleri we hyzmatlary döretmek maksady bilen tebigy serişdeleriň jemgyýetçilik sarp edilişine çekmek işleriniň jemi;

13) **tebigatdan peýdalanyjy** – tebigy serişdelerden peýdalanmagy we (ýa-da) daşky gursawa hapalaýjy maddalary zynmagy we dökmegi amala aşyran ýuridik ýa-da fiziki şahs;

14) **tebigy serişdeleri peýdalanmak** – tebigy serişdeleri ulanmak, olary hojalyk dolanyşygyna çekmek, şol sanda hojalyk we beýleki işleriň barşynda olara edilýän täsirleriň ähli görnüşleri;

15) **daşky gursawyň hapalanmagy** – daşky gursawa hapalaýjy maddalaryň, howply himiki we biologik maddalaryň, radioaktiw materiallaryň, galyndylaryň gelip gowuşmagy, şeýle hem daşky gursawa galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyň şöhlenenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň täsir etmegi;

16) **hapalaýjy madda** – mukdary we (ýa-da) toplanmasy himiki maddalar, şol sanda radioaktiw we beýleki maddalar üçin bellenen kadalardan artýan we daşky gursawa ýaramaz täsir edýän madda ýa-da maddalaryň garyndysy;

17) **ekologik kadalaşdyрма** – daşky gursawyň ýagdaýyna baha bermegiň mukdar we hil görkezijilerini we oňa täsir etmegiň ýol berilýän kadalaryny özünde jemleýän düzgünleriň we kadalaryň ulgamy;

18) **daşky gursawa ýetirilýän täsire baha bermek** – meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işi amala aşyrmagyň mümkindigi ýa-da mümkin dälidigi hakynda degişli karary kabul etmek maksady bilen olaryň daşky gursawa ýetirýän täsiriniň göni, gytaklaýyn we beýleki netijelerini ýüze çykarmak, seljermek we hasaba almak boýunça işiň görnüşi;

19) **galyndylar** – düzüminden peýdaly alamatlary alnan, geljekde gaýtadan ulanyşa ýa-da ýerleşdirilişe degişli bolan, belli bir önümi öndürmek üçin ýaramsyz maddalar (çig malyň görnüşleri);

20) **önümçiligiň we sarp edişiň galyndylary** – öndüriliş ýa-da sarp ediş prosesinde emele gelen çig malyň, materiallaryň, ýarym fabrikatlaryň, beýleki önümleriň we öndürilen zatlaryň galyndylary, şeýle hem özüniň sarp edijilik häsiýetini ýitiren harytlar (önümler);

21) **hojalyk galyndylary** – adamyň ýaşayşynyň netijesinde emele gelýän galyndylar;

22) **howply galyndylar** – olaryň barlygy we (ýa-da) olar bilen iş salşylmagy adamyň janyna, saglygyna we daşky tebigy gurşawa howp salyp biljek galyndylar;

23) **daşky gurşawyň monitoringi** – daşky gurşawyň ýagdaýyna gözegçilikleriň, tebigy we antropogen faktorlaryň täsiri astynda onuň ýagdaýynyň üýtgeýşine baha bermegiň we çaklamagyň toplumlaýyn ulgamy;

24) **tebigaty goramak babatda gözegçilik** – daşky gurşawy goramak babatdaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynyň önümi almaga, ýüze çykarmaga we oňa ýol berilmezligine, hojalyk we beýleki işiň subýektleri tarapyndan ekologik talaplaryň berjaý edilmegini üpjün etmäge gönükdirilen çäreleriň ulgamy;

25) **ekologik talaplar** – tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilen hojalyk we beýleki işlere bildirilýän ýerine ýetirilmegi hökmany bolan talaplar, çäklendirmeler we (ýa-da) gadaganlyklar;

26) **ekologik audit** – hojalyk we beýleki işiň subýekti tarapyndan tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplarynyň ýerine ýetirilişine garaşsyz baha bermek we ekologik iş babatda hödürnamalary taýýarlamak;

27) **ekologik howpsuzlyk** – daşky gurşawyň, raýatlaryň janynyň we saglygynyň hojalyk we beýleki işleriň, tebigy we tehnogen häsiýetli adatdan daşary ýagdaýlaryň mümkin bolan zyýanly täsirinden goraglylygynyň ýagdaýy;

28) **zyňyndylar** – adamyň ýaşayşynyň netijesinde daşky tebigy gurşawa düşýän işlenilen gazlardan, gaty, tozan görnüşli bölejiklerden we galyndylaryň beýleki görnüşlerinden ybarat bolan adam saglygyna we daşky gurşawa zyýanly maddalaryň atmosfera howasyna zyňyndylary;

29) **dökündiler** – adamyň ýaşayşynyň netijesinde ýerüsti we ýerasty obýektlere, ýeriňüzüne akdyrylýan düzüminde hapalaýjy maddalary we beýleki suwuk görnüşli galyndylary saklaýan hapa suwlaryň daşky tebigy gurşawa düşýän dökündileri;

30) **klimat ulgamy** – atmosferanyň, gidrosferanyň, biosferanyň we geosferanyň jemini hem-de özara baglanyşygyny aňladýar.

2-nji madda. Tebigaty goramak hakynda kanunçylyk

1. Tebigaty goramak hakyndaky kanunçylyk Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan we Türkmenistanyň tebigaty goramak babatdaky gatnaşyklary düzgünleşdirýän beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybarat bolup durýar.

2. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Tebigaty goramak babatda esasy ýörelgeler

Tebigaty goramak şu aşakdaky esasy ýörelgeleriň esasynda amala aşyrylýar:

1) her bir adamyň amatly daşky gurşawa bolan hukugyny üpjün etmek, adamyň ýaşayşynyň we saglygynyň goralyp saklanlymagynyň ileri tutulmagyny, adamyň ýaşamagy we işlemegi üçin amatlyşertleri, daşky gurşawy gorap saklamagy we dikeltmegi üpjün etmek;

2) durnukly ösüşi we amatly daşky gurşawy üpjün etmek maksady bilen jemgyýetiň ekologik, ykdysady we durmuş bähbitlerini utgaşdyrmak;

3) tebigaty goramak we tebigatdanrejeli peýdalanmak meselelerini ylmy esasyda çözmek;

4) ekologik howpsuzlygy üpjün etmek we bozulan tebigy ekologik ulgamlary dikeltmek;

5) biologik dürlüligiň we daşky gurşawyň aýratyn ekologik, ylmy we medeni ähmiýete eýe bolan obýektleriň goralyp saklanlymagyny üpjün etmek;

6) amatly daşky gurşawy we ekologik howpsuzlygy üpjün etmek maksady bilen tebigy serişdeleri goramak, gaýtadan dikeltmek we rejeli peýdalanmak;

7) tebigy serişdeleri peýdalanmagyň töleglilikini we daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak;

8) tebigatdan peýdalanmagyň we tebigaty goramagyň wezipeleriniň bölünmegi, tebigaty goramak babatdaky gözegçiligiň garaşsyzlygy;

9) hojalyk we beýleki işi amala aşyrmak hakynda kararlar kabul edilende daşky gurşawa ýetirilip bilinjek täsire baha bermegiň hökmanylygy;

10) hojalyk we beýleki işi esaslandyran taslamalaryň we beýleki resminamalaryň döwlet ekologik seljermesinden geçirilmeginiň hökmanylygy;

11) raýatlaryň, jemgyýetçilik birleşikleriniň we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň tebigaty goramak babatdaky işe gatnaşmagy;

12) tebigaty goragyň wezipelerini çözmekde açyklygy, habar bermek we raýatlaryň tebigaty goramak hem-de tebigatdanrejeli peýdalanmak babatynda ygtybarly maglumatlary almak hukugyny üpjün etmek;

13) döwlet edaralarynyň kararlaryna şikaýat etmegiň administratiw we kazyýet tertibini kepillendirmek;

14) ekologik bilimiň ulgamyny guramak we ösdürmek, ekologik aňy terbiýelemek hem-de ekologik medeniýeti kemala getirmek;

15) tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy.

4-nji madda. Tebigy serişdelere eýeçilik hukugy

1. Türkmenistanyň we Hazar deňziniň türkmen böleginiň çägindeki ähli tebigy serişdeler döwlet eýeçiligine degişlidir.

Ýer, Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýän şertlerde wetertipde hususy eýeçilige berlip bilner.

2. Tebigy serişdeleri bermegiň, peýdalanmagyň we goramagyň şertleri, tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

5-nji madda. Tebigaty goramagyň obýektleri

1. Ýer, toprak, ýerasty baýlyklar, ýerüsti we ýerasty suwlar, tokaýlar, ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektleri, ekologik ulgamlar, atmosfera howasy, klimat we Ýeriň ozon gatlagy ýok edilmekden, ýaramazlaşdyrmakdan, azalmakdan, zeper ýetirilmekden, hapalanmakdan, rejesiz peýdalanmakdan we beýleki ýaramaz täsirlerden goralmaga degişlidir.

2. Tebigaty goramagyň aýratyn ekologik, ylmy we medeni ähmiýeti bolan obýektleri, şeýle hem aýratyn goralýan tebigy ýerleraýratyn goralmaga degişlidir.

II BAP. TEBIGATY GORAMAK BABATDA DÖWLETDOLANDYRYŞY

6-njy madda. Tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) tebigaty goramak we tebigatdanrejeli peýdalanmababatdadöwlet syýasatynyň strategiýasynyň esasy ugurlaryny tassyklaýar, ony amala aşyrmak boýunça çäreleri kesgitleýär;

2) tebigaty goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;

3) aýratyn ekologik, ylmy we medeni ähmiýete eýe bolan obýektleriň sanawyny tassyklaýar, döwlet tebigy goraghanalaryny, döwlet biosfera goraghanalaryny, milli tebigy seýilgähleri we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek barada çözüti kabul edýär;

4) tebigaty goramak we tebigatdan peýdalanmak babatda ygtyýarlylandyryşiniň we ekologik auditni geçirilişiniň tertibini belleýär;

5) tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygynyň meseleleri boýunça ministrlikleriň we döwlet dolandyryşynyň beýleki merkezi edaralarynyň işini utgaşdyrýar;

6) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän gaýry meseleleri çözýär.

7-nji madda. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ygtyýarlyklary

Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy:

1) Türkmenistanda tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyrýar;

2) Türkmenistanda tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda ýeke-täk döwletsyýasatynykemala getirmek boýunça teklipleri işläp taýýarlaýar hem-de onuň amala aşyrylmagyny üpjün edýär;

3) Türkmenistany durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň çaklamalarynyň we maksatnamalarynyň taslamalaryna goşmak üçin tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak meseleleri boýunça teklipleri taýýarlaýar we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň garamagyna berýär;

4) tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda döwlet maksatnamalarynyň we beýleki maksatnamalaýyn resminamalaryň işlenip taýýarlanylmagyny we ýerine ýetirilmegini üpjün edýär, şeýle hem tebigaty goramak boýunça ýerli maksatnamalary we çäreleriň meýilnamalaryny ylalaşýar;

5) tebigaty goramak we tebigaty serişdeleri rejeli peýdalanmak hakynda Türkmenistanyň kanunlarynyň we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalaryny işläp taýýarlaýar;

6) eýeçiliginiňgörnüşi garamazdan döwlet dolandyryşynyň edaralarynyň, kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň tebigaty goramak we tebigatdanrejeli peýdalanmak babatdaky işini utgaşdyrýar;

7) Türkmenistanyň tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatdaky kanunçylygynyň ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

8) ekologik ulgamlarynyň goralysyna, ýerleriň, ýerüsti we ýerasty suwlarynyň, Hazar deňziniň türkmen böleginiň deňiz gurşawynyň we onuň kenaryýaka zolagynyň hapalanmagynyň önüniň alnyşyna, tebigaty serişdeleriň ulanylyşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

9) atmosfera howasynyň goralysyna we hapalanmagynyň önüniň alnyşyna, Ýeriň ozon gatlagynyň azalmagyna we parnik gazlarynyň zyňlmasynyň peselişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

10) ösümlik we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň goralysyna, gaýtadan dikeldilişine we rejeli peýdalanylyşyna, şeýle hem Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen ösümlikleriň we haýwanlarynyň seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini goramak hakyndaky Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

11) tokaý gorunyň ýagdaýyna, onuň saklanylyşyna we goralýşyna, tokaýlaryň peýdalanylyşyna, gaýtadan dikeldilişine, tokaý köpeldilişine, şeýle hem aýratyn goralýan tebigy ýerlere we obýektlere döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

12) Daşky gurşawa we tebigy serişdelere döwlet monitoringiniň ýöredilmegini girizmegiň tertibini belleýär we alnyp barylmagyny guraýar, bu işiň utgaşdyrylmagyny amala aşyrýar;

13) tebigy serişdeleri hasaba almagy we baha bermegi amala aşyrýar, döwlet tokaý kadastryňy, ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň, aýratyn goralýan tebigy ýerleriň kadastrlaryny ýöredýär, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda suw we ýer serişdeleriniň, ýerasty baýlyklaryň, atmosfera howasynyň, parnik gazlarynyň döwlet kadastrlaryny we beýleki kadastrlary döwlet dolandyryşynyň beýleki degişli edaralary bilen bilelikde işläp taýýarlamaga gatnaşýar;

14) tebigaty goramak babatda döwlet standartlarynyň işlenip taýýarlanylmagyna bellenen tertipde gatnaşýar;

15) tebigy serişdelerden peýdalanylandygy, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňylandygy (dökülendigi) üçin hem-de galyndylary bellenençäklendirilen möçberleriň çäklerinde we bellenen çäklendirilen möçberlerden ýokary çäklerde ýerleşdirilendigi üçin, şeýle hem ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan hojalyk we beýleki işleriň amala aşyrylmagy netijesinde ýa-da Türkmenistanyň tebigaty goramak babatda kanunçylygynyň bozulmagy sebäpliolar tarapyndan daşky gurşawa ýetirilen zyýan üçin temmileriňmöhçberlerini hasaplamak üçintölegiň esaslandyrylan ykdysady kadalaryny işläp taýýarlaýar we tassyklaýar;

16) tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda ylmy barlaglaryň geçirilmegini üpjün edýär;

17) Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilişine gözegçiligi, şeýle hem daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermegi geçirmek boýunça usuly ýolbaşçylygy amala aşyrýar;

18) önümçilikleriň, hojalyk we ýaşaýyş jaý desgalarynyň gurluşygynyň we durkuny täzelemegiň taslamadan öňki hem-de taslama resminamalarynyň döwlet ekologik seljermesini geçirýär;

19) täze we durky täzelenen önümçilikleri, hojalyk we ýaşaýyş jaý desgalaryny kabul etmek boýunça döwlet we iş toparlaryna gatnaşýar;

20) işiň aýry-aýry görnüşlerini ygtyýarlylandyrmak baradaky Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tebigy serişdeleri peýdalanmak we tebigaty goramak, tebigaty goraýyş resminamalaryny işläp taýýarlamak boýunça işiň görnüşlerine degişli ygtyýarnamalary bellenen tertipde berýär, togtadýar we ýatyýar;

21) hökmany ekologik auditi geçirmek barada kararlary kabul edýär;

22) ýuridik ýa-da fiziki şahslaryň işi ilatyň janyna we saglygyna hem-de daşky gurşaw üçin howp döredýän ýagdaýlarynda olaryň işini togtatmak,

bes etmek ýa-da ekologik taýdan zyýanly obýektleriň we önümçilikleriň işiniň ugruny üýtgetmek baradaky karary kabul etmek üçin Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda resminamalary taýýarlaýar we berýär;

23) Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen görnüşlerini goşmak bilen, ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň mukdaryny kesgitleýär;

24) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň, şol sanda ösümlükleriň we haýwanlaryň seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan derejä degişli edilen görnüşleriniň, şeýle hem olaryň söwdasy ýa-da goralması Türkmenistanyň gatnaşygy bolup durýan halkara şertnamalary bilen düzgünleşdirilýän görnüşleriniň ýurda getirilmeginiň we ýurtdan çykarylmagynyň tertibini kesgitleýär we olara rugsatnamalary berýär;

25) özüniň garamagyndaky aýratyn goralýan tebigy ýerlere ýolbaşçylygy amala aşyrýar, olary goramak we dikeltmek boýunça çäreleriň geçirilmegini üpjün edýär, şeýle hem ylmy barlaglaryň geçirilmegine ýolbaşçylygy amala aşyrýar, aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek barada teklipleri taýýarlaýar we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň garamagyna berýär;

26) Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda düzgünleşdirilýän, düzüminde ozon dargadyjy we beýleki maddalary saklaýan ozon dargadyjy we beýleki maddalaryň we (ýa-da) önümleriň eksport we import edilmegine bir gezeklik rugsatnamalary berýär;

27) aw obýektlerini we ýerlerini kesgitleýär, aw möwsüminiň möhletlerini belleýär, awlanylýan haýwanlardan peýdalanmaga rugsat edilen mukdaryny belleýär we bellenen tertipde rugsatnamalary berýär;

28) Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde tebigaty goramak babatda administratiw hukuk bozulmalar hakyndaky işlere garaýar;

29) tebigaty goramagyň wagyz edilmeginiň guralmagyny, raýatlaryň ekologik bilimini we terbiýesini üpjün edýär;

30) Türkmenistanyň halkara tebigaty goraýyş şertnamalaryndan gelip çykýan borçnamalaryny ýerine ýetirmek boýunça ministrlikleriň, we döwlet dolandyryşynyň beýleki merkezi edaralarynyň işini utgaşdyrýar, tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyna gatnaşýar;

31) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän gaýry meseleleri çözüýär.

8-nji madda. Tebigaty goramak babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlyklary

1. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

1) tebigaty goramak we rejeli peýdalanmak boýunça döwlet maksatnamalarynyň amala aşyrylmagyna ýardam edýärler;

2) degişli çäkke ýerleri, ýerasty baýlyklary, suwlary, tokaýlary, atmosfera howasyny, ösümlük we haýwanat dünýäsini, beýleki tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak, goramak boýunça çäreleri görýärler we Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde bu ulgamda gözegçiligi amala aşyrýarlar;

3) tebigaty goramak babatda ýerlerdäkiedaralary bilen ylalaşylmagy boýunça ilatyň saglygyna we daşky gurşawa howp döredýän hem-de Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň bozulmagyna getirýän kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň işini togtatmak baradaky kararlaryň taslamalaryny taýýarlaýarlar;

4) daşky gurşawyň we tebigatdan peýdalanmagyň ýagdaýy baradadegişli çäkdäki ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, kärhanalarynyň we guramalarynyň ýolbaşçylarynyň hasabatларыny bellenen tertipde sorayýarlar;

5) özleriniň garamagyndaky çäklerde degişli arassaçylyk ýagdaýyny, önümçilik we hojalyk galyndylarynyň ýanmagyna ýol bermezden öz wagtynda çykarylmagyny we zýýansyzlandyrylmagyny üpjün edýärler;

6) tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we muňa ýörite ygtyýarlylandyrylan beýleki döwlet edaralary bilen ylalaşylmagy boýunça, arassaçylyk kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryna laýyklykda önümçilik we durmuş galyndylaryny ýygnamagyň, peýdalanmagyň, zýýansyzlandyrmagyň, daşamagyň, saklamagyň we gömmeginiň tertibini we şertlerini belleýärler;

7) önümçilik we durmuş galyndylaryny ammarlaşdyrmak, gaýtadan işlemek we gömmek üçin ýöriteleşdirilen meýdançalaryň ýerleşjek ýerlerini bellenen tertipde ylalaşýarlar;

8) tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasyna tebigatyň aýratyn ekologik, ylmy we medeni ähmiýeti bolan obýektlerini goramak hakynda hem-de aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak hakynda teklipleri berýärler;

9) jemgyýetçilik ekologik seljermesiniň geçirilmegine ýardam edýärler;

10) tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik birleşikleriniň işine ýardam edýärler;

11) tebigaty goramak babatda bilimleriň wagyz edilmegine we ilaty ekologik taýdan terbiýelemegi amala aşyrmaga gatnaşýarlar;

12) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

2. Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary:

1) özleriniň garamagyndaky çäklerde tebigaty goramak we tebigy serişdelerirejeli peýdalanmak boýunça çäreleri guraýarlar;

2) öz çäklerinde abadanlaşdyrmak we agaç ekmek boýunça işleri guraýarlar we geçirýärler, ekilen agaçlaraideg etmek boýunça çäreleri görýärler;

3) özleriniň garamagyndaky çäklerde önümçilik we hojalyk galyndylarynyň ýanmagyna ýol bermezden öz wagtynda çykarylmagyny we zyýansyzlandyrylmagyny üpjün edýärler;

4) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen çäklerde ilatyň tebigaty goramak babatda ýerli ähmiýetli meseleleri çözmäge gatnaşmagyny üpjün edýärler;

5) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän gaýry meseleleri çözüýärler.

III BAP. TEBIGATY GORAMAK BABATDA RAÝATLARY WE JEMGYÝETÇILIK BIRLEŞIKLERINIŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

9-njy madda. Tebigaty goramak babatda raýatlaryň hukuklary we borçlary

1. Türkmenistanyň raýatlarynyň, daşary ýurtly raýatlaryň we raýatlygy bolmadyk adamlaryň amatly daşky gurşawa, onuň hojalyk we beýleki işler zerarly ýüze çykýan ýaramaz täsiriden goralmagyna hukugy bardyr.

2. Raýatlaryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) bellenen tertipde tebigy serişdelerden peýdalanmaga, tebigaty goramak baradaky işe we daşky gurşawy sagdynlaşdyrmaga gatnaşmaga;

2) tebigaty goramak babatda işleri amala aşyryýan jemgyýetçilik birleşiklerini döretmäge;

3) daşky gurşawa degişli meseleler boýunça şikaýatlar, arzalar we teklipiler bilen döwlet edaralaryna we guramalaryna, şeýle hem bozulan ekologik hukuklarynyň goragyny üpjün etmek üçin kazyýet edaralaryna ýüz tutmaga;

4) öz ýaşayan ýerlerinde daşky gurşawyň ýagdaýy hakyndaky doly we ygtybarly maglumaty almaga;

5) tebigaty goramak meseleleri boýunça ýygnaqlara, ýygnanysyklaraweýörişlere, sala salşyklaragatnaşmaga;

6) jemgyýetçilik ekologik seljermesini geçirmek barada teklipleri bermäge we Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde onuň geçirilmegine gatnaşmaga;

7) administratiw ýa-da kazyýet tertibinde ekologik taýdan zyýanly bolan kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki desgalaryň ýerleşdirilmegi, gurulmagy, durkunyň tüzelenilmegi we ulanyşa girizilmegi baradaky kararlaryň ýatyrylmagyny, şeýle hem ýuridik we fiziki şahslaryň daşky

gurşawa we adamyň saglygyna ýaramaz täsir edýän hojalyk we beýleki işiniň çäklendirilmegini, togtadylmagyny we bes edilmegini talap etmäge;

8) Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň bozulmagy netijesinde olaryň saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy barada kazyýete talapnamalary bermäge, günäkär wezipeli adamlaryň, raýatlaryň weýuridik şahslaryň jogapkärçilige çekilmegi baradaky meseleleri goýmaga;

9) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

3. Raýatlar şu aşakdakylara borçludylar:

1) tebigaty goramaga, daşky gurşawa we tebigy baýlyklara aýawly çemeleşmäge;

2) Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge;

3) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki borçlary amala aşyrmaga.

10-njy madda. Tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik birleşikleriniň hukuklary we borçlary

1. Jemgyýetçilik birleşikleri tebigaty goramak babatda öz işini amala aşyranda şu aşakdakylara hukuklydyr:

1) tebigaty goramak babatda öz maksatnamalaryny işläp taýýarlamağa we wagyz etmäge, raýatlaryň tebigaty goramak babatda hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramaga, olary tebigaty goraýyş işini amala aşyrmaga çekmäge;

2) tebigaty goramak babatda meseleleri çözmekde döwlet edalaryna we guramalaryna ýardam etmäge;

3) tebigaty goramak, tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak boýunça çäreler, tebigatyň aýratyn ekologik, ylmy we medeni ähmiýeti bolan obýektleriniň goralmagyna, aýratyn goralýan tebigy ýerleriň guralmagyna we işine gatnaşmaga;

4) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tebigaty goramak meseleleri boýunça sala salşyklary geçirmek barada we daşky gurşawa degişli taslamalaryň ara alnyp maslahatlaşylmagy hakynda teklipleri bermäge;

5) daşky gurşawyň ýagdaýy barada, ony goramak we sagdynlaşdyrmak boýunça görülýän çäreler hakynda öz wagtynda, doly we ygtybarly maglumaty almak barada döwlet edaralaryna we guramalaryna, wezipeli adamlara ýüzlenmäge;

6) tebigaty goramak we tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak bilen baglanyşykly kararlaryň kabul edilmegine bellenen tertipde gatnaşmaga;

7) tebigaty goramaga degişli meseleler boýunça döwlet edaralaryna we guramalaryna arzalar we teklipler bilen ýüzlenmäge hem-de öz wagtynda jogaplary almaga;

8) daşky gurşawa we (ýa-da) ilatyň saglygyna zyýan ýetirip biljek hojalyk we beýleki işleriň obýektlerini taslamalaşdyrmak, ýerleşdirmek meseleleri boýunça jemgyýetçilik diňlemelerini bellenen tertipde geçirmäge;

9) jemgyýetçilik ekologik seljermesiniň bellenen tertipde guralmagyna we geçirilmegine gatnaşmaga;

10) daşky gurşawa ýaramaz täsir edip biljek hojalyk we beýleki işiň desgalaryny taslamalaşdyrmak, ýerleşdirmek, gurmak, durkuny täzelemek, ulanmak baradaky kararlaryň ýatyrylmagy hakyndaky, daşky gurşawa ýaramaz täsir edýän hojalyk we beýleki işiň çäklendirilmegi, togtadylmagy we bes edilmegi hakyndaky ýüz tutmalary döwlet edaralaryna we guramalaryna, şeýle hem kazyýete bermäge;

11) tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligini amala aşyrmaga, tebigaty goramak boýunça jemgyýetçilik gözegçiligini döretmäge, tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryş edaralary tarapyndan geçirilýän tebigaty goraýyş meýilnamalarynyň, çäreleriniň ýuridik şahslar tarapyndan ýerine ýetirilişiniň barlaglaryna bellenen tertipde gatnaşmaga we muňa ygtyýarlylandyrylan edaralar tarapyndan şeýle barlaglaryň geçirilendigi baradaky maglumatlary soramaga;

12) öz serişdeleriniň we ilatyň işe meýletin gatnaşmagynyň hasabyna daşky gurşawy gorap saklamak we gaýtadan dikeltmek boýunça işi ýerine ýetirmäge;

13) tebigaty goramak boýunça jemgyýetçilik gaznalaryny döretmäge we olaryň serişdelerini tebigaty goraýyş çärelerini geçirmäge harçlamaga;

14) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

2. Jemgyýetçilik birleşikleri tebigaty goramak babatda işi amala aşyranlarynda Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge borçludylar.

IV BAP. TEBIGATY GORAMAK BABATDA YKDYSADY DÜZGÜNLEŞDIRME

11-nji madda. Tebigaty goramak babatdaykdysady çäreler

1. Tebigaty goramak babatda ykdysady çärelere şu aşakdakylar degişlidir:

1) tebigaty goramak babatda çäreleri meýilleşdirmek we maliýeleşdirmek;

2) tebigy serişdeleri peýdalanmaga, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňylmagyna we dökülmegine hem-de galyndylary ýerleşdirmäge çäklendirilen möçberleri bellemek;

3) tebigy serişdeleri peýdalandygy, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňylandygy we dökülendigi, galyndylaryň ýerleşdirilendigi, daşky gurşawa zyýanly täsirleriň beýleki görnüşleri üçin tölegiň alynmagy;

- 5) ykdysady baha berme we daşky gurşawyň hapalanmagy bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak;
 - 6) ekologikätiýaçlandyrmak;
 - 7) tebigaty goramak boýunça işi ykdysady taýdan höweslendirmek.
2. Türkmenistanyň kanunçylygy bilen tebigaty goramak babatda beýleki ykdysady çäreler hem belenilip bilner.

12-nji madda. Tebigaty goramak boýunça çäreleri meýilleşdirmek we maliýeleşdirmek

1. Tebigaty goramak boýunça çäreler tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda çaklamalarda we maksatnamalarda hasaba alynýar we Türkmenistany durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň döwlet maksatnamalaryna goşulýar.

Tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda maksatnamalary işläp taýýarlamagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

2. Tebigaty goramak boýunça maksatnamalar we çäreler şu aşakdakylaryň hasabyna maliýeleşdirilýär:

- 1) Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň;
- 2) tebigy serişdeleri peýdalanýandygy, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňylandygy we dökülendigi, galyndylaryň ýerleşdirilendigi, daşky gurşawa zyýanly täsirleriň beýleki görnüşleri üçin töleg görnüşinde gelyän serişdeleriň;
- 3) daşky gurşawyň hapalanmagy bilen ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy görnüşinde gelyän serişdeleriň;
- 4) hökmany ekologik taýdan ätiýaçlandyrmadan gelyän serişdeleriň;
- 5) tebigatdan peýdalanýjylaryň hususy serişdeleriniň;
- 6) ýuridik we fiziki şahslaryň meýletin gatançlarynyň we bagyş etmeleriniň;
- 7) Türkmenistanyň kanunçylygy bilen gadagan edilmedik beýleki serişdeleriň.

13-nji madda. Tebigy serişdeleri peýdalanmak, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňyndylary we dökündileri, önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryny ýerleşdirmek üçin çäklendirilen möçberler

1. Tebigy serişdeleri peýdalanmak, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňyndylary we dökündileri, önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryny ýerleşdirmek üçin çäklendirilen möçberler ekologik çäklendirmeleriň ulgamy bolup durýarlar we tebigy serişdeleri peýdalanmagyň (almagyň), daşky gurşawa hapalaýjy maddalary zyňmagyň we dökmegiň hem-de önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryny ýerleşdirmegiň belenen aňryçäk möçberleri bolup durýarlar.

2. Tebigy serişdeleri peýdalanylanmak, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňyndylary we dökündileri, önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryny ýerleşdirmek üçin çäklendirilen möçberler Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilýär.

14-nji madda. Tebigy serişdeleri peýdalanylandygy, daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňylandygy we dökülendigi üçin töleg

1. Tebigy serişdeleri peýdalanylmagy üçin töleg şu aşakdakylar üçin alynýar:

1) bellenilen çäklendirilen möçberleriň çäklerinde tebigy serişdeleri peýdalanylanmak hukugy üçin;

2) tebigy serişdeleri çäklendirilen möçberden artyk peýdalanylandygy üçin.

2. Daşky gurşawyň hapalanylandygy we oňa ýetirilýän zyýanly täsiriň beýleki görnüşleri üçin töleg şu aşakdakylar üçin alynýar:

1) bellenilen çäklendirilen möçberleriň çäklerinde hapalaýjy maddalaryň zyňylygy, dökülmegi, galyndylaryň ýerleşdirilmegi we hapalamanyň beýleki görnüşleri üçin;

2) bellenilen çäklendirilen möçberlerden artyk hapalaýjy maddalaryň zyňylandygy, dökülendigi, galyndylaryň ýerleşdirilendigi we hapalamanyň beýleki görnüşleri üçin.

3. Tebigatdan peýdalanylmagy üçin tölegiň kadalaryny hasaplamagyň we ulanmagyň tertibi tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär. Tebigy gurşawyň hapalanylandygy we tebigy serişdeleri peýdalanylandygy üçin tölegiň kadalaryny Türkmenistanda bahalaryň üýtgemegine görä indeksasiýaedilmegine degişlidir.

4. Tebigy serişdeleri peýdalanylandygy üçin hakyň tölenilmegi tebigatdan peýdalanyjylary tebigaty goramak boýunça çäreleri ýerine ýetirmekden, Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň bozulandygy üçin jerimleri tölemekden we tebigy gurşawy hapalamakdan ýetirilen zyýanyň öwezini dolmaktan boşatmaýar.

15-nji madda. Tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanylanmak boýunça işi ykdysady taýdan höweslendirmek

Tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanylanmak çärelerini ykdysady taýdan höweslendirmek boýunça işi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenýän tertipde amala aşyrylýar.

16-njy madda. Ekologikätiýaçlandyryş

1. Türkmenistanda hojalyk we beýleki işiň ekologik taýdan howply görnüşlerini amala aşyrylan ýuridik we fiziki şahslaryň hökmany döwlet ekologikätiýaçlandyrylyşy amala aşyrylýar.

2. Hökmany döwlet ekologik ätiýaçlandyryşyň tertibi we şertleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýär.

3. Ýuridik we fiziki şahslar şu maddanyň birinji bendinde göz önünde tutulmadyk ekologik taýdan amala aşyrylan işleri boýunça ätiýaçlandyryş şertnamasyny meýletin baglaşmak usuly bilen hem amala aşyryp bilerler.

V BAP. EKOLOGIK KADALAŞDYRMA

17-nji madda. Ekologik kadalaşdyrma boýunça esasy talaplar

1. Ekologik kadalaşdyrma amatly daşky gurşawyň goralyp saklanylmagyny we ekologik howpsuzlygyň üpjün edilmegini kepillendirýän, daşky gurşawa täsir etmegiň ylmy taýdan esaslandyrylan aňryçäk ýol berilýän kadalaryny bellemek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Ekologik kadalaşdyrma hojalyk we beýleki işler amala aşyrylanda daşky gurşawa ýetirilýän täsiriň aňryçäk rugsat edilen kadalaryny, tebigaty goramak babatda standartlary we beýleki kadalaryny bellemekden ybarat bolup durýar.

3. Ekologik kadalaryň hojalyk we beýleki işi amala aşyrylan ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý etmek üçin hökmany bolup durýarlar.

4. Tebigaty goramak babatda kadalaşdyrma Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

18-nji madda. Daşky gurşawa täsir etmegiň ýol berilýän aňryçäk kadalary

1. Ilatyň saglygyny goramak, hojalyk we beýleki işiň daşky gurşawa ýaramaz täsir etmeginiň önüni almak maksady bilen, ýuridik we fiziki şahslar – tebigatdan peýdalanyjylar üçin daşky gurşawa täsir etmegiň aňryçäk ýol berilýän kadalary bellenilýär.

2. Daşky gurşawa täsir etmegiň aňryçäk ýol berilýän kadalary täsir etmegiň her bir çeşmesi üçin antropogen ýüküniň ýol berilýän kadalaryndan ugur alyp we daşky gurşawa täsirleriň beýleki çeşmeleriniň täsirini hasaba almak bilen bellenilýär.

3. Daşky gurşawa täsir etmegiň aňryçäk ýol berilýän kadalardan geçendigi üçin ýuridik we fiziki şahslar – hojalyk we beýleki işiň subýektleri daşky gurşawa ýetirilen zyýana baglylykda Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde jogapkärçilik çekýärler.

19-njy madda. Daşky gurşawa hapalaýjy maddalaryň zyňyndylarynyň we dökündileriniň aňryçäk ýol berilýän kadalary

Daşky gurşawa hapalaýjy maddalary zyňmagyň we dökmeğiň aňryçäk ýol berilýän kadalary, hojalyk obýektleriniň uçdantutma hemmesinden hapalanmanyň her bir çeşmesinden olaryň umumy gelip gowuşusyňy,

hapalanmanyň her bir çeşmesi boýunça zyýanly maddalaryň zyňyndylarynyň we dökündileriniň tükellemesiniň maglumatlaryny, daşky tebigy gurşawda zyýanly maddalaryň we onuň fon hapalanmasynyň aňryçäk ýol berilýän toplanmalarynyň hereket edýän kadalaryny hasaba almak bilen bellenilýär.

20-nji madda. Galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyl şöhlenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň aňryçäk ýol berilýän derejeleriniň kadalary

1. Galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyl şöhlenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň aňryçäk ýol berilýän derejeleriniň kadalary ilatyň saglygynyň we daşky gurşawyň goralyp saklanlymagyny üpjün edýän derejede bellenilýär.

2. Galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyl şöhlenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň aňryçäk ýol berilýän derejeleriniň kadalary Türkmenistanyň ýörite ygtyýarlylandyrylan döwlet edaralary tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

21-nji madda. Radiasion täsiriň aňryçäk ýol berilýän derejesiniň kadalary

1. Daşky gurşawa we azyk önümlerine radiasion täsiriň aňryçäk ýol berilýän derejesiniň, ilatyň radiasion şöhlenmesiniň aňryçäk ýol berilýän derejesiniň kadalary ilatyň saglygy üçin we ýaşamak üçin amatly daşky gurşawa howp döretmeýän ululyklarda bellenilýär.

2. Radiasion täsiriň aňryçäk ýol berilýän derejesiniň kadalary Türkmenistanyň ýörite ygtyýarlylandyrylan döwlet edaralary tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

22-nji madda. Oba we tokaý hojalygynda agrohimiýatlary peýdalanmagyň aňryçäk ýol berilýän kadalary

1. Adamyň saglygyny we genetiki fonduny gorap saklamak, ösümlük we haýwanat dünýäsini gorap saklamak maksady bilen oba we tokaý hojalygynda mineral dökünleri, ösümlükleri goramagyň serişdelerini, boý alşyny çaltlandyryan stimulyatorlary we beýleki agrohimiýatlary azyk önümlerinde, topraklarda we suwlarda himiki maddalaryň galyndy mukdarlarynyň aňryçäk ýol berilýän kadalaryny berjaý edilmegini üpjün edýän mukdarlarda ulanmagyň aňryçäk ýol berilýän kadalary bellenilýär.

23-nji madda. Tebigy gurşawyň düzüm böleklerini almagyň ýol berilýän kadalary

1. Tebigy gurşawyň düzüm böleklerini almagyň ýol berilýän kadalary tebigy obýektleri gorap saklamak, ekologik ulgamlaryň durnukly işlemegini üpjün etmek we olaryň ýaramazlaşmagynyň önüni almak maksady bilen olary almagyň möçberiniň çäklendirmelerine laýyklykda bellenilýär.

2. Tebigy gurşawyň düzüm böleklerini almagyň ýol berilýän kadalary we olary bellemegiň tertibi ýerasty baýlyklar, haýwanat we ösümlük dünýäsi hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygy, ýer, suw, tokaý kanunçylygy hem-de tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalary bilen kesgitlenilýär. Bu kadalar şu Kanun, tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilen tebigaty goramak, tebigy serişdeleriň aýry-aýry görnüşlerini goramak we gaýtadan dikeltmek babatda talaplara laýyklykda bellenilýär.

24-nji madda. Tebigaty goramak babatda döwlet standartlary

1. Tebigaty goramak babatda döwlet standartlary gaýtadan dikeldilişe we tebigatdan rejeli peýdalanlyşa, ekologik howpsuzlygyna, ilatyň janyna we saglygyna howp döremegine eltip biljek daşky gurşawa onuň ýaramaz täsiriniň önüni almak maksady bilen önümler, işler we hyzmatlar, hojalyk we beýleki işi çäklendirmek babatda bellenilýär.

2. Döwlet standartlarynda täze tehnika, tehnologiýalara, materiallara, maddalara we beýleki önümlere, tehnologik proseslere, şeýle önümi saklamaga, daşamaga, peýdalanmaga, şol sanda onuň önümçiligiň we sarp edişiň galyndylary toparyna geçeninden soň, tebigaty goramak babatdaky talaplar, kadalar we düzgünler hasaba alynmalydyr.

3. Tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň döwlet standartlary we tehniki şertleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde işlenip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

25-nji madda. Ekologik sertifikatlaşdyrmak

1. Ekologiksertifikatlaşdyrmak ilatyň janynyň we saglygynyň hem-de daşky gurşawy goramagyň howpsuzlygy üçin Türkmenistanyň çäginde önümiň hem-de hojalyk we beýleki işiň amala aşyrylmagynyň howpsuzlygyny üpjün etmek maksady bilen geçirilýär.

2. Laýyklyk sertifikaty bolmazdan hökmany ekologik güwälandirmäge degişli bolan hojalyk işiniň amala aşyrylmagy we önümleriň öndürilmegi gadagan edilýär.

3. Ekologik sertifikatlaşdyrmak Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde amala aşyrylýar.

VI BAP. EKOLOGIK SELJERME WE DAŞKY GURŞAWA YETIRILÝÄN TÄSIRE BAHÄ BERMEK

26-njy madda. Ekologik seljerme

1. Ekologik seljerme meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işleriň tebigaty goramak babatdaky talaplara laýyk gelýändigini anyklamak we bu işiň daşky gurşawa ýetiripbiljek ýaramaz täsirleriniň we olar bilen bagly netijeleriň önüni almak maksady bilen geçirilýär.

2. Ekologik seljermäniň geçiriliş tertibi Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilýär.

27-nji madda. Döwlet ekologik seljermesi

1. Döwlet ekologik seljermesi tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan Türkmenistanyň ekologik seljermesi hakyndaky kanunçylygy bilen kesgitlenilýän ygtyýarlyklaryň çäklerinde geçirilýär.

2. Döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy bolmazdan ekologik seljermesi geçirilmegine degişli bolan taslamanyň durmuşa geçirilmegi gadagan edilýär we maliýeleşdirmäge degişli däldir.

3. Hökmany döwlet ekologik seljermesine degişli taslamalaryň we desgalaryň sanawy, ony geçirmegiň tertibi Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

28-nji madda. Jemgyýetçilik ekologik seljermesi

Jemgyýetçilik ekologik seljermesi jemgyýetçilik birleşikleriniň başlangyjy boýunça olaryň hususy serişdeleriniň hasabyna ýa-da jemgyýetçilik başlangyçlarynda hünärmenleriň garaşsyz toparlary tarapyndan amala aşyrylýar.

29-njy madda. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek

1. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek hojalyk we beýleki işiň subýektleriniň eýeçiliginiň guramaçylyk-hukuk görnüşlerine garamazdan, daşky gurşawa göni ýa-da gytaklaýyn täsir edip biljek meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işler babatynda geçirilýär.

2. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermekmeýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işleri esaslandyran taslamadan öňki, şol sanda maýa goýumdan öňki we taslama resminamalarynyň ähli bäsleşiji görnüşleri işlenip taýýarlanylanda geçirilýär.

3. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermegiň materiallaryna bildirilýän talaplar tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenilýär.

VII BAP. HOJALYK WE BEÝLEKI IŞLERE BILDIRILÝÄN EKOLOGIK TALAPLAR

30-njy madda. Hojalyk we beýleki işi amala aşyran ýuridik we fiziki şahslaryň işine umumy ekologik talaplar

1. Türkmenistanyň çäklerinde hojalyk we beýleki işi amala aşyran ýuridik we fiziki şahslar şu aşakdakylara borçludylar:

1) daşky gurşawy goramak boýunça çäreleriň meýilnamalaryny işläp taýýarlamak we kabul etmek arkaly tebigaty goramak boýunça çäreleri üpjün etmäge;

2) Tebigy serişdeleri peýdalanmagyň ýagdaýyny we olaryň daşky gurşawa ýetirýän täsiriniň derejesini görkezijileriň ulgamy arkaly aňladylan maglumatlaryň toplumyny göz önünde tutýan ekologik pasportlary işläp taýýarlamaga.

2. Ekologik pasportlar tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ýgtýarly edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça ýuridik ýa-da fiziki şahslar tarapyndan tassyklanylýar.

**31-nji madda. Jaýlar, desgalar we beýleki obýektler
ýerleşdirilende, taslamalaşdyrylanda, gurlanda,
durky täzelenilende, ulanyşa girizilende,
ulanylanda we ýykylanda ekologik talaplar**

1. Daşky gurşawa göni ýa-da gytaklaýyn ýaramaz täsir edýän jaýlaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň ýerleşdirilmegi, taslamalaşdyrylmagy, durkunyň täzelenilmegi, ulanyşa girizilmegi, ulanylmagy, duruzylmagy we ýykylmagy tebigaty goramak babatdaky talaplara laýyklykda amala aşyrylýar. Şunda daşky gurşawy goramak, tebigy gurşawy dikeltmek, tebigy serişdelerirejeli peýdalanmak we gaýtadan dikeltmek, ekologik howpsuzlygy üpjün etmek boýunça çäreler göz önünde tutulmalydyr.

2. Jaýlar, desgalar we beýleki obýektler ýerleşdirilende görkezilen obýektleriň işiniň ekologik netijelerini hasaba almak bilen, tebigaty goramak, tebigatdan rejeli peýdalanmak we gaýtadan dikeltmek babatdaky talaplaryň ýerine ýetirilmegi üpjün edilmelidir.

3. Jaýlar, desgalar we beýleki obýektler taslamalaşdyrylanda daşky gurşawa antropogen ýüküniň ýol berilýän kadalary hasaba alynmalydyr, daşky gurşawyň hapalanmagynyň önüni almak we aradan aýyrmak boýunça çäreler, şeýle hem önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryny ýerleşdirmegiň usullary göz önünde tutulmalydyr, tebigaty goramaga we ony dikeltmäge, tebigy serişdeleriňrejeli peýdalanylmagyna we gaýtadan dikeldilmegine ýardam edýän serişde tygşytlaýjy, az galyndyly, galyndysyz we beýleki bar bolan iň gowy tehnologiýalar ulanylmalydyr.

4. Jaýlaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň gurluşygy we durkunyň täzelenilmegi, tebigaty goramak babatda talaplaryň berjaý edilip döwlet ekologiýa seljermesi bilen ylalaşylan, tassyklanan taslamalar boýunça amala aşyrylmalydyr.

Gurluşyk işleri amala aşyrylanda ýerleri rekultiwasiýa etmek, tebigatdan rejeli peýdalanmak we gaýtadan dikeltmek, çäkleri abadanlaşdyrmak we daşky gurşawy goramak boýunça çäreler görülýär.

5. Jaýlary, desgalary we beýleki obýektleri ulanyşa girizmek taslama resminamalarynda göz önünde tutulan tebigaty goramak çäreleriniň doly möçberde ýerine ýetirilen şertinde amala aşyrylýar.

6. Jaýlary, desgalary we beýleki obýektleri ulanmagy amala aşyryan ýuridik we fiziki şahslar şu aşakdakylara borçludyr:

1) tebigaty goramak, tebigy gurşawy dikeltmek, tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda tassyklanylýan tehnologiýalary we talaplary berjaý etmäge;

2) tehnik serişdeleri we zyýansyzlandyrmak tehnologiýalaryny ulanmak hem-de önümçiligiň galyndylaryny ýerleşdirmek, hapalaýjy maddalaryň zyňyndylaryny we dökündilerini zyýansyzlandyrmak, şeýle hem tebigaty goramak babatda talaplaryň ýerine ýetirilmegini üpjün edýän beýleki bar bolan iň gowy tehnologiýalaryň, esasynda daşky gurşawyň hil kadalarynyň berjaý edilmegini üpjün etmek;

3) Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryna laýyklykda tebigy gurşawy dikeltmek, ýerleri rekultiwasiýa etmek, çäkleri abadanlaşdyrmak boýunça çäreleri geçirmek.

7. Jaýlar, desgalar we beýleki obýektler Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygyna laýyklykda we bellenilen tertipde tassyklanylýan taslama resminamasy bolan mahalynda ýykylýar.

Jaýlar, binalar, desgalar we beýleki obýektler ýykylanda oňaýly amatly daşky gurşawy üpjün etmek maksady bilen tebigy gurşawy dikeltmek, şol sanda tebigy gurşawyň düzüm böleklerini gaýtadan dikeltmek boýunça çäreler işlenip taýýarlanylmalýdyr we amala aşyrylmalydyr.

32-nji madda. Senagat, energetika, ulag we aragatnaşyk, oba we suw hojalyk desgalary ulanylanda bildirilýän ekologik talaplar

Senagat, energetika, ulag we aragatnaşyk, oba we suw hojalyk desgalarynyň ulanylmagy bellenilen ekologik talaplaryň hasaba alynmagy we ekologik taýdan esaslandyrylan tehnologiýalaryň, zerur bolan arassalaýjy desgalaryň ulanylmagy we daşky gurşawyň hapalanmagyny aradan aýyryan arassaçylyk-gorag zolaklaryny bellemek bilen amala aşyrylmalydyr. Görkezilen desgalar ulanylanda az galyndyly we galyndysyz tehnologiýalar we önümçilikler ornaşdyrylmalydyr, olar zyýanly galyndylary, hapalaýjy maddalaryň zyňyndylaryny we dökündilerini arassalamak, zyýansyzlandyrmak we gaýtadan ulanmak üçin netijeli serişdeler bilen enjamlaşdyrylmalydyr, ýangyjyň howpsuz görnüşlerini ulanmalydyr, tebigy serişdeleritýgşytly we rejeli peýdalanmalydyr, ekologik howpsuzlygy üpjün etmek boýunça çäreleri görmelidir.

33-nji madda. Şäherler we beýleki ilatly nokatlar gurlanda ekologik talaplar

1. Şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň taslamalaşdyrylmagy, gurulmagy, durkunyň täzelenilmegi ekologik howpsuzlygyň we daşky gurşawy gorap saklamagyň talaplaryny hasaba almak bilen, ilatyň ýaşamagy, zähmet çekmegi we dynç almagy üçin has amatly şertleri üpjün etmelidir.

2. Şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň gurulmagy meýilleşdirilende we gurlanda senagat we jemagat-hojalyk galyndylarynyň sanitar taýdan arassalanylmagy, zyýansyzlandyrylmagy, gaýtadan ulanylmagy, ammarlaşdyrylmagy, howpsuz aýrylmagy, gaýtadan işlenilmegi we gömülmeği göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr. Şäherleriň we senagat merkezleriniň daş-töwereginde çäklendirilen tebigatdan peýdalanyş düzgünli tokaý-seýilgäh, agaç we gorag zolaklary döredilmelidir.

34-nji madda. Himiki maddalar ulanylanda ekologik talaplar

1. Ýuridik we fiziki şahslar himiki maddalary öndürende, saklanda, daşanda, ulananda, zyýansyzlandylanda we gömülende ekologik talaplary berjaý etmäge, olary peýdalanmagyň bellenen kadalaryny berjaý etmäge, olary ulanmagyň daşky gurşaw üçin zyýanly netijeleriniň önüni almak we aradan aýyrmak boýunça çäreleri görmäge, şeýle hem bellenen kadalaryndan geçilende himiki howpsuzlygy üpjün etmek babatdaky degişli edaralary haýal etmän habardar etmäge borçludurlar.

2. Himiki galyndylary we materiallary saklamak ýa-da gömmek maksady bilen Türkmenistana beýleki döwletlerden getirmek gadagan edilýär.

Daşky tebigy gurşawyň hapalanmak howpuny döredýän himiki maddalar bilen işlemegiň ekologik talaplarynyň bozulmagy bu maddalaryň öndürilmeginiň, saklanylmagynyň, daşalmagynyň, peýdalanylmagynyň, zyýansyzlandyrylmagynyň we gömülmeğiniň gadagan edilmegine getirýär.

35-nji madda. Tebigaty galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyň söhlenenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň zyýanly täsirlerinden goramak

1. Daşky tebigy gurşawa, önümçilik, jemgyýetçilik we ýaşayyş jaýlarynda, köçelerde, howlularda, şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň meýdançalarynda, ilatyň dync alýan zolaklarynda we ýabany haýwanlaryň ýaşayan ýerlerinde galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyň söhlenenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň zyýanly täsiriniň önüni almak we aradan aýyrmak boýunça zerur netijeli çäreleri görmäge yuridik we fiziki şahslar borçludurlar.

2. Şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň gurulmagy meýilleşdirilende we gurlanda, önümçilik ýa-da beýleki desgalar taslamalaşdyrylanda, gurlanda, durky täzelenilende we ulanylanda, täze tehnika döredilende we özleşdirilende, ulag we aragatnaşyk serişdeleri ulanylanda galmagalyň, wibrasiýanyň, magnit meýdanlarynyň, infragyzyň söhlenenmäniň we beýleki zyýanly fiziki täsirleriň aňryçäk ýol berilýän derejeleriniň kadalaryny hasaba alynmalydyr.

36-njy madda. Tebigaty zyýanly biologik täsirden goramak

Daşky tebigy gurşawa biologik taýdan täsir edýän ýa-da edip biljek ýuridikwe fiziki şahslar mikroorganizmleriň, haýwanlaryň, ösümlükleriň we maddalaryň biologik görnüşleriniň ekologik taýdan howpsuz öndürilmegini (döredilmegini), goralmagyny (saklanlymagyny), uýgunlaşdyrmagywe öňki mesgenine gaýtadan uýgunlaşdyrylmagyny, daşalmagyny, peýdalanlymagyny we gömülmeğini üpjün etmäge, hatardan çykmalaryň we heläkçilikleriň önüni almak, tebigata we adamyň saglygyna, tebigy genofonduň we ekologik ulgamlaryň goralyp saklanlymagyna zyýanly biologik täsiriň netijeleriniň önüni almak we aradan aýyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamaga we amala aşyrmaga borçludylar.

37-nji madda. Galyndylar bilen işlenilende ekologik talaplar

1. Ýuridik we fiziki şahslar önümçiligiň we sarp edişiň galyndylaryň emele gelmegini azaltmak, olary peýdalanmak, zyýansyzlandyrmak, gaýtadan işlemek, ammarlaşdyrmak we gömmek boýunça zerur netijeli çäreleri görmäge borçludylar.

2. Galyndylaryň ammarlaşdyrylmagy, ýok edilmegi we gömülmeğini ygtyýarlylandyrylan döwlet edaralary bilen ylalaşmak boýunça ýerine ýetiriji ýerli häkimiýetwe ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň kararlary bilen kesgitlenilýän ýerlerde ýerine ýetirilýär.

Galyndylary we arassalanmadyk hapa suwlary ýerüsti we ýerasty suw desgalaryna, suw gorunyň ýerlerine, ýaşaýyş jaý toplumlarynyň, tokaý gorunyň, oba hojalyk meýdanlarynyň we beýleki tebigy obýektleriň çäklerine dökmek gadagan edilýär.

Gurluşyk galyndylaryny gönüden-göni gurulýan desganyň ýerinde we oňa ýanaşyk çäklerde gömmek gadagan edilýär.

3. Howply galyndylaryň eksporty we importy gadagan edilýär.

Howply galyndylaryň ýörite gurluşlarda zyýansyzlandyrmak, olary meýdanlarda gömmek we ammarlaşdyrmak tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň hem-de beýleki ygtyýarlylandyrylan döwlet edaralarynyň rugsady bilen ýerine ýetirilýär.

Howply galyndylary, şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň golaýyndaky çäklerde, suwarymly ýerlerde suw desgalarynda, şol sanda Hazar deňziniň türkmen böleginiň akwatoriýasynda we suw gorunyň ýerlerinde, şpahana, bejeriş-sagaldyş we dynç alyş zolaklarynda we daşky tebigy gurşawyň ýagdaýyna we ilatyň saglygyna howp döredilip bilinjek beýleki ýerlerde gömmek gadagan edilýär.

4. Howply galyndylary gömmek üçin rugsatnama Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýän tertipde ýörite ygtyýarlylandyrylandöwlet edaralary tarapyndan berilýär.

5. Şu maddada bellenilen talaplaryň berjaý edilmezligi ygtyýarlylandyrylandöwlet edaralarynyň öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde çykaran kararlary boýunça galyndylaryň emele gelmeğini bilen bagly ýuridik

we fiziki şahslara jerime çäreleriniň görülmegine, işiniň çäklendirilmegine, togtadylmagyna ýa-da bes edilmegine getirýär.

6. Galyndylar bilen işlemegiň ekologik talaplary şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

38-nji madda. Hazar deňziniň türkmen böleginde hojalyk webeýleki işler amala aşyrylanda ekologik talaplar

1. Hazar deňziniň türkmen böleginde hojalyk we beýleki işi amala aşyryan ýuridik we fiziki şahslar Hazar deňziniň ekologik taýdan arassa deňiz gurşawyny gazanmak we saklamak üçin Hazar deňziniň deňiz gurşawynyň we onuň kenarýaka zolaklarynyň deňiz we ýerüsti çeşmelerden hapalanmagyndan goramak boýunça ähli zerur çäreleri görmäge borçludyr. Şunda Hazar deňziniň deňiz gurşawyny goramak, ony dikeltmek, gorap saklamak, gaýtadan dikeltmek we onuň biologik serişdelerini rejeli peýdalanmak, ekologik howpsuzlygy üpjün etmek boýunça hökmany çäreler göz önünde tutulmalydyr.

2. Hazar deňziniň deňiz gurşawynyň deňiz we ýerüsti çeşmelerden hapalanmagyndan goramak boýunça talaplaryň bozulmagy şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda hojalyk we beýleki işiň doly derejede togtadylmagyna ýa-da bes edilmegine getirýär.

3. Ygtyýarlylandyrylandöwlet edaralary Hazar deňziniň biologik dürlüliginiň ýaşayşa ukyplylygyny we bütewiligini hem-de ekologik ulgamlaryny goramak, gorap saklamak hem-de dikeltmek, şeýle hem biologik serişdeleri durnukly we rejeli peýdalanmak boýunça zerur çäreleri görmäge borçludyr. Şu maksatlar bilen olar Hazar deňziniň daşky tebigy gurşawyna we biologik dürlüligine döwlet monitoringini amala aşyryýarlar, Hazar deňziniň ekologik ulgamlaryna we biologik dürlüligine ýaramaz täsirini ýetirýän ýa-da ýetirip biljek hapalanmanyň çeşmelerine we islendik işe gözegçilik edýärler.

4. Nebitgaz kompaniýalary Hazar deňziniň türkmen böleginde nebit işleriniň ähli görnüşlerini ýerine ýetirenlerinde deňizde işleýänleriň janyňyň we saglygynyň goralmagy, nebitiň dökülme hadysalary barada döwlet edaralarynyň habardar edilmegi, nebit dökülmeleriniň önüni almak we aradan aýyrmak boýunça çäreleriň görülmegi, öz wagtynda arassalanmagy we ilata hem-de daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy üçin jogapkärçilik çekýärler.

Ygtyýarlylandyrylandöwlet edaralary Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan Hazar deňziniň türkmen böleginde nebitiň dökülmeleriniň önüni almak babatda talaplaryň we çäreleriň ýerine ýetirilmegi boýunça olaryň işine gözegçiligi amala aşyryýarlar.

Döwlet edaralary Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda Hazar deňziniň türkmen böleginde nebitiň dökülmegi zerarly

ýüze çykan hadysanyňöňüni almak we netijelerini aradan aýyrmak boýunça ähli zerur çäreleri görýärler.

5. Önümiň paýlaşylmagy baradaky şertnamalaryň şertlerinde ýerine ýetirilýän nebit işleriniň ähli görnüşleri geçirilende ekologik talaplar Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda göz önünde tutulýar.

VIII BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARY, ÝER WE SUW SERIŞDELERINI GORAMAK

39-njy madda. Ýerasty baýlyklary goramak

1. Ýerasty baýlyklary goramak diýlip, gazylyp alynýan peýdaly magdanlary ylmy taýdan esaslandyrylyp, rejeli we aýawly ulanylmagyna, olaryň aňryçäk, doly, tehniki taýdan elýeterli we ykdysady taýdan maksadalaýyk alynmagyna, galyndylaryň gaýtadan ulanylmagyna, tebigatyň tebigy landsaftlaryna ýetirilen zyýanyň aradan aýrylmagyna düşünilýär.

2. Ýerasty baýlyklary goramak boýunça esasy çäreler serişde tygşytylygyna esaslanýar: gazylyp alynýan peýdaly magdanlar gazylyp alnanda, daşalanda, olar baýlaşdyrylanda we gaýtadan işlenilende, taýýar önüm ulanylanda ýitginiň önüni almak.

Ýerasty baýlyklary goramak boýunça esasy talaplar şu aşakdakylar bolup durýar:

1) döwlet ekologik seljermesiniň geçirilmegi;

2) gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň ätiýaçlyklarynyň, şeýle hem olaryň gazylyp alynmagy bilen bagly bolmadyk maksatlarda peýdalanýlan ýerasty baýlyklaryň döwlet tarapyndan hasaba alynmagy;

3) gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň känlerini suw basmadan, suwlulandyrmadan, ýangynlardan we gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň hilini we känleriň önümçilik gymmatlygyny peseldýän ýa-da olaryň gazylyp alynmagyny kynlaşdyrýan beýleki ýagdaýlardan gormalmagy;

4) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen, aýratyn-da nebiti, gazy, ýa-da beýleki maddalary we materiallary ýer astynda saklamak, önümçiligiň zyýanly maddalaryny we galyndylaryny gömmek, hapa suwlaryň dökülmeği bilen baglanyşykly işler geçirilende ýerasty baýlyklaryň hapalanmagynyň önüni almak;

5) ýerasty baýlyklary goramak boýunça Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan beýleki çäreleri amala aşyrmak.

3. Şu maddanyň ikinji böleginiň talaplarynyň bozulan halatynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ygtyýarlandyrylandöwlet edaralary tarapyndan ýerasty baýlyklary peýdalanmak hukugy çäklendirilip, togtadylyp ýa-da bes edilip bilner.

40-njy madda. Ýer serişdelerini goramak

1. Ýer serişdelerini goramak ýerleri hapalanmaktan goramaga, olaryň rejeli peýdalanylmagyna, ýerleri oba hojalyk we tokaý hojalyk dolanyşygyndan esassyz alynmagynyň önüni almaga, şeýle hem topraklaryň dikeldilmegine we hasyllylygynyň ýokarlandyrylmagyna gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady we beýleki çäreleriň ulgamyny öz içine alýar.

2. Ýerleri goramagyň maksatlary we wezipeleri şu aşakdakylardan ybarat:

1) ýerleriň ýaramazlaşmagynyň we bozulmagynyň, önümçiligiň ekologik taýdan howpsuz tehnologiýalaryny we tokaý melioratiw, melioratiw hem-de beýleki çäreleri höweslendirmek ýoly bilen hojalyk we gaýry işiň beýleki oňaýsyz netijeleriniň önüni almak;

2) ýaramazlaşmaga ýa-da bozulmaga sezewar edilen ýerleriň gowulandyrylmagyny we dikeldilmegini üpjün etmek;

3) ýerden iň amatly peýdalanmagyň ekologik kadalaryny tejribä ornaşdyrmak.

3. Ýuridik we fiziki şahslar şu aşakdakylaragönükdirilen çäreleri geçirmäge borçludyr:

1) ýerleri arryklamakdan we çölleşmekden, suw we ýel eroziýasyndan, sillerden, suw basmagyndan, batgalaşmakdan, gaýtadan şorlanmagyna, guramagyna, dykyzlanmagyna getirilmeginden, önümçiligiň we sarp edişiň galyndylary, himiki, biologiki, radioaktiw we beýleki zyýanly maddalar bilen hapalanmagyna, beýleki bozulma proseslerinden goralmagyna;

2) oba hojalyk ýerleriniň karantin zyýan berijilerden we ösümlükleriň kesellerinden ýokuşmagyndan haşal otlaryň, gyrymsy agaçlaryň we ownuk agaçly tokaýlaryň basmagyndan, ýeriň ýagdaýyny ýaramazlaşdyrýan gaýry görnüşlerden goralmagyna;

3) bozulan ýerleri rekultiwasiýa etmäge, olaryň gurplulygyny we ýeriň beýleki peýdaly alamatlaryny dikeltmäge hem-de ony hojalyk dolanyşygyňa öz wagtynda goşmaga;

4) ýerleriň bozulmagy bilen baglanyşykly işler geçirilende topragyň hasyl berýän gatlagynyň alynmagyna, gorap saklanylmagyna we peýdalanylmagyna.

4. Täze we durky täzelenilýän jaýlar, desgalar we beýleki obýektler ýerleşdirilende, taslamalaşdyrylanda we ulanyşa berlende, ýeriň ýagdaýyna ýaramaz täsirini ýetirýän täze tehnikalar we tehnologiýalar ornaşdyrylanda ýerleri goramak boýunça çäreler göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ekologik we beýleki ýörite talaplaryň berjaý edilmegi üpjün edilmelidir.

41-nji madda. Suw serişdelerini goramak

1. Suw desgalary şu aşakdakylardan goralmaga degişlidir:

1) zyýanly howply himiki we zäherleýji maddalar hem-de olaryň birleşmeleri bilen, radiasiýa we beýlekitebigy we tehnogen hapalanmadan;

2) önümçilik, durmuş we beýleki gelip çykyşly gaty galyndylardan hapalanmagyndan;

3) azalmadan.

2. Suw desgalary şu aşakdakylaryň önüni almak maksady bilen goralmaga degişlidir:

1) tebigy ulgamlaryň ekologik durnuklylygynyň bozulmagynyň;

2) ilatyň janyna we saglygyna zyýan ýetirilmeginiň;

3) balyk serişdeleriniň we beýleki suw jandarlarynyň azalmagynyň;

4) suw üpjünçiliginiň şertleriniň ýaramazlaşmagynyň;

5) suw desgalarynyň tebigy taýdan gaýtadan dikelmek we arassalanmak ukybynyň peselmeginiň;

6) suw desgalarynyň gidrologik we gidrogeologik düzüminiň ýaramazlaşmagynyň;

7) suw desgalarynyň fiziki, himiki we biologiki düzümine ýaramaz täsirini ýetirýän beýleki oňaýsyz hadysalaryň.

3. Suw serişdelerini goramak şu aşakdaky ýol bilen amala aşyrylýar:

1) suwdan peýdalanmagyň islendik görnüşlerini amala aşyryýan ähli suwdan peýdalanyjylara suw desgalaryny goramak boýunça umumy talaplary bildirmek bilen;

2) hojalyk işleriniň aýratyn görnüşlerine ýörite talaplary bildirmek bilen;

3) täze tehnikany we ekologik, epidemiologik taýdan howpsuz tehnologiýalary ornaşdyrmak arkaly suw goraýyş çärelerini kämilleşdirmek we ulanmak bilen;

4) suw desgalarynyň suw goraýyş zonalaryny, gorag zolaklaryny, agyz suw üpjünçiliginiň çeşmelerini sanitar taýdan goramagyň zonalaryny bellemek bilen;

5) suw desgalarynyň ulanylyşyna we goralýşyna gözegçiligiň döwlet we beýleki görnüşlerini geçirmek bilen;

6) suw desgalaryny goramak boýunça talaplaryň ýerine ýetirilmezligi üçin jogapkärçilik çärelerini ulanmak bilen.

4. İşleri suw desgalarynyň ýagdaýyna täsir edýän ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen ekologik talaplary ýerine ýetirmäge hem-de suw desgalaryny hapalanmadan, hapadan bitmekden we azalmakdan goramagy üpjün edýän guramaçylyk, tehnologik, tokaý melioratiw, agrotehniki, gidrotehniki, sanitar-epidemiologik we beýleki çäreleri geçirmäge borçludyr.

IX BAP. TOKAÝLARY, ÖSÜMLIK WE HAÝWANAT DÜNYÄSINI GORAMAK. AÝRATYN GORALÝAN TEBIGY ÝERLER WE OBÝEKTLER

42-nji madda. Tokaýlary goramak

1. Tokaýlar olaryň derejelerine garamazdan ösümlikleriň we haýwanlaryň ýaşaýs ýerleri hökmünde, suw gorayýş, suw sazlaýýş, toprak gorayýş, klimat, sagaldyş we medeni-estetiki ähmiýete eýe bolan geografik gurşawyň möhüm bölegi hökmünde goralmaga we tokaýdan peýdalanmagyň sazlanylmagyna degişlidir.

2. Tokaý gorunyň çäginde ýerleşýän ýuridik we fiziki şahslar tokaý ýangynlarynyň önüni almaga, ýangyn howpsuzlygynyň we sanitariýanyň düzgünleriniň berjaý edilmegine, tokaýlary bikanun çapmakdan, zeperlerden we Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynyň beýleki bozulmalaryndan goramaga, tokaý gorunyň ýerlerini goramaga gönükdirilen, şeýle hem tokaý gorunyň goragyny, gaýtadan dikeldilmegini, tokaýlaryň rejeli peýdalanylmagyny we tokaýlaryň ösdürilmegini üpjün edýän tokaý hojalyk çärelerini geçirmäge borçludylar.

43-nji madda. Ösümlük dünýäsini goramak

1. Ösümlük dünýäsini goramak ösümlük dünýäsiniň obýektlerini olaryň sanyny, serişde kuwwatlygyny we önümliligini gorap saklamaga, olara zeper ýetirilmeginiň, ýok edilmeginiň ýa-da olara ýetirilýän başga ýaramaz täsirleriň önüni almaga gönükdirilendir.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň rejeli peýdalanylmagyna, gaýtadan dikeldilmegine, önümliliginiň we durnuklylygynyň artdyrylmagyna gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady we beýleki çäreleriň esasynda ösümlük dünýäsini goramak amala aşyrylýar.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini peýdalanýan ýuridik we fiziki şahslar, ýabany ösýän ösümlükleriň we olaryň toparlarynyň gögerýän gurşawynyň goragyny, tebigy ösümlükler toparlary tarapyndan eýelenen çägiň rejeli peýdalanylmagyny, ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň rejeli peýdalanylmagy we gaýtadan dikeldilmegi baradaky kanunçylygyň bozulmalarynyň önüni alynmagyny we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki çäreleri üpjün etmäge borçludylar.

44-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak

1. Haýwanat dünýäsini goramak biologik dürlüligiň goralyp saklanylmagyna ýa-da dikeldilmegine, haýwanat dünýäsiniň durnukly ýaşamagyna, şeýle hem haýwanat dünýäsiniň tebigy erkinlik şertlerinde ýaşayan obýektleriniň rejeli peýdalanylmagy we gaýtadan dikeldilmegi üçin şertleriň döredilmegine gönükdirilendir.

2. Haýwanat dünýäsiniň rejeli peýdalanylmagyna we gaýtadan dikeldilmegine hem-de haýwanat dünýäsiniň durnukly ýaşamagynyň üpjün

edilmegine gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady we beýleki çäreleriň esasynda haýwanat dünýäsini goramak amala aşyrylýar.

3. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanýan ýuridik we fiziki şahslar şu aşakdakylara borçludylar:

1) Türkmenistanyň haýwanat dünýäsi baradaky kanunçylygyny berjaý etmäge;

2) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň tebigy toparlarynyň we ýaşayan gurşawynyň bütewiliginiň bozulmagyna ýol bermeýän hem-de ilatyň we daşky tebigy gurşawyň howpsuzlygyny üpjün edýän usullar bilen haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmaga;

3) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan haýwanat dünýäsini goramak, gaýtadan dikeltmek we rejeli peýdalanmak boýunça beýleki talaplary ýerine ýetirmäge.

45-nji madda. Aýratyn goralmaga degişli, goralýan tebigy ýerler we obýektler

1. Tebigy gurşawyň peýdaly alamatlaryny we tebigy serişdeleriňekologik deňagramlylygyny, baýlyklaryny we dürlüligini gorap saklamak we dikeltmek maksady bilen, aýratyn tebigaty goraýyş, ylmy, medeni-öwreniş, dynç alyş-sagaldyş, estetiki ähmiýete eýe bolan ýerler, tebigy toplumlar we aýry obýektler aýratyn goralmaga degişlidir.

2. Döwlet tebigy goraghanalary, döwlet biosfera goraghanalary, milli tebigy seýilgähler, döwlet tebigy ýerli goraghanalar, döwlet tebigy ýadygärlikleri, sagaldyş maksatly tebigy çäkler, döwlet botanika baglary, döwlet zoologiýa seýilgähleri aýratyn goralýan tebigy ýerlere we obýektlere degişlidir.

3. Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan haýwanlaryň we ösümlikleriň görnüşleri aýratyn goralmaga degişlidir.

Türkmenistanyň Gyzyt kitaby Türkmenistanyň haýwanlarynyň we ösümlükleriniň seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşleriniň ýaýramagy we sany barada yzygiderli täzelenilýän maglumatlaryň esasynda tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy tarapyndan ýöredilýär.

Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen haýwanlaryň we ösümlikleriň sanawy, olary oňa girizmegiň we ondan çykarmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýar.

4. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň we obýektleriň beýleki toparlary we görnüşleri (halkara ähmiýete eýe bolan suw-batgalyk ýerler; esasy ornitologik ýerler; gaýtalanmaýan tebigy suw obýektleri ýa-da olaryň bölekleri we beýlekiler) hem Türkmenistanyň kanunçylygy bilen göz önünde tutulyp bilner.

5. Şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitleňýän tertipde suw goragyş zonalary we suw desgalarynyň kenaryaka suw goragyş zolaklary, suw desgalarynyň goralyp saklanylýan zonalary we beýleki zonalar aýratyn goralmaga degişlidir.

6. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri we obýektleri döretmegiň, işlemeginiň tertibi we goramagyň düzgüni Türkmenistanyň aýratyn goralýan tebigy ýerler hakyndaky kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

X BAP. ATMOSFERA HOWASYNY, KLIMATY WE OZON GATLAGYNY GORAMAK

46-njy madda. Atmosfera howasyny goramak

1. Atmosfera howasyna zyýanly himiki, biologik, radiasion, fiziki we beýleki täsirleriň, şeýle hem parnik gazlarynyň ýetirýän täsiriniň önüni almak, peseltmek we bes etmek arkaly atmosfera howasyny goramak üpjün edilýär.

2. Işi atmosfera howasyna hapalaýjy maddalaryň zyňylmagy we zyýanly fiziki täsiriň ýetirilmegi bilen bagly ýuridik we fiziki şahlar şu aşakdakylara borçludyr:

1) atmosfera howasyny goramak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan talaplary ýerine ýetirmäge;

2) atmosfera howasyna zyýanly zyňyndylary we zyýanly fiziki täsiri peseltmek boýunça desgalaryň we enjamlaryň netijeli işlemegini we olara gözegçilik edilmegini üpjün etmäge;

3) atmosfera zyňylýan hapalaýjy maddalaryň mukdarynyň we düzüminiň hasaba alynmagyny amala aşyrmaga;

4) atmosfera howasyny goramak boýunça talaplaryň berjaý edilişi babatda kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň taslamalaşdyrylyşyna we gurluşygynyň barsyna gözegçiligi amala aşyrmaga;

5) atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsirleriň bellenen aňryçäk ýol berilýänkadalaryny berjaý etmäge;

6) atmosfera howasyna zyňylýan hapalaýjy maddalary azaltmak boýunça beýleki çäreleri amala aşyrmaga.

47-nji madda. Klimaty goramak we onuň ýaramaz netijelerini gowşatmak

1. Klimaty goramagyň we onuň ýaramaz netijelerini gowşatmagyň maksady klimat ulgamyna howply antropogen täsire ýol bermejek derejede atmosferada parnik gazlarynyň toplanmagyny durnuklaşdyrmak bolup durýar.

2. Klimaty goramak we klimat ulgamyny antropogen üýtgetmelerinden goramak babatda, onuň ýaramaz netijelerini gowşatmak boýunça çäreler durmuş-ykdysady şertleri hasaba almalydyr hem-de

Türkmenistany durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň maksatnamalaryna goşulan bolmalydyr.

3. Ýuridik we fiziki şahslar klimatyň üýtgemeginiň sebäpleriniň önüni almak ýa-da iň az mukdara çenli kemeltmek hem-de onuň ýaramaz netijelerini gowşatmak maksady bilen önüni alyş çärelerini görmäge borçludylar.

4. Antropogen üýtgetmelerinden klimat ulgamyny goramak babatda, klimatyň üýtgemegine uýgunlaşmak boýunça çäreler ähli ministrlkler we beýleki döwlet dolandyryşynyň merkezi edaralary, gaýry yuridik, şeýle hem fiziki şahslar tarapyndan göz önünde tutulmalydyr hem-de pudaklary, önümçilikleri we çäkleri ösdürmegiň degişli meýilnamalaryna we maksatnamalaryna girizilmelidir.

Klimat ulgamyny antropogen üýtgetmelerden goramak babatda çäreler şu aşakdakylary öz içine alýar:

1) çeşmelerden antropogen zyňyndylarynyň kadastrynyň işlenip taýýarlanylmagyny we ähli parnik gazlarynyň sorujylar bilen siňdirilmegini;

2) Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda klimata ýaramaz täsir edýän maddalaryň öndürilmegini we peýdalanylmagyny düzgünleşdirmegini;

3) parnik gazlarynyň antropogen zyňyndylaryny azaltmaga ýa-da bes etmäge ýardam edýän tehnologiýalaryň, usullaryň we prosesleriň girizilmegini hem-de ulanylmagyny;

4) klimatyň üýtgemeginiň meseleleri boýunça ylmy, tehnologik, tehniki, durmuş-ykdysady we beýleki barlaglary geçirmek esasynda halkara hyzmatdaşlygyny we tejribe alyşmagyny;

5) klimat ulgamyny goramak we klimatyň üýtgemeginiň ýaramaz netijelerini gowşatmak babatda beýleki çäreleriň geçirilmegini.

5. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy gyzyklanma bildirýän ministrlkler we döwlet dolandyryşynyň beýleki merkezi edaralary bilen bilelikde klimatyň üýtgemegi boýunça milli hasabatlary we maksatnamalary yzygiderli taýýarlaýar we Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde olary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berýär.

48-nji madda. Ýeriň ozon gatlagyny goramak

1. Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda Ýeriň ozon gatlagyny ekologik taýdan howply üýtgemelerden goramak, ozon gatlagyny dargadyjy maddalaryň önümçiligini düzgünleşdirmek we olary peýdalanmazlyk arkaly üpjün edilýär.

2. Ýeriň ozon gatlagyny ekologik taýdan howply üýtgemelerden goramak hojalyk we beýleki işiň täsiri astynda ozon gatlagynyň üýtgemeginiň hasaba alynmagyny we gözegçiligini guramak, Ýeriň ozon gatlagynyň ýagdaýyna täsir edýän zyýanly maddalaryň zyňylmagynyň

aňryçäk ýol berilmeyän kadalaryny bellemek, ozon gatlagyny dargadyjy maddalaryň önümçiligini we peýdalanylmagyny azaltmak hem-de doly bes etmek, şeýle hem görkezilen talaplaryň bozulmagy üçin jogapkärçilik çärelerini ulanmak arkaly üpjün edilýär.

XI BAP. ADATDAN DAŞARY EKOLOGIK ÝAGDAÝLAR WE EKOLOGIK HELÄKÇILIGIŇ ZOLAKLARY

49-njy madda. Adatdan daşary ekologik ýagdaý

1. Adatdan daşary ekologik ýagdaý–ilatyň janyna we saglygyna, biologik dürlüligiň goralyp saklanylmagyna howply, daşky gurşawyň durnukly ýaramaz üýtgemeleri bilen häsiýetlendirilýän, antropogen täsiriniň ýa-da tebigy hadysalaryň netijesinde belli bir çäkke döreyän oňaysyz ekologik ýagdaý.

2. Türkmenistanyň käbir çäklerinde adatdan daşary ekologik ýagdaýlar ýüze çykanda hojalyk işiniň we tebigatdan peýdalanmagyň aýratyn görnüşleri gadagan edilip ýa-da çäklendirilip bilner.

50-nji madda. Adatdan daşary ekologik ýagdaýyň we ekologik heläkçiligiň zolaklary

1. Adatdan daşary ekologik ýagdaýyň zolaklary diýlip hojalyk we beýleki işiň, tebigy güýçleriň weýran edijilikli täsiriniň netijesinde tebigy gurşawda ilatyň saglygyna, ekologik ulgamlaryň ýagdaýyna howp salýan durnukly ýaramaz üýtgemeler bolup geçýän çäkleriň, suw we howa giňişliginiň bölekleriýglan edilýär.

2. Ekologik heläkçiligiň zolaklary diýlip hojalyk we beýleki işiň, tebigy güýçleriň weýran edijilikli täsiriniň netijesinde, ýa-da bolup geçen hatardan çykmanyň ýa-da heläkçiligiň netijesinde ekologik ulgamlaryň bozulmagy bilen baglanyşykly tebigy gurşawyň durnukly we dolanuwysyz üýtgemeleri bolup geçen çäkleriň, suw we howa giňişliginiň bölekleri yglan edilýär.

3. Adatdan daşary ekologik ýagdaýyň ýa-da ekologik heläkçiligiň zolaklaryny yglan etmegiň we olaryň düzgünini bellemegiň tertibi Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

4. Adatdan daşary ekologik ýagdaýy ýa-da ekologik heläkçiligi aradan aýyrmak boýunça çäreleriň maliýeleşdirilmegi, adatdan daşary ekologik ýagdaýyň we ekologik heläkçiligiň zolaklarynyň sagdynlaşdyrylmagy şu aşakdakylaryň hasabyna amala aşyrylýar:

1) hatardan çykmanyň ýa-da heläkçilikli ýagdaýyň ýüze çykmagyna günäkär bolan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň serişdeleriniň hasabyna;

2) döwlet býujetiniň ýörite maksatly serişdeleriniň we başga çeşmeleriň hasabyna.

XII BAP. TEBIGATY GORAMAK BABATDA GÖZEGÇILIK

51-nji madda. Tebigaty goramak babatda gözegçiligiň wezipeleri

1. Tebigaty goramak babatda gözegçiligiň wezipeleri daşky gurşawyň ýagdaýyna we hojalyk hem-de beýleki işiň täsiri astynda onuň üýtgemelerine gözegçilik etmek, tebigaty goramak, tebigy serişdelerirejeli peýdalanmak, daşky tebigy gurşawy sagdynlaşdyrmak we Türkmenistanyň tebigaty gorayyşkanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmek boýunça maksatnamalaryň we aýratyn çäreleriň ýerine ýetirilişini barlamak bolup durýar.

2. Türkmenistanda tebigaty goramak babatda döwlet, pudaklaýyn, önümçilik we jemgyýetçilik gözegçiligi amala aşyrylýar.

52-nji madda. Tebigaty goramak babatda döwlet gözegçiligi

1. Tebigaty goramak babatda döwlet gözegçiligi öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy, beýleki ýörite ygtyýarlylandyrylan döwlet edaralary tarapyndan Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmalarynyň we tebigy serişdeleri rejesiz peýdalanylmagynyň önüni almak, ýüze çykarmak, aradan aýyrmak, şeýle hem düzgün bozujylary Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilige çekmek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň wezipeli adamlarynyň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) tebigaty goramak babatda döwlet gözegçiligini amala aşyrmak üçin eýeçiliginiň wetabynlygynyň görnüşine garamazdan, kärhanalara, edaralara we guramalara päsgeçiliksiz barmaga, zerur bolan resminamalary, derňemeleriň netijelerini we gaýry materiallary tanyşmak üçin soramaga we mugt almaga;

2) Türkmenistanyň tebigaty gorayyşkanunçylygynyň berjaý edilişini, tebigy serişdelerigoramak, gaýtadan dikeltmek we rejeli peýdalanmak boýunça maksatnamalaryň, meýilnamalaryň we çäreleriň ýerine ýetirilişini barlamaga;

3) tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda işiň görnüşlerini amala aşyrmak üçin ygtyýarnamalaryň, döwlet ekologik ekspertizasynyň netijenamalarynyň barlygyny, tebigy serişdeleri peýdalanmak we tebigaty goramak babatda işiň aýratyn görnüşlerini amala aşyrmak üçin ygtyýarnamalarda bellenen şertleriň berjaý edilişini, tebigatdan peýdalanmak üçin şertnamalaryň (ylalaşyklaryň) we rugsatnamalaryň ýerine ýetirilişini barlamaga, olary bellenen tertipde ýatymaga, olaryň ýatyrylmagy hakynda görkezme bermäge ýa-da teklip bermäge;

4) döwlet ekologik ekspertizasynyň, ekologik auditiň geçirilmegi hakynda teklipleri bermäge we olaryň netijenamalarynyň ýerine ýetirilmesini barlamaga;

5) ekologik taýdan howply ýükleriň, galyndylaryň we çig mal serişdeleriniň daşky gurşawyň hil kadalarynyň we ekologik talaplaryň bozulmagy bilen amala aşyrylýan Türkmenistanyň çäğine getirilmegini (çykarylmagyny), şeýle hem üstaşyr daşalmagyny gadagan etmek hakyndaky görkezmeleri bermäge;

6) ýuridik we fiziki şahslara tebigaty goraýyş talaplaryny bildirmäge, tebigaty goramak babatda düzgün bozmalary aradan aýyrmak boýunça görkezmeler bermäge;

7) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde tebigaty goramak babatda administratiw düzgün bozulmalar hakyndaky işlere garamaga, degişli edaralara günäkär taraplary administratiw ýa-da jenaýat jogapkärçiligine çekmek hakyndaky materiallary ugratmaga;

8) Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň möçberini kesgitlemäge, we munuň esasynda ýuridik we fiziki şahslara bu zyýanyň öweziniň meýletin dolunmagy hakynda şikâýatlary bermäge ýa-da kazyýete hak isleýiş arzalaryny bermäge;

9) ekologik talaplaryň bozulmagy bilen ýa-da ekologik ekspertizanyň oňyn netijenamasy alynmazdan amala aşyrylýan hojalyk we beýleki işiň desgalarynyň gurluşygynyň bes edilmegi hakynda degişli guramalara teklipleri bermäge;

10) önümçilik ekologik gözegçiligiň we monitoringiňkadalarynyň we düzgünleriniň berjaý edilişini barlamaga;

11) Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygyny bozujylaryň hereketleriniň önüni almak ýa-da ýol bermezlik üçin kömek berilmegini sorap hukuk goraýjy edaralaryna ýüz tutmaga we ony almaga;

12) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda olara berlen beýleki hukuklardan peýdalanmaga.

3. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň wezipeli adamlarynyň kararlary ýuridik we fiziki şahslaryň ählisi tarapyndan ýerine ýetirilmegi üçin hökmanydyr we Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde şikâýat edilip bilner.

53-nji madda. Tebigaty goramak babatda pudaklaýyn gözegçilik

1. Pudaklaýyn gözegçiligiň tebigaty goramak babatda wezipesi tebigaty goramak we tebigy serişdelerirejeli peýdalanmak, dikeltmek we gaýtadan dikeltmek, daşky gurşawy sagdynlaşdyrmak, tebigy serişdeleri peýdalanmagyň kadalaryny, daşky tebigy gurşawa täsir etmegiň derejesini, Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmek

boýunça pudaklaýyn meýilnamalaryň we çäreleriň ýerine ýetirilişini barlamak bolup durýar.

2. Tebigaty goramak babatda pudaklaýyn gözegçilik Türkmenistanyň ministrlikleriniň degişli gulluklary we döwlet dolandyryşynyň beýleki merkezi edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Pudaklaýyn gulluklaryň guralyşynyň we işiniň tertibi tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça Türkmenistanyň ministrlikleri we döwlet dolandyryşynyň beýleki merkezi edaralary tarapyndan tassyklanylýan düzgünnamalar bilen düzgünleşdirilýär.

54-nji madda. Tebigaty goramak babatda önümçilik gözegçiligi

1. Tebigaty goramak babatda önümçilik gözegçiligi hojalyk we beýleki işleriň prosesinde Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň tebigaty goramak babatda çäreleriň ýerine ýetirilmegi boýunça talaplaryny berjaý etmek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Tebigaty goramak babatda önümçilik gözegçiligi kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň degişli gulluklary tarapyndan amala aşyrylýar.

55-nji madda. Tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi

1. Tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi her bir raýatyň amatly daşky gurşawa bolan hukugyny üpjün etmek we Türkmenistanyň tebigaty goraýyşkanunçylygynyň bozulmagynyň önüni almak maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi, jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Tebigaty goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi tarapyndan döwlet edaralaryna berlen netijeler Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde hökmany ýagdaýda garalmaga degişlidir.

56-njy madda. Daşky gurşawa döwlet monitoringi

1. Daşky gurşawa döwlet monitoringi daşky gurşawyň ýagdaýyna, şol sanda adamyň döreden täsiriniň işjeňleşen ýerlerinde gözegçilik etmek, şeýle hem daşky gurşawyň ýagdaýynyň üýtgemeginiň oňaýsyz netijeleriniň önüni almak we (ýa-da) azaltmak üçin hökmany bolan daşky tebigy gurşawyň ýagdaýy barada anyk maglumat bilen döwletiň, ýuridik we fiziki şahslaryň isleglerini üpjün etmek maksady bilen hemişelik esasyda amala aşyrylýar.

2. Daşky gurşawa döwlet monitoringini amala aşyrmagyň gurluşy, düzümi we tertibi tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

XIII BAP. EKOLOGIK TERBIÝE WE BILIM, TEBIGATY GORAMAK BABATDA YLMY BARLAGLAR

57-nji madda. Tebigaty goramak babatda bilim we terbiýe

1. Jemgyýetiň ekologik medeniýetini we hünärmenleriň hünär taýýarlygyny ýokarlandyrmak maksady bilen mekdebe çenli, umumy orta bilimi, hünärmenleriň başlangyç hünär, orta hünär we ýokary hünär okuw mekdeplerinde taýýarlanylmagyny hem-de olaryň hünär derejesiniň ýokarlandyrylmagyny öz içine alýan, tebigaty goramak babatda ählumumy, üznüksiz we elýeterli bilim we terbiýe üpjün edilýär.

2. Ähli görnüşli hünär okuwedalarynda, olaryň hünär ugruna garamazdan, ekologiýanyň esaslaryny we tebigaty goramak boýunça dersleriň okadylmagy göz önünde tutulýar.

3. Daşky gurşawa ýaramaz täsir edýän iş bilen bagly ministrlikleriň we döwlet dolandyryşyň beýleki merkezi edaralarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň ýolbaşçylary, beýleki wezipeli şahslar we hünärmenler Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň esaslaryny we ekologik howpsuzlygy üpjün etmek boýunça talaplary bilmelidirler.

4. Bilim, tebigaty goraýyş edaralary, beýleki döwlet edaralary we jemgyýetçilik birleşikleri, köpçülikleýin habar beriş serişdeleri tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak hakyndaky bilimleri ýaýradýarlar, ekologiýany wagyz edýärler.

58-nji madda. Tebigaty goramak babatda ylmy barlaglar

1. Tebigaty goramak babatda ylmy barlaglar daşky gurşawy goramagyň ylmy esaslaryny döretmek, daşky tebigy gurşawy gowulandyrmak we dikeltmek boýunça ylmy taýdan esaslandyrylan çäreleri işläp taýýarlamak, durnukly ekologik ulgamlaryny we ekologik howpsuzlygy üpjün etmek maksady bilen geçirilýär.

2. Ylmy barlaglaryň wezipeleri şu aşakdakylar bolup durýar:

1) hojalyk we beýleki işleriň daşky gurşawa ýetirýän ýaramaz täsiriniň netijelerine baha bermek;

2) daşky gurşawy gorap saklamagyň we dikeltmegiň baş ýörelgelerini, ylmy çaklamalary we maksatnamalary işläp taýýarlamak;

3) Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygyny kämilleşdirmek, tebigaty goramak babatdakadalary, standartlary we beýleki kadalaşdyryjy resminamalary işläp taýýarlamak;

4) tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda iň gowy tehnologiýalary işläp taýýarlamak we ornaşdyrmak;

5) tebigy we dynç alyş mümkinçiligini gorap saklamak we ösdürmek boýunça çäreleri işläp taýýarlamak;

6) tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda tejribe alyşmak maksady bilen halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrmak;

7) tebigaty goramak babatdaylmyň başga ugurlaryny amala aşyrmak.

XIV BAP. TEBIGATY GORAMAK BABATDA JEDELLERI ÇÖZMEK. ÝETIRILEN ZYÝANYŇ ÖWEZINI DOLMAK WE TÜRKMENISTANYŇ TEBIGATY GORAMAK BABATDA KANUNÇYLYGYNYŇ BOZULMAGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

59-njy madda. Tebigaty goramak babatda jedelleri çözmek

Tebigaty goramak babatda jedeller Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde kazyýet tarapyndan çözülýär.

60-njy madda. Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Tebigaty goramak hakynda Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmagyna günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kadaladyryjy hukuk namalaryna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

61-nji madda. Daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak borjy

1.Özleriniň hojalyk we beýleki işlerini amala aşyrmagynyň netijesinde ýa-da Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmagy sebäpli daşky gurşawy hapalamak, tebigy serişdeleri azaltmak, zaýalamak, ösümlüklerwe haýwanat dünýäsini ýok etmek, tebigy serişdeleri netijesiz peýdalanmak, ekologik ulgamlary, tebigy toplumlary, tebigy landşaftlary ýuwaş-ýuwaşdan ýaramazlaşdyrmak we ýykmaq arkaly oňazyýan ýetiren ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýetirilen zyýanyň öwezini doly derejede dolmaga borçludyrlyr.

2. Ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan hojalyk we beýleki işleriň amala aşyrylmagy netijesinde ýa-da Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmagy sebäpli olar tarapyndan daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagymeýletin ýa-da kazyýetiň karary boýunça amala aşyrylýar.

3.Ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan hojalyk we beýleki işleriň amala aşyrylmagy netijesinde ýa-da Türkmenistanyň tebigaty gorayyş kanunçylygynyň bozulmagy sebäpli olar tarapyndan daşky gurşawa ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy, daşky gurşawyň hapalanmagy üçin tassyklanan nyrhlara, töleg kadalaryna we ýetirilen zyýanyň möçberini hasaplamagyň usullaryna laýyklykdabellenilen tertipde, emmaolar bolmadyk mahalynda ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy çekilen ýitgileri, şol sanda elden giderilen peýdany hasaba almak bilen, daşky gurşawyň bozulan ýagdaýyny dikeltmek üçin hakyky çykadjylar boýunça ýerine ýetirilýär.

62-nji madda. Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde raýatlaryň saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Ýuridik we fiziki şahslaryň hojalyk we beýleki işiniň netijesinde daşky gurşawa ýaramaz täsir edilmegi bilen raýatlaryň saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öwezi doly derejede dolunmaga degişlidir.

2. Türkmenistanyň tebigaty goraýyş kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde raýatlaryň saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagyň mukdaryny we möçberini kesgitlemek Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

63-nji madda. Daşky gurşawa ýaramaz täsir edýän işleri togtatmak, bes etmek we işleýiş ugruny üýtgetmek

1. Şu aşakdaky ýagdaýlarda ekologik taýdan zyýanly obýektleriň we önümçilikleriň ýuridik we fiziki şahslarynyň işi totdadylyp bilner, eger-de zyýanly täsiriň sebäplerini aradan aýyrmak mümkin bolmadyk ýagdaýynda bolsa bes edilip ýa-da işleýiş ugry üýtgedilip bilner:

1) ilyatyň saglygyna we ýaşaýyş şertlerine, daşky tebigy gurşawa ýaramaz täsir edende;

2) daşky tebigy gurşawa ýaramaz täsir edýän hatardan çykmalaryň ýa-da hadysalaryň döremek howpy ýüze çykanda;

3) kärhanalaryň, guramalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň ýerleşdirilmegine, taslamalaşdyrylmagyna, gurulmagyna, durkunyň täzelenilmegine, işe girizilmegine we ulanylmagyna bildirilýän ekologik talaplar bozulanda;

4) radioaktiw, himiki we biologik maddalar bilen işlemegiň ekologik talaplar bozulanda;

5) tebigaty önümçiligiň we sarp edişiň galyndylary bilen hapalanmaktan goramak boýunça ekologik talaplar bozulanda.

2. Ekologik taýdan zyýanly desgalaryň we önümçilikleriň işini togtatmak, bes etmek ýa-da işleýiş ugruny üýtgetmek hakyndaky kararlar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kabul edilýär.

64-nji madda. Ekologik taýdan zyýanly obýektleriň we önümçilikleriň işini bes etmek barada hak isleýişarzalary

Daşky gurşawa, raýatlaryň saglygyna hem-de ýuridik we fiziki şahslaryň emlägine zyýan ýetirýän ekologik taýdan zyýanly obýektleriň we önümçilikleriň işini bes etmek barada degişli döwlet edaralaryna ýüz tutmaga ýuridik we fiziki şahslar haklydyr.

Ekologik taýdan zyýanly obýektleriň we önümçilikleriň işiniň bes edilmegi baradaky karar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kabul

edilýär we görkezilen işiň maliýeleşdirilmeginiň bes edilmegi üçin esas bolup durýar.

XV BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

65-nji madda. Tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy

1. Türkmenistan halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgelerine we kadalaryna hem-de Türkmenistanyň tebigaty goramak babatda halkara şertnamalaryna laýyklykda tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar.

2. Türkmenistan tebigaty goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyny tebigaty goramak we tebigy serişdelerirejeli peýdalanmak meseleleri boýunça halkara şertnamalaryny we ylalaşyklaryny baglaşmak, halkara ekologik guramalaryň we gaznalaryň işine gatnaşmak arkaly amala aşyrýar.

66-njy madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

2. Şu aşakdakylary öz güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli:

1) 1991-nji ýylyň 12-nji noýabryndaky “Tebigaty goramak hakynda” Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Ýokary Sowetiniň Wedomostlary, 1991 ý., №16, 174-nji madda);

2) 2009-njy ýylyň 18-nji apreliňdäki “Türkmenistanyň käbir kanunçylyk namalaryna üýtgetmeleri, goşmaçalary girizmek we güýjüni ýitiren diýip ykrar etmek hakynda” Türkmenistanyň Kanunynyň II bölümüni (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2009 ý., №2, 33-nji madda).

Aşgabat şäheri.

2014-nji ýylyň 1-nji marty.

№ 40-V.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Atmosfera howasyny goramak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1996 ý.,
№ 4, 66- njy madda)

(Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV kanuny esasynda girizilen
üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)

Şu Kanun atmosfera howasynyň arassalygyny we onuň rejeli peýdalanlyşyny üpjün etmek, atmosfera ýetirilýän zyýanly himiki, fiziki, biologik we beýleki täsirleriň önüni almak, şeýle hem atmosfera howasyny goramak işindäki kanunylygy pugtalandyrmak gatnaşyklaryny düzgünleşdirýär.

I BAP. UMUMY DUZGÜNLER

1 madda. Atmosfera howasyny goramak hakyndaky Türkmenistanyň kanunlary

Atmosfera howasyny goramak hakyndaky Türkmenistanyň kanunlary şu Kanundan we Türkmenistanyň beýleki normativ hukuk aktlaryndan ybaratdyr.

Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda şu Kanunda göz önünde tutulan düzgünlerden başga düzgünler bellenen bolsa, onda halkara şertnamalarynyň normalary ulanylýar.

2 madda. Atmosfera howasyny goramak babatyndaky döwlet işiniň esasy ugurlary

Atmosfera howasyny goramak babatyndaky döwlet işiniň esasy ugurlary şulardan ybaratdyr, ýagny:

atmosfera howasyna zyýanly himiki, biologik, radiasion, fiziki we beýleki zyýanly täsir edilmeginiň önüni almakdan, azaltmakdan we togtatmakdan, şeýle hem atmosfera howasyna parnik gazlarynyň täsiriniň önüni almakdan;

önümçilik zerurlyklary üçin atmosfera howasyny rejeli peýdalanmakdan we onuň tebigy düzümini dikeltmek üçin çäreleri amala aşyrmakdan;

atmosfera howasyny goramak boýunça çäreler amala aşyrylanda topragyň, suwuň we beýleki tebigy obýektleriň, hapalanmagyna ýol bermezlikden;

howany goramagyň, jemgyýetiň ykdysady we sosial bähbitlerini utgaşdyrmagyň ylmy taýdan esaslandyrylmagyndan;

ykdysady bähbitleriň önünde atmosfera howasyny goramagyň ileri tutulýan ugur hökmünde üpjün edilmeginden;

atmosfera goýberilýän zyýanly zyňyndylaryň, we hojalygy ýöredýän subýektleriň atmosfera howasyny peýdalanmaklarynyň daş-töwerekdäki sreda täsirine hemmetaraplaýyn baha bermekden;

atmosfera howasyny goramagy we rejeli peýdalanmagy höweslendirmekden ybaratdyr.

3 madda. Atmosfera howasyny goramak hakyndaky Kanunyň hereket çygry

Şu Kanunyň, güýji öz bitirýän işi atmosfera howasyna ýaramaz täsir etmek bilen baglanyşykly bolan ýuridik we fiziki taraplaryň ählisine degişlidir.

II BAP. ATMOSFERA HOWASYNY GORAMAK BABATYNYDA DÖWLET DOLANDYRYŞY

4 madda. Atmosfera howasyny goramak babatynda dolandyryş organlary

Atmosfera howasyny goramak babatynda dolandyryş organlary hökmünde Türkmenistanyň Ministrler kabineti, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary, ýerli öz-özüňi dolandyryş organlary, Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi we öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde şoňa ýörite ygtyýarly beýleki döwlet organlarydyr.

5 madda. Atmosfera howasyny goramak babatda Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň, ygtyýarlyklary

Atmosfera howasyny goramak babatda Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň garamagyna şular degişlidir, ýagny:

atmosfera howasyny goramak babatda ýeke-täk döwlet syýasatyny ýöretmek;

atmosfera howasyny goramak hakynda normatiw aktlary işläp taýýarlamak we kabul etmek;

adatdan daşary ýagdaýlary goşmak bilen atmosfera howasyna zyýanly täsir edilmeginiň tltibini tassyklamak we döwlet hasaba alnyşyny üpjün etmek;

atmosfera howasyna zyýanly täsir edilendigi üçin ýuridik taraplardan töleg almagyň tertibini bellemek;

atmosfera howasyny goramak boýunça bellenen normalary we düzgünleri bozan halatlarynda hojalygy ýöredýän subýektiň işini togtatmak hakynda ýa-da onuň önümçilik ugruny üýtgetmek hakynda karar kabul etmek;

atmosfera howasyny goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrmak.

6 madda. Atmosfera howasyny goramak babatda ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlarynyň ygtyýarlyklary

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary şu aşakdakylary üpjün edýärler:

welaýatlarda, etraplarda we şäherlerde atmosfera howasyny goramak babatdaky döwlet syýasatyny durmuşa geçirmegi;

ýuridik taraplaryň atmosfera howasyny goramak babatdaky Türkmenistanyň kanunlaryny berjaý edişlerine kontrollyk etmegi;

Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan onuň ygtyýarlaryna degişli edilen beýleki meseleleriň çözülmegi.

7 madda. Atmosfera howasyny goramak babatda Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministriliginiň, ygtyýarlyklary

Atmosfera howasyny goramak babatda Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministriliginiň, garamagyna şu aşakdakylar degişlidir:

ýuridik we fiziki taraplaryň, atmosfera howasyny goramak babatdaky Türkmenistanyň kanunlaryny berjaý edişlerine döwlet kontrollygyny guramak;

stasionar we göçme çeşmeleriň atmosfera howasyna hapalaýjy maddalary goýbermeginiň ýol berilýän çäkleriniň normatiwlerini işläp taýýarlamak, tassyk etmek we kontrollyk etmek;

tebigy sreda hapalaýjy maddalaryň goýberilýändigini üçin tölegiň ylmy taýdan esaslandyrylan normatiwleriniň taslamalaryny işläp taýýarlamak we ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary bilen olary bilelikde tassyk etmek;

tozan tutujy we gazdan arassalaýjy enjamlaryň ulanylyşyna kontrollyk etmek;

atmosfera howasyny goramak boýunça bellenen normalary we düzgünleri bozan halatlarynda hojalygy ýöredýän subýektiň işini, wagtlaýyn togtatmak hakynda kararlary kabul etmek;

atmosfera howasyny hapalandygy üçin bellenen normatiwleriň çäklerinde töleg almak;

atmosfera howasyna hapalaýjy maddalary bellenen normadan artyk goýberendigi üçin administratiw hukuk bozulmalary hakyndaky işe garamak we şolar üçin administratiw taýdan temmi bermek;

atmosfera howasyna zyýanly täsirleri azaltmak boýunça alyp barýan işi üçin ýuridik taraplary höweslendirmek;

Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan onuň ygtyýarlaryna degişli edilen beýleki meseleleri çözmek.

III BAP. ATMOSFERA HOWASYNY GORAMAK IŞINE JEMGYÝETÇILIK BIRLEŞIKLERINIŇ WE GRAŽDANLARYŇ GATNAŞMAGY

8 madda. Atmosfera howasyny goramak işinde jemgyýetçilik birleşikleriniň we graždanlaryň roly

Jemgyýetçilik birleşikleri we graždanlar atmosfera howasyny goramak baradaky çäreleri durmuşa geçirmekte döwlet organlaryna ýardam edýärler.

9 madda. Atmosfera howasyny goramak boýunça Türkmenistanyň graždanlarynyň hukuklary we borçlary

Türkmenistanyň graždanlarynyň şu aşakdakylara hukugy bardyr: döwlet häkimiýeti we dolandyryş organlaryndan, atmosfera howasyny goramak boýunça ýörite ygtyýarly döwlet organlaryndan, ýuridik taraplardan atmosfera howasynyň hapalanyşynyň ýagdaýy hakynda we ony goramak hem sagdynlaşdyrmak boýunça olaryň görýän çäreleri hakynda anyk maglumat almaga;

awariýa sebäpli we atmosfera howasyna zompa çykan zyýanly maddalar netijesinde özleleriniň saglygyna we şahsy hojalygyna ýetirilen zyýan üçin kanun tarapyndan bellenen tertipde ýuridik taraplardan onuň öwezini almaga;

atmosfera howasyny hapalaýan çeşmä goşmaça döwlet ekologik ekspertizasyny geçirmegiň zerurlygy hakynda ygtyýarly organlaryň önünde meseleleri goýmaga;

atmosfera howasyny goramak boýunça döwlet organlarynyň çärelerini amala aşyrmak üçin gatnaşmaga;

atmosfera howasyny goramak baradaky kanunçylygyň özlere mälim bolan bozulmalary hakynda habar bermäge.

Türkmenistanyň graždanlary atmosfera howasyna ätiýaçly garamaga borçludylar, olar atmosfera howasynyň hapalanmagyna we zaýalanmagyna getirip biljek hereketleri etmeli däldirler.

IV BAP. ATMOSFERA HOWASYNA HAPALAÝJY MADDALARYŇ TOPLANMAGYNYŇ WE GOÝBERILMEGINIŇ ÝOL BERILÝÄŇ ÇÄKLERINIŇ WE OŇA ÝETÝÄŇ ZYÝANLY FIZIKI TÄSIRLERIŇ DEREJELERINIŇ ÝOL BERILÝÄŇ ÇÄKLERINIŇ NORMATIWLERI

10 madda. Atmosfera howasynda hapalaýjy maddalaryň toplanmagynyň ýol berilýän çäkleriniň we oňa ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň derejeleri

Atmosfera howasynda hapalaýjy maddalaryň toplanmagynyň ýol berilýän çäkleriniň, we oňa ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň derejesiniň ýol

berilýän çäkleriniň normatiwleri Türkmenistanyň ähli territoriýasy üçin ýeke-täkdir. Zerur ýagdaýlarda aýry-aýry territoriýalar üçin atmosfera howasynda hapalaýjy maddalaryň toplanmagynyň ýol berilýän çäkleriniň has aşaky normatiwleri bellenilýär.

Atmosfera howasynda hapalaýjy maddalaryň, toplanmagynyň ýol berilýän çäkleriniň we oňa ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň derejesiniň ýol berilýän çäkleriniň normatiwlerini işläp taýýarlamagyň we tassyklamagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler kabineti tarapyndan bellenilýär.

11 madda. Stasionar çeşmelerden atmosfera howasyna hapalaýjy maddalaryň goýberilmeginiň ýol berilýän çäkleriniň normatiwleri

Stasionar çeşmelerden atmosfera howasyna hapalaýjy maddalaryň goýberilmeginiň ýol berilýän çäkleriniň normatiwleri ýuridik taraplaryň tabşyrmagy boýunça ýöriteleşdirilen kärhanalar (guramalar) tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar we Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi tarapyndan tassyklanylýar.

12 madda. Atmosfera howasyny goramak barada normatiw dokumentleri işläp taýýarlamak bilen baglanyşykly bolan ýuridik we fiziki taraplaryň işine ygtyýarnama berilmegi

Atmosferanyň howasyna hapalaýjy maddalaryň goýberilmeginiň çäkleriniň normatiwlerini, atmosferanyň howasyna ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň ýol berilýän limitlerini, atmosferanyň howasyny goramak boýunça ekologik pasportlary işläp taýýarlamagy ýerine ýetirýän kärhanalar we hünärmenler Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ýokarda görkezilen işleri ýerine ýetirmek üçin ygtyýarnama almaga borçludylar.

V BAP. HAPALAYJY STACIONAR WE GÖÇME ÇEŞMELERIN ATMOFERA HAPALAYJY MADDALARY GOÝBERMegini WE OŇA YETÝÄN ZYÝANLY FIZIKI TÄSIRLERI DÜZGÜNLEŞDIRMEK

13 madda. Hapalaýjy stasionar we göçme çeşmeleriň atmosfera hapalaýjy maddalary goýbermegini we oňa ýetýän zyýanly fiziki täsirleri azaltmak boýunça ýuridik taraplaryň borçlary

Özleriniň işi atmosfera hapalaýjy maddalary goýbermek we atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsirleri ýetirmek bilen baglanyşykly bolan ýuridik taraplar şu aşakdakylary berjaý etmäge borçludylar:

atmosfera howasyny goramak boýunça geçirilmeli işleriň, taslamasynda göz önünde tutulan çäreleri we daş-töweregi goramak boýunça döwlet inspektorlarynyň tabşyryklaryny ýerine ýetirmäge;

hapalaýjy maddalaryň howa goýberilmegini we atmosfera howasyna ýetirilýän zyýanly fiziki täsirleri azaltmak üçin arassalaýjy desgalaryň, enjamlaryň we apparaturanyň bölünen netijeli işlemegini üpjün etmäge we olaryň işleýşine kontrollygy ýola goýmaga;

atmosfera goýberilýän hapalaýjy maddalaryň mukdarynyň we düzüminiň hasabyny ýöretmäge;

atmosfera goýberilýän hapalaýjy maddalar barada statistiki hasabatnyň öz wagtynda berilmegini we onuň hakykata laýykdygyny üpjün etmäge;

kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň gurluşygy planlaşdyrylan wagtynda we gurluşyk işleri alnyp barlan mahaly atmosfera howasyny goramak boýunça talaplary berjaý etmek babatynda wedomostwolaýyn kontrollygy amala aşyrmaga;

amatsyz meteorologik şertleriň döremegi zerarly atmosfera howasynda hapalaýjy maddalaryň toplanyşynyň artmagynyň mümkindigi hakynda duýduryş alnandan soň, Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrliginiň we onuň ýerlerdäki organlary bilen ylalaşyp, şeýle maddalaryň atmosfera goýberilmegini azaltmak barada ýörite işlenip taýýarlanylýan çäreleri ýerine ýetirmäge;

güýçli täsir ediji awuly maddalary we howa çalt ýaýraýan birleşmeleri saklamak we ulanmak we şolardan boşan gaplary zyýansyzlandyrmak şertlerini berjaý etmäge;

atmosfera zompa çykýan we awariýa zerarly hapalaýjy maddalaryň goýberilişini ýok etmek barada bellenen tertipde çäreler görmäge;

atmosfera hapalaýjy maddalary goýbermegi bilen baglanyşykly bolan wedomstwonyň tabynlygyndaky kärhanalary Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi bilen ylalaşyp, Türkmenistanyň statistika organlarynda bellige almagy geçirmäge;

hapalaýjy maddalary goýberýän guramaçylyksyz çeşmeleri ýok etmek, şolary guramaçylykly çeşmeleriň hataryna geçirmek boýunça çäreler görmäge;

atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsir ýetirýän bellenen, çäkli rugsat edilýän normatiwleri berjaý etmäge;

atmosfera howasyna hapalaýjy maddalary goýberýän çeşmeleri tozan tutujy gural bilen we gazdan arassalaýjy apparatura bilen we atmosfera howasyna goýberilýän hapalaýjy maddalaryň mukdaryna we himiki düzümine kontrollyk ediji serişdeler bilen abzallaşdyrmaga;

tozan tutujy gurala we gazdan arassalaýjy apparatura, hapalaýjy maddalaryň atmosfera goýberilmegini azaltmak üçin gerek bolan beýleki serişdelere we enjamlara pasportlary işläp taýýarlamaga, olary zygiderli dolduryp durmaga we bellenen tertipde bellige almak üçin Türkmenistanyň

Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministriligine gowşurmaga.

14 madda. Atmosfera howasyny hapalaýjy göçme çeşmeleri getirmek, öndürmek we ulanmak baradaky talaplar

Hapalaýjy maddalary bellenen normatiwlerden artyk goýberýän we howa ýetirilýän fiziki täsirleriň derejesiniň bellenen normatiwlerden ýokary geçýän ýagdaýynda transport serişdeleriniň hem beýleki göçme serişdeleriniň we desgalaryň getirilmegine, öndürilmegine we ulanylmagyna ýol berilmeýär.

Transporty we beýleki göçme desgalary remont edýän we şolara tehniki taýdan hyzmat edýän kärhanalar we graždanlar işlenilen gazdan çykýan zyýanly maddalaryň bellenen normatiwlerinden artyk goýberilmegine we howa ýetirilýän fiziki täsiriň derejesiniň bellenen normatiwlerden ýokary bolmagyna ýol bermeli däldirler.

VI BAP. ATMOSFERA HOWASYNYŇ ÝAGDAÝYNA TÄSIR EDÝÄN KÄRHANALARY, DESGALARY WE BEÝLEKI OBÝEKTleri YERLEŞDIRMEK, PROJÛKTIRLEMEK, GURMAK HEM ULANMAGA BERMEK

15 madda. Atmosfera howasynyň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalary, desgalary we beýleki obýektleri ýerleşdirmegiň, projektirlemegiň, guramagyň we ulanmaga bermegiň şertleri

Täze hem rekonstruksiýalaşdyrylýan kärhanalar, desgalar we beýleki obýektler ýerleşdirilen, projektirlenen, gurlan we işe girizilen wagtda, işläp gelýän tehnologik enjam kämilleşdirilen we onuň täzesi ornaşdyrylan mahalynda «Döwlet ekologik ekspertizasy hakyndaky» Türkmenistanyň Kanunynyň we Türkmenistanyň tebigaty goramak baradaky beýleki normatiw aktlarynyň ýerine ýetirilmeginin, berjaý edilişini üpjün etmek zerurdyr.

16 madda. Atmosfera howasynyň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň gurulmaly ýerleri, olary gurmagyň we rekonstruksiýalaşdyrmagyň projektleri barada ylalaşmak

Atmosfera howasynyň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň gurulmaly ýerlerini, olary gurmagyň we rekonstruksiýalaşdyrmagyň projektlerini kesgitlemek işi Türkmenistanyň

kanunlaryna laýyklykda atmosfera howasynyň goralysyna döwlet gözegçiligini amala aşyran organlar bilen ylalaşylýar.

VII BAP. ŞÄHERLER WE BEÝLEKI ILATLY PUNKTLAR ÝERLEŞDIRILÝÄN HEM ÖSDÜRILÝÄN WAGTYNDA ATMOSFERA HOWASyny GORAMAK BARADAKY TALAPLAR

17 madda. Şäherler we beýleki ilatly punktlar ýerleşdirilýän hem ösdürilýän wagtynda atmosfera howasyny goramak baradaky talaplar

Şäherleri we beýleki ilatly punktlary proyektirmek, gurmak, rekonstruksiýalaşdyrmak işi atmosfera howasyny goramak baradaky sanitariýa-gigiýena normalaryna we kadalaryna hem-de beýlekilere laýyklykda geçirilýär. Şonda atmosfera howasynyň ýagdaýy, onuň üýtgemeginin, çaklamasy we atmosfera howasyny zyýanly täsirlerden goramagyň zerurlygy hasaba alynmalydyr.

18 madda. Atmosfera howasyny hapalaýjy kärhanalary, desgalary we beýleki obýektleri ýapmak ýa-da olaryň önümçilik ugruny üýtgetmek

Hapalaýjy maddalaryň atmosfera howasyna goýberilişini we oňa ýetýän zyýanly fiziki täsiri bellenen normatiwlere çenli azaltmak mümkin bolmadyk halatynda degişli kärhanalar, desgalar we beýleki obýektler ýapylýar ýa-da Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň karary boýunça olaryň önümçilik ugry üýtgedilmäge degişlidir.

VIII BAP. HIMIKI MADDALAR ÖNDÜRILENDE, SAKLANANDA, ULANYLANDA, DAŞALANDA WE ÝOK EDILEN WAGTYNDA ATMOSFERA HOWASyny GORAMAK BARADAKY TALAP

19 madda. Himiki maddalaryň bellige alynmagy

Türkmenistanyň territoriýasynda öndürilýän we daşary ýurtlardan getirilýän derman serişdelerinden we weterinariýa preparatlaryndan başga ähli himiki maddalar döwlet synaglary geçirilenden soňra döwlet belligine alynmagyna degişlidir.

Himiki maddalaryň bellige alynmagy Türkmenistanyň Ministrler kabineti tarapyndan bellenen tertipde şu işlere ýörite ygtyýarly edilen döwlet organlary tarapyndan amala aşyrylýar.

Himiki maddalary bellige almak üçin ýazyp bermek, döwlet synaglaryny geçirmek, bellige almak bilen baglanyşykly işleriň tölegi himiki maddalary öndüriji kärhanalar tarapyndan ýa-da daşary ýurtlardan himiki maddalary satyn alýan ýuridik taraplar tarapyndan amala aşyrylýar.

Döwlet synaglaryny geçirmek üçin niýetlenilen himiki maddalar Türkmenistana atmosfera howasynyň hiline ýaramaz täsir edip bilmez ýaly möçberde getirilýär.

Bellige alynmadyk we peýdalanmaga rugsat berlen himiki maddalaryň sanawyna goşulmadyk himiki maddalary öndürmek, daşary ýurtlardan satyn almak, saklamak we ulanmak gadagan edilýär.

20 madda. Himiki maddalary oba hojalygynda ulanmagyň usullaryna bolan talaplar

Halk hojalygynda ulanmaga rugsat berilýän ösümlikleri gorayyş serişdeleriniň, olaryň ösüşini çaltlandyryjylaryň (stimulýatorlaryň), mineral dökünleriň we beýleki preparatlaryň sanawy, şonuň ýaly-da olary ulanmagyň usullary atmosfera howasynyň goralysyna döwlet kontrollygyny edýän ýörite ygtyýarly organlar bilen Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen tertipde ylalaşylmalydyr.

Oba hojalyk ekinlerini himiki usulda işläp bejermek Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi tarapyndan tassyklanylýan himiki maddalary ulanmagyň kadalaryny berjaý etmek arkaly geçirilmelidir.

Himiki maddalary peýdalanmak arkaly işler alnyp barlanda şol maddalar bilen atmosfera howasynyň hapalanyş derejesine wedomstwolaýyn kontrollyk etmek hökmanydyr.

Himiki maddalaryň daşalysy kanunçylyk tarapyndan bellenen tertipde geçirilýär.

Ösümlikleri himiki serişdeler arkaly goramak usuly ulanylanda köplenç ýerüsti usul peýdalanylýar, beýleki usullar diňe şu işlere ygtyýarly edilen döwlet organlary bilen ylalaşylyp ýerine ýetirilýär.

21 madda. Atmosfera howasyna täsir edýän täze preparatlar döredilende bildirilýän talaplar

Ösümlikleri goramak üçin ulanylýan täze preparatlar, olaryň ösüşini çaltlandyryjylar, mineral dökünler döredilende atmosfera howasynda şol preparatlaryň galyndylarynyň toplanlymagynyň ýol berilýän çäkleriniň normatiwleri we şolaryň mukdaryny kesgitlemegiň metodlary işlenip taýýarlanylmaladyr.

22 madda. Gadagan edilen we derde ýaramaz ýaly ýagdaýa düşen himiki maddalary ýok etmek baradaky talaplar

Gadagan edilen we derde ýaramaz ýaly ýagdaýa düşen himiki maddalary we olardan boşan gaplary ýok etmek ýa-da zyýansyzlandyrmak şol işlere ýörite ygtyýarly edilen döwlet organlary bilen ylalaşylyp, ekologiýa taýdan howpsuz usullar arkaly amala aşyrylýar.

IX BAP. SENAGAT WE DURMUŞ GALYNDYLARY ÝERLEŞDIRILENDE, GAÝTADAN IŞLENENDE, GÖMÜLENDE WE ZÝÝANSYZLANDYRYLANDA ATMOSFERA HOWASYNY GORAMAK BARADAKY TALAPLAR

23 madda. Senagat we durmuş galyndylaryny gaýtadan işlemek we gömmek baradaky talaplar

Gaty senagat galyndylary, atmosfera howasyny hapalaýjy çeşme bolup durýan önümçilik we durmuş zibilleri, ýanagan, porsaýan aňsat ot alýan, simap we lýuminessent çyralaryny goşmak bilen zyýanly gaz şekilli jisimli önümler, rezin önümleri, ýangyç we çalgý ýaglaryndan boşan gaplar, şeýle hem beýleki galyndylar gaýtadan işlenmäge ýa-da ýörite poligonlarda üýşürilip saklanylmaga degişlidir.

Diňe gaýtadan işlemek üçin kabul ederlikli, ekologiýa taýdan arassa tehniki çözgütleri tapylmadyk galyndylar gömülmäge degişlidir.

Atmosfera howasyny hapalaýan önümçilik we durmuş suwuk galyndylary gaýtadan işlenilmäge, arassalanmaga, ýakymsyz ysy aýrylmaga degişlidir.

Önümçilik we durmuş galyndylaryny zyýansyzlandyrmagyň tehnologiýasy döwlet ekologik ekspertizasyndan geçirilmelidir.

24 madda. Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlarynyň senagat we durmuş galyndylary zyýansyzlandyrylanda atmosfera howasyny goramak boýunça wezipeleri

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary ilatly punktlaryň degerli sanitar ýagdaýyny üpjün etmäge, önümçilik we durmuş galyndylaryny öz wagtynda äkitmäge we zyýansyzlandyrmaga borçludyr, galyndylaryň aňsat ot almagyna ýol bermeli däldirler. Önümçilik we durmuş galyndylaryny ýygnamak üçin konteýnerler, baklar ýa-da başga gaplar bilen enjamlaşdyrylan ýörite meýdançalar bölünip berilmelidir.

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi we beýleki ýörite şu işlere ygtyýarly edilen döwlet organlary bilen ylalaşyp, senagat we durmuş galyndylaryny gömmek, gaýtadan işlemek ýa-da üýşürüp goýmak üçin ýörite poligonlary ýerleşdirmek üçin ýerleri kesgitleýärler.

X BAP. OZON GATLAGYNA WE KLIMATA ZYÝANLY TÄSIR EDILMEGINIŇ ÖŇÜNI ALMAK BARADAKY ÇÄRELER

25 madda. Ozon gatlagyna zyýanly täsir edilmeginiň öňüni almak baradaky çäreler

Sowadyjy tehnikany, kondisionerleri, ýangyn söndüriji serişdeleri, sanitariýa we şahsy gijiýenanyň we öz düzüminde ozony dargadyjy

maddalary saklaýan beýleki önümleri öndürýän, ulanmagy amala aşyran ýuridik we fiziki taraplar olaryň hasabyny ýöretmäge, atmosferanyň ozon gatlagyny abat saklamagy üpjün edýän tehniki we beýleki çözümleri göz önünde tutmaga borçludylar.

26 madda. Klimata zyýanly täsirleriň önüni almak baradaky çäreler

Ýuridik taraplar klimata zyýanly täsir edýän parnik gazyny hasaba almaga borçludylar we ýylylyk hem-de elektrik energiýasynyň, ýangyç-energetika resurslarynyň, parnik gazlarynyň goýberilmegini peseltmäge gönükdirilen çäreleri görmelidirler, şeýle hem ýylylyk we elektrik energiýasyny almagyň täzeden dikeldilýän, ekologiýa taýdan arassa çşmelerini peýdalanar ýaly çäreleri görmäge borçludylar.

Parnik gazlarynyň goýberilmeginiň we olary özüne siňdirijileriň döwlet hasaby Türkmenistanyň statistika organlary tarapyndan amala aşyrylýar.

27 madda. Atmosferanyň we atmosfera hadysalarynyň ýagdaýyny emeli usul bilen üýtgetmegiň tertibi we şertleri

Önümçilik maksatlary üçin atmosferanyň we atmosfera hadysalarynyň ýagdaýyny emeli usul bilen üýtgetmäge gönükdirilen hereketler muňa diňe ýörite ygtyýarly döwlet organlarynyň berýän rugsatlary esasynda hem-de bu işiň howa we klimata amatsyz täsir etmegine getirmedik wagtynda, diňe şeýle şertlerde ýuridik taraplar tarapyndan amala aşyrylyp bilner.

XI BAP. ATMOSFERA HOWASyna DÖWLET KONTROLLYGY WE ONUŇ GORALMAGY

28 madda. Atmosfera howasynyň ýagdaýyny, ozon gatlagyndaky we klimatdaky bolup geýýän üýtgetmeleri öwrenmek

Atmosfera howasynyň ýagdaýyny öwrenmek (maglumatlary toplamak, saklamak, gözlemek we işläp taýýarlamak) bir bitewi sistema boýunça amala aşyrylýar.

Daş-töwerege monitoring gözegçiligini alyp barmagyň döwlet sistemalarynyň çäklerinde atmosfera howasynyň hapalanyşyna, ozon gatlagynyň we klimatyň üýtgemegine gözegçilik etmek Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi tarapyndan amala aşyrylýar.

Seliteb territoriýasynda atmosfera howasyna fiziki taýdan täsir edilmegine gözegçilik Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we medisina senagaty ministrligi tarapyndan amala aşyrylýar.

Hojalyk işiniň we meteorologik şertleriň, täsiri astynda atmosferanyň hapalanyş derejeleri hakyndaky yzygiderli informasiýa we çaklamalar bilen

gyzyklanýan döwlet hem jemgyýetçilik organlaryny we kärhanalary üpjün etmek işi tebigy sredanyň hapalanyş derejesine gözegçilik we kontrollyk edýän umumydöwlet gullugynyň üstüne ýüklenilýär.

29 madda. Atmosfera howasynyň ýagdaýynyň adamlaryň ömrüne we saglygyna, ösümlük we haýwanat dünýäsine howp salýan ýagdaýyndaky çäreleriň durmuşa geçirilmegi

Meteorologik faktorlaryň, hapalaýjy maddalaryň atmosfera goýberilmeginiň we atmosfera howasyna ýetýän beýleki zyýanly täsirleriň amatsyz utgaşmagy netijesinde aýry-aýry ilatly punktlarda adamlaryň ömri we saglygy üçin howp dörese, tebigy sredanyň, hapalanyş derejesine gözegçilik we kontrollyk edýän umumydöwlet gullugynyň organlary bu barada haýal etmän Türkmenistanyň Ministrler kabinetine, degişli ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlaryna, gyzyklanýan kärhanalara habar bermäge borçludylar.

Türkmenistanyň Ministrler kabineti, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary şeýle habarlary alanlaryndan soň, atmosfera goýberilýän zyýanly maddalaryň badyny peseltmek we atmosfera ýetýän beýleki zyýanly täsirleri ýok etmek maksady bilen kärhanalary, edaralary, guramalary we transport serişdelerini bellenen tertipde ýörite iş düzgünine geçirýärler ýa-da olaryň işini wagtlaýyn togtadýarlar, zerur bolan mahalynda ilaty wagtlaýyn göçürýärler hem-de beýleki gaýragoýulmasyz çäreleri görýärler.

30 madda. Atmosfera howasyna ýetýän zyýanly täsirleriň döwlet hasabynyň guralyşy

Atmosfera howasyna hapalaýjy maddalaryň goýberilmeginin, zyýanly fiziki täsirleriň we önümçilik-hojalyk zerurlyklary üçin atmosfera howasyny peýdalanmagyň döwlet hasaby ýuridik taraplaryň statistiki hasabatlary esasynda Türkmenistanyň statistika organlary tarapyndan amala aşyrylýar.

Klimatyň, şeýle hem ozon gatlagynyň üýtgemeginiň monitoringi we çaklamasy Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi tarapyndan amala aşyrylýar.

31 madda. Atmosfera howasyna ýetýän zyýanly täsirleriň döwlet hasabynyň ýöretmek barada ýuridik taraplaryň borçlary

Ýuridik taraplar Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrliginiň we Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we medisina senagaty ministrliginiň organlary bilen ylalaşyp, Türkmenistanyň statistika organlaryna atmosfera goýberilýän zyýanly hapalaýjy maddalar, önümçilik-hojalyk hajatlary üçin atmosfera howasyny sarp etmek we atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsir edilmegi barasynda bellenen möhletlerde statistiki hasabatlary bermäge borçludylar.

Ýuridik taraplar Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrliginiň organlary bilen ylalaşylan maglumatlar esasynda kärhananyň ekologik pasportyny işläp taýýarlamaga we ony yzygiderli dolduryp durmaga borçludylar.

32 madda. Atmosfera howasyna zyýanly täsir edýän çeşmelere döwlet kontrollygy

Adamlaryň saglygyna zyýanly fiziki taýdan täsir edýän stasionar we göçme çeşmelere, atmosfera goýberilýän zyýanly maddalara we atmosfera howasynyň sarp edilmegine döwlet kontrollygy Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi we şoňa ýörite ygtyýarly döwlet organlary tarapyndan amala aşyrylýar.

Ýokarda görkezilen döwlet organlary atmosfera howasyna zyýanly täsir ediji çeşmelere döwlet kontrollygyny amala aşyrmaga gatnaşmak üçin bellenen tertipde wedomstwolaýyn ekologik gulluklary çekip bilerler.

33 madda. Atmosfera howasyna we klimata zyýanly täsir ediji çeşmelere wedomstwolaýyn kontrollyk etmek

Atmosfera howasyna we klimata zyýanly täsir ediji çeşmelere wedomstwolaýyn kontrollyk etmek ministrlikleriň, we wedomstwolaryň ekologiki gulluklary tarapyndan amala aşyrylýar.

Atmosfera howasyna zyýanly täsir ediji çeşmelere önümçilik kontrollygy ýuridik taraplaryň ekologiki gullugy tarapyndan amala aşyrylýar.

34 madda. Atmosfera howasyna zyýanly täsir ediji çeşmelere jemgyýetçilik kontrollygy

Atmosfera howasyna zyýanly täsir ediji çeşmelere jemgyýetçilik kontrollygy ekologiki gulluklaryň specialistlerini çekmek bilen jemgyýetçilik birleşmeleri, zähmet kollektiwleri, şatda däl inspektorlar tarapyndan amala aşyrylýar.

Jemgyýetçilik kontrollygy geçirilen wagtynda alnan netijeler maslahat beriji häsiýete eýedir.

XII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

35 madda. Atmosfera howasyna zyýanly täsir edilendigi üçin tölegler

Ýuridik taraplar atmosfera norma görä hapalaýjy maddalary goýberýändigini, atmosfera zyýanly fiziki taýdan täsir edýändigini we atmosfera howasyny sarp edýändigini üçin bellenen tertipde töleg tölemegi berjaý etmelidirler.

Atmosfera howasyny bellenen limitiň çäklerinde hapalaýandygy üçin tölenýän serişdeler önümiň özüne düşýän gymmatynyň üstüne goşulýar.

Atmosfera howasyna zyýanly maddalary goýberýändigi, oňa zyýanly fiziki täsir edýändigi we özüniň önümçilik-hojalyk hajatlary üçin atmosfera howasyny sarp edýändigi üçin tölenýän töleg ýuridik taraplary howany gorajýy çäreleri ýerine ýetirmekden we atmosfera awariýa sebäpli we atylyp çykyan maddalary goýbermegi sebäpli daş-töwerekdäki sreda we ilatyň saglygyna ýetirilen zyýanyň öwezini tölemekden boşatmaýar.

Atmosfera howasynyň hapalanandygy üçin we atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsir edilendigi üçin tölenen serişdeler Türkmenistanyň Tebigaty goramak döwlet fonduna geçirilýär we şolar fond hakyndaky düzgünnama laýyklykda peýdalanylýar.

36 madda. Atmosfera howasyny goramak hakyndaky kanunlaryň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Şular atmosfera howasyny goramak babatdaky hukuk bozulmalary hasap edilýär:

atmosfera howasyna hapalaýjy maddalary goýbermegiň, ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň ýol berilýän çäkleriniň normatiwlerinden artyk geçmek;

ýörite ygtyýarly döwlet organlaryndan birugsat atmosfera hapalaýjy maddalary goýbermek;

atmosfera goýberilýän hapalaýjy maddalary arassalamak we oňa kontrollyk etmek üçin bellenen desgalary, enjamlary, apparaturany ulanmagyň kadalaryny bozmak, şeýle hem olary peýdalanmazlyk;

atmosfera howasyny goramak baradaky talaplara laýyk gelmeýän täze we rekonstruksiýalaşdyrylan kärhanalary, desgalary we beýleki obýektleri ulanmaga bermek;

goýberilýän hapalaýjy maddalary bellenen normatiwlerden artyk bolan awtomobilleri, samolýotlary, gämileri we beýleki ýöreýän serişdeleri hem desgalary öndürmek we ulanmak;

atmosfera howasyny goramak barada Türkmenistanda bellenen talaplary kanagatlandyрмаýan hem-de atmosfera hapalaýjy maddalaryň goýberilişine kontrollyk etmegiň, tehniki serişdeleri bilen üpjün edilmedik açyşlar, oýlap tapyşlar, rasionalizatorçylyk teklipler, täze tehniki sistemalary, maddalary we materiallary önümçilige ornaşdyrmak, şeýle hem daşary ýurtlardan şonuň ýaly tehnologiýa enjamlary we beýleki obýektleri satyn almak;

senagat we durmuş galyndylaryny üýşürip goýmagyň, ösümlikleri gorajýy serişdeleri, olaryň ösüşini çaltlandyryjylary (stimulýatorlary), mineral dökünleri hem-de atmosfera howasyny hapalamagy mümkin bolan beýleki preparatlary daşamagyň, saklamagyň we ulanmagyň kadalarynyň bozulmagy;

atmosfera howasynyň goralýşyna döwlet kontrollygyny amala aşyryýan organlaryň görkezmelerini ýerine ýetirmezlik;

Türkmenistanyň, hereket edýän kanunlaryna laýyklykda beýleki bozulmalar.

Atmosfera howasyny goramak hakyndaky kanunlary bozmakda günäkär adamlar Türkmenistanyň kanunlaryna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

37 madda. Atmosfera howasyny goramak hakyndaky kanunlaryň bozulmagy netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek

Ýuridik we fiziki taraplar atmosfera howasyny goramak hakyndaky kanunlary bozmak bilen özleriniň ýetiren zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunlarynda bellenen möçberde we tertipde tölemäge borçludylar.

Wezipeli adamlaryň we beýleki işgärleriň günäsi boýunça kärhanalaryň, ýetirilen zyýanyň öwezini tölemek bilen baglanyşykly çeken harajatlary üçin şol adamlar bellenen tertipde maddy jogapkärçilik çekýärler.

38 madda. Atmosfera howasyny goramak meseleleri baradaky jeddeleri çözmegiň tertibi

Atmosfera howasyny goramak meseleleri baradaky jeddeler Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan bellenen tertipde çözülýär.

Aşgabat şäheri
1996-njy ýylyň 20-nji dekabry
№ 182-1

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1998 ý., № 3,
53-nji madda)

(Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV Kanuny esasynda girizilen
üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)

Şu Kanun aw-awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär hem-de Türkmenistanyň haýwanat dünýäsini awlamaga degişli edilen obýektlerini goramaga we rejeli peýdalanmaga gönükdirilendir.

I BÖLÜM. UMUMY DÜZGÜNLER

1 madda. Türkmenistanyň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlary

Türkmenistanyň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlary şu Kanundan we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk aktlaryndan ybaratdyr.

Eger Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda Türkmenistanyň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlarynda göz önünde tutulanyndan başga düzgünler bellenilen bolsa, onda halkara şertnamalarynyň normalary ulanylýar.

2 madda. Esasy düşüňjeler

Şu Kanunda şu esasy düşüňjeler ulanylýar:

döwletiň aw fondy (awlanylýan haýwanlar) - haýwanat dünýäsiniň obýektleri (ýabany haýwanlar, guşlar, suwda ýaşayan oňurgaly haýwanlar) Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilen tertipde awlamaga degişli edilen görnüşleri;

aw gurallary - ok atýan we sowuk aw ýaragy, ýabany haýwanlary awlamak üçin ulanylýan, bellenilen tertipde ygtyýar edilen beýleki serişdeler;

aw önümleri - aw awlamagyň barşynda ele salnan awlanylýan haýwanlar, şeýle hem olardan alnan et, deriler, şahlar, toýnaklar, iç goşlary we göwresiniň beýleki bölekleri;

awlagdan peýdalanyjy - özüne berkidilen awlaklarda awlanylýan haýwanlardan peýdalanmaga hukuk alnan ýuridiki we fiziki şahs;

awçy - Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilen tertipde aw awlamaga hukuk berlen Türkmenistanyň graždany, daşary ýurt döwletiň graždany ýa bolmasa graždanlygy bolmadyk şahs;

aw awlamak kadalary - Türkmenistanyň döwlet organlary tarapyndan aw awlamagyň möhletlerini, gurallaryny, usullaryny, tertibini we beýleki şertlerini belleýän normatiw hukuk aktlarynyň jemidir;

awlanylýan haýwanlaryň gymmatly görnüşleri – awlanylýan haýwanlaryň diňe belli bir şahsyň adyna Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bellenen tertipde berilýän bir gezeklik tölegli rugsatnamalar bar mahaly awlap almaga rugsat berilýän görnüşleri;

belli bir şahsyň adyna berilýän bir gezeklik tölegli rugsatnama – aw awlamagyň ýeri we möhleti görkezilip, awlanylýan haýwanyň degişli görnüşiniň birini tebigy ýaşayan ýerinden bir gezek awlap almak üçin Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bellenen tertipde berilýän ýörite rugsatnama;

putewka - awlakdan peýdalanyjylar tarapyndan awça (awçylara ýazylan belli bir awlaklarda aw awlamaga hukuk berlendigi barada bellenen tertipde berilýän ýörite rugsatnama.

II BÖLÜM. AW AWLAMAK WE AW HOJALYGyny ÝÖRETMEK BABATDA DOLANDYRYŞ

3 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda döwlet dolandyryşy organlary

Türkmenistanyň Ministrler kabineti, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary we döwlet dolandyryşynyň munuň üçin ýörite ygtyýarly edilen organlary aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde döwlet dolandyryşy organlary bolup durýarlar.

4 madda. Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky ygtyýarlyklary

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda Türkmenistanyň Ministrler kabinetiniň garamagyna şular degişlidir:

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda ýeke-täk döwlet syýasatyny ýöretmek;

döwletniň aw fonduny goramak, rejeli peýdalanmak we aw hojalygyny ösdürmek boýunça döwlet maksatnamalaryny tassyklamak;

döwlet dolandyryşy organlarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlarynyň we jemgyýetçilik birleşikleriniň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky işini utgaşdyrmak hem oňa kontrollyk etmek;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatyny düzgünleşdirmegi amala aşyryýan we oňa kontrollyk (gözegçilik) edýän döwlet organlarynyň we jemgyýetçilik birleşikleriniň ýörite maliýe çeşmelerini döretmegiň hem peýdalanmagyň tertibini bellemek;

döwletiň aw fonduny döwlet tarapyndan hasaba almagy, döwlet kadastryny we döwlet monitoringini ýöretmegiň ýeke-täk tertibini kesgitlemek;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda döwlet standartlaryny, kadalaryny, çäklendirmelerini we normatiwlerini, şeýle hem döwletiň aw fondundan peýdalanmak üçin töleg almagyň tertibini bellemek;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrmak;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda beýleki meseleleri düzgünleşdirmek.

5 madda. Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň ygtyýarlyklary

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň garamagyna şular degişlidir:

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek;

döwletiň aw fonduny goramak, rejeli peýdalanmak we aw hojalygyny ösdürmek boýunça döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlamak hem-de durmuşa geçirmek;

döwletiň aw fonduna degişli edilen ýabany haýwanlaryň görnüşleriniň sanawlaryny işläp taýýarlamak we tassyklamak;

aw awlamagy guramak, döwletiň aw fonduny goramak we rejeli peýdalanmak hem-de aw hojalygyny ýöretmek boýunça wedomstwowlaýyn normatiw aktlary işläp taýýarlamak we tassyklamak;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda tebigaty goraýjy kanunlaryň berjaý edilişine döwlet kontrollygyny amala aşyrmak;

hojalyk ýörediji subýektlere Türkmenistanyň territoriýasynda awlalaryň degişli çäklerinde aw hojalygyny ýöretmäge hukuk bermek;

awlaglardan peýdalanyjylara şolary berkitmek hakyndaky teklipleri bellenilen tertipde taýýarlamak, aw haýwanlaryny we aw ýerlerini kesgitlemek, aw möwsüminiň möhletlerini bellemek;

aw haýwanlaryndan peýdalanmak üçin bellenilen möçberini kesgitlemek hem-de rugsatnamalary bellenilen tertipde bermek;

döwletiň aw fonduny goramak we rejeli peýdalanmak babatda ylmy barlaglary guramak;

Türkmenistanyň kanunlary bilen Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň ygtyýarlyklaryna degişli edilen beýleki meseleleri çözmek.

6 madda. Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlarynyň ygtyýarlyklary

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlarynyň garamagyna şular degişlidir:

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky döwlet syýasatyny degişli territoriýalarda durmuşa geçirmek;

döwletiň aw fonduny goramak, rejeli peýdalanmak we aw hojalygyny ösdürmek boýunça döwlet maksatnamalaryny durmuşa geçirmäge ýardam etmek hem-de territorial maksatnamalary işläp taýýarlamak;

eýeçiliginiň görnüşlerine we kime tabyndygyna garamazdan, degişli territoriýalarda hojalyk ýörediji subýektleriň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky işini utgaşdyrmak hem-de oňa gözegçilik etmek;

awlaglardan peýdalanyjylara awlaglary berkitmek hakynda çözümleri kabul etmek;

jemgyýetçilik birleşikleriniň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky işine ýardam etmek.

7 madda. Aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi guramakda jemgyýetçilik birleşikleriniň roly

Jemgyýetçilik birleşikleri öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde döwlet aw fonduny goramak we rejeli peýdalanmak boýunça çäreleri amala aşyrmakda, aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi guramak işinde döwlet dolandyryşy organlaryna öz ustawlaryna, şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk aktlaryna laýyklykda ýardam berýärler.

Türkmenistanda awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň işini utgaşdyrmak üçin awlaglardan esasy peýdalanyjy bolup durýan Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşigi (soýuzy) döredilýär.

III BÖLÜM. DÖWLETIŇ AW FONDY WE AWLAGLAR

8 madda. Döwletiň aw fondundan peýdalanmagyň tertibi

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakynda Türkmenistanyň hereket edýän kanunlary bilen bellenen tertipde döwletiň aw fondundan peýdalanmaga ýol berilýär.

9 madda. Döwletiň aw fondundan peýdalanmagyň esasy ýörelgeleri

Döwletiň aw fondundan peýdalanylýan mahaly eýeçiligiň görnüşlerine we kime tabyndygyna garamazdan kärhanalar, edaralar hem-de guramalar, awçylar we balykçylar jemgyýetleri, daşary ýurt ýuridiki şahslar, şeýle hem Türkmenistanyň graždanlary we Türkmenistanyň territoriýasynda ýaşayan ýa-da bolýan beýleki şahslar şu esasy ýörelgeleri goldanmalydyr:

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň talaplaryny berjaý etmek, olaryň bozulandygy üçin jogapkärçiligini gutulgysyzdygy;

aw haýwanlarynyň tebigy erkinlik ýagdaýynda dürli-dürlülük görnüşlerini saklamak;

aw haýwanlarynyň mesgen tutan ýerlerini, köpelyän ýerlerini we göçýän ýollaryny hem-de olaryň jemlenýän beýleki ýerlerini goramak;

döwletiň aw fonduny haýwanlaryň populýasiýalarynyň sanyny, olaryň üznüksiz köpeldilmeginiň hojalyk we beýleki jähtden maksadalaýykdygyny we üznüksiz köpeltmek şertleriniň goralyp saklanlymagyny nazara almak bilen rejeli peýdalanmak.

10 madda. Döwletiň aw fondundan peýdalanmagyň görnüşleri we tertibi

Türkmenistanda döwletiň aw fondundan peýdalanmagyň şu görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

aw awlamak (höwesjeň, güzeran çeşmesi hökmünde);

döwletiň aw fonduny ylmy, medeni aň-bilim we hojalyk maksatlary üçin peýdalanmak.

Aw awlamagyň tertibi Türkmenistanda aw awlamagyň Kadalary bilen bellenilýär.

Döwletiň aw fonduny hojalyk, ylmy, medeni aň-bilim, terbiýeçilik, dikeldiş we estetik maksatlar bilen peýdalanmak Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilen tertipde amala aşyrylýar.

Awlaglaryň territoriýasynda haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň beýleki görnüşlerine (awlamaga degişli bolmadyk haýwanlary ele salmak, haýwanlaryň peýdaly sypatlaryny ulanmak we olardan önyän önümleri almak hem-de beýlekiler) bellenilen tertipde Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan berilýän ýörite rugsatnamalar boýunça ýol berilýär.

11 madda. Awlaglar

Ýabany haýwanlaryň we guşlaryň ýaşayan ýerleri bolan hem-de aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek üçin peýdalanylýp bilinjek ähli ýerler we tokaýlar, dag giňişlikleri, derýalaryň çaylymlary, deňziň, howdanlaryň, suw howdanlarynyň akwatoriýalary awlaglar diýlip ykrar edilýär.

12 madda. Awlaglaryň klassifikasiýasy

Awlaglar şu aşakdakylara bölünýär, ýagny:

kärhanalara, edaralara, guramalara we jemgyýetçilik birleşiklerine berkidilen awlaglar;

umumylykda peýdalanylýan awlaglar (ätiýaçlyk zona);

awlanylýan haýwanlaryň ähli ýa-da aýry-aýry görnüşlerini awlamak belli bir möhlet üçin gadagan edilen döwlet ýa-da ýerli ähmiýetli zakaznikler;

ulanylýan kanunlara laýyklykda aw awlamak gadagan edilen ýerler (gorughanalar, gorughanalaryň goralýan zonalary, graždanlaryň köpçülikleýin dynç alýan ýerlerine ýanaşyk şäherleriň we ilatly ýerleriň töweregindäki bag-bakjaly zonalar), hökmünde tapawutlandyrylýar.

13 madda. Awlaglardan peýdalanyjylara awlaglary berkitmek

Awlaglary aw hojalygyny ýöretmek üçin awlaglardan peýdalanyjylara berkitmek Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan bellenen tertipde geçirilýär.

IV BÖLÜM. AW AWLAMAK

14 madda. Aw awlamak diýen düşünje

Döwletiň aw fonduna bellenen tertipde degişli edilen ýabany haýwanlaryň, guşlaryň we suwda ýaşayan oňurgaly haýwanlaryň ele salmak maksady bilen agtarylmagy, olaryň yzarlanylmagy we ele salynmagynyň özi (tutulmagy, atylmagy) aw awlamak diýlip ykrar edilýär.

Şahslaryň awlaglaryň çäklerinde (umumylykda peýdalanylýan ýollaryň çyzygyndan daşarda) tüpeňler, ele salmagyň ýaraglary, aw itleri, aw guşlary bilen, şeýle hem ele salnan aw önümi bilen bolmagy aw awlamak bilen deňleşdirilýär.

Eger haýwanlary we guşlary tebigy ýaşayan ýerlerine goýbermek nähilidir bir sebäpler bilen mümkin bolmasa, olary heläkçilikli ýagdaýdan halas etmek hem-de öý şertlerinde wagtlaýyn saklamak aw awlamak diýlip hasap edilmeýär.

Gulluk borçlarynyň ýerine ýetirilmegi ok atýan ýaragy Türkmenistanyň Içeri işler ministrliginiň edaralary tarapyndan berlen degişli ygtyýarnama bar mahaly ýanynda görtermek bilen baglanyşykly bolan wezipeli şahslaryň awlaglarda ýany ok atýan ýaragly bolmagyna aw awlamagyň möhletine garamazdan ygtyýar berilýär. Şol şahslaryň aw awlamagyna umumy esaslarda ygtyýar berilýär.

15 madda. Aw awlamagyň görnüşleri

Türkmenistanda höwesjeň awçylyk hem-de güzeran maksatly awçylyk amala aşyrylýar.

Dynç almak höwesjeň awçylaryň maksady bolanda, şeýle awçylaryň aw önümine bolan şahsy talabyny kanagatlandyrmak maksady bilen geçirilen aw awlamak höwesjeň awçylyk diýlip ykrar edilýär.

Hojalyk babatda peýdaly önüm almak maksadyna eýerip, taýýarlaýyş guramalary bilen aw önümini taýýarlamak baradaky baglaşylan şertnamalary ýerine ýetirmek maksady bilen aw awlamak güzeran maksady bilen aw awlamak diýlip ykrar edilýär.

Aw haýwanlarynyň gymmat bahaly görnüşleriniň awlanylmagyna diňe Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan berilýän tölegli sport rugsatnamalary (höwesjeň awçylyk) hem-de awçylyk üçin berilýän harytlyk (güzeran maksatly) rugsatnamalary boýunça ýol berilýär.

16 madda. Aw awlamak hukugy

Türkmenistanyň çäginde Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşiginiň agzalary bolup durýan Türkmenistanyň

raýatlary, şeýle hem daşary ýurtly raýatlary we raýatlygy bolmadyk şahslar aw awlamak hukugyndan peýdalanýarlar, olar döwlet pajyny wagtynda töläp, Türkmenistanyň awlaklarynda aw awlamak üçin rugsatnama almalydyr.

Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşiginiň agzalygyna kabul etmegiň tertibi şol jemgyýetiň Ustawy bilen kesgitlenilýär.

17 madda. Aw awlamak hukugyny bermegiň tertibi

Şular höwesjeň awçylyk hukugy üçin şaýatnama bolup hyzmat edýär:

a) awçylyk minimumynyň tabşyrylandygy hakynda bellikler goýlan, Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşigi tarapyndan berilýän awçylyk bileti;

b) öz adyna berkidilen awlaglarda aw awlamak üçin Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşigi tarapyndan berlen putýowka (rugsatnama);

w) aw haýwanlarynyň gymmat bahaly görnüşleri awlanylan mahaly bellenen tertipde Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bir şahsyň adyna berlen tölegli bir gezeklik rugsatnama.

Şular güzeran maksatly aw awlamak hukugy üçin şaýatnama bolup hyzmat edýär:

a) awçylyk minimumyny tabşyrandygy hakynda we döwlet pajynyň tölenilendigi barada bellikler edilen awçylyk bileti;

b) aw önümlerini ibermek hakynda taýýarlaýyş guramasy bilen baglaşylan şertnama;

w) aw haýwanlarynyň gymmat bahaly görnüşleri awlanylan mahaly bellenen tertipde Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan belli bir şahsyň adyna berlen tölegli bir gezeklik rugsatnama.

Türkmenistanyň Içeri işler ministrliginiň organlarynyň aw ýaragyny saklamak we ýanynda götermek hukugy üçin beren rugsatnamasy Türkmenistanyň graždanlarynyň hem-de aw ýaragyny Türkmenistana getirmek we ondan alyp gitmek hukugy üçin beren rugsatnamasy daşary ýurt graždanlarynyň aw awlamak hukugyna güwä geçýän goşmaça dokument bolup durýar.

Awlaglary peýdalanyjylara berkidilen ýerlerde aw awlamaga şol awlaglary peýdalanyjylar tarapyndan berlen rugsatnamalar boýunça ýol berilýär.

18 madda. Aw awlamagyň gurallary

Ok atýan we sowuk aw ýaragy, gapanlar, çirtmekler, aw itleri, el guşlar hem-de aw haýwanlaryny ele salmak maksady bilen agtarmak, çagyrmak, yzarlamak üçin hem-de ele salmagyň (atmagyň, tutmagyň) özi üçin ýörite niýetlenilen we gös-göni peýdalanylýan aw awlaýyş gurallary we enjamlar aw awlamagyň gurallaryna degişlidir.

19 madda. Aw tüpeňini we ok-därileri satyn almagyň hem-de ýerlemegiň tertibi

Aw tüpeňini we onuň üçin ok-därileri satyn almagyň we ýerlemegiň şeýle hem olary Türkmenistana getirmegiň we onuň çäklerinden daşyna alyp gitmegiň tertibi Türkmenistanyň kanunlary bilen belleniýär.

20 madda. Aw itleri bilen awlamak. Itleri türgenleşdirmek

Aw haýwanlaryny agtarmak, yzarlamak we ele salmak üçin aw itlerini peýdalanmaga rugsat berilýär.

Awlaglarda awçy bilen bilelikde bolýan itleriň ählisi onuň awçylyk biletine ýazylan bolmalydyr hem-de olaryň weterinariýa gözegçiligi organlarynda bellige alnandygy hakynda şahadatnama bolmalydyr.

Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bellenen aw möhletlerinde aw awlamak üçin açyk bolan awlaglaryň ählisinde aw itleri bilen aw awlamaga, olary türgenleşdirmäge ygtyýar berilýär.

Aw itlerini aw möhletlerinden başga wagtda ýörite bellenen awlamlarda ýa-da awlamlaryň ýörite bellenen ýerlerinde awlamlardan peýdalanyjylar tarapyndan berlen ýörite rugsatnamalar (putýowkalar) boýunça türgenleşdirmäge we kowgy öwretmäge ygtyýar berilýär.

Öz itleri tarapyndan aw kadalary bozulan halatynda itleriň eýeleri döwletiň aw fonduna ýetirilen zyýan üçin jogapkärçilik çekýärler.

21 madda. Elguşlar bilen awlamak

Türkmenistanda aw awlanylan mahaly, elguşlary peýdalanmaga ýol berilýär.

Elguşlar bilen aw awlamaga 1 oktýabrdan 1 fewrala çenli döwürde ygtyýar berilýär.

Ygtyýar edilen möhletlerde elguşlar bilen aw awlanylan mahaly awyň mukdary babatdaky çäklendirmeler hem-de aw awlamak gadagan edilen günler bellenişlerdir.

Ýabany elguşlary tutmaga we kapasada saklamaga, olary Türkmenistana getirmäge we Türkmenistanyň çäklerinden daşyna alyp gitmäge Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan berlen rugsatnamalar boýunça ýol berilýär.

Ozal getirilen elguşlar Türkmenistandan alnyp gidilen mahaly olaryň sany ilki başdaky sanyndan köp bolmaly däldir. Aýratyn halatlarda Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň organlary elguşlary belgilemek usulyny peýdalanylýan bilerler.

Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilmäge degişli edilen görnüşli elguşlary satyn almağa, satmaga, çalyşmaga we sowgat bermäge ýol berilmeýär.

22 madda. Bikanun aw awlamak (brakonýerçilik)

Şular bikanun aw awlamak (brakonýerçilik) diýlip hasap edilýär:

aw haýwanlarynyň ele salynmagy gadagan edilen görnüşleriniň awlanylmagy;

haýwanyň belli bir görnüşine aw awlamagyň bellenen möhletlerinden başga wagt awlanylmagy;

aw awlamak gadagan edilen ýerlerde (gorughanalarda, gorughanalaryň goralýan zonalarynda, zakazniklerde, şäherleriň we beýleki ilatly ýerleriň töweregindäki bag-bakjaly ilatyň köpçülikleýin dnyç alýan ýerlerine ýanaşyk zonalarda) aw awlanylmagy;

aw haýwanlarynyň gymmat bahaly görnüşleriniň Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň ýörite rugsatnamasy bolmazdan awlanylmagy;

awlanylýan haýwanlaryň aw kadalary bilen bellenen ölçeglerinden artyk ele salynmagy, aw awlamagyň gadagan edilen gurallaryny we usullaryny (özi atylýan tüpeňleri we ýaýlary gurap goýmak, garymlary gazmak, özi döwülýän syrtnaklary goýmak, partlaýjy maddalary, zäherlenen imrindiriji azyk önümlerini, duzaklary, awyly himikatlary, beýhuş ediji preparatlary hem-de beýleki serişdeleri ulanmak bilen aw awlamak, harby nusgadaky hyrly ýaragy, elde ýasalan hyrly niller soň oturdylan kiçi kalibrli we pneumatik ýaraglary, nili 50 santimetrden gysga bolan hyrsyz ýaragy we gündagy kesilen ýaragy ulanmak bilen aw awlamak;

balyklaryň, samyrlaryň we gunduzlaryň ähli görnüşlerini ok atýan ýarag ulanyp ele salmak;

hereket etmegiň mehanizmeleşdirilen serişdelerini: wertoletlary, katerleri we motorly gaýyklary, awtomototransport serişdelerini ulanmak bilen aw awlamak (Türkmenistanyň Tebigatdan peýdalanmak we daş-töweregi goramak ministrligi tarapyndan berlen ýörite ygtyýarnamalar boýunça ýyrtjy haýwanlaryň awlanylmagy muňa girmeyär);

ýiti ýşykly çyralary, reflektorlary we beýleki ýşyklandyryjy enjamlary, şeýle hem gije görmek üçin ulanylýan enjamlary ulanmak bilen aw awlamak (aw tüpeňlerinde oturdylan we awçylyk biletinde bellige alnan ýşyklandyryjy enjamlary ulanmak bilen gije ýekegapany we oklukirpini awlamak muňa girmeyär);

aw haýwanlaryny olar suw howdanlaryndan geçýän mahaly ele salmak;

betbagtçylykly we mejalsyz ýagdaýda bolan (tupandan, ýangyndan, gar syrgynyndan, suw joşmagyndan, iýmsizlikden, doňaklykdan halas bolmaga synanyşýan) aw haýwanlaryny ele salmak, şeýle hem ganatlanmadyk jüýjeleri we perini täzeleýän guşlary awlamak;

Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşiginde bellenen tertipde bellige alynmadyk aw itleri we elguşlar bilen aw awlamak;

haýwanlaryň suwa inýän ýerlerinde bukudan (bukuda oturylýan ýerden) aw awlamak hem-de galkanlara gizlenip aw awlamak;

göze görünmeýän ýa-da äşgär görünmeýän nyşana tarap ok atmak, dürli seslere we şygyrdylara tarap ok atmak, jeňňelliklerde 2 metrden aşakdaky nyşanany atmak, 50 metrden uzakda bolan guşlary hyrsyz tüpeňlerden atmak, tüpeňi serhoş ýagdaýda peýdalanmak.

23 madda. Aw önümleri we olary peýdalanmagyň tertibi

Aw haýwanlary we olary gaýtadan işlemek netijesinde alynýan sütükler, deriler, şahlar, toýnaklar, et, şeýle hem aw haýwanlaryndan alynýan önümler we aw awlamagyň barşynda ele salnan beýleki aw oljalary aw önümlerine degişlidir.

Höwesjeň awçylygyň barşynda ele salnan aw önümleri awçynyň eýeçiligi bolup durýar, onuň özi tarapyndan peýdalanylýar ýa bolmasa Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenen tertipde ýerlemek üçin şertnamalaýyn nyrhlar boýunça onuň özi tarapyndan taýýarlaýyş ýa-da söwda guramalaryna tabşyrylyp bilner. Güzeran maksatly awçylygyň önümleri bellenen tertipde taýýarlaýyş guramalaryna hökmany suratda tabşyrylmaga degişlidir.

Şikes ýetmegi, tebigy betbagtçylyklar ýa-da beýleki sebäpler netijesinde ölen ýabany haýwanlary we guşlary gaýtadan işlemek netijesinde alnan önümler bellenen tertipde taýýarlaýyş guramalaryna ýa-da Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşiginiň hem-de Türkmenistanyň tebigaty goramak jemgyýetiniň Ýöriteleşdirilen magazinlerine tabşyrylmaga degişlidir. Görkezilen önümi döwlet weterinariýa gullugynyň edaralarynyň gelen netijesine laýyklykda, ulanmaga mümkin bolmadyk halatda, şol önüm ýok edilmäge degişlidir.

Aw oljalaryny (şahlary, kelleçanaglary, toýnaklary, derileri haýwanlaryň gäplerini) Türkmenistana getirmek we Türkmenistanyň çäklerinden alyp gitmek döwlet weterinariýa gullugynyň organlary bilen ylalaşylyp, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň beren ygtyýarnamalary boýunça amala aşyrylýar.

24 madda. Bikanun aw awlamagyň önümleri

Şular bikanun aw awlamagyň önümleri diýlip ykrar edilýär:

a) aw awlamagyň rugsat edilmeyän usullary bilen, aw awlamak gadagan edilen möhletlerde ýa-da gadagan edilen ýerlerde ele salnan aw haýwanlarynyň sütükleri, derileri, eti, aw oljalary we aw awlamagyň beýleki önümleri;

b) awçylyk bileti, aw haýwanlaryny ele salmak hukugy üçin ýol haty ýa-da rugsatnamalary bolmadyk şahslar tarapyndan ele salnan her dürli aw önümleri;

w) ele salynmagy gadagan edilen ýa-da bellenen ölçeglerden artyk ele salnan haýwanlaryň sütügi, derileri, eti aw oljalary we beýleki aw önümleri.

Ýabany saýrak guşlaryň we aw awlamagyň beýleki önümleriniň bazarda satylmagyna, ýabany haýwanlaryň sütüginini ýa-da derisini gaýtadan işlemek, satyn almak, şeýle hem sütüklü haýwanlaryň taýýarlaýyş ýa-da söwda guramalaryna hökmany suratla tabşyrmaga degişli bolan gymmat bahaly görnüşleriniň işlenilmedik ýa-da işlenilen, ýöne taýýarlaýjy guramalaryň tagmasy (şampy) basylmadyk derileriniň satylmagyna, satyn alynmagyna, çalşylmagyna we gaýtadan işlenilmegine ýol berilmeýär.

25 madda. Bikanun ele salnan aw önümlerini peýdalanmak

Bikanun ele salnan aw önümleri Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan bellenilen tertipde elinden alynmaga we konfiskasiýalanmaga degişlidir.

Bikanun ele salnan aw önümlerini elinden almak mümkin däl bolan mahaly (kanunlary bozujylar olary peýdalananda ýa-da ýerlände ýa bolmasa önümler zaýаланanda) şol önümiň bahasyny Türkmenistanyň kanunlary arkaly bellenilen tertipde töletdirmek meselesi goýulýar.

26 madda. Haýwanlaryň taksidermiýasy (gäplerini ýasamak)

Taksidermik önümleri ýerlemegiň tertibi

Bellenilen tertipde ele salnan islendik haýwanlardan awçylar taksidermik önümleri özbaşdak ýa-da ýöriteleşdirilen sehleriň ýa bolmasa ussahanalaryň üsti bilen ýasap biler. Öli ýagdaýda tapylan haýwanlardan taksidermik önümler diňe döwlet weterinariýa gullugynyň edaralary oňyn netije çykaranyndan soň ýasalyp bilner.

Aw haýwanlaryndan taksidermik önümleri ýasamak isleýän şahslar bellenilen tertipde Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşiginde bellige alynmalydyr.

Seýrek we ýitip barýan görnüşlere degişli edilen aw haýwanlaryndan taksidermik önümleri ýasamaga Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan berlen ýörite rugsatnamalar boýunça ýol berilýär. Şol haýwanlaryň gäpleriniň söwdasyna ýol berilmeýär.

27 madda. Aw awlamagyň möhletleri

Aw awlamagyň möhletleri munuň üçin ýörite ygtyýarly edilen beýleki döwlet organlary hem-de jemgyýetçilik birleşikleri bilen ylalaşylyp, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bellenilýär.

28 madda. Aw haýwanlaryny ele salmagyň ölçegleri

Aw haýwanlaryny ele salmagyň ölçegleri Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan bellenilýär.

V BÖLÜM. AW HOJALYGY

29 madda. Aw hojalygynyň wezipeleri

Aw hojalygynyň esasy wezipeleri döwletiň aw fonduny goramakdan, gaýtadan üzüksüz öndürmekden we rejeli peýdalanmaktan, döwletiň hem-

de ilatyň aw önümlerine bolan hajatlaryny üpjün etmekden, şeýle hem aw haýwanlarynyň ýaşayan şertlerini aw hojalygyny ýöretmegiň ylmy taýdan esaslandyrylýan ýörelgelerde goramakdan ybaratdyr.

30 madda. Aw hojalygyny ýöretmegiň ýörelgeleri

Aw hojalygyny ýöredýän kärhanalar, edaralar, guramalar we jemgyýetçilik birleşikleri şu esasy ýörelgeleri goldanmaga borçludyr:

awlanylýan haýwanlary goramak we rejeli peýdalanmak bähbitlerini aw awlamak bähbitlerinden ileri tutmak;

döwletiň aw fonduny rejeli peýdalanmaga üpjün edýän ekologik, ykdysady, ylmy, medeni, estetik bähbitleri ylmy esasyda utgaşdyrmak;

tebigaty gorajy kanunlaryň talaplaryny berjaý etmek we öz bähbitlerini ýerden, tokaýdan, suwdan we beýleki tebigy serişdelerden peýdalanyjylaryň bähbitleri bilen utgaşdyrmak;

işde aýanlyk hem-de döwletiň aw fonduny goramak we rejeli peýdalanmak wezipelerini çözmekde jemgyýetçilik guramalary we ilat bilen ynsnyşykly aragatnaşyklary üpjün etmek;

aw awlamagyň milli görnüşlerini saklap galmak hem-de aw awlamagyň we aw hojalygyny ýöretmegiň umumy medeniýetini ýokarlandyrmak;

döwletiň aw fonduny goramak we rejeli peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrmak.

31 madda. Aw hojalygyny ýöretmek hukugy

Ýuridiki we fiziki şahslar tarapyndan Türkmenistanyň territoriýasynda awlaklaryň degişli serhetlerinde aw hojalygyny ýöretmek hukugy Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi tarapyndan berilýär.

Şertnamalaýyn şertleri ýerine ýetiren ýuridiki we fiziki şahslar şertnamada bellenilen möhlet tamamlanandan soň, aw hojalygyny ýöretmek üçin artykmaç hukukdan peýdalanýarlar.

32 madda. Aw hojalygyny ýöretmek hukugynyň ýatyrylmagy

Aw hojalygyny ýöretmek hukugy şu halatlarda ýatyrylýar, ýagny: kärhanalar, edaralar, guramalar we jemgyýetçilik birleşikleri aw hojalygyny ýöretmekden meýletin boýun gaçyrança;

şertnamada bellenilen möhlet tamamlananda;

aw hojalygy öz ähmiýetini ýitirende;

aw hojalygyny ýöretmek hukugy özüne berlen ýuridiki, şahslaryň işi bes edilende;

aw hojalygyny ýöretmegiň talaplary we ölçegleri haýwanat dünýäsiniň haýwanlarynyň sanynyň azalmagyna getirýän şekerde bozulanda; awlaglardan peýdalanyjylar şertnamanyň şertlerini bozan halatynda.

33 madda. Aw hojalygyny peýdalanmagyň möhletleri

Awlaglarda aw hojalygyny ýöretmek hukugy kärhanalara, edaralara, guramalara we jemgyýetçilik birleşiklerine degişli şertnamalar we rugsatnamalar bilen kesgitlenen möhlet üçin berilýär.

34 madda. Awlaglardan peýdalanyjylaryň hukuklary we borçlary

Awlaglardan peýdalanyjylaryň ýerden esasy peýdalanyjy bilen ylalaşyp, awlaklarda zerur jaýlary gurmaga, iýmlik we gorag ösümlüklerini ekmäge hem-de aw hojalygyny ýöretmek üçin zerur bolan beýleki çäreleri amala aşyrmaga hukugy bardyr.

Awlaglardan peýdalanyjylar özlerine berkidilen awlaglaryň territoriýasynda şulary amala aşyrmaga borçludyr:

aw awlamagyň bellenilen tertibini we möhletlerini, şeýle hem aw hojalygyny ýöretmegiň kadalaryny we ölçeglerini berjaý etmäge ;

döwletiň aw fonduny tebigy toparlaryň bütewiliginiň bozulmagyna ýol bermeýän hem-de peýdalanmaga berilmedik haýwanlaryň goralyp saklanlymagyny üpjün edýän usullar bilen peýdalanmaga;

döwletiň aw fonduny we beýleki haýwanlary goramagy, rejeli peýdalanmagy we üznüksiz öndürmegi üpjün etmäge;

haýwanlaryň ýaşayan sredasynyň, köpelyän ýerleriniň we göçýän ýollarynyň bozulmagyna ýol bermezlige, berkidilen awlaglary goramak we olaryň önümliligini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrmaga;

haýwanlaryň sanyny hem-de peýdalanylýan haýwanlaryň ýagdaýyny hasaba almaga, ýabany haýwanlaryň görnüşleriniň köp dürlüliligini gorap saklamak boýunça toplumlaýyn çäreleri geçirmäge;

ilatyň saglygyny goramak hem-de halk hojalygyna zyýan ýetirilmeginiň önüni almak maksady bilen ýabany haýwanlaryň sanyny düzgünleşdirmäge;

aw awlanlyýan döwürde awlaglarda graždanlaryň howpsuzlygyny üpjün etmäge.

VI BÖLÜM. AW AWLAMAK WE AW HOJALYGyny YÖRETMEK HAKYNDAKY KANUNLARYŇ BERJAÝ EDILIŞINE GÖZEGÇILIK

35 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine döwlet gözegçiligi

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini Türkmenistanyň Ministrler kabineti, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet organlary we döwlet dolandyryşynyň munuň üçin ýörite ygtyýarly edilen beýleki organlary öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde amala aşyrýarlar.

Ýokarda görkezilen döwlet organlary aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine gözegçiligi amala aşyrmaga gatnaşmak üçin degişli wedomstwolaýyn gulluklary, jemgyýetçilik inspeksiýalaryny bellenen tertipde çekip bilerler.

36 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine wedomstwolaýyn gözegçilik

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine wedomstwolaýyn gözegçiligi öz kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna awlaklar berkidilen degişli ministrlikler hem-de wedomstwolar amala aşyrýarlar.

Ministrlikler hem-de wedomstwolar wedomstwolaýyn gözegçiligi amala aşyran mahaly Türkmenistanyň kanunlaryny, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň hem-de döwlet dolandyryşynyň munuň üçin ýörite ygtyýarly edilen beýleki organlarynyň çözügütlerini we gollanmalaryny goldanmaga borçludylar.

37 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine jemgyýetçilik gözegçiligi

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine jemgyýetçilik gözegçiligini Türkmenistanyň awçylar we balykçylar jemgyýetleriniň birleşigi Türkmenistanyň ulanylýan kanunlaryna we öz Ustawyna laýyklykda amala aşyrýar.

38 madda. Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň hem-de ýörite ygtyýarly edilen beýleki organlaryň wezipeli şahslarynyň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky hukuklary

Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň hem-de aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda kanunlaryň berjaý edilişine gözegçilik boýunça ýörite ygtyýarly edilen beýleki organlaryň wezipeli şahslarynyň şulara hukugy bardyr;

a) aw awlaýan ýa-da aw awlamak bilen deňleşdirilýän hereketleri edýän şahslaryň aw awlamak üçin hukugyna güwä geçýän dökümentlerini barlamaga, aw tüpeňini, beýleki aw gurallaryny we aw önümlerini gözden geçirmäge;

b) hukuk düzgünlerini bozujylar hakynda protokollary düzmäge hem şeýle düzgün bozujylar hakynda hukuk gorajy organlara habar bermäge;

w) saklanylan şahslaryň zatlaryny we hut özlerini gözden geçirmäge, awçylaryň suwda ýüzýän we ulag serişdelerini saklamaga hem-de gözden geçirmäge, ýaraqlary, beýleki aw gurallaryny we aw önümlerini ,şol sanda olar daşalan mahaly, saklanylýan, gaýtadan işlenilýän we ýerlenilýän ýerlerinde barlamaga;

g) aw awlamak hukugy üçin dokumentleri, ýaragy we onuň üçin ok-därileri, beýleki aw gurallaryny ýa-da düzgüni bozmagyň guraly bolan zatlary, bikanun ele salnan aw önümlerini, suwda ýüzýän we transport serişdelerini, şeýle hem degişli dokumentleri bozujylaryň elinden alyp, olaryň elden alnandygyny bellenen tertipde resmileşdirmäge.

39 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine gözegçilik edýän organlaryň wezipeli şahslarynyň strahowaniýesi

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň berjaý edilişine gözegçilik edýän Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrliginiň hem-de ýörite ygtyýarly edilen beýleki organlaryň Türkmenistanyň Ministrler kabineti tarapyndan tassyklanylýan sanawy hökmany suratda strahowaniýe edilmäge degişlidir we olaryň şikes ýeten ýa-da ölen halatynda bellenen tertipde zyýanyň öweziniň dolunmagyna hukugy bardyr.

Hökmany strahowaniýäniň görnüşleri, şertleri we ony geçirmegiň tertibi Türkmenistanyň kanunlary bilen kesgitlenilýär.

VII BÖLÜM. DÖWLETIŇ AW FONDUNYŇ OBÝEKTLERINIŇ DÖWLET TARAPYNDAN HASABA ALYNMAGY, DÖWLET KADASTRY WE MONITORINGI

40 madda. Döwletiň aw fondunyň obýektleriniň döwlet tarapyndan hasaba alynmagy we döwlet kadastry

Döwletiň aw fondunyň döwlet tarapyndan hasaba alynmagy we döwlet kadastry haýwanat dünýäsiniň döwlet tarapyndan hasaba alynmagynyň we döwlet kadastrynyň çäklerinde geçirilýär.

Aw hojalygyny ýöredýän ministrlikler hem-de wedomstwowlar döwletiň aw fonduny goramagy üpjün etmek we rejeli peýdalanmagy gurmak maksady bilen berkidilen awlaklarda aw haýwanlaryny her ýyl hasaba almaga hem-de alnan maglumatlary Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligine bermäge borçludyr.

41 madda. Döwletiň aw fondunyň monitoringi

Döwletiň aw fondunyň monitoringi döwletiň aw fondunyň ýagdaýyny we oňa degişli haýwanlaryň ýaşayan şertlerini, olardaky üýtgeşmeleriň wagtynda üstüni açmak, olara baha bermek, olaryň öňüni almak hem-de ýaramaz hadysalaryň we olaryň zyýanly netijeleriniň öňüni almak hem-de olary düzetmek maksady bilen geçirilýän gözegçilik işleriniň sistemasyndan ybaratdyr.

Monitoringiň gurluşy, mazmuny we ony amala aşyrmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler kabineti tarapyndan bellenenilýär.

VIII BÖLÜM. AW AWLAMAGY WE AW HOJALYGNYNÝ YÖRETMEGI YKDYSADY TAÝDAN DÜZGÜNLEŞDIRMEK

42 madda. Aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi ykdysady taýdan düzgünleşdirmegiň maksatlary hem-de wezipeleri

Aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi ykdysady taýdan düzgünleşdirmek işi döwletiň aw fonduny peýdalanyjylar bilen aw hojalygyny ýöredýän kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň arasyndaky ykdysady gatnaşyklary ýola goýmagy we düzgünleşdirmegi, döwletiň aw fondundan peýdalanmak üçin tölegler sistemasyny emele getirmegi hem-de aw haýwanlaryny goramagyň, üzüksiz öndürmegiň we rejeli peýdalanmagyň durnukly ykdysady esasyny döretmegi, şeýle hem aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda döwletiň bähbitlerini we awçylary ykdysady taýdan goramagy göz önünde tutýar.

43 madda. Aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi ykdysady taýdan düzgünleşdirmegiň gurluşy

Aw awlamagy we aw hojalygyny ýöretmegi ykdysady taýdan düzgünleşdirmek şulary göz önünde tutýar:

döwletiň aw fondunyň obýektlerini hasaba almagy we olara baha bermegi;

aw haýwanlaryndan peýdalanmagyň çäk normalaryny, döwletiň aw fondundan peýdalanmak üçin tölegiň normatiwlerini we tölegleriň möçberlerini bellemegi;

aw haýwanlaryna, olaryň ýaşayan şertlerine we göçýän ýollaryna ýetirilen zyýanyň bellenilen tertipde öweziniň dolunmagyny;

aw haýwanlaryny goramak we üzüksiz öndürmek boýunça çäreleriň býujetden maliýeleşdirilmegini;

ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak hakyndaky talap arzalary boýunça alynýan serişdeleri hem-de aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň bozulmagy üçin jerimeleri, şeýle hem konfiskasiýalanylan aw gurallaryny we olaryň kömegi bilen bikanun ele salnan önümleri ýerlemekden alnan serişdeleriň belli bir maksat bilen peýdalanlymagyny;

graždanlaryň we ýuridiki şahslaryň meýletin wznoslaryny.

44 madda. Döwletiň aw fondundan peýdalanmak üçin tölegler

Eýeçiligiň görnüşlerine we kime tabynlygyna garamazdan kärhanalar, edaralar we guramalar, awçylar we balykçylar jemgyýetleri, daşary ýurtly ýuridiki we fiziki şahslar, şeýle hem Türkmenistanyň graždanlary we Türkmenistanyň territoriýasynda ýaşayan ýa-da bolýan

beýleki şahslar döwletiň aw fondundan peýdalanmak üçin tölegleri Türkmenistanyň normatiw hukuk aktlary bilen bellenen tertipde amala aşyrmalydyrlar.

Aw haýwanlaryndan peýdalanmak üçin tölegleriň tölenilmegi olardan peýdalanyjylary haýwanat dünýäsiniň obýektlerini we olaryň ýaşayan şertlerini goramak boýunça çäreleri ýerine ýetirmekden, şeýle hem olara ýetirilen zyýanyň öwezini dolmaktan boşatmaýar.

45 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň berjaý edilişine gözegçilik edýän organlaryň ýörite serişdelerini emele getirmek

Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi, aw awlamak hem-de aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň berjaý edilişine gözegçilik edýän beýleki döwlet organlary we jemgyýetçilik birleşikleri Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan bellenen tertipde ýörite maliýe çeşmelerini döretmäge we şolara bellenen maksat boýunça ygtyýar etmäge haklydyrlar.

Ýörite maliýe çeşmeleri alynmaga degişli däldir hem-de Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi, aw awlamaga we aw hojalygyny ýöretmäge gözegçilik edýän, beýleki döwlet organlary hem-de jemgyýetçilik birleşikleri tarapyndan şu maksatlar üçin peýdalanylýar;

döwletiň aw fonduny goramak üçin maddy-tehniki serişdeleri satyn almak;

döwletiň aw fonduny rejeli peýdalanmaga gönükdirilen çäreleri geçirmek;

awlaglary, gorughanalaryň territoriýalaryny biologiýa-ykdysady taýdan barlamak hem-de biologik çeşmeleri üznüksiz öndürmek boýunça çäreleri geçirmek;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlary bozujylary ýüze çykarmaga we saklamaga gatnaşýan şahslara baýrak bermek;

tebigaty goramagy wagyz etmek.

IX BÖLÜM. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

46 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky kanunlaryň bozulandygy üçin jogapkärçilik

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň bozulmalary şular hasaplanylýar, ýagny:

döwletiň aw fondundan bikanun peýdalanylmagy we awlanylýan önümleri bikanun peýdalanmak;

aw awlamak kadalaryny, haýwanlaryň ýaşayan şertlerini we göçýän ýollaryny goramak kadalaryny bozmakda;

aw haýwanlaryny, olardan alnan önümleri, şeýle hem zoologik kolleksiyalary Türkmenistana getirmegiň we Türkmenistandan alyp gitmegiň bellenilen tertibini bozmakda;

aw haýwanlaryny zoologik kolleksiyalar we beýleki maksatlar üçin idinsiz göçürmekde, başga ýerlere uýgunlaşdyrmakda we bolýan tebigy şertlerinden aýyrmakda;

aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyryan organlaryň wekillerine tabyn bolmazlyk;

aw awlamak we awçylyk hojalygyny ýöretmek baradaky Türkmenistanyň hereket edýän kanunlarynyň başga hili bozulmalary;

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky kanunlaryň bozulmagynda günäkär şahslar Türkmenistanyň kanunlaryna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

47 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakyndaky kanunlaryň bozulmagy netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Ýuridiki we fiziki şahslar aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek baradaky kanunlaryň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunlary arkaly bellenilen möçberlerde we tertipde dolmaga borçludylar.

Kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak bilen baglanyşykly çykdaýy çekmegine sebäp bolan wezipeli şahslar we beýleki işgärler bellenilen tertipde maddy jogapkärçilik çekýärler.

48 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatda geleşikleriň hakyky dälidigi

Türkmenistanyň aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek babatdaky kanunlary we beýleki normatiw hukuk aktlary bozulyp, amala aşyrylýan ähli geleşikler hakyky dälidir.

49 madda. Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek meseleleri boýunça jeddeleri çözmegiň tertibi

Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek meseleleri boýunça jeddeler Türkmenistanyň kanunlary bilen bellenilen tertipde çözülýär.

Aşgabat şäheri
1998-nji ýylyň 15-nji sentýabry
№ 312-1

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Gidrometeorologiýa işi hakunda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 1999 ý.,
№ 3, 46- njy madda)

(Türkmenistanyň 18.04.2009 ý. № 32-IV we 26.11.2010 ý.
№ 149-IV kanunlary esasynda girizilen üýtgetmeler
we goşmaçalar bilen)

Şu Kanun gidrometeorologiýa işi babatda hukuk esaslaryny belleýär hem-de ilaty, döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralaryny, ýuridiki we fiziki taraplary gidrometeorologiýa maglumaty bilen üpjün etmäge gönükdirilendir.

I BAP

UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Gidrometeorologiýa işi

Gidrometeorologiýa işi daşky gurşawyň ýagdaýy hakynda maglumat almak üçin gözegçilikleri geçirmegiň, toplamagyň, işläp taýýarlamagyň, seljermegiň, saklamagyň we peýdalanmagyň toplumlaýyn ulgamydyr, şeýle hem onuň bilen baglanyşykly maglumat häsiýetindäki gaýry işler we hyzmatlardyr.

2-nji madda. Gidrometeorologiýa işi hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygy

Gidrometeorologiýa işi hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy şu Kanundan we Türkmenistanyň gaýry kadalaşdyryjy namalaryndan durýar.

3-nji madda. Gidrometeorologiýa işiniň subýektleri

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitet we onuň çäkleýin edaralary we guramalary, şeýle hem özüniň borjuna degişlilikde daşky gurşawyň ýagdaýyna gözegçilikler geçirýän döwlet edaralary we gulluklary, fiziki we ýuridiki şahslar gidrometeorologiýa işiniň subýektleridir.

4-nji madda. Gidrometeorologiýa işiniň obýektleri

Gidrometeorologiýa işiniň obýektlerine şular degişlidir: klimat, meteorologik we gidrologik şertler, tebigy we antropogen faktorlaryň täsiri netijesinde daşky gurşawyň üýtgemeleri, aýry-aýry regionlar we ekoulgamlar.

2 BAP.GIDROMETEOROLIGIÝA IŞINI DÖWLET TARAPYNDAN DÜZGÜNLEŞDIRMEK WE DOLANDYRMAK

5-nji madda. Gidrometeorologiýa işini döwlet tarapyndan Düzgünleşdirmegi we dolandyrmagy amala aşyran edaralar

Gidrometeorologiýa işini döwlet tarapyndan düzgünleşdirmek we dolandyrmak Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komiteti we ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

6-njy madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlylygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýaryna aşakdakylar degişlidir:

- gidrometeorologiýa işi babatda ýeke-täk döwlet syýasatyny kesgitlemek we geçirmek;
- gidrometeorologiýa işi babatda dolandyrmak;
- gidrometeorologiýa işini amala aşyrmagyň şertlerini we tertibini kesgitleýän kadalaşdyryjy namalary kabul etmek;
- gidrometeorologiýa işini amala aşyrmagyň meseleleri boýunça döwlet normatiwlerini we metodik maslahatlary tassyklamak;
- gidrometeorologiýa işi babatda beýleki meseleleri düzgünleşdirmek.

7-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetinin, ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň ygtyýarlylygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň ygtyýaryna aşakdakylar degişlidir:

- gidrometeorologiýa işi babatda döwlet syýasatyny amala aşyrmak;
- gidrometeorologiýa işi babatda döwlet maksatnamalarynyň we çäreleriniň işlenip taýýarlanylmagyna we durmuşa geçirilmegine gatnaşmak;
- atmosferanyň, deňiz sredasynyň, ýerüsti suwlarynyň, (suw obýektleriniň), oba hojalyk ekinleriniň we öri meýdanlarynyň ýagdaýyna, ýer üstüniň radiasiýa ýagdaýyna monitoringi guramak;
- özüne edara tabyňlygyndaky düzüm birliklerine guramaçylyk-tehniki we usuly ýolbaşçylygy amala aşyrmak;
- gözegçilik setiniň, gidrometeorologik we geliogeofiziki habary toplamak, saklamak, işläp taýýarlamak, seljerme etmek we ýaýratmak ulgamynyň ösdürilmegini we hereket etmegini üpjün etmek;
- gidrometeorologiýa işi babatda kadalaşdyryjy namalarynyň, döwlet normatiwleriniň, metodik we beýleki umumy hökmany talaplarynyň taslamalaryny taýýarlamak;

gidrometeorologiýa babatynda işleriň ähli görnüşleri boýunça talaplaryň berjaý edilişine öz ygtyýarlyklarynyň, çäklerinde gözegçiligi üpjün etmek;

maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gidrometeorologiýa gaznasyny, şeýle hem habaryň merkezleşdirilen hasaba alnyşyny girizmek we ony sarp edijilere bermek;

ýöriteleşdirilen gidrometeorologik hyzmatlar we habar üçin tarifleri işläp taýýarlamak;

daşky gurşawyň ýagdaýyna baha bermek we çaklamak boýunça ylmy barlaglary guramak we geçirmek;

howanyň, suwlulygyň, oba hojalyk ekinleriniň hasylynyň, ösümlük öri meýdanlaryny gidrometeorologik we geliogeofiziki hadysalarynyň, klimatyň global we sebitde üýtgemeleriniň gysga möhletli we uzak möhletli çaklamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyny we düzülmeğini amala aşyrmak;

döwlet häkimiýeti we dolandyryş edaralaryny, ýaragly güýçleriniň, ykdysadyýetiň pudaklaryny, ilaty we beýleki peýdalanyjylary howply gidrometeorologik hadysalar hakyndaky ekstren maglumaty goşmak bilen düzgün-maglumat beriş materiallary, hakyky we çaklama gidrometeorologik habar bilen üpjün etmek;

klimat, agroklimat we suw resurslary hakynda ylmy-tehniki edebiýaty neşir etmek;

hakyky we garaşylýan howa şertleri, howply gidrometeorologik hadysalary hakynda ilata köpçüligine habar beriş serişdeleriniň üsti bilen habar bermek;

şertnamalaýyn esasynda ýöriteleşdirilen gidrometeorologik hyzmaty amala aşyrmak;

edara görnüşindäki we şahsy taraplara gidrometeorologiýa enjamlary Türkmenistana getirmek we ulanmak üçin rugsatnama bermek (öz iş wezipeleriniň çäklerinde daşky gurşawyň ýagdaýyna gözegçilik edýän döwlet edaralaryndan we gulluklaryndan başga);

kadrlary taýýarlamak, gaýtadan taýýarlamak we hünärini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamak we amala aşyrmak;

daşary ýurt döwletleri we halkara guramalary bilen gidrometeorologik habaryň we maglumatlaryň global alyş-çalşyna gatnaşmak;

ykdysadyýetiň degişli pudaklaryny gidrometeorologik we geliogeofiziki habar bilen üpjün etmegiň meýilnamalaryny we shemalaryny işläp taýýarlamak;

gurulýan desgalary taslamak üçin gidrometeorologik häsiýetnamalary hasaplamagyň normalaryny we kadalaryny işläp taýýarlamaga gatnaşmak;

Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň ygtyýaryna degişli edilen beýleki meseleleri düzgünleşdirmek.

Gidrometeorologiýa proseslerine we hadysalaryna işjeň täsir etmek boýunça işleri ýerine ýetirmek diňe Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kararynyň esasynda amala aşyrylyp bilner.

8-nji madda. Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralarynyň ygtyýarlylygy

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralarynyň ygtyýaryna aşakdakylar degişlidir:

gidrometeorologiýa işini geçirmek üçin ýer uçastogynnda we akwatoriýalaryň böleginde işlemäge rugsatlar bermek;

olara edara tabynlygyndaky çäkde ýerleşen gidrometeorologik gözegçilikleriň setini ösdürmäge we onuň netijeli işlemegini üpjün etmäge gatnaşmak;

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitete we onuň podrazdeleniýelerine howply gidrometeorologik hadysalaryň derňewlerinde ýardam etmek.

3 BAP. GIDROMETEOROLOGIÝA IŞINI GURMAK

9-njy madda. Gidrometeorologiýa işiniň ýörelgeleri

Gidrometeorologiýa işi aşakdaky ýörelgeleri berjaý etmegiň esasynda amala aşyrylmalydyr:

gidrometeorologik gözegçilikleriň globallygy, toplumlaýynlygy, sistemalylygy we üznüksizligi;

Türkmenistanyň çäklerinde gözegçilikleri geçirmegiň ylmy taýdan esaslandyrylan tehnologiýalarynyň gidrometeorologik maglumaty toplamagyň, işläp taýýarlamagyň, seljerme etmegiň, saklamagyň we peýdalanmagyň bütewiligi;

döwlet gidrometeorologik ulgamynyň işini halkara gidrometeorologiýa setiniň, işi bilen utgaşdyrmak we goşulyşdyrmak;

daşky gurşawyň hakyky we garaşylýan ýagdaýy hakyndaky habary peýdalanmagyň elýeterlilik, ygtyýarlylygy, zerur ýeterliklilik we netijeliligini.

10-njy madda. Gidrometeorologik maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasy

Ilaty we ykdysadyýetiň pudaklaryny gidrometeorologik habar bilen doly möçberde kanagatlandyrmak maksady bilen gidrometeorologik maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasy döredilýär.

Türkmenistanyň çäklerinde gidrometeorologiýa işini amala aşyran ýuridiki we fiziki şahslar gidrometeorologik maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasy üçin alnan gidrometeorologik habary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitete bermäge borçludylar.

Gidrometeorologik maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasynyň maglumatlaryny bermegiň, işläp taýýarlamagyň, saklamagyň we

peýdalanmagyň tertibi bu gazna hakynda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanan Düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

Gidrometeorologik maglumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasynyň bellenilen tertipde Türkmenistanyň Arhiw gaznasynyň düzümine degişli edilen dokumentleri Türkmenistanyň arhiwler we arhiw gaznalary hakyndaky kanunçylygyna laýyklykda saklanýlar.

11-nji madda. Hidrometeorologiýa gözegçilikleriniň döwlet ulgamy

Gidrometeorologiýa gözegçilikleriniň döwlet ulgamy aşakdaky beketlerden, gözegçilik nokatlaryndan we gözegçilikleriň tehniki usullaryndan durýar:

ýerüsti meteorologik;

meteorologik awiasiyá, hemra we radiolokasion;

agrometeorologik;

gidrologik (tebigy we emeli suw howdanlarynda);

aerologik;

ozonometrik;

aktinometrik;

ýöriteleşdirilen gidrometeorologik;

geliogeofiziki;

daşky gurşawyň ýagdaýynyň monitoringi, şeýle hem habary toplamagyň, işläp taýýarlamagyň, bermegiň we saklamagyň kiçi ulgamlary.

12-nji madda. Gözegçilik setiniň beketleri we postlary, olaryň goragy

Döwlet gözegçilik gidrometeorologiýa setiniň beketleri we postlary gidrometeorologiýa maglumatlaryny gös-göni alýan, işläp taýýarlaýan we gidrometeorologiýa merkezlerine berýän, gidrometeorologiýa baradaky ilkinji önümçilik birligidir.

Gözegçilik gidrometeorologiýa setiniň beketleriniň we postlarynyň jemi gözegçilikleriň döwlet gidrometeorologiýa setini emele getirýär.

Gözegçilik gidrometeorologiýa setiniň beketleri we postlary, olar üçin bellenilen tertipde bölünip berlen ýer çäkleriniň uçastoklaryny we akwatoriýalaryň bölegini, şeýle hem gözegçilikleriň öndürilmegini, maglumatlaryň işlenip taýýarlanylmagyny we berilmegini üpjün edýän tehnologik toplumlary goşmak bilen Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Hidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň doly hojalygy ýöretmeginiň we operativ dolandyrmagynyň hukugynda durýar.

Gözegçilik setiniň beketlerini we postlaryny ýatyrmak, şeýle hem olaryň ýerleşýän ýerini üýtgetmek, täzelerini açmak, hereket edýän beketleri we postlary ýapmak diňe Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky

Gidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň rugsady bilen we ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary bilen ylalaşyp geçirilýär.

Gidrometeorologiýa gözegçilikleriniň geçirilýän ýerlerinde tebigy prosesleriň geçişi hakyndaky ygtybarly maglumatyň alynmagyny üpjün etmek maksady bilen gözegçilik ediji gidrometeorologiýa setiniň töwereginde gorag zolaklary girizilýär, ol punktuň çäginde 200 metr daşlykda ýapyk çyzyk bilen çäklendirilendir.

Ýer uçastoklaryny we akwatoriýalaryň böleklerini olarda gözegçilik ediji gidrometeorologiýa setiniň beketlerini we postlaryny ýerleşdirmek üçin bölüp bermek tehnologik toplumlary goşmak bilen Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitetiň towakganamasy boýunça ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary tarapyndan geçirilýär.

Gözegçilik beketlerini we postlaryny ýerleşdirmek üçin bölünip berlen ýer uçastoklary Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitet bilen ylalaşmazdan yzyna alnyp bilinmez. Uçastoklarynda gözegçilik ediji gidrometeorologiýa setiniň beketleri we postlary ýerleşen ýer eýeleri, ýerden peýdalanyjylar, şeýle hem ýer uçastoklarynyň eýeleri we tebigatdan gaýry pendalanyjylar gözegçilikleri öndürmek, synaglary seçip almak, abatlaýyş, dikeldiş we gaýry işler üçin bu punktlara girelge (geçelge) döretmäge mümkinçilik bermäge borçludurlar.

13-nji madda. Gidrometeorologiýa subýektleriniň meteorologiýa babatdaky işi

Gidrometeorologiýa subýektleriniň meteorologiýa babatdaky işi tebigy meteorologik hadysalaryň, tebigy, tehnogen, fiziki we gaýry prosesleriň atmosferada onuň ýer we suw örtügi bilen, daşky gurşawyň janly organizmleri we jansyz obýektleri bilen özara hereketindäki ýagdaýyny we ösüşini kesgitlemäge gönükdirilendir.

Aktiv radiasiýanyň radiasion balansyny düzýän maglumatlar toplumyny almak üçin aktinometrik gözegçilikler geçirilýär. Atmosferanyň standart we aýratyn derejelerdäki meteomaglumatlary almak üçin aerologik gözegçilikler geçirilýär. Ozon gatlagynyň ýagdaýyna gözegçilik etmek üçin ozonometrik gözegçiligi geçirilýär. Ionosfera gatlagynyň ýagdaýyna gözegçilik etmek üçin ionosfera gözegçiligi geçirilýär. Meteorologik şertleriň oba hojalyk ekinleriniň we öri meýdan ösümlükleriniň ösüşine täsirini öwrenmek üçin agrometeorologik gözegçilikler geçirilýär.

14-nji madda. Gidrometeorologiýa subýektleriniň gidrologiýa babatdaky işi

Gidrometeorologiýa subýektleriniň gidrologiýa babatdaky işi derýalaryň, kölleriň, suw howdanlarynyň, kanallaryň, deňiz

akwatoriýasynyň, gaýry suw desgalarynyň we tutuş aşakdakylar üçin zerur bolan suwuň ätiýaçlyklary hakyndaky maglumatlary toplamak maksady bilen amala aşyrylýar:

ilatyň we halk hojalygynyň suw desgalarynyň gidrologik režimlerini üýtgetmek hakyndaky habara bolan isleglerini üpjün etmek (suw joşmagy, ýagyn suwunyň köp ýygnaşmagy, suwda gaýyp ýören buzlar we ş. m.);

ginişlik-gidrologik režimiň wagtlaýyn kanunalaýyklyklaryny öwrenmek, suwuň döwlet tarapyndan hasaba alnyşy, basseýnleriň we çäkleriň suw resurslarynyň we suw balanslarynyň hasaplarynyň ýöredilişini, hojalyk işiniň suw desgalarynyň režimine we suw serişdelerine edýän täsirine baha berişini öwrenmek.

15-nji madda. Aýratyn şertlerde gidrometeorologiýa işi

Aýratyn şertlerde (betbagtçylykly hadysalar, katastrofalar we awariýalar) we adatdan daşary ýagdaýlarda gidrometeorologiýa işi tebigy we tehnogen häsiýetli adatdan daşary ýagdaýlaryň önüni almagyň we netijelerini ýok etmegiň ýeke-täk döwlet ulgamynyň hereket etmeginiň düzüm bölegidir.

Aýratyn şertlerde gidrometeorologiýa işi şu Kanuna, «Adatdan daşary ýagdaýlaryň önüni almak we ýok etmek hakynda» Türkmenistanyň Kanunyna, şeýle hem Türkmenistanyň ýörite kadalaşdyryjy namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

16-njy madda. Gidrometeorologik habary peýdalanmak

Gidrometeorologiýa işiniň netijeleri daşary ýurtlar we halkara guramalary, şeýle hem Türkmenistanyň ýuridiki we fiziki şahslary tarapyndan ykdysadyýetiň çygrylarynda we pudaklarynda peýdalanylýp bilner.

Gidrometeorologik maglumat we umumy maksatly önüm açyk we umumy elýeterdir, Türkmenistanyň kanunçylygy arkaly çäklendirilen elýeterlik kategoriýasyna degişli edilen maglumat muňa girmeyär. Umumy maksatly habar gidrometeorologiýa babatynda we onuň bilen ýakyn-pudaklarda gidrometeorologik malumatlaryň ýeke-täk döwlet gaznasyna degişlidir hem-de sarp edijilere mugt berilýär.

Ýöriteleşdirilen habar sarp edijilere şertnamalaýyn tölegli esasyda berilýär.

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitet berilýän habaryň düzümi hakynda, bu habary ýetirmegiň formalary hakynda we sarp edijilere habar hyzmatyny amala aşyran guramalar hakynda sarp edijileri habarly etmäge borçludyr.

4 bap. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

17-nji madda. Gidrometeorologiýa işine gatnaşyjylaryň arasyndaky jeddeleri çözmek

Gidrometeorologik habary öndürijiler bilen sarp edijileriň hem-de üçünji şahslaryň arasyndaky jeddeler Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çözülýär.

18-nji madda. Şu Kanunyň düzgünleriniň bozulanlygy üçin jogapkärçilik

Gidrometeorologiýa işi hakyndaky kanunçylygyň bozulmagynda günäkär bolan wezipeli adamlar we raýatlar Türkmenistanyň hereket edýän kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

19-njy madda. Halkara şertnamalary

Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Gidrometeorologiýa baradaky milli komitet Butindünyä meteorologiýa guramasynda we beýleki halkara guramalarynda Türkmenistanyň bähbitlerine wekilçilik edýär.

Eger Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda şu Kanunda göz önünde tutulandaka garanda başga normalar bellenilse, halkara şertnamalarynyň normalary ulanylýar.

Aşgabat şäheri

1999-njy ýylyň 15-nji sentýabry

№ 392-1

ÝER HAÝYNDA TÜRKMENISTANYŇ BITEWI KANUNY

2004-nji ýylyň 25-nji oktýabry

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2004 ý.,

№ 4, 33-nji madda)

(Göçürmeler)

Şu bitewi Kanun Türkmenistanyň Konstitusiyasyna we Türkmenistanyň Prezidenti Beýik Saparmyrat Türkmenbaşyynyň durmuş-ykdysady Maksatnamalaryna laýyklykda ýer gatnaşyklary babatda alynyp barylýan döwlet syýasatyny durmuşa geçirmegiň hukuk esaslaryny kesgitleýär we ýerlerden rejeli peýdalanmak we olary goramak, tebigy gurşawy abat saklamak we gowulandyrmak, oba hojalyk önümçiligini ösdürmek, ýerde hojalygy ýöretmegiň dürli görnüşlerini ulanmak, Türkmenistanyň çäklerinde erkin telekeçiligi höweslendirmek üçin şertler döretmäge gönükdirilýär.

I bap. Esasy düzgünler

1-nji madda. Türkmenistanda ýer

Türkmenistanda ýer türkmen halkynyň baýlygydyr, döwlet goragy astynda durýar, ol rejeli we netijeli peýdalanlymaga degişlidir.

4-nji madda. Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň wezipeleri

Şu aşakdakylar Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň wezipeleridir:

- ýer serişdelerinden rejeli we netijeli peýdalanmaga gönükdirilen çäreleri amala aşyrmak maksady bilen ýer gatnaşyklaryny kadalaşdyrmak;
- ýer serişdelerinden peýdalanmak we olary goramak boýunça döwlet maksatnamalaryny durmuşa geçirmek;
- döwlet ýer gurluşygyny geçirmegiň, döwlet ýer kadastryny alyp barmagyň we ýerleriň ýagdaýyna syn etmegiň tertibini bellemek;
- ýere eýeçilik, ýerden peýdalanmak we ýer kärendesi hukuklarynyň ýüze çykmagynyň, üýtgemeginiň we bes edilmeginiň esaslaryny kesgitlemek;
- ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň hukuklarynyň we borçlarynyň amala aşyrylmagynyň tertibini kesgitlemek;
- topragyň mesligini ýokarlandyrmak we tebigy gurşawy abat saklamak boýunça çäreleriň geçirilmegini üpjün etmek;
- ýerde hojalygy ýöretmegiň ähli görnüşleriniň deň hukukly ösmegi üçin şertleri döretmek.

5-nji madda. Ýer gatnaşyklary babatda döwlet kepilleri

Ýer gatnaşyklary babatda döwlet kepilleri şu aşakdakylary öz içine alýar:

- Türkmenistanyň çäginin bitewiliginiň, eldegrilmesizliginiň we bölünmezliginiň üpjün edilmegini;
- ýer gatnaşyklary babatda döwlet syýasatynyň amala aşyrylmagyny;
- ýer gatnaşyklary babatda hukuk hereketleriniň, guramaçylyk, ykdysady, tehniki we gaýry çäreleriň amala aşyrylmagyny;
- ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň goralmagyny;
- ýerlerden rejeli peýdalanmaga we olary goramaga gönükdirilen teklipleri taýýarlamakda gyzyklanýan taraplaryň gatnaşmagynyň üpjün edilmegini;
- ýer gatnaşyklary babatda ekologik howpsyzlygynyň üpjün edilmegini;
- ýerleriň möçberi, ýagdaýy, peýdalanylyşy we goralýşy baradaky maglumatlar bilen gyzyklanýan taraplaryň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde üpjün edilmegini;
- döwlet ýer gurluşygyny, döwlet ýer kadastryny we ýerleriň ýagdaýyna syn etmegi alyp barmak boýunça işleriň geçirilmegini;
- Türkmenistanda ýer kanunçylygynyň berjaý edilişine döwlet gözegçiliginiň amala aşyrylmagyny;
- halkara hyzmatdaşlygy babatda ýer meseleleri boýunça döwletiň bähbitleriniň goralmagyny.

II bab. Türkmenistanyň ýer gaznasy

6-njy madda. Ýerleriň toparlary

Türkmenistanyň ýer gaznasy maksatly niýetlenilişine laýyklykda şu aşakdaky toparlara bölünýär:

- a) oba hojalyk maksatly ýerler;
- b) tokaý gaznasynyň ýerleri;
- ç) suw gaznasynyň ýerleri;
- d) döwlet ätiýaçlyk ýerleri;
- e) ilatly ýerleriň (şäherleriň, şäherçeleriň we oba ilatly ýerleriniň) ýerleri;
- ä) senagat, ulag, aragatnaşyk, energetika, goranmak we gaýry maksatly ýerler;
- f) tebigaty goraýyş, sagaldyş, dynç alyş we taryhy-medeni maksatly ýerler.

III bab. Ýer gatnaşyklary babatda döwlet kadalaşdyryşy

10-njy madda. Ýer gatnaşyklary babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

- ýer gatnaşyklary babatda ýeke-täk döwlet syýasatynyň geçirilmegini üpjün edýär;
- ýerlerden rejeli peýdalanmak, topragyň mesligini ýokarlandyrmak, beýleki tebigaty gorayyş çäreler bilen bir toplumda ýer serişdelerini goramak boýunça döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;
- ýerlerden rejeli peýdalanylmagyny we olaryň goralmagyny üpjün edýän döwlet edaralarynyň we gulluklarynyň işini ugrukdyrýar;
- ýerlerden rejeli peýdalanmak we olary goramak boýunça işleri kadalaşdyrmagyň we höweslendirmegiň döwlet ulgamyny döredýär;
- Türkmenistanyň ýer gaznasyny dolandyrmagy amala aşyrýar;
- ýer meseleleri baradaky Döwlet toparynyň hödürlemegi boýunça ýerleri hususy eýeçilige, peýdalanmaga we kärendesine bermek barada kararlary kabul edýär;
- ýer bölekleriniň möçberine garamazdan, ýerleriň ähli toparlaryndan döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin ýerleri yzyna almagy geçirýär;
- ýere eýeçilik, ýerden peýdalanmak we ýer kärendesi hukuklaryna güwä geçýän resminamalaryň görnüşlerini tassyklaýar;
- ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň hukuklaryny çäklendirmegi belleýär;
- döwlet ýer gurluşygyny, ýer kadastryny geçirmegiň we ýerleriň ýagdaýyna syn etmegi amala aşyrmagyň tertibini belleýär;
- ýer üçin tölegleri almagyň we bu tölegler boýunça ýenillikleri bermegiň tertibini tassyklaýar;
- oba hojalyk we tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgileriniň öwezini dolmagyň kadalaşdyrmalaryny we tertibini belleýär;
- ýerlerden rejeli peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibini kesgitleýär;
- ýer böleklerini bermegiň we yzyna almagyň tertibini we şertlerini tassyklaýar;
- Türkmenistanyň ýer gaznasynyň möçberi, bölünişi we peýdalanylyşy baradaky ýyllyk hasabaty tassyklaýar;
- ýörite ýer gaznalaryny tassyklaýar;
- ýer jedellerine seredýär we çözüýär;
- ýer gatnaşyklary bilen baglanşykly beýleki meseleleri çözüýär.

11-nji madda. Ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasynyň ygtyýarlyklary

1. Ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy:
 - ýer gatnaşyklary babatda alynyp barylýan döwlet syýasatyny durmuşa geçirýär;
 - ýer serişdelerinden rejeli peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;
 - ýerleri peýdalanmaga we kärendesine bermek barada Türkmenistanyň şahsy adamlaryndan arzalary we edara görnüşündäki

taraplaryndan haýyşnamalary kabul edýär hem-de olar boýunça etrabyň (şäheriň), welaýatyň we Aşgabat şäheriniň ýer meseleleri baradaky toparynda seretmek üçin degişli resminamalary taýýarlaýar;

- döwlet ýer kadastryny ýöredýär we ýerleriň ýagdaýyna syn etmegi geçirýär;

- ýer serişdeleri we olaryň ýagdaýy baradaky maglumatlaryň kompýuterleşdirilen ýeke-täk ulgamyny döredýär we alyp barýar;

- döwlet ýer gurluşygy, şeýle hem topografik-geodeziýa, toprak, geobotanik, kartografik we beýleki barlag we gözleg işlerini geçirýär;

- şahsy adamlara, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşindäki taraplaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine we halkara guramalaryna ýerleri bermek barada resminamalary resmileşdirýär;

- ýere eýeçilik, ýerden peýdalanmak we ýer kärendesi hukuklarynyň döwlet belligine alynmagyny, şeýle hem bu hukuklara güwä geçýän resminamalary bermegi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrýar;

- ýerlerden rejeli peýdalanmak we olary goramak babatda maksatnamalaryň, üňüleriň we taslamalaryň seljermesini geçirýär;

- şahsy adamlara, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşindäki taraplaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine we halkara guramalaryna berlen ýerler barada maglumatlary ýygnamagy, ulgamlaşdyrmagy we seljermegi guraýar;

- suwarymly ekerançylyk üçin ýaramly ýerler, şeýle hem öri maldarçylygy üçin öri meýdanlary barada çaklamalary we gelejekde peýdalanmak boýunça teklipleri işläp düzýär;

- peýdalanylmaýan ýerleri we Türkmenistanyň ýer kanunçylygyny bozup peýdalanylýan ýerleri ýüze çykarmak boýunça işleri geçirýär;

- ýer serişdelerinden rejeli we netijeli peýdalanmaga gönükdirilen guramaçylyk, tehniki we beýleki çäreleri amala aşyrýar;

- gözleg işlerini geçirmek üçin ýer böleklerinden peýdalanmaga rugsatnama berýär;

- ýer eýeleri, ýerden peýdalanyjylar we ýer kärendeçileri tarapyndan ýerine ýetirilmegi hökmany bolan ýer meseleleri boýunça hukuk namalaryny kabul edýär;

- ýer üçin töleg, Türkmenistanyň ýer kanunçylygyny kämilleşdirmek, ministrlikleriň we beýleki pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna garşy gelýän hukuk namalaryny, şeýle hem welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň häkimleriniň, geňeşleriň kararlarynyň we arçynlaryň buýruklarynyň hereketini togtatmak ýa-da ýatyrmak barada teklipleri Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berýär;

- senagat we beýleki maksatly desgalar gurlanda we durky täzelenilende, geologiýa-agtaryş, gözleg we beýleki işler geçirilende Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň berjaý edilişine gözegçilik edýär;

- ýerleri eýeçilige, peýdalanmaga we kärendesine bermek boýunça resminamalary netijenama bilen ýer meseleleri baradaky Döwlet toparynyň garamagyna berýär;

- Türkmenistanyň ýer gaznasynyň möçberi, bölünişi we peýdalanylyşy barada ýyllyk hasabaty düzýär;

- ýer jedellerine seredýär we çözüär;

- şu bitewi Kanun bilen onuň ygtyýarlygyna degişli edilen beýleki meseleleri çözüär.

2. Ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasynyň işi şu bitewi Kanuna we bu edara hakynda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan Düzgünnama laýyklykda amala aşyrylýar.

V bap. Ýere eýeçilik

22-nji madda. Döwletň eýeçiliginde durýan ýerler

1. Türkmenistanyň raýatlarına eýeçilige berlen ýerlerden başga, Türkmenistanyň ähli ýerleri döwletň eýeçiliginde durýar.

2. Döwlet goraghanalaryna berlen ýerler, şeýle hem beýleki aýratyn goralýan tebigy meýdanlarynyň ýerleri döwletň aýratyn eýeçiliginde durýar.

23-nji madda. Ýere hususy eýeçilik

Ýer bölekleri Türkmenistanyň raýatlarına şu aşakdaky maksatlar üçin hususy eýeçilige berlip bilner:

- oba ýerlerinde şahsy kömekçi hojalygyny alyp barmak-mellek ýeri;

- şäherlerde we şäherçelerde özbaşdak ýaşaýyş jaý gurluşygy;

- oba hojalyk önümini öndürmek, Türkmenistanyň Prezidentiniň kararlaryna laýyklykda - daýhan birleşikleriniň we beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň, öň uzak möhletli kärende şertlerinde peýdalanylýan ýerlerinden.

24-nji madda. Ýere hususy eýeçilik hukugynyň ýüze çykmagy

1. Türkmenistanyň raýatlarynyň ýere hususy eýeçilik hukugy şu bitewi Kanuna we Türkmenistanyň beýleki hukuk namalaryna laýyklykda ýer bölekleri hususy eýeçilige berlende we raýat-hukuk geleşikleriniň netijesinde ýaşaýyş jaýa ýa-da gurluşyga eýeçilik hukugynyň Türkmenistanyň başga raýatyna geçmegi bilen, şeýle-de eýeçilik hukugynyň mirasdüşerlik tertipde geçmeginde ýüze çykýar.

2. Ýer bölegine eýeçilik hukugyny bermek we geçirmek ýeriň maksatly niýetlenilişini hasaba almak bilen amala aşyrylýar.

(2007-nji ýylyň 30-njy martyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007 ý., № 1, 39-njy madda)

29-njy madda. Ýer bölekleriniň eýeleriniň borçlary

Türkmenistanyň raýatlary -ýer bölekleriniň eýeleri şu aşakdakylara borçludurlar:

- maksatly niýetlenilişine laýyklykda ýerden rejeli peýdalanmaga, topragyň mesligini ýokarlandyrmaga, tebigaty goragyş çärelerini amala aşyrmaga, öz hojalyk işi netijesinde ekologik ýagdaýyň ýaramazlaşmagyna we tebigy serişdeleriniň azalmagyna ýol bermezlige;

- ýerleri goramak boýunça şu bitewi Kanunda we Türkmenistanyň beýleki hukuk namalarynda göz önünde tutulan çäreleriň toplumyny amala aşyrmaga;

- ýer üçin tölegi öz wagtynda tölemäge;

- beýleki ýer bölekleriniň eýeleriniň, şeýle hem ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň hukuklaryny bozmazlyga;

- degişli döwlet edaralaryna, olaryň bellän görnüşinde, ýerleriň ýagdaýy we peýdalanylyşy baradaky maglumatlary öz wagtynda bermäge;

- beýleki ýer bölekleriniň eýelerine, şeýle hem ýerden peýdalanyjylara we ýer kärendeçilerine ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde dolmaga;

- ýer böleklerini abadanlaşdyrmak we gür baglyga öwürmek, bar bolan agaçlary abat saklamak hem-de idetmek boýunça bellenen kadalara laýyklykda zerur işleri geçirmäge;

- Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki borçlary çekmäge.

30-njy madda. Ýer böleklerine hususy eýeçilik hukugynyň bes edilmegi

1. Türkmenistanyň raýatlarynyň ýer böleklerine hususy eýeçilik hukugy şu aşakdaky halatlarda bes edilýär:

- ýer böleginden meýletin ýüz dönderilende;

- ýerler öz maksatly niýetlenilişinden başga maksat üçin peýdalanylanda;

- ýer böleginden rejesiz peýdalanylanda;

- ýer bölegi topragyň mesliginiň peselmegine, onuň hapalanmagyna we tebigy serişdeleriň ýaramazlaşmagyna we azalmagyna getirýän usullar bilen peýdalanylanda;

- eýeçilikde durýan ýerlerden oba hojalyk önümlerini öndürmek üçin iki ýylyň dowamynda, şahsy kömekçi hojalygy alyp barmak - mellek ýer bölegi we özbaşdak ýaşaýyş jaýyny gurmak üçin baş ýylyň dowamynda peýdalanylmadyk halatynda;

- eýeçilikde durýan ýer babatda kanuna garşy gelýän geleşikler baglaşylanda;

- hojalyk işiniň netijesinde ekologik ýagdaýyň ýaramazlaşmagynda;
- Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen halatlarda we tertipde ýer bölekleri döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin yzyna alnanda;
- Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki halatlarda;
- ýer bölegine eýeçilik hukugy mirasa geçende mirasdüşerleriň hiç biri hojalygy alyp barmak islemese, onda olar bu ýer bölegine eýeçilik hukugyny ýitirýärler.

2. Türkmenistanyň raýatларыnyň hususy eýeçiligindäki ýer bölegi döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin aşakdakylar bilen baglansykly aýratyn halatlarda yzyna alnyp bilner:

- halkara borçnamalary ýerine ýetirilende;
- ýerler goranmak we döwlet howpsyzlygy, aýratyn goralýan tebigy meýdanlar, sagaldyş, dynç alyş we taryhy-medeni hajatlar üçin berlende;
- ýer böleginde ýerasty baýlyklaryň ýataklary (umumy ýaýranlaryndan başga) ýüze çykarylanda;

-awtomobil we demir ýollar, tok geçiriji, aragatnaşyk we uly turba geçiriji ulgamlar, şeýle hem döwlet ähmiýetli beýleki desgalaryň gurluşygynda, şol desgalary ýerleşdirmegiň başga mümkinçiligi bolmadyk halatynda;

-heläkçilige getirjek howply we köne ýaşaýyş jaýlary ýykylyp aýrylanda;

-Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde tassyklanan şäher gurluşyk we ýer gurluşyk resminamalary şäherleriň we beýleki ilatly ýerleriň baş meýilnamalary, çäklerini zolaklaşdyryş taslamalary we beýleki resminamalar amala aşyrylanda;

-Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki ýagdaýlarda.

3. Ýere hususy eýeçilik hukugynyň bes edilmegi şu bitewi Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda kesgitlenilýän tertipde geçirilýär.

4. Ýere hususy eýeçilik hukugynyň bes edilmegi baradaky çözügüt kazýýete şikaýat edilip bilner.

5. Ýere hususy eýeçilik hukugynyň ýatyrylmagy, Türkmenistanyň raýatларыny hasyly ýygnamak hukugyndan mahrum etmeýär we ýeriň hilini abat saklamak borçларыndan olary boşatmaýar.

(2007-nji ýylyň 30-njy martyndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007 ý., № 1, 39–njy madda)

VI bab. Ýerden peýdalanmak

39-njy madda. Ýerden peýdalanyjylaryň borçлары

Ýerden peýdalanyjylar şu aşakdakylara borçлudýrlar:

- ýerden maksatly niýetlenilişine we onuň berliş şertlerine laýyklykda peýdalanmaga;

- özlerine berlen ýerlerden netijeli we rejeli peýdalanmagy üpjün etmäge;
- ýer üçin tölegi öz wagtynda tölemäge;
- önümçiligiň ekologik, sanitariýa we beýleki talaplaryna laýyk gelyän tilsimatlaryny ulanmaga, şeýle hem öz hojalyk işinde bellenilen gurluşyk we beýleki kadalary we düzgünleri berjaý etmäge;
- ýerleri goramak boýunça şu bitewi Kanunda we Türkmenistanyň beýleki hukuk namalarynda göz önünde tutulan çäreleriň toplumyny amala aşyrmaga;
- suwüsti desgalaryna galtaşýan ýer böleklerinde gämi gatnawyny gurnamak we beýleki hajatlary üçin suw desgalaryny we olaryň kenar ýakalaryny peýdalanmaga päsgel bermezlige;
- ýerleriň ýagdaýy we olardan peýdalanylyşy barada maglumatlary degişli döwlet edaralaryna öz wagtynda bermäge;
- beýleki ýerden peýdalanyjylaryň, ýer eýeleriniň we ýer kärendeçileriniň hukuklaryny bozmazlyga;
- şäherleriň häkimlikleri we geňeşleri tarapyndan bellenilýän kadalara laýyklykda öz çäklerinde abadanlaşdyryş we gür baglyga öwürmek, agaçlary abat saklamak boýunça zerur işleri geçirmäge;
- Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen beýleki borçlary çekmäge.

IX bap. Ýer üçin töleg

55-nji madda. Ýer üçin töleg

1. Türkmenistanda ýerler tölegli esasyda peýdalanylýar. Ýerlerden peýdalanylmagy üçin tölegiň görnüşleri ýer üçin töleg we kärende tölegidir.

2. Ýer üçin töleg Türkmenistanyň raýatlarynyň eýeçiliginde, şeýle hem Türkmenistanyň raýatlarynyň we edara görnüşündäki taraplarynyň peýdalanmagynda durýan ýerler üçin alynýar.

Ýer üçin tölegiň möçberleri, ony hasaplamagyň we tölemegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

3. Kärende tölegi şahsy adamlara, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşündäki taraplaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine we halkara guramalaryna kärendesine berlen ýerler üçin alynýar.

Ýer üçin kärende töleginiň möçberini kesgitlemegiň tertibi, ony tölemegiň şertleri we möhletleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

4. Şahsy adamlaryň we edara görnüşündäki taraplaryň ýer üçin tölegini we kärende tölegini tölemek boýunça ýeňillikler Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

56-njy madda. Ýer üçin tölegden we ýer üçin kärende töleginden alynýan serişdeleri peýdalanmak

Ýer üçin tölegden we ýer üçin kärende töleginden gelýän serişdeler ýer bölekleriniň ýerleşýän ýeri boýunça degişli ýerli býujetlere geçirilýär.

Geçirilýän serişdeleriň möçberleri we olary peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belenilýär.

XIV bab. Tebigaty goragyş, sagaldyş, dynç alyş we taryhy - medeni maksatly ýerler

86-njy madda. Tebigaty goragyş maksatly ýerler

1. Tebigaty goragyş maksatly ýerlere, Türkmenistanyň edara görnüşindäki taraplaryna degişli iş üçin Türkmenistanyň kanunçylygynda belenen tertipde berilýän döwlet goraghanalarynyň, milli we dendrologik seýilgähleriň, botanika baglarynyň, zakaznikleriň (awçylyk zakazniklerinden başga), tebigy ýadygärlikleriň ýerleri degişlidir.

2. Tebigaty goragyş maksatly ýerler döwletiň aýratyn eýeçiliginde durýar we aýratyn gorag düzgünlidir.

Görkezilen ýerlerde olaryň maksatly niýetlenilişine garşy gelýän işler gadagandyr.

3. Tebigaty goragyş maksatly ýerleriň düzgünini üpjün etmek üçin gorag zolaklary belenilip bilner, olarda bolsa gorag düzgüniniň berjaý edilmegine ýaramaz täsirini ýetirýän işler gadagan edilýär.

4. Tebigaty goragyş maksatly ýerlerden peýdalanmak we olaryň gorag zolaklaryny bellemek Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde amala aşyrylýar.

87-nji madda. Sagaldyş maksatly ýerler

1. Sagaldyş maksatly ýerlere, keselleriň önüni alyş we olaryň bejeriş çärelerini guramak üçin amatly, tebigy bejeriş häsiýetleri we aýratyn howa şertleri bolan Türkmenistanyň kanunçylygynda belenen tertipde berlen ýer bölekleri degişlidir:

Türkmenistanyň edara görnüşindäki we şahsy taraplaryna - peýdalanmaga ýa-da kärendesine;

daşary ýurtly edara görnüşindäki taraplara- kärendesine.

2. Ilatyň kesellemiginiň önüni almak we bejermek hem-de dynç almagy üçin, şeýle hem tebigy bejeriş häsiýetlerini goramagyň zerur şertlerini üpjün etmek maksady bilen sagaldyş maksatly ýerlerde sanitariýa gorag zolaklary belenilýär. Şol zolaklaryň çäklerinde Türkmenistanyň şahsy adamlaryna we edara görnüşindäki taraplaryna olaryň maksatly niýetlenilişine garşy gelýän iş üçin ýer böleklerini bermek gadagan edilýär.

3. Sagaldyş maksatly ýerleri peýdalanmak we sanitariýa gorag zolaklaryny bellemek Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde amala aşyrylýar.

(2007-nji ýylyň 1-nji oktyabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007 ý., № 4, 68-nji madda)

88-nji madda. Dynç alyş maksatly ýerler

1. Dynç alyş maksatly ýerlere ilatlyň köpçülikleýin dynç almagyny, syýahatçylygy we sporty guramak üçin berlen ýerler degişlidir;

Türkmenistanyň edara görnüşindäki we şahsy taraplaryna - peýdalanmaga ýa-da kärendesine;

daşary ýurtly edara görnüşindäki taraplara – kärendesine.

2. Dynç alyş maksatly ýerlerden peýdalanmak Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde amala aşyrylýar.

(2007-nji ýylyň 1-nji oktyabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007 ý., № 4, 68-nji madda)

XVII bab. Ýerleri goramak

100-nji madda. Ýerleri goramagyň maksatlary we wezipeleri

1. Ýerleri goramak-hukuk, guramaçylyk, ykdysadyýet, tilsimat we beýleki çäreleriň ulgamyny, olaryň maksatlaýyn, rejeli peýdalanylmagyny, oba hojalyk dolanyşygynda peýdalanylýan we aýratyn goralýan ýerleriň çäginde, ýerleriň esassyz alynmagyna ýol berilmezligi, zyýanly zeper ýetirijileriň täsirinden goramaklygy, şeýle hem topragyň mesligini ýokarlandyrmak we giňeltmek, tokaý gaznasynyň ýerleriniň öndürjiligi ösdürmekligi öz içine alýar.

2. Ýerleri goramak, ýer serişdelerine toplumlaýyn çemeleşmek esasynda, olaryň zolaklandyrylyş we sebitara aýratynlyklaryny hasaba almak bilen amala aşyrylýar.

3. Ýerlerden rejeli peýdalanmaga gönükdirilen çäreler, tebigaty goragyş, serişde tygşytlaýyş häsiýete eýedir we topragy abat saklamagy, daşky tebigy gurşawa, ösümlük we haýwanat dünýäsine, ýerasty baýlyklaryň we beýlekileriň düzümine ýaramaz täsiri çäklendirmegi göz önünde tutýar.

101-nji madda. Ýerleri goramagyň mazmuny we tertibi

Ýer bölekleriniň eýeleri, ýerden peýdalanyjylar we ýer kärendeçileri özleriniň hojalyk işinde aşakdakylary üpjün etmelidirler:

-ýerleri rejeli gurnamaklygy;

-topragyň mesligini, şeýle hem ýerleriň beýleki häsiýetlerini ýokarlandyrmagy we dikeltmegi;

-ýerleri ýel we suw eroziýasyndan, çölleşmekden, silden, suwa basdyrmakdan, batga öwürmekden, ikilenji şorlaşmagyndan, guratmakdan, basgylanmakdan, önümçilik we sarp edilen galyndylar, himiki we radioaktiw

maddalar bilen hapalanmakdan, şeýle hem beýleki ýaramaz täsirlerden goramagy;

-suwarymly ýerleriň haşal otlar, gyrymsy agaçlar we tokaýjyklar bilen hapalanmagyndan, şeýle hem ýerleriň beýleki medeni-tehniki ýagdaýyny pese düşürýän täsirlerden goramagy;

-eger topragyň mesligini başga usullar bilen dikeltmek mümkin bolmasa, sandan çykan ýerleri gorap saklamagy;

-ýeriň durkuny bozmak bilen baglanyşykly iş geçirilende topragyň mes gatlagyny aýryp, saklap we durky bozulan ýerleriň durkuny täzelemekde peýdalanmagy.

102-nji madda. Binalaryň, gurluşyklaryň we desgalaryň ýerleşdirilmegine, taslanylmagyna, gurulmagyna we ulanylmaga berilmegine bolan ekologik talaplar

1. Täze gurulýan we durky täzelenýän binalar, gurluşyklar we desgalar ýerleşdirilende, taslanylanda, gurlanda we ulanylmaga berlende, şeýle hem ýeriň ýagdaýyna ýaramaz täsir edýän täze tehnikalar we tilsimatlar ornaşdyrylanda, ýerleri goramak boýunça çäreler göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr, şeýle hem sanitariýa-gigiýena we beýleki ýörite talaplaryny (kadalar, düzgünler, ölçegler) berjaý etmek üpjün edilmelidir.

2. Işe girizilýän desgalaryň ýa-da ornaşdyrylýan tilsimatyň ýerleriň ýagdaýyna ýaramaz täsirine baha bermek we ýerleri peýdalanmak we goramak boýunça göz önünde tutulan çäreleriň netijeliligine baha bermek ekologiýa netijenamasy esasynda geçirilýär.

3. Ýerleri goramak çäreleri üpjün edilmedik ýa-da bozulan we ekologiýa seljermesinden onuň netijenamasy bolmadyk desgalary, binalary we gurluşyklary ulanmaga bermek, şeýle hem täze tilsimatlary ornaşdyrmak gadagan edilýär.

4. Şahsy adamlaryň, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşindäki taraplarynyň, şeýle hem daşary ýurt döwletleriniň we halkara guramalarynyň eýeçiligindäki, peýdalanmagyndaky we kärendesindäki ýer böleklerinde ýerleriň ýagdaýyna täsir edýän desgalary, binalary we gurluşyklary ýerleşdirmek, şeýle hem täze tilsimatlary ornaşdyrmak ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy, tebigaty gorayyş we beýleki edaralar bilen ylalaşylyp, Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde we şertlerde amala aşyrylýar.

103-nji madda. Ýerleri rejeli peýdalanmagy we goramagy ykdysady taýdan höweslendirmek

1. Ýerleri rejeli peýdalanmagy we goramagy ykdysady taýdan höweslendirmek, topragyň mesligini abat saklamakda we üzüksiz artdyrmakda, önümçilik we beýleki işiň ýaramaz täsirlerinden goramakda, ýer bölekleriniň eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň, ýerleriň

kärendeçileriniň gyzyklanmagyny ýokarlandyrmaga gönükdirilýär we şu aşakdakylardan durýar:

- oba hojalyk taýdan özleşdiriş döwründe ýa-da önümçilik işleriniň taslamasynda göz önünde tutulan, olaryň ýagdaýyny gowulandyrylýan döwürde, ýer bölekleriniň peýdalanylyşy üçin töleglerden boşatmak;

- ýeňillikli karzlary bermek;

- kesekiniň günäsi bilen bolan bozulmalar sebäpli ýerleriň wagtlaýyn dolanyşykdan çykmagy netijesinde alynmadyk girdejileriň bölekleyin öwezini dolmak;

- ýerleriň hilini gowulandyrandygy, topragyň mesligini we ýerleriň önümliligini ýokarlandyrandygy, ekologik taýdan arassa önüm öndürendigi üçin höweslendirmek;

- kesekiniň günäsi bilen bozulan ýerleri dikeltmek üçin maksatlaýyn serişdeleri bölüp bermek.

2. Ýerleriň rejeli peýdalanylyşyny we goralýşyny ykdysady taýdan höweslendirmek Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

XVIII bab. Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiligi. Ýerleriň ýagdaýynda bolup geçýän üýtgeşmelere syn etmek

104-nji madda. Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiliginiň esasy wezipeleri

Ýerleriň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiliginiň esasy wezipeleri şu aşakdakylardyr:

-döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň ählisi, ýerine ýetirişi ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary, şahsy adamlar, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşündäki taraplary, şeýle hem daşary ýurt döwletleri we halkara guramalary tarapyndan Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilmegini üpjün etmek;

-ýerlerden rejeli peýdalanmak we olary goramak babatda döwlet syýasatynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmek;

-ýerlerden peýdalanmak we olary goramak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalarynyň önüni almak, şeýle bozulmalary ýüze çykarmak we olary aradan aýyrmak boýunça degişli çäreleri geçirmek;

-ýer bölekleriniň eýeleri, ýerden peýdalanyjylar we ýer kärendeçileri tarapyndan tebigy gurşawy goramak babatda, şeýle hem topragyň mesliginiň pese düşmegi we hapalanmagy, ösümlük we haýwanat dünýäsiniň, suw desgalarynyň we beýleki tebigy serişdeleriň ýagdaýynyň ýaramazlaşmagyna ýol bermezlik babatda Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan ölçegleriň we kadalaryň berjaý edilmegini üpjün etmek.

105-nji madda. Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň esasy ugurlary

Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň esasy ugurlary:

- döwletiň aýratyn goragynda durýan, milletiň esasy baýlygy bolan ýerlerden rejeli peýdalanmagy we olaryň goralmagyny üpjün etmek;
- ýer serişdelerinden peýdalanylanda ekologik howpsuzlygyň talaplaryny ykdysady bähbitlerden ileri tutmak;
- Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň bozulmagynyň netijesinde daşky tebigy gurşawa ýetirlen zyýanyň öwezini dolmak;
- ýerleri goramak we olardan peýdalanmak babatda jogapkärçiligi we ykdysady höweslendiriş çärelerini utgaşdyrmak.

106-njy madda. Ýer döwletiň gözegçiliginde we goragynda

Eýeçiligiň görnüşine we pudaklaýyn tabyňlygyna garamazdan, şahsy adamlara, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşündäki taraplaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine we halkara guramalaryna eýeçilige, peýdalanmaga we kärendesine berlen, Türkmenistanyň çäklerindäki ähli ýerler, döwletiň gözegçiliginde durýar.

107-nji madda. Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyryan edaralar

1. Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligi ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyryan ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy şu aşakdaky gözegçiligi üpjün edýär:

- ähli ýerlerden maksatly niýetlenilişi boýunça peýdalanylmagyny;
- döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň şahsy adamlary we edara görnüşündäki taraplary, şeýle hem daşary ýurt döwletleri we halkara guramalary tarapyndan ýerleri goramak we olardan peýdalanmak meseleleri boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilmegini;
- ýer bölekleriniň birugsat eýelenmegine ýol berilmezligini;
- ýerleri goramak we olardan peýdalanmak boýunça ýer gurluşyk taslamalarynyň we beýleki taslamalaryň amala aşyrylmagyny;
- durky bozulan ýerleriň peýdalanmaga ýaramly ýagdaýa getirilmegini;
- wagtlaýyn eýelenilen ýerleriň öz wagtynda yzyna gaýtarylmagyny;
- ýer bölekleriniň eýeleri, ýerden peýdalanyjylar we ýer kärendeçileri tarapyndan guramaçylyk-hojalyk, agrotehniki, tokaý- melioratiw we

topragyň mesligini dikeltmek we saklamak boýunça beýleki çäreleriň öz wagtynda we dogry geçirilmegini;

-ýer bölekleriniň eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň ýerleriň möçberi, peýdalanylyşy we ýagdaýy baradaky maglumatlary degişli döwlet edaralaryna öz wagtynda bermegini;

-ýer bölekleriniň araçäk belgileriniň abat saklanmagyny;

-ýerlerden peýdalanmagyň tebigaty goraýyş düzgün talaplarynyň ýerine ýetirilmegini;

-toprak eroziýasynyň, şorlaşmagyň, suw basmagyň, çölleşmegiň, hapalanmagyň we ýeriň ýaramazlaşmagyna getirýän beýleki täsirleriň önüni alyp we aradan aýryp, ýeriň gowulanmagy boýunça çäreleriň öz wagtynda we ýokary hilli ýerine ýetirilmegini;

-ýere eýeçilik, ýerden peýdalanmak we ýer kärendesi hukuklaryny bozýan geleşiklere ýol berilmezligini;

-ýerleriň ekologiýa ýagdaýyny;

-döwlet häkimiýet we dolandyryş, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň Türkmenistanyň ýer kanunçylygy babatda kabul edýän kararlarynyň kanunçylygyny.

3. Döwlet gözegçiligini amala aşyrýan ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasynyň wezipelerine Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki meseleler hem girýär.

108-nji madda. Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralysyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibi

Ýerlerden peýdalanylyşyna we olaryň goralysyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýan ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy öz ygtyýarlyklarynyň çäginde:

- ýer bölekleriniň eýeleri, ýerden peýdalanyjylar we ýer kärendeçileri tarapyndan ýerlerden maksatlaýyn peýdalanmak we olary goramak meselesi boýunça barlaglary amala aşyrýar;

-Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň bozulanlygy barada teswirnama (ykranama) düzýär;

-ýerine ýetirilmegi hökmany bolan şahsy adamlara, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşündäki taraplaryna, şeýle hem daşary ýurt döwletlerine we halkara guramalaryna Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň bozulmagynyň sebäplerini we şertlerini aradan aýyrmak barada görkezmeleri (tabşyryklar) berýär;

-günäkär wezipeli adamlary, şahsy adamlary, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşündäki taraplaryny, edara ediş jogapkärçiligine çekýär, Türkmenistanyň ýer kanunçylygy bozulyp ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak boýunça talapnama berýär, günäkär adamlaryň jogapkärçilige çekilmegi üçin degişli edaralara tekliplama berýär;

-ýer meseleleri boýunça ministrlikleriniň, pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň ýer kanunçylygyna garşy gelýän kadalaşdyryjy namalarynyň, şeýle hem welaýatlaryň we Aşgabat şäheriniň, etraplaryň we şäherleriň häkimleriniň kararlarynyň güýjüni Türkmenistanyň çäklerinde duruzmak ýada ýatyrnak meseleleri boýunça teklipleri Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berýär;

-ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň we ýer kärendeçileriniň ýer böleklerine-bökdençsiz, goramak we beýleki ýörite hajatlar üçin berlen ýer böleklerine bolsa, bellenilen düzgüni hasaba almak bilen, baryp görýär we barlag geçirýär;

-Türkmenistanyň ýer kanunçylygynyň bozulmagy bilen, şeýle hem ýer hukugyna güwä geçýän degişli resminama bolmadyk halatynda, senagat, raýat we beýleki gurluşyklary, ýerasty baýlyklaryň işlenip çykarylmagyny, desgalaryň işe girizilmegini, agrotehniki, tokaý- melioratiw, geologiýa - gözleg, agtaryş, geodeziýa we beýleki işleriň geçirilmegini duruzýar;

-şahsy adamlardan, Türkmenistanyň we daşary ýurt döwletleriniň edara görnüşindäki taraplaryndan, şeýle hem daşary ýurt döwletlerinden we halkara guramalaryndan ýerleri goramak we olardan peýdalanmak meseleleri boýunça gerekli maglumatlary alýar, eýeçiligiň görnüşine we tabynlygyna garamazdan kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň ýolbaşçylarynyň, şeýle hem ýer bölekleriniň eýeleriniň - raýatlaryň görkezilen meseleler boýunça habarlaryny we hasabatyny alýar;

-täze özleşdirilen, suwarymly meliorasiýalaşdyrylan, gowulandyrylan we durky täzelenen ýerler, meýdan gorag agaçlary, eroziýa garşy gidrotehniki desgalar we beýleki desgalar işe girizilende, olaryň kabul edilmegine gatnaşýar;

-Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki çäreleri amala aşyryar.

109-njy madda. Ýerleriň durkuny täzelemek

1. Ýerleriň durkuny täzelemek - bu inžener-tehniki, melioratiw, agrotehniki ýerleriň biologik öndürijiligini dikeltmek we beýleki çäreleriň toplumydyr.

2. Ýerasty baýlyklaryň işlenip çykarylmagy we dürli desgalaryň gurulmagy netijesinde bozulan ýerler durky täzelenmäge degişlidir.

3. Ýerleriň durkuny täzelemek önümçilik işleriniň netijesinde topragyň mes gatlagynyň bitewiligini bozan ýer eýesiniň, ýerden peýdalanyjynyň we ýer kärendeçisiniň hasabyna amala aşyrylýar.

110-njy madda. Ýerleriň ýagdaýynda bolup geçýän üýtgeşmelere syn etmek

1. Ýerleriň ýagdaýynda bolup geçýän üýtgeşmelere syn etmek - Türkmenistanyň ýer serişdelerinden peýdalanmagyň netijesinde ýüze çykyan üýtgeşmelere syn etmegiň çäreleriniň, ýerlerden rejeli peýdalanmak,

topragyň mesligini yzygiderli dikeltmek hem-de daşky tebigy gurşawy abat saklamak üçin şertleri döretmek maksady bilen olaryň ýagdaýyna baha bermegiň we çaklamagyň ulgamydyr.

2. Ýerleriň ýagdaýynda bolup geçýän üýtgeşmelere syn etmek ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky döwlet edarasy tarapyndan, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kesgitleýän tertibinde, Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar.

SUW HAKYNDÄ TÜRKMENISTANYŇ BITEWI KANUNY

2004-nji ýylyň 25-nji oktýabry

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary

2004 ý., №4, 34-nji madda)

(Göçürmeler)

Türkmenistanyň «Suw hakynda» Bitewi kanuny suw serişdelerini rejeli peýdalanmagyň we goramagyň ähmiýetini ýokarlandyrmaga gönükdirilendir. Guramaçylyk, hukuk, ykdysady we terbiýeçilik taýdan täsir ediş çäreleri bilen bilelikde şu Bitewi kanun suw-ekologiýa babatda hukuk tertibiniň ýola goýulmagyna hem-de Türkmenistanyň ykdysady howpsuzlygynyň üpjün edilmegine ýardam berer.

Döwlet önümçiliginiň we hususy önümçiligiň, şeýle hem şäher gurluşygynyň ösmeginiň, ilatyň maddy hal-ýagdaýynyň gowulanmagynyň we suwa bolan dürli ugurly hajatlaryň artmagynyň şertlerinde suw serişdelerini rejeli peýdalanmagyň we olary hapalanmaktan, zibillenmekden we egsilmekden goramagyň ylmy taýdan esaslandyrylan has netijeli kadalaryny işläp taýýarlamak we berjaý etmek zerurlygy döreýär.

I BÖLÜM. UMUMY DÜZGÜNLER

I BAP. ESASY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Türkmenistanyň suw kanunçylygynyň wezipeleri

Türkmenistanyň suw kanunçylygynyň wezipeleri suw serişdelerini ilatyň, ykdysadyýetiň pudaklarynyň we tebigy gurşawyň hajatlary üçin ylmy taýdan esaslandyryp rejeli peýdalanmagy, suw serişdelerini hapalanmaktan, zibillenmekden we egsilmekden goramagy üpjün etmek maksady bilen suw gatnaşyklaryny düzgünleşdirmekden, suw desgalarynyň ýagdaýyny gowulandyrmakdan, suwlaryň zyýanly täsiriniň önüni almakdan we ony aradan aýyrmakdan, şeýle hem edara görnüşündäki taraplaryň we şahsy adamlaryň hukuklaryny goramakdan, ýurdumyzda suw gatnaşyklary babatda kanunçylygy pugtalandyrmakdan ybaratdyr.

3-nji madda. Döwlet suw gaznasy

Ähli suw desgalarynyň, olaryň eýeleýän ýerleriniň, şol sanda suw goraýyş sebitlerine we zolaklaryna berlen ýerleriň jemi Türkmenistanyň Döwlet suw gaznasyny düzýär.

Türkmenistanyň Döwlet suw gaznasy:

- derýalary, suw howdanlaryny, hojalygara kanallary we zeykeş ulgamlaryny, şeýle hem beýleki ýerüsti howdanlary we suw akymalaryny;

- ýerasty suwlary;
- Türkmenistanyň Döwlet serhediniň çäklerinde Hazar deňzini öz içine alýar.

4-nji madda. Suw üçin döwlet eýeçiligi

Türkmenistanyň Döwlet suw gaznasy diňe döwletiň eýeçiligi bolup durýar. Döwletara (serhetden geçýän) suw serişdeleri üçin döwlet eýeçiligi sol sebitde ýerleşen döwletleriň arasyndaky ylalaşyklar bilen kesgitlenilýär.

Suw üçin döwlet eýeçiligi hukugyny göni ýa-da ýasyryn görnüşde bozýan hereketler gadagandyr.

Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak üçin kanunda bellenen tertipde emeli döredilen suw hojalyk desgalary Türkmenistanyň edara görnüşindäki taraplarynyň we şahsy adamlarynyň eýeçiligi bolup biler.

II BAP. SUW SERIŞDELERINI PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY WE GÖZEGÇILIGI

9-njy madda. Suw serişdeleriniň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet gözegçiligi

Suw serişdeleriniň pedalanlyşyna we goralyşyna döwlet gözegçiliginiň wezipesi suwdan peýdalanmagyň bellenen tertibini ähli edara görnüşindäki taraplaryň we şahsy adamlaryň berjaý etmegini, suw serişdelerini goramak, olaryň zyýanly täsiriniň önüni almak we ony aradan aýyrmak borçlarynyň, suw serişdeleriniň hasabyny ýöretmegiň kadalarynyň, şeýle hem suw kanunçylygy bilen bellenen beýleki kadalaryň ýerine ýetirilmegini üpjün etmekden ybaratdyr.

Suw serişdeleriniň peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet gözegçiligini suw serişdelerini peýdalanmagy we goramagy düzgünleşdirýän döwlet edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary, şeýle hem Türkmenistanyň muňa ýörite ygtyýarly edilen edaralary öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde amala aşyrýar.

III BAP. SUW SERIŞDELERINI PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDAKY DÖWLET, DÖWLETARA WE SEBITLEÝIN MAKSATNAMALAR

10-njy madda. Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatdaky döwlet, döwletara we sebitleýin maksatnamalar

Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatdaky döwlet, döwletara we sebitleýin maksatnamalar ilatyň we ykdysadyýetiň

pudaklarynyň suwa bolan hajatlaryny kanagatlandyrmak, suw serişdelerini gorap saklamak, peýdalanmak we goramak, olaryň zyýanly täsiriniň önüni almak boýunça ýörite maksatly we netijeli işleri amala aşyrmak üçin işlenilip taýýarlanylýar.

Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatdaky döwlet, döwletara we sebitleýin maksatnamalar we şuna meňzeşler suw serişdeleriniň döwlet tarapyndan hasabyny ýöretmegiň maglumatlary, suw kadastry, suw serişdelerini peýdalanmagyň we goramagyň ülhüleri, arassaçylyk ölçegleri hem-de suw gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän beýleki döwlet namalary esasynda işlenilip taýýarlanylýar.

Şol maksatnamalar Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň we ýerli býujetleriň, edara görnüşindäki taraplaryň, býujetden daşary gaznalaryň serişdeleriniň, guramalaryň we raýatlaryň meýletin gatançlarynyň, beýleki serişdeleriň hasabyna işlenilip taýýarlanylýar we durmuşa geçirilýär.

V BAP. SUW DESGALARYNDA, SUW GORAÝYŞ SEBITLERINDE WE KENARÝAKA ZOLAKLARYNDA IŞLARI GEÇIRMIGIŇ TERTIBI

12-nji madda. Suwuň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalary, ymaratlary we beýleki desgalary ýerleşdirmegiň, olaryň taslamalaryny düzmegiň, olary gurmagyň we işe girizmegiň şertleri

Suwuň ýagdaýyna täsir edýän täze kärhanalar, ymaratlar we beýleki desgalar ýerleşdirilen, olaryň taslamalary düzülen, olar gurlan we işe girizilen we olaryň durky täzelenilen mahaly, şeýle hem täze tehnologik amal ulgamlary ornaşdyrylan mahaly ilatyň agyz suwy boýunça we durmuş hajatlaryny ilkinji nobatda kanagatlandyrmak şertinde ekologiýanyň, ilatyň saglygyny goramagyň talaplaryny berjaý etmek bilen, suwuň rejeli peýdalanylmagy üpjün edilmelidir. Şunda suw desgalaryndan alynýan suwuň we olara dökülýän suwuň hasabynyň ýöredilmegini, suwuň hapalanmaktan, zibillenmekden we egsilmekden goralmagyny, suwuň zyýanly täsiriniň önüniň alynmagyny, şeýle hem amatly tebigy şertleriň we ýer-ýurt görnüşleriniň goralyp saklanylmagyny üpjün edýän çäreler göz önünde tutulýar, balyk hojalyk howdanlarynda bolsa mundan-da başga, balyklaryň, suw haýwanlarynyň we ösümlükleriniň goralmagyny we olaryň dowamly köpelmeginiň şertlerini üpjün edýän çäreler wagtynda amala aşyrylmalydyr.

Suwuň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalaryň, ymaratlaryň we beýleki desgalaryň gurluşyklarynyň taslamalary düzülen mahaly howdanlary dymç alyş we sport üçin peýdalanmak mümkinçilikleri nazara alynmalydyr.

13-nji madda. Suwuň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalaryň, ymaratlaryň we beýleki desgalaryň taslamalarynyň we guruljak ýerleriniň ylalaşylmagy

Suwuň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalaryň, ymaratlaryň we beýleki desgalaryň guruljak ýeri, şeýle hem olaryň taslamalary suw serişdelerini peýdalanmagy we goramagy düzgünleşdirýän döwlet edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki edaralar bilen ylalaşylýar.

14-nji madda. Suwuň ýagdaýyna täsir edýän kärhanalary, ymaratlary we beýleki desgalary işe girizmegi gadagan etmegiň şertleri

Şularyň işe girizilmegi gadagandyr:

- suwuň hapalanmagynyň we zibillenmeginiň ýa-da onuň zyýanly täsiriniň önüni alýan enjamlar bilen, şeýle hem suwuň sarp edilmeginiň we akymalaryň dökülmeginiň hasabyny ýöredýän abzallar bilen üpjün edilmedik täze ýa-da durky täzelenilen kärhanalaryň, önümçilikleriň, abzallaryň, jemagat we beýleki desgalaryň;

- akar suwly suw üpjünçilik ulgamly senagat kärhanalary, önümçiligiň tehnologiýasy boýunça dolanyşykly suw üpjünçiligine geçirilip bilinmeýän kärhanalar muňa girmeyär;

- taslamalarda göz önünde tutulan, suwuň basmagynyň, ýerasty suwlaryň galmagynyň, ýerleriň batgalanmagynyň, topragyň şorlamagynyň we eroziýasynyň önüni alýan, şeýle hem daşgyn suwlarynyň geçirilmegini üpjün edýän çäreler geçirilýänçä, suwaryş we suwlulandyryş ulgamlarynyň, suw howdanlarynyň;

- suwy kabul edijiler we beýleki desgalar taslamalara laýyklykda taýýar edilýänçä, zeykeş ulgamlarynyň;

- balyk gorajýy abzallar taslamalara laýyklykda gurnalýança, suw alyş desgalarynyň;

- daşgyn suwlaryny we balyklary geçirmek üçin abzallar taslamalara laýyklykda taýýar edilýänçä, gidrotehniki desgalaryň;

- suwuň akymyny düzgünleşdiriji we suwy ölçeyji abzallar gurnalýança we degişli halatlarda arassaçylygy gorayyş sebitleri bellenilýänçä, suw alynýan buraw guýularynyň;

- arassaçylygy gorayyş sebitleri guralmasa, suw alyş we suw arassalaýyş desgalarynyň.

Hanany taýýarlamak boýunça taslamada göz önünde tutulan çäreler amala aşyrylýança suw howdanlaryny doldurmak gadagandyr.

15-nji madda. Suw goraýyş sebitlerinde, kenarýaka suw goraýyş zolaklarynda we suw gaznasynyň ýerlerinde işleri geçirmegiň tertibi

Suw gaznasynyň ýerleri dolanyşykdan alynýar, suw serişdelerini peýdalanmagy düzgünleşdirýän döwlet edaralaryna berilýär we maksatlaýyn niýetlenilişine görä peýdalanlymalydyr.

Suw gaznasynyň ýerlerinde işiň esasy görnüşi suw desgalaryny işletmekdir.

Suw goraýyş sebitleriniň we kenarýaka suw goraýyş zolaklarynyň serhetleri, olaryň çäklerindäki hojalyk işiniň düzgüni hem-de topragy goraýyş we suwy goraýyş çärleriniň düzümi suwy goraýyş sebitiniň taslamasy bilen kesgitlenilýär.

Kenarýaka suw goraýyş zolaklarynyň serhetlerini ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça döwlet edaralary Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna laýyklykda ýerinde belleýär.

Aýratyn uly we möhüm suw desgalarynyň suw goraýyş sebitleriniň taslamalaryny Türkmenistanyň Ministrler Kabineti suw serişdelerini peýdalanmagy we goramagy düzgünleşdirmäge ýörite ygtyýarly edilen edaralaryň hödürlemegi boýunça tassyklaýar.

Suw goraýyş sebitleriniň belenilmegi suw gaznasynyň ýerlerini hojalyk maksatly we agyz suwy üpjünçiligi üçin ulanylýan suw desgalarynyň arassaçylygy goraýyş sebitlerini, balyk hojalyk howdanlary üçin arassaçylyk sebitlerini, şeýle hem serhetleri we peýdalanmak düzgünleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda belenenilýän şypahanalaryň arassaçylyk goraýyş sebitlerini bellemek zerurlygyny aradan aýyрмаýar.

Suw goraýyş sebitleriniň çäklerindäki ýerler hojalyk maksatly peýdalanmaktan aýrylmaýar, ýöne hojalyk işi boýunça ýörite çäklendirmeler belenenilýär.

Suw gaznasynyň ýerlerini peýdalanmaga bermek hakyndaky towaknamalary bermegiň we olara garamagyň tertibi, şeýle hem olary almagyň tertibi Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna laýyklykda kesgitlenilýär.

Suw desgalarynda we suwuň ýagdaýyna täsir edýän suw goraýyş sebitlerinde we kenarýaka zolaklarynda gurluşyk, düýbünü çuňaltmak we partladyş işleri, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary çykarmak, suw ösümlüklerini almak, kabelleri, turba geçirijileri we beýleki ulgamlary çekmek, zäherli himikatlary we mineral dökünleri saklamak üçin ammarlary, maldarçylyk fermalaryny, galyndylar gömülýän ýerleri, zibiller, önümçiligiň galyndylary taşlanýan ýerleri ýerleşdirmek, tokaý çapmak, buraw, oba

hojalyk we beýleki işleri geçirmek, suw serişdelerini peýdalanmagy we goramagy düzgünleşdirmäge ýörite ygtyýarly edilen döwlet edaralary, ýerli ýerine ýetiiriji häkimiýet edaralary bilen ylalaşylyp, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

II BÖLÜM. SUWDAN PEÝDALANMAK

VI BAP. SUWDAN PEÝDALANYJYLAR WE SUWDAN PEÝDALANMAGYŇ GÖRNÜŞLERI

16-njy madda. Suwdan peýdalanyjylar

Türkmenistanyň edara görnüşindäki taraplary we şahsy adamlary Türkmenistanda suwdan peýdalanyjylar bolup biler.

Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlarda beýleki guramalar we adamlar hem suwdan peýdalanýar. Şu Bitewi kanunyň 3-nji maddasynda sanalyp geçilen suw desgalary peýdalanmaga berilýär.

VII BAP. SUW DESGALARYNY PEÝDALANMAGA BERMEGIŇ TERTIBI WE ŞERTLERI

27-nji madda. Suwdan peýdalanmagyň çäkli möçberleri

Suwdan peýdalanmak her ýyl bellenilýän çäkli möçberlerde amala aşyrylýar.

Suwdan peýdalanmagyň welaýatlar we etraplar boýunça çäkli möçberlerini esasy suw çeşmelerinde suwuň garaşylyan möçberlerine laýyklykda Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrliginiň hödürlemegi boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti belleýär.

Suwdan peýdalanmagyň anyk suwdan peýdalanyjylar boýunça çäkli möçberleri Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrligi tarapyndan bellenilýär. Şol çäkli möçberler suwdan peýdalanyjylaryň pudaklaýyn tabynlygyna we eýeçiliginiň görnüşlerine garamazdan, olaryň ählisi üçin hökmanydyr.

Suwdan peýdalanmagyň çäkli möçberleri welaýatlar we anyk suwdan peýdalanyjylar boýunça bellenilen mahaly ähli suwdan peýdalanyjylaryň suwdan peýdalanmagyň bellenilen meýilnamalaryna laýyklykda endigan suw üpjünçiliginiň şertleri berjaý edilmelidir. Suwdan peýdalanmagyň çäkli möçberleri suw çeşmelerindäki suwuň möçberiniň çaklanylýan maglumatlary takyklynylan mahaly üýtgedilip bilner.

29-njy madda. Suw üçin tölegler

Türkmenistanda suwdan peýdalanmak mugtdyr, suwdan ýörite peýdalanmagyň Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlary muňa girmeyär.

Suw üçin tölegi almagyň tertibini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti belleýär.

XIV BAP. SUW DESGALARYNY BALYKÇY, AWÇY HOJALYKLARYŇ, GORAGHANALARYŇ WE GORALYAN SEBITLERIŇ HAJATLARY ÜÇIN PEÝDALANMAK

62-nji madda. Balyk gurlaryny goramagy, dowamly öndürmegi we beýleki çäreleri amala aşyrmak

Balyk hojalyk suw howdanlarynda gidrotehniki we beýleki desgalar ulanylanda balyk gurlaryny we olaryň dowamly öndürilmegi üçin şertleri goramagy üpjün edýän çäreler wagtynda amala aşyrylmalydyr.

Balyk hojalyk suw desgalarynda şular gadagandyr:

-derýalarda, akabalarda we kanallarda böwetleri we germewleri gurnamak;

-mallary suwa düşürmek, öý guşlaryny gezdirmek;

-balyk gurlaryna we olaryň dowamly köpelmegine ýaramaz täsir edýän beýleki işleri amala aşyrmak.

Balyk hojalyk howdanlary ýa-da balyk awlanylýan ýerlerden peýdalanýan edara görnüşindäki taraplar we şahsy adamlar balyk gurlaryny goramagy amala aşyran edaralar bilen ylalaşmak boýunça howdanlaryň ýagdaýyny gowulandyrmagy we balyk gurlarynyň dowamly öndürilmegini üpjün edýän balyk köpeldiş we meliorativ-tehniki çäreleri geçirmäge, şeýle hem balyk tutulýan ýerlerde kenar böleklerini bolmalysy ýaly arassaçylyk ýagdaýynda saklamaga borçludyr.

63-nji madda. Suw desgalaryny awçy hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmak

Ýabany haýwanlaryň we guşlaryň ýaşaýan ýerleri bolup hyzmat edýän suw desgalary awçy hojalygyny ýöretmek üçin peýdalanlyp bilner.

Goraghanalar, böwetli howdanlar, köller we beýleki balyk hojalyklary awlak ýerlerine degişli däldir. Suwly awlak ýerleri bellenilen tertipde edara görnüşindäki taraplara awçy hojalygyny ýöretmek üçin berkidilýär.

Seýrek, gymmatly guşlar, sütüklü haýwanlar ýaşaýan ýerlerde gidromeliorativ işleri geçirmegiň tertibi we balyk tutmagyň kadalary suw serişdelerini peýdalanmaga we goramagy düzgünleşdirýän edaralar we balyklary gorajy edaralar bilen ylalaşylýar. Eger suw howdanynyň sebitinde guşlaryň we sütüklü haýwanlaryň köpçülikleýin ýaşaýan ýerleri bar bolsa, şeýle howdanlar peýdalanylan mahaly awçy hojalygyny ýöretmegiň bähbitleri nazara alynmalydyr.

64-nji madda. Awçy hojalyklarynyň suwdan peýdalanmak boýunça artykmaç hukuklary

Suwda ýüzýän ýabany guşlaryň we gymmatly sütüklü haýwanlaryň (ondatra, nutriýa we beýlekiler) ýaşaýan ýerleri bolan derýalarda, kanallarda, köllerde we beýleki suw howdanlarynda suw serişdelerini peýdalanmaga we goramagy düzgünleşdirýän edaralar suw serişdelerini toplumlaýyn

peýdalanmagyň talaplaryny nazara almak bilen, awçy hojalyklaryna suwdan peýdalanmagyň artykmaç hukuklary berip biler.

Guramaçylykly awçy hojalyklarynda suwda ýüzyän seýrek, gymmatly guşlaryň we sütkli haýwanlaryň ýaşayan ýerlerinde, şeýle hem haýwanat dünýäsini dowamly köpeltmek we goramak boýunça çäreler amala aşyrylýan ýerlerde ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralarynyň çözgütleri bilen şol ýerde raýatlaryň bolmagy, höwesjeň we önüm maksatly aw, kenar zolagynda gurluşygy geçirmek hem-de awçy hojalygyny ýöretmegi ýaramazlaşdyrýan beýleki hereketler çäklendirilip bilner.

65-nji madda. Goralýan suw desgalary

Aýratyn ylmy ýa-da medeni gymmaty bolan suw desgalary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde goralýan ýerler diýlip yglan edilýär hem-de tebigaty goramak we ylmy barlaglary geçirmek maksady bilen goraghanalaryň we goralýan sebitleriň hemişelik aýrybaşa peýdalanmagyna berilýär.

Goraghanalaryň suwlaryndan peýdalanmagyň tertibi olaryň düzgünnamalary bilen kesgitlenilýär.

Goralýan suw desgalaryny suw üpjünçiligi we suwrmak, balyk tutmak, awçylyk, suw ösümlüklerini toplamak we beýleki hojalyk maksatlary üçin peýdalanmak gadagandyr.

Suw desgalarynyň goraghanalaryň we goralýan sebitleriň peýdalanmagyndan alynmagyna diňe aýratyn zerurlyk halatynda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgüdi esasynda ýol berilýär.

XXI BAP. SUW SERIŞDELERINI PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA STANDARTLARY WE ÖLÇEGLERI ULANMAK

83-nji madda. Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda standartlary we ölçegleri ulanmak babatdaky wezipeler

Suw serişdelerini peýdalanmagy we goramagy düzgünleşdirmek babatda standartlary we ölçegleri ulanmak standartlara we ölçeglere laýyk bolmaga degişli desgalar babatda özara ylalaşylan talaplary kesgitleýji özara baglanyşykly kadalaşdyryjy resmi namalaryň toplumyny girizmek arkaly suw serişdeleriniň ekologik we arassaçylyk howpsuzlygyny üpjün etmek maksady bilen amala aşyrylýar.

84-nji madda. Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda standartlary we ölçegleri ulanmak

Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda standartlary ulanmak boýunça kadalaşdyryjy resmi namalaryň toplumyna şulary öz içine alýan resmi namalar girýär:

- esasy düzgünler;

- aňlatmalar we düşüňjeler, toparlara bölmek;
 - suw serişdeleriniň düzümini we aýratynlyklaryny kesgitlemegiň usullary, usulyýeti we serişdeleri;
 - maglumatlary toplamak, olaryň hasabyny ýöretmek, olary işläp takykamak, gorap saklamak, seljermek hem-de suwuň ýagdaýynyň mukdar we hil görkezijilerini seljermek;
 - amallar, önümler we hyzmatlar üçin suw serişdelerini pudaklaýyn standartlarda we tehniki şertlerde suw serişdelerini rejeli peýdalanmak we goramak boýunça talaplar;
 - işleri guramagyň metrologik ölçegleri, kadalary, talaplary;
 - şu babatda standartlary ulanmagyň beýleki kadalaşdyryjylary.
- Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda standartlary ulanmak boýunça kadalaşdyryjy resmi namalar Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýän tertipde işlenilip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

85-nji madda. Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatdaky ölçegler

Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda şu ölçegler bellenilýär:

- suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlygy;
- suw desgalarynyň suwunyň hiliniň ekologik ölçegleri;
- hapalaýjy jisimleri dökmegiň aňryçäk ýol berilýän möçberleri;
- suw desgalaryna dökülýän jisimleriň döremeginiň pudaklaýyn tehnologik ölçegleri;
- suwy peýdalanmagyň tehnologik ölçegleri.

Türkmenistanyň kanunçylygynda suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda beýleki ölçegler hem bellenilip bilner.

86-njy madda. Suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlyk ölçegleri

Suw desgalaryndan suwy ilytyň we ykdysadyýetiň pudaklarynyň hajatlary üçin peýdalanmak mümkinçiliklerine baha bermek üçin suwdan peýdalanmagyň howpsuz şertlerini üpjün edýän ölçegler bellenilýär, ýagny:

- suwy ilytyň agyz suwy, hojalyk-durmuş we beýleki hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin peýdalanylýan suw desgalarynda jisimleriň aňryçäk ýol berilýän mukdarlary;
- suwy balyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanylýan suw desgalarynda jisimleriň aňryçäk ýol berilýän mukdarlary;
- suwy ilytyň agyz suwy, hojalyk-durmuş we beýleki hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin peýdalanylýan suw desgalarynda radioaktiw jisimleriň ýol berilýän mukdarlary.

Zerur bolan halatda bejeriş, şypahana, sagaldyş, dikeldiş we beýleki maksatlar üçin peýdalanylýan suwlar babatda suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlygynyň has berk ölçegleri belenilip bilner.

Suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlyk ölçegleri:

- suwy bejeriş, şypahana, sagaldyş, dikeldiş we beýleki maksatlar üçin peýdalanylýan suw desgalary üçin - Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrligi tarapyndan;

- suwy balyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanylýan suw desgalary üçin - Türkmenistanyň Döwlet balyk hojalygy komiteti tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

Suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlyk ölçegleri Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi bilen ylalaşylyp güýje girizilýär.

87-nji madda. Suwuň hiliniň ekologik ölçegi

Suw desgalarynyň ekologik taýdan abadançylygyna baha bermek hem-de suw serişdelerini goramak çärleriniň toplumyny kesgitlemek üçin suwuň hiliniň ekologik ölçegi belenilýär, ol hapalaýjy jisimleriň mukdarlarynyň ylmy taýdan esaslandyrylan ähmiýetini hem-de suwuň hiliniň umumy-fiziki, biologik, himiki we radiasion görkezijilerini öz içine alýar. Şunda suw desgalarynyň hapalanyş derejesi suwuň hiliniň degişli toparlary arkaly kesgitenilýär.

Suwuň hiliniň ekologik ölçegleri we onuň hiliniň toparlary Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi hem-de Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrligi tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

88-nji madda. Hapalaýjy jisimleriň dökülýän aňryçäk ýol berilýän mukdarlarynyň ölçegleri

Hapalaýjy jisimleriň dökülýän aňryçäk ýol berilýän möçberleriniň ölçegleri suwuň hiliniň ekologik ölçeginiň berjaý edilmegini tapgyrlyýan gazanmak maksady bilen belenilýär.

Hapalaýjy jisimleriň aňryçäk ýol berilýän dökülmeli ölçeglerini we ölçegleri belenilýän hapalaýjy jisimleriň sanawyny işläp taýýarlamagyň we tassyklamagyň tertibini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti belleýär.

89-nji madda. Suw desgalaryna dökülýän jisimleriň emele gelmeginiň pudaklaýyn tehnologik ölçegleri

Önümçiligiň ekologik howpsuzlygyna baha bermek üçin suw desgalaryna dökülýän jisimleriň emele gelmeginiň pudaklaýyn tehnologik ölçegleri, ýagny hut şol bir çig mal ulanylan mahaly önümiň bir görnüşini öndürmegiň barşynda ulanylan suwlaryň düzüminde emele gelýän jisimleriň aňryçäk ýol berilýän möçberleriniň ölçegleri belenilýär. Suw desgalaryna dökülýän jisimleriň emele gelmeginiň pudaklaýyn tehnologik ölçegleri

degişli ministrlkler we pudaklaýyn dolandyryş edaralary tarapyndan Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi bilen ylalaşmak boýunça işlenilip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

90-njy madda. Suwdan peýdalanmagyň tehnologik ölçegleri

Ykdysadyýetiň pudaklarynda suwdan rejeli peýdalanmagy üpjün etmek üçin suwdan peýdalanmagyň tehnologik ölçegleri belenilýär, anyk aýdylanda bolsa:

- tehnologiýalaryň ulanylýan derejesi üçin suwdan peýdalanmagyň gündelik tehnologik ölçegleri;

- dünýädäki öndebaryjy tehnologiýalaryň gazananlaryny nazara almak bilen, suwdan peýdalanmagyň geljekde mümkin bolan tehnologik ölçegleri.

Suwdan peýdalanmagyň tehnologik ölçeglerini ministrlkler we pudaklaýyn dolandyryş edaralary Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi bilen ylalaşyp işläp taýýarlaýar we tassyklaýar.

91-nji madda. Suw serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda ölçegler belenilmedik jisimleri suw desgalaryna dökmegi gadagan etmek

Özleri barada suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlyk ölçegleri we dökmegiň aňryçäk ýol berilýän ölçegleri belenilmedik jisimleri suw desgalaryna dökmek gadagan.

Şol jisimleri dökyän suwdan peýdalanyjylar olar barada suwdan peýdalanmagyň ekologik howpsuzlyk ölçeglerini we şol jisimleri dökmegiň aňryçäk ýol berilýän möçberleriniň ölçeglerini işläp taýýarlamak barada buýrujylar bolup durýar.

BÖLÜM III. SUW SERIŞDELERINI GORAMAK WE OLARYŇ ZYÝANLY TÄSIRINIŇ ÖŇÜNI ALMAK

XXII BAP. SUW SERIŞDELERINI GORAMAK

92-nji madda. Suw serişdelerini goramagyň wezipeleri

Ähli suw serişdeleri (suw desgalary) hapalanmakdan, zibillenmekden we egsilmekden goralmaga degişlidir, sebäbi şeýle edilmese suwuň fiziki, himiki, biologik aýratynlyklarynyň üýtgemegi, olaryň öz-özünü arassalamak ukybynyň peselmegi, suw serişdeleriniň gidrologik we gidrogeologik düzgüniniň bozulmagy netijesinde ilatyň saglygyna zyýan ýetirip biljek, şeýle hem balyk goralarynyň azalmagy, suw üpjünçiliginiň şertleriniň ýaramazlaşmagy we daşky tebigy gurşaw üçin beýleki amatsyz hadysalar ýüze çykyp biler.

Şu maksatlar bilen Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň belleýän tertibinde suw goraýyş sebitleri (zolaklary) döredilýär.

93-nji madda. Suw serişdelerini goramagy hem-de olaryň ýagdaýyny we düzgünini gowulandyrmagy üpjün edýän çäreleri geçirmek

Özüniň işi suw serişdeleriniň ýagdaýyna zyýanly täsir edýän edara görnüşindäki taraplar we şahsy adamlar ýörite ygtyýarly edilen döwlet edaralary we beýleki dahylly edaralary bilen ylalaşylan, suw serişdeleriniň hapalanmaktan, zibillenmekden we egsilmekden goramagy üpjün edýän tehnologik, tokaý-melioratiw, agrotehniki, gidrotehniki, arassaçylyk we beýleki önüni alyş çärelerini geçirmäge, şeýle hem suw serişdeleriniň ýagdaýyny we düzgünini gowulandyrmak boýunça çäreleri görmäge borçludyr.

Suw serişdelerini goramak boýunça çäreler ykdysady we durmuş taýdan ösüşiň döwlet maksatnamalarynda göz önünde tutulýar.

94-nji madda. Suw serişdelerini hapalanmaktan we zibillenmekden goramak

Edara görnüşindäki taraplaryň we şahsy adamlaryň:

- önümçilik, durmuş galyndylaryny hem-de beýleki galyndylaryň we taşlantgylaryň beýleki görnüşlerini suw desgalaryna dökmegi;

- ýaglaryň ýitgileri, himiki, radioaktiw, nebit önümlerini we beýleki önümleri dökmek sebäpli suw serişdelerini hapalamagy we zibillendirmegi;

- suw alynýan ýerleriň örtüğine, howdanlaryň buz örtüğine suwuň içine düşmegi ýerüsti we ýerasty suwlaryň hiliniň ýaramazlaşmagyna eltjek önümçilik, durmuş galyndylary we beýleki galyndylary, taşlandylary bilen hapalamagy we zibillendirmegi;

- suw serişdelerini dökünler we zäherli himikatlar bilen hapalamagy gadagandyr.

Gazyň, nebitiň, kömüriň we gazylyp alynýan beýleki baýlyklaryň ýataklaryny gözlemek, agtarmak we ulanmak bilen baglanyşkly buraw we beýleki magdan işleri geçirilen mahaly ýerasty suwly gatlaklaryň üsti açylan bolsa, bu işleri geçirýän edara görnüşindäki taraplar olary hapalanmagyň önüni alýan derejede ygtybarly gorajy örtük bilen üpjün etmelidir.

Guýularyň ähli görnüşleri düzgünleşdiriji abzallar bilen enjamlaşdyrylmaga degişlidir, işletmäge ýaramly däl ýa-da peýdalanylmagy bes edilen guýular petiklenilip goýulmaga ýa-da ýok etmäge degişlidir.

Eger senagat we hojalyk-durmuş hajatlary üçin ulanylan suwlary dökmek üçin siňdiriji guýularyň agyz suwy we durmuş maksatly suw üpjünçiligine peýdalanmaga ýaramly suwly gatlagyň hapalanmagynyň çesmesi bolmagy mümkin bolsa, şeýle guýularyň burawlanylmagy

gadagandyr. Siňdiriji guýularyň burawlanymagyna diňe ýörite ygtyýarly edilen döwlet edaralarynyň şol guýular burawlanyljak sebitde ýörite barlaglary geçireninden soň berýän oňyn netijenamalary bar mahaly ýol berilýär.

Oňat hilli ýerasty suwlaryň känleriniň emele gelýän sebitinde gaty we suwuk galyndylaryň toplaýjylaryny, zibilhanalary gurnamaga, işi ýerasty suwlaryň känleriniň hapalanmagyna sebäp bolup biljek senagat, oba hojalyk we beýleki desgalaryň ýerleşdirilmegine ýol berilmeýär.

95-nji madda. Suw serişdelerini egsilmekden goramak boýunça çäreler

Derýalaryň, kölleriň, suw howdanlarynyň, ýerasty suwlaryň we beýleki suw çeşmeleriniň amatly düzgünini saklamak, olaryň egsilmeginiň önüni almak maksady bilen, topraklaryň suw eroziýasyna, gyrmança baglamagyna we ösümlikleriň basmagyna garşy göreş çäreleri geçirilýär.

Edara görnüşindäki taraplaryň we şahsy adamlaryň garamagyndaky ýerasty suwlar alynýan ýerler suwuň derejesini zygiderli synlap durmak üçin we ulanmagyň barşynda debiti ölçemek üçin suw ölçeýji abzallar bilen enjamlaşdyrylmalydyr.

Ýerasty suwlary goramak çärlerini öz işi ýerasty suwlaryň ýagdaýyna täsir edýän edara görnüşindäki taraplar we şahsy adamlar amala aşyrýar.

XXIII BAP. SUW SERIŞDELERINIŇ ZYÝANLY TÄSIRINIŇ ÖŇÜNI ALMAK WE OLARYŇ SOŇUNA ÇYKMAK

96-njy madda. Suw serişdeleriniň zyýanly täsiriniň önüni almak we olaryň soňuna çykmak boýunça çäreleriň meýilnamalaryny düzmek we şol çäreleri amala aşyrmak

Suw serişdeleriniň zyýanly täsiriniň önüni almak we olary aradan aýyrmak boýunça çäreler ykdysady we durmuş taýdan ösüşiň döwlet maksatnamalarynda göz önünde tutulýar.

Derýalaryň we beýleki suw akabalarynyň häli-şindi daşgyn suwlary basýan suw goraýyş zolaklarynda we kenarýaka zolaklarynda, sil gelmek howpy bolan jarlarda daşgyn suwlarynyň we sil akymalarynyň zyýanly täsiriniň önüni almak maksady bilen, şol ýerlerde edara görnüşindäki taraplara we şahsy adamlara ýerleriň berilmegi, ýerleriň sürülmegi, önümçilik we önümçilik däl maksatly desgalaryň gurluşygy, ýazlak ýerleriniň, dync alyş zolaklarynyň we şuna meňzeşleriň guralmagy gadagandyr.

Deraýalaryň hemişe suw basýan arnalyklary, sil howply jarlarda gyrymsy tokaý ösümlikleri ekilmeli.

97-nji madda. Suw serişdeleriniň zyýanly täsiri sebäpli dörän tebigy apatlaryň önüni almak we olaryň soňuna çykmak

Suw serişdeleriniň zyýanly täsiri sebäpli dörän tebigy apatlaryň önüni almak we olaryň soňuna çykmak boýunça gaýragoýulmasyz çäreleriň amala aşyrylmagy Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

Daşgyn bolanda we sil gelende bibatlyk ýagdaýlarynyň önüni almak we olaryň soňuna çykmak boýunça işleriň ýerine ýetirilmegini ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary guraýar.

Suw serişdeleriniň zyýanly täsiri sebäpli dörän tebigy apatlaryň önüni almak we olaryň soňuna çykmak boýunça işlere çalasyň ýolbaşçylyk etmek üçin Türkmenistanyň Ministrler Kabineti zerur halatlarda daşgyn boýunça we beýleki toparlary döredýär, olaryň düzümine suw serişdelerini peýdalanmagy düzgünleşdirýän, suw serişdelerini gorayan edaralaryň we degişli dahylly edaralaryň wekilleri girýär.

98-nji madda. Adatdan daşary ekologik ýagdaýyň we ekologik heläkçiligiň sebitleri

Hojalyk işi ýa-da başga bir iş, ýa bolmasa bibatlyklar we betbagtçylyklar, uzak wagtlap suwuň az bolmagy ýa gurakçylyk netijesinde suw serişdeleriniň ýagdaýynyň ilatyň howpsuzlygyna we saglygyna, ösümlük we haýwanat dünýäsiniň çüpremegine wehim salýan durnukly amatly däl ýagdaýlar ýüze çykyan suw desgalary adatdan daşary ekologik ýagdaýyň ýa-da ekologik heläkçiligiň sebitleri diýlip yglan edilýär.

IV BÖLÜM. SUW SERIŞDELERINDEN PEÝDALANMAGYŇ DÖWLET TARAPYNDAN HASABYNY ÝÖRETMEK WE OLARY PEÝDALANMAGYNYŇ MEÝILNAMALARYNY DÜZMEK

XXIV BAP. SUW SERIŞDELERINDEN PEÝDALANMAGYŇ DÖWLET TARAPYNDAN HASABYNY ÝÖRETMEK WE OLARY PEÝDALANMAGYNYŇ MEÝILNAMALARYNY DÜZMEK

99-njy madda. Suw serişdeleriniň döwlet tarapyndan hasabyny ýöretmek we olary peýdalanmak

Suw serişdeleriniň we olardan peýdalanmagyň döwlet tarapyndan hasabyny ýöretmek ilatyň we ykdysadyýetiň hajatlary üçin suw serişdeleriniň peýdalanlyşy hakynda maglumatlaryň ýeke-täk suw gaznasyny düzýän suw serişdeleriniň möçberini we hilini anyklamak maksady bilen amala aşyrylýar.

Suw serişdeleriniň we olary peýdalanmagyň döwlet tarapyndan hasabynyň ýöredilmegi şu maksatlar üçin maglumatlaryň alynmagyny üpjün etmeli:

-Türkmenistanyň çäklerinde durmuş-ykdysady ösüşiň we öndüriji güýçleri ýerleşdirmegiň esasy ugurlaryny, suw serişdelerini peýdalanmagyň hem-de suwy goragyş serişdelerini geçirmegiň geljekki döwür üçin meýilnamalaryny işläp taýýarlamak;

-suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň ülnülerini, suw hojalyk balanslaryny düzmek hem-de Döwlet suw kadastryny ýöretmek;

-suw hojalyk, ulag, senagat hem-de suw serişdelerini peýdalanmak bilen baglanyşykly beýleki desgalaryň we ymaratlaryň taslamalaryny düzmek;

-gidrogeologik şertleriň, derýalarda suwuň möçberiniň we suw serişdeleriniň hiliniň üýtgemegini çaklamak;

-suw hojalyk ulgamlaryny çalasyň dolandyrmak hem-de olaryň işiniň netijeliligini ýokarlandyrmak boýunça çäreleri işläp taýýarlamak;

-suwdan peýdalanyjylaryň, şeýle hem beýleki dahylly edara görnüşindäki taraplaryň we şahsy adamlaryň arasyndaky özara gatnaşyklary düzgünleşdirmek;

-Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki hajatlar.

100-nji madda. Suw serişdeleriniň ýagdaýyny synlamak we döwlet suw kadastry

Suw serişdeleriniň ýagdaýyny synlamak (monitoringi) üýtgeşmeleri wagtynda ýüze çykarmak, olara baha bermek, zyýanly hadysalaryň önüni almak we olary aradan aýyrmak üçin suw serişdeleriniň ýagdaýyny synlamagyň ulgamyndan ybaratdyr.

Döwlet suw kadastry suw serişdeleriniň möçber we hil görkezijileri boýunça hasabyny ýöretmegiň maglumatlaryny, suwdan peýdalanyjylary hasaba almagy, şeýle hem suw serişdelerini peýdalanmagyň hasabyny ýöretmegiň maglumatlaryny öz içine alýar.

Suw serişdeleriniň monitoringini we Döwlet suw kadastry ministrligler we pudaklaýyn dolandyryş edaralary öz düzgünnamalaryna laýyklykda amala aşyrýar.

Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrligi suwlaryň monitoringi we Döwlet suw kadastryň jemi boýunça işleri utgaşdyrýar.

101-nji madda. Suw hojalyk balanslary

Derýalaryň sebitleri, suw hojalyk sebitleri we tutuş Türkmenistan boýunça suw serişdeleriniň barlygyna we peýdalanylyşynyň derejesine baha berýän suw balanslaryny Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrligi düzýär.

102-nji madda. Suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň tertipleri

Suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň baş we sebitleýin (ýerli) ülnüleri suw gaznasyny gorap saklamak boýunça esasy suw

hojalyk we suw serişdelerini gorayyş çärelerini kesgitleýär, şol çäreler bolsa ilatyň we ykdysadyýetiň pudaklarynyň suwa geljekki hajatlaryny kanagatlandyrmaga, suw serişdelerini has netijeli we rejeli peýdalanmagy üpjün etmäge gönükdirilýär. Suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň ülnüleri Türkmenistanyň Suw hojalyk ministrligi tarapyndan düzülýär we olary Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tassyklaýar.

103-nji madda. Suw serişdelerini peýdalanmagyň we goramagyň meýilnamalaryny düzmek

Suw serişdelerini peýdalanmagyň we goramagyň düzülýän meýilnamalary ilatyň agyz suwy babatdaky we durmuş hajatlaryny ilkinji nobatda kanagatlandyrmagy, suw serişdelerini goramagy we olaryň zyýanly täsiriniň önüni almagy nazara almak bilen, suw serişdeleriniň suwdan peýdalanyjylaryň arasynda ylmy taýdan esaslandyrylyp paýlanylmagyny üpjün etmeli.

Suw serişdelerini peýdalanmagyň we goramagyň meýilnamalary düzülen mahaly döwleti durmuş-ykdysady taýdan ösdürmegiň, Döwlet suw kadastryňyň çaklama maglumatlary, suw hojalyk balanslary, suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň ülnüleri hasaba alynýar.

104-nji madda. Suw serişdeleriniň we olaryň peýdalanylyşynyň döwlet tarapyndan hasabynyň ýöredilmegini maliýeleşdirmegiň tertibi, suw serişdeleriniň monitoringini we Döwlet suw kadastryňy ýöretmek hem-de suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň ülnülerini düzmek

Suw serişdeleriniň we olaryň peýdalanylyşynyň döwlet tarapyndan hasabynyň ýöredilmegi, suw serişdeleriniň monitoringi, Döwlet suw kadastryňy ýöretmek, suw hojalyk balanslaryny düzmek, suw serişdelerini toplumlaýyn peýdalanmagyň we goramagyň ülnülerini işläp taýýarlamak Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň belleýän tertibinde amala aşyrylýar.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Uglewodorod serişdeleri hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2008 ý.,
№3, 40-nji madda)

(Türkmenistanyň 12.03.2010 ý. № 96-IV, 04.08.2011 ý. № 217-IV,
01.10.2011 ý. № 238-IV, 04.05.2012 ý. № 302-IV we 22.12.2012 ý. № 368-
IV kanunlary esasynda girizilen üýtgetmeler
we goşmaçalar bilen)
(*Göçürmeler*)

Şu Kanun Hazar deňziniň türkmen bölegini goşmak bilen, Türkmenistanyň çäginde uglewodorod serişdeleriniň gözleginiň, gazylyp alnyşynyň we nebit işleriniň beýleki görnüşleriniň ýerine ýetirilişiniň barşynda ýüze çykýan gatnaşyklaryň hukuk esaslaryny kesgitleýär we uglewodorod serişdeleriniň oýlanyşykly peýdalanylmagyny üpjün etmäge we Türkmenistanyň tebigy baýlyklarynyň geljekki nesiller üçin goralyp saklanylmagyny üpjün etmäge gönükdirilendir.

I bölüm. Umumy düzgünler

2-nji madda. Şu Kanunyň ulanylyş çygyry

1. Şu Kanun Türkmenistanyň hukuk taýdan garamagynda durýan çäkte, şol sanda Hazar deňziniň türkmen böleginde we Içki suw howdanlarynda, Nebit işleriniň geçirilýän döwründe Ygtyýarnamalary bermekligiň tertibini, şunuň ýaly işleriň geçirilmegi barada Şertnamalar baglaşylanda we ýerine ýetirilende ýüze çykýan gatnaşyklary döwlet edaralarynyň, şeýle hem Nebit işlerini amala aşyran Şahslaryň wezipelerini we ygtyýarlyklaryny düzgünleşdirýär.

2. Eger Türkmenistanyň kanunçylygynda şu Kanunda göz önünde tutulan düzgünlerden başga düzgünler bellenen ýagdaýynda şu Kanunyň düzgünleri ulanylýar.

3. Şu Kanun Nebit işleriniň ýerine ýetirilmeginiň barşynda ýüze çykýan we şu maddanyň birinji böleginde görkezilen gatnaşyklaryň alamatlaryna gabat gelýän haýsydyr bir gatnaşyklary düzgünleşdirmeyän halatynda, onda şunuň ýaly gatnaşyklar Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda düzgünleşdirilýär.

4. Eger Türkmenistanyň gatnaşýan halkara şertnamasynda şu Kanunda bar bolan düzgünlerden başga düzgünler bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň düzgünleri ulanylýar.

4-nji madda. Uglewodorod serişdelerine eýeçilik etmek hukugy

1. Türkmenistanyň çägindeki ýer astyndaky öz tebigy ýagdaýyndaky Uglewodorod serişdeleri diňe Türkmenistanyň eýeçiligine degişli emläk bolup durýar.

2. Türkmenistanyň Ministrler Kabineti (Hökümeti) Uglewodorod serişdelerine eýeçilik etmek, peýdalanmak we ygtyýarlyk etmek boýunça hukuk güýjüne eýelik edýär.

3. Şu Kanunda bellenen ygtyýarlyklaryň çäklerinde Uglewodorod serişdeleriniň dolandyrylmagyny we ulanylmagyny Agentlik amala aşyrýar.

II bölüm. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň (Hökümetiniň), Agentligiň we Konserniň (korporasiýanyň) Uglewodorod serişdelerini dolandyrmak hem-de peýdalanmak babatyndaky ygtyýarlyklary

5-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň (Hökümetiniň) ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti (Hökümeti):

- 1) Uglewodorod serişdelerini peýdalanmagyň baş ugruny kesgitleýär;
- 2) Uglewodorod serişdelerini peýdalanmagyň tertibini, şeýle hem olary goramagyň kadalaryny belleýär;
- 3) Türkmen halkynyň däbe öwrülen ruhy ýörelgelerini, medeniýetini gorap saklamak we ösdürmek üçin möhüm ähmiýete eýe bolan mukaddes ýerleri, taryhy we medeni ýadygärlikleri hem-de başga obýektleri gorap saklamak we baýlaşdyrmak maksady bilen aýry-aýry meýdançalarda Nebit işleriniň geçirilmegine çäklendirmeleri girizýär;

6-njy madda. Agentligiň hukuk statusynyň esaslary

1. Agentlik edara görnüşli tarapyň statusyna eýedir, ol ykdysady iş boýunça özbaşdak subýekt bolup durýar, onuň eýeçiliginde aýratynlaşdyrylan emlägi bar we ol öz borçnamalary boýunça şol emlägi bilen jogap berýär, öz adyndan emläk we emläge degişli däl şahsy hukuklary edinip we amala aşyryp, öz üstüne borçlary alyp, kazyýetde, araçy kazyýetde, halkara sudunda we arbitražda talapkar we jogapkar bolup bilýär.

7-nji madda. Agentligiň esasy wezipeleri we ygtyýarlyklary

1. Agentlik Uglewodorod serişdelerini dolandyrmak we peýdalanmak babatynda şu esasy wezipeleri amala aşyrýar:

1) Nebit işlerini alyp barmagyň halkara tejribesiniň ölçeglerine laýyk gelýän Uglewodorod serişdeleriniň ýataklaryny özleşdirmegiň bir umumy kadalaryny, şeýle hem Nebit işlerini alyp barmagyň beýleki kadalaryny we iş tapgyrlaryny belleýär;

6) Nebit işleri geçirilende işleriň alnyp barlyşyna, bu işleriň alnyp barlyşynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişine, şeýle hem Ygtyýarnamanyň we Şertnamanyň şertleriniň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;

7) Nebit işleri geçirilende Potratçy tarapyndan daşky gurşawy, ilatyň janyny we saglygyny goramak, sagdyň we howpsyz zähmet şertlerini üpjün etmek boýunça çäreleriň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;

8) Nebit işleri geçirilende Potratçylaryň arasyndaky işleriň utgaşdyrylmagyny amala aşyrýar;

9) Uglewodorod serişdeleriniň statistik hasabatynyň ýöredilmegini gurayar;

10) şu Kanuna laýyklykda Ygtyýarnamanyň hereketini togtadýar, täzeden dikeldýär, uzaldýar we ýatyryar;

III bölüm. Nebit işleriniň ygtyýarlylandyrylmagy

9-njy madda. Ygtyýarnalaryň görnüşleri

1. Şu Kanunda Nebit işleriniň amala aşyrylmagy üçin Ygtyýarnalaryň aşakdaky görnüşleri bellenilýär:

1) Gözleg işleri üçin Ygtyýarnama;

2) Gazyp almak üçin Ygtyýarnama;

3) Gözleg işleri we Gazyp almak üçin Ygtyýarnama.

2. Kömekçi potratçydan Şertnamanyň çäginde Potratçy ýa-da beýleki Kömekçi potratçy bilen şertnamasy boýunça Nebit işleriniň aýry-áýry görnüşlerini ýerine ýetirmek üçin Ygtyýarnama almak talap edilmeyär.

IV bölüm. Şertnamalar

21-nji madda. Şertnamalaryň görnüşleri

1. Şu Kanuna laýyklykda Nebit işlerini geçirmek üçin Şertnamalaryň aşakdaky görnüşleri ulanylýar:

1) Önümi paýlaşmak hakyndaky şertnama;

2) Roýalti we salgyt şertlerindäki konsessiýa barada şertnama;

3) Bilelikde iş alyp barmak hakyndaky şertnama;

4) Töwekgelçilikli Serwis hyzmatlary üçin şertnama.

2. Önümi paýlaşmak hakyndaky şertnama, roýalti we salgyt şertlerinde konsessiýa barada şertnama we töwekgelçilikli Serwis hyzmatlary üçin şertnama Agentlik bilen Potratçynyň arasynda baglaşylýar. Onda Potratçy hökmünde Konsern (korporasiýa) hem çykyş edip biler.

3. Konsern (korporasiýa) bilelikdäki iş alyp barmak hakyndaky şertnama Potratçy hökmünde gatnaşyp bilýär.

4. Nebit işleriniň anyk häsiýetine we beýleki ýagdaýlaryna görä Şertnamalaryň görkezilen görnüşleriniň we Şertnamalaryň beýleki görnüşleriniň utgaşdyrylmagyna ygtyýar berilýär.

30-njy madda. Nebit işleriniň geçirilmegine döwlet gözegçiligi

1. Şu Kanuna laýyklykda Agentlik Nebit işleriniň geçirilmegine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar.

Ministrlikler we beýleki döwlet dolandyryş edaralary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen öz ygtyýarlygynyň çäklerinde degişli döwlet gözegçiligini we gözegçilik barlagyny amala aşyrýarlar.

Ministrlikler we beýleki döwlet dolandyryş edaralary şonuň ýaly gözegçiligi amala aşyrannda alan islendik maglumatlarynyň ýaşyrynlygyny üpjün etmäge borçludýrlar.

2. Ministrlikler we beýleki döwlet dolandyryş edaralary, döwlet gözegçiligini we gözegçilik barlagyny amala aşyrmak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda özüleriniň ygtyýarlygynyň çäklerinde degişli barlaglary we gözegçilikleri geçirmekden ozal munuň ýaly barlaglaryň we gözegçilikleriň geçirilmegini Agentlik bilen öňünden hat üsti bilen ylalaşýarlar.

3. Ministrlikler we beýleki döwlet dolandyryş edaralary şu maddanyň ikinji böleginde görkezilen barlaglaryň we gözegçilikleriň barşynda Şertnama taraplarynyň gatnaşyklaryna goşulmaga haklary ýokdur.

4. Ministrlikler we beýleki döwlet dolandyryş edaralary, barlaglaryň we gözegçilikleriň netijeleri boýunça taýýarlanan öz netijenamalaryny, güwanamalaryny, hasabatlaryny we beýleki namalaryny Kanuna, Ygtyýarnama we Şertnama laýyklykda garalmagy we çäreleriň görülmegi üçin Agentlige iberýärler.

5. Hukuk goraýjy edaralar Türkmenistanyň kanunçylygynda göz öňünde tutulan öz ygtyýarlygynyň çäklerinde Nebit işleriniň geçirilmeginde kanunçylygyň berjaý edilmegine gözegçiligi amala aşyrýarlar.

Hukuk goraýjy edaralar geçiriljek barlaglar barada Agentlige habar berýärler. Munuň ýaly barlaglaryň güwanamalaryny, netijenamalaryny, teswirnamalaryny we beýleki namalary Agentlige iberilýär.

6. Agentlik öz netijenamalaryny, güwanamalaryny, hasabatlaryny we beýleki namalaryny iberen ministrliklere, beýleki döwlet dolandyryş edaralaryna we hukuk goraýjy edaralaryna şol resminamalara garamagyň netijeleri barada habar berýär.

30-1-nji madda. Nebit işlerini amala aşyrmak boýunça Agentligiň döwlet dolandyryş edaralary bilen özara hereketi

1. Şu Kanuna we Işläp taýýarlamagyň düzgünlerine laýyklykda Agentligiň, Potratçynyň Nebit işleriniň maksatnamasynyň we meýilnamasynyň netijeliligini we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyk gelýändigini kesgitlemek maksady bilen, degişli döwlet edaralaryna (guramalaryna) olary muzdsuz ekspertiza etmegi tabşyrmaga hukugy bardyr.

2. Nebit işlerini amala aşyrmak boýunça Agentligiň döwlet dolandyryş edaralary bilen özara hereketiniň tertibi Türkmenistanyň Prezidentiniň namasy bilen kesgitlenilýär.

VI bölüm. Potratçynyň we Operatoryň hukuklary, borçlary hem-de jogapkärçiligi

33-nji madda. Potratçynyň borçlary

Nebit işleriniň barşynda Potratçy şu aşakdakylara borçludyr:

1) Nebit işlerini geçirmekde halkara tejribesinde kabul edilen ölçeglere esaslanýan Nebit işlerini geçirmegiň has netijeli usulyýetlerini we tehnologiýalaryny peýdalanmaga;

2) Nebit işlerini şu Kanuna, Işläp taýýarlamagyň düzgünlerine, Ygtyýarnamanyň we Şertnamanyň şertlerine pugta laýyklykda geçirmäge;

3) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda, daşky gurşawy we ýerasty baýlyklary goramak, ilatyň howpsuzlygyny üpjün etmek we saglygyny goramak boýunça talaplary berjaý etmäge, şol sanda:

a) Gazyp almaklyga berk gözegçilik etmäge we Şertnamalaýyn çäkke we onuň çäginde daşarda Uglewodorod serişdeleriniň akdyrylmagyna ýa-da dökülmegine yol bermezlige;

b) önümlü gatlaklaryň zaýalanmagynyň, şol sanda gatlak basyşynyň peselmegi we Uglewodorod serisdeleriniň känlerine suwuň hem-de başga maddalaryň geçmegi sebäpli zaýalanmagynyň önüni almaga we yol bermezlige;

ç) islendik suw çeşmeleriniň, derýalaryň, kanallaryň, irrigasiýaly ulgamlaryň, kölleriniň, deňizleriň Uglewodorod serişdeleriniň, duzly erginiň, burawlama suwuklygynyň, himiki garyndylaryň ýa-da islendik beýleki işlenilen önümleriň we suwlaryň akmagy sebäpli hapalanmagynyň önüni almak boýunça çäreleri görmäge. Hapalanan ýagdaýda, olary arassalamaga ýa-da ekologiýa taýdan ulanarly usullar bilen dargatmaga;

4) has oňaýly ykdysady netijäni gazanmak maksady bilen Nebit işleriniň delillendirilen has az çykdajyly geçirilmegini üpjün etmäge;

5) Eger öz hili, nyrlary, işçi görkezijileri we üpjün ediliş şertleri boýunça bäsleşige ukyply bolsalar, Türkmenistanda öndürilen enjamlary, materiallary we taýýar önümleri ileri tutmaga;

6) Nebit işlerini geçirmek üçin işgärler alnanda Türkmenistanyň raýatlaryny ileri tutmaga, Şertnamanyň şertlerine laýyklykda şol işgärleriň okuw maksatnamalarynyň amala aşyrylmagyny üpjün etmäge;

7) Agentligiň ygtyýarlyk berlen wekilleri we işgärleri üçin gerekli resminamalara, maglumatlara we işleri geçiriş desgalaryna elýeterliligi üpjün etmäge;

8) şu Kanuna laýyklykda, salgytlary we beýleki hökmany tölegleri öz wagtynda tölemäge;

9) Şertnama laýyklykda, durmuş infrastrukturasyň ösmegine gatnaşmaga;

10) Nebit işlerini geçirmek bilen baglanyşykly zeper ýetirilen ýer meýdançalaryny we beýleki tebigy desgalaryny, olaryň soňra ulanmaga ýaramly derejä ýetirilmegine çenli, öz hasabyna dikeltmäge;

11) Üçünji bir Şahslar bilen şertnamanyň ýerine ýetirilmegine täsir etjek ähli jedelleri barada Agentligi habarly etmäge;

12) şu Kanundan gelip çykyan gaýry borçlary amala aşyrmaga.

34-nji madda. Potratçynyň jogapkärçiligi

Potratçy Nebit işlerini geçirmek üçin şu Kanuna, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, Ygtyýarnama we Şertnama laýyklykda jogapkärçilik çekýär.

Potratçy şeýle hem Nebit işlerini alyp barmagyň halkara tejribesiniň ölçeglerine eýerilmegine jogapkärçilik çekýär.

VII bölüm. Turbageçiriji ulag

40-njy madda. Turbageçiriji ulagyň gurluşygy we ulanylmagy

1. Turbageçiriji ulagyň gurluşygy we ulanylmagy Nebit işlerini alyp barmagyň halkara tejribesinde ulanylýan tehniki hyzmat edişini, howpsuzlyk tehnikasynyň kadalaryna we ygtybarlygyna hem-de Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar. Howpsuzlyk tehnikasynyň, ilatyň saglygynyň we daşky gurşawyň goralmagynyň üpjün edilmegini goşmak bilen, bu kadalaryň berjaý edilmegine we dogry peýdalanylmagyna gözegçiligi Agentlik we Türkmenistanyň beýleki ygtyýarly döwlet edaralary amala aşyrýarlar.

2. Turbageçiriji ulagyň hususyýetçisi (eýesi), howpsuzlyk tehnikasyna, ilatyň saglygyna we daşky gurşawyň goralmagyna gözegçiligi amala aşyran döwlet edaralary bilen bilelikde Turbageçiriji ulagyň ulanylyşynyň howpsuzlygyna bilelikde gözegçilik etmegiň, mümkin bolup biljek dowümleriň we heläkçilikleriň önümi almagyň meýilnamasyny işläp taýýarlaýar.

3. Turbageçiriji ulagyň howpsuzlyk zolagynda haýsy-da bolsa bir işleriň ýa-da başga hereketleriň geçirilmegi gadagan edilýär.

4. Gurluşygyň Türkmenistanda ulanylýan ölçeglerine we howpsuzlyk kadalaryna laýyklykda bellenilýän Turbageçiriji ulagyndan iň az aralygyň çäklerinde, Turbageçiriji ulag bilen we onuň maksatlaýyn wezipesi bilen baglanyşygy bolmadyk islendik desgalaryň we gurluşlaryň gurulmagy gadagan edilýär.

VIII bölüm. Daşky gurşawy goramak, ilatyň howpsuzlygynyň we saglygynyň üpjün edilmegi

42-nji madda. Daşky gurşawy, ilatyň howpsuzlygyny we saglygyny goramak boýunça çäreleriň hökmanylygy

Potratçy tarapyndan Nebit işleriniň geçirilmeginde, daşky gurşawy, ilatyň howpsuzlygyny we saglygyny goramak boýunça çäreleriň üpjün

edilmegi, şu Kanunyň düzgünlerine, daşky gurşawy, ilatyň howpsuzlygyny we saglygyny goramak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygyna, şeýle hem Ygtyýarnama we Şertnama laýyklykda hökmany bolup durýar.

43-nji madda. Nebit işlerini geçirmek üçin ekologik esas

1. Nebit işlerini geçirmäge başlamazdan ozal we olaryň geçirilýän döwründe zerur bolan ýagdaýda, Potratçy özüniň işleri barada maksatnamasynda ulanmagy göz önünde tutýan daşky gurşawy, ilatyň howpsuzlygyny we saglygyny goramak boýunça çäreleriň meýilnamasyny, daşky gurşawy goramak ugrundaky ýörite ygtyýarlyk berlen döwlet edaralary we beýleki döwlet edaralary bilen ylalaşmak üçin Agentlige berýär.

2. Daşky gurşawy goramak ugrundaky ýörite ygtyýarlyk berlen döwlet edaralarynyň we beýleki döwlet edaralarynyň netijenamalary agzalan meýilnamanyň berlen gününden 30 senenama gününüň dowamynda ýazmaça görnüşde Agentlige berilýär. Agzalan netijenamalaryň bellenilen möhletde tabşyrylmadyk ýagdaýynda Potratçy ol meýilnamany amala aşyrmaga başlap bilýär.

44-nji madda. Nebit işleriniň geçirilmeginde ekologik talaplar

1. Nebit işleri geçirilende şu aşakdakylar gadagan edilýär:

1) Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda hapalaýan maddalaryň bellenilen çäkli rugsat edilýän hapalanyş derejelerine çenli önünden arassalanmadyk ýagdaýynda zynylmagyny we dökülmegini amala aşyrmak;

2) ýörite ygtyýarlyk berlen döwlet edaralarynyň önünden rugsady bolmazdan, galyndylaryň ähli görnüşleriniň gury ýere, deňize we üstki suwlara zynylmagy we gömülmeği;

3) degişli ygtyýarlyk berlen döwlet edaralary tarapyndan howpsuzlygy tassyklanylmandy ýajamlary we usulyýetleri peýdalanmak;

4) degişli ygtyýarlandyrylan döwlet edaralarynyň rugsady bolmazdan, gury ýerde, suwuň galyňlygynda we deňziň düýbünde partlama işlerini geçirmek.

2. Aýratyn goralýan döwlet tebigy çäklerinde Nebit işleriniň geçirilmegi gadagan edilýär.

3. Deňizde we İçki suw howdanlarda topragyň çykaryp alynmagy we geçirilmegi bilen baglanyşykly işler, ygtyýarly döwlet edaralarynyň berýän ýörite rugsady bilen ýol berilýär.

4. Desgalaryň gurluşygy, gurnawyşy we sökülmegi, diňe hapalaýan maddalaryň ähli görnüşleriniň ýygnaýmagyny üpjün edýän tehnologiýalaryň ulanylmagynda amala aşyrylyp bilinýär.

5. Potratçy Tebigy gazyň ýakylmagynyň ýa-da atmosfera zynylmagynyň önüni almak üçin ähli gerekli çäreleri amala aşyrmaga, şol sanda döwrebap tehnika we tehnologiýalary ulanmaga borçludur.

Kadadan çykýan ýagdaýlarda, daşky gurşaw, adamlaryň saglygy we jany üçin dörän howpuň önüni almak maksady bilen hem-de Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan gaýry ýagdaýlarda, Potratçy ugurdaş gazy, onuň önünden gerekli derejede arassalanjak şerti bilen wagtlaýyn ýakyp (zynyp) bilýär.

6. Burawlama galyndylaryny zyýansyzlandyrmak boýunça önünden amallary geçirmezden, ýerastyna guýmak gadagan edilýär we kadadan çykýan ýagdaýlarda ýörite ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary bilen ylalaşyk boýunça rugsat edilýär.

7. Burawlama platformasy (barža) we oňa hyzmat edýän gämiler, akdyrylýan hapa suwlaryň arassalanmagy we zyýansyzlandyrylmagy üçin desga bilen we (ýa-da) akdyrylýan hapa suwlaryň ýygnalmagy, saklanymagy we soňra ýöriteleşdirilen gämilere we (ýa-da) kenardaky kabul ediş desgalara geçirýän gaplar bilen enjamlaşdyrylan bolmalydyr. Zibiliň ýygnalmagy ýa-da işlenilmegi üçin degişli enjamlar göz önünde tutulan bolmalydyr.

8. Deňiz burawlama platformalaryny ýerleşdirmek üçin Şertnamalaýyn çäkdäki ýerler, balykçylyk üçin geljekki ähmiýetli deňiz zolaklaryny gorap saklamak boýunça has ýokary mümkinçiligi, deňiz önümçiligiň beýleki desgalaryny we balyklaryň gymmat görnüşlerini gorap saklamagy hem-de gaýtadan döretmegi göz önünde tutmak bilen saýlanylmalydyr.

9. Nebit işleriniň geçirilmeginde, Potratçy heläkçilikli dökümlerin önüni almak, çäklendirmek we aradan aýyrmak boýunça çäreleri üpjün etmelidir.

10. Türkmenistanyň çäklerinde, şol sanda deňizde we Içerki suw howdanlarda, nebitgaz geçirijisi gurulanda, ýerleriň we suw düýbünüň bozulmagynyň iň az möçberlerini üpjün edýän tehniki serişdeler we enjamlar peýdalanylmaly hem-de suw laýlarynda ölçenen maddalaryň ýaýramagyny çäklendirýän tehnologiýalar we usullar ulanylmalydyr.

11. Deňizde we Içerki suw howdanlarda nebitgaz geçirijisiniň ugrunda, turbanyň çetki ýollarynyň okundan her tarapdan 500 metrde durýan parallel tekizlikleriň arasynda gabalan we suw ýüzünden deňiz düýbüne çenli çäklerdäki suw giňişliginiň bölekleri görnüşde gorag zolaklary belenilmelidir.

12. Kenar ýakasyndaky bazalaryň, şol sanda ýangyç-çalgy materiallaryň ammarlarynyň, gämi duralgasyndan daşary, ulag serişdeleriniň tehniki hyzmat ediş desgalarynyň gurluşygy, bar bolan infrastrukturanyň ulanylmagy bilen bile, deňiz kenarynyň we Içki suw howdanlarynyň suwgoraýyş zolagynyň daşynda amala aşyrylmalydyr. Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan ýagdaýlarda suwgoraýyş zolagynda desgalaryň gurluşygy we işleriň ýerine ýetirilmegi rugsat edilýär.

13. Gämi duralgasynyň we üpjün ediş bazalaryň çäkleri, üpjün etmek, tehniki taýdan hyzmat etmek we ýangyç guýmak boýunça işleriň daşky

gurşawyň we ilatyň saglygynyň howpsuzlygyny üpjün edýän ähli talaplaryň berjaý edilmegi bilen amala aşyryljak tertibinde meýilleşdirilmelidir.

14. Infrastruktura desgalaryň işiniň gutarmagyndan we olaryň sökülmeginden soňra, daşky gurşawy goramak ugrundaky ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy bilen ylalaşylan taslama resminamalaryna laýyklykda ýerleriň rekultiwasiýasy geçirilmelidir.

15. Islendik görnüşdäki platformalardan burawlanan guýular ýok edilende, olaryň gurluşy doly sökülmeli we aradan aýyrylmaly, germetizirlenen guýularyň uçlary bolsa balykçylyga we gämi gatnawyna päsgel döretmezligi üçin deňiz düýbünüň deňinde kesilip aýrylmaly.

45-nji madda. Daşky gurşawyň monitoringi

1. Potratçy daşky tebigy gurşawa ýaramaz täsiriň önüni almak, ony aradan aýyrmak we peseltmek boýunça gerekli çäreleri amala aşyrmak we Nebit işleriniň ekologik taýdan howpsuz geçirilmegini üpjün etmek maksady bilen, şol sanda Hazar deňziniň türkmen zolagynda, daşky gurşawyň monitoringini geçirmäge borçludyr.

Nebit işlerini geçirmäge başlamazdan ozal we olaryň tutuş döwri üçin Potratçy daşky gurşawda bolup geçýän üýtgeşmeler we geçirilýän Nebit işleriniň oňa ýetirýän täsiriniň häsiýeti barada toplumlaýyn yzygiderli maglumaty almak ulgamyny döretmeli.

2. Nebit işleriniň her tapgyrynyň daşky gurşawa ýetirýän täsirine baha bermeklik Potratçy tarapyndan ekologiki we önümçilik monitoringi geçirmekligi göz önünde tutmaly, ol aşakdakylary öz içine alýar:

1) Nebit işleriniň her tapgyrynyň başlanmagyndan ozal daşky gurşawyň ýagdaýynyň barlaqlary, şol sanda geofiziki barlaqlar, gözleg burawlamasy, nebit-gazyň gazylyp alynmagy, şeýle hem desganyň aradan aýyrylmagyndan soňra;

2) hapalanmanyň gözbaşlarynyň monitoringi;

3) daşky gurşawyň ýagdaýynyň monitoringi;

4) daşky gurşawyň heläkçilik sebäpli hapalanmagynyň netijeleriniň monitoringi.

3. Potratçynyň geçirýän daşky gurşawyň ekologiki we önümçilik monitoringi aşakdaky ýagdaýlara gözegçiligi öz içine almaly:

1) ähli bellenilen görkezijiler boýunça atmosferanyň, topragyň, üstki suwlaryň hapalanmagynyň, deňiz düýbi galyndylaryň derejesine;

2) tebigy aýlanylyş proseslere, gidrometeorologiki görkezijilere (suw temperaturasyna, şemallaryň akymalaryna, tizligine we ugruna, atmosfera ýagynlaryna, atmosfera basyşyna, howanyň çyglylygyna).

4. Zerur bolan ýagdaýda we daşky gurşawy goramak boýunça ygtyýarlyk berlen döwlet edarasynyň talaby bilen Potratçy daşky gurşawyň ýagdaýynyň goşmaça barlaqlaryny amala aşyrmaly.

5. Potratçy, daşky tebigy gurşawy goramak boýunça ygtyýarlyk berlen döwlet edarasy tarapyndan bellenilen tertipde daşky tebigy gurşawyň ýagdaýyny gözegçilik etmegiň görnüşlerini we usullaryny kesgitleýär.

6. Potratçy önümçilik monitoringini geçirende, ozalky ýyllaryň gözegçilik etmeginiň netijelerini göz önünde tutmaly we uzak döwürleýin gözegçilik etmeleriniň ençemesini dowam etmek maksady bilen, işleriň meýdanında (Şertnamalaýyn çäkde we onuň töwereginde) ýerleşýän, eýýäm bar bolan desgalaryň görkezijilerini ulanmalydyr.

7. Potratçy ekologik we önümçilik monitoringiniň netijelerini Agentlige bermäge borçludyr.

Aşgabat şäheri
2008-nji ýylyň 20-nji awgusty
№ 208-III

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Ozon gatlagyny goramak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý., № 3, 54-nji madda)

Şu Kanun ozon gatlagyny goramagyň, şeýle hem ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak babatda döwlet dolandyryşynyň we gözegçiliginiň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny kesgitleýär hem-de ozon gatlagynyň dargamagy bilen dörän amatsyz netijelerden adamyň saglygyny we daşky gurşawy goramak maksady bilen, ozon gatlagynyň goralmagyna we onuň dargamagyň önüniň alynmagyna, dikeldilmegine gönükdirilendir.

I bap. Umumy düzgünler

1-nji madda. Esasy düşüňjeler

Şu Kanunda şu aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

ozon gatlagy – atmosfera ozonynyň güniň biologik taýdan howply ultramelewşe söhlesini özüne siňdirýän, stratosferada ýerleşen gatlagy;

ozon gatlagyny goramak – ozon gatlagynyň dargamagyň önüni almak we ony dikeltmek boýunça döwlet edaralary, ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan ozon gatlagynyň dargamagy bilen döreýän amatsyz netijelerden adamyň saglygyny we daşky gurşawy goramak maksady bilen amala aşyrylýan çäreleriň ulgamy;

ozon dargadyjy madda – ozon gatlagyny goramak hakynda 1985-nji ýylyň 22-nji martyndaky Wena konwensiýasynyň (mundan beýläk – Wena konwensiýasy) 1-nji goşundysynda we ozon gatlagyny dargadyjy maddalar boýunça 1987-nji ýylyň 16-njy sentýabryndaky Montreal teswirnamasynyň (mundan beýläk – Montreal teswirnamasy) A, B, C, E goşundylaryndaky maddalaryň sanawynda görkezilen, özbaşdak ýa-da garyndyda bolan islendik himiki madda;

ozon howpsuz madda – ozon gatlagyna ýaramaz täsiri azaldýan, ýok edýän ýa-da onuň önüni alýan islendik himiki madda;

ozon howpsuz tehnologiýalar – peýdalanylmagy ozon dargadyjy maddalaryň zyýyndylaryny azaltmaga ýa-da düýbünden ýok etmäge mümkinçilik berýän tehnologiýalar;

resirkulýasiýa – ozon dargadyjy maddalaryň gaýtadan peýdalanmak maksady bilen işlenilmegi;

ozon dargadyjy maddalar bilen iş alnyp barylmagy – ozon dargadyjy maddalaryň peýdalanylmagy bilen baglanyşykly öndürmek, satyn almak (satmak), daşamak, saklamak, import etmek, eksport etmek, galyndysyny gaýtadan işläp peýdalanmak (zyýansyzlandyrmak), resirkulýasiýa we işiň beýleki görnüşleri;

ozon dargadyjy maddalary sarp etmek – Türkmenistanda öndürilen we beýleki döwletlerden import edilen ozon dargadyjy maddalaryň umumy mukdary, beýleki döwletlere eksport edilen ozon dargadyjy maddalar muňa degişli däldir;

ozon gatlagynyň monitoringi – ozon gatlagynyň ýagdaýyna gözegçilik ediş ulgamy, şeýle hem onuň üýtgemelerine baha hem-de çaklama berilmegi;

ozon dargadyjy maddalaryň galan mukdary - Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda sarp edilmegi gadagan edilenden soň Türkmenistanda bar bolan ozon dargadyjy maddalaryň umumy mukdary.

2-nji madda. Ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybarat.

2. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanundakydan başga kadalalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

II bab. Döwlet edaralarynyň ozon gatlagyny goramak babatdaky ygtyýarlylygy

3-nji madda. Ozon gatlagyny goramak babatdaky işiň döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmegi

1. Şu aşakdakylar ozon gatlagyny goramak babatdaky işiň döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmeginiň esasy wezipeleri we ugurlary bolup durýar:

1) Wena konwensiyasynyň, Monreal teswirnamasynyň we Türkmenistanyň ozon gatlagyny goramak hakyndaky beýleki halkara şertnamalarynyň hem-de ylalaşyklarynyň ýerine ýetirilmeginiň hukuk, ykdysady, guramaçylyk we tehniki taýdan üpjün edilmegi;

2) ozon dargadyjy maddalaryň, we ozon dargadyjy maddalary saklaýan we önümleriň sanawlarynyň Monreal teswirnamasynyň taraplary tarapyndan kabul edilýän we Türkmenistan tarapyndan tassyklanlan üýtgetmelere laýyklykda takyklanylmagy;

3) ozon dargadyjy maddalar we olary saklaýan önümler bilen iş alyp barmaga bolan çäklendirmeleriň we gadaganlyklaryň girizilmegi;

4) Türkmenistanda ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmagyň tertibiniň bellenişmegi;

5) ozon dargadyjy maddalaryň we (ýa-da) düzüminde ozon dargadyjy maddalary bolan önümleriň eksporty, importy we öndürilişi bilen baglanyşykly işiň ygtyýarlylandyrylmagy;

6) ozon gatlagyny goramak boýunça çäreleriň maliýeleşdirilmeginiň we maddy-tehniki üpjünçiliginiň guralmagy;

7) ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň döwlet edaralary, ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý edilişine gözegçiligiň üpjün edilmegi;

8) ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilik çäreleriniň ulanylmagy;

9) maglumatlary alyşmak, ozon gatlagyny goramaga gönükdirilen, ylalaşylan çäreleri işläp düzmek we durmuşa geçirmek maksady bilen halkara hyzmatdaşlygynyň amala aşyrylmagy;

10) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak babatdaky maglumatyň erkin elýeterlilikiniň üpjün edilmegi.

2. Ozon gatlagyny goramak babatdaky işiň döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmegini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary öz ygtyýarlyklarynyň şu Kanunda kesgitlenen çäklerinde amala aşyrýarlar.

4-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ozon gatlagyny goramak babatda ygtyýarlylygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) ozon gatlagyny goramak boýunça döwlet maksatnamalaryny kabul edýär;

2) Türkmenistanda sarp etmek üçin çäklendirilen ýa-da gadagan edilen ozon dargadyjy maddalaryň Sanawyny tassyklaýar;

3) Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda ozon dargadyjy maddalaryň mukdarynyň we sarp edilişiniň kemeldilmeginiň (bes edilmeginiň) möhletlerini kesgitleýär;

4) işi ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport, import etmek we öndürmek bilen baglanyşykly, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslary hem-de hususy telekeçileri ygtyýarlylandyrmagyň tertibini kesgitleýär;

5) ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmegiň tertibini kesgitleýär;

6) Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda ozon dargadyjy maddalaryň sarp edilmegine çäklendirmeleri belleýär;

7) ozon dargadyjy maddalaryň we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleriň eksportyna, importyna we öndürilmegine ygtyýarnama üçin tölegiň möçberini belleýär;

8) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ozon gatlagyny goramak babatda gaýry ygtyýarlyklary amala aşyrýar.

5-nji madda. Ozon gatlagyny goramak babatda ygtyýarly döwlet edarasynyň ygtyýarlylygy

Ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy:

1) ozon gatlagyny goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyny we ýerine ýetirilmegini guraýar hem-de utgaşdyrýar;

2) ygtyýarnama bolan mahalynda Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulanlardan başga ýagdaýlarda ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmek üçin bir gezeklik rugsatlary berýär;

3) ozon gatlagynyň goraluşyna, şol sanda ozon dargadyjy maddalaryň sarp edilişine döwlet gözegçiligini, şeýle hem ozon dargadyjy maddalary resirkulýasiýa etmek we galyndysyny gaýtadan işläp peýdalanmak maksady bilen öz wagtynda ýygnamak we olaryň galan mukdaryny saklamak boýunça çäreleriň işlenip düzülişine we ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyrýar;

4) eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslara hem-de hususy telekeçilere Türkmenistanyň ozon gatlagyny goramak hakynda kanunçylygynyň ýüze çykarylan bozulmalaryny ýok etmek boýunça ýerine ýetirilmegi hökmany bolan teklipnamalary berýär;

5) eger aýry-aýry önümçilikleriň, sehleriň we beýleki obýektleriň ulanylmagy Türkmenistanyň ozon gatlagyny goramak hakynda kanunçylygyny bozmak bilen amala aşyrylýan bolsa, onda olaryň ulanylmagyny çäklendirmek ýa-da duruzmak hakynda kararlar kabul edýär;

6) eger aýry-aýry önümçilikleriň, sehleriň we beýleki obýektleriň işi we ulanylmagy ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň ençeme gezek ýa-da gödek bozulmalary bilen amala aşyrylýan bolsa, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslaryň hem-de telekeçileriň işiniň bes edilmegi hakynda degişli döwlet edaralaryna, ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralaryna tekliplerini we (ýa-da) kazyýete talaplaryny iberýär;

7) eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslar we hususy telekeçiler tarapyndan ozon dargadyjy maddalaryň sarp edilişiniň hasabyny ýöretmegiň we ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak boýunça hasabatlylygy amala aşyrmagyň tertibini kesgitleýär;

8) ozon dargadyjy maddalar dolanyşykdan gutarnykly çykarylýança olaryň Türkmenistanda galan mukdarynyň hasabyny ýöredýär;

9) ozon gatlagyny goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

10) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ozon gatlagyny goramak babatda beýleki ygtyýarlyklary amala aşyrýar.

6-njy madda. Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň ozon gatlagyny goramak babatda ygtyýarlyklary

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary ozon gatlagyny goramak babatda öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde:

1) ozon gatlagyny goramak boýunça ýerli maksatnamalarynyň we çäreleriň işlenip düzülmegini guraýarlar, olary tassyklaýarlar we ýerine ýetirilmegi boýunça işi utgaşdyrýarlar;

2) eýeçiliginiň görnüşlerine garamazdan telekeçi ýuridik şahslar we hususy telekeçiler tarapyndan ozon gatlagyny goramak boýunça, şol sanda resirkulýasiýa we galyndysyny gaýtadan işläp peýdalanmak maksady bilen ozon dargadyjy maddalary öz wagtynda ýygnamak we olary saklamak boýunça çäreleriň işlenip düzülişine we ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyrýarlar;

3) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ozon gatlagyny goramak babatda gaýry ygtyýarlyklary amala aşyrýarlar.

III bab. Ozon gatlagyny goramak boýunça işiň esasy ugurlary

7-nji madda. Ozon gatlagyny goramak boýunça çäreler

Ozon gatlagyny goramak boýunça çäreler şu aşakdakylary göz önünde tutýar:

1) ozon gatlagyny goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň we çäreleriniň işlenip düzülmegini we durmuşa geçirilmegini;

2) ozon gatlagyny goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň we çäreleriniň Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň, ozon gatlagyny goramak baradaky halkara gaznalarynyň serişdeleriniň we Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik gaýry çeşmeleriň hasabyna maliýeleşdirilmegini;

3) eýeçiliginiň görnüşine garamazdan ozon howpsuz maddalary we tehnologiýalary peýdalanmaga geçmegi amala aşyrýan telekeçi ýuridik şahslara we telekeçilere Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda karzlaşdyrmagyň ýeňillikli düzgüniniň berilmegini;

4) Türkmenistanyň kanunçylygyna ters gelmeýän, ozon gatlagyny goramaga gönükdirilen beýleki çäreleri.

8-nji madda. Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslaryň we hususy telekeçileriň ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barýan wagtlaryndaky borçlary

1. Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslar we hususy telekeçiler ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barýan wagtlarynda şu aşakdakylara borçludyr:

1) Türkmenistanyň ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak boýunça kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge;

2) resirkulýasiýa ýa-da peýdaly ulanmak maksady bilen ozon dargadyjy maddalary öz wagtynda ýygnamak we olary saklamak boýunça çäreleri işläp taýýarlamaga we ýerine ýetirmäge;

3) döwlet edaralarynyň ygtyýarly wezipeli adamlarynyň talap etmegi boýunça gözegçiligi amala aşyrmagy üçin bar bolan ozon dargadyjy maddalary we ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümi, şeýle hem ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak boýunça resminamalary görkezmäge;

4) ozon dargadyjy maddalary sarp etmegiň bellenen möçberlerinden geçmezlige;

5) ozon dargadyjy maddalaryň sarp edilişiniň hasabyny ýöretmäge hem-de şu Kanunyň 11-nji maddasynyň birinji bölegine laýyklykda olar bilen iş alyp barmak boýunça hasabaty amala aşyrmaga.

2. Ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümi öndürýän, eksport we (ýa-da) import edýän, eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslar we hususy telekeçiler şu aşakdakylara borçludyr:

- önümiň ýüzüne "Ozon üçin zyýanly" diýen ýazgyny ýazmaga we içinde ozon dargadyjy maddalar ýa-da ozon dargadyjy maddalary saklaýan önüm saklanýan ýa-da daşalýan gabyny şoňa meňzeş ýazgy bilen düşnükli belgilemäge;

- olaryň howpsuz saklanylmagyny we daşalmagyny üpjün etmäge;

- harydyň ýanyndaky resminamalarda, önümde saklanýan ozon dargadyjy maddalary hem goşmak bilen, ozon dargadyjy maddalaryň adyny we mukdaryny görkezmäge.

9-njy madda. Ozon dargadyjy maddalaryň we ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleriň ondan-oňa geçirilmegi

1. Ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmak bilen baglanyşykly iş Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ygtyýarlylandyrylmaga degişlidir.

2. Ozon dargadyjy maddalaryň we ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleriň eksport we import edilmegine eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslaryň we hususy telekeçileriň diňe ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmäge ygtyýarly edilen döwlet edaralary tarapyndan berilýän ygtyýarnamalary we bir gezeklik rugsatlary bolan mahalynda ýol berilýär, şu maddanyň başinji böleginde göz önünde tutulan halatlar muňa degişli däldir.

3. Ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmek üçin ygtyýarnamalary we bir gezeklik rugsatlary bermegiň tertibini, şeýle hem ozon dargadyjy maddalary ýa-da ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport etmegiň (import

etmegiň) rugsat berilýän mukdaryny Türkmenistanyň Ministrler Kabineti belleýär.

4. Monreal teswirnamasynyň taraplary bolup durmaýan döwletlere we şeýle döwletlerden ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmek üçin ygtyýarnamalaryň we degişlilikde bir gezeklik rugsatlaryň berilmegine ýol berilmeýär.

5. Türkmenistanda sarp etmek üçin çäklendirilen ýa-da gadagan edilen ozon dargadyjy maddalaryň Sanawyna goşulan ozon dargadyjy maddalary ýa-da ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri eksport we import etmek üçin ygtyýarnamalaryň we bir gezeklik rugsatlaryň berilmegi, eger şeýle önüm raýatlaryň getirýän şahsy emlägi bolsa we onuň mukdary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen ölçeglerden ýokary geçmese, talap edilmeýär.

10-njy madda. Ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmagyň düzgüni

1. Ozon dargadyjy maddalar bilen iş alnyp barlanda şu aşakdakylar gadagandyr:

1) Ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan berilýän ygtyýarnama we degişli bir gezeklik rugsat bolmazdan ozon dargadyjy maddalaryň we ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleriň eksporty we importy;

2) Türkmenistanda sarp etmek üçin çäklendirilen ýa-da gadagan edilen ozon dargadyjy maddalaryň Sanawyna goşulan ozon dargadyjy maddalar bilen bikanun iş alnyp barylmagy;

3) ozon dargadyjy maddalaryň atmosfera zyňylmagy;

4) Türkmenistanda sarp etmek üçin çäklendirilen ýa-da gadagan edilen ozon dargadyjy maddalaryň Sanawyna goşulan ozon dargadyjy maddalar bilen iş salşylmagy göz önünde tutulýan tehnologiýalar, enjamlar, maddalar we materiallar peýdalanylýan obýektleriň taslamasynyň düzülmeği, durkunyň täzelenmeği, tehniki taýdan gaýtadan enjamlaşdyrylmagy, giňeldilmegi, täze gurluşygy.

2. Ozon dargadyjy maddalaryň we enjamlaryň muzdsuz alynmagyna Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen halatlarda we tertipde ýol berilýär.

11-nji madda. Ozon dargadyjy maddalaryň sarp edilişiniň hasaba alnyşy we maglumat berlişi

1. Ozon dargadyjy maddalar bilen iş alyp barmaklygy amala aşyryýan eýeçiliginiň görnüşine garamazdan telekeçi ýuridik şahslar we hususy telekeçiler ozon dargadyjy maddalary sarp etmegiň hasabyny ýöredýärler we ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan bellenen tertipde olar bilen iş alyp barmak boýunça hasabatlylygy amala aşyryýarlar.

2. Ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy önümde saklanýan maddalary hem goşup, öndürilen, eksport we import edilen ozon dargadyjy maddalaryň görnüşleri we mukdary hakyndaky maglumatlary umumylaşdyrýar, ýyllyk hasabaty taýýarlaýar hem-de ony Ozon Kätipligine we Monreal teswirnamasynyň Köptaraply gaznasyna berýär.

12-nji madda. Ozon gatlagynyň monitoringi

1. Gidrometeorologiýa boýunça ygtyýarly döwlet edarasy ylmy-barlag institutlaryny we jemgyýetçilik birleşiklerini çekmek bilen, Türkmenistanyň çäginiiň üstündäki ozon gatlagynyň ýagdaýyna gözegçilik edýär hem-de onuň üýtgemelerine baha we çaklama bermekligi amala aşyýar.

2. Monitoringiň esasy wezipeleri şu aşakdakylardan ybarat:

1) Türkmenistanyň çäginiiň üstündäki ozon gatlagynyň ýagdaýyny we günüň ýer üstüne ultramelewşe şöhle saçyş derejesini ölçemek, oňa baha we çaklama bermek;

2) ozon gatlagynyň ýagdaýy hakyndaky maglumatlaryň bankyny döretmek we döwlet edaralaryna, köpçülikleýin habar beriş serişdelerine we gaýry gyzyklanýan taraplara maglumat bermek;

3) beýleki döwletleriň ygtyýarly edaralary we halkara guramalary bilen ozon gatlagynyň ýagdaýy hakynda maglumat alyşmak;

4) ozon gatlagynyň monitoringi babatda hünärmenleri taýýarlamak we olaryň hünärini ýokarlandyrmak.

13-nji madda. Ozon gatlagynyň goralysyna gözegçilik etmek

1. Ozon gatlagynyň goralysyna döwlet gözegçiligi ozon gatlagyny goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy we beýleki ygtyýarly döwlet edaralary tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde amala aşyrylýar.

2. Ozon gatlagyny goramak babatda pudak edarasynyň gözegçiligi tabynlygyndaky kärhanalar we edaralar tarapyndan ozon gatlagyny goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň, ozon gatlagyny goramak boýunça maksatnamalaryň we çäreleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek maksady bilen ýokarda durýan edaralar tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Ozon gatlagyny goramak babatda önümçilik gözegçiligi ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

4. Jemgyýetçilik başlangyjy boýunça ozon gatlagyny goramak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi amala aşyrylyp bilner.

IV. bap. Jemleýji düzgünler

14-nji madda. Jedelleriň çözlüşi

Ozon gatlagynyň goralmagynyň meseleleri bilen baglanyşykly jedeller Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çözülýär.

15-nji madda. Ozon gatlagynyň goralmagy babatdaky hukuk bozulmalarynyň görnüşleri we jogapkärçiligi

1. Şu aşakdakylary etmekde, ýagny:

1) Türkmenistanda sarp etmek üçin gadagan edilen ozon dargadyjy maddalary öndürmekde;

2) ozon dargadyjy maddalary we (ýa-da) ozon dargadyjy maddalary saklaýan önümleri Türkmenistanyň çäğine bikanun getirmekte we (ýa-da) onuň çäğinden daşyna çykarmakda;

3) ozon dargadyjy maddalaryň atmosfera zyňylmagynda, muňa aerozol önüminiň, ýangyn söndüriş serişdeleriniň we düzüminde sarp etmek üçin gadagan edilmedik ozon dargadyjy maddalary saklaýan gaýry önümleriň wezipesi boýunça ulanylmagy arkaly şeýle maddalaryň atmosfera zyňylmagy degişli däldir;

4) ozon dargadyjy maddalaryň öz wagtynda ýygnalmagy we olaryň resirkulýasiýasy ýa-da galyndysyny gaýtadan işläp peýdalanmak maksady bilen saklanmagy boýunça çäreleriň görülmezliginde;

5) ozon gatlagynyň hapalanmagyna getiren ýa-da getirip biljek ozon dargadyjy maddalary daşamagyň, saklamagyň we ulanmagyň kadalaryny bozmakda;

6) atmosferanyň howasynyň we ozon gatlagynyň goralyşyna gözegçilik edýän edaralaryň teklipnamalaryny ýerine ýetirmezlikde, günäkär adamlar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

2. Türkmenistanyň kanunçylygynda ozon gatlagyny goramak babatdaky hukuk bozulmalarynyň beýleki görnüşleri üçin hem jogapkärçilik göz önünde tutulyp bilner.

16-njy madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen pursadyndan güýje girýär.

2. Türkmenistanyň şu Kanuna çapraz gelýän kanunlary we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary, onuň güýje giren gününden başlap bir aýdan gijä galman Kanuna laýyk getirilmäge degişlidir.

3. Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary şu Kanuna laýyk getirilýänçäler, olar şu Kanuna ters gelmeýändigine görä ulanylýar.

4. Şu Kanunyň herekete girizilmegi öň berlen ygtyýarnamalaryň ýatyrylmagyna we möhletleriniň üýtgemegine getirmeyär.

Aşgabat şäheri.

2009-njy ýylyň 15-nji awgusty.

№ 53-IV

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Radiasiýa howpsuzlygy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý.,

№ 3, 57-nji madda)

(Türkmenistanyň 29.08.2013 ý. № 429-IV Kanuny esasynda
girizilen üýtgetmeler bilen)

*Şu Kanun ilatyň we daşky gurşawyň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün
etmegiň hukuk esaslaryny kesgitleýär.*

I bap. Umumy düzgünler

1-nji madda. Ilatyň radiasiýa howpsuzlygy

Ilatyň radiasiýa howpsuzlygy (mundan beýläk – radiasiýa howpsuzlygy) – adamlaryň we geljekki nesilleriň saglygynyň hem-de janynyň, şeýle hem daşky gurşawyň ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň zyýanly täsirinden goraglylygynyň ýagdaýy.

2-nji madda. Türkmenistanyň radiasiýa howpsuzlygy hakyndaky kanuncylygy

1. Türkmenistanyň radiasiýa howpsuzlygy hakyndaky kanuncylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar hem-de ol şu Kanundan we Türkmenistanyň radiasiýa howpsuzlygynyň meselelerini düzgünleşdirýän beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybarat.

2. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenilen kadalardan başga kadalardan bellenilen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Esasy düşüňjeler

Şu Kanunyň maksatlarynda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

1) ionlaşdyryjy şöhle saçma – maddalardaky zaryadlanan bölejikleriň radioaktiw dargamagynda, ýadro öwürülmelerinde, togtamagynda emele gelýän hem-de gurşaw bilen özara täsirde bolanda dürli belgilerdäki ionlary emele getirýän şöhle saçma;

2) tebigy radiasiýa fony – kosmos şöhle saçmasy hem-de toprakda, suwda, howada, biosferanyň beýleki elementlerinde, şeýle hem azyk önümlerinde we adam bedeninde tebigy ýagdaýda ýaýran tebigy radionuklidleriň şöhlelendirmeginiň netijesinde döreýän şöhle saçmanyň mukdary;

3) tehnogen üýtgedilen radiasiýa fony – adamyň iş etmegi netijesinde üýtgemäge sezewar bolan tebigy radiasiýa fony;

4) ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerinden peýdalanyjylar (mundan beýläk – peýdalanyjylar) – ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerini agtaryp tapýan, öndürýän, işläp çykarýan, gaýtadan işleýän, peýdalanylýan, saklaýan, hyzmat edýän, daşaýan, zýýansyzlandyryýan we olary ýere gömmekligi amala aşyryýan ýuridik şahslar we fiziki şahslar;

5) gözegçilikde durýan zolak – adamlaryň radiasiýa gözegçiligi, zolaga goýberilmegi we ol ýerde ýaşamagy boýunça ýörite düzgünler hereket edýän çäk;

6) işgär (işgärler) – gös-göni ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bilen hemişe ýa-da wagtlaýyn işleýän fiziki şahs (şahslar);

7) radiasiýa heläkçiligi – adamlaryň bellenen ölçeglerden ýokary derejedäki şöhle tutulmaklaryna ýa-da daşky gurşawyň radioaktiw hapalanmagyna getirip biljek ýa-da getiren enjamlaryň näsazlygy, işgärleriň hereketleri (hereketsizligi), tebigy heläkçilikler ýa-da başga sebäpler zerarly ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmesiniň dolandyryşynyň ýitirilmegi;

8) radiasiýa goragy – radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegine gönükdirilen sanitariýa-gigiýena, taslama-konstruktorçylyk, tehniki we guramaçylyk çäreleriniň toplumu;

9) radiasiýanyň monitoringi – ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleriniň ulanylýan desgalarynda, şonuň ýaly-da daşky gurşawda radiasiýa ýagdaýyna zzygiderli gözegçilik edilmegi.

4-nji madda. Radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmeginiň ýörelgeleri

Radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmeginiň esasy ýörelgelerine şular degişlidir:

1) kadalaşdyryş ýörelgesi – adamlaryň ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň ähli çeşmelerinden şöhlenenmesiniň bir adama düşýän mukdarynyň ýol berilýän çäklerinden ýokary geçilmezligi;

2) esaslandyryş ýörelgesi – ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleriniň ulanylmagy boýunça adam we jemgyýet üçin getirýän peýdasy tebigy radiasiýa fonuna goşmaça şöhlenenmäniň ýetirip biljek zýýanynyň töwekgelliginden geçmeýän işleriň ähli görnüşleriniň gadagan edilmegi;

3) gowulaşdyryş ýörelgesi – ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleriniň islendigi ulanylan mahalynda şöhläniň bir adama düşýän mukdarynyň ykdysady we sosial sebäpleriniň hem-de şöhlenenmä sezewar bolýan adamlaryň sanynyň göz önünde tutulmagy bilen mümkin bolan iň pes we ýetip bolýan derejesinde saklanylmagy;

4) heläkçilik bolanda gowulaşdyryş ýörelgesi – heläkçilige uçralan ýagdaýda zýýanyň deregine köp peýda getirer ýaly kabul edilýän gowulaşdyryş çäreleri.

II bap. Radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmeginiň döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmegi

5-nji madda. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda döwlet düzgünleşdirmesini amala aşyran edaralar

Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda döwlet düzgünleşdirmesi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

6-njy madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda:

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda döwlet syýasatyny kesgitleýär;

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet tarapyndan dolandyrmagyň bir bitewi ulgamyny döredýär we onuň işlemegini üpjün edýär;

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda döwlet tarapyndan düzgünleşdirmegi üpjün edýän ýerine ýetiriji döwlet häkimiýet edaralaryny, olaryň özara gatnaşyklarynyň tertibini we wezipeleriniň aýdyňlaşdyrylmagyny kesgitleýär;

radiasiýa howpsuzlygynyň düzgünlerini tassyklaýar;

Türkmenistanyň çäginde radiasiýanyň ýagdaýyny barlaýar;

zerurlyk ýüze çykan halatynda radiasiýa taýdan hapalanyan zolaklarda ilatyň ýaşamagynyň aýratyn düzgünlerini girizýär;

radiasiýa heläkçiliginiň ýüze çykma howpy abanan halatynda, şeýle-de radiasiýa heläkçiligini we onuň netijelerini ýok etmek boýunça gysgagly çäreleri kabul edýär;

ilata radiasiýanyň ýagdaýy we radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça görülýän çäreler hakynda habar berýär;

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda Türkmenistanyň halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyýar;

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky öz ygtyýarlylygyna degişli başga ygtyýarlyklary amala aşyýar.

7-nji madda. Döwlet ýerine ýetiriji häkimiýet edaralarynyň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky ygtyýarlyklary

Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary öz ygtyýarlylygynyň çäklerinde:

- 1) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek boýunça çäreleri amala aşyrýarlar;
- 2) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet maksatnamalaryny işläp düzýärler we durmuşa geçirýärler;
- 3) Türkmenistanyň çäginde radiasiýa ýagdaýynyň barlagyny, gözegçiligini we monitoringini hem-de ilatyň şöhlenmeginiň mukdaryny hasaba almagy amala aşyrýarlar;
- 4) ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleriniň ondan-oň geçirilişini barlamaklygy amala aşyrýarlar;
- 5) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça sanitariýa düzgünlerini, kadalaryny, gigiýena ölçeglerini, döwlet standartlaryny, gurluşyk kadalaryny we düzgünlerini, zähmeti goramagyň düzgünlerini we radiasiýa howpsuzlygynyň meselelerini düzgünleşdirýän gaýry resminamalary işläp düzýärler we tassyklaýarlar;
- 6) radiasiýa howpsuzlygyny seljeryärler we oňa baha berýärler;
- 7) radiasiýa heläkçiliginiň ýüze çykma howpy abanan halatynda, şeýle hem radiasiýa heläkçiligini we onuň netijelerini ýok etmek boýunça gys sagly çäreleriň guralmagyna we geçirilmegine gatnaşýarlar;
- 8) ilata radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda bilim bermegi amala aşyrýarlar;
- 9) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda öz ygtyýarlylygyna degişli edilen başga ygtyýarlyklaryny amala aşyrýarlar.

8-nji madda. Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralarynyň we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda ygtyýarlyklary

Ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet edaralary ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary bilen bilelikde radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda:

radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda çäkler boýunça maksatnamalary işläp düzýärler we durmuşa geçirýärler;

degişli çäkte hukuk, guramaçylyk, inžener-tehniki, sanitariýa-gigiýena, lukmançylyk-öňüni alyş, terbiýeçilik, umumy bilim beriş häsiýetli çäreler toplumynyň geçirilmegini üpjün edýärler;

öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde degişli çäkdäki radiasiýanyň ýagdaýyny barlamagy, gözegçiligini we monitoringini amala aşyrýarlar;

radiasiýa heläkçiliginiň ýüze çykma howpy abanan halatynda gys sagly çäreleriň guralmagyna we geçirilmegine gatnaşýarlar;

öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda raýatlaryň hukuklarynyň amala aşyrylmagy we goralmagy hem-de döwletiň bähbitleriniň berjaý edilmegi üçin şertleri üpjün edýärler;

degişli çäkdäki radiasiýa heläkçilikleriniň netijelerini ýok etmek boýunça çäreleriň amala aşyrylmagyna gatnaşýarlar;

öz ygtyýarlylygynyň çäklerinde radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda başga ygtyýarlyklary amala aşyrýarlar.

9-njy madda. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça barlag we gözegçilik edilmegi

1. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet barlagy hem-de gözegçiligi ygtyýarly ýerine ýetiriji döwlet häkimiýet edaralary tarapyndan, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary bilen bilelikde öz ygtyýarlylygynyň çäklerinde amala aşyrylýar.

2. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça önümçilik barlagy peýdalanyjylyk tarapyndan radiasiýanyň fonuna yzygiderli gözegçilik etmek arkaly geçirilýär.

3. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça jemgyýetçilik barlagy jemgyýetçilik birleşikleri tarapyndan amala aşyrylýar.

10-njy madda. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet kadalaşdyrmasy

1. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet kadalaşdyrmasy sanitariýa düzgünleriniň, kadalarynyň, gijgýena ölçegleriniň, radiasiýa howpsuzlygynyň düzgünleriniň, döwlet standartlarynyň, gurluşyk kadalarynyň we düzgünleriniň, zähmeti goramagyň düzgünleriniň, radiasiýa howpsuzlygy boýunça görkezme beriji, ugrukdyryjy, usulyýet we gaýry resminamalarynyň ýola goýulmagy arkaly amala aşyrylýar. Görkezilen namalar şu Kanunyň düzgünlerine ters gelmeli däldir.

2. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça sanitariýa düzgünleri, kadalary we gijgýena ölçegleri sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde tassyklanylýar.

3. Radioaktiw maddalar we beýleki ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bilen işlenen mahalynda radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegine bildirilýän talaplary düzgünleşdirýän düzgünler her bir peýdalanyjy üçin olaryň ýerine ýetirýän işleriniň aýratynlyklary we şertleri hasaba alnyp kesgitlenilýär we sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

4. Radiasiýa howpsuzlygynyň meseleleri boýunça döwlet standartlary, gurluşyk kadalary we düzgünleri, zähmeti goramagyň düzgünleri, görkezme beriji, ugrukdyryjy, usulyýet we gaýry resminamalar öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde we Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ygtyýarlyk berlen degişli döwlet edaralary tarapyndan tassyklanylýar.

11-nji madda. Ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerini ulanmak bilen baglanyşykly işleriň we hyzmatlaryň amala aşyrylmagy

Radioaktiw maddalary we materiallary hem-de ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň başga çeşmelerini öndürmek, tehniki hyzmat etmek, bejermek,

daşamak, saklamak, ammarlaşdyrmak bilen baglanyşykly işler we hyzmatlar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

III bab. Radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegine bildirilýän umumy talaplar

12-nji madda. Radioaktiw galyndylaryň saklamak hem-de ýere gömmek maksady bilen Türkmenistana getirilmeginiň gadagan edilmegi

Radioaktiw galyndylaryň saklamak hem-de ýere gömmek maksady bilen Türkmenistana getirilmegi gadagan edilýär.

13-nji madda. Radiasiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermek

1. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreler meýilnamalaşdyrylanda, çözümler kabul edilende we çäreler geçirilende, agzalan çäreleriň netijeliligi seljerilende döwlet edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, şeýle hem peýdalanyjylyk tarapyndan radiasiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermek geçirilýär.

2. Radiasiýa howpsuzlygyna baha bermek şu aşakdaky esasy görkezijiler boýunça amala aşyrylýar:

- 1) daşky gurşawyň radioaktiw hapalanmagynyň häsiýetlendirilmegi;
- 2) radiasiýa howpsuzlygy boýunça çäreleriň netijeliliginiň derejesi;
- 3) radiasiýa heläkçilikleriniň ähtimallygy we olaryň çak edilýän gerimi;
- 4) radiasiýa heläkçilikleriniň we olaryň netijeleriniň ýok edilmegine taýýarlygyň derejesi;
- 5) ilatyň aýry-áýry toparlarynyň ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň ähli çeşmelerinden alýan şöhlenenmesiniň mukdarlary;
- 6) şöhlenenmäniň bellenen aňryçäk mukdaryndan artyk şöhlenenmä sezewar bolan adamlaryň sany.

14-nji madda. Ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bilen iş alnyp barlanda radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegine bildirilýän talaplar

Ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bilen iş alnyp barlanda olardan peýdalanyjylyk şu aşakdakylara borçludyr:

- 1) şu Kanunyň we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryny, şeýle hem radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça kadalary, düzgünleri we ölçegleri berjaý etmäge;
- 2) radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi boýunça çäreleri meýilnamalaşdyrmaga we amala aşyrmaga;

3) ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bolup durýan täze (täzeleşdirilen) önümiň, materiallaryň we maddalaryň, tehnologiýa prosesleriniň we önümçilikleriň adamyň saglygy üçin radiasiýa howpsuzlygyny esaslandyrmak boýunça işleri geçirmäge;

4) peýdalanyjylaryň iş ýerlerindäki, jaýlaryndaky, çäklerindäki we gözegçilikdäki zolaklarda yzygiderli önümçilik gözegçiligini amala aşyrmaga;

5) işgärleriň şöhlenenmeginiň bir adama düşýän mukdaryna gözegçiligi we onuň hasabyny ýöretmäge;

6) ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmeleri bilen mydama ýa-da wagtlaýyn iş alyp barýan adamlary radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň meseleleri boýunça taýýarlamaklygy we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda olaryň hünär synagyny geçirmäge;

7) işgärleriň deslapky (işe giren mahalynda) we işiň barşynda wagtal-wagtal geçirilýän lukmançylyk gözegçiliklerini guramaga;

8) işgärlere olaryň iş ýerlerindäki ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň derejeleri we olaryň alan bir adama düşýän şöhlenenmesiniň möçberi hakynda yzygiderli habar bermäge;

9) radiasiýa howpsuzlygy boýunça döwlet barlagyny we gözegçiligini amala aşyrmaga ygtyýarly döwlet edaralaryna, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralaryna heläkçilik ýagdaýlary, tehnologik düzgüniň bozulmalary, radiasiýa howpuny döredýän ýokary radiasiýa fony bolan önümiň getirilmegi hakynda öz wagtynda habar bermäge;

10) degişli ygtyýarly döwlet edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň wezipeli adamlarynyň radiasiýa howpsuzlygy boýunça netijenamalaryny, kararlaryny, görkezmelerini ýerine ýetirmäge;

11) raýatlaryň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmäge.

15-nji madda. Tebigy radionuklidler täsir edýän mahalynda radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

1. Adamlaryň radonyň, onuň dargamagynyň düzüm bölekleriniň, şeýle hem uzak ömürlü tebigy radionuklidleriň täsiri netijesinde ýaşaaýyş we önümçilik jaýlarynda şöhlenenmegi bellenen ölçeglerden geçmeli däldir.

2. Adamlary tebigy radionuklidleriň täsirinden goramak maksady bilen şular amala aşyrylmalydyr:

1) jaýlaryň we desgalaryň gurluşygy üçin ýer bölekleriniň radonyň toprakdan bölünip çykmagynyň we tebigy radionuklidleriň gamma-şöhle saçmasynyň derejesini hasaba almak bilen saýlanyp alynmagy;

2) jaýlaryň we desgalaryň howasyna radonyň düşmezligi hasaba alnyp, taslamalarynyň düzülmegi we gurluşygynyň alnyp barylmagy;

3) gurluşyk materiallaryň önümçilik barlagynyň geçirilmegi, jaýlaryň we desgalaryň howasynda radonyň we tebigy radionuklidleriň gamma-şöhle saçmasynyň bolmagynyň howpsuz derejesiniň hasaba alynmagy bilen ulanmaga kabul edilmegi;

4) jaýlaryň we desgalaryň olarda radonyň we tebigy radionuklidleriň gamma-şöhle saçmasynyň howpsuz derejesiniň bolmagy hasaba alnyp ulanylmagy.

3. Jaýlarda we desgalarda radonyň we tebigy radionuklidleriň gamma-şöhle saçmasynyň bolmagynyň derejesiniň azaldylmagy arkaly kadalyk görkezijileri gazanmak mümkin bolmadyk mahalynda olary ulanmagyň häsiýeti üýtgedilmelidir.

4. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň talaplaryny ödäp bilmeýän gurluşyk materiallaryny we önümlerini ulanmak gadagan edilýär.

16-njy madda. Iýmit önümleriniň we agyz suwunyň radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

Azyk çig maly, iýmit önümleri, agyz suwy we taýýarlanan, saklanan, daşalan we ýerlenen mahalynda olar bilen galtaşýan materiallar we önümler radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň talaplaryna laýyk gelmelidirler we şu Kanuna laýyklykda önümçilik barlagyna degişlidirler.

17-nji madda. Lukmançylyk rentgen-radiologiýa işleri geçirilende raýatlaryň radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

1. Lukmançylyk rentgen-radiologiýa işleri geçirilende raýatlary goramagyň serişdelerinden peýdalanylmalydyr.

Lukmançylyk rentgen-radiologiýa işleri geçirilende raýatlaryň şöhlenenme mukdary radiasiýa howpsuzlygy babatda ulanylýan kadalara, düzgünlere we kadalyk görkezijilere laýyk gelmelidir.

2. Raýatyň talaby boýunça lukmançylyk rentgen-radiologiýa işleri geçirilende oňa şöhlenenmäniň garaşylýan ýa-da onuň kabul edýän mukdary hem-de mümkin bolup biljek netijeleri hakynda doly maglumat berilýär.

3. Raýatyň lukmançylyk rentgen-radiologiýa işlerinden boýun gaçyrmaga haky bardyr, muňa epidemiologiýa babatda howply keselleri ýüze çykarmak maksady bilen geçirilýän önümi alyş barlaglary degişli dälendir.

18-nji madda. Şöhlenenmäniň bir adama düşýän mukdaryny barlamak we hasaba almak

Adamlaryň ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerinden peýdalynanda, lukmançylyk rentgen-radiologiýa işleri geçirilende alan, şeýle hem tebigy radiasiýa we tehnogen üýtgedilen radiasiýa fony bilen şertlendirilen şöhlenenmesiniň bir adama düşýän mukdaryny barlamak we ony hasaba almak saglygy goraýyş çygrynda ygtyýarly döwlet edarasy

tarapyndan kesgitlenen tertipde döredilýän şöhlenenmäniň bir adama düşýän mukdarynyň ýeke-täk döwlet barlag we hasaba alyş ulgamynyň çäklerinde amala aşyrylýar.

IV bap. Radiasiýa heläkçiliginde radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

19-njy madda. Ilatyň we işgärleriň radiasiýa heläkçiliginden goralmagy

Radiasiýa heläkçiligi bolup biljek kärhanalarda, guramalarda, edaralarda we beýleki obýektlerde şularyň bolmagy hökmanydyr:

1) bolup biläýjek radiasiýa heläkçilikleriniň sanawy, olaryň netijeleriniň hem-de radiasiýa ýagdaýynyň döremeginiň çaklamalary;

2) radiasiýa heläkçiligi ýüze çykan mahalynda çözgütleri kabul etmek üçin zerur ölçegler (kriteriler);

3) işgärleri we ilaty radiasiýa heläkçiliginden we onuň netijelerinden goramak boýunça radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet barlagyny we gözegçiligini amala aşyran ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary bilen ylalaşylan çäreleriň meýilnamasy;

4) işgärlere we ilata habar bermek we radiasiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek üçin serişdeler;

5) radiasiýanyň ýetiren zeperleriniň önüni almagyň we radiasiýa heläkçiliginde jebir çekenlere lukmançylyk kömegini bermegiň medisina serişdeleri;

6) işgärleriň hataryndan heläkçilikde halas ediş birlikleriniň döredilmegi.

20-nji madda. Radiasiýa heläkçiligi bolan mahalynda peýdalanyjylaryň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça borçlary

Ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerini ulanmak bilen işi amala aşyran peýdalanyjy radiasiýa heläkçiligi bolan halatynda şulara borçludyr:

1) işgärleri we ilaty radiasiýa heläkçiliginden we onuň netijelerinden goramak boýunça çäreleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge;

2) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça döwlet barlagyny we gözegçiligini amala aşyran ygtyýarly döwlet edaralaryna, şeýle-de ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralaryna, ýokary derejeli şöhlenenmäniň bolup biljek çäkleriniň ilatyna radiasiýa heläkçiligi hakynda habar bermäge;

3) radiasiýa heläkçiliginde ejir çekenlere lukmançylyk kömegini bermek boýunça çäreleri görmäge;

4) radioaktiw hapalanmanyň ojagyny çäklendirmäge we daşky gurşawda radioaktiw maddalaryň ýaýramagynyň önüni almaga;

5) radiasiýa heläkçiligi mahalynda radiasiýa heläkçiliginiň artyşynyň we radiasiýanyň ýagdaýynyň üýtgeýişiniň seljermesini geçirmäge we çaklamany taýýarlamaga;

6) ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerini ulanmak bilen iş alyp barýan peýdalanyjynyň çäginde radiasiýa heläkçiligi ýok edilenden soň radiasiýanyň ýagdaýynyň kadalaşdyrylmagy boýunça çäreleri görmäge.

21-nji madda. Radiasiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek üçin işe çekilýän raýatlaryň meýilnamalaşdyrylýan ýokary şöhlenenmesi

1. Radiasiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek, heläkçilikde halas ediş işleri we dezaktiwasiýa üçin işe çekilýän raýatlaryň meýilnamalaşdyrylýan ýokary şöhlenenmesi diňe adamlary halas etmek we olaryň has köp şöhle tutulmagynyň önüni almak zerurlygy bilen şertlendirilip bilner.

2. Radiasiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek üçin işe çekilýän raýatlaryň meýilnamalaşdyrylýan ýokary şöhlenenmesine olaryň meýletin razylygynda we şöhle tutulmagynyň mümkin bolup biljek mukdary hem-de saglygy we jany üçin töwekgelligi hakynda önünden habar bermek bilen, ömrüniň dowamynda bir gezek ýol berilýär.

V bap. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň radiasiýa howpsuzlygy boýunça hukuklary we borçlary

22-nji madda. Raýatlaryň radiasiýa howpsuzlygyna bolan hukuklary

Türkmenistanyň raýatlarynyň, Türkmenistanyň çäginde ýaşayan daşary ýurt raýatlarynyň we raýatlygy bolmadyk adamlaryň radiasiýa howpsuzlygyna bolan hukuklary bardyr. Bu hukuk adamyň bedenine ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň bellenen kadalardan we ölçeglerden ýokary derejedäki radiasiýa täsiriniň önüni almak boýunça çäreler toplumynyň geçirilmegi, şeýle hem ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň çeşmelerinden peýdalanmak bilen iş alyp barýan raýatlar we peýdalanyjylar tarapyndan radiasiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegine bildirilýän talaplaryň ýerine ýetirilmegi bilen üpjün edilýär.

23-nji madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň maglumat almaga bolan hukugy

Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmede

ygtyýarly döwlet edaralarynyň we köpçülikleýin habar beriş serişdeleriniň üsti bilen radiasiýa howpsuzlygy boýunça dogry maglumat almaga hukugy bardyr.

24-nji madda. Raýatlaryň janyna, saglygyna we emlägine ionlaşdyryjy şöhle saçma, şeýle hem radiasiýa heläkçiligi netijesinde şöhlenen bilen şertlendirilen ýetirilen zyýanyň (zeleliň) öweziniň dolunmagyna bolan hukugy

1. Raýatlaryň öz janyna, saglygyna we emlägine ionlaşdyryjy şöhle saçmanyň, şeýle hem radiasiýa heläkçiligi netijesinde bellenen çäkleriň mukdaryndan ýokary şöhlenenmege bilen şertlendirilen ýetirilen zyýanyň (zeleliň) öweziniň dolunmagyna hukugy bardyr.

2. Adamlaryň janyna we saglygyna radiasiýanyň täsir etmeginiň ýetiren zyýanyň (zeleliň) öwezini dolmaklygyň görnüşleri, möçberleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen belleniýär.

25-nji madda. Raýatlaryň radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatda borçlary

Türkmenistanyň raýatlary, Türkmenistanyň çäginde ýaşayan daşary ýurt raýatlary we raýatlygy bolmadyk adamlar şulara borçludyr:

- 1) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky talaplary berjaý etmäge;
- 2) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreleriň durmuşa geçirilmegine gatnaşmaga;
- 3) radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça ygtyýarly döwlet edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň talaplaryny ýerine ýetirmäge.

26-njy madda. Şu Kanunyň bozulanlygy üçin jogapkärçilik

Şu Kanunyň bozulmagynda günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

27-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

Aşgabat şäheri.

2009-njy ýylyň 15-nji awgusty.

№ 56-IV

TÜRKMENISTANYŇ SANITARIÝA KODEKSI

2009-njy ýylyň 21-nji noýabry

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2009 ý.,

№4, 77-nji madda)

(Göçürmeler)

Şu Kodeks ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmegiň, raýatlaryň oňaýly daşky gurşawa bolan hukuklarynyň, raýatlaryň olar bilen baglanyşykly başga hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň durmuşa geçirilmeginiň hem-de goralmagynyň hukuk, ykdysady hem-de durmuş şertlerini kesgitleýär.

I BÖLÜM. UMUMY DÜZGÜNLER

7-nji madda. Ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygy we ony üpjün etmegiň esaslary

Ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygy aşakdakylar arkaly üpjün edilýär:

1) ilatyň saglygyny berkitmek we keselleriň önüni almak, adamyň ýaşayan gurşawyny hem-de onuň ýaşayyş şertlerini sagdynlaşdyrmak baradaky döwlet, sebit we belli maksada gönükdirilen maksatnamalary işläp düzmek we durmuşa geçirmek;

2) raýatlaryň öz saglygyny goramaga hukugyny durmuşa geçirmäge, şeýle hem şol hukugynyň kepillendirilmegini üpjün etmäge gönükdirilen guramaçylyk, hukuk we kanunçylyk häsiýetli çäreleriň toplumyny amala aşyrmak;

3) durmuş-gigiýena monitoringini geçirmek;

4) ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek babatynda ylmy barlaglary geçirmek;

5) ýokanç keselleriň, köpçülikleýin ýokanç däl keselleriň (zäherlenmeleriň) ýüze çykmagy, ýaşayyş gurşawynyň ýagdaýy we geçirilýän epidemiýa garşy-sanitariýa (önüni alyş) çäreler barada ilaty öz wagtynda habarly etmek boýunça çäreleri durmuşa geçirmek;

6) ýokanç keselleriň tiz ýaýramagynyň önüni almak we ýok etmek üçin epidemiýa garşy gaznany döretmek;

7) Türkmenistanyň çäginin sanitariýa taýdan goralmagyny üpjün etmek;

8) sanitariýa kadalarynyň, düzgünleriniň we giğiýena normatiwleriniň bozulandygy üçin jogapkärçilik çärelerini kesgitlemek;

9) ilatyň aňynda ýokary sanitariýa medeniýetini terbiýelemek we ony öwretmek, sagdyn ýaşayyş düzgünini ündemek;

10) döwlet tarapyndan sanitariýa-epidemiologiýa taýdan kadalaşdyrmak;

11) ýuridik we fiziki şahslaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça hukuklaryny hem-de borçlaryny bellemek;

12) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda sanitariýa talaplarynyň berjaý edilişine, şeýle hem sanitariýa-gigiýena, epidemiýa garşy-sanitariýa hem-de radiasiýa garşy çäreleriň geçirilişine döwlet we pudak sanitariýa gözegçilik barlagynyň, önümçilik we jemgyýetçilik sanitariýa gözegçiliginiň ulgamy;

13) Türkmenistanyň sanitariýa kanunçylygyny berjaý etmek;

14) ýuridik we fiziki şahslaryň öz işleriniň aýrylmaz bölegi hökmünde gigiýena çärelerini we epidemiýa garşy çäreleri geçirmekleri, şeýle hem sanitariýa düzgünlerini, kadalaryny we gigiýena normatiwlerini berjaý etmekleri.

I bap. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça hukuklary

12-nji madda. Raýatlaryň amatly daşky gurşawa bolan hukugy

Türkmenistanyň her bir raýatynyň häzirkiki we geljekki nesilleriň saglyk ýagdaýyna zyýanly täsir etmeýän hem-de olaryň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün edýän amatly daşky gurşawa hukugy bardyr.

13-nji madda. Durmuşa geçirilmegi ilatyň saglygyna we daşky gurşawa täsir etmegi bilen baglanyşykly çözümleriň taýýarlanmagyna raýatlaryň gatnaşmaga bolan hukugy

Türkmenistanyň her bir raýatynyň edaralar hem-de wezipeli adamlar tarapyndan kollegial we ýekelikde kabul edilýän, durmuşa geçirilmegi ilatyň saglygyna we daşky gurşawa täsir etmegi bilen baglanyşykly çözümleriň taýýarlanmagyna, olary ýerine ýetirmäge hem-de gözegçilik etmäge gös-göni ýa-da öz wekiliniň, jemgyýetçilik birleşikleriniň üsti bilen ýa-da başga usul bilen gatnaşmaga hukugy bardyr.

16-njy madda. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça hukuklary

Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň:

1) degişli döwlet edaralaryndan sanitariýa-epidemiologiýa ýagdaýy, daşky gurşawyň ýagdaýy, ilatyň keselleýjiligi, sanitariýa kadalary, düzgünleri hem-de gigiýena normatiwleri baradaky maglumaty, şol sanda şertnama esasynda almaga, şeýle maglumatyň Türkmenistanyň kanunçylygy bilen döwlet, gulluk ýa-da täjirçilik syrına degişli edilen halatlary muňa girmeyär;

2) ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça çözümleri, maksatnamalary işläp düzmäge, gatnaşmaga hukuky bardyr.

II bab. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça borçlary

17-nji madda. Raýatlaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça borçlary

Türkmenistanyň raýatlary ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek babatynda aşakdakylara borçludyr:

1) Türkmenistanyň sanitariýa kanunçylygynyň, şeýle hem döwlet sanitariýa-epidemiologiýa gözegçilik barlagyny amala aşyran wezipeli adamlaryň kararlarynyň, teklipnamalarynyň we netijenamalarynyň talaplaryny ýerine ýetirmäge;

2) öz çagalarynyň saglygy, gigiýena terbiýesi we okamagy barada alada etmäge;

3) beýleki raýatlaryň saglygyny goramaga we amatly ýaşaýyş gurşawyna bolan hukuklarynyň bozulmagyna getirýän hereketleri amala aşyrmazlyga.

18-nji madda. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça borçlary

Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar aşakdakylara borçludyr:

1) tassyklanan sanitariýa kadalaryny, düzgünlerini we gigiýena normatiwlerini berjaý etmäge;

2) ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmäge, keselleýjiligiň önüni almaga we azaldylmagyna, daşky gurşawy

gorap saklamaga, gowulandyrmaga we dikeltmäge gönükdirilen sanitariýa-gigiýena çärelerini, epidemiýa garşy-sanitariýa hem-de radiasiýa garşy çäreleri geçirmäge;

3) döwlet sanitariýa gözegçilik barlagyny amala aşyran wezipeli adamlaryň kararlarynyň, tekliplamalarynyň we netijenamalarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge;

4) döwlet sanitariýa gözegçilik barlagyny amala aşyran edaralara sanitariýa-epidemiologiýa ýagdaýy barada dogry hem doly maglumat bermäge;

5) önümiň täze görnüşleriniň we olary öndürmegiň tehnologiýalarynyň adam üçin howpsuzlygyna, ýaşayyş gurşawynyň faktorlarynyň howpsuzlygynyň we (ýa-da) zyýansyzlygynyň ölçeglerine esaslandyрма bermäge hem-de ol faktorlara gözegçilik etmegiň usullaryny işläp düzmäge;

6) özlerinde resmi taýdan çap edilen sanitariýa düzgünleriniň, ýaşayyş gurşawynyň faktorlaryna gözegçilik etmegiň usullarynyň we usulyýetleriniň bolmagyna;

7) häzirki zaman maddy-tehniki binýady, bedenterbiýe-sport edaralaryny, sagaldyş toplumlaryny, medeniýet we bilim edaralaryny, saglyk merkezlerini, syýahatçylyk we sport bazalaryny, sanatoriý-profilaktorileri hem-de ilatyň dynç almagy we saglygyny berkitmegi üçin niýetlenen beýleki edaralary gurmak, durkuny täzelemek hem-de ösdürmek arkaly sagdyn ýaşayyş düzgünini kemala getirmek üçin zerur şertleri döretmäge;

8) işgärleriň gigiýena okuwyny üpjün etmäge.

19-njy madda. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, ýuridik we fiziki şahslaryň raýatlaryň saglygynyň goralmagyna, amatly daşky gurşawa we maglumat almaga hukuklaryny üpjün etmek boýunça borçlary

Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar raýatlaryň saglygynyň goralmagyna, amatly daşky gurşawa we maglumat almaga bolan hukuklaryny üpjün etmek boýunça aşakdakylara borçludylar:

1) Türkmenistanyň sanitariýa kanunçylygynyň hem-de bellenen sanitariýa kadalarynyň, düzgünleriniň we gigiýena normatiwleriniň berjaý edilmegini üpjün etmäge, olaryň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmäge;

2) öz işini işgärleriň we ilatyň saglygyny goramak ýa-da gowulandyrmak maksady bilen we daşky gurşawyň adama ýaramsyz täsiriniň önüni almak boýunça ähli çäreleri üpjün etmek bilen amala aşyrmaga;

3) işler ýerine ýetirilende, hyzmatlar edilende, şeýle hem önüm öndürilende, daşalanda, saklananda we ýerlenende, şol sanda barlaghana barlaglaryny we synaglaryny geçirmek arkaly sanitariýa kadalarynyň, düzgünleriniň we gigiýena normatiwleriniň berjaý edilişine önümçilik gözegçiligini amala aşyrmaga;

4) ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyna howp salýan awariýa ýagdaýlary, önümçiligiň togtadylmalary, tehnologiýa işleriniň bozulmalary barada Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň Döwlet arassaçylyk we keselleriň ýaýramagyna garşy göreşmek gullugynyň edaralaryna öz wagtynda habar bermäge;

5) döwlet sanitariýa gözegçilik barlagyny amala aşyran wezipeli adamlaryň kararlarynyň, tekliplnamalarynyň, netijenamalarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge;

6) Türkmenistanyň sanitariýa kanunçylygyny hem-de sanitariýa kadalaryny, düzgünlerini we gigiýena normatiwlerini berjaý etmede zähmetkeşler toparlarynyň we aýry-aýry işgärleriň gyzylanmagyny ýokarlandyrmaga gönükdirilen maddy höweslendiriş çärelerini ulanmaga;

7) ilata gigiýena bilimlerini wagyz etmäge, adamlaryň sanitariýa medeniýetini ýokarlandyrmaga we olaryň sagdyn ýaşaýyş düzgünine eýerip ýaşamagyna gönükdirilen gigiýena taýdan bilim we terbiýe bermegi amala aşyrmaga;

8) degişli döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň we wezipeli adamlaryň durmuşa geçirilmegi ilatyň saglygynyň goralmagy we amatly daşky gurşawyň üpjün edilmegi bilen baglanyşykly çözgütleriniň taýýarlanmagyna, ýerine ýetirilişine we oňa gözegçilik etmegiň raýatlaryň gatnaşmagy üçin şertleri üpjün etmäge;

9) raýatlaryň şu Kodeksiň 12-15-nji maddalarynda göz önünde tutulan hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmäge.

26-njy madda. Ýaşaýyş jaýlaryna göçürmek we olarda ýaşatmak boýunça borçlar

1. Ýaşamak üçin ýaşaýyş jaýlaryny berýän döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar şol jaýlara göçülende sanitariýa talaplaryny berjaý etmäge borçludylar.

2. Ýaşaýyş jaýlary öz meýdany, ýerleşşi, ýagtylandyrylyşy, insolyasiýasy, mikroklimaty, howa çalşygy, gohuň, sandyramanyň, ionlaşdyryjy we ionlaşdyryjy däl şöhle saçmanyň derejeleri boýunça, möhletine garamazdan howpsuz we zyýansyz ýaşaýyş şertlerini üpjün etmek üçin sanitariýa düzgünlerine laýyk gelmelidir.

3. Gigiýena normatiwlerine laýyk gelmeýän ýaşaýyş jaýlaryna adamlaryň göçürilmegine we olarda ýaşamagyna ýol berilmeýär.

4. Ýaşaaýyş jaýlarynyň ulanylyşy we saklanylyşy sanitariýa kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryna laýyk gelmelidir.

27-nji madda. Şäherleriň, obalaryň we beýleki ilatly nokatlaryň çäkleriniň Türkmenistanyň sanitariýa kanunçylygynyň talaplaryna laýyk saklanylmagy boýunça borçlar

1. Şäherleriň, obalaryň we beýleki ilatly nokatlaryň, senagat zolaklarynyň çäkleri sanitariýa kadalarynyň, düzgünleriniň we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryna laýyk gelmelidir.

2. Sanitariýa kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryna laýyklykda şäherleriň, obalaryň we beýleki ilatly nokatlaryň çäklerini saklamagyň tertibi we şertleri ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan belenilýär.

3. Şäherleriň, obalaryň we beýleki ilatly nokatlaryň, senagat zolaklarynyň we oba hojalyk ýerleriniň topragynda adam üçin howply himiki we biologik maddalaryň, biologik we mikrobiologik organizmleriň düzümi, şeýle hem radiasiýanyň derejesi sanitariýa kadalary we düzgünleri bilen belenenen aňryçäk ýol berilýän derejelerden ýokary bolmaly däldir.

4. Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamagyň, ulanmagyň, zyýansyzlandyrmagyň, daşamagyň, saklamagyň we gömmegiň tertibi we şertleri ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan degişli döwlet gözegçilik barlagy we gözegçilik edaralary bilen ylalaşmak arkaly sanitariýa kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryna laýyklykda belenilýär.

28-nji madda. Hojalyk-agyz suwy üpjünçiligi we ilatyň medeni-durmuş hajatlary üçin suwdan peýdalanylýan ýerler babatda sanitariýa talaplarynyň berjaý edilmegi boýunça borçlar

1. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar merkezleşdirilen hojalyk-agyz suwy üpjünçilik ulgamy arkaly berilýän suwuň hiliniň gigiyena talaplaryna hem-de döwlet standartlaryna laýyk bolmagyny, merkezleşdirilmedik tertipde suw bilen üpjün edilende bolsa, şeýle hem suw howdanlarynda, derýalarda, kanallarda we deňziň kenarýaka zolagynda, ilatyň medeni-durmuş hajatlary üçin suwdan peýdalanylýan ýerlerde olaryň degişli sanitariýa düzgünleriniň hem-de kadalarynyň talaplaryna laýyk gelmegini üpjün etmäge borçludurlar.

2. Şäher we oba ilatly nokatlarynyň ilaty fiziologik we durmuş zerurlyklaryny kanagatlandyrmak üçin ilkinji nobatda ýeterlik möçberdäki hojalyk-agyz suwy bilen üpjün edilmelidir.

3. Suwy peýdalanylýan çeşmeleriň hapalanmagyny aradan aýyrmak we onuň öňüni almak üçin ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi

dolandyryş edaralary tarapyndan ýörite düzgünli sanitariýa gorag zolaklary belenilýär.

4. Rekreasiýa maksatlary üçin (suwa düşmek, sport bilen meşgullanmak, dynç almak we beýlekiler) ulanylýan suw obýektleri (suw howdanlary, derýalar, kanallar, deňziň kenarýaka zolaklary) adama zyýanly täsiriň çeşmesi bolmaly däldir.

29-njy madda. Ilatly nokatlaryň atmosfera howasyna, iş zolagynyň hem-de adamlaryň hemişelik we wagtlaýyn bolýan ýerleriniň howasyna bildirilýän sanitariýa talaplaryny berjaý etmek boýunça borçlar

1. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar ilatly nokatlaryň, senagat kärhanalarynyň çäkleriniň, şeýle hem önümçilik jaýlarynyň iş zolagynyň, ýaşayyş we başga jaýlaryň (mundan beýläk – adamlaryň hemişelik we wagtlaýyn bolýan ýerleri) howasynyň zyýanly maddalar bilen hapalanmagynyň, oňa adamyň saglygyna ýaramsyz täsir edýän fiziki faktorlaryň ýetirýän täsiriniň önüni almaga, olary azaltmaga hem-de aradan aýyrmaga gönükdirilen toplumlaýyn çäreleri durmuşa geçirmäge borçludyr.

2 Ilatly nokatlaryň, senagat kärhanalarynyň çäkleriniň, adamlaryň hemişelik we wagtlaýyn bolýan ýerlerindäki atmosferanyň howasy sanitariýa kadalaryna, düzgünlerine we gigiýena normatiwlerine laýyk gelmelidir.

3. Himiki, biologik maddalaryň we mikroorganizmleriň howa zyňlymagyna ýol berilýän aňryçäk normatiwleri, sanitariýa-gorag zolaklarynyň taslamalary olaryň sanitariýa kadalaryna laýyk gelýändigini barada sanitariýa-epidemiologiýa netijenamalary bar bolan mahalynda tassyklanylýar.

35-nji madda. Ýuridik we fiziki şahslaryň himiki maddalary, biologik serişdeleri we materiallary öndürmek, saklamak, ýerlemek, ulanmak, galyndysyny gaýtadan işläp peýdalanmak, zyýansyzlandyrmak we gömmek boýunça borçlary

1. Ýuridik we fiziki şahslar himiki maddalar, biologik serişdeler we materiallar öndürilen, saklanan, ýerlenen, ulanylan, galyndysy gaýtadan işlenip peýdalanylýan, zyýansyzlandyrylan we gömülen mahalynda sanitariýa kadalaryny, standartlary hem-de ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek boýunça beýleki kadalaşdyryjy resminamalaryň talaplaryny berjaý etmäge borçludyr.

2. Adam üçin howp döredip biljek himiki, biologik maddalaryň we önümleriň aýratyn görnüşleriniň Türkmenistanyň çäğine getirilmegine,

öndürilmegine, daşalmagyna, saklanylmagyna, ýerlenilmegine we ulanylmagyna olar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde döwlet tarapyndan hasaba alnandan soň ýol berilýär.

36-njy madda. Ýuridik we fiziki şahslaryň adama täsir edýän fiziki faktorlaryň çeşmeleri bilen işlemegiň şertlerine bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplaryny berjaý etmek boýunça borçlary

1. Ýuridik we fiziki şahslar şulara borçludyr:

1) adama täsir edýän fiziki faktorlaryň çeşmesi bolan (goh, sandyrama, ultrases, infrases täsirleri, ýylylyk, ionlaşdyryjy, ionlaşdyryjy däl we beýleki şöhle saçmalar) ulaglar, mehanizmler, gurnawlar, enjamlar, aparatlar bilen işlenende sanitariýa kadalarynyň, düzgünleriniň we gigiyena normatiwleriniň talaplaryna laýyklykda adama zyýanly täsir etmeýän iş şertlerini üpjün etmäge;

2) ulaglary, mehanizmleri, gurnawlary, enjamlary we aparatlary ulanmagy, şeýle hem adama täsir edýän fiziki faktorlaryň çeşmesi bolan radioaktiw maddalary, materiallary we galyndylary öndürmegi, ulanmagy (peýdalanmagy), daşamagy, saklamagy we gömmegi sanitariýa epidemiologiýa netijenamalary bolan mahalynda amala aşyrmaga.

2. Adama täsir edýän fiziki faktorlaryň çeşmeleri bilen işiň şertleriniň howpsuzlygynyň ölçegleri, şol sanda täsir edişiň aňryçäk ýol berilýän derejeleri sanitariýa düzgünleri bilen bellenilýär.

37-nji madda. Radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça borçlar

1. Döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýuridik we fiziki şahslar radiasiýa howpsuzlygynyň kadalaryny hem-de radioaktiw maddalar we ionlaşdyryjy şöhle saçmalaryň beýleki çeşmeleri bilen işlemegiň sanitariýa düzgünlerini, şeýle hem radioaktiw maddalar we ionlaşdyryjy şöhle saçmalaryň beýleki çeşmeleri agtarylyp tapylan, alnan, taýýarlanan, ulanylan, gaýtadan işlenilen, daşalan, saklanan, galyndysy gaýtadan işlenilen we gömülen mahalynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda radiasiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça talaplary berjaý etmäge borçludyr.

2. Ionlaşdyryjy şöhle saçmalaryň çeşmeleri bilen işlemegiň şertleriniň howpsuzlyk ölçegleri, şol sanda täsir edişiň aňryçäk ýol berilýän derejeleri sanitariýa düzgünleri bilen bellenilýär.

3. Ýuridik we fiziki şahslar radioaktiw maddalar we ionlaşdyryjy şöhle saçmalaryň çeşmeleri bolan enjamlar (enjamlar, gurnawlar, aparatlar) bilen işlemegi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda degişli döwlet gözegçilik barlagy we gözegçilik edaralary tarapyndan berlen degişli resminamalary bar bolan mahalynda amala aşyrmaga borçludyr.

4. Radiasiýa howpsuzlygynyň kadalarynyň hem-de radioaktiv maddalar bilen ionlaşdyryjy şöhle saçmalaryň beýleki çeşmeleri bilen işlemeğiň sanitariýa düzgünleriniň bozulmagynyň ähli halatlary döwlet sanitariýa gözegçilik barlagyny amala aşyryan wezipeli adamlaryň hökman gatnaşmagynda ýörite garalmaga degişlidir.

40-njy madda. Daşary ýurt raýatларыnyň we raýatlygy bolmadyk adamlaryň hukuklary we borçlary

Daşary ýurt raýatлары we raýatlygy bolmadyk adamlar Türkmenistanyň çäginde ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa taýdan abadançylygyny üpjün etmek babatynda Türkmenistanyň raýatлары ýaly hukuklardan peýdalanýarlar we şolar ýaly borçлары çekýärler.

61-nji madda. Sanitariýa-gigiýena bilermenler seljermesiniň obýektleri

Şu aşakdakylar sanitariýa-gigiýena bilermenler seljermesiniň obýektleri bolup durýarlar:

1) ylmy-tehniki progresiň, durmuş we ykdysady ösüşiň maksatnamalarynyň hem-de taglymatларыnyň taslamalary;

2) öndüriji güýçleri ösdürmegiň we ýerleşdirmegiň ugurlarynyň taslamalary;

3) şäherleriň we obalaryň baş meýilnamalarynyň taslamalary;

4) hojalyk obýektlerini gurmagyň (durkuny täzelemegiň, täze tehnika bilen enjamlaşdyrmagyň) tehniki-ykdysady esaslandyrmalary we tehniki ykdysady hasaplamalary;

5) gurluşyk we tehnologiýa taýdan taslamalaşdyrmagyň kadalarynyň taslamalary;

6) önümçilik we raýatlar üçin niýetlenen obýektleri gurmagyň (durkuny täzelemegiň, döwrebaplaşdyrmagyň we täze tehnika bilen enjamlaşdyrmagyň) hem-de olary işe goýberiş toplumlarynyň taslamalary, etrapлары meýilleşdiriş taslamalary;

7) önümçilik we raýatlar üçin niýetlenen obýektleri gurmak üçin ýer böleklerini saýlap almak boýunça materiallar;

8) atmosfera howasyna we suw howdanларыna aňryçäk ýol berilýän zyňyndylaryň we taşlandylaryň taslamalary;

9) täze önüm we ol işlenip taýýarlananda, önümçilige goýlanda we ulanylanda, şol sanda hem import boýunça satyn alnanda ony taýýarlamagyň tehnologiýasy;

10) suwdan ýörite peýdalanmagyň meseleleri boýunça materiallar;

11) çagalar we ýetginjekler üçin okuw-zähmet sagatlaryny we olary okatmagyň, terbiýelemegiň, zähmete çekmegiň, naharlamagyň, olaryň dync almagynyň düzgünini kesgitleýän resminamalaryň taslamalary;

12) azyk çig maly we iýmit önümleri, iýmit önümleri bilen galtaşýan materiallar we önümler, agyz suwy;

13) adamlaryň köpçülikleýin ýa-da toparlaýyn kesellemeginiň ýüze çykmagynyň we zäherlenmeginiň sebäpleri hem-de şertleri hakynda Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň Döwlet arassaçylyk we keselleriň ýaýramagyna garşy göreşmek gullugynyň edaralarynyň we pudaklaryň arassaçylyk we keselleriň ýaýramagyna garşy göreşmek gulluklarynyň çykaran netijeleri;

14) başga obýektler.

62-nji madda. Hökmany sanitariýa-gigiýena bilermenler seljermesi

Sanitariýa-gigiýena bilermenler seljermesi şu aşakdaky halatlarda hökmany tertipde geçirilýär:

1) aňryçäk ýol berilýän derejeler, maddalaryň çen bilen howpsuz derejeleri hem-de olary kesgitlemegiň usullary bolmadyk mahalynda kurort zolagynda, daşky gurşawa himiki we biologik maddalary zyňýan we taşlaýan obýektler ýerleşdirilende; ekologiýa taýdan betbagtçylykly diýlip ykrar edilen zolaklardaky obýektler hem-de özüne taýy bolmadyk tehnologik prosesleri bolan obýektler ýerleşdirilen, durky täzelenen we giňeldilen mahalynda hem-de Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki halatlarda;

2) Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň tabşyrmagy boýunça.

IX BÖLÜM. DURMUŞ-GIGIÝENA MONITORINGI

70-nji madda. Durmuş-gigiýena monitoringiniň wezipeleri we ýörelgeleri

1. Durmuş-gigiýena monitoringiniň (gözegçilik etmek, baha bermek we çaklamak) wezipeleri daşky gurşawyň ýaramsyz faktorlaryny ýüze çykarmakdan, hasaba almakdan, seljermekden, şol faktorlaryň ilatyň saglygyna zyýanly täsiriniň önüni almaga we ony aradan aýyrmaga gönükdirilen önüni alyş çäreleriniň toplumyny çaklamakdan hem-de işläp düzmekden ybaratdyr.

2. Daşky gurşawyň we ilatyň saglygynyň ýagdaýyna gözegçilikleriň üznüksizligi, hakykylygy, köp taraplaýynlygy, habarlylygy, standartlylygy durmuş-gigiýena monitoringiniň esasy ýörelgeleri bolup durýar.

71-nji madda. Durmuş-gigiýena monitoringiniň mazmuny

Durmuş-gigiýena monitoringi döwlet, welaýat, etrap, şäher, obýekt derejesinde şu aşakdakylaryň ýagdaýy babatda geçirilýär:

1) ýokanç we ýokanç däl keseller bilen kesellemegiň derejesiniň we düzüminiň;

2) demografiýa prosesleriniň;

3) ilatyň fiziki taýdan ösüşiniň;

4) atmosfera howasynyň, suw howdanlarynyň, topragyň;

- 5) azyk çig malynyň, ýmit önümleriniň, ýmit önümleri bilen galtaşýan materiallaryň we önümleriň hem-de agyz suwunyň hiliniň;
- 6) ilatyň zähmet, durmuş, terbiýeçilik we okuw şertleriniň.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Agyz suwy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2010 ý.,

№3, 60-njy madda)

Şu Kanun ilaty agyz suwy bilen üpjün etmegiň döwlet kepilliklerini döretmäge gönükdirilendir; agyz suwunyň hiline we onuň adamyň saglygy üçin howpsuzlygyna, agyz suwunyň çeşmeleriniň goralmagyna we olardan peýdalanylyşyna gözegçiligi amala aşyrmaga bolan döwlet talaplaryny kesgitleýär; agyz suw üpjünçiliginiň ulgamlarynyň rejeli peýdalanylmagynyň we hapalanmaktan, zaýalanmaktan hem-de azalmaktan ekologik taýdan goralmagynyň, şeýle-de işlemeginiň we agyz suw üpjünçiligi babatda subýektleriň özara gatnaşyklarynyň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny belleýär.

I bap. Umumy düzgünler

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

agyz suwy – tebigy ýagdaýda ýa-da arassalanylandan soň (arassalamak, zyýansyzlandyrmak, ýetmeýän maddalary goşmak) özüniň hili boýunça kadalaşdyryjy talaplara jogap berýän we adamyň içimlik we durmuş zerurlygy üçin we (ýa-da) ýimit önümleri öndürilende ulanmak üçin ýaramly suwdur;

agyz suwunyň hiliniň kadalary (kadalaşdyryjy talaplar) – adamyň saglygy üçin agyz suwunyň howpsuzlygyny we zyýansyzlygyny kepillendirýän, agyz suwunyň himiki we mikrobiologik (biologik) düzüminiň we organoleptiki häsiýetleriniň ýol berilýän görkezijileriniň ylmy-barlag usullar bilen bellenilen we sanitariýa kadalary bilen kadalaşdyrylan jemi;

agyz suw üpjünçiligi – Türkmenistanyň ilatynyň agyz suwuna bolan zerurlygyny üpjün etmäge gönükdirilen iş;

agyz suw üpjünçiliginiň çeşmesi – bellenilen kadalaşdyryjy talaplara jogap berýän, zerur mukdarda suwy saklaýan we işläp taýýarlamagyň ol ýa-da beýleki tehnologiýasyny ulanmak bilen agyz suw üpjünçilik ulgamlaryna almak üçin ulanylýan (ýa-da ulanyp bolýan) suw desgasy ýa-da onuň bir bölegi;

agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamy – agyz suwuny almak, taýýarlamak, saklamak, ony sarp edilýän ýerlerine bermek, fiziki hem ýuridik şahslaryň umumy ulanmagy üçin açyk bolan enjamlaryň we desgalaryň toplумы (gatlar, açyk we ýerasty çeşmeler);

agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilmedik ulgamy – agyz suwuny sarp edilýän ýerine ibermezden almak we taýýarlamak hem-de fiziki

hem ýuridik şahslaryň umumy ulanmagy üçin açyk bolan enjamlar we desgalar (guýular, dik guýular, suw arassalaýjy enjamlar, gözbaş, käreizler we beýlekiler);

agyz suw üpjünçiliginiň özbaşdak ulgamy – agyz suwuny hususy ulanyşda durýan (aýratyn jaý, şahsy kömekçi hojalyk ýa-da başga aýratyn desga üçin), harçlanylýan ýerine berip ýa-da bermän, ony ýerasty çeşmelerden almak üçin enjamlar ýa-da desgalar (dik guýy, guýy);

ulag serişdesindäki agyz suw üpjünçilik ulgamy – ýolagçy ýa-da beýleki maksatlarda ulanylýan ulag serişdeleriniň gidýän ýolunda ýolagçylary, ekipažlary we ýolagçylara hyzmat edýän işgärleri agyz suwy bilen üpjün etmek üçin ulag serişdelerinde ýerleşdirilen desgalar we enjamlar;

agyz suw üpjünçilik ulgamy (ulgamlary) – agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen, merkezleşdirilmedik, özbaşdak we ulag serişdesindäki ulgamlary üçin umumy kadalar bolan mahalynda ähli ulgamlary sanap geçmezlik üçin şu Kanunda ulanylýan düşünje;

agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň abonentleri – bu ulgamlaryň agyz suwundan peýdalanylýan we suw üpjünçilik guramalary tarapyndan bellenen tertipde bellige alnan fiziki we ýuridik şahslar;

agyz suw üpjünçilik ulgamynyň ygtybarlylygy – agyz suwuny sarp etmegiň bellenen kadalaryna we agyz suwunyň hiline bolan kadalaşdyryjy talaplara laýyklykda sarp edijilere agyz suwuny bermegiň kesgitlenen düzgünini (üznüksiz, grafik boýunça sagatlaýyn) üpjün etmeli ulgamyň häsiýeti;

sanitariýa gorag zolagy – agyz suw üpjünçiliginiň çeşmesini we suw geçirijini öz içine alýan we üç guşakdan durýan çäk (akwatoriýa), olarda hojalyk işiniň we suwy hapalanmaktan, zaýalanmaktan goramagyň düzgünleri bellenenilýär;

agyz suwuny sarp etmegiň möçberleri – agyz suw üpjünçilik ulgamlary kadaly işlände, olaryň işi bozulanda we adatdan daşary ýagdaýlarda anyk ilatly ýerde, aýratyn desgada ýa-da ulag serişdesinde gijegündiziň dowamynda bir adamyň fiziologik we durmuş hajatlary üçin, şeýle hem ýuridik şahslaryň tertipnamalarynda we beýleki kadalaşdyryjy resminamalarynda göz önünde tutulan işi amala aşyrmak maksady bilen olaryň önümçilik-hojalyk hajatlary üçin gerek bolan agyz suwunyň hasaplama (ortaça) mukdary;

agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýeleri – degişli agyz suw üpjünçilik ulgamyna eýeçilik hukugy bolan fiziki we ýuridik şahslar;

agyz suw üpjünçilik guramalary (suwdan peýdalanylýjylar) – agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ýa-da merkezleşdirilmedik ulgamlaryny ulanylýan ýuridik şahslar;

agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny peýdalanyjylar – agyz suwuny öz hatatlary üçin almak ýa-da ony başga adamlara bermek maksady bilen agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny bellenen tertipde peýdalanylýan fiziki we ýuridik şahslar;

agyz suwuny öndürijiler – sarp edijileri agyz suwy bilen üpjün edýän agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny peýdalanyjylar;

agyz suwuny sarp edijiler – agyz suwuny öz hatatlary üçin harçlaýan fiziki we ýuridik şahslar;

ulanyş jogapkärçiliginiň araçägi – taraplaryň ylalaşygy bilen bellenenilýän agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň (suw geçiriji ulgamlaryň we olardaky gurluşlaryň) olaryň ulanylyşy üçin borç (jogapkärçilik) alamatlary boýunça elementleri bölüş çyzygy;

agyz suw üpjünçiliginiň öýler boýunça paýlaýyş ulgamy – agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we özbaşdak ulgamlaryndan sarp edijilere agyz suwunyň berilmegini üpjün edýän enjamlaryň, desgalaryň we turba geçirijileriň jaýdaky toplumu;

reagentler – suwy taýýarlamakda, arassalamakda we zýýansyzlandyrmakda ulanylýan himiki maddalar;

suwy süýjetme – agyz suwunyň häsiýetlerini bermek üçin tebigy suwlarda duzlaryň saklanylyşyny azaltmak.

2-nji madda. Türkmenistanyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda kanunçylygy we onuň wezipeleri

1. Türkmenistanyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan, suw goruny goramak we ulanmak, saglygy goramak, epidemiýalara garşy göreşmek, tebigy betbagtçylyklaryň we heläkçilikleriň netijelerini ýok etmek, daşky gurşawy goramak we ekologik howpsuzlygy üpjün etmek çygryndaky gatnaşyklary düzgünleşdirýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan, şeýle hem agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda halkara hukugynyň umumy ykrar edilen kadalaryndan durýar.

2. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynynda şu Kanunda göz önünde tutulan kadalaran başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3. Şu Kanunyň wezipeleri aşakdakylardan ybaratdyr:

- fiziki we ýuridik şahslaryň agyz suwuna bolan zerurlygyny kanagatlandyrmagyň hukuk kepilliklerini, şeýle hem agyz suw üpjünçiligi babatda hukuk bozulmalary üçin jogapkärçiligiň gelip ýetmeginiň esaslaryny bellemek;

- agyz suw üpjünçiliginiň ykdysady we tehnologik esaslaryny döretmek.

3-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet syýasatynyň esasy ýörelgeleri

Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet syýasaty şu ýörelgelere esaslanýar:

ilatyň durmuş isleglerini kanagatlandyrmak, saglygyny saklamak we goramak maksady bilen ony agyz suwy bilen ilkinji nobatda üpjün etmegiň döwlet kepilliklerini üpjün etmek;

agyz suw üpjünçiliginiň meseleleriniň döwlet gözegçiligi we kadalaşdyryjy hukuk düzgünleşdirilmegi;

agyz suw üpjünçilik guramalarynyň ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralaryna, şeýle hem döwlet gözegçilik barlagynyň we gözegçiliginiň, raýat goranyş we adatdan daşary ýagdaýlar boýunça müdirliginiň edaralaryna olaryň Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenen ygtyýarlyklarynyň çäklerinde hasabat berijiligi;

Türkmenistanyň çäginde hereket edýän ýeke-täk standartlaryň we kadalaryň esasynda agyz suw üpjünçiliginiň tehnologik aýratynlyklaryny we agyz suw üpjünçiliginiň çeşmesini saýlap almagy hasaba almak bilen, olaryň ulgamlarynyň howpsuzlygyny, ygtybarlylygyny we dolandyrylyşyny üpjün etmek;

içmek maksady bilen ýerasty suw çeşmelerini ileri tutup ulanmak;

agyz suw üpjünçilik çeşmelerini hapalanmaktan we azalmaktan goramak;

agyz suw üpjünçiliginde hasaba almagy guramak we amala aşyrmak;

agyz suw üpjünçiligi üçin maddy-tehniki baýlyklara we tehnologiýalara bildirilýän, häzirkizaman talaplara laýyk gelýän agyz suw üpjünçiligi üçin enjamlar, materiallar we reagentler öndürilende we üpjün edilende döwlet goldawy;

agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny ilatyň ýaşayşyny üpjün etmegiň möhüm strategik desgalaryna degişli etmek.

4-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda hukuk gatnaşyklarynyň subýektleri

Agyz suw üpjünçiligi babatda hukuk gatnaşyklarynyň subýektleri şulardan ybaratdyr:

Türkmenistanyň döwlet häkimiýetiniň edaralary, döwlet gözegçilik barlagy we gözegçilik edaralary hem-de ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary;

agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýeleri;

agyz suw üpjünçilik guramalary;

agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň ulanyjylary;

agyz suwuny sarp edijiler;

agyz suwuny öndürijiler.

II bab. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet düzgünleşdirmesi

5-nji madda. Döwlet düzgünleşdiriş edaralary

1. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet düzgünleşdirmesini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarly döwlet edaralary, ýerine ýetirişi ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyryrlar.

2. Agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarly döwlet edaralaryna şu aşakdakylar degişlidir:

jemagat hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy;
sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy;

standartizasiýa we metrologiýa boýunça ygtyýarly döwlet edarasy;

tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy;

oba hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy;

suw hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy;

geologiýa babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy.

6-njy madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlyklary

Agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

- Türkmenistanyň Konstitusiýasynyň, şu Kanunyň, Türkmenistanyň Prezidentiniň namalarynyň we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kararlarynyň, agyz suw üpjünçiligi babatda hukuk gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän Türkmenistanyň halkara şertnamalarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;

- Türkmenistanyň ilatynyň kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelýän oňat hilli agyz suwuna bolan hukugynyň durmuşa geçirilişini we goragyny üpjün edýär;

- agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet syýasatyny kesgitleýär;

- agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyryr;

- ygtyýarly döwlet edaralarynyň, beýleki hojalygy ýörediji subýektleriň agyz suw üpjünçiligi babatda işleriniň, agyz suw üpjünçiligi ulgamlarynyň we agyz suw çeşmeleriniň kadalaşdyryjy düzgünleşdirmesini amala aşyryr;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny ösdürmek we kämilleşdirmek, agyz suw üpjünçiliginiň çeşmeleriniň dikeldilmegi we goragy, agyz suwunyň hiliniň gowulandyrylmagy boýunça (döwletara, döwlet, sebitara) maksatlaýyn maksatnamalaryny kabul edýär we olaryň ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;

- adatdan daşary ýagdaýlaryň netijesinde ilaty agyz suwy bilen üpjün etmede kynçylyklaryň ýüze çykan ýerlerinde agyz suw üpjünçiligi

ulgamlarynyň dikeldilmegi boýunça guramaçylyk, maliýe we maddy-tehniki üpjünçilik işleriniň meselelerini çözüär;

- awariýalarda we adatdan daşary ýagdaýlarda ilatyň hajatlary üçin suwň ätiýaçlyk we strategik zerurlyk üçin goruny guramagyň we ondan peýdalanmagyň meselelerini alyp barýar;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlary babatda ylmy barlaglaryny we agyz suw üpjünçiligi üçin ýokary netijeli materiallaryň we reagentleriň öndürilişini ösdürmek boýunça çäreleri amala aşyrýar;

- agyz suw üpjünçiligi babatda halkara hyzmatdaşlygyny üpjün edýär;

- Türkmenistanyň kanunçylygy bilen onuň ygtyýarlyklaryna degişli edilen beýleki meseleleri çözüär.

7-nji madda. Ygtyýarly döwlet edaralarynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlyklary

1. Agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda jemagat hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- ýurduň bütin çäklerinde ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek üçin suw üpjünçilik ulgamlarynyň ösüşiniň esasy ugurlaryna toplumlaýyn seljermäni we çaklamany geçirmek;

- agyz suwuna pudaklaryň we çäkleriň zerurlyklaryny üpjün etmek maksady bilen suw geçirişi-lagym hojalygynyň birleşikleriniň we kärhanalarynyň işlerini utgaşdyrmak;

- suw üpjünçilik we suw sowujy ulgamlaryndan peýdalanmagyň hyzmatlaryna we kadalaryna bahalary we nyrlary emele getirmek üçin bellenen tertipde usuly düzgünnamalary (gollanmalary), şeýle hem suw üpjünçiligi we suw sowujy desgalarynyň ulanylyşynyň hiline, düýpli abatlanlyşyna we durkunyň tüzelenişine tehniki şertleri hem-de döwlet talaplaryny işläp taýýarlamak we Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine bermek;

- agyz suw üpjünçiliginiň inženerçilik ulgamlarynyň durnukly işlemegini üpjün etmäge ýardam etmek;

- öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde Türkmenistanyň suwy goraýyş kanunçylygynyň ýerine ýetirilmegini guramak, tebigaty goraýyş çärelerini işläp taýýarlamak, olary amala aşyrmak, inženerçilik ulgamlaryna we gurluşlaryna zeper ýeten halatynda tebigy betbagtçylyklaryň we heläkçilikleriň netijelerini ýok etmäge gatnaşmak;

- ylmy-tehniki ösüşiň gazananlaryny agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň gurluşyna, durkunyň tüzelenmegine we ulanylyşyna ornaşdyrmak;

- agyz suwunyň hiliniň sanitariýa kadalaryna we düzgünlerine, standartlaryň talaplaryna laýyk gelşine gözegçiligi üpjün etmek we kämilleşdirmek;

- agyz suw üpjünçiliginiň maliýeleşdirilmegini kämilleşdirmegini meseleleri boýunça teklipleri işläp taýýarlamak we bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine bermek;

- Türkmenistanyň içinde hem onuň çäklerinden daşynda üpjün edijiler bilen göni aragatnaşyklary ýola goýmak we maddy-tehniki serişdeler we reagentler bilen üpjün edilmegi üçin şertnamalar baglaşmak;

- agyz suw üpjünçilik guramalary üçin hünärmenleriň taýýarlanylmagyny, gaýtadan taýýarlanmagyny we olaryň hünäriniň ýokarlandyrylmagyny guramak;

- degişli ugur boýunça daşary ýurtly ýuridik şahslar we halkara guramalary bilen ylmy-tehniki hyzmatdaşlygy amala aşyrmak;

- agyz suwunyň hilini gowulandyrmak maksady bilen ylmy barlaqlaryň we tehnologik işläp taýýarlamalaryň netijeleriniň ulanylmagyny utgaşdyrmak, ýardam etmek we olary ýaýratmak;

- agyz suw üpjünçiliginiň guramalary üçin reagentleri, enjamlary, abzallary we materiallary öndürmegiň geljekki ösüşi boýunça teklipleri taýýarlamak we olaryň durmuşa geçirilmegine ýardam etmek.

2. Şu maddanyň birinji bendinde görkezilen ygtyýarly edaranyň önümçilik düzümleri:

- baglaşylan şertnamalara laýyklykda abonentleriň suw üpjünçiligini, akar suwlaryň kabul edilmegini, sowulmagyny we arassalanmagyny üpjün edýärler;

- agyz suwunyň howpsuzlygyny we zyýansyzlygyny, onuň standartlara we gigiýeniki talaplara laýyklygyny üpjün edýärler;

- suw geçiriş-lagym ulgamlarynyň, suw alyjy kolonkalarynyň we olaryň balanslarynda durýan beýleki desgalaryň ulanylyşyna we ýagdaýyna yzygiderli gözegçilik barlagyny amala aşyrýarlar;

- agyz suwunyň ýitgileriniň garşysyna meýilnama laýyk göreşi alyp barýarlar, daşky ulgamlarda suw syzmalaryny ýüze çykarýarlar, abonentleriň içki ulgamlardaky suw syzmalaryna gözegçiligi amala aşyrýarlar, agyz suwuny goýbermäge bolan nyrhlaryň berjaý edilişine, akar suwlaryň sowulmagyna we hapalaýjy maddalaryň sowuş kadalaryna gözegçilik edýärler;

- suw ölçýji abzallary (suw ölçýjileri) bolmadyk abonentleriň, suwy sarp edijileriň düzümine we sanyna barlag geçirýärler;

- statistika babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenen görnüşler boýunça sarp edilýän suwuň mukdaryna hasaby we hasabatlylygy alyp barýarlar.

3. Sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi bilen baglanyşykly ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek boýunça döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek;

- agyz suw üpjünçiligi çygyrynda kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalarynyň işlenilip taýýarlanmagyna gatnaşmak;

- agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň ösüşini, agyz suwunyň howpsuzlygyny üpjün etmek we onuň hilini gowulandyrmak boýunça maksatly döwlet, döwletara we sebitara maksatnamalarynyň işlenilip taýýarlanmagyna gatnaşmak;

- suw üpjünçilik çeşmeleriniň we agyz suwunyň zýansyzlygynyň we howpsuzlygynyň ölçeglerini belleýän gigiyena kadalarynyň we düzgünleriniň, sanitariýa-epidemiologiýa kadalarynyň, şeýle hem hojalyk we suw üpjünçilik ulgamlaryna, materiallara, reagentlere, enjamlara sanitariýa-gigiyena we epidemiologiýa talaplaryny işläp taýýarlamak, tassyklamak we herekete girizmek;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlary taslananda, gurlanda we ulanylanda, şeýle hem sanitariýa gorag zolaklarynda suw üpjünçilik çeşmeleriniň hapalanmagynyň önüni almak we ýok etmek boýunça çäreler geçirilende döwlet sanitariýa-epidemiologiýa gözegçilik barlagyny amala aşyrmak;

- agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynda agyz suwunyň hiline döwlet sanitariýa-epidemiologiýa gözegçilik barlagyny amala aşyrmak;

- standartlaryň, sanitariýa kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryna laýyklykda agyz suwunyň hiline gözegçiligi kämilleşdirmek;

- çüýşä guýulýan agyz suwunyň we standart gaplardaky agyz suwunyň güwälandirmesini geçirmek;

- agyz suwunyň hilini gowulandyrmak maksady bilen ylmy barlaglaryň we tehnologik işläp taýýarlamaalaryň netijelerini peýdalanmagy utgaşdyrmak, ýardam etmek we ýaýratmak;

- agyz suw üpjünçilik guramalary üçin hünärmenleriň taýýarlanylmagyna, gaýtadan taýýarlanmagyna we hünärleriniň ýokarlandyrylmagyna gatnaşmak;

- degişli ugruň daşary ýurtly ýuridik şahslary we halkara guramalary bilen ylmy-tehniki hyzmatdaşlygy amala aşyrmak;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny taslamak kadalarynyň taslamalary boýunça netijenamalary taýýarlamak;

- agyz suwy öndürilende we gaýtadan işlenilende täze himiki maddalaryň, serişdeleriň we usullaryň ulanylmagyna garamak we rugsat bermek.

4. Standartizasiýa we metrologiýa boýunça ygtyýarly döwlet edarasynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- döwlet dolandyryşynyň degişli edaralary tarapyndan taslamalary bellenilen tertipde berilýän agyz suwy üçin standartlary tassyklamak we herekete girizmek;

- standartizasiýa we agyz suwuna metrologik gözegçiligi üpjün etmek babatda daşary ýurtly ýuridik şahslar we halkara guramalary bilen ylmy-tehniki hyzmatdaşlygy amala aşyrmak.

5. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi bilen baglanyşykly ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- içimlik suw geçirijileriniň we suw üpjünçiliginiň çeşmeleriniň sanitariýa gorag zolaklarynyň hukuk düzgünini bellemek;

- suw serişdeleriniň hapalanmagynyň, azalmagynyň önüni almak we ýok etmek, olary rejeli we tygşytly peýdalanmak boýunça çäreleri görmek bilen, suw gorag kanunçylygynyň talaplarynyň, suw üpjünçilik çeşmeleriniň sanitariýa gorag zolaklarynyň düzgüniniň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini guramak we amala aşyrmak;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny ösdürmek, agyz suwunyň howpsuzlygyny üpjün etmek we hilini gowulandyrmak boýunça maksatly döwlet, döwletara we sebitara maksatnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyna gatnaşmak we döwlet syýasatynyň durmuşa geçirilmegine ýardam etmek;

- ilatnyň agyz suw üpjünçiligi çygrynda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalarynyň işlenilip taýýarlanylmagyna gatnaşmak;

- deňişli ugruň daşary ýurtly ýuridik şahslar we halkara guramalary bilen ylmy-tehniki hyzmatdaşlygy amala aşyrmak;

6. Oba hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň we suw hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- oba ilatyny agyz suwy bilen üpjün etmek boýunça döwlet syýasatyny geçirmek;

- oba ilatyny agyz suwy bilen üpjün etmegiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň ösüşi boýunça maksatly döwlet, döwletara we sebitara maksatnamalarynyň işlenilip taýýarlanylmagyna we durmuşa geçirilmegine gatnaşmak;

- oba suw üpjünçilik desgalarynyň ýagdaýyny gowulandyrmagyň ykdysady mehanizmini işläp taýýarlamak we kämilleşdirmek;

- sanitariýa gorag zolaklarynda suw üpjünçilik çeşmeleriniň hapalanmagynyň önüni almak we ony aradan aýyrmak boýunça zerur çäreleri geçirmek;

- agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň durnukly işlemegini üpjün etmek boýunça edara tabynlygyndaky edaralaryň işini utgaşdyrmak;

- Türkmenistanyň Döwlet býujetinden we býujetden daşary gaznalar tarapyndan maliýeleşdirilýän taslama-gözleg we ylmy-barlag işleriniň ýerine ýetirilmegini üpjün etmek;

- deňişli ugruň daşary ýurtly ýuridik şahslary we halkara guramalary bilen ylmy-tehniki hyzmatdaşlygy amala aşyrmak.

7. Geologiýa babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň agyz suwy we agyz suw üpjünçiligi bilen baglanyşykly ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- ýerasty süýji suwlaryň gorralarynyň döwlet hasaba alnyşy;
- ýerasty suwlaryň azalmakdan we hapalanmakdan goralmagyna döwlet gözegçiligi;
- ýerasty süýji suwlaryň hiline we ulanylyşyna birsyhly gözegçilik esasynda olaryň ýagdaýynyň monitoringi;
- ýerasty suwlaryň ýataklaryny Döwlet suw kadastryna girizmek;
- ýerasty süýji suwlary ulanmak we goramak bilen baglanyşykly taslamalary seljermek we ýerasty suwlara degişli beýleki suw hojalyk meseleleriniň çözülmegine gatnaşmak;
- ýerasty süýji suwlaryň ýataklaryny gözlemek, agtarmak we ulanmak bilen baglanyşykly işleri ygtyýarlylandyrmak.

8-nji madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň agyz suwy wagyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlyklary

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň agyz suw we ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek babatda ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- edara tabynlygyndaky çäklerde ilaty sanitariýanyň talaplaryna laýyk gelýän agyz suwy bilen zerur mukdarda üpjün etmek;
- agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny ösdürmek boýunça ýerli shemalary, maksatnamalary we çäreleriň meýilnamalaryny işläp taýýarlamak we tassyklamak;
- suw üpjünçilik çeşmeleriniň barlygy we olaryň ýagdaýy, ilaty agyz suwy bilen talap edilýän mukdarda we hilde kanagatlandyrmak mümkinçilikleri, agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň ygtybarlylygy hakyndaky maglumatlary hasaba almak we olara baha bermek;
- sanitariýa gorag zolaklaryny guramak we suw üpjünçilik çeşmelerini rejeli peýdalanmak boýunça çäreleri geçirmek;
- ilatyň agyz suw üpjünçiligi, agyz suwunyň hilini gowulandyrmak we oňa gözegçilik etmek boýunça işleri meýilleşdirmek, maliýeleşdirmek, maddy-tehniki taýdan üpjün etmek;
- Türkmenistanda suw üpjünçilik ulgamlarynyň ulanylmagyny düzgünleşdirýän kadalaşdyryjy resminamalaryň esasynda agyz suw üpjünçilik ulgamlaryndan peýdalanmagyň ýerli düzgünlerini tassyklamak;
- agyz suwunyň sarp edilmegini hasaba almagy amala aşyrmak;
- agyz suwunda howply hapalanmalar bar bolan halatynda ondan peýdalanmagy wagtlaýynça gadagan etmek hakyndaky we ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek ulgamlaryndaky düzgün bozulmalary aradan aýyrmak we agyz suwunyň hiline bolan kadalaşdyryjy talaplary berjaý etmek üçin

sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň netijenamalary esasynda çözümleri kabul etmek;

-edara tabynlygyndaky çäklerde suw goraýyş çäreleriniň ýerine ýetirilmegini guramak we gözegçilik etmek, suw üpjünçilik we suw geçiriji çeşmeleriň sanitariýa gorag zolaklarynyň düzgünleriniň bozulan halatlarynyň önüni almak boýunça çäreler görmek;

- sanitariýa-epidemiologiýa gözegçilik barlagy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşyp, adatdan daşary ýagdaýlarda (tebigy betbagtçylyk, suw üpjünçilik çeşmelerinde suwuň hapalanylyşynyň howply derejeleriniň ýüze çykmalary we beýlekiler) agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny ulanmagyň mümkinçilikleri we şertleri hakynda çözümleri kabul etmek;

- ilaty agyz suwunyň hili, ony sarp etmegiň kadalary we tygşytlamagyň usullary, tölegiň tertibi hakynda zerur maglumat bilen üpjün etmek;

- Türkmenistanyň kanunçylygy bilen ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň ygtyýaryna degişli edilen agyz suw üpjünçiliginiň beýleki meselelerini çözmek.

III bab. Agyz suw üpjünçilik ulgamlary

9-njy madda. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlary

1. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlary sarp edijileri agyz suwy bilen üpjün etmede esasy ulgam bolup durýarlar hem-de şäherleriň we beýleki ilatly ýerleriň durmuş üpjünçiliginiň möhüm strategik desgalaryna degişlidirler.

2. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň ulanylmagyny amala aşyran agyz suw üpjünçilik guramalary şulara borçludyr:

ähli görkezijiler boýunça kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelýän, agyz suwuny sarp edijilere bermek üçin ähli tehnologik şertleri ýerine ýetirmäge we bu maksat bilen hereket edýän Türkmenistanyň döwlet standartlarynda bellenilen döwürleýinlikde agyz suwunyň hiline önümçilik gözegçiligini amala aşyrmaga;

suwuň hasabyny ýöretmäge we sanitariýa gorag zolagyny göwnejaý ýagdaýda saklamaga;

adamlaryň köpçülikleýin bolýan edaralaryny (bilim, bejeriş, medeni, sport we beýleki ýerler) we azyk senagaty kärhanalarynyň önümçilik işini goşmak bilen, ilatyň içimlik we durmuş hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin agyz suwuny bermegiň bellenilen düzgünini üpjün etmäge. Beýleki kärhanalaryň önümçilik hajatlaryny üpjün etmek üçin agyz suwuny bermek diňe aýratyn ýagdaýlarda we ilatyň hem-de azyk senagatynyň hajatlaryny

kanagatlandyrmaga zyýan ýetirmezden ony amala aşyrmagyň tehniki mümkinçilikleri bolan mahalynda ýol berilýär;

eger ilatyň agyz suwy bilen üznüksiz üpjünçiliginiň bozulmagyna getirýän bolsa, ýerüsti suw desgalarynyň hasabyna suwaryş suwlarynyň alternatiw çeşmeleriniň bar ýerlerinde agyz suwunyň suwaryş maksatlary üçin berilmegine ýol bermezlige.

3. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlaryny ulanyjy edaralaryň agyz suwuny öndürmek üçin himiki reagentlere, materiallara, enjamlara we abzallara bolan zerurlyklary döwlet zerurlyklarynyň önümler nomenklaturasyna goşulýar we ilkinji nobatda kanagatlandyrylmaga degişlidir.

4. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň abonentleri suwdan peýdalanmagy suw üpjünçilik kärhanalary bilen baglaşylan şertnamalar esasynda amala aşyryýarlar. Şertleşýän taraplar öz gatnaşyklarynda şertnamada görkezilen özara hukuklaryndan we borçlaryndan, şeýle hem agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarly döwlet edaralary tarapyndan bellenen düzgünlerden goldanýarlar.

Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlarynyň abonentleri gurallar we resminamalar hasaba almasyny, agyz suwundan rejeli peýdalanmagy üpjün etmäge, şeýle hem şertnamalarda göz önünde tutulan suwuň sarp ediliş mukdarynyň ýokarlandyrylmagy we şertnamalaryň beýleki şertleriniň bozulmagy üçin maddy jogapkärçilik çekmäge borçludylar.

5. Agyz suw önümçiliginde ulanylýan himiki reagentleri we beýleki önümleri üpjün ediji kärhanalar döwlet buýurmasyna we şertnamalaýyn borçlaryna laýyklykda olaryň öz wagtynda getirilmänligi, ilatyň saglygyna ýetirilmegi mümkin bolan maddy we ahlak zeperiniň öweziniň dolunmagyny hasaba almak bilen olaryň standartlar we tehniki şertler bilen bellenen hil kadalaryna gabat gelmeýänligi üçin jogapkärçilik çekýärler.

10-njy madda. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilmedik, özbaşdak we ulag serişdelerindäki ulgamlary

1. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilmedik we özbaşdak ulgamlary agyz suwunyň merkezleşdirilen ulgamynyň ýok ýerinde fiziki we ýuridik şahslary agyz suwy bilen üpjün etmek üçin ulanylýar. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilmedik we özbaşdak ulgamlary üçin agyz suw üpjünçilik çeşmelerini saýlamagyň talaplary sanitariýa kadalary bilen bellenilýär.

2. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň eýeleri ýa-da olary işledýän adamlar şulara borçludylar:

ulgamlary kadalaşdyryjy talaplara laýyklykda agyz suwuny almagy üpjün edýän ýagdaýda saklamaga;

agyz suwunyň hiline kadalaşdyryjy gözegçiligi amala aşyrmaga we ony hasaba almaga;

agyz suwunyň hiline gözegçiligiň netijeleri barada sarp edijilere öz wagtynda habar bermäge.

3. Özbaşdak agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýeleri ýa-da olary işledýän adamlar ulgamlaryň guratlygyny we agyz suwunyň hiline gözegçiligi üpjün etmek boýunça meseleleri özbaşdak çözüýärler.

4. Ulag serişdelerindäki agyz suw üpjünçilik ulgamlary şol serişdeleriň aýrylmaz bölegi bolup durýar. Ulag serişdelerindäki agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň guratlygyna we bu ulgamlarda agyz suwunyň hiliniň kadalaşdyryjy talaplara laýyklygyna gözegçiligi ulag serişdeleriniň eýeleri üpjün edýärler.

11-nji madda. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ulgamlary

1. Oba ýerlerindäki ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda döwlet, jemgyýetçilik we eýeçiligiň beýleki görnüşlerinde bolan suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen, merkezleşdirilmedik we özbaşdak ulgamlary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ulgamlarynyň eýeleri olaryň abat ýagdaýda saklanylmagy we sanitariýa talaplaryna laýyklykda agyz suwunyň howpsuzlygy üçin jogapkärçilik çekýärler.

3. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ulgamlaryny ulanmak ýöriteleşdirilen edaralar tarapyndan şertnamalaýyn esasyda ýa-da şol ulgamlaryň eýeleri bolup durýan edaralaryň ýöriteleşdirilen bölümleri tarapyndan amala aşyrylyp bilner.

4. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ulgamlaryny taslamak, gurmak we ulanmak boýunça işleri ýerine ýetirmegi döwlet dolandyryş edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary, agyz suw üpjünçiligi we agyz suwy babatda jemagat hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň sebit gulluklarynyň üstüne ýüklenýär.

5. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ulgamlarynyň gözleg işleri, taslamalary we gurluşygy ýerine ýetirilende karz bermek we zerur ýardamy üpjün etmek Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda we zerur bolan materiallary we enjamlary ilkinji nobatda bermek bilen amala aşyrylýar.

6. Agyz suw üpjünçiliginiň oba ýerlerindäki ösüş maksatnamalaryny maliýeleşdirmek üçin halkara guramalarynyň we hususy telekeçileriň maýa goýumalaryny hem goşmak bilen maýa goýumalarynyň islendik görnüşini çekmäge ýol berilýär.

12-nji madda. Türkmenistanda agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň ösüşiniň üpjün edilişi we olaryň taslamalaşdyrylyşyna bolan umumy talaplar

1. Agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň ösüşi ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek baradaky döwlet we sebitara maksatnamalaryny durmuşa

geçirmek bilen üpjün edilýär. Agyz suw üpjünçiligi çäkleriň (welaýatlaryň, etraplaryň, şäherleriň) durmuş-ykdysady ösüş maksatnamalaryna hökmany suratda girizilmäge degişlidir.

2. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryny taslamak, gurmak we durkuny täzelemek çäkleri ösdürmek meýilnamalarynyň hasaplanylş görkezijilerine, şeýle hem döwlet dolandyryşynyň degişli ygtyýarly edaralary tarapyndan tassyklanylýan gurluşyk kadalaryna we düzgünlerine, sanitariýa düzgünlerine we kadalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

3. Agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň taslamalaşdyrylyşyna bildirilýän umumy talaplar:

ilatyň sanitariýa-epidemiologiýa abadançylygy, ýerasty baýlyklar, haýwanat dünýäsi, daşky gurşawy goramak, aýratyn goralýan tebigy ýerler, şypahanalar we bejeriş-sagaldyş ýerleri, ilaty we çäkleri tebigy we tehnogen häsiýetdäki adatdan daşary ýagdaýlardan goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň, şeýle hem Türkmenistanyň ýer, tokaý, suw kanunçylygynyň düzgünlerini berjaý etmekden;

adatdan daşary ýagdaýlar ýüze çykan halatynda ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek üçin adatdan daşary ýagdaýlaryň kadalary boýunça suw üpjünçiliginiň ätiýaçlyk ulgamlaryny işläp taýýarlamakdan;

agyz suw üpjünçiligi babatda häzirkî zaman tehnologiýalaryny, progressiw tehniki çözümleri, tehnologik prosesleriň awtomatlaşdyrylmagyny ulanmakdan;

sazlamak we ulanmaga goýbermek boýunça işleri goşmak, şeýle hem suw üpjünçilik desgalary boýunça taslama-smeta resminamalarynyň düzüminde ulanylş boýunça tehnologik dessurlaryň işlenilip taýýarlanylmagyndan;

suw sarp ediş desgalaryny ösdürmegiň baş meýilnamasyna laýyklykda agyz suw üpjünçiliginiň gurulýan we durky täzelenýän ulgamlarynyň kuwwatlylygyny kesgitlemekden;

suw üpjünçilik çeşmelerinden suwuň rugsat edilýän saýlap alyş möçberini, agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň kuwwatlylygyny ýokary galdyrmazlykdan;

şu aşakdakylary hasaba almak bilen, suw sarp edilişiniň gije-gündiziň dowamynda iň ýokary möçberinde onuň deň derejede we üznüksiz berilmegini üpjün edýän agyz suwuny taýýarlaýyş stansiýalarynyň kuwwatlylygyny bellemekden:

- önümi alyş gözden geçirilişleri, arassalamak, meýilnama-duýduryş abatlamalary üçin olaryň aýry-aýry desgalarynyň birwagtda ýapylmagyndan;

- stansiýanyň öz hajatlary üçin suwy harçlamagyndan;

- stansiýanyň arassa suw howdanlarynda ýangyna garşy üç sagatlyk suw gorunyň saklanýan şertlerinde ýangyny söndürmekden;

agyz suwuny taýýarlaýjy stansiýalary gurmagyň we desgalary bina etmegiň taslamalarynda agyz suw üpjünçilik çeşmesinde adaty şertlerde hem-de suwuň hiliniň möwsümleýin üýtgemeleriniň şertlerinde onuň hil kadalaryna laýyk gelmegini üpjün edýän tehnologiýalaryň ulanylmagyny hökmany göz önünde tutmaktan;

deňeşdirilýän tehnologiýalaryň tehniki-ykdysady görkezijilerini we suw taýýarlaýjy stansiýalarynyň ulanylyşynyň hasaplaýjy möhletine ýerasty suw çeşmeleriniň we ýerüsti suwlaryň hiliniň üýtgemegine çak bilen berilýän bahalary hasaba almak bilen agyz suwy taýýarlaýjy tehnologiýa çyzygylary esaslandyrmakdan we saýlamany amala aşyrmakdan;

tebigy (daşgynlar we beýlekiler) we antropogen gelip çykyşly durnuksyzlaşdyryjy faktorlaryň agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryna täsir etmek mümkinçiligini hasaba almaktan ybaratdyr.

13-nji madda. Agyz suw üpjünçilik ulgamlaryndan peýdalanyjylaryň we agyz suwuny sarp edijileriň hukuklary we borçlary

1. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryndan peýdalanyjylaryň ulgamlardan agyz suwuny sarp etmek üçin agyz suw üpjünçilik edaralary bilen baglanyşylan şertnama esasynda ulanmaga hukugy bardyr.

Şertleşýän taraplaryň özara hukuklary we borçlary Türkmenistanda agyz suw üpjünçilik we suw sowujy ulgamlaryndan peýdalanmagyň Düzgünleri we şu aşakdaky esasy şertleri göz önünde tutýan şertnamalar bilen belgilenilýär:

agyz suwuny bermegiň kadasy (üzüksiz ýa-da grafik boýunça sagatlaýyn);

berilýän suwuň mukdary (agyz suwuny sarp etmegiň ýa-da belli bir çäkli sarp etmegiň kadalaryna laýyklykda);

agyz suwunyň hil kepillikleri (hemişe kada gabat gelmegi);

ulanyş jogapkärçiliginiň araçäkleri;

peýdalanýanlara suw bermek kadasynyň üýtgemegi we onuň hili hakynda öz wagtynda habar bermek;

peýdalanyjylaryň agyz suwuny sarp edişleriniň gural we resminama taýdan hasaba alnyşyny amala aşyrmak;

bellenen nyrha laýyklykda tölegleri öz wagtynda tölemek;

şertnamalaýyn borçnamalary ýerine ýetirmek boýunça özara talaplary bildirmegiň şertleri, şeýle hem şertnamanyň düzgünleriniň bozulmagy üçin taraplaryň jogapkärçiligi.

Türkmenistanda agyz suw üpjünçilik we suw sowujy ulgamlaryndan peýdalanmagyň Düzgünleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýar.

2. Agyz suwuny sarp edijileriň agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryndan ilkinji nobatdaky tertipde agyz suwy bilen üpjün edilmäge we peýdalanmaga hukugy bardyr.

Jaýlaryň içindäki agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we özbaşdak ulgamlaryndan sarp edijilere agyz suwuny bermek agyz suw üpjünçiliginiň öýler boýunça paýlanyş ulgamynyň üsti bilen amala aşyrylýar.

Agyz suwuny sarp edijileriň aýratyn toparlary üçin suw geçirijilerine birikdirmek, ulanmak we agyz suwunyň üpjünçiligi üçin töleg boýunça ýeňillikler Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen sanawa laýyklykda bellenilýär.

Agyz suwuny sarp edijileriň hukuklary şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kepillendirilýär.

IV bab. Agyz suw üpjünçiliginiň kepillikleri

14-nji madda. Ilaty agyz suwy bilen üpjün etmegiň döwlet kepillikleri

1. Türkmenistanyň çäginde her bir adama bellenen hil kadalaryna jogap berýän, agyz suwuny sarp etmegiň kadalaryna laýyk gelyän mukdarda agyz suwy bilen üpjün etmek kepillendirilýär.

2. Ilatyň ýaşayan ýerlerindäki agyz suwuna bolan isleglerini kanagatlandyrmak agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen (ileri tutulýan) ýa-da merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň ösdürilmegine, ätiýaçlyk agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň döredilmegine gönükdirilen çäreler, şeýle hem şu Kanuna laýyklykda agyz suw üpjünçiligine döwlet goldawy, düzgünleşdirmesi we gözegçiligi arkaly amala aşyrylýar.

3. Fiziki şahslar jemgyýetçilik ýerlerinde (menzillerde, seýilgäherde, suwa düşülýän we beýleki ýerlerde) bolan döwürlerinde, şeýle hem ulag serişdelerinde üç sagatdan artyk ýol geçen ýagdaýlarynda agyz suwy bilen, şol sanda ady agzalan desgalaryň eýeleri tarapyndan muft üpjün edilýär.

15-nji madda. Agyz suwunyň hiliniň üpjünçiliginiň kepillikleri

Sarp edijileriň alýan agyz suwunyň hili kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelmelidir we aşakdakylar bilen üpjün edilmelidir:

agyz suw üpjünçiliginiň çeşmesini we suwy arassalamagyň degişli tehnologiýasyny saýlamak;

çeşmedäki suwuň hiline gündelik gözegçilik geçirmek (şol sanda awtomatizasiýalaşdyrylan);

agyz suw üpjünçilik ulgamlarynda adam üçin howpsuzlygy we zyýansyzlygy tassyklaýan degişli güwanamalary bar bolan enjamlary, materiallary, reagentleri ulanmak;

bellenen tertipde hünär synagyndan geçen ýa-da akkreditirlenen agyz suw üpjünçilik guramalarynyň barlaghanalary tarapyndan kadalaşdyryjy

resminamalar bilen göz önünde tutulan usullar boýunça agyz suwunyň hiline yzygiderli önümçilik gözegçiligini amala aşyrmak. Öz barlaghanalary bolmadyk guramalar tarapyndan agyz suw üpjünçilik ulgamlary ulanylanda bellenen tertipde akkreditirlenen barlaghanalar bilen şertnamalaýyn esasyda agyz suwunyň hiline gözegçilik edilip bilner;

agyž suwuna we agyz suw üpjünçilik çeşmelerine kadalaşdyryjy talaplary täze ylmy maglumatlaryň esasynda her baş ýylda bir gezek bellemek we gaýtadan gözden geçirmek;

sanitariýa gorag zolaklaryny we agyz suwunyň tötänleýin ýa-da bilkastlaýyn hapalanmaktan goragynyň beýleki görnüşlerini bellemek arkaly merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik agyz suw üpjünçilik çeşmelerini we ulgamlaryny goramak;

ýerli şertleri hasaba almak bilen agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynda agyz suwunyň birkysmy we iş maksatnamalaryny hem-de hiline gözegçilik kadalaryny işläp taýýarlamak;

agyž suw üpjünçiliginiň ýerasty suwlarynyň gatlalarynyň gurluşlaryny taslamak we ulanmagyň düzgüni boýunça geologiýa babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň gidrogeologik gullugynyň tekliplerini berjaý etmek;

adamlaryň saglygyna howp dörände ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşyp, agyz suwunyň hiline gözegçilik etmegiň wagtlaýyn güýçlendirilen düzgünini girizmek.

16-njy madda. Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň işi bozulan halatynda agyz suwy bilen üpjünçiligiň kepillikleri

Sarp edijilere agyz suwuny bermegiň bellenen düzgüniniň üýtgemegine getiren agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň işi bozalsa we (ýa-da) berilýän agyz suwunyň hili degişli kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelmese, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary öz ygtyýarlylygyna laýyklykda, agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň we guramalarynyň eýeleri sarp edijilere agyz suwuny sarp etmegiň bellenen möçberindäki mukdarynda agyz suwuny bermek boýunça çäreler görmäge borçludylar.

Görkezilen çäreleri amala aşyrmak üçin şu aşakdakylar ulanylýar:

ätiýaçlyk çeşmeleri we agyz suw üpjünçilik ulgamlary;

agyž suw üpjünçiliginiň özbaşdak ulgamlarynyň çeşmeleri;

suwy arassalamagyň we zyýansyzlandyrmagyň durmuş we toparlaýyn tehniki serişdeleri;

toparlaýyn ulanmak üçin agyz suwunyň gaplanan görnüşde ýa-da gaplarda (sisternalarda) mugt esasyda getirilmegi.

Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň işiniň bozulmagy bilen baglanyşykly ýagdaýlar üçin çäreleriň sanawy degişli ilatly ýeriň sarp edijilerini agyz suwy bilen üpjün etmek boýunça derhal hereketleriň meýilnamasy bilen kadalaşdyrylýar.

17-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda adatdan daşary ýagdaýlarda agyz suwy bilen üpjün etmegiň kepillikleri

1. Adatdan daşary ýagdaýlarda (awariýalarda, heläkçiliklerde, tebigy betbagtçylyklarda we beýleki şuna meňzeş ýagdaýlarda) agyz suw çeşmeleriniň hapalanmagy, suw arassalaýjy we zyýansyzlandyryjy ulgamlaryň hatardan çykmagy, agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň hatardan çykmagy, suw ulgamlarynda şu ýagdaýlar sebäpli sarp edijilere bir günden artyk suw berilmedik ýagdaýynda ilaty agyz suwy bilen üpjün etmegi guramak degişli ygtyýarly döwlet edaralary, şeýle hem ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Agyz suw üpjünçiligi babatda adatdan daşary ýagdaýlary çaklamak, sarp edijileri agyz suwy bilen kadalaşdyryp üpjün etmek we olary durmuşa geçirmek raýat goranyşy we adatdan daşary ýagdaýlar babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen bilelikde ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet, şeýle hem agyz suw üpjünçilik guramalary tarapyndan amala aşyrylýar.

Şunda aşakdakylar bellenilýär:

suw üpjünçiliginiň goşmaça çeşmeleri we suwy almak hem-de bermek üçin ätiýaçlyk desgalarynyň we gurluşlarynyň bolmagy;

agyz suw üpjünçilik ulgamlaryny dikeltmek üçin materiallaryň, enjamlaryň we tehnikalaryň kadaly gorunyň bolmagy; ilata agyz suwuny eltmegiň ýollary we şertleri.

3. Adatdan daşary ýagdaýlarda ilaty agyz suwy bilen kadalaşdyryp üpjün etmek boýunça çykdaýlary maliýeleşdirmek Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň, ýerli býujetleriň hem-de adatdan daşary ýagdaýlary we olaryň netijelerini ýok etmek üçin niýetlenen beýleki çeşmeleriň hasabyna amala aşyrylýar.

18-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet gözegçilik barlagy, gözegçiligi we hasaba alnyşy

1. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet gözegçilik barlagy we gözegçiligi agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarly döwlet edaralary we olaryň ýerlerdäki edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Agyz suw üpjünçilik çeşmelerini döwlet tarapyndan hasaba almak Türkmenistanyň ministrlikleri we pudaklaýyn dolandyryş edaralary tarapyndan olaryň düzgünnamalaryna laýyklykda Döwlet suw kadastryna girizmek arkaly amala aşyrylýar.

3. Sarp edilýän agyz suwunyň hilini döwlet tarapyndan hasaba almak we onuň bellenen kadalara laýyklygyna gözegçilik etmek sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

Agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen ulgamlaryndan sarp edilýän suwuň mukdaryny hasaba almak jemagat hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edaralary, şeýle hem degişli edaralar tarapyndan amala aşyrylýar.

4. Agyz suwuna Türkmenistanyň döwlet standartlarynyň talaplarynyň berjaý edilişine, şeýle hem ilatyň agyz suw üpjünçiliginde ulanylan barlaglaryň ýagdaýlaryna we usullaryna döwlet gözegçilik barlagy sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

5. Agyz suw üpjünçilik desgalary taslamalaşdyrylanda we gurlanda gurluşyk kadalarynyň we düzgünleriniň berjaý edilişine döwlet gözegçilik barlagy gurluşygy dolandyryş ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

Agyz suw üpjünçilik desgalary taslamalaşdyrylanda döwlet gözegçilik barlagy ekologiýanyň talaplaryndan, ilatyň saglygyny we daşky gurşawy goramakdan, enjamlaryň we reagentleriň laýyk gelşiniň, suwy arassalamagyň tehnologiýasynyň we ol ýa-da beýleki görnüşiniň maksadalaýyklygyndan ugur alnyp amala aşyrylýar. Zerur bolanda taslamanyň garaşsyz barlagy geçirilip bilner.

6. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet gözegçilik barlagy, gözegçiligi we hasaba alnyşy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

19-njy madda. Agyz suw üpjünçilik çeşmeleriniň we ulgamlarynyň goragy

1. Agyz suw üpjünçilik çeşmelerini we ulgamlaryny hapalanmaktan goramak agyz suwunyň howpsuzlygyny we zyýansyzlygyny üpjün etmegiň hökmany şerti bolup durýar. Ol ýerüsti, ýerasty suw desgalarynyň suwunyň hapalanmagynyň we egsilmeginiň önüni almak boýunça çäreleriň, sanitariýa we ekologik hem-de beýleki talaplaryň ýerine ýetirilmegi bilen, şeýle hem agyz suwunyň çeşmeleriniň we ulgamlarynyň sanitariýa gorag zolaklaryny döretmek we bu zolaklar üçin göz önünde tutulan düzgünleri berjaý etmek arkaly gazanylýar.

2. Sanitariýa gorag zolaklary hemme suw çeşmelerinde, şeýle hem eýeçiliginiň görnüşine garamazdan agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynda olaryň bilkastlaýyn ýa-da tötänleýin hapalanmagynyň önüni almak maksady bilen gurnalýar.

3. Sanitariýa gorag zolaklarynyň çäklerinde hojalyk, senagat we gurluşyk işlerini geçirmek, agyz suw üpjünçiliginiň çeşmelerine durmuş-hojalyk, oba hojalyk, senagat we beýleki lagym suwlarynyň guýulmagy, şeýle hem oba hojalyk ekinlerini ekmek, awuly himikatlary, mineral

dökünleri ulanmak, öý haýwanlaryny we guşlary saklamak hem bakmak gadagandyr.

4. Sanitariýa gorag zolaklaryny guramak, olary taslamalaşdyrmagyň we ulanmagyň tertibi, sanitariýa gorag zolaklaryna girýän çäkleriň (guşaklaryň) serhetlerini we olarda suwy goramaga degişli düzgünleri bellemek, sanitariýa-gorag çäreler toplumyny, şol sanda gorag zolaklarynyň çäklerinde amala aşyrylmagy çäklendirilýän we gadagan edilýän dürli görnüşli işleriň sanawyny kesgitlemek sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan sanitariýa kadalary hem-de düzgünleri bilen kadalaşdyrylýar.

Ýerasty suw üpjünçilik çeşmeleriniň sanitariýa gorag zolaklaryny guramak boýunça hasaplama we maslahatlar (süýji suwlaryň ýataklarynda) geologiýa babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň gidrogeologik düzüm birlikleri tarapyndan amala aşyrylýar.

5. Sanitariýa gorag zolaklarynda toplumlaýyn çäreleriň geçirilmegi we düzgünleriň berjaý edilmegi şularyň üstüne ýüklenýär:

birinji guşagyň çäklerinde – agyz suw üpjünçilik guramasynyň;

ikinci we üçünji guşaklaryň çäklerinde – ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we öz-özüni dolandyryş edaralarynyň, şeýle hem eýeçiliginiň görnüşlerine garamazdan, şol çäklerde hojalyk işini amala aşyran kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň, hususy telekeçileriň we beýleki şahslaryň.

Sanitariýa gorag zolaklarynda toplumlaýyn çäreleriň geçirilişine we düzgünleriň berjaý edilişine gözegçiligi sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we geologiýa babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň gidrogeologiýa edaralary, şeýle hem daşky gurşawy we tebigy baýlyklary goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy amala aşyýarlar.

6. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň we çeşmeleriniň bilkastlaýyn hapalanmagynyň ýa-da olara zyýan ýetirilmeginiň önüni almak üçin goşmaça gorag çäreleri barada çözügüt kabul edip bilýärler.

20-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda güwälandirme

1. Şu aşakdakylar hökmany güwälandirmä degişlidir:

gaplanan görnüşinde (çüýşelerde ýa-da beýleki gaplarda) sarp edijilere ýerlemek üçin niýetlenilen agyz suwy;

suwy arassalamagyň we zyýansyzlandyrmagyň durmuşda ulanylýan hususy we toparlaýyn tehniki serişdeleri;

agyz suw üpjünçilik ulgamlarynda ulanylýan tehnologik prosesler, materiallar, reagentler, enjamlar we beýleki serişdeler.

2. Şu aşakdakylar bolan halatynda çüýşeli agyz suwuny öndürmäge we ýerlemäge rugsat berilýär:

içmek maksatlary bilen ulanmak üçin suw üpjünçilik çeşmeleriniň suwunyň ýaramlylygy hakynda sanitariýa-epidemiologiýa netijenamasy;

gaplamak üçin taýýarlanylýan suwuň, gaplamak üçin niýetlenen suwy taýýarlamak we konserwirlemek usullarynyň, suwy gaplamak üçin gaplaryň sanitariýa-epidemiologiýa howpsuzlygynyň talaplaryna laýyklygy hakyndaky sanitariýa-epidemiologiýa netijenamasy;

taýýar önüme we onuň taýýarlanmak prosesine sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen bellenilen tertipde ylalaşylan we tassyklanylýan kadalaşdyryjy we tehnologik resminamalary;

sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligi babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan gaplanylýan agyz suwunyň hiline önümçilik gözegçiliginiň maksatnamalary.

3. Agyz suw üpjünçiligi babatda güwälendirme Türkmenistanyň kanunçylygynynda bellenilen tertipde amala aşyrylýar.

21-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda ygtyýarlylandyрма

Sarp edijileri çüýşelere gaplanan agyz suwy bilen üpjün etmek boýunça iş Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ygtyýarlylandyrylmaga degişlidir.

22-nji madda. Agyz suw üpjünçilik meseleleri boýunça Maglumatlar

1. Agyz suw üpjünçilik guramalary we agyz suwunyň hiliniň kadalaşdyrylan talaplara laýyklygyna gözegçilik edýän edaralar suwuň hiliniň kadalara laýyklygy barada agyz suwuny sarp edijilere maglumat bermäge borçludylar.

2. Agyz suwunyň hiliniň kadalaşdyrylan talaplara laýyk gelmedik we netijede ilatyň saglygyna howp döredýän ýagdaýlar ýüze çykarylanda agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýeleri, agyz suw üpjünçiliginiň guramalary we agyz suwunyň hiliniň kadalaşdyrylan talaplara laýyklygyna gözegçiligi amala aşyrylan edaralar agyz suwuny sarp edijilere bu hadysalaryň önüni almak möhletini görkezmek bilen gyssagly habar bermelidirler, şeýle hem agyz suwy ulanylanda ýerine ýetirilmeli ätiýaçlyk çäreleri barada (suwuň goşmaça arassalanmagynyň usullary), kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelyän agyz suwunyň berilýän ýeri we wagty barada duýdurmaladyrlar.

3. Agyz suwunyň hili baradaky habar berme hökmany häsiýete eýedir we bu iş agyz suwunyň hiline gözegçiligi amala aşyrylan edaralaryň bermegi esasynda köpçülikleýin habar beriş serişdeleri ýa-da beýleki usullar arkaly mugt amala aşyrylýar.

4. Agyz suwunyň sarp edijilere berilmeginde bolmagy mümkin bolan bökdençlikler barada maglumatlar agyz suw üpjünçilik guramalary, jemagat hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edaralary tarapyndan hökmany ýagdaýda köpçülikleýin habar beriş serişdeleri ýa-da beýleki usullar arkaly mugt berilýär.

5. Agyz suwunyň hili we agyz suwunyň sarp edijilere berilmeginde bökdençlikleriň bolmagy barada maglumatlaryň öz wagtynda berilmegini guramak we gözegçilik etmek ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

V bap. Agyz suw üpjünçiliginiň ykdysadyýeti

23-nji madda. Agyz suw üpjünçilik ulgamlaryna eýeçilik

1. Agyz suw üpjünçilik ulgamlary Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda döwlet, jemgyýetçilik eýeçiliginde we eýeçiligiň beýleki görnüşlerinde bolup biler.

2. Şäherleriň hem-de beýleki ilatly ýerleriň döwlet eýeçiliginde bolan agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlary hususylaşdyrylmaga degişli däldir.

Hojalygy ýörediji döwlet subýektiniň biriniň ygtyýarynda durýan agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryny hojalygy ýörediji döwlet subýektiniň başga biriniň ygtyýaryna berilmegine şeýle geçişň şol ulgamlaryň işleýiş düzgünini we sarp edijileriň agyz suw üpjünçiligini bozmaýan şertlerinde ýol berilýär.

3. Döwlete dahylsyz eýeçilikde durýan agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlaryna eýeçilik hukugynyň geçmegine ýa-da onuň görmüşiniň üýtgemegine şu geçişň ýa-da üýtgemäniň şol ulgamlaryň işleýiş düzgünini we sarp edijileriň agyz suw üpjünçiligini bozmaýan şertlerinde ýol berilýär.

4. Durmuş üpjünçiliginiň aýratyn möhüm strategik desgalary hökmünde diňe döwlet eýeçiliginde bolmaly agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenýär.

24-nji madda. Agyz suw üpjünçiliginiň maliýeleşdirilişi

1. Agyz suw üpjünçiligini maliýeleşdirmeginiň çeşmelerine:

agyz suw üpjünçiligi üçin peýdalanyjylaryň we sarp edijileriň töleginden gelýän serişdeler;

agyz suw üpjünçiligini gowulandyrmagyň we ösdürmegiň maksatnamalarynda göz önünde tutulan çäreleri durmuşa geçirmek üçin Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleri we Türkmenistanyň beýleki döwlet serişdeleri;

ýerli býujetleriň serişdeleri;

agyz suw üpjünçiliginiň ösdürilmegine raýatlaryň we (ýa-da) ýuridik şahslaryň goşýan serişdeleri;

Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik beýleki çeşmeler degişlidir.

2. Türkmenistanyň Prezidentiniň namasy bilen tassyklanylýan, bellenilen mukdaryň çäklerinde ilatyň mugt sarp edýän suwunyň tölegi Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdelerinden geçirilýär.

25-nji madda. Agyz suw üpjünçiligine nyrhlar

1. Türkmenistanyň Prezidentiniň namasy bilen tassyklanylýan mukdaryň çäklerinde ilatyň sarp edýän suwy mugt eltilip berilýär.

2. Ilatyň içimlik we durmuş hajatlary üçin ulanan suwuny lagym ulgamlary arkaly sowmak mugt amala aşyrylýar.

3. Ilatyň suwdan mugt peýdalanmagynyň bellenilen mukdaryndan köp we içimlik üçin bolmadyk maksatlara ulanylýan agyz suwunyň nyrhлары Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

4. Agyz suw üpjünçiligi babatda nyrhлары kesgitlemegiň we ulanmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

26-njy madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda döwlet goldawy

Ýeňillikli karzlary, gümrük we beýleki ýeňillikleri bermek görnüşinde döwlet goldawy talap edilýän hil kadalarynda agyz suwuny almak üçin häzirki zaman tehnologiýalaryny peýdalanmaga, şeýle hem sarp ediljilere suwy sarp edijilik kadalaryna laýyklykda agyz suwuny bermegiň üznüksiz düzgüniniň kepilliklerini bermäge gönükdirilýär.

Ilatly ýerleriň agyz suw üpjünçiliginiň merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik ulgamlarynyň eýelerine, agyz suw üpjünçilik kärhanalaryna, şeýle hem agyz suw üpjünçiliginiň hajatlary üçin enjamlary, materiallary we reagentleri öndürýän kärhanalara ýeňillikli karzlary, gümrük hem-de beýleki ýeňillikleri berilmegiň şertleri we tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

VI bap. Agyz suw üpjünçiligi babatda düzgün bozulmalar üçin jogapkärçilik we jedelleri çözmek

27-nji madda. Agyz suw üpjünçiligi babatda gatnaşyklar bilen baglanyşykly emläk jedellerini çözmek

Agyz suw üpjünçiligi babatda gatnaşyklar bilen baglanyşykly emläk jedelleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde Türkmenistanyň kazyýetleri tarapyndan çözülýär.

28-nji madda. Ilaty agyz suwy bilen üpjün etmek babatda hukuk bozulmagy üçin jogapkärçilik

Agyz suw üpjünçiligi babatda hukuk bozulmalaryny amala aşyrmakda günäkär şahslar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen jogapkärçiligi çekýärler.

29-njy madda. Agyz suwunyň kadalaşdyryjy talaplara laýyk gelmezligi netijesinde ilatyň saglygyna ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Ilatyň agyz suw üpjünçilik ulgamlaryndan ýa-da agyz suwy üçin niýetlenen gaplardan bellenen kadalaryň talaplaryna laýyk gelmeýän agyz suwunyň sarp edilmeginiň netijesinde olaryň saglygyna ýetirilen zyýanyň öwezi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda zyýan ýetiriji tarapyndan doly möçberde tölenmäge degişlidir.

30-njy madda. Agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýelerine we (ýa-da) agyz suw üpjünçilik guramalaryna ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Agyz suw üpjünçilik ulgamlaryndan peýdalanmak düzgünlerini, sanitariýa düzgünlerini we kadalaryny berjaý etmezlik, desgalara, enjamlara, suw geçiriji ulgamlara zeper ýetirmek, awariýa-dikeldiş işlerini geçirmekte päsgelçilikleri döretmek, suw üpjünçilik ulgamlarynyň kadaly işini üpjün etmekde ýa-da agyz suw üpjünçilik çeşmelerini hapalamak arkaly agyz suw üpjünçilik ulgamlarynyň eýelerine we (ýa-da) agyz suw üpjünçilik guramalaryna ýetirilen zyýan Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda zyýan ýetiriji tarapyndan doly möçberde tölenilmäge degişlidir.

VII bab. Jemleýji düzgün

31-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

Aşgabat şäheri.

2010-njy ýylyň 25-nji sentýabry.

№ 136-IV.

TÜRKMENISTANYŇ TOKAÝ KODEKSI

2011-nji ýylyň 25-nji marty

(Türkmenistanyň 28.02.2015 ý. № 202-V kanuny esasynda girizilen
üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)
(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2011 ý.,
№1, 10-nji madda)

Şu Kodeks tokaýlary durnukly dolandyrmak – tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak, üznüksiz köpeldip durmak, Türkmenistanyň çäginde olaryň ekologik, ykdysady we serişde potensialyny ýokarlandyrmak bilen baglanyşykly gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kodeksde ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kodeksde aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

1) **tokaý hojalygy** – tokaý gaznasyny öwrenmek we hasaba almak boýunça wezipeleri amala asyryan, tokaýlary abat saklamak we goramak, tokaýy üznüksiz köpeltmek we köpeldip durmak, tokaýdan peýdalanylyşyny düzgünleşdirmek we onuň amala aşyrylyşyna gözegçilik etmek boýunça çäreleri öz içine alýan ykdysadyýetiň pudagydyr;

2) **tokaý hukuk gatnaşyklary** – tokaýlary, tokaý gaznasynyň meýdanlaryny (ýerlerini) abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatdaky gatnaşyklar;

3) **tokaý gaznasy** – Türkmenistanyň tokaý bilen örtülen çäginin, şeýle hem tokaý hojalygynyň hajatlary üçin niýetlenen, tokaý bilen örtülmedik çägi;

4) **tokaý hojalyk çäreleri** – tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýlary köpeltmek, tokaý gurluş materiallarynyň esasynda geçirilýän tokaýdan peýdalanylmagyny düzgünleşdirmek boýunça guramaçylyk we tehniki çäreleriň toplumu;

5) **tokaý** – iň az meýdany 0,5 gektary düzýän, iň az giňligi 3 metr bolan agaç-gyrymsy ösümlük agdyklyk edýän biologik köpdürliligiň we tebigy gurşawyň özara baglanyşykly we özara hereket edýän düzüm birlikleriniň jemi hem-de bu meýdanyň azyndan 10 göteriminiň proýektiw örtügi;

6) **agaç** – beýikligi 2 metrden pes bolmadyk, bir düýbi ýa-da birnäçe golçury bolan, ýokary başly agaç ösümligi;

7) **gyrymsy agaç** – topragyň üstünden şahalanýan esasy baldakdan aýdyň tapawutlanmaýan we agaçdan pes boýy bilen tapawutlanýan baldaklary bolan köp ýyllyk ösümlük;

8) **tokaý agaçlary** – agaç ösümlükleriniň görnüşi ýa-da urugy;

9) **tokaý gaznasynyň derejesi** – aýratyn goragly, suw gorag, sanitariýa-gigiýena, rekreasion, ylmy ýa-da beýleki ýörite maksatly Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde bölünip berlen, çäginde tokaý hojalygyny alyp barmagyň we tokaýdan peýdalanmagyň aýratyn düzüni bellenilýän tokaý gaznasynyň bölegi;

10) **şäher tokaýlary** – şäheriň dolandyryş araçäginiň çäklerinde ýerleşýän we tokaý gaznasynyň düzümine girýän sagaldyş we rekreasion maksatly tokaýlar;

11) **aýratyn gymmatly tokaý massiwleri** – relik we endemik tohumlary bolan düzümi boýunça seýrek duş gelýän tokaýlar; hasyllylygy we genetik hilleri boýunça seýrek duş gelýän tokaýlar; çylşyrymly tebigy şertlerde möhüm gorag wezipelerini ýerine ýetirýän tokaýlar;

12) **peýdalanlyýan tokaý** – döwlet tarapyndan hasaba almagy, tokaý hojalyk çärelerini ýörite kartografirlemegi we meýilleşdirmegi amala aşyrmak üçin tokaý gaznasynyň düzümine tokaý gurluşynyň ýanynda bölünip berilýän ýer bölekleri;

13) **biologik köpdürlilik** – belli bir çäk üçin häsiýetli ösümlükleriň, haýwanlaryň we beýleki tebigy organizmleriň jemi;

14) **tokaýçylyk** – tokaý hojalyk çärelerini meýilleşdirmek we ýerine ýetirmek, tokaýdan peýdalanmagyň möçberlerini hasaplamak üçin niýetlenen tokaýa eýeçilik etmegiň çäklerinde ýerleşýän tokaý eýesiniň gurluş düzümi birligi;

15) **tokaýa eýeçilik etmek** – tokaý hojalygyny alyp barmak we tokaýdan peýdalanmak üçin tokaý eýelerine Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan berilýän tokaý gaznasynyň böleklerine eýelik etmek hukugy;

16) **tokaý eýeleri** – tokaý gaznasynyň bölekleriniň ýerinden möhletsiz peýdalanmak hukugy berlen döwlet guramalary;

17) **tokaýdan peýdalanmak** – ýuridik we fiziki şahslar döwlet guramalary tokaý gaznasyndan meýdanlary peýdalanmaga, şeýle hem hojalyk we beýleki maksatlarda tokaý gaznasynyň çäginde ýerleri, suwy we umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly zatlary peýdalanmaga bolan Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen hukugy;

18) **tokaýdan peýdalanýjy** – şu Kodeksde bellenen tertipde tokaýdan möhletli peýdalanmak hukugy berlen ýuridik ýa-da fiziki şahs;

19) **esasy peýdalanlyýany çapmak** – agaç taýýarlamak maksady bilen, ýetişen we köp durup zaýаланан gyrymsy agaçlyklary çapmak;

20) **aralyk peýdalanlyýany çapmak** – agaçlykda tokaý dörediji agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň ösmegine päsgel berýän, gowşak ösen agaçlary we gyrymsy agaçlary zzygiderli aýyrmak bilen baglanyşykly tokaýalara ideg etmek üçin çapmak;

21) **tokaýa ideg etmek üçin çapmak** – ýokary önümlü we durnukly agaçlary döretmek maksady bilen ösüşden galan ýa-da esasy tohumly agaçlaryň ösmegine päsgel berýän agaçlary oturdylan ýerinden aýrmak arkaly amala aşyrylýan tokaýlara yzygiderli ideg etmek;

22) **sanitariýa taýdan çapmak** – tokaýyň sanitariýa ýagdaýyny gowulandyrmak maksady bilen geçirilýän çapym, onda keselli, zeper ýetirilen, guraýan we guran agaçlar çapylýar;

23) **çapmak** – oturdylan agaçlaryň çapylan, tokaýyň täze nesli bolsa, heniz döremedik tokaý meýdany;

24) **kesilen agaç meýdanlary** – ähli görnüşlerini çapmak üçin bölünip berlen ýa-da çapmak başgançagynda durýan tokaý bölegi;

25) **çapylmaga degişli tokaý gory** – çapmak üçin bellenen möhlete tokaý gaznasyndan bölünip berlen ýeriň bölegi;

26) **tokaý serişdeleri** – tokaý gaznasynda durýan, toplanýlan we alynýan agaçlaryň hem-de ikinji derejeli agaç serişdeleriniň gollary, ýabany ösýän miweler, hozlar, kömelekler, ir-ýemişler, dermanlyk ösümlükler, tehniki çig mal we ösümlük gelip çykyşly beýleki önümler;

27) **ikinci derejeli tokaý baýlyklary** – agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň gabyklary, şahalary, töňňeleri, kökleri, ýapraklary, pyntyklary;

28) **köyük** – agajyň ýangyn bilen ýok bolan, täze nesli bolsa, heniz döredilmedik tokaý meýdany;

29) **tokaýlylyk** – tokaý bilen örtülen ýerleriň onuň umumy meýdanyna gatnaşygy bilen kesgitleýän, göterimlerde aňladylan haýsydyr bir çägiň tokaý bilen örtüliş derejesi;

30) **tokaý gurnaýyş** – tokaý hojalygyny rejeli alyp barmaga gönükdirilen çäreler ulgamynyň işlenip düzülmegi. Tokaýlaryň döwlet hasaba alynmasynda peýdalanylýan, tokaý gazanasyny tükellemek işi tokaý gurluşynyň düzüm bölegidir;

31) **tokaýlaryň döwlet hasaba alnyşy** – Türkmenistanyň tokaýlary we olarda bolup geçýän üýtgeşmeler hakyndaky maglumatlaryň bir wagtda alynmagy;

32) **tokaýlaryň monitoringi** – tokaý gaznasyna gözegçilik, ýagdaýyna we ösüşine baha bermek we çaklamak ulgamy;

33) **tokaý gaznasyny tükellemek** – tokaý gaznasynyň aýry-aýry meýdanlarynyň mukdar we hil görkezijilerini beýan etmek, kartalaşdyrmak we kesgitlemek boýunça işleriň toplumu;

34) **döwlet tokaý kadastry** – tokaý hojalygyny alyp barmak üçin gerek bolan tokaý gaznasynyň maglumatlar ulgamy;

35) **tokaý döretmek** – öň tokaý bolmadyk çäklerde emeli tokaý agaçlaryny döretmek we ösdürip ýetişdirmek;

36) **tokaý dikeltmek** – tokaý gaznasynyň ýerleriniň öň tokaý bolan meýdanly tokaýlaryny dikeltmek (üzüniksiz öndürmek) boýunça çäreler;

37) **tokaýlaşdyрма** – tokaý bilen örtülmedik çäkleriň emeli dikelmegi ya-da tebigy taydan täzelenmegi;

38) **tokaý reproduktiv materiallary** – tokaýy dikeltmek hem-de tokaýlaşdyrmak üçin niýetlenen tohumlar, ösümlikleriň bölekleri we ösümlikler;

39) **tokaý nahalhanasy** – agaç we gyrymsy agaç nahallaryny ösdürüp ýetşdirmek üçin niýetlenen tokaý gaznasynyň çäginini meýdany;

40) **tokaýlary goramak** – tokaý ýangynlarynyň, tokaýlaryň bikanun çapylmalarynyň we Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynyň beýleki bozulmalarynyň önüni almak we olara garşy göreşmek boýunça çäreleriň jemi;

41) **tokaýy abat saklamak** – tokaýlary zyýan berijilerden, kesellerden, antropogen we tebigy häsiýetli amatsyz ýagdaýlaryň täsirinden goramak boýunça ýerüsti hem-de awiasýa usullary bilen amala aşyrylýan çäreleriň jemi;

42) **tokaýyň keselleri** – daşky gurşawyň amatsyz ýagdaýlary ýa-da keselli ösümliklerden sagdyn ösümlüklere geçmäge ukyply, ösümlikleriň gurluşyny üýtgetmäge ýa-da olaryň ýok bolmagyna getirýän organizmler tarapyndan döredilen patologik hadysalar;

43) **tokaýyň zyýankeşleri** – tokaý agaçlaryna zeper ýetirýän organizmler;

44) **tokaýyň aýratyn howply zyýankeşleri** – tokaýlara ykdysady taýdan ýokary derejede zyýan ýetirýän, köpçülikleýin köpelmäge we ýaýramaga ukyply zyýanly organizmler;

45) **tokaýyň sanitariýa ýagdaýy** – tokaýlaryň hapalygy, gurap ýeňlän we guran agaçlaryň bardygy, zyýankeşleriň sanynyň we tokaý keselleriniň ýaýramagynyň ösüşi, tokaýyň ýagdaýyna ýaramaz täsir edýän beýleki ýaramaz ýagdaý hakynda maglumatlary özünde saklaýan tokaýyň ýagdaýynyň häsiýetnamasy;

46) **ekilen tokaýlar** – tohumdan ekmek ýa-da nahalyny oturtmak arkaly döredilen tokaý ekinleri.

2-nji madda. Türkmenistanyň tokaý kanunçylygy

1. Türkmenistanyň tokaý kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kodeksden hem-de tokaý gatnaşyklaryny düzgünleşdirýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kodeksdäkiden başga kadalalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Tokaý kanunçylygynyň wezipeleri

Tokaý kanunçylygynyň wezipeleri tokaýlaryň abat saklanlymagyny, goralmagyny, rejeli peýdalanylmagyny, üznüksiz köpeldilip durulmagyny

we tokaýlaryň önümliliginin ýokarlandyrylmagyny üpjün etmek maksady bilen tokaý gatnaşyklaryny düzgünleşdirmekden, şeýle hem ýuridik we fiziki şahslaryň hukuklaryny goramakdan ybarat bolup durýar.

4-nji madda. Tokaý kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri

Tokaý kanunçylygy şu aşakdaky esasy ýörelgelere esaslanýar:

1) tokaýlary durnukly dolandyrmak, tokaýlaryň biologik köpdürliliginin abat saklamak, olaryň potensialyny ýokarlandyrmak;

2) her kimiň amatly daşky gurşawa bolan hukuklaryny üpjün etmegiň bähbitlerine tokaýlaryň gurşaw dörediji, suwy abat saklaýjy, gorajy, sanitariýa-gigiýena, rekreasion we beýleki peýdaly wezipelerini abat saklamak;

3) tokaýlaryň global ekologik ähmiýetini hasaba almak bilen, şeýle hem tokaýlaryň ösdürilip ýetişdirilişiniň dowamlylygyny we beýleki tebigy häsiýetlerini hasaba almak bilen olary peýdalanmak;

4) jemgyýetiň we döwletiň tokaýlara hem-de tokaý serişdelerine isleglerini kanagatlandyrmak üçin tokaýlaryň köp maksatly we rejeli peýdalanylmagyny üpjün etmek;

5) tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak, olaryň hilini gowulandyrmak, şeýle hem tokaýlaryň hasyllylygyny ýokarlandyrmak;

6) tokaýlaryň abat saklanylmagyny we goralmagyny üpjün etmek;

7) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde durmuşa geçirilmegi bilen tokaýlaryň ýagdaýyna gowy täsir etmäge ukyply çözümleri taýýarlamaga raýatlaryň, jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagy;

8) daşky gurşawa we adamyň saglygyna zyýan ýetirmeýän usullar bilen tokaýlary peýdalanmak;

9) tokaýlary bellenen maksatlary boýunça toparlara bölmek we olaryň ýerine ýetirýän wezipelerine göre tokaýlaryň derejelerini kesgitlemek;

10) tokaýlary we tokaý baýlyklaryny peýdalanmagyň tölegliligi.

5-nji madda. Tokaýlara eýeçilik hukugy

1. Tokaý gaznasy aýratyn döwlet eýeçiliginde bolup, onuň goragynda durýar we döwlet tarapyndan rejeli hem-de netijeli peýdalanylmaga we goralmaga degişlidir.

2. Tokaýlary rejeli peýdalanmak, abat saklamak we goramak, olary üznüksiz köpeldip durmak maksady bilen tokaý gaznasy Türkmenistanyň degişli döwlet edaralaryna möhletsiz eýelik etmäge we ulanmaga berilýär.

6-nji madda. Tokaý hukuk gatnaşyklarynyň obýektleri

Tokaý gaznasynyň ýerlerini we tokaý baýlyklary goşmak bilen tokaýlar tokaý hukuk gatnaşyklarynyň obýektleri bolup durýarlar.

7-nji madda. Tokaý hukuk gatnaşyklarynyň subýektleri

Tokaýlaryň abat saklanylmagyny, goralmagyny, eýelik edilmegini, peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilip durulmagyny amala aşyryan

ýuridik we fiziki şahslar, şeýle hem döwlet edaralary tokaý hukuk gatnaşyklarynyň subýektleri bolup durýarlar.

II BAP. TÜRKMENISTANYŇ TOKAÝ GAZNASY

8-nji madda. Türkmenistanyň tokaý gaznasynyň düzümi

1. Türkmenistanyň çägendäki tokaýlar olaryň haýsy derejelerdäki ýerlerde ýerleşýändigine garamazdan tokaý gaznasyny döredýärler.

2. Tokaý gaznasyna şu aşakdakylar degişlidir:

1) aýratyn goralýan tebigy çäkleriň ýerlerindäki tebigy we emeli gelip çykyşy bolan (tokaý we tokaý däl meýdanlary hem goşmak bilen) tokaýlar;

2) tebigy we emeli gelip çykyşy bolan tokaýlar, şeýle hem tokaý gaznasynyň ýerlerinde tokaý hojalygynyň hajatlary üçin berlen tokaý ösümlikleri bilen örtülmedik ýer meýdanlary;

3) demir we awtomobil ýollarynyň, beýleki ulag we aragatnaşyk liniýalarynyň, şeýle hem kanallaryň we gaýry suw desgalarynyň sowgut zolaklaryndaky gorag agaçlary;

4) agaçlar we agaç toparlary, şeýle hem şäherlerdäki we beýleki ilatly nokatlardaky ekilen agaçlar.

3. Ýerleriň tokaý gaznasynyň düzümine girizilmegi we ondan çykarylmagy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýän tertipde amala aşyrylýar.

4. Şu aşakdakylar tokaý gaznasyna girmeyär:

1) agaçlar we agaçlaryň toparlary, meýdan gorajy tokaý zolaklary, şeýle hem oba hojalyk maksatly ýerlerdäki beýleki agaç we gyrymsy agaç ösümligi;

2) agaçlar, agaçlaryň toparlary, şeýle hem mellek, ýaýla we bagçylyk meýdanlaryndaky beýleki agaç we gyrymsy agaç ösümligi.

9-njy madda. Tokaý gaznasynyň ýerleri

1. Tokaý gaznasynyň ýerleriniň düzümine tokaý we tokaý bolmadyk ýerler girýär.

Tokaý ýerlerine tokaý bilen örtülen, şeýle hem wagtlaýyn tokaý bilen örtülmedik, yöne tokaýlary emeli we/ýa-da tebigy ýol bilen dikeltmek maksady bilen tokaý hojalygynyň hajatlary üçin niýetlenen ýerler degişlidir.

Tokaý bolmadyk ýerlere tokaý bilen örtülmedik, yöne tokaý hojalygynyň hajatlary üçin niýetlenen ýerler (tokaý arasyndaky ýollar, ýollar, ýangyna garşy boş ýerler we başgalar) degişlidir.

2. Tokaý gaznasynyň ýerleriniň serhetleri tokaý hojalyk belgileriniň kömegi bilen tebigy görnüşinde bellenilmelidir we kartografik materiallarda (tokaý kartalarynda) görkezilmelidir.

10-njy madda. Tokaý gaznasynyň ýerleriniň geçirilmegi we alynmagy

1. Tokaý gaznasynyň ýerlerini tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşykly maksatlara laýyklykda olary peýdalanmagyň beýleki derejelerine geçirmek aýratyn ýagdaýlarda Türkmenistanyň ýer we beýleki kanunçylygy arkaly belenilýän tertipde amala aşyrylýar.

2. Tokaý gaznasynyň ýerlerini döwlet ýa-da jemgyýetçilik hajatlary üçin almak Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna laýyklykda geçirilýär. Şeýle alnanda tokaýlary abat saklamak ýa-da çapmak we şunda alynýan agajy peýdalanmak hakyndaky mesele birwagtda çözülýär.

III BAP. TOKAÝLARY DEREJELERI BOÝUNÇA TOPARLARA BÖLMEK

11-nji madda. Tokaýlaryň derejeleri

Türkmenistanyň tokaýlary şu aşakdaky derejelere bölünýär:

- 1) gorag maksatly tokaýlara;
- 2) ýörite maksatly tokaýlara;
- 3) önümçilik maksatly tokaýlara.

12-nji madda. Gorag maksatly tokaýlar

1. Gorag maksatly tokaýlara aşakdakylar degişlidir:

- 1) derýalaryň, kölleriniň, suw howdanlarynyň we beýleki suw desgalarynyň kenarlary boýunça suw gorag tokaýlary;
- 2) awtomobil we demir ýollarynyň ýakalaryndaky, beýleki ulag we aragatnaşyk liniýalaryndaky tokaýlaryň gorag zolaklary;
- 3) çöl we ýarym çöl zolaklaryň tokaýlary;
- 4) şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň töwerekleriniň gür baglyga bürenen zolaklarynyň tokaýlary;
- 5) dag tokaýlary;
- 6) suw üpjünçilik çeşmeleriniň sanitariýa gorag zolaklarynyň tokaýlary.

2. Gorag ähmiýetli tokaýlarda esasy peýdalanylýany çapmak gadagan edilýär.

13-nji madda. Ýörite maksatly tokaýlar

1. Ýörite maksatly tokaýlara şu aşakdakylar degişlidir:

- 1) aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tokaýlary;
- 2) şäher tokaýlary;
- 3) rekreasion we sagaldyş tokaýlary;
- 4) serhet zolagynnda we serhet gözegçilik ýerlerinde, şeýle hem goranyş hajatlary üçin gerek bolan ýerlerdäki tokaýlar;
- 5) aýratyn gymmatly tokaý massiwleri;
- 6) ylmy ýa-da taryhy ähmiýeti bolan tokaýlar.

2. Ýörite maksatly tokaýlarda Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen bu çäkleriň düzgünine laýyk gelmeýän tokaýdan peýdalanmak çäklendirilýär ýa-da gadagan edilýär.

3. Tokaýdan peýdalanmagyň we ýörite maksatly tokaýlary abat saklamagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

14-nji madda. Önümçilik maksatly tokaýlar

1. Önümçilik maksatly tokaýlara ýörite maksatly we gorag maksatly tokaýlara degişli edilmedik, agaç we beýleki tokaý serişdelerini taýýarlamak üçin niýetlenen tokaýlar degişlidir.

2. Tokaýlarda önümçilik maksady bilen agaçlary we beýleki tokaý baýlyklaryny taýýarlamak esasy peýdalanylýany çapmak, aralyk peýdalanylýany çapmak, tokaýa ideg etmek üçin çapmak we sanitariýa çapmalar arkaly amala aşyrylýar. Görkezilen çapmalar daşky gurşawa ýaramaz täsirleriň önüniň alynmagyny hasaba almak bilen çapmagyň ýaşynyň esasynda tokaýlaryň biologik aýratynlyklaryny gowulandyrmak maksady bilen tokaý gurnaýyş taslamalaryna laýyklykda, mümkin bolmadyk mahalynda bolsa, ýaramaz täsirleriň netijelerini düzetmek maksady bilen amala aşyrylýar.

3. Tokaýlardan peýdalanmagyň we önümçilik maksatly tokaýlary abat saklamagyň tertibi tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

IV BAP. TOKAÝ HOJALYGY BABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY

15-nji madda. Tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyryan döwlet edaralarynyň ulgamy

Tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşyny Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyýarlar.

16-njy madda. Tokaý hojalygy babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) tokaý hojalygy babatda döwlet syýasatynyň esasy ugurlaryny tassyklayar we onuň durmuşa geçirilmegini üpjün edýär;

2) tokaý gaznasyna eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek hukuklaryny amala aşyýar;

3) tokaý gaznasyny abat saklamagyň, goramagyň we peýdalanmagyň, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmagyň we tokaýy köpeltmegiň meseleleri boýunça maksatnamalary tassyklaýar;

4) goraglylygnyň derejeleri boýunça tokaý gaznasynyň paýlanylyşyny tassyklaýar;

5) derýalaryň, kölleriň, suw howdanlarynyň we beýleki suw desgalarynyň kenarlary boýunça tokaýlaryň gadagan edilen zolaklarynyň inini bellemegiň tertibini kesgitleýär;

6) güýjüni ýitiren.

7) tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşykly bolmadyk hajatlar üçin tokaý gaznasynyň ýerlerini almak hakynda çözümleri kabul edýär;

8) güýjüni ýitiren.

9) tokaý kanunçylygynyň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň möçberlerini hasaplamak üçin binýatlaýyn ölçegleri tassyklaýar;

10) şu Kodekse we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözýär.

17-nji madda. Tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ygtyýarlyklary

1. Tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy:

1) tokaý gaznasyny abat saklamagyň, goramagyň, peýdalanmagyň, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmagyň meseleleri boýunça maksatnamalary işläp taýýarlaýar we olaryň ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;

2) tokaýlaryň abat saklanylmagyny, goralmagyny, üznüksiz köpeldilip durulmagyny, tokaýyň köpeldilmegini guraýar we üpjün edýär, aýratyn goralýan tebigy ýerlerde we özüniň funksional ygtyýarynda durýan, ylmy, tejribe-önümçilik we okuw maksatlary üçin peýdalanylýan döwlet ýer gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan peýdalanylyşyny kadalaşdyrýar;

3) tokaý gaznasynyň ýagdaýyna, abat saklanylyşyna, goralýşyna, peýdalanylyşyna, tokaýlaryň üznüksiz köpeldilip durulmagyna we tokaýyň köpeldilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

4) tokaý gaznasyny döwlet tarapyndan hasaba almagyň, olaryň döwlet tokaý kadastryny, tokaýlaryň we tokaý gurnaýyşynyň monitoringini alyp barmagyň tertibini kesgitleýär we alyp barýar;

5) tokaýlary ýangynlardan goramak boýunça çäreleri amala aşyrýar, ýangyn howpsuzlyk edarasy bilen bilelikde tokaýdan peýdalanylýanda tokaýdan peýdalanylýar tarapyndan işlenip taýýarlanylýan ýangyna garşy göreş çäreleriniň meýilnamalaryna talaplary ýangyn howpsuzlyk edarasy bilen bilelikde kesgitleýär;

6) tokaýlary zyýankeşlerden we kesellerden goramak boýunça çäreleri işläp taýýarlaýar hem-de amala aşyrýar;

7) suw aýrytlarynda tokaýlary aýap saklamak, tokaý gaznasynyň ýerlerinde sillere we topraklaryň eroziýasyna garşy göreşmek boýunça işleri amala aşyrýar;

7¹) öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde tokaýlary gorap saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak babatda

kadalaşdyryjy hukuk namalaryny taýýarlaýar we kabul edýär hem-de Türkmenistanyň tokaý kanunçylygyny kämilleşdirmek barada teklipleri Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine berýär;

8) tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýlary abat saklamak, goramak, üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek boýunça kadalary hem-de kadalaşdyrmalary tassyklaýar;

9) Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi bilen ylalaşylmagy boýunça tokaý gaznasyndan peýdalanylandygy üçin tölegleriň möçberlerini we olary almagyň tertibini tassyklaýar;

10) tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan peýdalanmak hukugyny, şeýle hem tokaýlaryň ýagdaýy we üznüksiz köpeldilip durulmagy üçin howp döredýän işleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda togtadýar, çäklendirýär, bes edýär;

11) ylmy-tehniki ösüşiň ugurlaryny kesgitleýär, tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak we peýdalanmak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek, tokaý seleksiýasy we tokaý tohumçylygy babatda ylmy barlag we taslama-agtaryş işlerini guraýar;

12) tokaý gaznasynyň çäginde tokaýçylygyň gurluşyny we wezipelerini kesgitleýär;

13) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde tokaý hojalygynyň gatnaşyklary babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

14) şu Kodekse we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

2. Döwlet tokaý hojalyk kärhanalary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde döredilýär we ýuridik şahs bolup, öz işinde tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasyna tabyndyr.

3. Döwlet tokaý hojalyk kärhanasy:

1) tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak, ondan peýdalanmak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek maksatnamalarynyň işlenip taýýarlanmagyna we ýerine ýetirilişine gatnaşýar;

2) tokaýlary abat saklamak, goramak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek, hemişelik tokaý tohumçylyk meýdanlaryny we tokaý tohumçylyk agaçlary ekilen meýdanlarda tokaý tohumlaryny taýýarlamak, gaýtadan işlemek, goramak we saklamak boýunça çäreleri ýerine ýetirýär;

3) tokaý gurluş taslamalaryna laýyklykda tokaýdan peýdalanmagyň ýerlerini we möçberlerini kesgitleýär;

4) tokaý baýlyklarynyň rejeli peýdalanylmagyny üpjün edýär;

5) bellenilen tertipde tokaýdan peýdalanmaga agaç çapmak petegini (orderini) we tokaý petegini berýär;

6) tokaý gaznasynyň döwlet hasabyny, tokaýlaryň monitoringini ýöretmekde ýardam edýär, döwlet tokaý kadastrynyň alnyp barylmany boýunça işlere gatnaşýar;

7) ýuridik we fiziki şahslara ekiş materiallaryny ösdürip ýetişdirmek we tokaý tohumlaryny taýýarlamak, ekmek, gorag, agaç ekilen meýdanlar üçin we gaýry agaçlary döretmek, tokaý hojalygy babatda maslahat we tehniki kömek bermek boýunça tölegli hyzmatlary edýär;

8) esasy peýdalanylýany çapmagy, aralyk peýdalanylýany çapmagy, tokaýa ideg etmek üçin çapmagy we sanitariýa çapmalary, esasy däl tokaýdan peýdalanmany amala aşyrýar we şunda alnan önümi, şol sanda çapylmaga degişli tokaý gorunyň esasynda taýýarlanylýan agaçlary agaç çapmak peteginiň (orderiniň) çäklerinde ýerli ilatyň talabyny kanagatlandyrmak üçin onuň gatnaşmagynda ýerleşýär.

9) şu Kodekse we Türkmenistanyň kanunçylyk namalaryna laýyklykda tokaý hojalygy babatdaky beýleki meseleleri çözüýär.

4. Tokaý hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy özüniň işini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanan düzgünnama laýyklykda alyp barýar.

18-nji madda. Tokaý hojalygy babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ygtyýarlyklary

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

1) tokaý gaznasyny aýap saklamak, goramak, peýdalanmak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek boýunça maksatnamalaryň işlenip taýýarlanylmagyna we olary durmuşa geçirilmegine gatnaşýarlar;

2) tokaý eýeleri we tokaýdan peýdalanyjylar bilen bilelikde tokaýlaryň abat saklanylmagyny, goralmagyny, üznüksiz köpeldilip durulmagyny hem-de tokaýyň köpeldilmegini guraýarlar we üpjün edýärler, öz tabynlygyndaky çäkte tokaýdan peýdalanmaga kadalaşdyrýar;

3) tokaýlary ýangynlardan goramak boýunça çäreleri amala aşyrýarlar, tokaý ýangynlarynyň önümi almak we tabynlygyndaky tokaýyň çäginde olara garşy göreşmek boýunça her ýylky çäreleriň meýilnamalaryny işläp düzýärler hem-de ýerine ýetirilmegini durmuşa geçirýärler;

4) ýangyna garşy wagyz-nesihaty, tokaýlary aýamak, tokaýlarda ýangyn howpsuzlyk kadalaryny ýerine ýetirmek hakyndaky meseleleriň köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde zygiderli şöhlenenmegini guraýarlar;

5) tokaýlaryň zyýankeşlerine we kesellerine garşy göreşmek we onuň sanitariýa ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça işi guraýarlar;

6) tokaý gaznasyny döwlet tarapyndan hasaba almak, döwlet tokaý kadastry, tokaýlaryň monitoringi boýunça materiallara garaýarlar;

7) şu Kodekse we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

19-njy madda. Tokaý hojalygy babatda ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlylygy

Ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary:

1) tokaý baýlyklaryny rejeli peýdalanmak we tokaýlary abat saklamak boýunça çäreleri işläp taýýarlamaga hem-de ýerine ýetirmäge gatnaşýarlar;

2) şäherleri, şäherçeleri we geňşligiň düzümine girýän obalary abadanlaşdyrmak we gür baglyga öwürmek boýunça işleri geçirýärler, gök ağaçlara ideg etmek boýunça çäreler görýärler;

3) geňşligiň çäginde tokaýlary ýangyndan goramak, şeýle hem tokaý ýangynlarynyň önüni almak we olara garşy göreşmek boýunça çäreleri amala aşyryýarlar hem-de ýangyna garşy wagyz-nesihat işlerini guraýarlar;

4) tokaýlaryň zyýankeşlerine we kesellerine garşy göreşmek we onuň sanitariýa ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça işlere gatnaşýarlar;

5) şu Kodekse we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda tokaý hojalygy babatda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

V BAP. TOKAÝ HOJALYGY BABATDA DÖWLET GÖZEGÇILIGI

20-nji madda. Tokaý hojalygy babatda döwlet gözegçiligi

1. Tokaý kanunçylygynyň talaplarynyň ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý edilmegini üpjün etmek tokaý hojalygy babatda döwlet gözegçiliginiň wezipesi bolup durýar.

2. Tokaý hojalygy babatda döwlet gözegçiligi döwlet tokaý gullugy, beýleki ýörite ygtyýarly döwlet edaralary tarapyndan wekilçilik edilyän tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

21-nji madda. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragy

1. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragy tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan döredilýär;

2. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragy:

1) ýuridik we fiziki şahslaryň ählisi tarapyndan tokaý kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilşiine gözegçilik edýär;

2) tokaýlary goramak, ýangynlaryň önüni almak, olary öz wagtynda ýüze çykarmak we olara garşy göreşmek boýunça çäreleri guraýar;

3) tokaýdan peýdalanmak kadalarynyň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;

4) tokaý gaznasynyň çäginde aw awlamak kadalarynyň we möhletleriniň ýerine ýetirilişine gözegçilik edýär;

5) tokaýda zyýanly mör-möjekleri we tokaýyň kesellerini ýüze çykarmak boýunça çäreleri geçirýär;

6) tokaýlary ýangyndan, özbaşdak çapmalardan goramagyň guralyşyna we tokaý gaznasyna girmeyän tokaýlarda beýleki bozulmalara gözegçilik edýär;

7) tokaýlaryň ýagdaýyna, peýdalanylyşyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna gözegçilik edýär.

3. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragynyň wezipeleri we ygtyýarlyklary tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan tassyklanylýan ol baradaky Düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

22-nji madda. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragynyň wezipeli adamlary

1. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragynyň wezipeli adamlary şu aşadaky hukuklara eýedirler:

1) tokaý gaznasynyň ýagdaýyna, abat saklanylyşyna, goralýşyna, peýdalanylyşyna, tokaýlaryň üznüksiz köpeldilişine we olaryň döredilişine barlaglary geçirmek üçin edaralara päsgelçiliksiz barmak;

2) Türkmenistanyň tokaý kanunçylygy babatda administratiw hukuk bozulmalary hakynda teswirnamalary düzmek;

3) ýuridik we fiziki şahslara Türkmenistanyň tokaý kanunçylygyny bozmak bilen tokaý gaznasyna ýetirilen zyýany töletmek hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde Döwlet tokaý goragynyň adyndan talaplary bildirmek.

2. Tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak, peýdalanmak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek babatda döwlet gözegçiligini amala aşyrýan wezipeli adamlar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde geým we gulluk ýaragy bilen üpjün edilýär.

3. Tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak, peýdalanmak, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaý köpeltmek babatda döwlet gözegçiligini amala aşyrýan wezipeli adamlara Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde gulluk ýaragyny saklamaga, götermäge we ulanmaga rugsat berilýär.

Tokaý goragyny amala aşyrýan wezipeli adamlar tarapyndan gulluk ýaragyny saklamagyň, götermegiň we ulanmagyň düzgünleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

4. Türkmenistanyň Döwlet tokaý goragynyň düzümi tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

VI BAP. TOKAÝ GAZNASYNA EÝELIK ETMEK WE ONDAN PEÝDALANMAK

23-nji madda. Tokaýa eýelik etmek hukugy

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýa eýelik etmek ýerden möhletsiz peýdalanmak hukugynda ýüze çykýar.

2. Tokaýa eýelik etmek hukugynda tokaý gaznasynyň meýdanlary şu aşakdakylara berilýär:

1) döwlet tokaý hojalyk kärhanalaryna we tokaý hojalyk işlerini amala aşyran beýleki döwlet kärhanalaryna, edaralaryna we guramalaryna;

2) aýratyn goralýan tebigy ýerleriň işi bilen baglanyşykly maksatlar üçin döwlet tebigy goraghanalaryna, milli tebigy seýilgählere we ýuridik şahsyň hukuk derejesi bolan beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerlere;

3) beýleki döwlet edaralaryna we guramalaryna.

3. Tokaýa eýelik etmek hukugy ýerden möhletsiz peýdalanmak hukugyna bolan ykrarnama bilen tassyklanylýar, ol ýer serişdelerini dolandyrmak baradaky ygtyýarly döwlet edarasý tarapyndan berilýär.

24-nji madda. Tokaý eýeleriniň hukuklary we borçlary

1. Tokaý eýeleri şu aşakdakylara hukuklara eýedirler:

1) tokaý hojalygyny özbaşdak alyp barmak, tokaý gaznasynyň özlere berlen meýdanlarynda tokaýdan peýdalanmagy amala aşyrmak;

2) tokaý gaznasynyň ýerlerinden, suw baýlyklaryndan, umumy ýaýran gazylyp alnyan peýdaly zatlardan tokaý hojalygynyň hajatlary üçin bellenen tertipde peýdalanmak;

3) bellenen tertipde ýollar çekmek, tokaý önümünü ýerleşdirmek üçin meýdançalary enjamlaşdyrmak, önümçilik jaýlaryny hem-de desgalaryny gurmak;

4) taýýarlan önümüne we ony ýerlemekden alan girdejisine bolan eýeçilige.

2. Tokaý eýeleri şu aşakdakylara borçludylar:

1) tokaýlary abat saklamagy, goramagy, rejeli peýdalanmagy we üznüksiz köpeldip durmagy üpjün etmäge;

2) tokaýlaryň döwlet hasabyny ýöretmäge;

3) tokaýlaryň, topraklaryň we haýwanat dünýäsiniň ýagdaýyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna, şeýle hem suw we beýleki desgalaryň ýagdaýyna ýaramaz täsir etmeýän usullar bilen işleri alyp barmaga;

4) beýleki tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklaryny bozmazlyga.

3. Tokaý eýeleri Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki hukuklardan peýdalanyp we borçlary ýerine ýetirip bilerler.

25-nji madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryna eýe bolmak hukugynyň bes edilmegi

Tokaý gaznasynyň meýdanlaryna eýe bolmak hukugy şu aşakdakylar halatlarda bes edilýär:

- 1) eýeçiliginde tokaý gaznasynyň meýdanlary ýerleşýän kärhananyň, guramanyň, edaranyň işiniň bes edilmeginde;
- 2) tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň maksatlaýyn bellenilişi boýunça ulanylmazlygynda;
- 3) döwlet ýa-da jemgyýetçilik hajatlary üçin tokaý gaznasynyň ýerleriniň bellenilen tertipde elden alynmagynda;
- 4) tokaýlaryň ýagdaýyny we hilini erbetleşdirmäge eltýän tokaý hojalygynyň aýawsyz alnyp barylmagynda;
- 5) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki ýagdaýlarda.

26-njy madda. Tokaýdan peýdalanmak hukugy

1. Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde tokaý gurluşynyň materiallaryna laýyklykda ýuridik we fiziki şahslara tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan peýdalanmak hukugy berilýär.
2. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan peýdalanmak hukugy tokaý gaznasynyň eýeleriniň çözümleri esasynda ýüze çykyar.
3. Ýuridik we fiziki şahslar tokaý gaznasynyň meýdanlaryny tokaýdan peýdalanmagyň diňe ýörite rugsatnamalarda göz önünde tutulan görnüşleri üçin tokaý gaznasyndan peýdalanyjylar hökmünde ulanyp bilerler.
4. Tokaý gaznasyndan peýdalanmak uzak we gysga möhletli bolup biler.
5. Şu Kodeksiň 46-njy maddasynda göz önünde tutulanlardan başga halatlarda tokaý gaznasyndan peýdalanmak töleglidir.
6. Şu Kodeksiň 23-nji maddasynyň ikinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentlerinde görkezilen döwlet tokaý hojalyk kärhanalary we beýleki edaralar hem-de guramalar öz çäginde tokaý gaznasyna eýeçilik etmegi we peýdalanmagy mugt amala aşyryrlar.
7. Tokaý gaznasyndan peýdalanylandygy üçin tölegleriň möçberi we olary almagyň tertibi tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi bilen ylalaşylmagy boýunça bellenilýär.

27-nji madda. Tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklary we borçlary

1. Tokaýdan peýdalanyjylar şu aşakdaky hukuklara eýedirler:
 - 1) tokaýdan peýdalanmagy tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň çäklerinde, peýdalanmagyň muňa hukuk berýän resminamalarynda görkezilen möhletlerinde we görnüşlerinde amala aşyrmak;
 - 2) ýollary bellenilen tertipde çekmek, tokaý önümini ýerleşdirmek üçin meýdançalary enjamlaşdyrmak, önümçilik jaýlaryny we desgalaryny gurmak.
2. Tokaýdan peýdalanyjylar şu aşakdakylara borçludylar:

1) tokaýlaryň üznüksiz köpeldilmeginiň, topraklaryň we haýwanat dünýäsiniň ýagdaýyna, şeýle hem suw we beýleki desgalaryň ýagdaýyna ýaramaz täsir ýetirmejek usullar bilen işleri alyp barmaga;

2) tokaýdan peýdalanylandygy üçin tölegi öz wagtynda bellenen tertipde tölemäge;

3) beýleki tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklaryny bozmazlyga.

3. Tokaýdan peýdalanyjylar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki hukuklardan peýdalanyň we borçlary ýerine ýetirip bilerler.

28-nji madda. Tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklarynyň kepillikleri

1. Döwlet we beýleki edaralar hem-de guramalar tarapyndan tokaýdan peýdalanyjylaryň işine gatyşylmagyna ýol berilmeyär.

2. Tokaýdan peýdalanyjylaryň bozulan hukuklary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan tertipde dikeldilmäge degişlidir.

3. Tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklarynyň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanlar (duşdan geçirilen bähbidi goşup) şu Kodeksiň 58-nji maddasy bilen kesgitlenen tertipde öwezi dolunmaga degişlidir.

29-njy madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan uzak möhletli peýdalanmak

1. Tokaý gaznasynyň böleklerindäki tokaý baýlyklaryny uzak möhletli tokaýdan peýdalanmaga bermeklik aýanlyk şertlerinde we degişli çäkde ýaşayan ilatyň bähbitlerini hasaba almak bilen bäsleşik esasynda amala aşyrylýar.

2. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklaryny uzak möhletli tokaýdan peýdalanmaga bäsleşiksiz bermeklik Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklaryny bermek üçin bäsleşigi tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy gurayar.

4. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklary eýeçiliginde tokaý gaznasynyň meýdanlary bolan döwlet edarasynyň we tokaýdan peýdalanyjynyň arasyndaky şertnama esasynda uzak möhletleýin tokaýdan peýdalanmaga berilýär.

5. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklary tokaýdan peýdalanyjlara 5 ýyldan 40 ýyla çenli möhlet bilen tokaýdan uzak möhletli peýdalanmaga berilýär.

6. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan peýdalanmagyň möhleti uzaldylan halatynda ileri tutulýan hukuk ozalkylary ýaly tokaýdan peýdalanyja berilýär, şonda ol tokaý baýlyklaryny durnukly dolandyrmaga çemeleşmeleri üpjün etmelidir.

7. Tokaý gaznasynyň ýerleri tokaýdan uzak möhletli peýdalanmak şertlerinde berlende artykmaç hukuk degişli çäkde ýaşayan ilata berilýär.

30-njy madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan uzak möhletli peýdalanmagyň şertnamasynyň şertleri

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan uzak möhletli peýdalanmagyň şertnamasynda aşakdakylar görkezilýär:

1) tokaýdan peýdalanmak amala aşyrylýan tokaý gaznasynyň meýdanynyň serhetleri;

2) tokaý gaznasynyň parçasynyň meýdany;

3) tokaýdan peýdalanmagyň görnüşleri;

4) tokaýdan peýdalanmagyň möçberleri (ölçepleri);

5) tokaýdan peýdalanmagyň möhletleri;

6) tokaýdan peýdalanlyandygy üçin tölegiň möçberi we ony tölemegiň tertibi;

7) tokaý baýlyklaryny abat saklamak, goramak we üznüksiz köpeldip durmak boýunça taraplaryň borçlary;

8) şertnamanyň şertleriniň bozulandygy üçin taraplaryň jogapkärçiligi;

9) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki şertler.

2. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan uzak möhletli peýdalanmak şertnamasy ýazmaça görnüşde baglaşylýar we Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde döwlet tarapyndan bellige alynmaga degişlidir.

3. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan uzak möhletli peýdalanmagyň şertnamasy onuň döwlet tarapyndan bellige alnan pursatyndan başlap baglaşylan diýlip hasap edilýär.

31-nji madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan gysga möhletli peýdalanmak

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklary eýeçiliginde tokaý gaznasynyň meýdanlary durýan döwlet edarasy bilen tokaýdan peýdalanýjynyň arasynda kärende şertnamasynyň esasynda tokaýdan gysga möhletli peýdalanmak berilýär.

2. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky tokaý baýlyklary 5 ýyla çenli möhlet bilen tokaýdan gysga möhletli peýdalanmaga (kärendesine) berilýär.

3. güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli.

4. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan gysga möhletli peýdalanýlanda tokaýdan peýdalanmagyň diňe şu aşakdaky görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) tokaýdan esasy däl görmüşde peýdalanmak;

2) tokaý gaznasynyň meýdanlaryny awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmak;

3) tokaý gaznasynyň meýdanlaryny okuw-tejribe we ylmy-barlag maksatlary üçin peýdalanmak;

4) tokaý gaznasynyň meýdanlaryny medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syňahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlary üçin peýdalanmak.

5. Tokaý gaznasynyň ýerlerini tokaýdan gysga möhletli peýdalanmak (kärende) şertlerinde bermek aýanlyk şertlerinde, degişli çäkde ýaşayan ilatyň bähbitlerini hasaba almak bilen geçirilmelidir.

6. Tokaý gaznasynyň ýerleri tokaýdan gysga möhletli peýdalanmak (kärende) şertlerinde berlende degişli çäkde ýaşayan ilata artykmaç hukuk berilýär.

7. Tokaýdan gysga möhletli (kärende) şertlerinde tokaý gaznasynyň ýerlerini bermek şu Kodeks hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kadalaşdyrylýär.

32-nji madda. Döwlet tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan gysga möhletli peýdalanmagyň (kärendäniň) şertnamasynyň şertleri

Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan gysga möhletli peýdalanmak (kärende) şertnamasynda görkezilýär:

1) tokaýdan peýdalanmak amala aşyrylýan tokaý gaznasynyň berlen böleginiň serhetleri we meýdany;

2) tokaýdan peýdalanmagyň görnüşleri;

3) tokaýdan peýdalanmagyň möçberleri (ölçegleri);

4) tokaýdan peýdalanmagyň möhletleri;

5) tokaýdan peýdalanylandygy üçin tölegiň möçberi we ony geçirmegiň tertibi;

6) tokaý baýlyklaryny abat saklamak, goramak we üznüksiz köpeldip durmak boýunça taraplaryň borçlary;

7) şertnamanyň şertleriniň bozulandygy üçin taraplaryň jogapkärçiligi;

8) ağaç çapmak peteginiň (orderiniň) we tokaý peteginiň belgisi we berlen senesi;

9) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki şertler.

33-nji madda. Tokaýdan peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi

1. Tokaýdan peýdalanmak hukugy şu aşakdaky halatlarda bes edilýär:

1) tokaýdan peýdalanmak hukugyndan meýletin boýun gaçyrylanda;

2) tokaýdan peýdalanmak möhleti tamamlananda;

3) peýdalanmagynda tokaý gaznasynyň meýdany bolan ýuridik şahs ýatyrylanda;

4) tokaýlar we tokaý gaznasynyň ýerleri maksatly niýetlenilişine görä peýdalanylmasa;

5) tokaýlaryň we beýleki tebigy desgalaryň ýagdaýyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna ýaramaz täsir edýän usullar bilen tokaýdan peýdalanmak amala aşyrylanda;

6) tokaýlarda ýangyn howpsuzlyk düzgünleri bozulanda;

7) tokaýdan peýdalanylandygy üçin tölegiň bellenilen möhletlerde tölenilmezligi;

8) döwlet ýa-da jemgyýetçilik hajatlary üçin tokaý gaznasynyň ýerleriniň alynmagy.

2. Türkmenistanyň kanunçylygy bilen tokaýdan peýdalanmak hukuklaryny bes etmegiň beýleki halatlary hem göz önünde tutulyp bilner.

3. Tokaýdan peýdalanmak hukugyny bes etmegiň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýär.

4. Tokaýdan peýdalanmak hukugyny bes etmek ygtyýarnamalaryň, agaç çapmak peteginiň (orderiniň) we tokaý peteginiň görkezilen resminamalary beren edaralar tarapyndan ýatyrylmagyna eltýär.

34-nji madda. Tokaý gaznasyndan peýdalanmagyň görnüşleri

1. Tokaý gaznasynda tokaýdan peýdalanmagyň şu aşakdaky görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) esasy däl görnüşdäki tokaýdan peýdalanmak (ot ýatyrmak, mal bakmak, balary maşgalalaryny we balary gapyrjaklaryny ýerleşdirmek, mellek, bakjaçylyk we beýleki oba hojalyk ekinlerini ösdürip ýetişdirmek, dermanlyk ösümlüklerini we tehniki çig maly, ýabany ösýän miweleri, hozlary, kömelekleri, iýmişleri we beýleki tokaý baýlyklaryny taýýarlamak-ýygnamak);

1¹) tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmak;

2) tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan okuw-tejribe we ylmy-barlag maksatlary bilen peýdalanmak;

3) tokaý gaznasynyň meýdanlaryny medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syýahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlarynda peýdalanmak;

4) tokaý çapmak we agaç taýýarlamak;

5) Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tokaýdan peýdalanmagyň beýleki görnüşleri.

2. Tokaýdan peýdalanmagyň belli bir görnüşleri amala aşyrylanda tokaý baýlyklaryny we tokaý gaznasynyň meýdanlaryny peýdalanmagyň aýratynlyklary tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

35-nji madda. Tokaýdan esasy däl görnüşde peýdalanmak

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlary ýuridik we fiziki şahslara tokaýdan esasy däl görnüşde peýdalanmaga berlip bilner.

2. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda ot ýatyrmak, mal bakmak, balary maşgalalaryny we balary gapyrjaklaryny ýerleşdirmek, mellek, bakjaçylyk we beýleki oba hojalyk ekinlerini ösdürip ýetişdirmek Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde we şertlerde bu maksatlar üçin ýörite bölünip berlen meýdanlarda ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Dermanlyk ösümlüklerini we tehniki çig maly, ýabany ösýän miweli ekinleri, hozlary, kömelekleri, iýmişleri we beýleki tokaý baýlyklaryny

taýýarlamak (ýygnamak) bar bolan baýlyklaryň gutarmagyny aradan aýyryan tärler we usullar bilen geçirilýär. Bu maksatlar bilen tokaýyň aýry-áýry tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary bilen ylalaşyp, peýdalanmagyň çäklendirilen kadasyny belläp biler.

4. Tokaýdan esasy дәл görnüşde peýdalanmak tokaýa zyýan ýetirmezden amala aşyrylmalydyr.

36-njy madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmak

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmak tokaýa zyýan ýetirmezden we ýabany haýwanlar üçin ýaşamagyň amatly gurşawyny saklamak bilen amala aşyrylýar.

2. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryny awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýär.

37-nji madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan okuw-tejribe we ylmy-barlag maksatlary üçin peýdalanmak

1. Tokaýlar ylym we bilim edaralary we guramalary tarapyndan okuw-tejribe hem-de ylmy-barlag işini amala aşyrmak üçin peýdalanlyp bilner.

2. Okuw-tejribe we ylmy-barlag işini amala aşyrmak üçin tokaý gaznasynyň meýdançalary döwlet edaralaryna we guramalaryna eýeçilik etmäge hem-de peýdalanmaga tölegsiz esasyda, beýleki döwlete degişli bolmadykylým we bilim edaralaryna hem-de guramalaryna, daşary ýurt edaralarynawe guramalaryna, ýuridik we fiziki şahslara tölegli esasyda kärendesine berilýär.

3. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryny okuw-tejribe we ylmy-barlag maksatlary üçin peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

38-nji madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlaryny medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syýahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlary üçin peýdalanmak

1. Medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syýahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlary üçin tokaý gaznasynyň meýdanlary ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, ýuridik we fiziki şahslara peýdalanmaga berilýär.

2. Tokaý gaznasynyň meýdançalaryndan medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syýahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlary bilen peýdalanlymagy üçin olar döwlet edaralaryna we guramalaryna eýeçilik etmäge hem-de peýdalanmaga tölegsiz esasyda, beýleki döwlete degişli

bolmadyk edaralara we guramalara, daşary ýurt edaralarynawe guramalaryna, ýuridik we fiziki şahslara tölegli esasda kärendesine berilýär.

3. Düýpli bolmadyk görnüşli gurluşlary bina etmek bilen syýahatçylyk lagerlerini, dynç alyş bazalaryny we beýleki şuna meňzeş desgalary ýerleşdirmek üçin rugsatlar ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan tokaý eýeleriniň razylygy bilen berilýär.

4. Medeni aň-bilim, terbiýeçilik, syýahatçylyk, sagaldyş, rekreasion we sport maksatlary üçin berlen tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaýdan peýdalanyjylar tokaýlary we tebigy landşaftlary abat saklan, tokaýlarda ýangyn howpsuzlygyny we sanitariýa kadalaryny berjaý eden mahalynda bu meýdanlary abadanlaşdyrmak boýunça çäreleri geçirýärler.

39-njy madda. Tokaýlary çapmak we agaç taýýarlamak

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynda agaç taýýarlamak tokaý çapmaklygyň şu aşakdaky görnüşlerini geçirmek tertibinde amala aşyrylýar:

1) agaçlyklaryň regenerasiýasy we/ýa-da durnuklaşdyrmak esasy maksat bilen ýetişen we köp durup zaýаланан agaçlyklarda geçirilýän esasy peýdalanylýan çapmak;

2) aralyk peýdalanylýan çapmak, tokaýlara ideg etmek üçin çapmalar, saýlama sanitariýa çapmalar we az bahaly tokaý agaçlarynyň, şeýle hem gorag, suwdan goraýyş we beýleki wezipelerini ýitiren agaçlaryň durkuny täzelemek bilen baglanyşykly çapmalar, ýeke duran ýaş agaçlary çapmalar;

3) beýleki çapmalar (tutuş sanitariýa çapmalary; gidrouzelleriň, turba geçirijileriň, ýollaryň gurluşygy bilen baglanyşykly tokaý arasyndaky ýollar çekilende, ýangyna garşy boşluklar döredilende, ýaramly hapalar ýygналанда tokaý meýdanlaryny arassalamalar; beýleki maksatlar üçin çapmalar).

2. Önümçilik-tehniki zerurlygy bilen döredilmedik jaýlar, desgalar we aragatnaşyklar gurlanda tokaýlary çapmak gadagandyr.

3. Şu Kodeksde we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalarynda bellenen tertipde diňe hökmany tokaý dikeldilende tokaýlary çapmaga ýol berilýär.

4. Tokaýlary çapmak tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan Düzgünnama laýyklykda tokaýlaryň derejelerine baglylykda geçirilýär.

5. Suw gorag tokaýlarynda (derýalaryň, kölleriň, suw howdanlarynyň we beýleki suw desgalarynyň), awtomobil we demir ýollaryň boýundaky tokaýlaryň gorag zolaklarynda, beýleki ulag we aragatnaşyk liniýalaryndaky, çöllük we ýarym çöllük zolaklaryndaky tokaýlarda, şäherleriň we beýleki ilatly nokatlaryň we bejeriş-sagaldyş edaralarynyň (şypahanalaryň) töweregindäki gür baglyk zolaklarynyň tokaýlarynda tokaýyň ýagdaýyny gowulandyrmaga gönükdirilen tokaýa ideg etmek üçin çapmaga ýol berilýär.

6. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tokaýlarynda (döwlet tebigy goraghanalarynda, milli tebigy seýilgählerde we beýleki aýratyn goralýan

tebigy ýerlerde), aýratyn gymmatly tokaý ýaýlalarynda, tokaý miweli baglarda, şäher tokaýlarynda diňe aralyk peýdalanlyýany çapmaga tokaýa ideg etmek üçin we sanitariýa çapmaga ýol berilýär.

7. Ýangyna garşy aralyklary döretmek bilen baglanyşykly beýleki çapmalara ähli derejelerdäki tokaýlarda, şol sanda aýratyn ýagdaýlarda aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýerleşýän tokaýlarda ýol berlip bilner.

40-njy madda. Agaç çapmak petegi (orderi) we tokaý petegi

1. Agaç çapmak petegi (orderi) agajy we ikinji derejeli tokaý baýlyklaryny taýýarlamaga hukuk berýän resminamadyr. Agaç çapmak peteginde peýdalanmak üçin tokaý gaznasyndan tokaý gurluşyk taslamalarynyň esasynda berlen ýer uçastogy, agajyň we ikinji derejeli tokaý baýlyklarynyň mukdary, hili, olaryň bahasy, işleri geçirmegiň möhletleri, ýerleri agaç böleklerinden arassalamagyň we tokaýy dikeltmegiň şertleri we düzgünleri görkezilýär.

2. Tokaý petegi onuň eýesine tokaýdan esasy däl görnüşde peýdalanmak hukugyny berýän resminamadyr. Tokaý peteginde tokaý gaznasyndan peýdalanmagyň görnüşi, ýeri, möçberi, wagty, şertleri we bahasy görkezilýär.

3. Agaç çapmak peteginiň (orderiniň) we tokaý peteginiň görnüşleri, olary hasaba almagyň, saklamagyň, doldurmagyň we bermegiň kadalary tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

41-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerdäki tokaýdan peýdalanmagyň aýratynlyklary

Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde (döwlet tebigy goraghanalarynda, milli tebigy seýilgählerde we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerlerde) ýerleşen tokaýdan peýdalanmak şu Kodeksde we Türkmenistanyň aýratyn goralýan tebigy ýerler hakyndaky kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

42-nji madda. Serhet zolagynda we serhet gözegçilik ýerinde, şeýle hem goranyş hajatlary üçin gerek bolan ýerlerde tokaýdan peýdalanmagyň aýratynlyklary

Serhet zolagynda we serhet gözegçilik ýerinde, şeýle hem goranyş hajatlary üçin gerek bolan ýerlerde tokaýdan peýdalanmak Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

43-nji madda. Tokaý gaznasyndan peýdalanmagyň şertlerini üýtgetmek üçin esaslar

Tokaý gaznasyndan peýdalanmagyň şertlerini üýtgetmäge şu aşakdaky halatlarda ýol berilýär:

1) ýangynlar, ýel gomlary, zyýankeşler, keseller we beýleki tokaýdan peýdalanyja bagly bolmadyk ýagdaýlar bilen tokaýlara zeper ýetmegi netijesinde tokaý gaznasynyň ýagdaýynyň bozulmagy;

2) döwlet ýa-da jemgyýetçilik hajatlary üçin tokaý gaznasynyň ýerleriniň bir bölegini almak;

3) rugsat beriji resminamalarda görkezilen möhletlerde göz önünde tutulan möçberlerde tokaý gaznasyndan peýdalanylmazlyk.

44-nji madda. Tokaý hojalygyny we tokaýdan peýdalanmagy alyp barmak bilen baglanyşykly bolmadyk işleri geçirmegiň tertibi

Tokaý gaznasynyň çäginde gurluşyk işlerini geçirmek, umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly zatlary almak, aragatnaşyklary çekmek we tokaý hojalygyny alyp barmak hem-de tokaýdan peýdalanmak bilen baglanyşykly bolmadyk beýleki işleri ýerine ýetirmek ygtyýarly döwlet edarasy we degişli ýerli öz-özüňi dolandyryş edarasy bilen ylalaşylyp ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň rugsadynyň esasynda döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň oňyn netijenamasy bolan mahalynda amala aşyrylýar.

45-nji madda. Tokaýlaryň ýagdaýyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna täsir edýän kärhanalary, binalary we beýleki desgalary ýerleşdirmek, taslamak, gurmak we ulanmaga bermek

1. Tokaýlaryň ýagdaýyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna täsir edýän kärhanalar, binalar we beýleki desgalar ýerleşdirilende, taslananda, gurlanda we ulanylmaga berlende olara akdyrylýan hapa suwlaryň, himiki maddalaryň, senagat jemagat-durmuş zyňyndylarynyň we galyndylarynyň ýaramaz täsirinden tokaýlaryň goragyny üpjün edýän çäreler göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr.

2. Tokaýlaryň ýagdaýyna we üznüksiz köpeldilip durulmagyna täsir edýän kärhanalaryň, binalaryň we beýleki desgalaryň gurulýan ýerleri döwlet ekologik bilermenler seljermesinde barlag edilmelidir we gurluşygyň amala aşyrylýan çägendäki ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary bilen ylalaşylmalydyr.

46-njy madda. Tokaýlarda fiziki şahslaryň bolmagy

1. Fiziki şahslar dynç alşy geçirmek, medeni-sagaldyş, rekreasion, syýahatçylyk we sport çärelerine gatnaşmak, öz hajatlary üçin ýabany ösýän miweleri, hozlary, kömelekleri, iýmişleri, dermanlyk ösümliklerini we beýleki tokaý baýlyklaryny ýygnamak maksady bilen tokaýlarda bolmak hukugyna eýedirler.

2. Fiziki şahslar tarapyndan tokaýlarda öz hajatlary üçin ýabany ösýän miweleri, hozlary, kömelekleri, ir-iýmişleri, dermanlyk ösümlikleri we beýleki tokaý serişdelerini ýygnamaga tokaý hojalygyny döwlet

dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýän möçberleriň (çäklendirilen möçberleriň) çäklerinde rugsat berilýär.

3. Ýabany ösýän ösümlikleriň we beýleki janly organizmleriň Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen görnüşlerini, şeýle hem neşe saklaýjy ösümlikleri we tebigy neşe saklaýjy çig maly ýygnamak we taýýarlamak gadagandyr, Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen halatlar muňa degişli däldir.

4. Fiziki şahslar ýangyn howpsuzlyk kadalaryny berjaý etmäge, agaçlary we gyrymsy agaçlaryň döwürmelerine we çapylmalaryna, tokaý ekinleriniň zeper ýetmelerine, tokaýlaryň hapalanmagyna, garynja hinlerine, guş höwürtgelerine zeper ýetirilmegine ýol bermezlige, ýabany ösýän miweleri, hozlary, kömelekleri, iýmişleri, dermanlyk ösümlikleri we beýleki tokaý baýlyklaryny ýygnamagy olaryň üznüksiz köpeldip durulmagyna zyýan ýetirmejek möhletlerde we usullarda alyp barmaga borçludylar.

5. Aw etmek we balyk tutmak maksady bilen fiziki şahslaryň tokaýlarda bolmagy şu Kodeks we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalary bilen düzgünleşdirýär.

47-nji madda. Tokaý gaznasyndan peýdalanmalaryň kadalary

Tokaý gaznasyndan peýdalanmak tokaý gurnaýyşynyň, tokaý gaznasyny tükellemegiň we barlaglarynyň materiallary boýunça kesgitlenýän, ylma esaslanan kadalaryň çäklerinde amala aşyrylýar.

VII BAP. TOKAÝLARYŇ MONITORINGI, TOKAÝ GURNAÝYŞ, TOKAÝ GAZNASYNY DÖWLET TARAPYNDAN HASABA ALMAK, DÖWLET TOKAÝ KADASTRY

48-nji madda. Tokaýlaryň monitoringi

1. Tokaýlaryň monitoringi tokaýlary netijeli dolandyrmak, peýdalanmak, üznüksiz köpeldip durmak, abat saklamak we goramak maksady bilen geçirilýär.

2. Tokaý monitoringini amala aşyrmagyň gurluşy, mazmuny we tertibi tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenilýär.

49-njy madda. Tokaý gurnaýyş

1. Tokaý gurnaýyş tokaý hojalygyny alyp barmagyň netijeliligini ýokarlandyrmaga, tokaý hojalygynda ýeke-täk ylmy-tehniki syýasaty amala aşyrmaga, tokaý gaznasyndan rejeli peýdalanmagy üpjün etmäge gönükdirilen çäreleriň ulgamyny öz içine alýar.

2. Tokaý gurnaýyşda şu aşakdakylar amala aşyrylýar:

1) tokaý gaznasynyň we olaryň içerki hojalyk guralyşynyň serhetlerini, tokaý gaznasynyň serhetlerini Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde kesgitlemek;

2) topograf-geodeziki işleri ýerine ýetirmek we tokaý gaznasyny ýörite kartografirmek, sol sanda tokaý gaznasynyň meýdanlaryny bölmek;

3) tokaýlaryň tohum we ýaş düzümlerini, olaryň ýagdaýyny kesgitlemek bilen tokaý gaznasyny tükellemek, şeýle hem tokaý baýlyklarynyň hil we mukdar häsiýetnamalaryny kesgitlemek;

4) tokaý gaznasynyň meýdanlaryndaky esasy peýdalanylýany çapmak üçin, aralyk peýdalanylýanyň çapmalaryny, beýleki çapmalary, tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy köpeltmek, meliorasiýa, tokaýlary abat saklamak hem-de goramak we beýleki tokaý hojalyk çärelerini ýüze çykarmak, şeýle hem olary geçirmegiň tertibini we usullaryny kesgitlemek;

5) tokaý gaznasyny goraglylyk derejesine bölmegi esaslandyrmak, tokaý gaznasyny bir derejeden beýleki derejä geçirmek, tokaý bolmadyk meýdanlary tokaýly meýdanlara geçirmek boýunça teklipleri taýýarlamak, şeýle hem tokaý gaznasynyň meýdanlaryny meýdanlaryň görnüşlerine esaslandyrmak we degişli etmek;

6) hasaplanan kesilmeli agaç meýdanlary, aralyk peýdalanylýanyň çapmalarynyň möçberlerini, tokaý gaznasynyň meýdanlarynda baş peýdalanyjynyň tokaý dikeldiş çapmalarynyň ýaşlaryny kesgitlemek;

7) tokaýlary üznüksiz köpeldip durmak we tokaýy döretmek, tokaý tohumçylygy, tokaýlary abat saklamak we goramak boýunça çäreleriň, tokaý gaznasynyň meýdanlarynda beýleki tokaý hojalyk çäreleriniň möçberlerini kesgitlemek;

8) tokaýdan esasy däl görnüşde peýdalanmagyň we ikinji derejeli tokaý baýlyklaryny taýýarlamakda esasy awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin, medeni-sagaldyş, rekreasion, syýahatçylyk we sport maksatlary üçin tokaý gaznasynyň meýdanlaryndan peýdalanmagyň möçberlerini kesgitlemek;

9) beýleki tokaý gurnaýyş hereketleri.

50-nji madda. Tokaý gurnaýyşy geçirmegiň ulgamy

1. Tokaý gurnaýyşy tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenen tertipde ýeke-täk ulgam boýunça ýerine ýetirilýär.

2. Tokaý gaznasynyň çäginde tokaý gurnaýyş işleri tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan geçirilýär.

3. Bellenen tertipde tassyklanan tokaý gurnaýyş materiallary bolmazdan tokaý gaznasynyň meýdanlarynda tokaý hojalygyny alyp barmak we tokaýdan peýdalanmak gadagan edilýär.

51-nji madda. Tokaý gurnaýyş taslamalary

1. Tokaý gaznasynyň tokaý gurnaýyşynda tokaý gurnaýyş taslamalary düzülýär, olarda geçen döwür üçin tokaý hojalygynyň alnyp barlyşyna we tokaý gaznasyndaky peýdalanylyşyna toplumlaýyn baha berilýär, indiki

döwür üçin tokaý hojalygyny guramagyň we alyp barmagyň esasy düzgünleri işlenip taýýarlanylýar.

2. Tokaý gurnaýyş taslamalary we tokaý gurnaýyşyň beýleki resminamalary tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýar we tokaý hojalygyny alyp barmak, ony häzirki we geljekki meýilleşdirmek, şeýle hem tokaý hojalyk işlerini maliýeleşdirmek üçin hökmany bolup durýarlar.

52-nji madda. Tokaý gaznasy hakynda maglumat

1. Tokaý gaznasy hakynda maglumat - tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy we oňa tabyn bolan guramalar tarapyndan öz wezipelerini amala aşyranlarynda alynýan döwlet tokaý kadastryň, tokaýlaryň monitoringiniň, tokaý gurnaýyşyň hasaba alynmagyň maglumatlary we beýleki maglumatlary öz içine alýar.

2. Tokaýlaryň ýagdaýy hakyndaky maglumat açykdyr. Ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan bu maglumaty peýdalanmagyň tertibi we şertleri tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarlylandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

53-nji madda. Tokaý gaznasyny döwlet tarapyndan hasaba almak

1. Tokaý gaznasyny döwlet tarapyndan hasaba almak tokaý gaznasyny abat saklamak, goramak, tokaýlary üzüksiz köpeldip durmak we tokaýy döretmek, tokaýdan peýdalanmak, tokaý gaznasynyň mukdar we hil üýtgemelerine zygydiderli gözegçilik etmek hem-de döwlet edaralaryny gyzylanýan ýuridik we fiziki şahslary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde tokaý gaznasy hakyndaky maglumat bilen üpjün etmek üçin alnyp barylýar.

2. Tokaý gaznasynyň döwlet tarapyndan hasaba alnyşyň maglumatlary döwlet tokaý kadastry ýöredilende peýdalanylýar.

54-nji madda. Döwlet tokaý kadastry

1. Döwlet tokaý kadastry tokaý gaznasynyň hukuk düzüni, ony tokaý eýelerine paýlamak, tokaý gaznasynyň mukdar we hil ýagdaýy, onuň düzümi, tokaý gaznasynyň ekologik we ykdysady häsiýetnamalary hakynda maglumatlary özüde saklaýar.

2. Döwlet tokaý kadastryň maglumatlary tokaý hojalygy döwlet tarapyndan dolandyrylanda, onuň alnyp barlyşy guralanda, tokaý hojalygyny alyp barmak we tokaý gaznasyny peýdalanmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlarda tokaý bolmadyk meýdanlara tokaý meýdanlary geçirilende, tokaý gaznasynyň ýerleri alnanda, tokaýdan peýdalanylandygy üçin tölegiň möçberleri kesgitlenende, tokaý eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň hojalyk işine baha berlende peýdalanylýar.

55-nji madda. Tokaý hojalygynyň ösüşini meýilleşdirmek

1. Türkmenistanyň milli tokaý syýasatynyň wezipelerine laýyklykda tokaý hojalygyny ösdürmegiň döwlet meýilleşdirmesi amala aşyrylýar.

2. Tokaý hojalygyny ösdürmegiň geljekki meýilnamalary döwlet tokaý hojalyk kärhanalarynyň tokaý hojalyk meýilnamalarynyň esasynda tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýar.

VIII BAP. TOKAÝLARY DIKELTMEK WE KÖPELTMEK

56-njy madda. Tokaýlary dikeltmek we köpeltmek

1. Tokaýlary dikeltmegiň maksady tokaýlary çapylmalardan, köýüklerden we ön tokaý gaznasynyň tokaý eýeleýän çäklerinde öz wagtynda dikeltmek, tokaýlaryň tohum düzümini gowulandyrmak, tokaý gaznasynyň ýerleriniň rejeli peýdalanylmagyny üpjün etmek bolup durýar.

2. Tokaýlary dikeltmek şu aşakdaky esasy talaplary berjaý etmek bilen tokaý gaznasynyň ýerlerinde amala aşyrylýar:

1) tokaý dikeldiş işlerini geçirmek üçin tokaý bilen örtülmedik tokaý ýerlerini ilkinji nobatda bermek;

2) tokaý ösümlik şertlerini hasaba almak bilen hojalyk gymmatly tohumlar bilen çapylmalaryň hökmany tokaýlaşdyrylmagyny üpjün etmek;

3) tokaýlaryň tohum düzümini gowulandyrmak we önümliligini, olaryň goraýjylyk we gurşaw döredijilik häsiýetlerini ýokarlandyrmak;

4) tokaýlaryň tebigy dikeldiş ukyplaryndan has ýokary peýdalanmak;

5) tokaýlaryň genetik gaznasyny we biologik köpdürliligini abat saklamak.

3. Tokaýy dikeltmek we açaç köpeltmek boýunça düzgünler we kadalar tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär;

4. Tokaý dikeldiş işleri tokaý gaznasynyň meýdanynyň eýeleriniň üstüne ýüklenýär. Tokaý dikeldiş işlerine şertnamalaýyn esasynda tokaý baýlyklaryndan peýdalanyjylar çekilip bilner.

5. Tokaýçylyk ýerlerini ýokarlandyrmak, eroziýa hadysalarynyň önüni almak, ekologik ýagdaýy we agrotokaý meliorasiýany gowulandyrmak maksady bilen tokaý gaznasynyň tokaý bolmadyk ýerlerinde tokaýy döretmek işleri geçirilýär.

6. Tokaýlary köpeltmek işleri tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýeleriniň üstüne ýüklenýär.

6¹. Tokaýy dikeltmek we açaç köpeltmek boýunça işleriň netijeligi, şol sanda ekilen ýa-da oturdylan tokaý nahallarynyň düýp tutmaklarynyň kadalary standartlaşdyrmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça, tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

7. Tokaý gaznasynyň tokaý bolmadyk we beýleki ýerlerindäki tokaý agaçlary şu Kodeksiň 1-nji maddasynyň 5-nji bendinde tokaý düşünjesinde kesgitlenilişi ýaly, tokaý diýlip ykrar edilýär.

8. Tokaýy dikeltmek we köpeltmek boýunça işleri geçirmek tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan ýörite maksatnamalar we taslamalar boýunça amala aşyrylýar.

57-nji madda. Tokaý tohumlary we beýleki tokaý reproduktiw materiallary

1. Tokaý tohumlaryny we beýleki tokaý reproduktiw materiallarynyň peýdalanylmagyny hukuk taýdan düzgünleşdirmek şu Kodekse, "Tohumçylyk hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Tokaý tohumçylygynyň maksatlary üçin şu aşakdakylar amala aşyrylýar:

1) tokaý tohumlaryny etraplar boýunça paýlamak;

2) hemişelik tokaýyň tohum meýdanlaryny we enelik agaç ekilen meýdanlary döretmek;

3) tokaý ösümlükleriniň tohumlar gaznasyny döretmek;

4) tokaý ösümlükleriniň tohumlaryny öndürmek, taýýarlamak, işläp taýýarlamak, saklamak, ýerlemek, daşamak we peýdalanmak boýunça beýleki çäreler.

3. Tokaýlar üznüksiz köpeldilip durlanda tokaý ösümlükleriniň tohumlary we ýokary hilli beýleki tokaý reproduktiw materiallary peýdalanylýar, şeýle hem tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan tohumlaryň we beýleki tokaý reproduktiw materiallaryň hiline bolan talaplara laýyklykda olaryň gelip çykan anyk ýeri hasaba alynýar.

4. Tokaýlar üznüksiz köpeldilip durlanda tokaý ösümlükleriniň we beýleki tokaý reproduktiw materiallarynyň önümçilige ornaşdyrylmadyk tohumlarynyň, şeýle hem hili barlanylmadyk tokaý ösümlükleriniň we beýleki tokaý reproduktiw materiallarynyň tohumlarynyň ulanylmagyna ýol berilmeyär.

IX BAP. TOKAÝ GAZNASYNYŇ MEÝDANLARYNYŇ EÝELERINE, TOKAÝDAN PEÝDALANYJYLARA ÝITGILERIŇ WE TOKAÝ HOJALYK ÖNÜMÇILIGINIŇ ÝITGILERINIŇ ÖWEZINI DOLMAK

58-nji madda. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýelerine we tokaýdan peýdalanyjylara ýitgileriň öwezini dolmak

1. Tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň alynmagy ýa-da wagtlaýyn eýelenmegi, şeýle hem tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklarynyň çäklendirilmegi ýa-da

kärhanalaryň, edaralaryň, guramalaryň we raýatlaryň işi bilen dörän täsiriň netijesinde tokaýlaryň hil ýagdaýynyň ýaramazlaşmagy bilen ýetirilen ýitgiler bu ýitgileri çeken tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýelerine we tokaýdan peýdalanyjylara doly möçberde (duşdan geçirilen bähbidi goşup) öwezi dolunmaga degişlidir.

2. Ýitgileriň öwezini dolmak tokaý gaznasynyň meýdanlary berlen kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan, şeýle hem işi tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklarynyň çäklendirilmegine ýa-da ýakyndaky tokaýlaryň hiliniň ýaramazlaşmagyna eltýän kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan şu Kodeksde we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalarynda bellenen tertipde geçirilýär.

3. Ýitgileriň öwezini dolmak we olaryň möçberlerini kesgitlemek bilen baglanyşykly jedeller kazyýet tertibinde çözülýär.

59-njy madda. Tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgileriniň öwezini dolmak

1. Tokaý ýerlerini tokaý däl ýerlere geçirmek we tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar bilen olary peýdalanmak üçin tokaý gaznasynyň ýerlerini almak, tokaý eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň hukuklaryny çäklendirmek ýa-da kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň işiniň döreden täsiri netijesinde tokaýlaryň hiliniň ýaramazlaşmagy bilen dörän tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgileri degişli döwlet tokaý hojalyk kärhanalaryna (tokaý hojalyklaryna) ýa-da beýleki tokaý eýelerine öwezi dolunmaga degişlidir.

Görkezilen ýitgiler tokaý hojalygyny alyp barmak bilen baglanyşykly bolmadyk hajatlar üçin tokaý gaznasynyň ýerleri berilýän kärhanalar, edaralar we guramalar, şeýle hem tokaý hojalyk dolanyşygyndan tokaý gaznasynyň meýdanlaryny aýyrmak bilen desgalarynyň töwereginde abat saklaýyş, sanitariýa we gorag zolaklary oturdylýan kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan öwezi dolunýar.

2. Ýitgileriň öwezini dolmagyň tertibinde gelip gowuşýan serişdeler tokaýlaryň önümliligini we olaryň üznüksiz köpeldilip durulmagyny we abat saklanlymagyny ýokarlandyrmak üçin peýdalanylýar.

3. Öwezi dolunmaga degişli tokaý hojalyk önümçiliginiň ýitgileriniň möçberleri we olary kesgitlemegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenenilýär.

X BAP. TOKAÝ GAZNASYNY ABAT SAKLAMAK WE GORAMAK

60-njy madda. Tokaý gaznasyny abat saklamagyň we goramagyň maksatlary hem-de wezipeleri

1. Türkmenistanda tokaýlar, olaryň ekologik we durmuş-ykdysady talaplara laýyk gelýän ýagdaýda saklanlymagyny üpjün etmek maksady bilen abat saklanlymaga we goralmaga degişlidirler.

2. Şu aşakdakylar tokaý gaznasyny abat saklamagyň we goramagyň esasy wezipeleridir:

1) tokaý ýangynlarynyň önüni almak, olary öz wagtynda ýüze çykarmak we ýok etmek boýunça çäreleri geçirmek;

2) ähli tokaýdan peýdalanyjylaryň we tokaý gaznasynyň çäginde ýerleşen kärhanalaryň we guramalaryň, şeýle hem tokaýda bolýan fiziki şahslaryň ýangyn howpsuzlyk we sanitariýa kadalaryny berjaý etmeklerini üpjün etmek;

3) tokaýlary bikanun çapmalardan, zeper ýetmelerden we Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynyň beýleki bozulmalaryndan abat saklamak, şeýle hem tokaý gaznasynyň ýerlerini abat saklamak;

4) tokaýyň zyýankeşleriniň we keselleriniň ojaklaryny öz wagtynda ýüze çykarmak, olaryň ösüşini çaklamak we olara garşy göreşmek;

5) biotehniki çäreleri geçirmek;

6) tokaý gaznasynyň çäginde aw awlamak we balyk tutmak düzgünleriniň berjaý edilmegini üpjün etmek;

7) tokaý gaznasynyň abat saklanylmagyny, goralmagyny, üznüksiz köpeldilip durulmagyny, tokaýlaryň rejeli peýdalanylmagyny we tokaýyň dördölmegini üpjün edýän beýleki hereketler.

3. Tokaý gaznasyny abat saklamak we goramak döwlet, sebit maksatnamalarynyň esasynda geçirilýär we tokaý gaznasynyň rejeli peýdalanylmagyny üpjün etmäge gönükdirilen guramaçylyk, ykdysady, hukuk we beýleki çäreleriň toplumyny öz içine alýar.

4. Tokaý gaznasyny abat saklamak we goramak boýunça çäreleriň amala aşyrylmagyny Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy, beýleki döwlet edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we öz-özüni dolandyryş edaralary, şeýle hem tokaý eýeleri we tokaýdan peýdalanyjylar üpjün edýärler.

61-nji madda. Tokaý gaznasynyň ýangyn howpsuzlygy

1. Tokaý gaznasyny ýangynlardan abat saklamak Türkmenistanyň ýangyn howpsuzlygynyň meselelerini kadalaşdyrýan şu Kodekse we Türkmenistanyň beýleki kanunçylyk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Tokaý gaznasynyň ýangyn howpsuzlygyny üpjün etmek maksady bilen şu aşakdakylar amala aşyrylýar:

1) tokaýlary ýangyna garşy abadanlaşdyrmak, şol sanda ýangyna garşy maksatly ýollary gurmak, durkuny täzelemek we saklamak, tokaý arasyndaky ýollary, ýangyna garşy boşluklary çekmek;

2) tokaý ýangynlarynyň önüni alyş we öçüriş ulgamlaryny, serişdelerini döretmek (ýangyn tehnikasy we enjamy, ýangyn söndüriji enjamlary we başgalar), bu ulgamlary, serişdeleri saklamak, şeýle hem ýokary ýangyn howpy döwründe ýangyç-çalgy ýag materiallarynyň gorralaryny döretmek;

3) tokaýlarda ýangyn howpunyň monitoringi;

- 4) tokaý ýangynlaryny söndürmegiň meýilnamalaryny işläp düzmek;
- 5) tokaý ýangynlaryny söndürmek;
- 6) tokaýlarda ýangyn howpsuzlygynyň beýleki çäreleri.

62-nji madda. Tokaý gaznasyny goramak

1. Tokaýlary goramak tokaýlarda zyýanly organizmleri (belli bir şertlerde tokaýlara we/ýa-da tokaý baýlyklaryna zyýan ýetirmäge ukyply ösümlikleri, haýwanlary, kesel dörediji organizmleri) we olaryň ýaýramagynyň önüni almaga, karantin desgalaryna degişli zyýanly organizmleriň ojaklary ýüze çykarylan mahalynda bolsa, olary çäklendirmäge we ýok etmäge gönükdirilendir.

2. Karantin desgalaryna degişli edilen zyýanly organizmlerden tokaýlary goramak "Ösümlikleriň karantini hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda amala aşyrylýar.

63-nji madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň tokaýlaryň abat saklanlymagyny we goralmagyny üpjün etmäge, tokaýlaryň ýagdaýy hakynda maglumat almaga, tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak boýunça kararlary taýýarlamaga, ýerine ýetirmäge we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmäge gatnaşmagy

1. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tokaýlaryň abat saklanlymagyny we goralmagyny üpjün etmäge gatnaşýarlar.

2. Her bir raýat Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda gös-göni ýa-da öz wekiliniň, jemgyýetçilik birleşiginiň, köpçülikleýin habar beriş serişdeleriniň üsti bilen tokaýlaryň ýagdaýy hakynda mugt takyk maglumat almak hukugyna eýedir.

3. Tokaýlary abat saklamagyň, goramagyň, peýdalanmagyň we üznüksiz köpeldip durmagyň meseleleri boýunça döwlet edaralary we wezipeli adamlary tarapyndan kabul edilýän kararlary taýýarlamaga, ýerine ýetirmäge we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçilik etmäge her bir raýatyň gös-göni ýa-da öz wekiliniň, jemgyýetçilik birleşikleriniň üsti bilen ýa-da başga usul bilen gatnaşmaga hukugy bardyr.

4. Döwlet edaralary we wezipeli adamlar şu maddanyň birinji-üçünji böleklerinde göz önünde tutulan raýatlaryň hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmäge borçludylar.

64-nji madda. Tokaýlaryň goralmagyna, üznüksiz köpeldilip durulmagyna we tygşyly peýdalanlymagyna bolan ykdysady höweslendirme

1. Tokaýlary abat saklamagyň, goramagyň, rejeli peýdalanmagyň ykdysady höweslendirilişi tokaýlaryň aýap saklanlymagyna şu aşakdakylar

girýän döwlet tokaý gaznasynyň meýdanlarynyň eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň gyzyklanmasynyň we jogapkärçiliginiň ýokarlandyrylmagyna gönükdirilendir:

1) tokaýlaryň hiliniň gowulandyrylmagy, olaryň önümliliginiň ýokarlandyrylmagy üçin höweslendirmeklige;

2) tokaý kanunçylygynyň bozulmagyny ýüze çykaran we tokaý hojalygyna ýetirilen maddy zyýany we degişlilikdäki jerimeleriň mukdaryny almagy üpjün edýän işgärleriň höweslendirilmegine;

3) tokaý eýeleriniň we tokaýdan peýdalanyjylaryň günäsi bolmazdan hatardan çykarylan tokaýlaryň dikeldilmegi üçin maksatlaýyn serişdeleriň goýberilmegine;

4) ýeňillikli karzlaryň berilmegine.

2. Tokaýlary abat saklamagyň, üznüksiz köpeldip durmagyň, rejeli peýdalanmagyň we goramagyň ykdysady howeslendirilişi boýunça çäreleri amala aşyrmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

3. Şu maddanyň birinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentlerinde görkezilen tokaýlary gorap saklamak, üznüksiz köpeldip durmak we rejeli peýdalanmababatda ykdysady taýdan höweslendirmek çäreleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

XI BAP. TOKAÝLARY ABAT SAKLAMAK, GORAMAK, PEÝDALANMAK WE ÜZNÜKSIZ KÖPELDIP DURMAK BABATDA JEDELLERI ÇÖZMEK. TOKAÝ KANUNÇYLYGYNÝŇ BOZULMAGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

65-nji madda. Tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak babatda jedelleri çözmek

Tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak babatdaky jedeller Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kazyýet tertibinde çözülýär.

66-njy madda. Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilik

1. Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynyň bozulmagynda günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

2. Tokaý kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilige çekilmegi ýuridik we fiziki şahslary olar tarapyndan ýetirilen zeleliň öwezini dolmak borjundan boşatmaýar.

67-nji madda. Tokaý kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde tokaýlara ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Tokaýlara zyýan ýetiren ýuridik we fiziki şahslar meýletin ýa-da kazyýet tertibinde onuň öwezini dolýarlar.

2. Tokaý kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde tokaýlara ýetirilen zyýana baha bermegiň we hasaplamagyň usuly Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi bilen ylalaşylmagy boýunça tokaý hojalygyny döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

XII BAP. HALKARA HYZMATDAŞLYGY

68-nji madda. Tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak babatda halkara hyzmatdaşlygy

Tokaýlary abat saklamak, goramak, peýdalanmak we üznüksiz köpeldip durmak babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň halkara şertnamalary bilen bellenen ýörelgelere laýyklykda amala aşyrylýar.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Himiýa howpsuzlygy hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2011 ý.,

№ 1, 9-njy madda)

Şu Kanun adamyň janyny, saglygyny we daşky gurşawy himiýanyň zyýanly täsirinden goramagyň, ykdysady, durmuş we beýleki ösüşleriň bähbitleri üçin himikatlary peýdalanmagyň, olar bilen işlemegiň, sarp edijileriň hukuklaryny, şeýle hem himiýa işi bilen baglanyşykda döwletiň bähbitlerini üpjün etmegiň hukuk esaslaryny kesgitleýär.

I bap. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Esasy düşünjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

1) **gözegçilik zolagy** – himiki gözegçilik işleri geçirilýän arassaçylyk-gorag çäkleriň daşynda ýerleşýän ýerler;

2) **himiki zäherlenme** – adam üçin belli bir wagtyň dowamynda howp döredýän mukdarda we möçberde toplanan howply himikatlaryň daşky gurşawa ýaýramagy;

3) **himiki zäherlenme zolagy** – adam üçin belli bir wagtyň dowamynda howp döredýän mukdarda we möçberde howply himikatlaryň ýaýran ýa-da toplanan ýeriniň çäkleri;

4) **himiki howply obýektler** – heläkçilikde himiki zäherlenmä getirip biljek howply himikatlaryň öndürilýän, saklanylýan, peýdalanylýan, daşalýan we olar bilen iş alnyp barylýan obýektler;

5) **himiýa heläkçiligi** – howply himikatlaryň tehnologik gurallardan ýa-da zeper ýeten gaplardan dökülmegi ýa-da zyňylmagy bilen utgaşýan adam üçin howply mukdarda we möçberde toplanmagyna, adamlaryň zäherlenmegine ýa-da onuň ölmegine, şeýle hem daşky gurşawyň hapalanmagyna getirip biljek heläkçilik;

6) **himiýa howpy** – himiýa önümçiliginde we himiýa önümi peýdalanylýanda döreýän zyýanyň potensial sebäbi;

7) **himiýa önümleriniň durmuş döwri** – himiýa önümleriniň öndürilýän, peýdalanylýan, saklanylýan, daşalýan, ýerleşdirilýän, ýok edilýän we zyýansyzlandyrylýan wagty;

8) **himiýa ýaragy** – toksiki alamatlarynyň hasabyna ölüm howply ýaralamaga ýa-da başga zyýan ýetirmäge ýörite niýetlenilen ok-därileri we islendik beýleki gurallary taýýarlamak üçin peýdalanylýp bilinjek toksiki himikatlar we olaryň prekursorlary;

9) **howply himikat** – adamyň janyna we saglygyna hem-de daşky gurşawa zyýan ýetirip biljek himiki madda ýa-da himiki maddalaryň jemi;

10) **himiki howply galyndy** – täsir ediş ukybuna ýa-da zäherleýjiligine görä özbaşdak ýa-da beýleki galyndylar hem-de daşky

gurşaw bilen gatnaşyga girende adamyň jany we saglygy, daşky gurşawyň ýagdaýy üçin gös-göni howp döredýän galyndylar;

11) **ilatnyň himiýa howpsuzlygy** – degişli hukuk kadalaryny we sanitariýa-gigiýena düzgünlerini berjaý etmek, tehnologiýa we inžener-tehniki talaplary ýerine ýetirmek, şeýle hem guramaçylyk we ýörite çäreleri geçirmek arkaly howply himikatlar bilen adamlaryň himiki zäherlenmegi ýa-da ýaralanmagy, daşky gurşawyň hapalanmagy üçin şertleri aradan aýyryan ýagdaý;

12) **prekursor** – toksiki himikaty öndürmegiň haýsy-da bolsa bir tapgyryna gatnaşýan islendik himiki reagent;

13) **toksiki himikat** – jemlenende ýa-da aýratynlykda ýaşaýyşa himiki täsir etmegi bilen adamyň ýa-da haýwanlaryň ölümine getirip, wagtlaýyn ysmaz etmek täsirini ýetirip biljek ýa-da hemişelik zeper ýetirjek islendik himikat;

14) **töwekgellige baha bermek** – howply toplanyşyň derejesini kesgitlemegi hem öz içine alýan, adamyň janyna we saglygyna, daşky gurşawa howply himikatlaryň mümkin bolan täsirini ýüze çykarmaga gönükdirilen çäreleriň toplумы.

2-nji madda. Himiýa howpsuzlygy hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Himiýa howpsuzlygy hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Eger-de Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda göz önünde tutulanlardan başga kadalar bellenilen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Şu Kanunyň hereket edýän çygyry

1. Adamyň janyny, saglygyny we daşky gurşawy himiýanyň zyýanly täsirinden goramagyň, ykdysady we beýleki pudaklarda, ylmy-barlag we lukmançylyk işlerinde hem-de işiň kanun bilen gadagan edilmedik beýleki görnüşlerinde bellenilen tertipde döwlet gözegçiliginde duran we hasaba alnan himikatlar bilen işlemegiň, durmuş himiýasy we beýleki himiýa önümleri babatda sarp edijileriň hukuklaryny goramagyň, şeýle hem himiýa işleri amala aşyrylanda döwlet bähbitlerini üpjün etmegiň hukuk esaslary şu Kanun bilen kesgitlenilýär.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryna, taýýar dermanlyk serişdelerine we iýmit önümlerine, şonuň ýaly-da peýdalanylýan adamyň janyna, saglygyna we daşky gurşawa täsir edýän derejede himiki maddalary bölüp çykarmaýan we himiki düzümini üýtgetmeýän önümlere bildirilýän talaplar Türkmenistanyň degişli kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

II bap. HIMIÝA HOWPSUZLYGYNÝ ÜPJÜN ETMEGIŇ ÝÖRELGELERI WE ÇÄRELERI

4-nji madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň esasy ýörelgeleri

1. Himiýa howpsuzlygy çygyrynda Türkmenistanyň döwlet syýasaty halkara borçnamalaryň ýerine ýetirilmegine esaslanyp, şu aşakdakylary gadagan edýär:

1) himiýa ýaragyny işläp taýýarlamagy, öndürmegi ýa-da başga bir usul bilen edinmegi, toplamagy, ony saklamagy ýa-da ony kimdir birine göni ýa-da gytaklaýyn görnüşde bermegi, Türkmenistanyň çäginde üstaşyr geçirmegi;

2) himiýa ýaragyny ulanmagy, onuň ulanylmagyna gönükdirilen islendik harby taýýarlygy geçirmegi;

3) himiýa ýaragyny öndürmek, işläp taýýarlamak, edinmek bilen bagly islendik işleriň geçirilmegine we beýleki hereketlere kimdir birine haýsydyr bir görnüşde kömek etmegi, olary höweslendirmegi ýa-da gyzyklandyrmagy;

4) howply himikatlary jemgyýetçilik howpsuzlygyny üpjün etmek maksatlaryna peýdalanmagy.

2. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň esasy ýörelgelerine şular degişlidir:

1) adatdan daşary ýagdaýlary duýdurmagyň we ýok etmegiň degişli güýçlerini we serişdelerini dolandyrmak boýunça bitewi döwlet ulgamynyň hem-de himiki zäherlenmegiň ojagynda hereket etmäge ilatyň önünden taýýarlykly bolmagy;

2) bolup biljek howplulyk derejesini hasaba almak bilen Türkmenistanyň çäklerinde ilatyň himiýa howpsuzlygyny goramagyň usullaryny we ony üpjün edýän çäreleri saýlamaga barabar çemeleşilmegi;

3) ekologik gözegçiligiň guralmagy we üpjün edilmegi, ekologik monitoringiniň hemişe geçirilmegi, howply himikatlar saklanyan obýektlerde işleýän, himiki zäherlenme we gorag çäreleriniň amala aşyrylýan zolaklarynda ýaşayan ilatyň saglygynyň zygiderli monitoringiniň geçirilmegi;

4) howply himikatlar bilen işlenende olaryň ýol berilýän aňryçäk toplanmagynyň halkara standartlarynda bellenen pes we ýetip bolýan derejesiniň saklanylmagy;

5) howply himikatlary almak, peýdalanmak, saklamak, toplamak, daşamak boýunça işleriň getirýän peýdasynyň adama we daşky gurşawa ýetirjek zyýanyndan geçmeýän töwekgel işleri bilen utgaşan ähli görnüşiniň gadagan edilmegi.

3. Ilaty we çäkleri himiýa heläkçiliginden goramak boýunça çäreleriň möçberi we mazmuny adamyň janyna, saglygyna we daşky gurşawa zyýan

ýetirmegi aradan aýyryýan iň pes täsirini üpjün etmek üçin zerur ýeterlik ýörelgesinden ugur alnyp kesgitlenilýär.

5-nji madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň çäreleri

Türkmenistanda şu aşakdaky çäreleriň ýerine ýetirilmegi bilen himiýa howpsuzlygy üpjün edilýär:

1) terbiýeçilik, bilim berijilik häsiýetli, hukuk, guramaçylyk, tehnologik, inžener-tehniki, sanitariýa-gigiýena we lukmançylyk-öňüni alyş çäreler toplumynyň geçirilmegi;

2) döwlet edaralary, jemgyýetçilik birleşikleri, beýleki ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan himiýa howpsuzlygy çygyrynda düzgünleri, kadalary we kada görkezijilerini berjaý etmek boýunça çäreleriň amala aşyrylmagy;

3) çäkleriň ýagdaýyna täsir etmek mümkinligini hasaba almak bilen himiki howply obýektlere ekologik, lukmançylyk, durmuş bahasyny bermegiň çäreler toplumynyň yzygiderli geçirilmegi;

4) heläkçiligiň mümkin bolan netijeleriniň ýaýramagynyň wagtynda öňüni almak we ýok etmek üçin şertleriň döredilmegini hem göz önünde tutmak bilen heläkçiligiň sebäplerini ýüze çykarmaga we ýok etmäge, mümkin boljak ýygynçylyklary we ýitgileri iň ýokary derejede azaltmaga gönükdirilen himiki howply obýektlerde heläkçiligiň bolmagyny duýdurmak boýunça guramaçylyk we inžener-tehniki häsiýetli çäreler toplumynyň geçirilmegi;

5) himiki howply obýektlerde dispetçerlik, şeýle hem himiki zäherlenmä awtomatlaşdyrylan gözegçilik gulluklarynyň döredilmegi;

6) howply himikatlaryň, olaryň prekursorlarynyň, şol sanda iki maksatlaýyn himikatlaryň, şeýle hem olar bilen baglanyşykly tehniki, himiki-tehnologik enjamlaryň Türkmenistanyň çäklerine getirilmegine, ondan alnyp gidilmegine we üstaşyr geçirilmegine döwlet gözegçiliginiň amala aşyrylmagy;

7) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreler hakynda ilatyň hemişe habardar edilmegi;

8) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygyrynda hereket etmegi barada ilat bilen ýörite okuwlaryň geçirilmegi.

III bap. HIMIÝA HOWPSUZLYGY ÇYGRYNYDA DÖWLET EDARALARYNYŇ YGTYÝARLYKLARY

6-njy madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň himiýa howpsuzlygy çygyrynda ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti himiýa howpsuzlygy çygyrynda:

1) döwlet syýasatynyň esasy ugurlaryny kesgitleýär;

2) kadalaşdyryjy hukuk namalaryny, döwlet maksatnamalaryny kabul edýär, olary maliýeleşdirýär we ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyryr;

3) himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna monitoringi gurayar we onuň hasabyny alyp barayar;

4) ilatyň himiýa howpsuzlygy meseleleri boýunça ýuridik we fiziki şahslaryň işini ykdysady taýdan höweslendirmäge gönükdirilen döwlet syýasatyny geçirýär;

5) döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralarynyň bitewi ulgamyny döredýär, döwlet dolandyryşyny, döwlet gözegçiligini we barlaglaryny amala aşyran ygtyýarly pudaklaýyn dolandyryş we pudagara döwlet edaralaryny belleýär (mundan beýläk – pudaklaýyn dolandyryş edaralary), olaryň işini utgaşdyrýar, özara gatnaşyklaryny we wezipelerini aýdyň kesgitleýär we işlemegini üpjün edýär;

6) peýdalanmaga gadagan edilmedik howply himikatlaryň sanawyny, olaryň döwlet reyestriniň ýöredilişiniň tertibini kesgitleýär we tassyklaýar;

7) himiýa önümleri boýunça hasaba almagyň we hasabatyny alyp barmagyň tertibini, himiýa önümleriniň bellenen tertipde toparlara bölünilişini, gözegçilige degişli himiýa önümleriniň sanawyny tassyklaýar;

8) himiýa heläkçiliginiň dörän ýa-da onuň döremek howpunyň abanan halatynda degişli gulluklaryň we guramalaryň ygtybarly işlemegine ýardam berýär, bellenen tertipde maglumatlaryň ýygnaýmagyny we alyşmagy üpjün edýän, guramaçylyk we inžener-tehniki çäreleri geçirýär, bu meseleler boýunça ilaty wagtynda habardar edýär;

9) himiki zäherlenmä sewar bolan çäklerde ilata kömek edýär, himiýa barlaglarynyň geçirilmegine ýardam edýär we bu ýerlerde ilatyň ýaşamagyň aýratyn düzgünini girizýär;

10) halas ediş, dikeldiş we beýleki gaýragoýulmasyz işleriň geçirilmegini gurayar;

11) Türkmenistanyň çäklerinde howply himikatlary öndürmek, peýdalanmak, gaýtadan işlemek, ýok etmek, daşamak, saklamak, ammarlaşdyrmak, gurallary bejermek ýa-da olara tehniki hyzmat etmek bilen baglanyşykly işleri we hyzmatlary ýerine ýetirýän kärhanalaryň (mundan beýläk - howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhana) ýerleşdirilmegini tassyklaýar;

12) howply himikatlary Türkmenistana getirmegiň, ondan alyp gitmegiň we üstaşyr geçirmegiň kadalaryny belleýär we olaryň berjaý edilişine gözegçilik edýär;

13) himiki täsir etmegiň netijesinde adamlaryň saglygyna zyýan ýetirmek bilen baglanyşykly ýokary töwekgelligi üçin goşmaça tölegleriň möçberini belleýär;

14) Türkmenistanyň halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyýar;

15) ygtyýarlygyna degişli beýleki wezipeleri ýerine ýetirýär.

7-nji madda. Ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda ygtyýarlyklary

Ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary himiýa howpsuzlygy çygrynda:

- 1) döwlet maksatnamalaryny durmuşa geçirmäge gatnaşýarlar;
- 2) degişli çäklerde hukuk, guramaçylyk, inžener-tehniki, sanitariýa-gigiýena, bejeriş-öňüni alyş, terbiýeçilik, umumy bilim beriş häsiýetli çäreler toplumynyň geçirilmegini üpjün edýärler;
- 3) öz çäklerinde howply himikatlar bilen iş alyp barýan karhanalary ýerleşdirmek meselelerini çözmäge gatnaşýarlar;
- 4) öz çäklerinde howply himikatlar bilen iş alyp barýan karhanalary ýerleşdirmegiň taslamalaryny işläp düzmegiň ekologik bilermenler seljermesiniň geçirilmegine gatnaşýarlar;
- 5) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda howply himikatlar bilen iş alyp baran karhanalary ýerleşdirmek üçin ýer parçalaryny bölüp berýärler;
- 6) himiýa heläkçiliginiň döremek howpy abanan halatynda operativ çäreleriň guralmagyna we geçirilmegine gatnaşýarlar;
- 7) himiýa heläkçiliginiň dörän ýa-da onuň döremek howpunyň abanan halatynda bellenen tertipde maglumatlary ýygnaýar we alyşýar, himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýy we himiýa heläkçiliginiň döremek howpunyň abanyandygy hakynda ilaty wagtynda habardar edýärler;
- 8) himiýa heläkçiliginden ilaty we çäkleri goramagyň zerur güýçlerini we serişdelerini taýýarlamagy we taýýar ýagdaýa getirmegi amala aşyrýarlar, şu ýagdaýlarda goranmagyň we hereket etmegiň usullaryny ilata öwredýärler;
- 9) himiýa heläkçiliginiň dörän halatynda ilaty, onuň himiýa howpsuzlygyny goramak, guramalaryň kadaly işlemegini dikeltmek üçin çäreleri işläp düzýärler, kabul edýärler we ýerine ýetirýärler;
- 10) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda raýatlaryň hukuklarynyň goralmagy we döwletiň bähbitleriniň berjaý edilmegi üçin şertleri üpjün edýärler;
- 11) halas ediş we beýleki gaýragoýulmasyz işleriň geçirilmegini guraýarlar we geçirýärler, olar geçirilende jemgyýetçilik tertibini saklaýarlar;
- 12) degişli çäklerde himiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek boýunça çäreleriň ýerine ýetirilmegini üpjün edýärler;
- 13) ygtyýarlyklaryna degişli beýleki wezipeleri ýerine ýetirýärler.

8-nji madda. Pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň himiýa howpsuzlygy çygryndaky ygtyýarlyklary

Pudaklaýyn dolandyryş edaralary himiýa howpsuzlygy çygrynda:

1) döwlet syýasatyny we döwlet maksatnamalaryny işläp düzmäge gatnaşýarlar hem-de olary durmuşa geçirýärler;

2) bellenilen tertipde düzgünleri, kadalary, döwlet standartlaryny we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp düzýärler, tassyklaýarlar we güýje girizýärler, ilatyň himiýa howpsuzlygynyň meselelerini öwrenýärler;

3) himiýa howpsuzlygyny seljerýärler we oňa baha berýärler;

4) howply himikatlar bilen iş alyp barýan karhanalarda işiň howpsuz alnyp barylmagyny üpjün etmek üçin kadalaşdyryjy hukuk namalaryň taslamalary boýunça, hereket edýän önümçilik kärhanalarynda tehniki düzgünleşdiriş we beýleki meseleler boýunça teklipleri we maslahatlary işläp düzýärler hem-de taýýarlamak üçin bilermenler geňeşlerini döredýärler we olaryň işlemegini üpjün edýärler;

5) himiýa önümleriniň görnüşleriniň tejribe nusgalaryny bilermenler seljermesinden geçirmegiň, önümçilige ornaşdyrmagyň tertibini tassyklaýarlar;

6) himiýa önümleriniň görnüşleriniň tehniki resminamalaryny deňişli döwlet we beýleki edaralar bilen bellenilen tertipde ylalaşýarlar;

7) himiýa önümleriniň we howply himikatlaryň adamyň janyna, saglygyna we daşky gurşawa zyýanly täsirine we olaryň howplulygynyň töwekgelligine baha berýärler;

8) himiýa önümleriniň görnüşleri boýunça hasaba alýarlar we hasabyny ýöredýärler;

9) şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilen talaplaryň berjaý edilişine ygtyýarlyklarynyň çäginde döwlet gözegçiligini we barlaglaryny amala aşyrýarlar;

10) himiýa howpsuzlygynyň bellenilen talaplaryna laýyk gelmeýän himiýa önümlerini öndürmegi, howply himikatlary peýdalanmagy, olar bilen işlemegi we beýleki işleri amala aşyrmagy togtatmak ýa-da gadagan etmek hakynda tabşyryknama berýärler, olaryň ýerleşdirilmegine ýol bermezlik barada çäreleri görýärler;

11) himiýa heläkçiligini we onuň netijelerini ýok etmek boýunça çäreleri guraýarlar we geçirýärler;

12) himiýa heläkçiliginiň dörän ýa-da onuň döremek howpunyň abanan halatynda maglumatlary ýygnaýarlar we alyşýarlar, wagtynda deňişli habarlary berýärler;

13) himiýa heläkçiliginde goranmagyň we hereket etmegiň usullaryny ilata öwretmegi guraýarlar;

14) bellenilen tertipde ylalaşylan halatynda deňişli statistik we beýleki hasabatlaryň görnüşlerini işläp taýýarlaýarlar we tassyklaýarlar;

15) bellenilen tertipde halkara gatnaşyklarynda Türkmenistana wekilçilik edýärler;

16) olaryň ygtyýarlyklaryna girýän beýleki wezipeleri ýerine ýetirýärler.

IV bab. HIMIÝA HOWPSUZLYGyny ÜPJÜN ETMEGI DOLANDYRMAK WE ONUŇ ÝAGDAÝYNA GÖZEGÇILIK ETMEK

9-njy madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegi amala aşyryan edaralaryň ulgamy

1. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda döwlet dolandyryşy, döwlet gözegçiligi we barlaglary Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, pudaklaýyn dolandyryş edaralary hem-de ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda döwlet dolandyryşy, döwlet gözegçiligini we barlaglaryny amala aşyrmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanyan Düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

10-njy madda. Himiýa howpsuzlygy çygrynda döwlet maksatnamalary

1. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň döwlet maksatnamalary Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýar we pudaklaýyn dolandyryş edaralary hem-de ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary (mundan beýläk - ygtyýarly döwlet edaralary) tarapyndan durmuşa geçirilýär.

2. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň döwlet maksatnamalary hemişelik ekologik monitoringiniň geçirilmegini, howply himikatlar saklanyan obýektlerde işleýän adamlaryň, himiki zäherlenme we gorag çäreleri zolaklarynyň çäklerinde ýaşayan ilatyň saglygynyň yzygiderli monitoringini göz önünde tutmalydyr.

11-nji madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda döwlet kadalaşdyrmasy

1. Himiýa howpsuzlygy çygrynda döwlet kadalaşdyrmasy himiýa howpsuzlygynyň sanitariýa kadalaryny, düzgünlerini we gijiyena görkezijilerini, şeýle hem himiýa howpsuzlygy boýunça döwlet standartlaryny, gurluşyk kadalaryny we düzgünlerini, zähmeti goramagyň düzgünlerini anyk bellemek hem-de gözükdirijileri, usulyýet we beýleki resminamalary kabul etmek ýoly bilen amala aşyrylýar.

2. Himiýa howpsuzlygynyň sanitariýa kadalary, düzgünleri we gijiyena görkezijileri bellenilen tertipde Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrligi tarapyndan degişli pudaklaýyn dolandyryş edaralary bilen bilelikde işlenilip düzülýär we Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýar.

3. Himiýa howpsuzlygy boýunça döwlet standartlary, gurluşyk kadalary we düzgünleri, zähmeti goramagyň düzgünleri, gözükdirijiler, usulyýet we beýleki resminamalar pudaklaýyn dolandyryş edaralary tarapyndan bellenilen tertipde ygtyýarlyklarynyň çäklerinde işlenilip düzülýär we tassyklanýar.

12-nji madda. Howply himikatlar bilen baglanyşykly işleriň we hyzmatlaryň amala aşyrylmagy

Howply himikatlary öndürmek, peýdalanmak, gaýtadan işlemek, ýok etmek, daşamak, saklamak, ammarlaşdyrmak, bejermek ýa-da olara tehniki hyzmat etmek bilen baglanyşykly işler we hyzmatlar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ýörite ygtyýarly şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

13-nji madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda önümçilik gözegçiligi

1. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda önümçilik gözegçiligi howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalarda amala aşyrylýar.

2. Önümçilik gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibi ýerine ýetirilýän işleriň aýratynlyklary we şertleri hasaba alnyp, howply himikatlar bilen iş alyp barýan her bir kärhana üçin aýratyn kesgitlenilýär hem-de ygtyýarly döwlet edaralary bilen ylalaşylyar.

3. Önümçilik gözegçiliginiň guralyşy hakyndaky maglumatlar ygtyýarly döwlet edaralaryna berilýär.

4. Howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalarda, himiki howply obýektlerde himiýa howpsuzlygynyň düzgünleriniň bozulmalary ýüze çykan halatynda önümçilik gözegçiligini amala aşyryan wezipeli adam düzgün bozulmalar düzedilýänçä howply himikatlar bilen işlemegi togtatmaga ýa-da gadagan etmäge hukuklydyr.

14-nji madda. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmäge jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagy

Jemgyýetçilik birleşikleri himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda düzgünleriň we kadalaryň ýerine ýetirilişine gözegçiligi Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylar.

V bap. HIMIÝA HOWPSUZLYGYNÝŇ ÜPJÜN EDILMEGINE BILDIRILÝÄN TALAPLAR

15-nji madda. Himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermegiň geçirilmegi

1. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çözümler kabul edilende, degişli çäreler meýilleşdirilende we geçirilende, şeýle çäreleri amala aşyrmagyň netijeleri seljerilende pudaklaýyn dolandyryş edaralary ýa-da howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalar tarapyndan himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermek geçirilýär.

2. Himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermek şu esasy görkezijiler boýunça amala aşyrylýar:

1) daşky gurşawyň ýagdaýy;

- 2) daşky gurşawyň himiki zäherlenmeginiň ýagdaýy;
 - 3) himiýa howpsuzlygy boýunça çäreleri üpjün etmegiň we olaryň netijelilik derejesiniň, degişli kadalaryň, düzgünleriň we gigiyena görkezijileriniň ýerine ýetirilişiniň seljerilmegi;
 - 4) himiýa heläkçiliginiň ähtimallygy we onuň gerimi;
 - 5) himiki howply obýektleriň himiki heläkçiligine we onuň netijelerini ýok etmäge taýýarlygynyň derejesi we ýagdaýy;
 - 6) ilatyň aýry-aýry toparlarynyň himiki zäherlenmäniň ähli çeşmelerinden zäherlenmeginiň derejesi;
 - 7) howply himikatlaryň täsirine sezewar bolan adamlaryň we haýwanlaryň sany;
 - 8) heläkçilik netijesinde zyýan çekenlere lukmançylyk kömegini bermäge taýýarlygyň ýagdaýy.
3. Himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna baha bermegiň jemleri Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde hasaba alynýar.

16-njy madda. Howply himikatlar bilen işleri geçirmäge bildirilýän esasy talaplar

Howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalar şulara borçludyr:

- 1) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryny, degişli kadalary, düzgünleri, standartlary we ölçegleri berjaý etmäge;
- 2) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreleri meýilleşdirmäge we amala aşyrmaga;
- 3) iş ýerlerinde, jaýlarda, karhanalaryň çäklerinde, önümçilik obýektlerinde, sanitariýa-gorag we gözegçilik zolaklarynda, şeýle hem howply himikatlaryň galyndylarynda we zyňyndylarynda yzygiderli önümçilik gözegçiligini amala aşyrmaga;
- 4) işgärleriň himikatlardan zäherlenme derejesiniň hasabyny we oňa gözegçiligi alyp barmaga;
- 5) önümçilik gözegçiligi gulluklarynyň ýolbaşçylarynyň, ýerine ýetirijileriniň we hünärmenleriniň, howply himikatlar bilen hemişelik ýa-da wagtlaýyn işleri gös-göni ýerine ýetirýän beýleki işgärleriň himiýa howpsuzlygy meseleleri boýunça taýýarlygyny we hünär synagyny geçirmäge;
- 6) işgärleriň deslapky (işe kabul edilende) we yzygiderli lukmançylyk gözden geçirilişini guramaga;
- 7) howply himikatlaryň toplanylyşynyň möçberi we mukdary hem-de zäherleniş derejesi barada işgärleri gös-göni iş ýerlerinde yzygiderli habardar etmäge;
- 8) ygtyýarly döwlet edaralaryna heläkçilikli ýagdaýlar, himiýa howpsuzlygyna wehim salýan tehnologik düzgünleriň bozulmalary, ýol berilýän çäkden ýokary möçberde toplanan howply himikatlary bolan önümiň getirilmegi hakynda wagtynda habar bermäge;

9) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda döwlet dolandyryşyny, döwlet gözegçiligini we barlaglaryny amala aşyran edaralaryň, olaryň wezipeli adamlarynyň tabşyryknamalaryny, kararlaryny, görkezmelerini we netijenamalaryny ýerine ýetirmäge;

10) bellenen talaplara laýyklykda önümçilige we işgärler tarapyndan ýerine ýetirilýän zähmet amallarynyň barşyna gözegçilik etmäge mümkinçilik berýän zerur enjamlar we ulgamlar bilen üpjün etmäge;

11) himiki howply obýektlere keseki adamlaryň aralaşmagynyň önüni almaga;

12) howply himikatlar saklananda howpsuzlyk talaplarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge;

13) heläkçiligiň ýa-da başga hadysanyň bolan, şonuň ýaly-da himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyna täsir edýän täze ýagdaýlar ýüze çykan halatynda özbaşdak ýa-da ygtyýarly döwlet edaralarynyň we onuň wezipeli adamlarynyň tabşyryknamasy boýunça howply önümçilik obýektini ulanmagy togtatmaga;

14) himiki howply obýektlerde bolan heläkçiligiň netijelerini öwrenmek we ýok etmek boýunça çäreleri amala aşyrmaga, heläkçiligiň sebäplerini derňemekde döwlet edaralaryna ýardam bermäge;

15) himiýa heläkçiliginiň sebäpleriniň tehniki derňelmegine gatnaşmaga, görkezilen sebäpleri düzetmek we heläkçiligiň önüni almak boýunça çäreleri kabul etmäge;

16) hususy goranyş serişdelerini himiýa heläkçiliginde peýdalanmaga taýýar ýagdaýda işgärleriň bolýan ýerlerinde saklamaga we toplamaga;

17) işgärleri howply himikatlardan goramak üçin raýat goranyşyň gorag obýektlerini we önümçilik jaýlaryny taýýarlamaga;

18) täze önümiň, çig mallaryň we beýlekileriň, tehnologiýanyň gidişiniň we önümçiligiň himiýa howpsuzlygyny esaslandyrmak boýunça işleri geçirmäge;

19) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda raýatlaryň hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmäge.

17-nji madda. Azyk önümleri öndürilende we agyz suwy sarp edilende himiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

Azyk çig maly, ýimit önümleri we agyz suwy taýýarlananda, saklananda, daşalanda we ýerleşdirilende hem-de olara galtaşýan beýleki närseler we önümler himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň talaplaryna laýyk gelmelidir we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda önümçilik gözegçiligine degişlidir.

18-nji madda. Howply himikatlaryň toparlara bölünişi

1. Adamyň jany, saglygy we daşky gurşaw üçin howplulyk derejesi boýunça howply himikatlaryň toparlara bölünişi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenen tertipde geçirilýär.

2. Türkmenistanda döwlet gözegçiligine we hasaba almaga deňişli howply himikatlaryň sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýar.

19-njy madda. Himiki howply galyndylary Türkmenistana getirmegiň we onuň çäğinden üstaşyr geçirmegiň gadagan edilmegi

Himiki howply galyndylary saklamak hem-de ýere gömmek maksady bilen Türkmenistana getirilmegi we Türkmenistanyň çäğinden üstaşyr geçirilmegi gadagan edilýär.

20-nji madda. Daşky gurşawyň täsir edýän halatynda himiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

1. Howply himikatlaryň täsirinden ilaty goramak maksady bilen şular amala aşyrylýar:

1) howply himikatlaryň saklanýan ýerlerini hasaba almak bilen jaýlaryň we obýektleriň gurluşygy üçin ýer parçalarynyň saýlanyp alynmagy;

2) gurluşyk harytlaryna önümçilik gözegçiliginiň geçirilmegi, jaýlaryň we obýektleriň howply himikatlaryň saklanýan ýerlerini hasaba almak bilen ulanmaga kabul edilmegi;

3) jaýlar we obýektler ulanylanda hem-de olaryň gurluşygynda peýdalanylýan howply himikatlaryň saklanylyşynyň hasaba alynmagy.

2. Jaýlarda we obýektlerde howply himikatlary saklamagyň möçberleriniň azaldylmagy bilen deňişli görkezijileriň kadalara laýyklygyny gazanmak mümkin bolmadyk halatynda olary ulanmagyň häsiýeti we usullary üýtgedilmelidir.

3. Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmegiň talaplaryna laýyk gelmeýän harytlary we beýleki önümleri peýdalanmak gadagan edilýär.

21-nji madda. Lukmançylyk amallary geçirilende himiýa howpsuzlygynyň üpjün edilmegi

1. Lukmançylyk amallarynyň geçirilmegi himiýa howpsuzlygy çygrynda ulanylýan kadalara, düzgünlere we görkezijilere laýyk gelmelidir.

2. Lukmançylyk amallary geçirilende saglyga himiýanyň täsiriniň garaşylýan ýa-da adamyň kabul edýän derejesi hem-de mümkin bolup biljek netijeleri hakynda adamlara doly maglumat berilýär.

3. Epidemiologiýa babatda howply keselleri ýüze çykarmak maksady bilen ýerine ýetirilýän önümi alyş barlaglaryndan başga, lukmançylyk amallaryndan adamlaryň boýun gaçyrmaga hukugy bardyr.

22-nji madda. Howply himikatlaryň toplanmagynyň ýol berilýän aňryçäk derejesiniň barlanmagy we hasaba alynmagy

Lukmançylyk amallary geçirilende howply himikatlaryň toplanmagynyň ýol berilýän aňryçäk derejesiniň, şeýle hem olaryň zyýanly

täsirinden jebir çeken adamlaryň sanynyň barlanmagy we hasaba alynmagy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenen tertipde döredilýän howply himikatlaryň toplanmagynyň ýol berilýän ýeke-täk döwlet barlag we hasaba alyş ulgamynyň çäklerinde amala aşyrylýar.

VI bap. HIMIÝA HELÄKÇILIGINDE HIMIÝA HOWPSUZLYGYNÝ ÜPJÜN EDILMEGI

23-nji madda. Himiýa heläkçiliginde ilaty we işgärleri goramagyň çäreleri

Howply himikatlaryň zyňylyp çykmagy bilen himiýa heläkçiligini döremegi mümkin bolan howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda şulara borçludylar:

1) heläkçiligini netijelerini duýdurmak, olary çäklendirmek we ýok etmek boýunça çäreleri meýilleşdirmek we amala aşyrmak;

2) ygtyýarly döwlet edaralary bilen ylalaşyp, himiýa heläkçiliginden we onuň netijelerinden ilaty we işgärleri goramak boýunça çäreleri meýilleşdirmek we amala aşyrmak;

3) bolup biläýjek himiýa heläkçiliginiň sanawyny, olaryň netijeleriniň hem-de döremeginiň çaklamalaryny we himiýa heläkçiligi ýüze çykan halatynda çözgütleri kabul etmek we ilata hem-de işgärlere habar bermek üçin zerur talaplary taýýarlamak;

4) himiýa heläkçiligi döwründe halas ediş işlerini guramak üçin döredilen ýörite gulluklar bilen hyzmatdaşlyk barada şertnamalary baglaşmak, kärhananyň işgärlerinden düzülen heläkçilikde halas ediş gullugyny bellenilen tertipde döretmek;

5) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda himiýa heläkçiliginiň netijelerini çäklendirmek we ýok etmek üçin maliýe we maddy serişdeleriniň ätiýaçlygyny döretmek;

6) himiki howply obýektlerde heläkçilik bolan halatynda işgärlere hereket etmegiň tertibini, hususy we köpçülikleýin gorag, şeýle hem himiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmegiň ýörite serişdelerinden peýdalanmagyň düzgünlerini öwretmek;

7) himiýa heläkçiligi döwründe gözegçilik etmek, habarlaşmak, aragatnaşyk we goldamak ulgamlaryny döretmek we olary peýdalanmak üçin ýaramly ýagdaýda saklamak;

8) himiýa heläkçiliginde ýetirilen zyýanyň önüni almak, jebir çekenlere lukmançylyk kömegini bermegiň zerur lukmançylyk serişdeleriniň taýýarlanylmagyny amala aşyrmak.

24-nji madda. Himiýa heläkçiliginde himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça wezipeli adamlaryň borçlary

Howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalaryň wezipeli adamlary himiýa heläkçiliginde şulara borçludylar:

1) ilaty, işgärleri we daşky gurşawy himiýa heläkçiliginden we onuň netijelerinden goramak boýunça çäreleriň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge;

2) himiýa heläkçiligi hakynda degişli döwlet edaralaryna we himiki zäherlenmäniň täsiriniň mümkin bolan çäkleriň ilatyna gaýragoýulmasyz habar bermäge;

3) himiýa heläkçiliginde jebir çekenlere lukmançylyk kömegini bermek boýunça çäreler görmäge;

4) himiki zäherlenmegiň ojagyny çäklendirmäge, daşky gurşawa howply himikatlaryň ýaýramagynyň önüni almaga;

5) himiýa heläkçiliginiň seljeriş işlerini geçirmäge we onuň ösüşi hem-de dörän ýagdaýyň üýtgemegi barada maglumatlary, çaklamalary taýýarlamaga;

6) himiýa heläkçiligi ýok edilenden soň, kärhananyň çäklerinde himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýyny kadalaşdyrmak boýunça çäreleri görmäge.

25-nji madda. Himiýa heläkçilikleriň netijelerini ýok etmek üçin ulanylýan güýçler we serişdeler

1. Himiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmäge, heläkçilikde halas ediş, zähersizlendirme, gazsyzlandyрма, ýokançsyzlandyрма işlerine adamlary çekmek, bu işlere çekilen adamlaryň sany ilaty halas etmek we himiýanyň zyýanly täsirinden ilatyň has köp bölegine zyýan ýetmeginiň önüni almak zerurlygy bilen şertlendirilip bilner.

2. Himiýa heläkçiliginiň netijelerini ýok etmek işlerine adamlaryň çekilmegine diňe olaryň meýletin razylygy bilen hem-de olaryň jany we saglygy üçin bolup biljek zyýanly täsir hem-de töwekgellik hakynda olara önünden habar berlen ýagdaýynda ýol berilýär.

3. Himiýa heläkçiliginde halas ediş işleri geçirilende we onuň netijeleri ýok edilende peýdalanylýan serişdeler howply himikatlar bilen iş alyp barýan kärhanalar tarapyndan mugt üpjün edilýär.

VII bap. HIMIÝA ÖNÜMLERINIŇ HOWPSUZLYGyna BILDIRILÝÄN ESASY TALAPLAR

26-njy madda. Himiýa önümleriniň toparlara bölünişi

1. Adamyň janyny, saglygyny we daşky gurşawy goramagy üpjün etmek boýunça degişli çäreleri görmek maksatlary bilen himiýa önümleri hereket edýän standartlaryň we kadalaşdyryjy resminamalaryň talaplaryna laýyklykda toparlara bölünýär. Himiýa önümlerini toparlara bölmek howplulygyň görnüşleri we himiki maddalaryň toparlary (kategoriýalary) boýunça amala aşyrylýar.

2. Toparlara bölmek we gözegçilige degişli himiýa önümleriniň sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýar.

3. Himiýa önümleriniň toparlary, olaryň fiziki, himiki, toksikologik we beýleki alamatlary, himiýa önümlerini synmagyň ölçegleri we usullary, olaryň adamyň janyňa, saglygyna we daşky gurşawa aýratyn mahsus tasir etmeginiň sypatlary, himiýa önümçiliginde ulanylýan himiki maddalaryň toparlary (kategoriýalary), howplulyk görnüşleri we himiýa önümleri bilen işlenilende howpsuzlygy üpjün etmegiň çäreleri kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen belleniýär.

27-nji madda. Himiýa önümleriniň hasaba alynmagy

1. Himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler himiýa önümlerini pudaklaýyn dolandyryş edaralarynda hasaba aldyrmaga borçludylar.

2. Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda hasaba alynmadyk himiýa önümleriniň ýerleşdirilmegine ýol berilmeýär.

28-nji madda. Himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha berilmegi

1. Himiýa önümleriniň howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreleri ulanmak olaryň howplulygynyň töwekgelligine baha bermeklige esaslanýar.

2. Himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler tarapyndan himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha berilmegiň geçirilmegi himiýa önümleriň ählisi üçin hökmanydyr.

3. Himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha bermek şu ýollar bilen amala aşyrylýar:

1) himiýa önümleriniň adamyň jany, saglygy we daşky gurşaw üçin howplulygynyň görnüşlerini ýüze çykarmak we olaryň derejesini kesgitlemek;

2) himiýa önümleriniň adamyň jany, saglygy we daşky gurşaw üçin edýän ýa-da edip biljek howpynyň täsirini seljermek;

3) howplulygyň ýüze çykarylan töwekgelliklerini çäklendirmek boýunça çäreleri kesgitlemek.

4. Himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha berlende hereket edýän kadalaşdyryjy resminamalar, ylmy maglumatlar, barlamagyň we seljermegiň usullary, seçip almak usuly bilen amala aşyrylan barlag we beýleki maglumatlar peýdalanylmaladyr.

5. Himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha bermek himiýa önümlerini hasaba almazdan öň geçirilýär.

6. Himiýa önümleriniň edýän we edip biljek howpy bilen baglanyşykda olaryň howplulygynyň töwekgelligine baha bermek üçin himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler şu maglumatlary berýärler:

1) howply himiki maddalaryň barlygyny;

2) howplulyk görkezijilerini;

- 3) howply täsir etmegiň görnüşlerini we olaryň döremeginiň şertlerini;
- 4) fiziki we himiki alamatlaryny;
- 5) daşky gurşawa täsir edýän ýagdaýlaryny.

7. Zerurlyk ýüze çykanda himiýa önümleriniň howplulygynyň töwekgelligine baha bermek üçin goşmaça maglumatlar talap edilip ýa-da himiýa önümleriniň synagy geçirilip bilner.

29-njy madda. Himiýa önümleriniň howpsuzlygyna bildirilýän talaplar

1. Himiýa önümleriniň howpsuzlygyna bildirilýän talaplar şular arkaly üpjün edilýär:

1) Türkmenistanyň himiýa howpsuzlygy hakyndaky kanunçylygynyň himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler tarapyndan ýerine ýetirilmegi;

2) himiýa önümleriniň Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryna laýyk gelşine önümçilik gözegçiliginiň geçirilmegi we olaryň bu talaplara laýyk gelýändiginiň tassyklanylmagy;

3) ekologik, sanitariýa-epidemiologik, toksikologik we senagat howpsuzlygyna bilermenler seljermesiniň geçirilmegi;

4) himiýa önümleriniň howpsuzlygy çygrynda döwlet kadalaşdyryş çäreleriniň peýdalanylmagy.

2. Şu görkezijileri göz önünde tutmak bilen Türkmenistanyň himiýa howpsuzlygy çygryndaky kanunçylygynyň talaplaryna laýyk gelmeýän himiýa önümleri önümçilige goýberilmeýär:

1) adamyň janyna, saglygyna we daşky gurşawa zyýan ýetirýändigi barada görnetin görnüp duran alamatlar bolanda;

2) himikatlaryň görkezijileri we toparlanyşy boýunça hereket edýän standartlaryň we kadalaşdyryjy resminamalaryň talaplaryna laýyk gelmedik halatynda;

3) howpsuzlygyna güwä geçýän we gelip çykyşyny tassyk edýän resminamalar bolmadyk halatynda;

4) Türkmenistanyň himiýa howpsuzlygy çygryndaky kanunçylygynda bildirilýän talaplar göz önünde tutulan maglumatlary bolan nyşanlar bolmadyk ýa-da berlen maglumatlara laýyk gelmeýän halatynda.

3. Işlenip taýýarlanýan, döredilýän we dolanyşyga goýberilýän himiýa önümleri himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygryndaky kadalaşdyryjy resminamalarda bellenilen howpsuzlyk talaplaryna laýyk gelmelidir.

30-njy madda. Himiýa önümleriniň howpsuzlyk resminamasy we oňa bildirilýän talaplar

1. Himiýa önümlerini bazarda ýerleşdirmek üçin himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler önümlerini ýanyna olaryň howpsuzlyk resminamasyny goşmaga borçludurlar.

2. Himiýa önümleriniň howpsuzlyk resminamasynda himiýa önümleri barada maglumatlar bildirilýän talaplara laýyk bolmalydyr.

3. Sarp edijileriň talap etmegi boýunça himiýa önümleri we olaryň howply alamatlarynyň zyýanly täsirinden adamyň janyny, saglygyny we daşky gurşawy goramak barada goşmaça maglumatlar berilýär.

31-nji madda. Himiýa önümleri bilen işlenilende bildirilýän howpsuzlyk talaplary

1. Himiýa önümleri bilen işlenilende hereket edýän standartlaryň we kadalaşdyryjy resminamalaryň talaplaryna laýyklykda onuň howpsuzlygyny üpjün edýän şertler döredilmelidir.

2. Himiýa önümleriniň ugradyş resminamalarynda olaryň howply alamatlarynyň toplanylyşy we howplulygynyň töwekgelligini peseltmäge gönükdirilen seresaplylyk çäreleri barada maglumatlar bolmalydyr. Himiýa önümleri himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler tarapyndan howpsuzlyk resminamasy, howplulyk alamatlary baradaky duýduryjy nyşanlar bilen üpjün edilýär.

32-nji madda. Himiýa önümleri bilen işlemegi bes etmäge bildirilýän talaplar

Himiýa önümleriniň şu Kanun, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen işgärleriň we sarp edijileriň jany we saglygy, şeýle hem daşky gurşaw üçin bellenen howpsuzlyk talaplaryna laýyk gelmezligi ýüze çykarylan pursadyndan ýa-da pudaklaýyn dolandyryş edaralarynyň tabşyryknamasy esasynda himiýa önümlerini öndürijiler, Türkmenistana getirijiler we beýleki ýerleşdirijiler himiýa önümleri bilen işlemegi bes etmäge borçludyr.

33-nji madda. Himiýa önümleriniň bellenen talaplara laýyk gelýändiginiň tassyklanmagy

1. Himiýa önümleriniň bellenen howpsuzlyk talaplaryna laýyk gelýändiginiň tassyklanmagy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Himiýa önümleriniň bellenen howpsuzlyk talaplaryna laýyk gelýändigi kesgitlenende daşary ýurt döwletleri tarapyndan berlen resminamalar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ykrar edilýär.

VIII bab. ÝURIDIK WE FIZIKI ŞAHSLARYŇ HIMIÝA HOWPSUZLYGY ÇYGRYNDAKY HUKUKLARY WE BORÇLARY

34-nji madda. Ýuridik şahslaryň himiýa howpsuzlygy çygryndaky hukuklary

Himiýa önümlerini öndürmek, Türkmenistana getirmek we bazarda ýerleşdirmek bilen meşgullanýan ýuridik şahslar aşakdaky hukuklara eýedirlir:

1) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda himiýa önümleriniň howpsuzlygy çygrynda kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň işlenip düzülmegine gatnaşmaga;

2) himiýa önümleriniň howpsuzlygyna önümçilik gözegçiliginiň maksatnamalaryny işläp düzmäge;

3) himiýa önümleriniň hiline we howpsuzlygyna menejment ulgamyny ornaşdyrmaga;

4) himiýa önümleriniň howpsuzlygy çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryna laýyk gelýän hökmany standartlary işläp taýýarlamaga gatnaşmaga;

5) adamyň janyna we saglygyna, daşky gurşawa täsir etmäge ukyply howply himikatlar barada dogry maglumatlar almaga;

6) himiýa önümleriniň howplulygynyň töwegelligine baha bermegi geçirmek we barlamak barada degişli döwlet edaralaryna ýüz tutmaga.

35-nji madda. Ýuridik şahslaryň himiýa howpsuzlygy çygryndaky borçlary

Himiýa önümlerini öndürmek, Türkmenistana getirmek we bazarda ýerleşdirmek bilen meşgullanýan ýuridik şahslar şulara borçludylar:

1) himiýa howpsuzlygy hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge;

2) himiýa önümleriniň durmuş döwrüniň bütin dowamynda önümçilik gözegçiligini üpjün etmäge;

3) ygtyýarly döwlet edaralaryna himiýa önümlerinde we olaryň durmuş döwrüniň bütin dowamynda şu Kanunyň we himiýa önümleriniň howpsuzlygy çygryndaky kadalaşdyryjy hukuk namalaryň ýüze çykarylan bozulmalary hakynda habar bermäge;

4) howpsuzlygyň şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalar bilen bellenilen talaplaryna laýyk gelmeýän himiýa önümleriniň durmuş döwrüniň birini ýa-da birnäçesini bes etmäge;

5) sarp edijileriň ýa-da ygtyýarly döwlet edaralarynyň talap etmekleri boýunça himiýa önümleriniň howpsuzlygy hakynda dogry maglumatlary bermäge;

6) ygtyýarly döwlet edaralaryna zerur maglumatlary we resminamalary: himiýa önümleriniň howpsuzlyk resminamasyny, hasaba alyş şahadatnamasyny, laýyklyk güwänamasyny, beýleki tehniki häsiýetli resminamalary we maglumatlary bermäge;

7) himiýa önümleriniň howplulygynyň töwegelligine baha bermegi amala aşyrmaga.

36-njy madda. Fiziki şahslaryň himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygryndaky hukuklary

1. Türkmenistanda ýaşayan fiziki şahslaryň himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça şu Kanunyň we beýleki kadalaşdyryjy hukuk

namalaryň talaplarynyň doly we birkemsiz berjaý edilmegini döwlet edaralaryndan hem-de olaryň wezipeli adamlaryndan talap etmäge hukugy bardyr.

2. Ilatyň himiýa howpsuzlygy şu çäreleriň geçirilmegi bilen üpjün edilýär:

1) ýol berilýän kadadan ýokary derejede himiýa täsirine sezewar bolmadan goralmagy;

2) himiýa howpunyň önüni almak boýunça çäreler toplumynyň geçirilmegi;

3) himiýa howpsuzlygynyň ýagdaýy hakynda ilata wagtynda habar berilmegi;

4) howply himikatlar bilen işleýänlere döwlet kepillikleriniň berilmegi;

5) howply himikatlaryň ýol berilýän kadadan ýokary derejede toplanmagyndan ýa-da himiýa heläkçiliginden jebir çekenlere ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy we beýleki çäreleriň geçirilmegi.

3. Howply himikatlaryň ýol berilýän kadadan ýokary derejede toplanmagyndan ýa-da himiýa heläkçiliginden jebir çekenlere ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagyň tertibi, onuň möçberi we görnüşleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

37-nji madda. Fiziki şahslaryň himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygryndaky borçlary

Himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek çygrynda fiziki şahslar şulara borçludyr:

1) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça talaplary berjaý etmäge;

2) himiýa howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça çäreleriň durmuşa geçirilmegine gatnaşmaga;

3) ygtyýarly döwlet edaralarynyň talaplaryny birkemsiz ýerine ýetirmäge.

IX bap. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

38-nji madda. Türkmenistanyň himiýa howpsuzlygy hakyndaky kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Türkmenistanyň himiýa howpsuzlygy hakyndaky kanunçylygynyň bozulmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen jogapkärçilige eltýär.

39-njy madda. Şu Kanunyň berjaý edilişine prokuror gözegçiligi

Şu Kanunyň berjaý edilişine gözegçiligi Türkmenistanyň Baş prokurory we oňa tabyn prokurorlar amala aşyrýarlar.

40-njy madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

Aşgabat şäheri.

2011-nji ýylyň 25-nji marty.

№ 165-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2011 ý., № 2, 41-nji madda)

Şu Kanun balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak babatdaky işiň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny kesgitleýär.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşünjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

suwuň biologik serişdeleri (mundan beýläk – suwuň bioserişdeleri) – balyklar, suwda ýaşayan oňurgasyzlar, suwda ýaşayan süýdemdirijiler, suwotylary, tebigy erkinlik ýagdaýynda bolýan beýleki suw haýwanlary we ösümlikleri;

balyklaryň anadrom görnüşleri – süýji suwda köpelyän, soňra semremegi üçin deňze gidýän we işbil taşlamak üçin öz köpelyän ýerine gaýdyp gelýän balyklaryň görnüşleri;

suwuň bioserişdelerini gorap saklamak – bioserişdeleri ýa-da suwuň bioserişdeleriniň iň ýokary durnukly awlanmagyny (tutulmagyny) üpjün edip boljak derejesine çenli olary dikeltmegi goldamak we suwuň bioserişdelerini öwrenmek, goramak, üznüksiz köpeltmek, rejeli peýdalanmak we olaryň ýaşayan gurşawyny goramak boýunça çäreleriň ylmy maglumatlary esasynda amala aşyrmak arkaly, olaryň biologik dürlüligini gorap saklamak;

suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) – suwuň bioserişdelerini olaryň ýaşayan gurşawyndan almak;

balyk tutmak – balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) boýunça iş;

senagat taýdan balyk tutmak – awlanan önümleri we suwuň bioserişdeleriniň gaýtadan işlenen önümlerini kabul etmek, gaýtadan işlemek, gaýtadan ýüklemek, daşamak we saklamak boýunça ýörite serişdeleri peýdalanmak bilen suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) boýunça iş;

kenarýaka balyk tutmak – gaýtadan işlemek we/ýa-da satmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamak, awlanan suwuň bioserişdelerini ter ýa-da sowadylan halda tutmak (awlamak) we eltmek maksady bolup durýan, Türkmenistanyň çäginde kenarýaka böleginde balyk tutmak;

höwesjeň maksatly balyk tutmak – hususy sarp ediş niýeti bilen suwuň bioserişdelerini tutmak maksady bilen balyk tutmak;

sport maksatly balyk tutmak – sport çärelerini geçirmekte suwuň bioserişdelerini tutmak (almak) maksady bilen balyk tutmak;

kenarýaka gorag zolagy – suwuň bioserişdelerini gorap saklamak maksady bilen balyk hojalygy üçin ähmiýetli suw desgasynyň ulanylýan kenarýaka çägi. Kenarýaka gorag zolagynyň çäkleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan belenilýär;

suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy möçber – balyk hojalygy üçin ähmiýetli suw desgalaryndan suwuň bioserişdeleriniň anyk görnüşleriniň ýylda awlanjak (tutuljak) ylmy taýdan esaslandyrylan ululygy;

suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýy – suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy möçberiniň bir bölegi;

suwuň bioserişdelerini awlamaga (tutmaga) rugsatnama – suwuň bioserişdeleriniň kesgitlenen möçberini awlamaga (tutmaga) bolan hukugy tassyklaýan resminama;

balyk tutulýan gämiler – balyk tutmagy amala aşyrmak, şol sanda suwuň bioserişdeleriniň awlanan we olaryň gaýtadan işlenen önümlerini kabul etmek, gaýtadan işlemek, gaýtadan ýüklemek, daşamak, saklamak üçin peýdalanylýan gämiler;

kömekçi gämiler – balyk tutulýan gämileriň ýany bilen ýöreyän we olary ýangyç, suw, azyk, gaplar we beýleki materiallar bilen üpjün etmek üçin peýdalanylýan ýöriteleşdirilen gämiler. Kömekçi gämiler hökümünde balyk tutulýan gämiler hem peýdalanylýp bilner;

balykçylyk – suwuň bioserişdelerini artdyrmaga we üznüksiz köpeltmäge gönükdirilen biologik, biotehniki, tehnologik hem-de guramaçylyk çäreleriniň ulgamy;

akwakultura – balyklary köpeltmek, uýgunlaşdyrmak we ösdürüp ýetişdirmek boýunça balyk ösdürilip ýetişdirilýän hojalyklary we balyk fermalary; kiçi ustrisalary, midileri, langustlary, krewetkalary we kiçi balyklary öndürmek; täjirçilik we hojalyk maksatlarynda suwotulary we beýleki iýilýän deňiz ösümlüklerini ösdürüp ýetişdirmek işi;

balyk hojalyk ähmiýetli suw desgasy – suwuň bioserişdelerini senagat taýdan awlamak üçin peýdalanylýan ýa-da peýdalanylýp bilinjek ýa-da olaryň gorlaryny üznüksiz köpeltmek üçin ähmiýetli tebigy we emeli gelip çykyşly hem-de dahylly bolan ähli suw howdanlary;

dahylly suwlar – suwuň bioserişdeleriniň iýmit binýadyny döredýän we suwuň bioserişdeleriniň gorlarynyň üznüksiz köpelmegi üçin ähmiýeti bolan çeşmeler, kak suwlary, kanallar, kollektor-dreňaz ulgamlary we suw sazlaşygynyň beýleki çeşmeleri;

balyk tutulýan uçastok – balyk hojalyk ähmiýetli suw desgasynyň suw giňişligi ýa-da onuň bir böleginden we gury ýeriň kenarýaka zolagından durýan uçastogy;

balyk gorayyş zolagy – balyk hojalyk ähmiýetli suw desgasynyň suw giňişligine galtaşýan we hojalyk hem-de beýleki işi amala aşyrmagyň aýratyn düzgünleriniň belleniýän ýeri;

balyk hojalyk goraghana zolagy – suwuň bioserişdelerini goramak we balykçylygy ösdürmek üçin şertleri döretmek maksady bilen hojalyk hem-de beýleki işleriň aýratyn düzgünlerini kesgitleýän balyk hojalygy üçin ähmiýetli suw desgalary ýa-da olara galtaşýan çäk bilen bir bölegi;

suw desgalarynyň balyk hojalyk kadastry – balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalary, olaryň suw düzgüni, suwuň bioserişdeleriniň gollary, bu gollary peýdalanmak we olaryň peýdalanyjylary hakyndaky maglumatlaryň jemi;

balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryň balyk hojalyk meliorasiýasy – suwuň bioserişdelerini gorap saklamak we rejeli peýdalanmak üçin şertleri döretmek maksady bilen balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynyň gidrologik, gidrogeohimiki, ekologik ýagdaýynyň görkezijilerini gowulandyrmak boýunça çäreler;

suwuň bioserişdeleriniň uýgunlaşdyrylmagy – balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryna bu suw desgalarda öň ýaşamadyk suwuň bioserişdelerini ýa-da öz ähmiýetini ýitiren suwuň bioserişdelerini gymmatly görnüşlerini göçürüp getirmek we olaryň durnukly populýasiýalaryny döretmek boýunça iş;

suwuň bioserişdeleriniň balyk hojalyk monitoringi – suwuň bioserişdeleriniň ýaýramagyna, sanyna, fiziki ýagdaýyna, şeýle hem olaryň ýaşayyş gurşawynyň gurluşyna, hiline we meýdanyna yzygiderli gözegçilik etmek ulgamy.

2-nji madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak hakynda kanunçylyk

1. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak meselelerini düzgünleşdirýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan durýar.

2. Eger balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda şu Kanunda göz önünde tutulan kadalardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri

Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy şu aşakdaky ýörelgelere esaslanýar:

- 1) suwuň bioserişdeleriniň üzüksiz köpeldilişine, peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet gözegçiligine;
- 2) balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynyň rejeli peýdalanylyşyny dolandyrmaklyga;
- 3) suwuň bioserişdeleriniň ýaşaýan gurşawyny goramaklyga;
- 4) suwuň bioserişdeleriniň paýlar boýunça peýdalanmaklyga;
- 5) suwuň bioserişdeleriniň döwlet monitoringine;
- 6) suwuň bioserişdelerini döwlet tarapyndan hasaba almaklyga;
- 7) seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astyndaky suwuň bioserişdelerini goramaklyga.

4-nji madda. Şu Kanunyň hereket edýän çygyr

Şu Kanunyň hereketi aşakdakylara degişlidir:

- 1) balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryna;
- 2) Türkmenistanyň balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda balyk tutmaklygy amala aşyrylan gämilere;
- 3) eger Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, Türkmenistanyň Döwlet baýdagynyň astynda ýüzýän we Türkmenistanyň portlaryna ýazylan, Türkmenistanyň çäkleriniň daşynda ýerleşýän açyk suw giňişligindäki balyk tutulýan gämilere;
- 4) balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak maksatlary üçin peýdalanylýan balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalary bilen ýanaşyk ýerlere.

II BAP. BALYK TUTMAK WE SUWUŇ BIOSERIŞDELERINI GORAP SAKLAMAK BABATDA DÖWLET DÜZGÜNLEŞDIRMESI

5-nji madda. Döwlet düzgünleşdiriş edaralary

1. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda döwlet düzgünleşdirmesini Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda ygtyýarly döwlet edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde amala aşyryýarlar.

2. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda ygtyýarly döwlet edaralaryna şu aşakdakylar degişlidir:

- balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy;
- suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy.

6-njy madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda ýeketaäk döwlet syýasatyny geçirýär;

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;

döwlet dolandyryş edaralarynyň we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda işlerini utgaşdyrýar hem-de oňa gözegçilik edýar;

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak boýunça umumydöwlet we döwletara ähmiýetli çäreleri maliýeleşdirmegiň we maddy-tehniki taýdan üpjün etmegiň çeşmelerini kesgitleýar;

suw desgalaryna döwlet balyk hojalyk monitoringini we balyk hojalyk kadastryny geçirmekligi girizmegiň ýeke-täk tertibini kesgitleýar;

ygtyýarly döwlet edaralarynyň, beýleki hojalygy ýorediji subýektleriň balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda işleriniň kadalaşdyryjy düzgünleşdirmesini amala aşyrýar;

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

Türkmenistanyň kanunçylygy bilen öz ygtyýarlygyna degişli edilen balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda beýleki meseleleri düzgünleşdirýar.

7-nji madda. Balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasynyň ygtyýarlygy

Balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy:

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýar;

suwuň bioserişdelerini rejeli peýdalanmak, gorap saklamak we üznüksiz köpeltmek boýunça döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar we durmuşa geçirýar;

balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyrýar;

Türkmenistanyň çäk suwlarynda we içerki suw howdanlarynda senagat taýdan balyk tutmak we beýleki suw haýwanlaryny awlamak üçin paýlary kesgitleýar we ygtyýarnamalary berýar;

öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýän degişli kadalaşdyryjy hukuk namalary kabul edýar;

Türkmenistanyň kanunçylygy bilen öz ygtyýaryna degişli edilen beýleki meseleleri çözüýar.

8-nji madda. Suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasynyň ygtyýarlygy

Suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy:

suwuň bioserişdeleriniň goragyny, şeýle hem balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda balyk goraýyş we balyk tutmagyň düzgünleriniň berjaý edilişini amala aşyrýar;

balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda balyk gorayyş we balyk tutmagyň düzgünleriniň berjaý edilmänligi üçin wezipeli adamlara we raýatlara Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde administratiw temmleri ulanýar;

balyk hojalyk suw howdanlarynyň berkidilmegi we balyk tutulýan uçastoklaryň ulanyjylara bölünip berilmegi hakyndaky teklipleri bellenen tertipde işläp taýýarlaýar;

balyk we suw haýwanlarynyň gollaryny köpeltmek, olary emeli usulda köpeltmek we uýgunlaşdyrmak, balyk hojalyk meliorasiýasy we suw howdanlaryna balyk goýbermek boýunça işleri guramagy we geçirmegi amala aşyrýar;

balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynyň hasabyny ýöredýär we olaryň ulanylyşyna gözegçiligi amala aşyrýar;

balyk hojalygyny alyp barmagyň we köl harytlyk hem-de beýleki medeni balyk hojalyklaryny döretmegiň şertleri hakynda balyk senagatynyň kärhanalary we beýleki balyk taýýarlaýjy kärhanalar hem-de guramalar bilen şertnamalar baglaşýar;

höwesjeň, sport maksatly balyk tutmagy we medeni balyk hojalyklaryny guramak üçin suw howdanlaryny ýa-da suw howdanlarynyň uçastoklaryny kesgitleýär;

geçirilen ylmy-barlag işleriniň esasynda suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy möçberini kesgitleýär;

suwuň bioserişdeleriniň gollarynyň goragyny we üznüksiz köpelmegini üpjün etmek maksady bilen balyk hojalyk ähmiýetli suw desgasynda we kenarýaka gorag zolagynda öz işlerini amala aşyrýan kärhanalaryň we beýleki hojalygy ýörediji subýektleriň gurluşyk, durkuny täzelemek, tehniki taýdan enjamlaşdyrmak boýunça taslamalarynyň döwlet ekologik seljermesini geçirýär;

partlama, seýsmiki gözleg, düýbünü çuňlaşdyryş we gurluşyk işlerini geçirmek üçin rugsatlary berýär; balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryndan çykarylan topragyň döküljek ýerlerini ylalaşýar; degişli rugsatnamalary bolmazdan amala aşyrylýan işleri togtadýar;

suwuň desgalarynyň döwlet kadastryny alyp barmaklygy amala aşyrýar;

Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslarynyň kiçi göwrümlü, motorly, ýelkenli, özi ýoremeýän (harby gämilerden başga) ähli gämilerini hasaba almak, hasabyny ýöretmek hem-de olary ulanmak bilen baglanyşykly beýleki işleri amala aşyrýar;

suwuň bioserişdelerinden peýdalanylýanlygy üçin tölegleri almagyň tertibini işläp taýýarlaýar we ykdysadyýet babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasyny bilen ylalaşyk boýunça olaryň möçberini kesgitleýär we olary balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasyna tassyklamaga berýär;

suwuň bioserişdelerini goramak babatda jemgyýetçilik guramalarynyň işini utgaşdyrýar;

suwuň bioserişdelerini goramak we rejeli peýdalanmak boýunça ilat arasynda bilimleri ündemegi amala aşyrýar;

Türkmenistanyň kanunçylygy bilen öz ygtyýarlygyna degişli edilen beýleki meseleleri çözüär.

9-njy madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ygtyýarlygy

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

degişli çäklerde suwuň bioserişdelerini gorap saklamak we goramak babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýärler;

suwuň bioserişdelerini goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň durmuşa geçirilmegine we ýerli maksatnamalary işläp düzmäge ýardam edýärler;

degişli çäklerde eýeçiliginiň görnüşlerine hem-de pudaga degişliligine garamazdan suwuň bioserişdelerini gorap saklamak we goramak babatda hojalygy ýörediji subýektleriň işlerini utgaşdyrýarlar we oňa gözegçilik edýärler;

suwuň bioserişdelerini goramak we rejeli peýdalanmak boýunça ilata ekologik terbiýe bermegi we bilimleri ündemegi amala aşyrýarlar.

10-njy madda. Senagat taýdan balyk tutmak we beýleki suw haýwanlaryny awlamak bilen baglanyşykly işiň ygtyýarlylandyrylyşy

Senagat taýdan balyk tutmak, beýleki suw haýwanlaryny awlamak bilen baglanyşykly iş "Işiň aýry-aýry görnüşlerini ygtyýarlylandyrmak hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda ygtyýarlylandyrylmaga degişlidir.

III BAP. SUWUŇ BIOSERIŞDELERINI GORAP SAKLAMAK WE OLARYŇ ÝAŞAÝAN GURŞAWYNY GORAMAK

11-nji madda. Suwuň bioserişdeleriniň ýaşaýan gurşawyny goramaga bolan talaplar

1. Suwuň bioserişdeleriniň ýaşaýan gurşawyna zyýanly täsir edip biljek taslamalaşdyrmak, ýerleşdirmek, gurmak, durkuny täzelemek we kärhanalary, enjamlary hem-de beýleki desgalary peýdalanmak bilen meşgullanýan ýuridik we fiziki şahslar, şeýle hem balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda we kenarýaka zolaklarynda (ýerlerinde) işleri amala aşyrýan ýuridik we fiziki şahslar suwuň bioserişdelerini goramak, artdyrmak, ýerini üýtgetmek we gyşlatmak üçin amatly şertleri döretmäge, olaryň ýaşaýan gurşawyna eldegrilmesizligini we nesilleriniň köpelmegini üpjün etmäge borçludylar.

2. Balyk hojalyk suw howdanlarynda suwdan peýdalanyjylaryň hukuklary "Suw hakynda" Türkmenistanyň Kodeksine laýyklykda çäklendirilip bilner.

12-nji madda. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryny hapalanmakdan, hapadan dolmakdan we ýalpaklanmakdan goramak

1. Balyk hojalyk ähmiýetli suw howdanlarynda gidrotehniki we beýleki desgalar ulanylanda suwuň bioserişdeleriniň goragy we olaryň üznüksiz köpelmegi üçin şertleri üpjün edýän çäreler öz wagtynda amala aşyrylmalydyr.

2. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryny goramak maksady bilen "Suw hakynda" Türkmenistanyň Kodeksine laýyklykda şu aşakdakylar gadagan edilýär:

derýalarda, akabalarda we kanallarda böwetleri we germewleri gurnamak;

mallary suwa düşürmek, öý guşlaryny gezdirmek;

balyk gorlaryna we olaryň üznüksiz köpelmegine ýaramaz täsir edýän gaýry işleri amala aşyrmak.

3. Peýdalanmagynda balyk hojalyk suw howdanlary ýa-da balyk tutulýan ýerleri bolan ýuridik we fiziki şahslar suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy bilen ylalaşyp, suw howdanlarynyň ýagdaýynyň we balyk gorlaryny üznüksiz köpeltmegiň şertleriniň gowulanmagyny üpjün edýän balykçylyk we melioratiw-tehniki çäreleri geçirmäge, şeýle hem balyklaryň we beýleki suw haýwanlarynyň tutulýan ýerleriniň kenarýaka uçastoklaryny göwnejaý sanitariýa ýagdaýynda saklamaga borçludyr.

13-nji madda. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryna zyýanly täsirleriň rugsat edilýän möçberi

1. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryna zyýanly täsirleriň-rugsat edilýän möçberi suw desgalarynyň ekoulgamynyň üýtgemegine uzak wagtlap öz täsirini ýetirmeyän antropogen täsirleriň rugsat edilýän möçberi we bu desgalara ýa-da olaryň suw ýygnanýan uçastogyna akýan ýa-da gelip düşýän zyýanly maddalaryň rugsat edilýän mukdary esasynda kesgitlenilýär.

2. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryna hapalaýjy maddalaryň dökülmeginiň kadalary balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşmak boýunça işlenilip taýýarlanylýar.

14-nji madda. Suwuň bioserişdelerini emeli usulda üznüksiz köpeltmek

Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda suwuň bioserişdelerini emeli usulda üznüksiz köpeltmek suwuň bioserişdelerini goramak boýunça

ygtyýarly döwlet edarasy bilen baglaşylýan şertnamalar boýunça amala aşyrylýar.

15-nji madda. Suwuň bioserişdelerini uýgunlaşdyrmak

Suwuň bioserişdelerini uýgunlaşdyrmak boýunça çäreleri amala aşyrmagyň tertibi balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

16-njy madda. Balyk goraýyş zolaklary

1. Suwuň bioserişdeleriniň gymmatly görnüşini gorap saklamak üçin möhüm ähmiýeti bolan balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalary ýa-da olaryň uçastoklary balyk goraýyş zolaklary diýlip yglan edilip bilner.

2. Suwuň bioserişdeleriniň üzüksiz köpelmegi üçin şertleri saklamak maksatlarynda balyk goraýyş zolaklaryň çäklerinde hojalyk we beýleki işleriň çäklendirmeleri girizilýär.

3. Balyk goraýyş zolaklaryny bellemegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

17-nji madda. Balyk hojalyk goraghana zolaklary

1. Balyk hojalyk goraghana zolaklarynda hojalyk we beýleki işler hemişelik ýa-da wagtlaýyn dolulygyna ýa-da bölekleyin gadagan edilip bilner.

2. Balyk hojalyk goraghana zolaklaryny döretmegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

18-nji madda. Suwuň bioserişdeleriniň ýagdaýyna täsir edýän hojalyk we beýleki desgalary ýerleşdirmek, taslamalaşdyrmak, gurmak, durkuny täzelemek we ulanmaga bermek

1. Hojalyk we beýleki desgalar ýerleşdirilende, taslamalaşdyrylanda, gurlanda, durky täzelenende we ulanylmaga berlende, şeýle hem täze tehnologik prosessler ornaşdyrylanda suwuň bioserişdeleriniň ýagdaýyna we olaryň ýaşayan gurşawyna olaryň edýän täsirleri hasaba alynmalydyr.

2. Täze hojalyk we beýleki desgalary ýerleşdirmek, taslamalaşdyrmak, gurmak, hereket edýänleriniň durkuny täzelemek we olary täzeden enjamlaşdyrmak suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy bilen ylalaşylyp amala aşyrylýar.

3. Hojalyk we beýleki desgalar ýerleşdirilende, taslamalaşdyrylanda, gurlanda, durky täzelenende, şeýle hem täze tehnologik prosessler ornaşdyrylanda suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy taslama resminamalara onuň netijeleri ekologik ekspertizasynyň delilnamasynda beýan edilýän balyk hojalyk seljermesini geçirýär.

4. Suw desgalarynyň ýagdaýyna täsir edýän hojalyk we beýleki desgalaryň ulanylmaga girizilmegi baradaky döwlet toparynyň düzümine

suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasynyň wekili girizilýär.

19-njy madda. Taslama resminamalarynyň balyk hojalyk seljermesi

1. Taslama resminamalarynyň balyk hojalyk seljermesi, balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynyň ýagdaýyna täsir etmäge ukyply kärhanalary, desgalary we beýleki obýektleri, şeýle hem wagtlaýyn binalary gurmagyň we durkuny täzelemegiň taslamalarynyň kadalara, tehniki şertlere we talaplara laýyklygyny kesgitlemek maksady bilen alnyp barylýar.

2. Balyk hojalyk seljermesi balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda amala aşyrylýan şu aşakdaky taslamalar üçin hökmanydyr:

suwuň ýagdaýyna ýaramaz täsir etmäge ukuply senagat, gidrotehniki, nebiti gaýtadan işleýän, himiki we nebitimiýa desgalaryny, agajy gaýtadan işleýän we gaýyşy işläp bejerýän kärhanalaryny suwuň gorag zolaklarynda we kenarýaka zolaklarynda gurmak we olaryň durkuny täzelemek;

ýerasty baýlyklary gazyp almak, geologiýa-gözleg, partlaýyş, burawlaýyş, düýbünü çuňlaşdyryjy işleri alyp barmak, ýerasty desgalaryny gurmak;

tebigy gazy, nebit önümlerini we himiýa önümlerini daşamak üçin kabelleri çekmek, suwasty turba geçirijilerini we terminallary gurmak;

dermanlyk serişdeleri, pestisidleri, gerbisidleri, mineral dökünleri we awuly himiki maddalary öndürmek, saklamak, peýdalanmak, zyýansyzlandyrmak we ýok etmek;

senagat, durmuş, jemagat suw goýberijilerini, suw howdanlaryny, lagym ulgamynyň enjamlaryny, turba geçirijilerini, meliorasiýa we suwaryş ulgamlaryny gurmak we gurnamak;

wagtlaýyn desgalary gurmak;

degişli ýerine ýetirişi häkimiýet edarasy tarapyndan kesgitleýän beýleki desgalaryň gurluşygy we durkuny täzelemek.

IV BAP. SUWUŇ BIOSERIŞDELERINIŇ DÖWLET BALYK HOJALYK MONITORINGI. SUW DESGALARYNYŇ BALYK HOJALYK KADASTRY

20-nji madda. Suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringi

1. Suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringi balyk hojalyk ähmiýetli suw howdanlarynda bolup geçýän üýtgemeleri öz wagtynda ýüze çykarmak we olara baha bermek, bu üýtgemeleriň zyýanly täsirleriniň ösüşini çaklamak hem-de olaryň önüni almak, amala aşyrylýan balyk gorayyş çäreleriň netijeliligini üpjün etmek maksady bilen geçirilýär.

2. Suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringi daşky gurşawyň döwlet monitoring ulgamynyň düzüm bölegidir.

3. Suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan geçirilýär.

21-nji madda. Suw desgalarynyň balyk hojalyk kadastry

Suw desgalarynyň balyk hojalyk kadastry suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan işlenip taýýarlanan we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan, Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan ýeke-täk usulyýet boýunça alnyp barylýar.

V BAP. SUWUŇ BIOSERIŞDELERINI GORAMAGY WE REJELI PEÝDALANMAGY YKDYSADY TAÝDAN DÜZGÜNLEŞDIRMEK

22-nji madda. Suwuň bioserişdelerini goramagy we rejeli peýdalanmagy ykdysady taýdan düzgünleşdirmegiň wezipeleri

Suwuň bioserişdelerini goramagy we rejeli peýdalanmagy ykdysady taýdan düzgünleşdirmegiň wezipelerine şu aşakdakylar girýär:

suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylaryň arasynda suwuň bioserişdelerini goramak we peýdalanmak babatda ykdysady gatnaşyklary bellemek we düzgünleşdirmek;

suwuň bioserişdelerini peýdalanmak üçin töleg ulgamyny döretmek;

suwuň bioserişdeleriniň goragynyň, olaryň üznüksiz köpelmeginiň we rejeli peýdalanylmagynyň durnukly ykdysady esasyny döretmek;

suwuň bioserişdelerini goramak we rejeli peýdalanmak babatda döwlet bähbitleriniň ykdysady goragy.

23-nji madda. Suwuň bioserişdeleriniň goralmagyny we rejeli peýdalanylmagyny ykdysady taýdan düzgünleşdirmek

Suwuň bioserişdeleriniň goralmagyny we rejeli peýdalanylmagyny ykdysady taýdan düzgünleşdirmek şu aşakdakylary göz önünde tutýar:

suwuň bioserişdelerini peýdalanmak üçin tölegleriň ykdysady taýdan esaslandyrylan ulgamyny;

suwuň bioserişdelerini goramak we rejeli peýdalanmak hakyndaky kanunçylygyň bozulmagy üçin jerimeleriň, talaplaryň we tölegleriň ykdysady taýdan esaslandyrylan ulgamyny;

ygtyýarly döwlet edaralaryna berlen suwuň bioserişdelerini we olaryň önümlerini bikanun awlamagyň gurallaryny hem-de muzdsuz alnan gurallary ýerlemekden alnyňan serişdeleri Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde maksada laýyk peýdalanmagy;

suwuň bioserişdelerini gorap saklamagyň we rejeli peýdalanmagyň ykdsady taýdan höweslendirmeleri;
ýuridik we fiziki şahslaryň meýletin gatançlary;
Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde düzgünleşdirmegiň beýleki ykdsady usullary.

24-nji madda. Suwuň bioserişdelerini peýdalanmak üçin tölegler

Suwuň bioserişdelerini peýdalanmak üçin tölegler, olaryň aňryçäk möçberleri we tölegiň tertibi su Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda belleniýär.

Suwuň bioserişdelerini peýdalanmak üçin tölegleriň geçirilmegi peýdalanyjylary suwuň bioserişdeleriniň desgalaryny we olaryň ýaşayan gurşawlaryny goramak boýunça çäreleri ýerine ýetirmekden, şeýle hem olara ýetirilen zyýanyň öwezini dolmaktan boşatmaýar.

25-nji madda. Suwuň bioserişdelerini rejeli peýdalanmak, üznüksiz köpeltmek we gorap saklamak boýunça çäreleri amala aşyryýan suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylary höweslendirmek

Suwuň bioserişdeleriniň rejeli peýdalanylmagy, üznüksiz köpeldilmegi we gorap saklanylmagy boýunça umumy peýdaly çäreleriň amala aşyrylmagyny höweslendirýän suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylary höweslendirmek çäreleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belleniýär.

VI BAP. SUWUŇ BIOSERIŞDELERINE BOLAN HUKUKLAR WE OLARYŇ PEÝDALANYJYLARY

26-njy madda. Suwuň bioserişdelerine eýeçilik hukugy we olardan peýdalanmak hukugy

1. Suwuň bioserişdeleri döwletiň aýratyn eýeçiligine degişli bolup durýar.

2. Suwuň bioserişdelerinden peýdalanylmak hukugy suwuň bioserişdelerini awlamaga (tutmaga) bolan rugsatnamanyň, balyk tutulýan uçastokdan peýdalanmagyň şertnamasy esasynda we şu Kanun bilen göz önünde tutulan beýleki esaslar boýunça ýüze çykyar.

27-nji madda. Gatnaşyklaryň obýektleri we suwuň bioserişdelerinden peýdalanyjylar

1. Balykçylyk we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatdaky degişli obýektler suwuň bioserişdeleri we olaryň ýaşayyş gurşawy bolup durýarlar.

2. Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylar bolup durýarlar.

3. Ylmy-barlag işleriniň geçirilen halatynda suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylar bolup, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň degişli rugsatnamasy bolan daşary ýurtly ýuridik we fiziki şahslar çykyş edip bilerler.

28-nji madda. Suwuň bioserişdelerinden peýdalanyjylaryň hukuklary

1. Suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylar şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

balyk tutulýan uçastogy ulanmak sertnamasynda göz önünde tutulan maksatlara laýyklykda hojalygy özbaşdak dolandyrmaga;

awlanan (tutulan) suwuň bioserişdelerine we olary ýerlemekden alnan girdejä Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda eýeçilik etmäge;

suwuň tutulan bioserişdeleriniň we olary tutmak üçin ulanylan gurallaryň bikanun elden alnan halatynda ýitginiň öweziniň dolunmagyna;

Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki hukuklara.

2. Suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylaryň hukuklary Türkmenistanyň kanunçylygy bilen goralýar.

Suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylaryň hukuklarynyň bozulmagy Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde dikeldilmäge degişlidir.

29-njy madda. Suwuň bioserişdelerinden peýdalanyjylaryň borçlary

Suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylar şu aşakdakylara borçludylar:

suwuň bioserişdelerini rejeli peýdalanmaga;

suwuň bioserişdeleriniň goragyny amala aşyrmaga;

suw howdanlarynyň ýagdaýlarynyň we balyk gorlarynyň üznüksiz köpeldilmeginiň gowulanmagyny üpjün edýän balykçylyk we melioratiw-tehniki çäreleri geçirmäge;

kenarýaka uçastoklaryny we balyk tutulýan ýerleri zerur bolan sanitariýa ýagdaýynda saklamaga;

balyk tutulýan uçastoklaryň ýagdaýlary we olaryň peýdalanylyşy barada degişli döwlet edaralaryna olar tarapyndan kesgitlenen maglumatlary öz wagtynda bermäge;

beýleki suwuň bioserişdelerini peýdalanyjylaryň hukuklaryny bozmazlyga;

olaryň berliş maksatlaryna we şertlerine laýyklykda suwuň bioserişdelerinden peýdalanmaga;

suwuň bioserişdelerinden peýdalanylanlygy üçin tölegleri öz wagtynda tölemäge;

Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişine barlagy amala aşyryan döwlet gözegçilerini we ýörite ygtyýarly döwlet edaralarynyň wekillerini balyk tutulýan uçastoklara päsgelçiliksiz goýbermäge;

suwuň bioserişdelerini peýdalanmak we gorap saklamak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen beýleki borçlary ýerine ýetirmäge.

30-njy madda. Suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukugyny çäklendirmek

Suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukugy Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda çäklendirilip bilner.

Suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukuklaryny çäklendirmegiň tertibi suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan belleniýär.

31-nji madda. Suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi

Suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukugy şu aşakdaky ýagdaýlarda bes edilýär:

suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnamada ýa-da balyk tutulýan üçastokdan peýdalanmagyň şertnamasynda göz önünde tutulan suwuň bioserişdelerinden peýdalanmagyň möhletleriniň tamamlanmagy boýunça;

suwuň bioserişdelerinden peýdalanyjy bilen suwuň bioserişdelerinden peýdalanmak hukugyny beren ýuridik şahsyň arasyndaky ylalaşyk boýunça;

suwuň bioserişdelerinden peýdalanyjy ony peýdalanmakdan ýüz dönderende;

suwuň bioserişdelerini peýdalanmaga hukuk berlen ýuridik şahs ýatyrylanda ýa-da fiziki şahs aradan çykan ýagdaýynda;

balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalaryny döwletiň hajatlary üçin peýdalanmak zerurlygy ýüze çykanda;

kazyýetiň çözüdi boýunça;

Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki halatlarda.

32-nji madda. Suwuň bioserişdelerine bolan hukuklaryň goragy

Suwuň bioserişdelerine bolan hukuklary goramak Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýär.

VII BAP. BALYK TUTMAK

33-nji madda. Balyk tutmagyň obýektleri

Balyk tutmagyň obýektleri sanawy balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, işlenip taýýarlanylýan we Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan suwuň bioserişdeleriniň görnüşleri bolup durýar.

34-nji madda. Balyk tutmagyň görnüşleri

1. Ýuridik we fiziki şahslar balyk tutmagyň aşakdaky görnüşlerini amala aşyryp bilerler:

- 1) senagat taýdan balyk tutmak;
- 2) ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmak;
- 3) okuw we medeni aň-bilim maksatlary bilen balyk tutmak;
- 4) balykçylyk, üznüksiz köpeltmek we suwuň bioserişdelerini uýgunlaşdyrmak maksady bilen balyk tutmak;
- 5) höwesjeň we sport maksatly balyk tutmak.

2. Balyk tutmak suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan, tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasynyň ylalaşygy boýunça işlenip taýýarlanylýan we Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan balyk tutmagyň Düzgünlerine laýyklykda amala aşyrylýar.

35-nji madda. Balyk tutulýan uçastoklar

1. Balyk tutulýan uçastoklar senagat taýdan balyk tutmagy, akwakulturalary amala aşyrmak, şeýle hem höwesjeň we sport maksatly balyk tutmagy guramak üçin suw desgasynyň kesgitlenen serhetlerinde döredilýär.

2. Balyk tutulýan uçastoklar şu maddanyň birinji böleginde görkezilen maksatlaryň birinde ýa-da birnäçesinde peýdalanylýp bilner.

3. Balyk hojalygy üçin ähmiýetli suw desgalarynda balyk tutulýan uçastoklaryň sanawy suwuň bioserişdelerini gorap saklamak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan ýöredilýär.

4. Balyk tutulýan uçastoklardan peýdalanylyşyna we ulanylyşyna gözegçilik suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan şu Kanuna, şeýle hem Türkmenistanyň suw hem-de ýer hakyndaky kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

36-njy madda. Senagat taýdan balyk tutmak

1. Balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda senagat taýdan balyk tutmak ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Türkmenistanyň garamagynda durmaýan suwlarda senagat taýdan balyk tutmak Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda kesgitlenen suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlarynyň çäklerinde amala aşyrylýar.

3. Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary tarapyndan Türkmenistanyň Döwlet baýdagynyň astynda ýüzýän balyk tutulýan gämilerde açyk deňizde senagat taýdan balyk tutmagy amala aşyrmak Türkmenistanyň balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatdaky halkara şertnamalary bilen göz önünde tutulan ýagdaýlardan başga ýagdaýlarda çäklendirilmeýär.

37-nji madda. Kenarýaka balyk tutmak

1. Kenarýaka balyk tutmak balyk tutulýan uçastoklary bermek bilen ýa-da ony bermezden, balyk tutýan gämilerini peýdalanmak bilen ýa-da peýdalanmazdan Türkmenistanda hasaba alnan ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Kenarýaka balyk tutmagy amala aşyrmak üçin balyk tutýan gämileriň görnüşleri, suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) gurallary we usullary suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan balyk tutulýan ýerleri boýunça kesgitlenilýär.

38-nji madda. Ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmak

1. Ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmak suwuň bioserişdelerini we olaryň ýaşayan gurşawyny öwrenmek, suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringini geçirmek, balyk tutmagyň täze ýerlerini we suwuň bioserişdeleriniň gorralaryny agtarmak, tutmaga rugsat edilýän umumy möçberini kesgitlemek, suwuň bioserişdelerini gorap saklamak boýunça çäreleri işläp taýýarlamak üçin amala aşyrylýar.

2. Ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmak suwuň bioserişdeleriniň serişde barlaglarynyň we döwlet balyk hojalyk monitoringiniň, şeýle hem ylmy maksatnamalaryň, taslamalaryň we temalaryň her ýylky meýilnamalary esasynda amala aşyrylýar.

3. Ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmak üçin rugsatnama suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan tassyklanany we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan hem-de Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýan tertipde berilýär.

39-njy madda. Okuw we medeni aň-bilim maksatlary bilen balyk tutmak

Okuw we medeni aň-bilim maksatlary bilen balyk tutmak ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasynyň kesgitlän we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan hem-de Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýan tertipde amala aşyrylýar.

40-njy madda. Balykçylyk, suwuň bioserişdelerini üznüksiz köpeltmek we uýgunlaşdyrmak maksatlary bilen balyk tutmak

Balykçylyk, suwuň bioserişdelerini üznüksiz köpeltmek we uýgunlaşdyrmak maksatlary bilen balyk tutmak suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan bellenenilýän tertipde ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

41-nji madda. Höwesjeň we sport maksatly balyk tutmak

1. Höwesjeň we sport maksatly balyk tutmagy guramak üçin berlen balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda we/ýa-da balyk tutulýan uçastoklarda höwesjeň we sport maksatly balyk tutmaklyk suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnamalaryň esasynda amala aşyrylýar.

2. Hususy sarp etmek üçin höwesjeň we sport maksatly suwuň bioserişdelerini tutmak suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan belenilýän tertipde fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnamalaryň esasynda höwesjeň we sport maksatly balyk tutulan halatynda amala aşyrylýan suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) sanawy suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan belenilýär.

42-nji madda. Balyk tutmaga bolan çäklendirmeler

Suwuň bioserişdelerini gorap saklamagy üpjün etmek we olary rejeli peýdalanmak maksady bilen balyk tutmagyň aşakdaky çäklendirmeleri belenilip bilner:

1) balyk tutulýan meýdançalaryň kesgitli ýerlerinde we suwuň bioserişdeleriniň aýry-aýry görnüşlerine degişli balykçylygy gadagan etmek;

2) awlanýan (tutulýan) suwuň bioserişdeleriniň iň az möçberi we agramy;

3) suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) usullary;

4) suwuň bioserişdelerini awlamaga (tutmaga) rugsat berilýän gurallaryň görnüşleri, balyk tutulýan torlaryň gözeneginiň ölçegi we gurallarynyň gurluşy;

5) suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnamada (tutmaga rugsat edilen) görkezilen suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) bilen birwagtda awlamaga (tutmaga) rugsat berilýän suwuň bioserişdeleriniň möçberi we düzümi;

6) balyk tutulýan ýerleri suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) gurallary, görnüşleri we ölçegleri boýunça tapawutlanýan gämileriň toparlarynyň arasynda paýlamak;

7) suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) gurallary, görnüşleri we möçberleri bilen tapawutlanýan gämileriň toparlary üçin balyk tutmagyň döwürleri;

8) balyk tutulýan ýerleriň bir meýdançasýnda birwagtda senagat taýdan balyk tutmagy amala aşyryp biljek gämileriň sany we görnüşleri;

9) balyk tutýan bir gämi üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) iň ýokary möçberini;

10) senagat taýdan balyk tutmagy amala aşyrmak üçin balyk tutýan gämileriň deňze çykýan wagty;

11) balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarda balyk tutulýan döwürler;

12) Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenen balyk tutmagyň beýleki çäklendirmeleri.

43-nji madda. Seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astyndaky suwuň bioserişdeleriniň görnüşleriniň awlanylyşyny (tutulyşyny) gadagan etmek

1. Türkmenistanyň Gyzyl Kitabyna girizilen seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astyndaky suwuň bioserişdeleriniň görnüşlerini tutmak gadagandyr.

2. Aýratyn ýagdaýlarda, seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astyndaky suwuň bioserişdelerini ylmy-barlag we gözegçilik maksatlar bilen awlamak (tutmak) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýol berilýär.

44-nji madda. Suwuň bioserişdeleriniň tutmaga rugsat edilýän umumy möçberleri

1. Suwuň bioserişdeleriniň tutmaga rugsat edilýän umumy möçberleri her bir balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalary üçin kesgitlenilýär.

2. Suwuň bioserişdeleriniň tutmaga rugsat edilýän umumy möçberleri suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan kesgitlenilýär we balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýär.

3. Suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy möçberde senagat taýdan balyk tutmak amala aşyrylýan we/ýa-da bar bolan hakyky suwuň bioserişdeleriniň arasyndaky tapawudyna we suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy kesgitlenen möçberiniň mukdaryna suwuň bioserişdeleriniň döwlet balyk hojalyk monitoringiniň geçirilýän döwründe üýtgetmeler girizilip bilner.

45-nji madda. Suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary

1. Balyk hojalygy üçin ähmiýetli suw desgalarynda suwuň bioserişdelerini tutmaga rugsat edilýän umumy möçberleriniň, şeýle hem Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda Türkmenistana berlen suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlarynyň esasynda balyk hojalygyny döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan her ýylda paýlaryň şu aşakdaky görnüşleri kesgitlenilýär:

1) balyk hojalyk ähmiýetli suw desgalarynda senagat taýdan balyk tutulýşyny amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary;

2) ylmy-barlag we gözegçilik maksatlary bilen balyk tutmagy amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary (ylmy paýlar);

3) okuw we medeni aň-bilim maksatlary bilen balyk tutmagy amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary;

4) balykçylyk, suwuň bioserişdelerini üznüksiz köpeltmek we uýgunlaşdyrmak maksatlary bilen balyk tutmagy amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary;

5) höwesjeň we sport maksatly balyk tutmagy guramak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlary.

2. Şu maddanyň birinji böleginde görkezilen suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlaryny bölmegiň we täzeden bölmegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýar.

46-njy madda. Senagat taýdan balyk tutmagy amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlarynyň umumy möçberiniň bölegini elden almak we bir adamdan-beýleki adama geçirmek

1. Şu Kanuna laýyklykda suwuň bioserişdelerini peýdalanmagyň hukugy ýatyrylan halatynda senagat taýdan balyk tutmagy amala aşyrmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlarynyň umumy möçberinden bölekleri almak suwuň bioserişdelerini goramak—boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Senagat taýdan balyk tutmagy alyp barmak üçin suwuň bioserişdelerini awlamagyň (tutmagyň) paýlarynyň umumy möçberinden bölekleriň bir adamdan beýleki adama geçirilmegi suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy bilen ylalaşyk boýunça olaryň arasynda baglaşylan şertnama esasynda amala aşyrylýar.

Görkezilen şertnamany baglaşmagyň we hasaba almagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

VIII BAP. SUWUŇ BIOSERIŞDELERINI AWLAMAK (TUTMAK) ÜÇIN RUGSATNAMA WE BALYK TUTULÝAN UÇASTOKLARDAN PEÝDALANMAGYŇ ŞERTNAMASY

47-nji madda. Suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnama

1. Suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnama balyk tutmagyň ähli görnüşleri amala aşyrylanda suwuň bioserişdeleriniň ýaşaýan gurşawyndan olary almaga bolan hukugy tassyklaýar.

2. Suwuň bioserişdelerini awlamak (tutmak) üçin rugsatnama suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan berilýär.

48-nji madda. Balyk tutulýan uçastoklardan peýdalanmagyň şertnamasy we şertleri

1. Suwuň bioserişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasy balyk tutulýan ýerden peýdalanmagyň şertnamasyna laýyklykda balyk tutulýan uçastoklary ýuridik ýa-da fiziki şahslara berýär.

2. Balyk tutulýan uçastokdan peýdalanmagyň şertnamasynda şu aşakdakylar görkezilýär:

balyk tutulýan uçastogyň ady, meýdany, serhetleri;

balyk tutulýan uçastogyndan peýdalanyjy hakynda maglumatlar;

balyk hojalyk işleriniň rugsat berlen görnüşleri;

balyk tutulýan uçastokdan peýdalanmagyň möhleti;

suwuň bioserişdelerinden peýdalanmagyň tertibi;

suwuň bioserişdelerini we olaryň ýaşayan gurşawyny gorap saklamagyň talaplary;

balyk tutulýan uçastokdan peýdalanylandygy üçin tölegiň jemi, şeýle hem tölegi geçirmegiň tertibi, şertleri we möhletleri;

Türkmenistanyň kanunçylygynda ýa-da taraplaryň ylalaşygynda göz önünde tutulan beýleki şertler.

IX BAP. BALYK TUTMAK WE SUWUŇ BIOSERIŞDELERINI GORAP SAKLAMAK BABATDA JEDELLERI ÇÖZMEK WE HUKUK BOZULMALARY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

49-njy madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda hukuk bozulmalary üçin jogapkärçilik

Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda hukuk bozulmalaryna ýol beren şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

50-nji madda. Suwuň bioserişdelerine ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Suwuň bioserişdelerine ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan tertipde amala aşyrylýar.

51-nji madda. Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda jedelleri çözmegiň tertibi

Balyk tutmak we suwuň bioserişdelerini gorap saklamak babatda jedeller kazyýet tertibinde çözülýär.

X BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜN

52-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

Aşgabat şäheri.

2011-nji ýylyň 21-nji maýy.

№ 197-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY
Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda
(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý.,
№1, 37-nji madda)

((Türkmenistanyň 01.03.2014 ý.
№ 43-V we 1608 2014 ý № 114-V kanunlary
esasynda girizilen üýtgetmeler we goşmaçalar bilen)

Şu Kanun aýratyn tebigaty goraýyş, ylmy, medeni, estetiki, dynç alyş-sagaldyş we sagaldyş gymmaty bolan aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagy guramak, goramak we peýdalanmak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

I bap. Umumy düzgünler

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

aýratyn goralýan tebigy ýerler – tebigy serişdeleriň ekologik deňagramlylygyny, baýlygyny we köpdürlüligini hem-de daşky tebigy gurşawyň peýdaly häsiýetlerini aýap saklamak we dikeltmek maksady bilen döwletiň aýratyn goragyna alnan, aýratyn tebigaty goraýyş, ylmy, medeni-öwreniş, dynç alyş-sagaldyş, estetiki gymmaty bolan tebigy gurşawyň ýer bölekleri (ýerler, tokaýlar, suwlar, ýerasty baýlyklar, howa giňişligi), tebigy toplular we aýry-aýry obýektler;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy – tebigy toplumlarynyň we geografik zolaklaryň obýektleriniň wekilçiligini üpjün edýän, dürli derejelerdäki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň öz arasynda ekologik taýdan baglanyşkly jemi;

biologik köpdürlülük – belli bir ýer üçin häsiýetli ösümlikleriň, haýwanlaryň we beýleki organizmleriň jemi;

gorag zolagy – aýratyn goralýan tebigy ýerleriň we olarda bar bolan tebigy toplumlaryň hem-de obýektleriň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna we dikeldilmegine ýaramaz täsir edýän, islendik işi bu zolaklaryň ýerlerinde gadagan etmek ýa-da çäklendirmek bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri bu ýaramaz täsirlerden goramak maksady bilen olaryň käbir görnüşleriniň töwereginde döredilýän zolak;

tebigaty goraýyş döwlet edaralary - ýuridik şahsyň statusy bolan aýratyn goralýan tebigy ýerleriň görnüşleri;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tebigy toplumlary – aýratyn goraga degişli janly we jansyz tebigatyň obýektleriniň jemi;

Tebigatyň ýylýazgysy – ýeke-täk usulyýet boýunça geçirilýän, ekologik ulgamlaryň we tebigy obýektleriň ýagdaýy üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň we milli tebigy seýilgähleriň ylmy düzüm birlikleri tarapyndan amala aşyrylýan ulgamlaryň syn etmeleriň maglumatlarynyň jemi;

introduksiýa – ösümlükleriň we haýwanlaryň täze görnüşleriniň olaryň ýaşayan gurşawynyň ýerlerinden daşyna bilkastlaýyn ýa-da tötänleýin geçirilmegi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry – hukuk statusy; geografik ýagdaýy; ekologik, ylmy, ykdysady, aň-bilim, medeni we aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki gymmatlyklarynyň san we hil häsiýetnamalary hakynda maglumatlaryň jemi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleri durnukly peýdalanmak – uzak möhletleýin hem-de belli bir depginler bilen ulanylan ýagdaýynda-da ýerleriň gurdan düşmegine getirmäge ukypsyz bolan biologik baýlyklary aýratyn goralýan tebigy ýerlerde peýdalanmak;

ekologik ulgam – sebitiň tebigy, taryhy-medeni we sosial-ykdysady aýratynlyklaryny hasaba almak bilen öz aralarynda we ekologik geçelgeleriň aýratyn goralýan tebigy ýerleriniň hem-de guralan beýleki görnüşleri bilen baglanyşykly dürli derejelerdäki we görnüşlerdäki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň toplumu;

ekologik geçelge – janly tebigatyň obýektleriniň tebigy migrasiýasyny (ýaýramagyny) üpjün etmek we olary aýap saklamak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerleriň öz aralarynda we beýleki görnüşleri bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri birleşdirýän meýdanlaryň we suw obýektleriniň goralýan uçastoklary tarapyndan berlen ekologik ulgamyň bir bölegi;

aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak – Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalaryny ýüze çykarmak we oňuni almak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerlerde geçirilýän çäreleriň toplumu;

genetiki fond– ähli janly organizmleriň görnüşleri bilen olaryň nesil alamatlarynyň jemi;

genetik serişdeler – adamzadyň häzirki we geljekki nesilleri üçin gymmaty bolan ösümlük we haýwan gelip çykyşly islendik genetik material.

2-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiýasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan durýar.

2. Şu Kanun bilen düzgünleşdirilmedik böleginde ýerasty baýlyklary, ýerleri, suwlary, atmosfera howasyny, tokaýlary, ösümlük we haýwanat dünýäsini hem-de aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki tebigy

serişdelerini peýdalanmak we goramak boýunça gatnaşyklar Türkmenistanyň ýörite kanunlary bilen düzgünleşdirilýär.

3. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalardan bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ýörelgeleri

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ýörelgeleri aşakdakylardyr:

1) biologik köpdürlüligi, ekologik ulgamlary, seýrek duş gelýän we adaty bolan landşaftlaryň abat saklanylmagyny we dikeldilmegini üpjün edýän aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamlaryny ösdürmek;

2) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet tarapyndan dolandyrmak we gözegçilik etmek;

3) ylmy, medeniýeti, bilimi, ekologik syýahatçylygy ösdürmek we tebigy serişdeleriň hasylyny ýygnamak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleri durnukly peýdalanmak;

4) aýratyn goralýan tebigy ýerleri peýdalanmagyň töleglilik;

5) aýratyn goralýan tebigy ýerlere ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak;

6) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik;

7) aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramagyň we peýdalanmagyň wezipelerini çözmäge raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagy;

8) aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda maglumatlara elýeterlilik;

9) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy.

4-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler tebigaty gorayyş, sagaldyş, dynç alyş-sagaldyş we taryhy-medeni maksatly ýerlere degişlidir we Türkmenistanyň ýer kanunçylygynda bellenen tertipde berilýär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler döwletiň aýratyn eýeçiligi bolup durýarlar.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde olaryň maksatlaýyn niýetlenilişine garşy gelýän işleri geçirmek gadagan edilýär.

5-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejeleri we görnüşleri

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler tebigy toplumlaryň we oýbektleriň ähmiýetine hem-de gymmatyna baglylykda şu aşakdaky derejelere bölünýär:

1) ÝUNESKO-nyň Bütindünýä mirasynyň sanawyna, ÝUNESKO-nyň biosfera goraghanalarynyň Bütindünýä ulgamynyň sanawyna, tebigaty goramagyň Halkara birleşiginiň Halkara sanawlaryna goşulan we goşmak üçin nazarda tutulýan, ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş

nukdaý nazaryndan ajaýyp uniwersal gymmaty bolan halkara ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler;

2) Türkmenistanyň çaklerinde aýratyn ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş ähmiýeti bolan döwlet ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler;

3) welaýatyň, welaýat hukukly şäheriň, etrabyň, etrap hukukly şäheriň, etrapdaky şäheriň, şäherçäniň, geňeşligiň anyk aýratyn ýerlerinde ekologik, ylmy, medeni, estetik, dynç alyş-sagaldyş ähmiýetli, ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerler.

2. Gorag düzgünini döretmegiň we görnüşiniň maksatlaryna baglylykda aýratyn goralýan tebigy ýerler şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

- 1) döwlet tebigy goraghanalary;
- 2) döwlet biosfera goraghanalary;
- 3) milli tebigy seýilgähler;
- 4) döwlet tebigy çäkli goraghanalar;
- 5) döwlet tebigy ýadygärlikler;
- 6) sagaldyş maksatly tebigy ýerler;
- 7) döwlet botanika baglary;
- 8) döwlet zoologiýa seýilgähleri.

Türkmenistanyň kanunçylygynda aýratyn goralýan tebigy ýerleriň beýleki görnüşleri, ýagny halkara ähmiýeti bolan suw-batgalyk ýerler; esasy ornitologik ýerler; gaýtalanmaýan tebigy suw obýektleri ýa-da olaryň bölekleri we beýleki görnüşleri hem göz önünde tutulyp bilner.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri halkara, döwlet we ýerli ähmiýetli derejelere degişli etmek şu Kanuna, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

6-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek

1. Ähmiýetliliginiň derejesi boýunça halkara we döwlete degişli aýratyn goralýan tebigy ýerler Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça döredilýär.

2. Ähmiýetliliginiň derejesi boýunça halkara we döwlete degişli aýratyn goralýan tebigy ýerleri üýtgedip guramak we olaryň işini bes etmek Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň kararynyň esasynda aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ýa-da aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ylalaşyk bolan mahalynda döwlet dolandyryşynyň beýleki gyzyklanýan edarasynyň tekliplamasy boýunça amala aşyrylýar.

3. Ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, üýtgedip guramak we işini bes etmek hakynda kararlar aýratyn goralýan tebigy ýerler

babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan kabul edilýär.

4. Döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin aýratyn goralýan tebigy ýerlerden ýerleri almaga aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylan döwlet dolandyryşynyň gzyklanýan edaralarynyň tekliplnamasy boýunça kabul edilen Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary boýunça aýratyn halatlarda ýol berilýär.

7-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň hukuk statusy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň her görnüşi boýunça birkysmy düzgünnama aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýar.

Degişli birkysmy düzgünnama esasynda her bir anyk aýratyn goralýan tebigy ýer boýunça düzgünnama işlenilip taýýarlanylýar we şol aýratyn goralýan tebigy ýeriň ygtyýarynda durýan döwlet dolandyryşynyň edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler olaryň iş möhletlerini görkezmezden (möhletsiz) ýa-da kesgitli möhlet bilen (möhletli) döredilýär.

3. Tebigaty goragyş döwlet edaralaryna aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýer bölekleri Türkmenistanyň ýer kanunçylygyna laýyklykda muzdsuz eýelik etmäge we peýdalanylmaga berilýär.

4. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýerleşen jaýlar we desgalar, taryhy-medeni we beýleki gozgalmaýan emlägiň obýektleri derhal dolandyrmak ýa-da hojalygy alyp barmak hukugynda tebigaty goragyş döwlet edaralaryna berilýär.

8-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolaklary

1. Amatsyz daşky täsirden aýratyn goragy we goralyp saklanylmagyny üpjün etmek üçin aýratyn goralýan tebigy ýerleriň töwereginde gorag zolaklary döredilýär.

2. Gorag zolaklary:

1) döwlet tebigy goraghanalaryň we döwlet biosfera goraghanalaryň töwereginde hökmany tertipde döredilýär;

2) milli tebigy seýilgähleriň we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerleriň töwereginde döredilip bilner.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejelerinden ugur alyp olaryň gorag zolaklarynyň ýerlerinde tebigatdan peýdalanmagy döretmek, ölçegleri, serhetleri we düzgüni hakynda karar kabul edilýär:

1) halkara we döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan;

2) ýerli ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan.

4. Gorag zolagyny bellemek hakynda karar – aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek bilen bir wagtda kabul edilýär.

5. Gorag zolagynyň ýerini ygılan etmek hakynda karar degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) eýelerinden we peýdalanyjylaryndan olaryň alynmagyna eltmeýär.

9-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak üçin ýer böleklerini ätiýaçlykda saklamak

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň derejesinden ugur alyp olary guramak üçin ýer bölekleriniň tebigy, medeni, taryhy nukdaý nazaryndan aýratyn gymmatlyklaryny ätiýaçlykda saklamak aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşyp, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan ýa-da ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan geçirilýär.

2. Ýerler ätiýaçlykda saklananda we aýratyn goralýan tebigy ýerler, olaryň gorag zolaklary döredilende olaryň işini çäklendirmek ýa-da bes etmek bilen dörän ýuridik we fiziki şahslaryň (ýer eýeleriniň, ýerden peýdalanyjylaryň, kärendeçileriň we ýer bölekleriniň eýeleriniň) ýitgileriniň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde öwezi dolunmaga degişlidir.

3. Ýer böleklerine eýelik etmäge we peýdalanmaga ýa-da olary ýuridik we fiziki şahslara kärendesine bermäge diňe döwlet ekologiýa seljerme toparynyň oňyn netijenamasy bolan mahalynda ýol berilýär.

4. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak üçin ýer böleklerini ätiýaçlandyrmagyň tertibi ýer serişdeleri babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

10-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň meýilnamasy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde amala aşyrylýan iş aýratyn goralýan tebigy ýerlei dolandyrmagyň ygtyýarynda onuň durýan döwlet edarasy tarapyndan tassyklanylýan ýyllyk we baş ýyllyk meýilnamalara laýyklykda alnyp barylýar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýeri dolandyrmagyň meýilnamalary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan usulyýet görkezmelerine laýyklykda aýratyn goralýan tebigy ýeriň administrasiýasy tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýeri dolandyrmagyň meýilnamasy şu aşakdakylary öz içine alýar:

1) geçen döwür üçin aýratyn goralýan tebigy ýeriň işine baha bermegi;
2) geçen döwür üçin tebigy we sosial ykdysady şertleriň üýtgemeleriniň seljermesini;

3) indiki döwür üçin aýratyn goralýan tebigy ýerde ylmy, tebigaty gorayyş, ekologiýa aň-bilim, syýahatçylyk, dync alyş-sagaldyş we çäklendirilen hojalyk işiniň her bir ugry boýunça çäreleri;

4) dolandyryş gurluşyny, kadalaşdyryjy hukuk binýadyny kämilleşdirmek, işgärler bilen üpjün etmek we olaryň hünäriňi ýokarlandyrmak, ýerli ilat bilen we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary bilen arkalaşykly hereket etmek arkaly dolandyryş meýilnamasyny durmuşa geçirmegiň mehanizmlerini.

11-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry şu aşakdaky maksatlar bilen ýöredilýär:

aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamynyň ýagdaýyna baha bermek;
olary ösdürmegiň geljegini kesgitlemek;
olaryň goragyny guramak;
ylmy barlaglary rejeli geçirmek we meýilleşdirmek;

sosial-ykdysady ösüşiň wezipeleri çözülende olary hasaba almak üçin kadastrdaky bar bolan ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we öz-özüňi dolandyryş edaralaryny, gyzyklanýan kärhanalary, edaralary we guramalary maglumatlar bilen üpjün etmek.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastry Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna ýöredilýär.

12-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri maliýeleşdirmek

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler olaryň derejesinden we görnüşinden ugur alnyp maliýeleşdirilýär:

1) sagaldyş maksatly tebigy ýerlerden başga, halkara we döwlet maksatly aýratyn goralýan tebigy ýerler – Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň serişdeleriniň hasabyna;

2) ýerli maksatly aýratyn goralýan tebigy ýerler – ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň serişdeleriniň hasabyna;

3) sagaldyş maksatly tebigy ýerler - ygtyýarynda şeýle aýratyn goralýan tebigy ýerler bolan döwlet dolandyryş edaralarynyň we kärdeşler arkalaşygy edaralarynyň serişdeleriniň hasabyna.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň işini maliýeleşdirmek üçin degişli býujetleriň serişdeleri döredilende aşakdakylardan alynýan goşmaça serişdeler nazara alynýar:

- 1) tebigaty gorayış, mahabat-neşirýat we aň-bilim işinden gelýän girdejiler;
- 2) tebigy toplumlara we obýektlere ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagyň hasabyna gelip gowuşmalar;
- 3) administratiw ýa-da kazyýet tertibinde tutulyp alynýan jerimeler;
- 4) aw awlamagyň we balyk tutmagyň muzdsuz alnan gurallaryny ýerlemekden, bikanun alnan önümi satmakdan alnan gelip gowuşmalar;
- 5) ýuridik we fiziki şahslaryň grantlary, meýletin gatançlary;
- 6) fiziki şahslaryň olaryň çäginiň elýeterlilikine we tebigy serişdelerden peýdalanylyşyna rugsatlary bermekden alnan serişdeler;
- 7) syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş we beýleki işden gelýän girdejiler;

13-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlere fiziki şahslaryň barmagy

1. Fiziki şahslar şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenen tertipde aýratyn goralýan tebigy ýerlere baryp bilerler.

Seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan ösümlikleriň we haýwanlaryň görnüşlerini, olaryň ösýän we ýaşayan gurşawlaryny goramak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerleriň aýry-aýry böleklerine fiziki şahslaryň barmagy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belleniýär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerlere fiziki şahslaryň barmaklygy olaryň ygtyýarynda durýan edaralar tarapyndan tassyklanylýan bu ýerlere barmagyň düzgünlerine laýyklykda amala aşyrylýar.

3. Daşary ýurt raýatlarynyň döwlet tebigy goraghanalaryna, döwlet biosfera goraghanalarynyň goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagyna we milli tebigy seýilgähleriň berk gorag zolagyna barmaklygy döwlet dolandyryşynyň gyzyklanma bildirýän edarasynyň haýyşnamasy boýunça, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatnamasy esasynda amala aşyrylýar.

II bab. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşy we gözegçiligi

14-nji madda. Döwlet dolandyryş edaralary

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşyny şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet edarasy, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary amala aşyryrlar.

15-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatynyň esasy ugurlaryny işläp taýýarlaýar;
- aýratyn goralýan tebigy ýerlere eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek hukugyna eýelik edýär;
- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň teklipnamasy boýunça aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamyny ösdürmegiň maksatnamalaryny tassyklaýar;
- düzgünleşdirilýän syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işini amala aşyrmak üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň we milli tebigy seýilgähleriň çäginde ýer böleklerini bölüp bermegiň kadalaryny tassyklaýar;
- halkara we döwlet ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek boýunça karar kabul edýär;
- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygyny utgaşdyrýar;
- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda onuň ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

16-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň ygtyýarlygy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasyny:
 - aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýär;
 - aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet edaralarynyň we guramalarynyň işini utgaşdyrýar;
 - aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamyny ösdürmegiň maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar;
 - aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça ylmy we tehniky ykdysady esaslandyrmalaryň işlenilip taýýarlanylmagyny gurayar;
 - özüne edara tabynlygyndaky aýratyn goralýan tebigy ýerlere ýolbaşçylygy amala aşyrýar;
 - aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp taýýarlaýar;
 - aýratyn goralýan tebigy ýerler tarapyndan berilýän hyzmatlar üçin nyrlaryň möçberlerini belleýär;
 - öz ygtyýarynda durýan aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň meýilnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyny gurayar we tassyklaýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleriň döwlet kadastryňy işläp taýýarlaýar, tassyklaýar we ýöredýär;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ýagdaýyna, goralýşyna we peýdalanlyşyna aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmagyň tassyklanany ýyllyk we baş ýyllyk meýilnamalaryna laýyklykda döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

- edara tabynlygyndaky aýratyn goralýan tebigy ýerleriň işi hakynda statistik edaralara hasabatlylygyň öz wagtynda berilmegi üçin jogapkärçilik çekýär;

- aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri dolandyrmak üçin tebigaty goraýyş döwlet edaralary döredilýär, olaryň ygtyýarlyklary şu Kanun, olar hakynda Düzgünnamalar we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

17-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlygy

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary:

- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we işlemegi boýunça çäreler gatnaşýar;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça teklipleri aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasyna girizýär;

- ýerli ähmiýetli aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek, işini üýtgedip guramak we bes etmek boýunça karar kabul edýärler;

- aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek we giňeltmek boýunça döwlet ekologik seljermäni, ylmy we tehniki-ykdysady esaslandyrmalaryň işlenip taýýarlanylmagyny we geçirmegiň üpjün edilmegini guramaga gatnaşýarlar we ýardam edýärler;

- şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda olaryň ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýärler.

18-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramaga, goramaga we peýdalanmaga jemgyýetçilik birleşikleriniň we raýatlaryň gatnaşmagy

1. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar aýratyn goralýan tebigy ýerleri guramak, goramak we peýdalanmak boýunça çäreleriň amala

aşyrylmagyna aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasyna gatnaşmaga we ýardam etmäge haklydyrlar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy görkezilen ýerleri goramak we rejeli peýdalanmak boýunça jemgyýetçilik birleşikleriniň we raýatlaryň teklibini nazara alýarlar.

3. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar aýratyn goralýan tebigy ýerler hakyndaky maglumaty aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasından soramaga we almaga hukuklydyrlar. Bu edara Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan halatlardan başga şeýle maglumaty berýär.

4. Jemgyýetçilik birleşikleri we raýatlar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde aýratyn goralýan tebigy ýerler guralanda, goralanda we peýdalanylanda jemgyýetçilik ekologik seljermesini geçirmek we jemgyýetçilik ekologik gözegçiligini amala aşyrmak hukugyna eýedirler.

19-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiligi

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiliginiň ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilmegini üpjün etmek maksady bardyr.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet gözegçiligi aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

III bab. Döwlet tebigy goraghanalary

20-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalar hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy goraghanalary haýwanat we ösümlük dünýäsiniň genetik fonduny, meňzeş we täsin ekologik hem-de geologik ulgamlaryny we landşaftlary aýap saklamak we öwrenmek, tebigy prosesleriň we hadysalaryň tebigy akymyny üpjün etmek üçin şertleri döretmek, daşky gurşawy goramagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak maksady bilen döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir.

2. Döwlet tebigy goraghanasy ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň teklipnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen tebigaty goramagyň döwlet edarasy görnüşinde döredilýär.

3. Degişli ýeri döwlet tebigy goraghana diýip yglan etmek hakyndaky çözüti Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde olary

peýdalanyjylardan we eýelerinden degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltýär.

4. Döwlet tebigy goraghanalar aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasý tarapyndan tassyklanýan olar hakdaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

21-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň işiniň esasy ugurlary

Döwlet tebigy goraghanalaryň işiniň esasy ugurlaryna şular degişlidir:

1) döwlet tebigy goraghanasynyň bütin tebigy toplumyny tebigy ýagdaýda saklamak arkaly biologik we genetik köpdürlüligi goramagyň we aýap saklamagyň düzgünini üpjün etmek;

2) Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek;

3) ylmy barlaglary geçirmek, tebigy serişdeleriň goragyny we peýdalanylyşyny kämilleşdirmek boýunça ylmy taýdan esaslandyrylan maslahatlary taýýarlamak;

4) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamyna ýaramaz täsir edip biljek hojalyk we beýleki obýektleriň taslamalarynyň we ýerleşdiriş şemalarynyň döwlet ekologik seljermesine gatnaşmak;

5) tebigaty goramak we goraghana işi babatda ylmy işgärleriň we hünärmenleriň taýýarlanylmagyna ýardam etmek;

6) ekologik aň-bilim işini geçirmek.

22-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalary goramak düzgüni

1. Döwlet tebigy goraghanasynyň çäginde goraghana düzgüni bellenilýär, onda şu aşakdakylar gadagan edilýär:

1) ýeriň gidrologik düzgünini üýtgedýän hereketler;

2) döwlet tebigy goraghananyň işi bilen baglanyşykly bolmadyk jaýlary, desgalary, ýollary, turba geçirijileri, elektrik geçiriji liniýalary we beýleki kommunikasiýalary we obýektleri gurmak;

3) geologiýa-gözleg işleri we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary işläp taýýarlamak;

4) toprak örtüginini bozmak, minerallaryň çykymlaryny bozmak we dag jynslarynyň üstüni ýalaňçlamak;

5) tokaýdan peýdalanmagyň ähli görnüşleri, ot-iymlik otlary, dermanlyk we beýleki ösümlikleri taýýarlamak, mal bakmak we ösümlük örtügininiň bozulmagyna getirýän ösümlük dünýäsinden peýdalanmagyň beýleki görnüşleri;

6) aw etmek, balyk tutmak, haýwanlary tutmak we ýok etmek, haýwanlaryň ýaşaýan gurşawyny bozmak;

7) haýwanlaryň we ösümlükleriň täze görnüşleriniň öwrenişdirilmegi (aklimatizasiýasy) we öri meýdanlaryň tebigy sygyjylygyndan ugur alyp ýol

berilýänden artyk haýwanlaryň aýry-aýry görnüşleriniň sanyny artdyrmak boýunça çäreleri geçirmek;

8) döwlet tebigy goraghanada ylmy barlaglary ýerine ýetirmek üçin gerek bolan materiallardan başga kolleksiyä materiallaryny ýygnamak;

9) ekologiýa ulgamyna, biologik köpdürlülige ýaramaz täsir edýän himiki maddalary we preparatlary ulanmak;

10) öý haýwanlaryny sürmek, mehanizmlaşdirilen ulag serişdeleriniň umumy peýdalanylýan ýollaryň we suw ýollarynyň daşynda ondan-oňa hereketi;

11) bellenilen kadalardan ýokary geçýän emeli gelip çykyşly galmagal we akustik täsirler.

2. Döwlet tebigy gorahnalarynda şulara ýol berilýär:

1) ýaramaz antropogen täsirlerine sezewar edilýän tebigy toplumlaryň we tebigatyň aýry-aýry obýektlerini dikeltmek we üýtgemeleriň önüni almak boýunça çäreleri amala aşyrmak;

2) ýangyna garşy we sanitariýa çärelerini geçirmek;

3) ylmy-barlag we beýleki maksatlaýyn wezipeleri ýerine ýetirmek üçin gerek bolan iş;

4) ekologik monitoringini amala aşyrmak (Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek);

5) ekologiýa aň-bilim işini geçirmek.

3. Fiziki şahslaryň döwlet tebigy goraghanasynyň ýerinde bolmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär.

23-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-barlag işi

1. Döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-barlag işi tebigy toplumlary, tebigatyň aýry-aýry obýektlerini, ekologik ýagdaýa baha bermek we çaklamak, tebigaty goramagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak, biologik köpdürlülige aýap saklamak, ekologik ulgamlary we döwlet goraghana gaznasynyň obýektlerini dikeltmek maksady bilen "Tebigatyň ýylýazgysy" maksatnamasy boýunça tebigy prosesleriň, monitoringiniň ösüşini öwrenmek boýunça stasionar we beýleki syn etmeler, synag işleri arkaly amala aşyrylýar.

2. Döwlet tebigy goraghanalarda ylmy-barlag işlerini geçirmek üçin ylmy işgärleriň degişli wezipesi bilen ylmy düzüm birlikleri döredilýär.

3. Döwlet tebigy goraghanalaryň ylmy düzüm birlikleriniň işiniň esasy ugurlary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

4. Ylmy işgärleriň ylmy barlaglarynyň meýilnamalaryna, hasabatlaryna garamak üçin döwlet tebigy goraghanalarynda ylmy-tehniki geňeşler döredilýär, olaryň düzümine beýleki ylmy edaralaryň ylmy işgärleri we hünärmenleri girip bilerler.

24-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň ekologiýa aň-bilim işi

1. Döwlet tebigy goraghanalaryň ekologiýa aň-bilim işi ekologiýa bilimini döretmek we ösdürmek, tebigy gurşawy, biologik köpdürlüligi aýap saklamak we goraghana işini ösdürmek üçin ilatyň ekologik bilimini, terbiýesini we medeniýetini kemala getirmek we ösdürmek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Ekologiýa aň-bilim çärelerini geçirmek üçin döwlet tebigy goraghanalarynda sapar-merkezleri, muzeýler, ekspozisiýalar, görkezis bölekleri we beýleki obýektler döredilip bilner.

3. Ekologiýa aň-bilim işini amala aşyranlarynda döwlet tebigy goraghanalar beýleki guramalardan we jemgyýetçilik birleşiklerinden hünärmenleri çekip bilerler.

25-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynyň düzgüni

1. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynda şu aşakdakylar gadagandyr:

1) täze ilatly punktlary döretmek we bar bolanlaryny giňeltmek;

2) obýektleri ýerleşdirmek, taslamak, gurmak we ulanmak, döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän täze tehnologiýalary ornaşdyrmak;

3) haýwanat we ösümlük dünýäsi üçin zäherli awuly himikatlary, dökünleri we gerbisidleri ulanmak bilen intensiv görnüşlerde oba we tokaý hojalygyna ornaşdyrmak;

4) galyndylary ýerleşdirmek, atmosfera we suw çeşmelerine hem-de topraga hapalaýjy maddalary we hapa suwlary dökmek;

5) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary çykarmak;

6) höwesjeň, sport we senagat taýdan aw etmek;

7) radioaktiw materiallary we senagat galyndylaryny gömmek;

8) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologiýa ulgamlarynyň gidrologik düzgünini üýtgetmäge ukyply iş (suwlaryň tebigy akymyny bes etmäge ýada azaltmaga getirýän bentleriň, gaçylaryň, gidrotehniki desgalaryň we beýleki obýektleriň gurluşygy);

9) ýabany haýwanlaryň we ýabany ösýän ösümlikleriň keseki görnüşleriniň introduksiýasy;

10) döwlet tebigy goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna zyýanly täsir edýän başga iş.

2. Döwlet tebigy goraghanalaryň gorag zolaklarynyň ýerlerinde goraghananyň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna ýaramaz täsir etmeýän hojalyk işiniň dürli görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) tokaý-hojalyk işi;

2) mallaryň bakylmagyny we ot orulmagyny goşup, döp bolan ýerden peýdalanmak, şeýle hem biologik köpdürlüligiň uzak wagtlap abat saklanylmagyny we şeksizligini üpjün etmegiň ýerlerinde başga iş.

3) syýahatçylyk we dync alyş-sagaldyş işi;

4) mineral suwlary, balneologik we klimat serişdelerini peýdalanmak;

5) senagat taýdan balyk tutmak, höwesjeň we sport balykçylygy;

6) ýangynlary söndürmek boýunça ýerüsti we awiasiyá işlerini geçirmek;

7) bozulan ýerleriň rekultiwasiýasy;

8) tokaý we beýleki ösümlük bileleşiklerini dikeltmek;

9) ýabany haýwanlaryň ýaşayan gurşawyny we sanyny dikeltmek;

10) Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik işiň beýleki görnüşleri.

IV bap. Döwlet biosfera goraghanalary

26-njy madda. Döwlet biosfera goraghanalary hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet biosfera goraghanasy – ýerüsti we suw (deňiz) ekologik ulgamlaryny öz içine alýan aýratyn goralýan tebigy ýer ýa-da tebigy toplumlaryň we olar bilen baglanyşykly tebigy obýektleriň biologik köpdürlüligini goramak, gorap saklamak, dikeltmek we saklamak üçin niýetlenen şeýle ekologik ulgamlaryň utgaşmagy.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň hukuk statusy global ekologik monitoringini amala aşyryýan we ÝUNESKO-nyň güwänamasyny alan aýratyn goralýan tebigy ýere berilýär.

3. Döwlet biosfera goraghanasy ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen tebigaty goraýyş döwlet edarasy görnüşinde döredilýär.

4. Değişli ýeri döwlet biosfera goraghanasy diýip yglan etmek hakyndaky karar goraghana düzgüniniň zolagyndan (ýadrosyndan) başga değişli ýer böleklerini (suw obýektlerini) olaryň eýelerinden we peýdalanyjylaryndan almaklyga eltmeýär.

5. Döwlet biosfera goraghanalary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda ygtyýarly döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan olar hakyndaky düzgünnamasynyň esasynda hereket edýärler.

27-nji madda. Döwlet biosfera goraghanalarynyň işiniň esasy ugurlary we zolaklara bölünişi

1. Şu aşakdakylar döwlet biosfera goraghanalarynyň işiniň esasy ugurlaryna değişlidir:

- 1) genetik serişdeleri, biologik görnüşleri, ekologik ulgamlary we landşaftlary aýap saklamak;
- 2) ýeriň durnukly sosial-ykdysady ösüşine ýardam etmek;
- 3) ylmy barlaglary, ekologik emele gelmeleri geçirmek we işgärleri taýýarlamak, şeýle hem daşky gurşawy goramak we durnukly ösdürmek maksady bilen amala aşyrylýan döwlet we ýerli derejedäki çäreler bilen baglanyşykly monitoring;
- 4) döwlet biosfera goraghanasynyň ýerini dynç alyş-sagaldyş, syýahatçylyk we çäklendirilen hojalyk maksatlarynda peýdalanmak.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň ýeri goragyň we peýdalanmagyň düzgüniniň dürli görnüşleri bilen zolaklara bölünýär:

1) goraghana düzgüniniň zolagy (ýadro) – genetik serişdeleri, biologik köpdürlüligi, ekologik ulgamlary we landşaftlary, uzak möhletleýin aýap saklamak üçin niýetlenen we bu maksatlara ýetmek üçin ýeterlik möçberleri bolan zolak;

2) bufer zolagy – ýeriň bölegi bolup, ol esasy zolagyň – goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagynyň töwreginde ýerleşendir we ekologik taýdan gözükdirilen hojalyk işini alyp barmak we biologik serişdeleri durnukly gaýtadan döretmek üçin peýdalanylýar;

3) Daşarky geçiş zolagy – aýratyn ýer bolup, onda tebigy serişdeleriň rejeli peýdalanylmagyny üpjün edýän däbe öwrülen hojalyk işine rugsat berilýär.

28-nji madda. Döwlet biosfera goraghanalarynyň goraghana düzgüni

1. Döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadronyň) zolagynda ylmy barlaglar we tebigy gurşawyň ýagdaýynyň monitoringi geçirilýär, şol sanda Tebigatyň ýylýazgysyny ýöretmek geçirilýär, şeýle hem ekologiya aň-bilim maksatlarynda çäreler amala aşyrylýar.

2. Döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadro) zolagynda islendik hojalyk işi we ýeri dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak gadagandyr, şu Kanunyň 22-nji maddasynyň birinji bendinde bellenen döwlet tebigy goraghanasynyň düzgüniniň görnüşine laýyk gelýän goragyň goraghana düzgüni bellenilýär.

Fiziki şahslaryň döwlet biosfera goraghanasynyň goraghana düzgüniniň (ýadro) zolagynyň ýerleşýän ýerine barylmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär.

3. Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda çäklendirilen we düzgünleşdirilýän işiň dürli görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

1) ylmy barlaglar we hünärmenleri okatmak hem-de taýýarlamak merkezlerini guramak;

2) daşky gurşawyň monitoringi we ekologiya ulgamlarynyň üýtgemelerine gözegçilik;

3) tokaý hojalyk işi, ýangyna garşy çäreler we tokaý massiwlerini goramak;

4) goraghana zolagynyň (ýadronyň) biologik köpdürlüliginiň uzak wagtlap abat saklanylmagyny we şeksizligini hem-de tutuş döwlet biosfera goraghanasynyň ekologik ulgamlarynyň durnuklylygyny üpjün etmegiň ýerlerinde däbe öwürülen ýerden peýdalanmak;

5) biologik we landşaft köpdürlüligi, tebigy ekologik ulgamlary dikeltmek boýunça çäreleriň giňeldilip geçirilmegi;

6) fiziki şahslar tarapyndan aýratyn goralýan tebigy ýerlere barmagyň kadalaryna laýyklykda syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak;

7) ekologik bilim, öwredijilik maksatnamalary geçirmek we tebigatdan durnukly peýdalanmagyň görkezilýän böleklerini guramak.

4. Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda goraghana zolagynyň (ýadrosynyň) ekologiýa ulgamynyň ýagdaýyna ýaramaz täsir edip biljek iş gadagandyr.

Döwlet biosfera goraghanasynyň bufer zolagynda işiň şu aşakdaky görnüşleri gadagandyr:

1) täze ilatly ýerleri döretmek;

2) senagat obýektlerini gurmak we ýerleşdirmek;

3) geologiýa gözleg işlerini geçirmek we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary işläp taýýarlamak;

4) esasy peýdalanylýany çapmak;

5) ösümlikleriň we haýwanlaryň täze görnüşleriniň introduksiýasy;

6) gorag zolagynyň (ýadronyň) we bufer zolagynyň ýerleriniň gidrologik düzgünini üýtgedýän hereketler;

7) goraghana zolagynyň (ýadronyň) ekologik ulgamyna ýaramaz täsir etmäge ukyply beýleki iş.

5. Döwlet biosfera goraghanalarynda ylmy, ekologiýa-aň bilim, syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işi şu Kanunyň 23-nji, 24-nji we 32-nji maddalarynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

6. Daşky geçiş zolagy şu Kanunyň 8-nji maddasyna laýyklykda döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolagynyň düzgünine laýyk gelýän zolak hökmünde döredilýär.

7. Döwlet biosfera goraghanasynyň gorag zolagynda:

1) tebigy serişdeleriň durnukly peýdalanylmagyny üpjün edýän ýerden peýdalanyjylaryň däbe öwürülen hojalyk işiniň esasy görnüşlerine rugsat berilýär;

2) döwlet biosfera goraghanasynyň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän tebigatdan peýdalanmagyň we hojalyk işiniň görnüşleri gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär.

Döwlet biosfera goraghanasynyň gorag zolagynda ýerden peýdalanyjylaryň hojalyk işiniň çäklendirilmegi şu Kanuna laýyklykda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň kararlary bilen belleniýär.

V bap. Milli tebigy seýilgähler

29-njy madda. Milli tebigy seýilgähler hakynda umumy düzgünler

1. Milli tebigy seýilgähler aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr), olar tebigy toplumlary we tebigaty gorayýş, ekologiýa aň-bilim, ylmy, syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş maksatlary üçin niýetlenen aýratyn ekologik, taryhy we estetiki gymmaty bolan tebigy toplumlary we obýektleri öz içine alýar.

2. Milli tebigy seýilgäh ýuridik şahsdyr we aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary boýunça döwlet tebigaty gorayýş edarasy görnüşinde döredilýär.

3. Degişli ýeri milli tebigy seýilgäh diýip yglan etmek hakynda karar şu Kanunyň 31-nji maddasynyň birinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentlerinde göz önünde tutulan funksional zolaklaryň ýerlerinden başga olaryň eýelerinden we peýdalanyjylaryndan degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltmeýär.

4. Milli tebigy seýilgähler aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan olar hakdaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

30-njy madda. Milli tebigy seýilgähleriň işiniň esasy ugurlary

Milli tebigy seýilgähleriň işiniň esasy ugurlaryna şular degişlidir:

1) tebigy toplumlary we täsin tebigy obýektleri, tebigy we taryhy-medeni mirasyň obýektlerini tebigy ýagdaýda aýap saklamak;

2) bozulan tebigy toplumlary dikeltmek;

3) floranyň we faunanyň aýratyn düzüm birliklerini goramak we gaýtadan döretmek;

4) milli tebigy seýilgähi goramak düzgünini üpjün etmek;

5) milli tebigy seýilgähiň ýerinde ekologik monitoringini ýöretmek;

6) tebigy obýektleri we toplumlary aýap saklamagyň ylmy usullaryny işläp taýýarlamak we ulanmak;

7) ylmy barlaglary geçirmek, tebigaty goramak we tebigatdan rejeli peýdalanmak babatda ylmy işgärleriň we hünärmenleriň taýýarlanylmagyna ýardam etmek;

8) ekologiýa aň-bilim işini geçirmek;

9) milli tebigy seýilgähi ekologiýa aň-bilim, ylmy, syýahatçylyk, dynç alyş-sagaldyş we çäklendirilen hojalyk maksatlarynda peýdalanmak üçin şertleri döretmek.

31-nji madda. Milli tebigy seýilgähleriň ýerini zolaklara bölmek we olardan peýdalanmak düzgüni

1. Milli tebigy seýilgähleriň ýeri şu aşakdaky funksional zolaklara bölünip bilner, bu ýerde olaryň tebigy, taryhy-medeni we beýleki aýratynlyklaryny hasaba almak bilen aýratyn goragyň differensirlenen düzgüni bellenilýär:

1) berk gorag zolagy (goraghana zolagy), onuň ýerinde islendik hojalyk işi we ýeri dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak gadagandyr we döwlet tebigy goraghanasyny goramagyň düzgünine laýyk gelyän goraghana gorag düzgüni bellenilýär.

Milli tebigy seýilgähleriň berk gorag zolagynyň (goraghana zolagy) ýerleşýän ýerine barylmagyna diňe rugsat beriji resminamalar bolan mahalynda ýol berilýär;

2) aýratyn duýgur zolak, onuň ýerlerinde tebigy toplumlary we obýektleri aýap saklamak üçin şertler üpjün edilýär, hojalyk we dynç alyş-sagaldyş işi gadagandyr, çäklendirilen we pugta düzgünleşdirilýän syýahatçylyk we dynç alyş, ýerli ilat bilen tebigy serişdeleri rejeli ýygnamak muňa girmeyär;

3) ekologik syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş taýdan peýdalanmak, şol sanda syýahatçylyk ugurlaryny, ýodalaryny we synlaýyş meýdançalaryny, dynç alyş, bedenterbiýe-sagaldyş we sport işini guramak üçin, şeýle hem ýerli ilat bilen tebigy serişdeleri rejeli peýdalanmak üçin niýetlenen rejeli peýdalanylş zolagy;

4) gelyänlere hyzmat etmek, gije ýatylyan ýerleri, palatkaly lagerleri we syýahatçylyk serwisiniň beýleki obýektlerini, gelyänlere medeni, durmuş we maglumat hyzmaty, höwesjeňlik, sport awuny we balyk tutmagy guramagy, şeýle hem milli tebigy seýilgähiniň goragyny we işlemegini üpjün etmek hojalyk işini alyp barmak üçin niýetlenen intensiw peýdalanylş zolagy.

Intensiw peýdalanylş zolagynda ilatly nokatlar ýerleşdirilýär, ol ýerde döp bolan hojalyk işi, senetçilik we halk senetleri, şeýle hem olar bilen baglanyşykly onuň administrasiýasy bilen ylalaşyp, milli tebigy seýilgähe zyýan getirmeyän ýerlerde tebigy serişdelerden peýdalanmaga ýol berilýän ilatly nokatlar ýerleşdirilýär.

2. Milli tebigy seýilgähiň ýerini zolaklara bölmek we onuň ölçeglerini we serhetlerini üýtgetmek aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan geçirilýär.

3. Milli tebigy seýilgähleriň ýerinde tebigy toplumlara we ösümlük hem-de haýwanat dünýäsiniň obýektlerine, medeni-taryhy obýektlere zyýan ýetirip biljek, milli tebigy seýilgähiň maksatlaryna we wezipelerine ters gelyän islendik iş, şol sanda aşakdakylar gadagandyr:

1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary agtarmak we işläp bejermek;

2) toprak örtügininiň bozulmagyna we geologik ýalaňaçlanma eltýän iş;

3) gidrologik düzgüniň üýtgemegine eltýän iş;

4) magistral ýollary, turba geçirijileri, elektrik geçiriji liniýalary we beýleki kommunikasiýalary gurmak, şeýle hem milli tebigy seýilgähleriň işlemegi bilen baglanyşykly bolmadyk hojalyk we ýaşayyş jaý obýektlerini gurmak we ulanmak;

5) sport-köpçülik we tomaşa çärelerini geçirmek;

6) ösümlikleriň we haýwanlaryň, keseki ýerli floranyň we faunanyň introduksiýasy;

7) tokaýlary çapmak (tokaýlary çapmak, gözegçilik etmek we sanitariýa taýdan çapmak, şeýle hem raýatlar tarapyndan agajy taýýarlamak; öz hajatlary üçin dermanlyk ösümlüklerini we tehniki çig mal, ýabany ösýän miweli ekinleri, hozlary, kömelekleri, ir-ýmişleri we beýleki agaç däl tokaý serişdelerini düzgünleşdirip ýygnamak muňa degişli däldir); senagat taýdan aw awlamak we kenarýaka balyk tutmak; ösümlük we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň gurşawyny we ýaşayan şertlerini bozmaga eltýän iş.

4. Milli tebigy seýilgählerde ýerleriň ekologik, ylmy, estetiki, medeni we dynç alyş-sagaldyş gymmatlygyny peseltmäge eltýän işiň beýleki görnüşleri gadagan edilip ýa-da çäklendirilip bilner.

32-nji madda. Milli tebigy seýilgählerde syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işiniň aýratynlyklary

1. Milli tebigy seýilgähleriň çäginde syýahatçylyk we dynç alyş-sagaldyş işi aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy, saglygy gorayyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy, syýahatçylyk babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we kärdeşler arkalaşygy edarasy bilen bilelikde tassyklanylýan kadalara laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Tebigy şertlerde ekologik syýahatçylygy we dynç alşy geçirmek aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň edarasynyň karary boýunça degişli jaýlary we desgalary, şeýle hem ýer böleklerini kärendesine bermek arkaly milli tebigy seýilgähler tarapyndan amala aşyrylýar (berk goralýan zolakdan we aýratyn duýgur zolakdan başga).

33-nji madda. Milli tebigy seýilgähleriň gorag zolaklarynyň düzgüni

1. Milli tebigy seýilgähiň gorag zolagynda:

1) tebigy serişdeleriň durnukly peýdalanylmagyny üpjün edýän ýerden peýdalanyjylaryň döp bolan hojalyk işiniň esasy görnüşlerine rugsat berilýär;

2) şu Kanunyň 25-nji maddasynyň birinji böleginiň 1-nji we 2-nji bentleri bilen bellenen, milli tebigy seýilgähiň ekologik ulgamlaryna ýaramaz täsir edýän tebigatdan peýdalanmagyň we hojalyk işiniň görnüşleri gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär.

2. Milli tebigy seýilgähiň gorag zolagynda ýerden peýdalanyjylaryň hojalyk işiniň çäklendirmeleri şu Kanuna laýyklykda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň kararlary bilen bellenilýär.

VI bap. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar

34-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar tebigy çäkli goraghananyň öňünde goýlan tebigaty goraýyş wezipelerini ýerine ýetirmek üçin gerek bolan döwürde tebigy toplumlary ýa-da olaryň düzüm böleklerini aýap saklamak, gaýtadan döretmek, dikeltmek we ekologik balansy saklamak maksady bilen döredilýän aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr).

2. Aşakdaky ýaly döwlet tebigy çäkli goraghanalar döredilýär:

1) döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň tekliptomasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli - aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň kararlary bilen.

3. Ýeri (akwatoriýany) döwlet tebigy goraghana diýip ygylan etmäge degişli ýer bölegini (suw obýektini) olaryň eýesinden ýa-da peýdalanyjydan almak bilen ýa-da alman ýol berilýär.

4. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar ýuridik şahsy döretmek bilen ýa-da ony döretmezden döredilip bilner.

5. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar olaryň işlemek möhletlerini görkezmezden (möhletsiz) ýa-da azyndan on ýyl möhlet üçin döredilýär.

6. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan olar hakyndaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

35-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň görnüşleri

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalar şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

1) ösümlikleriň we haýwanlaryň gymmatly, seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini aýap saklamak, gaýtadan döretmek we dikeltmek üçin we olaryň migrasiýasynyň ýollaryna niýetlenen biologik;

2) aýry-aýry gazylyp alynýan obýektleri we olaryň toplumlaryny aýap saklamak üçin niýetlenen paleontologik;

3) gymmatly suw obýektlerini aýap saklamak üçin niýetlenen gidrologik;

4) seýrek biologik we minerologik emele gelmeleri aýap saklamak üçin niýetlenen geologik we mineralogik.

2. Döwlet tebigy çäkli goraghanalara goralýan tebigy ýerleriň beýleki görnüşleriniň arasynda möhüm ekologik ulgamlaryň we ekologik geçelgeleriň goralýan tebigy ýerleri degişli edilip bilner.

36-njy madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň goragynyň düzgüni

1. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň ýerinde döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň maksatlaryna we wezipelerine ters gelyän ýa-da tebigy toplumlara we olaryň düzüm birliklerine zyýan ýetirýän işiň görnüşleri çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner.

2. Her bir döwlet tebigy çäkli goraghanasynyň düzgüniniň aýratynlyklary aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

3. Döwlet tebigy çäkli goraghanalaryň serhetlerinde ýerleşen ýer bölekleriniň eýeleri we peýdalanyjylary bolan ýuridik we fiziki şahslar döwlet tebigy çäkli goraghanalarynda bellenen gorag düzgünini berjaý etmäge borçludylar.

VII bap. Döwlet tebigy ýadygärlikleri

37-nji madda. Döwlet tebigy ýadygärlikler hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet tebigy ýadygärlikleri ekologik, ylmy, geologik, taryhy-medeni we ekologik gatnaşyklarda seýrek duş gelyän gymmatly tebigy toplumlary we obýektleri öz içine alýan aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir.

2. Aşakdaky tebigy toplumlar we obýektler döwlet tebigy ýadygärlikler diýlip yglan edilýär:

1) döwlet ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň hödürnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli – aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylyp, ýerine ýetiriji ýerli häkimet edaralarynyň kararlary bilen.

3. Tebigy obýektleri we toplumlary döwlet tebigy ýadygärlikler diýip yglan etmek degişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) olaryň eýelik edijilerinden we peýdalanyjylaryndan alynmagyna eltmeýär.

4. Döwlet tebigy ýadygärlikler aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanýan olar hakdaky düzgünnamalaryň esasynda hereket edýärler.

38-nji madda. Döwlet tebigy ýadygärlikleriň görnüşleri

Döwlet tebigy ýadygärlikler şu aşakdaky görnüşlere bölünýär:

1) tebigy suw obýektlerini aýap saklamak üçin niýetlenen gidrologik (köl, derýa we başgalar);

2) ösümlükleriň, haýwanlaryň aýry-áýry görnüşlerini we olaryň seýrek populýasiýalarynyň aýap saklanylmagy üçin niýetlenen botaniki hem-de zoologik;

3) tebigat tarapyndan döredilen relýef görnüşlerini aýap saklamak üçin niýetlenen geomorfologik;

4) gazylyp alynýan obýektleri aýap saklamak üçin niýetlenen paleontologik;

5) geologik we minerologik emele gelmeleri aýap saklamak üçin niýetlenen geologik we minerologik;

6) üýtgeşik we aýratyn gymmatly tebigy landşaftlaryň aýap saklanylmagy üçin niýetlenen landşaft;

7) aýratyn gymmatly tebigy-antropogen landşaftlaryň ýa-da olaryň bölekleriniň utgaşmalarynyň aýalyp saklanylmagy üçin niýetlenen tebigy toplular.

Türkmenistanyň çäginde tapylan meteoritler hem goralmaga degişlidir.

39-njy madda. Döwlet tebigy ýadygärlikleriniň gorag düzgüni

1. Döwlet tebigy ýadygärlikleriniň gorag düzgüni gorag şahadatnamasyny, pasportyny resmileşdirmek we tebigy ýadygärligiň goragynyň üpjün edilmegine jogapkär guramany kesgitlemek bilen aýratyn goralýan ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenilýär.

2. Çäginde (akwatoriýasynda) döwlet tebigy ýadygärlikleri bolan ýa-da işi bu ýadygärlikleriň ýagdaýyna ýaramaz täsir edip biljek ýuridik we fiziki şahslar olary goramagyň bellenen düzgünini berjaý etmäge borçludýrlar.

3. Döwlet tebigy ýadygärlikleriň ýerinde tebigy ýadygärlikleriň aýalyp saklanylmagyna howp salýan iş çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner.

VIII bab. Sagaldyş maksatly tebigy ýerler

40-njy madda. Sagaldyş maksatly tebigy ýerler hakynda umumy düzgünler

1. Sagaldyş maksatly tebigy ýerlere tebigy faktorlar (mineral, termal, bejeriş suwlary we palçyklar, landşaft, klimat we beýleki tebigy serişdeler we tebigy gurşawyň häsiýetleri) bilen ilatyň kesellerini bejermegi we önüni almagy guramak üçin amatlylyklara, şeýle hem syňahatçylygy we ilatyň köpçülikleýin dync alşyny guramak üçin tebigy-klimat şertlerine eýe bolan aýratyn goralýan tebigy ýerler (akwatoriýalar) degişlidir.

2. Sagaldyş maksatly tebigy ýerlere şypahana, tebigy ýerler we dync alyş-sagaldyş zolaklary degişlidir.

41-nji madda. Şypahana tebigy ýerler

1. Şypahana tebigy ýerler bejeriş we sagaldyş häsiýetlerine, mineral we termal çeşmelerine, bejeriş palçyklarynyň ýataklaryna, landşaft, klimat we beýleki tebigy serişdelere hem-de tebigy gurşawyň häsiýetlerine, şeýle

hem amatly klimat we beýleki şertlere eýelik edýän aýratyn goralýan tebigy ýerler (akwatoriýalar) bolup durýar.

2. Aşakdaky şypahana tebigy ýerler döredilýär:

1) döwlet ähmiýetli – saglygy goraýyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň we kärdeşler arkalaşygy edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen;

2) ýerli ähmiýetli – saglygy goraýyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we kärdeşler arkalaşygy edarasy bilen ylalaşyp, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň kararlary bilen.

3. Şypahana tebigy ýerleri goramagyň wezipeleri, hukuk statusy, guramaçylyk gurluşynyň, düzgüniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakdaky düzgünnama bilen kesgitlenýär.

42-nji madda. Şypahana tebigy ýerleriň düzgüni

1. Şypahana tebigy ýerlerinde tebigy serişdeleriň we bejeriş häsiýetlerine eýelik edýän obýektleriň hiliniň ýaramazlaşmagyna we könelmegine getirip biljek iş gadagan edilýär ýa-da çäklendirilýär, şu aşakdakylary goşup:

1) mineral suwlardan we bejeriş palçyklaryndan başga gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň çykarylmagyny;

2) himiýa, sellýuloza-kagyz we metallurgiýa senagatynyň kärhanalarynyň işi;

3) açağ we gyrymsy açağ nahallaryny kesmek (tokaýlara gözegçilik çapylmalaryndan we sanitariýa çapylmalaryndan başga);

4) awuly himikatlary ulanmak;

5) awuly himikatlaryň we mineral dökünleriň ammarlaryny gurmak;

6) maslyk gömülýän ýerleri döretmek;

7) galyndylary saklamak we gömmek;

8) ýeriň gidrogeologiýa düzgünini üýtgetmek.

2. Ilatyň keselleriniň bejerilmegini we önüniň alynmagyny guramak üçin amatly bolan tebigy faktorlary aýap saklamak maksady bilen şypahana tebigy ýerlerde sanitariýa goragynyň okruglary (zolaklary) belleniýär. Sanitariýa goragynyň okruglarynda (zolaklarynda) topragyň, suw çeşmeleriniň, atmosfera howasynyň hapalanmagyna eltýän, ösümlük dünýäsine zyýan ýetirýän we şypahana tebigy ýerleriň bejeriş-sagaldyş häsiýetlerine ýaramaz täsir edýän topragyň, suw çeşmeleriniň, atmosfera howasynyň hapalanmagyna eltýän işleri geçirmek gadagandyr.

3. Döwlet ähmiýetli şypahana tebigy ýerlerde sanitariýa goragynyň okrugyny (zolagyny) döretmek, ölçegleri, serhetleri we düzgüni haknda karar saglygy goraýyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň we kärdeşler arkalaşygy guramalarynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kabul edilýär.

43-nji madda. Dynç alyş-sagaldyş zolaklary

1. Dynç alyş-sagaldyş zolaklary syýahatçylygy we ilatyň köpçülikleýin dynç alşyny guramak üçin ýaramly tebigy-klimat şertleri bolan aýratyn goralýan tebigy ýerlerdir (akwatoriýalardyr).

2. Dynç alyş-sagaldyş zolaklary saglygy goraýyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň, syýahatçylyk babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň we kârdeşler arkalaşygynyň edarasynyň tekliplnamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

3. Dynç alyş-sagaldyş zolaklarynyň wezipeleri, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakdaky düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

44-nji madda. Dynç alyş-sagaldyş zolaklarynyň düzgüni

1. Dynç alyş-sagaldyş zolaklary tebigy obýektleriň we toplumlaryň ýagdaýyna baglylykda dürli düzgünli uçastoklara bölünip bilner.

2. Sagaldyş-dynç alyş zolaklarynda şular gadagandyr:

1) dynç alyş-sagaldyş zolaklaryna ýaramaz täsir edýän himiýa, sellýuloza-kagyz, metallurgiýa we senagatyň beýleki pudaklarynyň kärhanalarynyň işi;

2) agaç we gyrymsy agaç nahallaryny çapmak (tokaýa gözegçilik çapmalaryndan we sanitariýa çapmalardan başga);

3) awuly himikatlary ulanmak;

4) maslyk gömülýän ýerleri döretmek;

5) galyndylary saklamak we gömmek;

6) ýeriň gidrologik düzgünini üýtgetmek.

3. Ilatyň syýahatçylygyny we dynç alşyny guramak üçin amatly tebigy faktorlary aýap saklamak maksady bilen dynç alyş-sagaldyş zolagynda sanitariýa goragynyň zolaklary bellenilýär.

IX bab. Döwlet botanika baglary

45-nji madda. Döwlet botanika baglary hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet botanika bagy - ösümlük dünýäsini, şol sanda seýrek we ösümlükleriň ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini goramak, köpeltmek we peýdalanmak boýunça ylmy barlaglary geçirmek üçin niýetlenen, tebigaty goraýyş döwlet edarasynyň statusy bolan aýratyn goralýan tebigy ýer.

2. Döwlet botanika baglarynyň esasy işine ösümlük dünýäsini aýap saklamagyň, köpeltmegiň we peýdalanmagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak degişlidir.

3. Döwlet botanika baglary tebigy, medeni, ýurduň we dünýä florasynyň ösümlikleriniň kolleksiyalaryny döredýärler we aýap saklanylmagyny üpjün edýärler.

4. Döwlet botanika baglarynda kolleksiya we synag uçastoklary, gerbariler, nahalhanalar we tohumçylyk gollary döredilýär.

5. Döwlet botanika baglary ýerleşen ýer bölekleri olaryň goragyny we peýdalanylmagyny, möhletsiz peýdalanylmagyny üpjün edýän guramalara berilýär.

6. Döwlet botanika baglary Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň tekliplanamasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

7. Değişli ýerde döwlet botanika bagyny döretmek hakynda karar olary eýelerinden we peýdalanyjylardan değişli ýer bölekleriniň (suw obýektleriniň) alynmagyna eltýär.

8. Döwlet botanika bagynyň wezipeleri, ylmy ugry, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary ygtyýarynda onuň durýan edarasý tarapyndan tassyklanýan ol hakydaky düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

46-njy madda. Döwlet botanika baglarynyň zolaklara bölünmegi

Döwlet botanika baglary şu aşkdaky zolaklara bölünýär:

1) ekspozisiýa – ösümlikleri ösdürüp ýetşdirmek we değişli ugurdaky hünärmenleriň barmagy üçin;

2) ylmy barlaglary geçirmek we ösümlikleriň genetiki fond kolleksiyalaryny aýap saklamak üçin;

3) jemgyýetçilik – gelyänleriň barmagy üçin;

4) administratiw we önümçilik-hojalyk.

47-nji madda. Döwlet botanika baglaryny peýdalanmak

1. Döwlet botanika baglary bellenen tertipde ylmy, medeni aň-bilim we okuw maksatlarynda peýdalanylýar.

2. Döwlet botanika baglarynda tebigy, medeni, ýurduň we dünýä florasynyň introduksiýasy we seleksiýasy boýunça, şeýle hem ösümlük dünýäsini öwrenmek, aýap saklamak we netijeli peýdalanmak boýunça ylmy barlaglar geçirilýär.

3. Döwlet botanika baglary ylmy maglumatlaryň banklaryny, gaznalary, muzeýleri, lektorileri, kitaphanalary we arhiwleri döretmäge, bu guramalaryň işiniň meseleleri boýunça ylmy, ylmy-populýar edebiýaty döretmäge haklydyrlar.

4. Döwlet botanika baglary önümçilik synaglary üçin hojalyk synag bazalaryny döretmäge haklydyrlar.

5. Döwlet botanika baglary bu guramalaryň ugruna laýyk gelyän, ýöne olaryň esasy işine değişli bolmadyk hojalyk işi üçin gerek bolan kömekçi hojalyklaryny, ussahanalary, ösümlikleri satmak üçin ýöriteleşdirilen dükanlary we beýleki obýektleri edinmäge haklydyrlar.

X bap. Döwlet zoologiýa seýilgähleri

48-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgähleri hakynda umumy düzgünler

1. Döwlet zoologiýa seýilgähi – medeni aň-bilim, ylmy, okuw işi, genetiki fondy aýap saklamak, haýwanlaryň adaty, seýrek we ýok bolup gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini emeli gurşawyň şertlerinde köpeltmek üçin niýetlenen tebigaty gorayyş döwlet edarasynyň statusy bolan aýratyn goralýan tebigy ýer.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleriniň esasy işine haýwanat dünýäsini aýap saklamagyň, köpeltmegiň we peýdalanmagyň ylmy esaslaryny işläp taýýarlamak degişlidir.

3. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýerleşen ýer bölekleri olaryň goragyny we peýdalanylmagyny, möhletsiz peýdalanylmagyny üpjün edýän guramalara berilýär.

4. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň tekliptomasy boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen döredilýär.

5. Degişli ýerde döwlet zoologiýa seýilgähini döretmek hakyndaky karar degişli ýer böleklerini (suw obýektlerini) eýelerinden we peýdalanjylardan onuň alynmagyna eltmeýär.

6. Döwlet zoologiýa seýilgähiniň wezipeleri, ylmy ugry, hukuk statusynyň aýratynlyklary, guramaçylyk gurluşy, gorag düzgüniniň aýratynlyklary onuň ygtyýarynda bolan döwlet edarasy tarapyndan tassyklanýan ol hakyndaky düzgünnama bilen kesgitlenilýär.

49-njy madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerini zolaklara bölmek we olary goramagyň aýratynlyklary

1. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde şu aşakdaky zolaklar bölünýär:

1) ekspozisiýa –haýwanlary saklamak we köpeltmek, şeýle hem degişli ugurdaky hünärmenleriň barmagy üçin;

2) ylmy – ylmy barlaglary geçirmek üçin;

3) jemgyýetçilik – gelyänleriň barmagy üçin;

4) administratiw – önümçilik-hojalyk.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleriniň ýerinde olaryň wezipelerini ýerine ýetirmek bilen baglanyşykly bolmadyk we haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň aýalyp saklanmagynyň bozulmagyna eltýän islendik iş gadagandyr.

50-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde haýwanlary köpeltmek

1. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ýurduň we dünýä faunasynyň haýwanlarynyň kolleksiyalaryny döredýärler we goralyp saklanylmagyny üpjün edýärler.

2. Döwlet zoologiýa seýilgähleri haýwanlar bilen import we eksport amallaryny belenilen tertipde amala aşyryrlar, olary Türkmenistanyň kanunçylygynda belenilen talaplary berjaý etmek bilen zoologiýa ugurlary beýleki guramalar bilen çalyşyrlar.

3. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde seýrek we haýwanlaryň ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini köpeltmek üçin weterinariýa, zootehniki gulluklar we pitomnikler döredilýär.

51-nji madda. Döwlet zoologiýa seýilgählerini peýdalanmak

1. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ylmy, medeni aň-bilim we okuw maksatlarynda peýdalanylýär.

2. Döwlet zoologiýa seýilgählerinde erkin däl we ýarym erkin şertlerinde haýwanlary, şol sanda Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen haýwanlary saklamak we köpeltmek babatda ylmy barlaglar geçirilýär.

3. Döwlet zoologiýa seýilgähleri ylmy maglumatlaryň banklaryny, gaznalary, muzeýleri, lektorileri, kitaphanalary we arhiwleri döretmäge, bu guramalaryň işiniň meseleleri boýunça ylmy, ylmy-populýar we beýleki edebiyaty neşir etmäge haklydyrlar.

4. Döwlet zoologiýa seýilgähleri hojalyk işi üçin zerur bolan we bu guramalaryň ugruna laýyk gelýän, ýöne olaryň esasy işine degişli bolmadyk kömekçi hojalyklary, ussahanalary, zoologiýa dükanlaryny we beýleki obýektleri edinmäge haklydyrlar.

XI bab. Ekologiýa ulgamynyň elementleri

52-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy bilen baglanyşykly ekologiýa ulgamynyň elementleri hakynda umumy düzgünler

1. Ekologiýa ulgamynyň elementleri olaryň ekologik ulgamlarynyň ýagdaýyna görä we öz ýerleşiş boýunça aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ulgamy bilen baglanyşykly özara habar berýän ýer bölekleriniň, suw üstüniň we onuň astyndaky suw giňişliginiň jemi bolan tebigy toplumlardyr we tebigy hem-de medeni landsaftlaryň durnuklylygynyň, biologik köpdürlüligiň aýalyp saklanylmagyny üpjün edýärler.

2. Ekologiýa ulgamynyň elementlerine sagaldyş we dynç alyş-sagaldyş maksatly ýer bölekleri, aýratyn goralýan tebigy ýerleriň gorag zolaklary, ekologik geçelgeler, tokaý gaznasy, aw edilýän meýdanlar degişlidir.

3. Sagaldyş we dynç alyş-sagaldyş maksatly ýer böleklerini tokaý gaznasyny, aw edilýän ýerleri bellemek we peýdalanmak Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

53-nji madda. Ekologik geçelgeler

1. Ekologik geçelgeler biologik köpdürlüligi aýap saklamak, aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýaşayan haýwanlaryň köpelmeği we ösýän ösümlikleriň tebigy ýaýramagynyň ýollary arkaly goramak maksady bilen aýratyn goralýan tebigy ýerler bilen ekologik ulgamyň beýleki elementlerini arasyndaky giňişlik aragatnaşygyny üpjün etmek üçin döredilýär.

2. Ekologik geçelgeleriň ýer böleklerinde ýabany haýwanlaryň wagtlaýyn ýaşayan ýerlerinde olaryň aýalyp saklanlymagyny, köpelyän döwürlerinde uçmagyny, geçmegini, ýabany haýwanlaryň köpelyän ýerlerini aýap saklamagy üpjün edýän, bu ýerleri peýdalanmagy düzgünleşdirýän düzgüni belleniýär.

3. Ekologik geçelgeleriň serhetleri we meýdanlary, olary goramagyň düzgüniniň görnüşleri aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we ýer serişdeleri babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

XII bab. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak

54-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak düşünjesi

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalaryny ýüze çykarmak we önüni almak üçin aýratyn goralýan tebigy ýerde geçirilýän çäreleriň toplumydyr.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramak ýer we suw serişdelerini we biologik köpdürlüligi goramak, ýangynlaryň önüni almak we ýüze çykarmak maksady bilen ýerlerde patrullyk edilmegini öz içine alýar.

3. Ýangynlaryň önüni almak, ýüze çykarmak we ýok etmek ýangyn howpsuzlygy babatda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryna laýyklykda geçirilýär.

55-nji madda. Döwlet tebigy goraghanalaryny, döwlet biosfera goraghanalaryny we milli tebigy seýilgähleri goramak

1. Döwlet tebigy goraghanalaryny, döwlet biosfera goraghanalaryny, milli tebigy seýilgähleri we olaryň gorag zolaklaryny goramak görkezilen aýratyn goralýan tebigy ýerleriň tebigaty gorayyş döwlet edaralarynyň döwlet inspeksiýasynyň gulluklary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Döwlet inspeksiýasynyň gulluklarynyň döwlet gözegçileri öz gulluk borçlaryny ýerine ýetirenlerinde daşky gurşawyň goragyna döwlet gözegçiligini amala aşyran edaralaryň wezipeli adamlarynyň hukuklaryndan peýdalanýarlar.

56-njy madda. Döwlet gözegçileriniň hukuklary

1. Döwlet gözegçileri döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň, milli tebigy seýilgähleriniň we olaryň gorag zolaklarynyň ýerleriniň serhetlerinde şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

1) aýratyn goralýan tebigy ýerlerde bolýan adamlaryň bolmak hukugyna bolan rugsadyny barlamak;

2) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişini barlamak üçin döwlet tebigy goraghanalarynyň, döwlet biosfera goraghanalarynyň, milli tebigy seýilgähleriniň we olaryň gorag zolaklarynyň çäginde bolýan ýuridik we fiziki şahslaryň islendik obýektlerine päsgelçiliksiz barmak;

3) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary ýüze çykarylanda ýuridik we fiziki şahslaryň işini duruzmak;

4) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary netijesinde ýetirilen zyýanyň möçberlerini kesgitlemek we munuň esasynda bu zyýanyň meýletin öwezini dolmak hakynda nägilelikleri günäkär adamlara bildirmek ýa-da olar babatda kazyýete arza bermek;

5) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmalary ýüze çykarylan halatlarda çäreler görmek üçin ykranamalar düzmek we materiallary ygtyýarly edaralara ibermek;

6) aýratyn goralýan tebigy ýerde, onuň gorag zolagynda aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozan şahslary tutup saklamak we olary hukuk gorajyýy edaralara eltmek;

7) aýratyn goralýan tebigy ýerlerde, onuň gorag zolagynda ulag we ýüzüji serişdeleri duruzmak, olary gözden geçirmek;

8) aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozan ýuridik we fiziki şahslardan ok atýan ýaragy, bikanun alan önümini we ony almak guralyny Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde almak;

9) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde gulluk ýaragyny saklamak, götermek we ulanmak;

10) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde bir ülüňli eginbaş geýmek.

2. Döwlet gözegçileri Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň hasabyna bir ülüňli eginbaş -we gulluk ýaragy bilen üpjün edilýärler.

57-nji madda. Döwlet tebigy çäkli goraghanalary we döwlet tebigy ýadygärlikleri goramak

Döwlet tebigy çäkli goraghanalary we döwlet tebigy ýadygärlikleri goramagy olar ygtyýarynda bolan ýuridik şahslar amala aşyrýarlar.

58-nji madda. Sagaldyş maksatly tebigy ýerleri goramak

Sagaldyş maksatly tebigy ýerleri (şypahana tebigy ýerleri we dýnç alyş-sagaldyş zolaklaryny) goramak ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary

we saglygy goraýyş babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň edara tabynlygyndaky gurluşlary, syýahatçylyk babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy we kärdeşler arkalaşygy edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

XIII bab. Jemleýji düzgünler

59-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygy bozan günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen jogapkärçiligi çekýärler.

60-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygyň bozulmagynyň netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Ýuridik we fiziki şahslar aýratyn goralýan tebigy ýerleri goramagyň we peýdalanmagyň bellenen düzgüniniň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunçylygynda belleniýän möçberlerde we tertipde dolmaga borçludylar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleri bellenen gorag düzgünini we peýdalanylmagyny bozmak bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak, düzgün bozujylary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan jogapkärçilikden boşatmaýar.

61-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy

Aýratyn goralýan tebigy ýerler babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

62-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun onuň resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

2. Türkmenistanyň Mejlisi tarapyndan 1992-nji ýylyň 19-njy maýynda kabul edilen "Aýratyn goralýan döwlet tebigy territoriýalary hakynda" Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992 ý., № 5, 41-nji madda) güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli.

Aşgabat şäheri.

2012-nji ýylyň 31-nji marty.

№ 286-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Şypahana işi hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý.,

№ 3-4, 61-nji madda)

(Göçürmeler)

Şu Kanun şypahana işi babatda döwlet syýasatynyň ýörelgelerini kesgitleýär we Türkmenistanda tebigy bejeriş serişdeleriniň we şypahanalaryň öwrenilmegi, peýdalanylmagy, ösdürilmegi we gormalmagy çygryndaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

1-nji BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Esasy düşünjeler

Kanunda şu esasy düşünjeler ulanylýar:

5) **sanitariýa goragynyň okrugy (zology)** – tebigy bejeriş serişdeleriniň we ýanaşyk meýdançalary bilen bilelikde şypahanalaryň hapalanmagyndan we wagtyndan öň ýitip gitmeginden gormalmagyny we goralyp saklanmagyny üpjün edýän, hojalygy ýöretmegiň, ýaşamagyň, tebigatdan peýdalanmagyň Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen düzgüni bolan aýratyn goralýan tebigy ýer;

6) **peýdalanyjylar** – ygtyýarnama esasynda tebigy bejeriş serişdeleriniň işlenip taýýarlanylmagyny we peýdalanylmagyny amala aşyran fiziki we ýuridik şahslar;

8) **Türkmenistanyň şypahana gawnasy** – ähli ýüze çykarylan we hasaba alnan tebigy bejeriş serişdeleriniň, sagaldyş maksatly tebigy çäkleriň, şypahanalaryň we şypahana sebitleriniň jemi.

2-nji BAP. ŞYPAHANA IŞINIŇ DÖWLET TARAPYNDAN DÜZGÜNLEŞDIRILMEGI

8-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti şypahana işi çygrynda:

3) halkara we döwlet ähmiýetli şypahanalaryň sanitariýa gorag okruglarynyň (zolaklarynyň) möçberlerini, çäklerini we düzgünini belleýär;

9-njy madda. Ygtyýar berlen edaranyň ygtyýarlyklary

Ygtyýar berlen edara şypahana işi çygrynda:

3) kärdeşler arkalaşygy edarasy bilen bilelikde:

b) şypahana bejergisini, keselleriň önüni alyş we saglygy dikeldiş çärelerini guramak üçin tebigy bejeriş serişdeleriniň ulanylmagy boýunça ölçegleri belleýär;

ç) şypahanalardan peýdalanmagyň düzgünlerini belleýär;

5) Türkmenistanyň şypahana gaznasyny giňeltmek we onuň peýdalanylyşynyň netijeliligini ýokarlandyrmak maksady bilen ylmy-barlaglary, tebigy bejeriş serişdeleriniň ulanylmagy boýunça ylmy taýdan esaslandyrylan teklipleriň işlenip düzülmegini gurayar;

7) Türkmenistanyň tebigy bejeriş serişdeleriniň, şypahanalarynyň goralmagyna we olaryň rejeli peýdalanylmagyna gözegçiligi amala aşyrýar;

10-njy madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ygtyýarlyklary

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary şypahana işiniň çygrynda:

2) ýerli ähmiýetli şypahanalaryň sanitariýa gorag okruglarynyň (zolaklarynyň) möçberlerini, çäklerini we düzgünini belleýärler;

4) tebigy bejeriş serişdeleriniň, ýerli ähmiýetli şypahanalaryň goralmagyna we olaryň rejeli peýdalanylmagyna gözegçiligi amala aşyrýarlar;

3-nji BAP. TEBIGY BEJERIŞ SERIŞDELERINI PEÝDALANMAGYŇ AÝRATYNLYKLARY

12-nji madda. Tebigy bejeriş serişdelerine eýeçilik hukugy

1. Tebigy bejeriş serişdeleri döwlet eýeçiligi bolup durýar.

2. Tebigy bejeriş serişdelerine eýelik etmegiň, peýdalanmagyň we ygtyýarlyk etmegiň meseleleri Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlylygynda durýar.

13-nji madda. Tebigy bejeriş serişdeleriniň peýdalanmaga berilmegi

1. Tebigy bejeriş serişdeleri peýdalanyjylara şypahana bejergisini, keselleriň önüni alyş we saglygy dikeldiş çärelerini guramak, şeýle hem ilatyň dynç almagynyň maksatlary bilen berilýär. Mineral suwlar senagat taýdan gaplara guýmak üçin hem peýdalanylýp bilner.

2. Türkmenistanyň Ministrler Kabineti aýratyn halatlarda, eger degişli çäkleriň şypahana-rekreasion mümkinçiligine zeper ýetirmeyän bolsa, ekologiýa we sanitariýa-epidemiologiýa taýdan bilermenler seljermesiniň oňyn netijenamasy bolan mahalynda tebigy bejeriş serişdeleriniň bejeriş, önüni alyş we ilatyň dynç alşy bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylmagyna rugsat berýär.

3. Tebigy bejeriş serişdeleri bejerişi we keselleriň önüni almagy guramak üçin, şeýle hem ilatyň dynç almagynyň maksatlary bilen Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan Tertibe laýyklykda ulanylmaga berilýär.

14-nji madda. Mineral suwlaryň we bejergi palçyklarynyň ýataklarynyň işlenip taýýarlanylmagy we beýleki tebigy bejeriş serişdeleriniň peýdalanylmagy

1. Mineral suwlaryň, bejergi palçyklarynyň we beýleki tebigy bejeriş serişdeleriniň ýataklary ygtyýarnama laýyklykda işlenip taýýarlanylýar.

2. Alynýan mineral suwlaryň, bejergi palçyklarynyň, şeýle hem tebigy bejeriş serişdeleriniň toparyna degişli edilen gazylyp alynýan beýleki peýdaly zatlaryň möçberleri olaryň senagat derejeleri boýunça tassyklanan gurlary we ulanylyş möhletleri bilen çäklendirilýär. Görkezilen tebigy bejeriş serişdeleri peýdalanylýan mahalynda ulanylýan tehniki usullar olary işlemegiň tehnologik çyzygylaryna esaslanýar. Tebigy bejeriş serişdeleriniň hili adam üçin peýdaly we zyýanly düzüm bölekleriniň derejesiniň barlygyny kesgitleýän ýörite lukmançylyk netijenamalary bilen düzgünleşdirilýär.

3. Mineral suwlaryň, bejergi palçyklarynyň, şeýle hem tebigy bejeriş serişdeleriniň toparyna degişli edilen gazylyp alynýan beýleki peýdaly zatlaryň gazylyp alnyşynyň, taýýarlanylýşynyň we peýdalanylýşynyň tehnologiýasy ýataklaryň wagtyndan öň ýitip gitmeginden we hapalanmagyndan goralmagyny we gazylyp alynýan peýdaly zatlaryň bejeriş häsiýetleriniň ýitmeginden goralmagyny kepillendirmelidir.

4. Bejergi prosesinde ulanyşda bolan mineral suwlar we bejergi palçyklary, daşky gurşawyň hapalanmagynyň önüni almak maksady bilen, sanitariýanyň kadalaryna laýyklykda ýörite ýerasty boşluklara ýa-da saklawhanalara gömülmäge degişlidir.

15-nji madda. Tebigy bejeriş serişdelerini peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi, togtadylmagy we çäklendirilmegi

1. Tebigy bejeriş serişdelerini peýdalanmagyň bellenilen düzgünleri bozulan halatynda tebigy bejeriş serişdelerinden peýdalanmak hukugy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda bes edilip, togtadylyp ýa-da çäklendirilip bilner.

2. Tebigy bejeriş serişdelerini peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi, togtadylmagy we çäklendirilmegi günäkär şahslary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan jogapkärçiligiň beýleki görnüşlerinden boşatmaýar.

4-nji BAP. TEBIGY BEJERIŞ SERIŞDELERINIŇ WE ŞYPAHANALARYŇ SANITARIÝA TAYDAN GORALMAGY

16-njy madda. Tebigy bejeriş serişdeleriniň we şypahanalaryň sanitariýa taýdan goralmagynyň guralyşy

1. Tebigy bejeriş serişdeleri, şypahanalar we olaryň ýerleri degişlilikde aýratyn goralýan tebigy obýektler we aýratyn goralýan tebigy

ýerler bolup durýarlar. Olaryň goragy sanitariýa gorag okruglarynyň (zolaklarynyň) belleniłmegi arkaly amala aşyrylýar.

Sanitariýa gorag okrugynyň (zolagynyň) daşky sudury şypahananyň, şypahana sebitiniň çägi bolup durýar.

2. Halkara we döwlet ähmiýetli şypahanalaryň gorag okrugynyň (zolagynyň) döredilmeği, möçberleri, çäkleri we sanitariýa düzgüni hakynda karar ygtyýar berlen edaranyň we kärdeşler arkalaşygy edarasynyň teklibi boýunça, Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan, ýerli ähmiýeti bolan şypahanalaryň bolsa – ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan kabul edilýär.

3. Sanitariýa gorag okrugynyň (zolagynyň) düzüminde üçe çenli zolak bölünip aýrylýar.

Birinji okrugyň (zolagyň) çäginde ýaşamak we hojalyk işleriniň ähli görnüşleri gadagan edilýär, tebigy bejeriş serişdeleriniň ekologiýa taýdan arassa we rejeli tehnologiýalar ulanylan şertinde bejeriş we sagaldyş maksatlarynda ylmy taýdan barlanylmagy we peýdalanylmagy bilen baglanyşykly işler muňa degişli däldir.

Ikinji okrugyň (zolagyň) çäginde şypahana bejerişi we dynç alşy çygrynyň döredilmeği we ösdürilmeği bilen gös-göni baglanyşygy bolmadyk obýektleriň we desgalaryň ýerleşdirilmeği, şeýle hem daşky gurşawy, tebigy bejeriş serişdelerini hapalaýan we olaryň gutarmagyna getirýän işleriň geçirilmeği gadagan edilýär.

Üçünji okrugyň (zolagyň) çäginde senagat kärhanalarynyň we oba hojalyk guramalarynyň we desgalarynyň ýerleşdirilmegine, şeýle hem daşky gurşawyň, tebigy bejeriş serişdeleriniň hapalanmagy bilen utgaşdyrylýan we olaryň gutarmagyna getirýän hojalyk işleriniň amala aşyrylmagyna çäklendirmeler girizilýär.

4. Sanitariýa taýdan goragyň belleniilen düzgüniniň üpjün edilmegi: birinji okrugda (zolakda) – peýdalanyjylar tarapyndan, ikinji we üçünji okruglarda (zolaklarda) – peýdalanyjylar, ýerden peýdalanyjylar we şu okruglarda (zolaklarda) ýaşaýan raýatlar tarapyndan amala aşyrylýar.

5. Sanitariýa-sagaldyş çäreleri we sanitariýa gorag okruglarynda (zolaklarynda) hapalaýjy ojaklaryň ýok edilmegi peýdalanyjylaryň, ýerden peýdalanyjylaryň we sanitariýa taýdan goragyň düzgünini bozan raýatlaryň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar.

6. Tebigy bejeriş serişdeleriniň we şypahanalaryň sanitariýa taýdan goragynyň üpjün edilmegine gözegçiligi we gözegçilik barlagyny öz ygtyýarlylygynyň çäginde ygtyýarlyk berlen döwlet häkimiýet we dolandyryş edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary amala aşyryýarlar.

Aşgabat şäheri.

2012-nji ýylyň 4-nji awgusty.

№ 310-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Ösümlük dünýäsi hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2012 ý.,

№ 3-4, 60-njy madda)

Şu Kanun Türkmenistanyň çäginde ösümlük dünýäsiniň goralyp saklanylmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi, onuň ekologik, ykdysady we serişdelik kuwwatynyň artdyrylmagy bilen baglanyşykly hukuk gatnaşyklaryny kesgitleýär.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşünjeler

Şu Kanunyň maksatlary üçin aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

ösümlük dünýäsi – gögerýän, ýabany ösýän ösümlükleriň, olaryň döreden populýasiýalarynyň, ösümlük toparlarynyň we beýleki agaçlyklaryň jemi;

ösümlük dünýäsiniň obýektleri – gögerýän, ýabany ösýän ösümlük, olaryň döreden populýasiýalary, ösümlük toparlary ýa-da beýleki agaçlyklar;

ösümlük dünýäsiniň serişdeleri ýa-da tebigy ösümlük serişdeleri – yuridik ýa-da fiziki şahslar tarapyndan ykdysady we gaýry işler amala aşyrylanda ulanylýan ýa-da ulanylyp bilinjek hem-de sarp ediş gymmatyna eýe bolan ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýa-da olaryň häsiýetleri;

ýabany ösýän we beýleki ösümlükler – tebigy ýa-da medeni düzgünleşdirilýän şertlerde olaryň görnüşlerini gorap saklamak maksady bilen ösýän ösümlükler;

tebigy ösümlük topary ýa-da ösümlük topary – bir ýa-da köp nesillerden bolan, öz düzümi we gurluşy bilen öz içerki gurşawyny emele getiren, tebigy taýdan gaýtadan köpelmäge ukyply bolan ýa-da ösümlükleriň we olaryň ösýän gurşawynyň arasyndaky özara täsirleşme netijesinde başga bir ösümlük topary bilen çalşylyýan ýabany ösýän dürli görnüşli ösümlükleriň deňgizlikde bir jynsly jemi;

ösümlükler – damarly we moh görnüşli ösümlükler, suwotylar, lişaynikler we kömelekler;

ösümlük önümi – çig mal hökmünde ýa-da önümçiligiň we sarp edilişiň başga maksatlary üçin peýdalanylýan, alnan ýabany ösýän ösümlükler, olaryň bölekleri we (ýa-da) olaryň ýaşayşynyň netijesinde emele gelen önümleri;

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ösýän gurşawy – ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň olaryň ýaşayşyny üpjün etmek üçin zerur bolan ösüş şertlerini emele getirýän beýleki tebigy faktorlary bilen umumylykda ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ösýän ýeri;

agaçlyklar–ösümlük toparyny emele getirýän we getirmeyän ýabany ösýän ösümlükleriň belli bir çäkde ýerleşýän jemi;

agaç ekme–arassaçylyk-gigiýena, dynç alyş, inžener-tehniki, medeni, estetiki ýa-da beýleki oba hojalygyna degişli däl wezipeleri ýerine ýetirýän agaçlyklary döretmek, saklamak we dikeltmek boýunça çäreleriň toplumy;

tokaý serişdeleri – tokaý gaznasynda durýan, toplanýan we alynýan agaçlaryň ikinji derejeli agaç serişdeleriniň, ýabany ösýän miweleriň, hozlaryň, kömelekleriň, ir-iýmişleriň, dermanlyk ösümlükleriň, tehniki çig malyň we ösümlük gelip çykyşly beýleki önümleriň gorrlyry;

ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak–ýuridik ýa-da fiziki şahslar ykdysady we başga işi amala aşyranlarynda ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ýa-da häsiýetleriniň olar tarapyndan ulanylmagy;

ýer böleklerini peýdalanyjylar –Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde peýdalanmak we kärende şertlerinde serhetlerinde ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýerleşýän ýer bölekleri hususy eýeçiligine berlen ýuridik we fiziki şahslar;

ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjy –Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy berlen ýuridik ýa-da fiziki şahslar;

botaniki kolleksiya –ylmy, okuw-terbiýeçilik, medeni aň-bilim we estetiki gymmatlyga eýe bolan, resminamalaşdyrylan we goralyp saklanylýan, şol sanda ösdürilip ýetişdirilýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň ulgamaşdyrylan ýygyndysy;

ýabany ösýän ösümlükleriň introduksiýasy–ýabany ösýän ösümlükleri olaryň tebigy ýaýran ýerleriniň serhetlerinden daşarky ýerlere ornaşdyrmaga gönükdirilen iş;

ýabany ösýän we beýleki ösümlükleriň uýgunlaşdyrylmagy – ýabany ösýän we beýleki ösümlükleriň olaryň ösýän täze ýa-da üýtgän gurşawyna uýgunlaşmagyny üpjün etmäge gönükdirilen iş;

ýabany ösýän we beýleki ösümlükleriň gibritleşdirilmegi –belli bir nesil alamatlary bilen tapawutlanýan nesli almak üçin dürli görnüşli ösümlükleri çaknyşdyрма;

aýyрма–ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy bilen bagly bolan we bagly bolmadyk ýygnama, taýýarlama, göçürme, çapma ýa-da ýabany ösýän ösümlükleri olaryň ösýän yerinden we (ýa-da) ýabany ösýän ösümlüklerden bölekleri aýyrmaga gönükdirilen beýleki hereketler;

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy – ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň giňişlik, görnüş we populýasiýa bitewiligini, olaryň sanyny, serişde kuwwatyny we öndürjiligini gorap saklamaga, olara zeper ýetmeginiň, ýok edilmeginiň ýa-da olara başga zyýanly täsiriň önüni almaga gönükdirilen çäreleriň jemi;

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralyp saklanylmagy –ösümlük dünýäsiniň obýektlerini zyýankeşlerden, kesellerden we antropogen hem-de

tebigy häsiýetli ýaramaz faktorlaryň täsirinden gorap saklamak boýunça çäreleriň jemi;

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň üznüksiz köpeldilmegi – ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň täzelenmeginiň, olaryň hil häsiýetleriniň dikeldilmeginiň tebigy (düzgünleşdirilýän we düzgünleşdirilmeyän) ýa-da emeli prosesi ;

görnüş – öz aralarynda meňzeş we biri-biri bilen çaknyşdyrma ukyby bolan organizmleri birleşdirýän esasy taksonomik birlik;

flora – ol ýa-da beýleki belli bir çäkde ösýän ösümlükleriň görnüşleriniň jemi.

2-nji madda. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygy

1. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýän beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Tokaý goruna girýän ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda gatnaşyklary Türkmenistanyň Tokaý kodeksi bilen düzgünleşdirilýär, şu Kanunyň 13-nji, 26-31-nji, 36-njy we 38-nji maddalarynda göz önünde tutulanlar muňa degişli däldir.

3. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda görkezilenlerden başga düzgünler bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň düzgünleri ulanylýar.

3-nji madda. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri

Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygy şu aşakdaky esasy ýörelgelere esaslanýar:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagynyň, rejeli peýdalanylmagynyň we üznüksiz köpeldilmeginiň ileri tutulmagyna;

2) ýabany ösýän ösümlükleriň we olaryň emele getirýän tebigy ösümlük toparlarynyň köpdürlüliginiň tebigy şertlerde goralyp saklanylmagyna;

3) ilatyň saglygyny goramagyň we daşky tebigy gurşawy gowulandyrmagyň bähbitlerine ösümlük dünýäsiniň suwy goraýjylyk, topragy goraýjylyk, gurşawy emele getirijilik, sagaldyş, dynç alyş-sagaldyş we başga peýdaly häsiýetleriniň goralyp saklanylmagyna;

4) ösümlük dünýäsiniň goralmagynyň üpjün edilmegine;

5) ýabany ösýän ösümlükleriň seýrek duş gelýän, ýitip barýan, şeýle hem endemiki, relik hem-de goralmagyna mätäç bolan beýleki görnüşleriniň

populýasiýalarynyň dikeldilmegine we bitewiliginiň goralyp saklanylmagyna;

6) ösümlük dünýäsiniň ylmy taýdan esaslandyrylyp ulanylmagyna we üznüksiz köpeldilmegine;

7) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagynyň, rejeli peýdalanylmagynyň we üznüksiz köpeldilmeginiň ykdysady taýdan höweslendirilmegine;

8) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine ýaramaz täsir edilmegi netijesinde ösümlük dünýäsiniň obýektlerine we olaryň ösýän gurşawyna ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagyna;

9) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň peýdalanylandygy üçin töleg tölenilmegine;

10) ýurduň janly tebigatyna we ykdysadyýetine zyýan ýetirmekden gaça durmak maksady bilen, ösümlükleriň ýabany ösýän görnüşleriniň ýaýraýşynyň we sanynyň düzgünleşdirilmegine;

11) raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň durmuşa geçirilende ösümlük dünýäsiniň ýagdaýyna oňyn täsir edip biljek çözgütleriň taýýarlanylmagyna Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde gatnaşmagyna;

12) Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilige.

4-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleri

Ösümlük dünýäsiniň obýektlerine şular degişlidir:

1) ýabany ösýän ýokary we pes derejeli ösümlükler hem-de görnüşleriniň köpdürlüligi bilenähli kömelekler;

2) ýokarda sanalyp geçilen ýabany ösýän ösümlükleri emele getirýän ähli görnüşleriň tebigy ösümlük toparlary;

3) ýabany ösýän ýokary we pes derejeli ösümlükleriň we kömelekleriň miweleri, tohumlary, bölekleri we başga önümleri;

4) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ösýän ýerleri;

5) botaniki kolleksiyalar.

5-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerine eýeçilik hukugy

1. Türkmenistanyň çäginde ýerleşýän ösümlük dünýäsiniň obýektleri döwletiň eýeçiligi bolup durýar, şu Kanunda bellenen ýagdaýlar muňa degişli däl.

2. Türkmenistanyň raýatlarynyň hususy eýeçiliginde durýan ýer böleklerinde ýerleşýän ösümlük dünýäsiniň obýektleri olaryň eýeçiligi bolup durýar.

3. Eger bu Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda daşky gurşawy, taryhy-medeni gymmatlyklary, raýatlaryň we ýuridik şahslaryň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramak üçin zerur bolsa, Türkmenistanyň raýatlarynyň eýeçiliginde durýan ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň

ulanylmagyna Türkmenistanyň kanunçylygy bilen çäklendirmeler we gadagan etmeler belleniip bilner.

4. Türkmenistan ösümlük dünýäsiniň obýektlerine bolan eýeçilik hukugyny ýörite ygtyýarlydöwlet edaralarynyňüsti bilen amala aşyryar.

6-njy madda. Ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda gatnaşyklaryň subýektleri

Ýuridik we fiziki şahslar, şeýle hem ösümlük dünýäsiniň goralmagyny, rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegini amala aşyran döwlet edaralary ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegi babatda gatnaşyklaryň subýektleri bolup durýalar.

II BAP. ÖSÜMLÜK DÜNYÄSINIŇ GORALMAGY, REJELI PEÝDALANYLMAGY WE ÜZNÜKSIZ KÖPELDILMEGIBABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY

7-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegi babatda ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegi babatda döwlet syýasatyny kesgitleýär we ony durmuşa geçirmek boýunça çäreleri görýär;

2) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegi boýunça döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagyny we üznüksiz köpeldilmegi babatda döwlet dolandyryş edaralarynyň, kärhanalarynyň, edaralarynyň we guramalarynyň işini utgaşdyrýar;

4) Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakyndaky kanunçylygynyň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibini kesgitleýär;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine zyýanly täsir edýän desgalarynyň işini togtatmagyň, bes etmegiň tertibini tassyklaýar;

6) janly tebigata we ýurduň ykdysadyýetine zyýan ýetirilmeginiň önüni almak maksady bilen Türkmenistanyň çäginde tebigy şertlerde ýabany ösýän ösümlükleriň ýaýramagyny, sanynyň düzgünleşdirilmegini we olaryň ätiýaçlyklarynyň ulanylmagyny guraýar;

7) ösümlük dünýäsiniň monitoringini alyp barmagyň we onuň maglumatlarynyň ulanylmagynyň tertibini belleýär;

8) ösümlük dünýäsiniň döwlet kadastrynyň alnyp barlyşynyň tertibini belleýär;

9) ýabany ösýän ösümlikleriň we olaryň bölekleriniň Türkmenistana getirilmegine ýa-da Türkmenistandan çykarylmagyna çäklendirmeleri ýa-da gadagan etmeleri belleýär;

10) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň rugsatnamalary esasynda ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň görnüşleriniň sanawyny kesgitleýär;

11) botaniki kolleksiyalaryň hukuk düzgünini, olary döretmegiň, olaryň üstüni ýetirmegiň, saklanylmagynyň, goralmagynyň, sergi edilmeginiň we olaryň söwdasyny etmegiň, botaniki kolleksiyanyň aýratyn gymmatly diýlip ykrar edilmeginiň tertibini kesgitleýär;

12) botaniki kolleksiya hakynda şahadatnamanyň, botaniki kolleksiyanyň aýratyn gymmatly diýlip ykrar edilmegi hakynda şahadatnamanyň, aýratyn gymmatly botaniki kolleksiyanyň ýa-da onuň böleginiň daşary çykarylmagyna rugsatnamanyň berilmeginiň tertibini belleýär;

13) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän gaýry meseleleri çözüýär.

8-nji madda. Ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň ygtyýarlyklary

Ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi boýunça döwlet maksatnamalarynyň işlenip düzülmegini we durmuşa geçirilmegini guraýar;

2) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga rugsatnamalaryň berilmeginiň tertibini belleýär, ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga rugsatnamalary berýär we olary ýatyrýar;

3) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde tebigy serişdeleri ulanmak we daşky gurşawy goramak boýunça işe ygtyýarnamalar berýär;

4) hojalyk desgalarynyň we önümçilikleriň gurluşygynda we durkuny tazelemekde taslamadan öňki we taslama resminamalarynyň ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, ulanmak we üznüksiz köpeltmek babatda döwlet ekologik seljermesini geçirýär;

5) ýabany ösýän ösümlükleri we (ýa-da) olaryň böleklerini ýygnamagyň we taýýarlamagyň düzgünlerini tassyklaýar;

6) ýaýramagy we mukdary düzgünleşdirilmäge degişli ýabany ösýän ösümlükleriň görnüşleriniň sanawyny, şeýle hem olaryň ýaýraýşyny we mukdaryny düzgünleşdirmek boýunça çäreleriň geçiriliş tertibini kesgitleýär;

7) şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan ýagdaýlarda ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga çäklendirmeleri ýa-da gadagan etmeleri belleýär;

8) ulanylyşy ösümlük dünýäsiniň obýektlerine ýaramaz täsir edýän ýa-da täsir edip biljek jaýlaryň, desgalaryň we beýleki binalaryň ýerleşişini, guruluşygy we durkunyň täzelenmegini ylalaşýar;

9) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň aýry-aýry görnüşleriniň ulanylmagynyň çäklendirilmegi ýa-da togtadylmagy hakynda çözümleri kabul edýär;

10) ýabany ösýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň ýygnaýmagyna we taýýarlanmagyna limitleri belleýär;

11) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine we (ýa-da) olaryň ösýän gurşawyna ýetirilen zyýana baha bermegiň usulyýetini işläp düzýär;

12) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goraluşyna werejeli peýdalanylyşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

13) bikanun alnan ýabany ösýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň bahasyny hasaplamagyň we tutup alynmagynyň tertibini kesgitleýär;

14) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine ýetirilen zyýanyň öwezini dolmagyň we peýdalanmagyň nyrlaryny tassyklaýar;

15) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde ösümlükdünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegibabatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

16) ösümlükleriň seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy astynda duran görnüşlerini bellenilen tertipde ýygnaýmaga, taýýarlamaga we Türkmenistanyň çäginde daşary çykarmaga rugsatnamalary berýär;

17) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

9-njy madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda ygtyýarlyklary

Ýerine ýetiriji ýerli häkimet edaralary:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda ýerli maksatnamalaryň işlenip düzülmegini we durmuşa geçirilmegini gurayaýlar;

2) kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegiboýunça işini utgaşdyraýlar;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine ýaramaz täsir edýän desgalaryň işini togtadylmagy, bes edilmegi hakyndaky materiallara garaýarlar we teklipleri girizýärler;

4) öz garamagyndaky çäkde ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralysyna we rejeli peýdalanylşyna gözegçilik edýärler, ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýuridik we fiziki şahslara ulanmaga we kärendesine berilmegine gözegçilik edýärler;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini medeni-sagaldyş, syýahatçylyk, dynç alyş we beýleki maksatlarda ulanyan ýuridik we fiziki şahslara bu maksatlar üçin ulanylan ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýerleşýän serhetlerde çäkleri adabanlaşdyrmak boýunça çäreleri ýerine ýetirmäge borçly edýärler;

6) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

10-njy madda. Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda ygtyýarlyklary

Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda ýerli maksatnamalaryň işlenip düzülmegine we durmuşa geçirilmegine gatnaşýarlar;

2) şäherleri, şäherçeleri, şeýle hem geňşlikleriň düzümine girýän obalary abadanlaşdyrmak we agaç ekmek boýunça işleri geçirýärler, ýaş nahallara ideg etmek boýunça çäreleri görýärler;

3) geňşligiň çäginde ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ýangynlardan goramak boýunça, şeýle hem ýangynlaryň önüni almak we olara garşy göreşmek boýunça çäreleri amala aşyrýarlar, ýangyna garşy wagyz-nesihat işlerini guraýarlar;

4) ösümlük dünýäsiniň goralysyna we rejeli peýdalanylşyna yzygiderli gözegçiligi amala aşyrýarlar;

5) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

III BAP. ÖSÜMLÜK DÜNYÄSINIŇ OBÝEKTLERINIŇ ULANYLMAGY

11-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylar

1. Ýuridik we fiziki şahslar ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylar bolup durýar.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga bolan hukuk ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak üçin bellenilen tertipde berlen degişli resminama bilen tassyklanylýar.

3. Ýerden peýdanyjylar şol bir wagtyň özünde öz ýerlerinde ösýän ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanyjylary bolup durýarlar.

4. Ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýer böleklerini bölüp bermek tertibinde ulanylmaga berlip bilner. Ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy serhetlerinde ösümlük dünýäsiniň bu obýektleri ýerleşýän ulanyjylardan ýer böleklerini almazdan amala aşyrylyp bilner.

5. Daşary ýurtly ýuridik we fiziki şahslara ösümlük dünýäsiniň obýektleri diňe kärende şertlerinde berlip bilner.

12-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy üçin tölegler

1. Şu Kanunyň 21-nji maddasynda göz önünde tutulanlardan başga ýagdaýlarda ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy töleglidir.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy üçin tölegler şu aşakdakylary öz içine alýar:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylmagy üçin tölegler;

2) ýabany ösýän ösümlükleriň, olaryň bölekleriniň Türkmenistana getirilmegi ýa-da Türkmenistandan çykarylmany üçin tölegler;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmaga rugsatnamalaryň berilmegi üçin tölegler.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy üçin şu maddanyň ikinji böleginde görkezilen tölegleriň möçberi, olary tutup almagyň tertibi we şertleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenýär.

13-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak üçin rugsatnama

1. Ýuridik ýa-da fiziki şahslar tarapyndan ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň peýdalanylmagynyň aýry-aýry görnüşleri boýunça ulanylmagy, diňe olarda bu obýektleri ulanmak üçin rugsatnamalar bolanda, Türkmenistanyň ygtyýarlylandyrmak hakyndakanunçylygynda bellenen ýagdaýlarda bolsa, degişli ygtyýarnama bolanda amala aşyrylyp bilner.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň rugsatnamalar esasynda amala aşyrylýan görnüşleriniň sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak üçin rugsatnama ýuridik we fiziki şahslara ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejelipeýdalanmak we üzüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan berilýär.

Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak üçin rugsatnamada şu maglumatlar görkezilýär:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň görnüşleri hakynda;

2) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň rugsat berilýän görnüşleriniň ulanylmagynyň ýol berilýän çägi hakynda;

3) bu rugsatnama esasynda ulanylmagy mümkin bolan ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýa-da olaryň görnüşleri hakynda;

4) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň limitleri hakynda;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň möhletleri hakynda;

6) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan başga maglumatlar.

4. Ösümlük dünýäsiniň aýry-aýry obýektlerini, olaryň görnüş we landsaft köpdürlüligini gorap saklamak we goramak maksady bilen rugsatnamada ýuridik we fiziki şahslar üçin berjaý edilmegi hökmany bolan çäklendirmeler we ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň beýleki şertleri belenilip bilner.

14-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň görnüşleri

1. Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan talaplar berjaý edilen mahalynda ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň şu aşakdaky görnüşleri amala aşyrylyp bilner:

- 1) maldarçylygyň hajatlary üçin iým önümini taýýarlamak;
- 2) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini mal bakmak, bal arçylyk, ýüpek gurçugyny idetmek we awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin ulanmak;
- 3) ýabany ösýän dermanlyk, tehniki, azyklyk ösümlük çig malyny taýýarlamak, ýygnamak;
- 4) agaç we beýleki tokaý serişdelerini taýýarlamak;
- 5) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ylmy-barlag we okuw-tejribe maksatlary üçin ulanmak;
- 6) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini medeni-sagaldyş, dynç alyş we syýahatçylyk maksatlary üçin ulanmak.

2. Türkmenistanyň kanunçylygy bilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň başga görnüşleri hem göz önünde tutulyp bilner.

15-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň maldarçylygyň hajatlary, mal bakmak, bal arçylyk we başga maksatlar üçin ulanylmagy

1. Maldarçylygyň hajatlary üçin iým önümlerini taýýarlamak (ot ýatyrnak), mal bakmak, ýüpek gurçugyny idetmek ýaly maksatlar üçin işler ýörite belenen çäklerde, şeýle hem belenen kadalaryň berjaý edilmegi bilen ýörite rugsatnamalar boýunça başga maksatlaýyn beýleki maksatlar üçin niýetlenen meýdançalarda amala aşyrylyp bilner.

Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini bu maksatlar üçin ulanmak hukugy şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda berilýär.

2. Ýuridik we fiziki şahslar ösümlükleri ýer bölekleriniň eýeleri we ulanyjylary bilen baglaşylan şertnamalar boýunça bal arçylygyň hajatlary üçin ulanyp bilerler.

3. Ýuridik we fiziki şahslar ösümlük dünýäsiniň obýektlerini özlerine aw awlamak üçin rugsat berlen meýdanlarda Türkmenistanyň

kanunçylygynda bellenilen tertipde awçylyk hojalygynyň hajatlary üçin ulanyş bilerler.

4. Tebigy ot orulýan we mal bakylyan ýerleriň peýdalanyjylary bolup durýan ýuridik we fiziki şahslar olaryňsu Kanuna laýyklykda goralmagy, rejeli peýdalanylmagywe önümliliginiň ýokarlandyrylmagy boýunça talaplary berjaý etmäge borçludylar.

Dürli ösümlük toparlaryna oňyn ýüklenme, olarda mallary saklamagyň usullary we möhletleri ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üzüksiz köpeltmek babatdagtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň teklibi boýunça Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kabul edilýän kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen bellenilýär.

16-njy madda. Ýabany ösýän dermanlyk, tehniki we azyklyk ösümlük çig malynyň taýýarlanylmagy, ýygnalmagy

1. Ýabany ösýän dermanlyk, tehniki we azyklyk ösümlük çig malynyň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň taýýarlanylmagy ýa-da ýygnalmagy diýlip ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň, ony amala aşyrmaga hukugy bolan ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýan görnüşler ykrar edilýär.

2. Fiziki şahslar ýabany ösýän dermanlyk, tehniki we azyklyk ösümlük çig malynyň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň taýýarlanylmagyna, olaryň amala aşyrylmagyna hukuk alan ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň esasy ulanyjylary bilen şertnamalar boýunça gatnaşyp bilerler.

3. Ýabany ösýän dermanlyk, tehniki we azyklyk ösümlük çig malynyň taýýarlanylmagy şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

4. Düzümünde neşe maddalaryny saklaýan ösümlükleriň sanawyna girizilen ýabany ösýän ösümlükleri we olaryň böleklerini, şeýle hem Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan, düzümünde neşe maddalaryny saklaýan tebigy çig malyň galyndylaryny şahsy ulanmak, ýerlemek ýa-da gaýtadan işlemek maksady bilen ýygnamak gadagan edilýär.

Düzümünde neşe maddalaryny saklaýan ösümlükleri taýýarlamaga we ýygnamaga Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilen tertipde ýol berilýär.

5. Ýabany ösýän dermanlyk, tehniki we azyklyk ösümlük çig malynyň taýýarlanylmagy we ýygnalmagy ilatyň saglygyna hem-de ösümlük ýa-da haýwanat dünýäsine zyýan ýetirip biljek tebigy ösümlük toparlarynda bellenilen tertipde gadagan edilip ýa-da çäklendirilip bilner.

6. Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini taýýarlamak we ýygnamak gadagandyr, şu Kanunda göz önünde tutulan ýagdaýlar muňa degişli däldir.

17-nji madda. Agaç we beýleki tokaý serişdeleriniň taýýarlanylmagy

Tokaý gorunyň çäginde agaç we beýleki tokaý serişdeleriniň taýýarlanylmagy Türkmenistanyň Tokaý kodeksine laýyklykda amala aşyrylýar.

18-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ylmy-barlag we okuw-tejribe maksatlary üçin ulanylmagy

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ylmy-barlag we okuw-tejribe maksatlary üçin ulanylmagy, eger bu ösümlük dünýäsiniň obýektlerine we olaryň ösýän gurşawyna zyýanly täsir ýetirmeyän bolsa, ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanyjylarynyň hukuklaryny çäklendirmeyän bolsa ýabany ösýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň alynmagy ýa-da alynmazlygy bilen amala aşyrylyp bilner, şeýle ulanyşyň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda gadagan edilen ýagdaýlary muňa degişli däl.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ylmy-barlag we okuw-tejribe maksatlary üçin ulanylmagyna ösümlük dünýäsini goramak, rejelipeýdalanmak we üzüksiz köpeltmek babatdagy tyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan kesgitlenýän tertipde ýabany ösýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň alynmagy bilen ýol berilýär.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ylmy-barlag we okuw-tejribe maksatlary üçin ulanylmagyna bolan hukuk şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

4. Eger ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň aýry-aýry görnüşleri ylmy-barlag işlerini we okuw-tejribe prosesini geçirmegiň maksatlary bilen bir ýere sygyşmaýan bolsa, ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň şeýle görnüşleri şu Kanuna laýyklykda çäklendirilip ýa-da togtadylyp bilner.

19-njy madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň medeni-sagaldyş, dync alyş we syýahatçylyk maksatlary üçin ulanylmagy

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň medeni-sagaldyş, dync alyş we syýahatçylyk maksatlary üçin ulanylmagy ýabany ösýän ösümlükleriň we (ýa-da) olaryň bölekleriniň alynmagy ýa-da alynmazlygy bilen amala aşyrylyp bilner hem-de eger ol ösümlük dünýäsiniň obýektlerine we olaryň ösýän gurşawyna zyýanly täsirini ýetirmeyän bolsa, şeýle ulanyşa ýol berilýär.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň medeni-sagaldyş, dync alyş we syýahatçylyk maksatlary üçin ulanylmagyna bolan hukuk şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda berilýär.

3. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ösümlük dünýäsiniň obýektlerini medeni-sagaldyş, dync alyş we syýahatçylyk maksatlary üçin

ulanýan ýuridik we fiziki şahslaryçäkleriniň ösümlük dünýäsiniň bu obýektleri ýerleşýän ýerlerinde açaç ekmäge we çäkleri abadanlaşdyrmak boýunça çäreleri ýerine ýetirmegine borçly etmäge hukugy bardyr.

20-nji madda. Türkmenistanyň Gyzyly kitabyna girizilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak

Türkmenistanyň Gyzyly kitabyna girizilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga diňe ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň netijenamasy boýunça aýratyn ýagdaýlarda, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgüdi boýunça ylmy-barlag maksatlary, olary tebigy şertlerde kultiwasiýa etmek we dikeltmek maksatlary üçin rugsat berilýär.

21-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň raýatlar tarapyndan şahsy maksatlarda ulanylmagy

1. Raýatlaryň ösümlük dünýäsiniň obýektlerine bikanun zeper ýetirilmegine ýa-da ýok edilmegine, olaryň ösýän gurşawynyň hapalanmagyna ýol bermezden, serhetlerinde ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýerleşýän ýerlerde erkin bolmaga we şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda bellenilen tertipde ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga hukugy bardyr.

2. Türkmenistanyň kanunçylygynyň tebigaty goragy, arassaçylyk, ýangyna garşy we beýleki talaplaryny berjaý etmek maksady bilen ösümlük dünýäsiniň obýektleri ýerleşýän ýerlerde raýatlaryň bolmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde çäklendirilip ýa-da togtadylyp bilner.

22-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň möhletleri

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleri aşakdaky ýaly ulanylyp biler:

1) eger ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy bir ýyla çenli möhlet bilen berlen bolsa, gysga möhletli;

2) eger ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy baş ýyla çenli möhlet bilen berlen bolsa, uzak möhletli.

2. Ýer bölekleriniň ulanyjylary öz ýer bölekleriniň serhetlerinde ýerleşýän ösümlük dünýäsiniň obýektlerini olaryň ýer böleklerine bolan hukuklarynyň weeger Türkmenistanyň kanunçylygynda rugsatnamanyň alynmagy göz önünde tutulan bolsa, ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak üçin rugsatnamanyň hereket edýän tutuş möhletiniň dowamynda ulanyrlar.

23-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanyjylarynyň hukuklary we borçlary

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylar şu aşakdakylara hukuklydyrlar:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini bellenen tertipde ulanmaga, Türkmenistanyň Gyzył kitabyna girizilen ösümlük dünýäsiniň obýektleri muňa degişli däldir;

2) öz eýeçiliginde durýan, özleri tarapyndan taýýarlanan ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň önümlerini, şeýle hem ony ýerlemekden alnan girdejileri ulanmaga, Türkmenistanyň Gyzył kitabyna girizilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerine degişli önümler muňa degişli däldir;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektleri döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin alnanda öwezlik tölegini almaga, şeýle hem ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanyjylarynyň hukuklaryny bozmak bilen ýetirilen ýitgileriň (şol sanda giderilen peýdanyň) öweziniň dolunmagyna;

4) Türkmenistanyň kanunçylygyna çapraz gelmeýän başga işleri amala aşyrmaga.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylar şu aşakdakylara borçludyr:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmakboýunça Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen talaplary berjaý etmäge;

2) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini maksatlaýyn wezipesine laýyklykda netijeli ulanmaga, olaryň öndürjiliginini we durnuklylygyny ýokarlandyrmaga, hojalyk işiniň netijesinde olaryň ösýän gurşawynyň ýaramazlaşmagyna ýol bermezlige, ýabany ösýän ösümlük çig malynyň senagat taýýarlalarynyň tebigaty gorayyş tehnologiýalaryny ulanmaga;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini tebigy ösümlük toparlarynyň bitewiliginiň gutarnykly bozulmagyna getirmeýän we ulanmaga berilmedik ýabany ösýän ösümlükleriň goralyp saklanylmagyny üpjün edýän usullar bilen ulanmaga;

4) döwlet edaralaryna ösümlük dünýäsiniň monitoringini amala aşyrmakda, ösümlük dünýäsiniň goraluşyna we ulanylyşyna gözegçilik etmekde kömek etmäge;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň üznüksiz köpeldilmegi, goralyp saklanylmagy we görnüş düzüminiň gowulanmagy, otjumakösümliginiň (agaç ösümliginiň) mukdaryny we hilini, tohumlaryň we miweleriň, ýabany ösýän ösümlükleriň beýleki önümleriniň hasyllylygyny ýokarlandyrmak, tebigy ösümlük toparlarynyň gurşaw emele getiriji aýratynlyklaryny gowulandyrmak, ösümlük örtügininiň durnuklylygyny ýokarlandyrmak boýunça çäreleri amala aşyrmaga;

6) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagy üçin tölegi öz wagtynda tölemäge;

7) ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň beýleki ulanyjylarynyň hukuklaryny bozmazlyga.

24-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugynyň bes edilmegi we ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň alynmagy

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy şu aşakdaky ýagdaýlarda degişlilikde doly ýa-da bölekleyin bes edilmäge degişlidir:

1) ösümlük dünýäsiniň obýektlerinden ýa-da onuň böleklerinden meýletin ýüz öwrülende;

2) ulanmagyň bellenen möhleti geçende;

3) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmagyň zerurlygy geçende;

4) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy berlen ýuridik we fiziki şahslar işini bes edende;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektleri döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin, şeýle hem ösümlük we haýwanat dünýäsini goramak maksady bilen ýa-da ilatyň saglygyna howpuň ýüze çykmagy bilen baglylykda ulanyşdan alnanda;

6) şu Kanunyň 23-nji maddasynyň 2-nji böleginde göz önünde tutulan borçlaryny zygderli ýagdaýda ýerine ýetirmese;

7) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini kärendesine almak şertnamasynyň şertleri zygiderli bozulanda.

Türkmenistanyň kanunçylygynda ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugynyň bes edilmeginiň başga esaslary hem göz önünde tutulyp bilner.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugy şol çäkke ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanmak hukugyna degişli resminamany beren ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan bes edilýär.

25-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň hukuklarynyň goralmagy we kepillikleri

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň bozulan hukuklarydikeldilmäge degişlidir.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň işine döwlet ýa-da beýleki edaralaryň gatyşmagyna ýol berilmeýär, ulanyjylar tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulan ýagdaýlary muňa degişli däldir.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň hukuklarynyň bozulmagy bilen ýetirilen ýitgileriň, şol sanda giderilen peýdanyň öwezi doly möçberde dolunmaga degişlidir.

4. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň ýitgileriniň öweziniň dolunmagy hakynda jedeller kazyýet tertibinde çözülýär.

5. Ösümlük dünýäsiniň ýuridik we fiziki şahslara ulanmaga berlen obýektleriniň döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin alynmagy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ähli ýitgileriniň, giderilen peýdasynyň öweziniň doly möçberde dolunmagy şertinde amala aşyrylyp bilner.

IVBAP. ÖSÜMLİK DÜNYÄSINIŇ OBÝEKTLERINIŇ GORALMAGY

26-njy madda. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň goralmagynyň maksatlary we wezipeleri

1. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy olaryň rejeli peýdalanylmagyna, tebigy ösümlikler bilen örtülen meýdançalaryň ösümlik örtüginini aýrylmagy bilen peýdalanylýan ýerleriň başga görnüşlerine esassyz geçirilmeginiň önüni almaga, şeýle hem ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň üznüksiz köpeldilmegine, önümliliginiň we durnuklylygynyň ýokarlanmagyna gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady we başga çäreleriň ulgamyny öz içine alýar.

2. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy olaryň zolaklaýyn we sebitleýin aýratynlyklarynyň nazara alynmagy bilen peýdalanylýan ýerlere çylşyrymly tebigy emele gelmeler (ekologik ulgamlar) hökmünde toplunlaýyn çemeleşmäniň esasynda amala aşyrylýar.

3. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň rejeli peýdalanylmagynyň ulgamy tebigaty goragyş, serişde tygşytlajy häsiýetli bolmaly we ýabany ösýän ösümlikleriň we olaryň emele getirýän tebigy ösümlik toparlarynyň ösýän gurşawynyň goralmagyny, toprak örtüginine, geologik jynslara, ýeriň gidrogeologik tertibine, haýwanat dünýäsine we daşky gurşawyň beýleki düzüm böleklerine edilýän täsirleriň çäklendirilmegini göz önünde tutmalydyr.

27-nji madda. Ösümlik dünýäsiniň obýektlerini goramagyň guramaçylyk, hukuk we başga gurallary

1. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy ösümlik dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy we onuň ýerlerdäki bölümçeleri, ýerine ýetiriji ýerli häkimýet edaralary, ösümlik dünýäsiniň obýektlerini we ýer böleklerini ulanyjylar, şeýle hem ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy şu aşakdakylar arkaly üpjün edilýär:

1) ösümlik dünýäsiniň obýektlerini gorap saklamak we ulanmak boýunça düzgünleriň we kadalaryň belenilmegi;

2) ösümlik dünýäsiniň obýektlerini ulanmaga çäklendirmeleriň we gadagan etmeleriň belenilmegi;

3) ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň rugsatsyz ulanylmagynyň we ulanmagyň belenen düzgünleriniň başga bozulmalarynyň önüniň alynmagy we olara ýol berilmezligi;

4) ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň ösýän gurşawynyň amatly ýagdaýynyň saklanylmagy we goralmagy;

5) ösümlik dünýäsiniň obýektlerine, şol sanda ýangynlaryň netijesinde zeper ýetirilmeginiň ýa-da ýok edilmeginiň önüniň alynmagy;

6) aýratyn goralýan tebigy ýerler diýlip yglan edilmegi, meýilleşdirilýän çäkleriň ätiýaçda saklanylmagy we aýratyn goralýan tebigy ýerleriň guralmagy;

7) ýabany ösýän, şonuň ýaly-da medeni ösümlikleriň botaniki kolleksiyalarynyň döredilmegi;

8) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejeli peýdalanmakwe üznüksiz köpeltmek boýunça çäreleriň üpjün edilmeginegönükdirilen ylmy barlaglaryň guralmagy;

9) ösümlük dünýäsiniň obýektlerine esassyz zeper ýetirilmeginiň ýa-da ýok edilmeginiň önüni almak maksady bilen döwlet ekologik seljermesiniň we başga çäreleriň geçirilmegi;

10) ösümlük dünýäsiniň monitoringiniň ulgamynyň we döwlet ýazgysynyň döredilmegi, ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralýşyna döwlet gözegçiliginiň amala aşyrylmagy;

11) Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakynda kanunçylygyny bozandygy üçin ýuridiki we fiziki şahslaryň jogapkärçiligini bellemek;

12) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň we olaryň ösýän gurşawynyň goralmagy boýunça başga çäreleriň görülmegi.

28-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagyna üpjün etmek boýunça borçlary

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylar şu aşakdakylary üpjün etmäge borçludylar:

1) ýabany ösýän ösümlükleriň we olaryň toparlarynyň ösýän gurşawynyň goralmagyny;

2) tebigy ösümlük toparlary bilen örtülen çäkleriň rejeli peýdalanýlmagy;

3) özüne berkidilen ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň rugsatsyz ulanylmagyndan we başga düzgün bozmalardan goralmagyny;

4) özüne berkidilen ösümlük örtüginin obýektleriniň antropogen täsirlerden goralmagyny;

5) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramagyň, rejeli peýdalanmagyň we üznüksiz köpeldilmegiň düzgünleriniň we kadalarynyň bozulmagynyň önüni alynmagy;

6) ösümlük toparlarynda ýangynlaryň ýüze çykmagynyň önüni alynmagy we ýok edilmegini;

7) önümçilik işi amala aşyrylanda we ulag serişdeleri ulanylanda ösümlük örtüginin obýektleriniň ýok edilmeginiň önüni alynmagy;

8) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini dikeldilmegini, durnuklylygynyň we önümliliginiň ýokarlandyrylmagy;

9) Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen ösümlükleriň görnüşlerini we ösümlük toparlaryny gorap saklamagyň tertibiniň berjaý edilmegini;

10) tebigy betbagtçylyklardan we beýleki sebäplerden ýok bolmak howpy ýüze çykan ýagdaýynda ýabany ösýän ösümlikleriň we olaryň emele getirýän tebigy toparlarynyň goralmagyny;

11) ösýän ösümlikli topraklaryň suw eroziýasyndan, sillerden, gark etmekden, suw basmagyndan, batgalaşmagyndan, şorlaşmagyndan, guramagyndan, gatamagyndan, hapalanmagyndan, senagat we durmuş galyndylary we zeý suwlary bilen, himiki we radioaktiw maddalar bilen hapalanmagyndan hem-de beýleki bozuju ýagdaýlardan goralmagyny;

12) egerbaşga usullar bilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini dikeltmek we olaryň önümliligini ýokarlandyrmak mümkin bolmasa, ösümlük dünýäsiniň ýaramazlaşan obýektleriniň konserwirlenmegini;

13) ösümlük dünýäsiniň obýektlerini gorap saklamak we üznüksiz köpeltmek boýunça çäreleri esaslandyrmaga gönükdirilen ylmy barlaglaryň geçirilmegini we bu barlaglar geçirilende ýardam berilmegini.

29-njy madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagyna çäklendirmeleriň we gadagan etmeleriň bellenilmegi

1. Ýabany ösýän ösümlikleriň aýry-aýry görnüşlerini ýa-da tebigy ösümlük toparlaryny ulanmak ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek babatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan bellenilýän tertipde belli bir çäkke ýa-da belli bir möhletlerde çäklendirilip ýa-da doly gadagan edilip bilner.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagyna çäklendirmeler we gadagan etmeler hojalyk taýdan ulanylýan çäklerde işiň düzgünleşdirilmegi, şonuň ýaly-da belli bir çägi, döwlet tebigy goraghanalaryny, milli tebigy seýilgählerini, döwlet botanika baglaryny, döwlet tebigy ýerli goraghanalaryny, döwlet tebigy ýadygärliklerini we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek bilen hojalyk ulanyşyndan doly ýa-da bölekleyin aýyrmak arkaly bellenip bilner.

3. Zerur bolan ýagdaýlarda ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan ösümlükleriň seýrek duş gelyän we ýitip barýan görnüşleriniň, olaryň bölekleriniň we olaryň täze alnan, doňdurylan, konserwirlenen ýa-da kakadylan görnüşündäki önümleriniň satyn alynmagyna-satylmagyna, daşalmagyna, ugradylmagyna çäklendirmeler we gadagan etmeler bellenip bilner.

30-njy madda. Ýabany ösýän ösümlükleriň we tebigy ösümlük toparlarynyň ösýän gurşawyny gorap saklamak we önümçilik ýagdaýlary amala aşyrylanda olaryň ýok bolmagynyň önüni almak

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ýagdaýyna ýaramaz täsir edýän ulag magistrallary, obýektleri we desgalary ýerleşdirilende, taslamalaşdyrylanda, gurlanda we olaryň durky täzelenende, şeýle hem täze tehnologiýalar ornaşdyrylanda, hojalyk dolanyşygyna täze ýerler girizilende,

tokaý ulanysy amala aşyrylanda, geologiýa-gözleg işleri geçirilende we peýdaly magdanlar gazylyp alnanda, oba hojalyk mallarynyň öri meýdanlary we sürüp geçilýän ýerleri kesgitlenende, syňahatçylyk gatnawlary işlenip düzülende we ilatyň köpçülikleýin dynç alýan ýeri guralanda ösümlük dünýäsiniň obýektlerini gorap saklamak boýunça çäreler göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr.

2. Kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň guruljak ýerleri, tehnologik hadysalaryň üýtgedilmegi ekologik seljermä sezewar edilmelidir, ýerine ýetiriji ýerli häkimýet edaralary, ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmakwe üznüksiz köpeltmekabatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki gyzylanma bildirýän edaralar bilen ylalaşylmalydyr.

3. Ýuridik we fiziki şahslarözümlük dünýäsiniň obýektleri bilen örtülen çäkleriň durmuş zir-zibilleri, nebit, himiýa önümleri we beýleki galyndylar bilen hapalanmagyna ýol bermezlige borçludylar.

Bellenilen tertipde bu maksatlar üçin ýörite bellenen ýerlerden daşarda zir-zibilleriň, durmuş we önümçilik galyndylarynyň zibilhanasy gadagan edilýär.

4. Tebigy ösümlük toparlarynda guran ösümlükleri ýakmak gadagan edilýär.

5. Gurluşyk etmek, suw bilen doldurmak ýa-da ulag magistraly üçin berlen çäklerde gurluşyga başlanmazýndan öň bellenen tertipde hojalyk taýdan gymmatly ýabany ösýän ösümlükleriň taýýarlanmagy amala aşyrylmalydyr, seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan ösümlükleri gorap saklamak mümkin bolmadyk ýagdaýynda ýerine ýetiriji ýerli häkimýet edaralary bilen ylalaşylmagy boýunça olar başga ýere göçürilmelidir.

6. Mineral dökünleriň, ösümlükleri goramagyň himiki serişdeleriniň we beýleki serişdeleriň ulanylmagy agrotehniki, seçgi-genetik, biologik we beýleki çäreleriň amala aşyrylmagy bilen utgaşdyrylmalydyr. Ýuridik we fiziki şahslar görkezilen serişdeleri daşamagyň, saklamagyň we ulanmagyň düzgünlerini berjaý etmäge borçludylar.

Mineral dökünleri, ösümlükleri goramagyň serişdelerini we beýleki serişdeleri ulanmagyň düzgünleri, şeýle hem ulanmaga rugsat berlen görkezilen serişdeleriň sanawlary ösümlük dünýäsini goramak, rejelipeýdalanmakwe üznüksiz köpeltmekabatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy bilen ylalaşylmaga degişlidir.

31-nji madda. Seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan ösümlükleriň görnüşleriniň we tebigy ösümlük toparlarynyň goralmagy

1. Seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan ösümlükleriň görnüşleri we tebigy ösümlük toparlary Türkmenistanyň Gyzyl kitabyňa girizilýär we aýratyn goralmaga degişlidir.

2. Emeli ýol bilen döredilen ekinzarlyklardan we tokaý ekinlerinden başga şeýle ösümlikleri (olaryň miwelerini, böleklerini, önümlerini) taýýarlamak we ýygnamak gadagan edilýär. Aýratyn ýagdaýlarda tebigy şertlerde üznüksiz köpeltmek üçin bu ösümlikleri ylmy-barlag we beýleki maksatlarda almaga ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasynyň rugsat bermegi boýunça ýol berilýär.

3. Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen, seýrek duş gelyän we ýitip gitmek howpy astynda durýan ösümlikleri ylmy-barlag maksatlary üçin ýygnamaga rugsatnamalaryň berilmegi ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

4. Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen ösümlikleri ýygnamak üçin rugsatnamalary bermegiň tertibi ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan bellenilýär.

32-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerdäki ösümlük dünýäsiniň obýektlerine täsir edýän ýa-da täsir edip biljek ýuridik we fiziki şahslaryň işine diňe bu iş olýerleri goramagyň we ulanmagyň tertibine garşy gelmeýän bolsa, ýol berilýär.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň ýerlerinde ýerleşýän ösümlük dünýäsiniň obýektlerine täsir edip biljek işi amala aşyrmagy meýilleşdirýän ýuridik we fiziki şahslar şeýle işi amala aşyrmagyň ösümlük dünýäsiniň bu obýektleri we (ýa-da) olaryň ösýän gurşawy üçin howpsuzdygyny subut etmäge borçludylar.

3. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriňmeýdanlarynda ýerleşýän ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralmagy şu Kanuna we Türkmenistanyň aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

33-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak ösümlükleri goramak boýunça ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ösümlük dünýäsiniň obýektlerine haşal otlar, zyýankeşler we keseller bilen zeper ýetirilmeginiň ýa-da olaryň ýok edilmeginiň önüni almak boýunça çäreleriň topluny, şol sanda ösümlükleriň karantini arkaly amala aşyrylýar.

3. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini olaryň biologik we beýleki aýratynlyklaryny hasaba almak bilen goramak ýer bölekleriniň ulanyjylary tarapyndan amala aşyrylýar. Ýer bölekleriniň ulanyjylary ösümlük

dünýäsiniň obýektlerini goramak maksady bilen şu aşakdakylara borçludylar:

1) ösümlikdünýäsiniň obýektleriniň zyýankeşleriniň wekeselleriniň önümlükwe olary özwagtynda ýüze çykarmakhemdeolaragarşygöreşmekboýunça çäreleri ýerine ýetirmäge;

2) işi ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň arassaçylyk ýagdaýynyň gowulanmagyny üpjün edýän usullary we tehnologiýalary berjaý etmek bilen amala aşyrmaga;

3) ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň zyýankeşleriniň we keselleriniň ýaýramagyna ýol bermezlige;

4) arassaçylyk düzgünlerini berjaý etmäge we ösümlikleri goramak boýunça ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasyna we onuň ýerlerdäki bölümçelerine ýardam etmäge;

5) ösümlikleri goramak boýunça ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasyna we onuň ýerlerdäki bölümçelerine zyýankeşleriň we (ýa-da) keselleriň täsiri netijesinde ösümlik dünýäsiniň obýektlerine köpçülikleýin zyýan ýetirilene ýa-da olaryň ýok edilen ýagdaýlary hakynda habar bermäge.

4. Ýer bölekleriniň ulanyjylary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan başga borçlary hem ýerine ýetirmelidirler.

34-nji madda. Ösümlik dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmakboýunça çäreleri ykdysady taýdan höweslendirmek

1. Ösümlik dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmakboýunça çäreleri ykdysady taýdan höweslendirmek ösümlik dünýäsiniň obýektlerini ulanyjylaryň ösümlik dünýäsiniň obýektleriniň önümliliginiň saklanyp galmagyna we üznüksiz köpeldilmegine bolan gyzylanmasyny artdyrmaga, ösümlik dünýäsiniň obýektlerini önümçilik işiniň ýaramaz netijelerinden goramaga gönükdirilýär.

2. Ösümlik dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmak boýunça çäreleri ykdysady taýdan höweslendirmek bilen baglanyşykly çäreleriň maliýeleşdiriliş çeşmeleri we amala aşyrylyş tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen kesgitlenilýär we bellenilýär.

35-nji madda. Türkmenistanda ösümlikleriň karantini

1. Türkmenistanda ösümlikleriň karantini ösümlikleriň karantini boýunça ygtyýarly döwlet edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Ösümlikler we ösümlik gelip çykyşy bolan önümler Türkmenistana getirilende, Türkmenistandan çykarylanda we onuň çäginde üstaşyr geçirilende ösümlikleriň we ösümlik gelip çykyşly önümleriň karantini boýunça düzgünler, döwletiň çäginde ösümlikleriň içki karantini boýunça çäreleri geçirmek we ösümlikleriň karantini boýunça ýuridik we fiziki şahslara bildirilýän esasy talaplar Türkmenistanyň "Ösümlikleriň karantini hakyndaky" Kanunynda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda kesgitlenilýär.

36-njy madda. Ýabany ösýän ösümlikleriň introduksiýasy, uýgunlaşdyrmasy we gibridleşdirmesi

1. Türkmenistanyň ýabany ösýän ösümlüklerini olaryň tebigy ösýän täze ýerlerine introduksiýasyna, tebigy şertlerde Türkmenistan üçin täze bolan ýabany ösýän ösümlükleriň görnüşleriniň uýgunlaşdyrmasyna, şeýle hem tebigy şertlerde ýabany ösýän ösümlükleriň gibridleşdirilmegi boýunça çärelere diňe ylmy-barlag we hojalyk maksatlary üçin degişli ylmy edaralaryň netijenamalarynyň esasynda we ösümlükleriň karantini boýunça ygtyýarly döwlet edarasynyň karary boýunça ýol berilýär.

2. Ýabany ösýän ösümlükleriň olaryň ösýän tebigy şertlerinde introduksiýasynyň, uýgunlaşdyrmasynyň we gibridleşdirmesiniň düzgünleri ösümlükleriň karantini boýunça ygtyýarly döwlet edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek boýunça ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

37-nji madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we üznüksiz köpeltmek bilen bagly kararlaryň kabul edilmegine gatnaşmagy

1. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň döwlet hem-de jemgyýetçilik işine göni gatnaşmagyň beýleki görnüşleriniň üsti bilen ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek bilen bagly meseleler boýunça kararlaryň kabul edilmegine gatnaşmaga hukugy bar.

2. Döwlet edaralary raýatlara we jemgyýetçilik birleşiklerine ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we üznüksiz köpeltmek meseleleri boýunça zerur bolan maglumaty bermelidirler.

3. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmek bilen bagly kararlaryň kabul edilmegine gatnaşmagynyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilýär.

VBAP. ÝABANY ÖSÝÄN ÖSÜMLIKLERIŇ ÝAÝRAMAGYNY DÜZGÜNLEŞDIRMEK. ÖSÜMLIK DÜNYÄSINIŇ OBÝEKTLERINI ÜZNÜKSIZ KÖPELTMEK

38-nji madda. Ýabany ösýän ösümlükleriň ýaýramagyny düzgünleşdirmek

1. Ilatyň janyny we saglygyny goramak, haýwanat dünýäsiniň obýektlerini we olaryň ýaşayan gurşawyny, ösümlük dünýäsiniň obýektlerini we olaryň ösýän gurşawyny gorap saklamak we goramak maksady bilen ýabany ösýän ösümlükleriň aýry-aýry görnüşleriniň ýaýramagyny düzgünleşdirmek (gerekmejek zäherli, düzüminde neşe saklaýan, karantin

we haşal ösümlikleriň ýaýramagynyň, sürülýän ýerleri, ot ýatyrylýan we mal bakylýan meýdanlary agaç we gyrymsy agaç basmagynyň, howdanlary gerekmejek ösümlük basmagynyň we beýlekileriň öňüni almak) boýunça çäreler geçirilýär.

2. Ýabany ösýän ösümlikleriň aýry-aýry görnüşleriniň ýaýramagyny düzgünleşdirmek boýunça çäreler beýleki ösümlüklere ýa-da haýwanat dünýäsine zyýan ýetirilmegine ýol bermeýän we tebigy ösümlük toparlarynyň we olaryň ösýän gurşawynyň abatlygyny üpjün edýän usullar bilen amala aşyrylmalydyr.

3. Ýabany ösýän ösümlikleriň ýaýramagynyň düzgünleşdirilmäge degişli görnüşleriniň sanawy, şeýle hem olaryň ýaýramagyny düzgünleşdirmek boýunça çäreleri geçirmegiň tertibi ösümlikleriň karantini boýunça ygtyýarly döwlet edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbabatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

39-njy madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini üznüksiz köpeltmek

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň tükeniksiz (üznüksiz) ulanylmagyny üpjün etmek maksady bilen bellenen tertipde ösümlük örtüginü üznüksiz köpeltmek boýunça çäreler we ösümlük dünýäsiniň obýektlerini dikeltmek boýunça beýleki çäreler geçirilýär.

Ösümlük örtüginü dikeltmek boýunça işler ozal tebigy ösümlükler bilen örtülen, tebigy hadysalaryň, ýangynlaryň we beýleki hadysalaryň netijesinde ösümlük örtüginü zyýan ýetirilen meýdanlarda amala aşyrylýar.

2. Tebigy ösümlükler bilen örtülen gazylypalynýanpeýdalymagdanlaryň ýatagyny peýdalanýan, özlerine ulanmaga berlen meýdanlarda geologiýa-gözleg, gözleg, gurluşyk we beýleki işleri geçiryän ýuridik we fiziki şahslar özleri tarapyndan bozulan tebigy ösümlük toparlaryny maksadalaýyk ulanmak üçin ýaramsyz ýagdaýa getirenlerinde ösümlük örtüginü dikeltmek boýunça zerur bolan işleri amala aşyrmaga borçludylar.

Bozulan tebigy ösümlük toparlarynyň bitewiligini we önümliligini dikeltmek, ýabany ösýän ösümlükleriň tebigy taýdan täzelenmegine ýardam etmek boýunça işler ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbabatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan belleniýän tertipde iň gysga möhletlerde önümlü, hojalyk taýdan gymmatly peýdalanýan ýerleriň dördilmegini üpjün edýän usullar bilen geçirilýär.

3. Ýabany ösýän ösümlükleriň tebigy taýdan täzelenmegi we olaryň emele getirýän tebigy ösümlük toparlarynyň bitewiligini we önümliligini dikeltmek üçin amatly şertleri gorap saklamaga, ösümlük örtügi bozulan ýanan ýerlerde, dag känlerinde we beýleki meýdanlarda ösümlük örtüginü dikeltmäge gönükdirilen talaplar ýabany ösýän ösümlükleri, olaryň böleklerini we önümlerini taýýarlamak (ýygnamak) üçin täze tehnika we

ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ulanylmagyny amala aşyrmagyň täze tehnologiýasy işlenip taýýarlanylanda hasaba alynmalydyr.

40-njy madda. Botaniki kolleksiyalar

1. Kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan botaniki kolleksiyalaryň (botaniki baglaryň janly kolleksiyalaryny, dendrarileri, dendroparklary, oranžereýalary, nahalhanalary, tohumlaryň bankyny, şeýle hem gerbarileri we ösümlükleriň bölekleriniň we önümleriniň beýleki ýygyndylarynyň) döredilmegine we olaryň üstüniň ýetirilmegine şu Kanunyň talaplarynyň berjaý edilmegi bilen bu maksatlar üçin ýörite tebigy gurşawdan ýabany ösýän ösümlükleri (şol sanda olaryň böleklerini we önümlerini) almak arkaly ýol berilýär.

2. Fiziki şahslaryň şahsy eýeçiliginde durýan botaniki kolleksiyalaryň üstüni ýetirmäge we olar tarapyndan ýygalmagy üçin ýörite rugsatnamanyň alynmagy talap edilýän ýa-da olar tarapyndan bellenen talaplaryň berjaý edilmegi bilen ösümlük dünýäsini goramak, rejelipeýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy tarapyndan berlen rugsatnamalar boýunça ýygналan ösümlüklerden, olaryň böleklerinden we önümlerinden ybarat bolan täze kolleksiyalaryň döredilmegine ýol berilýär.

3. Ylmy, medeni aň-bilim, okuw-terbiýeçilik ýa-da estetiki gymmata eýe bolan botaniki kolleksiyalar döwlet tarapyndan hasaba alynmaga degişlidir. Şeýle kolleksiyalaryň eýeleri bolan ýuridik we fiziki şahslar botaniki kolleksiyalary saklamagyň, hasaba almagyň we ulanmagyň düzgünlerini berjaý etmäge borçludylar.

4. Botaniki kolleksiyalary döretmegiň, olaryň üstüni ýetirmegiň, olary saklamagyň, hasaba almagyň we ulanmagyň düzgünleri, şeýle hem botaniki kolleksiyalary satmagyň, ugratmagyň we serhetden daşary çykarmagyň düzgünleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenen tertipde tassyklanylýar.

VI BAP. ÖSÜMLÜK DÜNÝÄSINIŇ OBÝEKTLERINIŇ GORALYŞYNA WE ULANYLYŞYNA DÖWLET GÖZEGÇILIGI

41-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralýşyna we ulanylyşyna döwlet gözegçiligi

1. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralýşyna we ulanylyşyna döwlet gözegçiliginiň wezipesi ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan Türkmenistanyň ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmak hakynda kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilmeginiň üpjünçiliginden ybarat bolup durýar.

2. Ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň goralýşyna we ulanylyşyna döwlet gözegçiligi ösümlük dünýäsini goramak, rejeli peýdalanmak we üznüksiz köpeltmekbatda ygtyýarly döwlet dolandyryş edarasy, onuň

ýerlerdäki bölümçeleri, ýerine ýetiriji ýerli häkimýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

42-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň ýagdaýynyň monitoringi

1. Ösümlük dünýäsiniň monitoringi üýtgeşmeleri öz wagtynda ýüze çykarmak, olara baha bermek, ösümlük dünýäsiniň obýektleri üçin ýaramaz ýagdaýlaryň netijeleriniň önüni almak we aradan aýyrmak üçin ösümlük dünýäsiniň obýektleriniň ýagdaýyna amala aşyrylýan gözegçilikleriň ulgamy bolup durýar.

2. Ösümlük dünýäsiniň monitoringi Türkmenistanyň Döwlet býujetiniňserişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar.

3. Monitoringi geçirmegiň düzümi, mazmuny we tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

VII BAP. JEDELLERIŇ ÇÖZÜLIŞI WE ÖSÜMLIK DÜNYÄSI HAKYNDAKANUNÇYLYGYŇ BOZULANDYGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

43-nji madda. Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmak meseleleri boýunça jedelleriň çözülişiniň tertibi

Ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we ulanmak meseleleri boýunça jedeller we olar bilen baglanyşykly emläk jedelleri kazyýet tertibinde Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda çözülýär.

44-nji madda. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakyndaky kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilik

1. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakyndakanunçylygynyň bozulmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen jogapkärçilige eltýär.

2. Ýuridik we fiziki şahslaryň ösümlük dünýäsi hakynda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozandyklary üçin jogapkärçilige çekilmegi, olary ösümlük dünýäsiniň obýektlerini goramak we üznüksiz köpeltmek hem-de olaryň ösýän gurşawyny dikeltmek boýunça çäreleri ýerine ýetirmek borçlaryndan boşatmaýar.

45-nji madda. Türkmenistanyň ösümlük dünýäsi hakyndaky kanunçylygynyň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy

1. Ýuridik we fiziki şahslar ösümlük dünýäsi hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde özleri tarapyndan ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen möçberlerde we tertipde dolmaga borçludurlar.

2. Kärhanalar, edaralar we guramalar tarapyndan zyýanyň öwezini dolmak bilen bagly çykdaýjylaryň çekilmegine günäkär bolan wezipeli adamlar we döwlet edaralarynyň beýleki işgärleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda maddy jogapkärçilik çekýärler.

3. Bikanun ýygnaýan (taýýarlanan) ýabany ösýän ösümlükler, olaryň bölekleri ýa-da miweleri, olardan alnan önümler muzdsuz alynmaga degişlidir, şonuň ýaly almak mümkin bolmadyk ýagdaýynda bolsa, olaryň bahalary bellenen tertipde Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda tölenilýär.

VIII BAP. HALKARA HYZMATDAŞLYGY

46-njy madda. Ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda halkara hyzmatdaşlygy

Ösümlük dünýäsiniň goralmagy, rejeli peýdalanylmagy we üznüksiz köpeldilmegi babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

IX BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

47-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

2. Şu aşakdakylary güýjüni ýitiren hasap etmeli:

1) 1993-nji ýylyň 28-nji dekabryndaky "Ösümlük dünýäsini goramak werejeli peýdalanmak hakynda" Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1993 ý., №11-12, 110-njy madda);

2) 2009-njy ýylyň 18-nji apreliňdäki "Türkmenistanyň käbir kanunçylyk namalaryna üýtgetmeler, goşmaçalar girizmek we güýjüni ýitiren diýip ykrar etmek hakynda" Türkmenistanyň Kanunynyň XV bölegini (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2009 ý., №2, 214-nji madda).

Aşgabat şäheri.

2012-nji ýylyň 4-nji awgusty.

№ 309-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Haýwanat dünýäsi hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2013 ý., № 1, 4-nji madda)

Şu Kanun haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär we ýaşayan tebigy gurşawynyň şertlerinde onuň aýalyp saklanylmagyny üpjün etmäge gönükdirilendir.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda şu aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

haýwanlar – hereket etmek, taýýar organiki birleşmelerinden iýmitlenmek başarygyna eýe bolan, organiki dünýäniň ýokary toparlarynyň birini düzýän organizmler (ýönekeýler, gurçuklar, bognaýaklylar, mollýusklar, balyklar, ýerde-suwda ýaşayanlar, süýrenijiler, guşlar, süýdemdirijiler);

haýwanat dünýäsi – Türkmenistanyň we Hazar deňziniň türkmen böleginiň çäklerinde tebigy erkin ýagdaýda ýaşayan haýwanlaryň (ýabany haýwanlaryň) bir ýa-da köp görnüşleriniň taryhy taýdan emele gelen osoblaryň jemi;

haýwanat dünýäsiniň obýekti – haýwan gelip çykyşly organizm (ýabany haýwan);

haýwanat dünýäsiniň ýaşayan gurşawy – haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň tebigy erkin ýagdaýynda ýaşayan tebigy gurşawy;

haýwanat dünýäsiniň ýaşayan gurşawyny goramak – haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň tebigy erkin ýagdaýynda durnukly ýaşamak we üznüksiz köpeltmek şertlerini aýap saklamaga ýa-da dikeltmäge gönükdirilen iş;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini almak – tebigy erkin ýagdaýynda ýaşayan ýabany haýwanlary ýaşayan gurşawyndan almak, awlamak, tutmak;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini almagyň çäklendirilen möçberi – haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden ýörite peýdalanmaga amala aşyrylan, haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylar üçin wagtyň kesgitli döwründe ýabany haýwanlary almagyň bellenen aňryçäk ýol berilýän möçberi;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak – haýwanat dünýäsini, onuň ýaşayan gurşawyny we görnüş dürliçiligini aýap saklamaga, haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmaga we üznüksiz köpeltmäge gönükdirilen iş, şeýle hem haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda hukuk bozulmalarynyň önüni almak we oňa garşy göreşmek boýunça çäreleriň toplумы;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak – obýektleri ýaşayan gurşawyndan alyp ýa-da alman haýwanat dünýäsinden, onuň peýdaly häsiýetlerinden peýdalanmak;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylar – şu Kanuna laýyklykda haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak hukugy berlen ýuridik we fiziki şahslar;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini durnukly peýdalanmak – haýwanat dünýäsiniň görnüş dürlüliginiň azalmagyna getirmeýän, onuň üznüksiz köpelmek we häzirki hem-de geljekki nesilleriň isleglerini kanagatlandyrmak ukybyny saklaýan usullar bilen haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak;

haýwanat dünýäsiniň obýektlerini emeli taýdan köpeltmek – haýwanat dünýäsiniň obýektlerini erkin däl we (ýa-da) ýarym erkin şertlerinde saklamak we köpeltmek;

haýwanlary çaknyşdyrmak – genetik fondy gowulandyrmak, inbridingiň (ýakyn garyndaşlyk çaknyşdyrmanyň) netijeliligini azaltmak maksady bilen bir görnüşüň dürli populýasiýalarynyň ýa-da ýaýrawlarynyň haýwanlarynyň genetik serişdelerini tebigy we emeli birikdirmek;

zoologiýa toplumasy – haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň läşleriniň, ýumurtgalarynyň, preparatларыnyň we bölekleriniň, şol sanda ylmy, medeni-än bilim, okuw-terbiýeçilik we estetiki gymmaty bolan haýwanat baglarynyň, sirkleriň, zoologiýa malhanalaryň, akwariumlaryň, terrariumlaryň ýygyndysy;

haýwanat dünýäsiniň döwlet kadastry – ýabany haýwanlaryň geografik ýaýraýşy, olaryň görnüşleriniň mukdar we hil häsiýetnamalary, olaryň goruna ykdysady taýdan baha bermek we peýdalanmak hakyndaky ulgamlaşdyrylan maglumatlaryň jemi, şeýle hem olaryň goragyny we durnukly peýdalanylmagyny üpjün etmek üçin gerek bolan haýwanat dünýäsiniň obýektleri hakyndaky beýleki maglumatlar.

2-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakyndaky kanunçylyk

1. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakyndaky kanunçylyk Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýän şu Kanundan we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Oba hojalyk we beýleki öý haýwanlaryny, şeýle hem tebigatdan alnan we erkin däl ýagdaýda saklanýan ýabany haýwanlary goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky gatnaşyklary Türkmenistanyň degişli kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

3. Balyk tutmak we suwuň biologik serişdeleri, şeýle hem aw awlamak we awçylyk hojalygy babatdaky gatnaşyklar Türkmenistanyň degişli kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

4. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalardan bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda esasy ýörelgeler

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda esasy ýörelgeler şu aşakdakylardyr:

1) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet tarapyndan düzgünleşdirmek we gözegçilik etmek;

2) haýwanat dünýäsiniň peýdalanlyşyna, üznüksiz köpeldilişine we goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmak boýunça işiň haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak boýunça iş bilen utgaşdyrylmagyna ýol bermezlik;

3) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini durnukly peýdalanmak;

4) ynsanperwerligiň umumy kabul edilen ýörelgelerine laýyklykda haýwanlara rehimsiz çemeleşilmegine ýol bermeýän usullar bilen haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak;

5) şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan halatlardan başga haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň tölegliligi;

6) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilikden gutulgysyzlygy;

7) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda wezipeleriň çözülmegine raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagy;

8) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda maglumatyň elýeterliligi;

9) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygy.

4-nji madda. Haýwanat dünýäsine bolan eýeçilik hukugy

1. Türkmenistanyň çäginde tebigy erkinlik ýagdaýynda ýaşayan haýwanat dünýäsiniň obýektleri döwletiň eýeçiliginde durýar.

Türkmenistan haýwanat dünýäsiniň obýektleri babatda özbaşdak hukuklara eýelik edýär we Hazar deňziniň türkmen bölegindäki tabyňlygy Türkmenistanyň kanunçylygynda, şeýle hem halkara hukugynyň kadalary bilen kesgitlenýän tertipde amala aşyýar.

2. Eger Türkmenistanyň kanunçylygynda başgaça bellenilmedik bolsa, bellenen tertipde ýaşayan gursawyndan alnan haýwanat dünýäsiniň obýektleri ýuridik we fiziki şahslaryň eýeçiligi bolup biler.

Şeýle haýwanlara eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek boýunça gatnaşyklar şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen düzgünleşdirilýär.

5-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky gatnaşyklaryň subýektleri

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky gatnaşyklaryň subýektleri ýuridik we fiziki şahslardyr.

II BAP. HAÝWANAT DÜNÝÄSINI GORAMAK, ÜZNÜKSIZ KÖPELTMEK WE PEÝDALANMAK BABATDA DÖWLET DOLANDYRYLYŞY

6-njy madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky döwlet dolandyryş edaralary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň edaralarydyr.

7-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda ýeke-täk döwlet syýasatynyň geçirilmegini üpjün edýär;

2) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;

3) haýwanat dünýäsine eýelik etmek, peýdalanmak we ygtyýar etmek hukuklaryny amala aşyrýar;

4) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasyny kesgitleýär;

5) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň işine ýolbaşçylyk edýär;

6) haýwanat dünýäsiniň döwlet monitoringini we döwlet kadastryny ýöretmegiň tertibini belleýär;

7) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet standartlaryny, düzgünlerini, çäklendirilen möçberlerini we kadalaşdyrmalaryny belleýär;

8) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak üçin ygtyýarnamalary bermegiň tertibini tassyklaýar;

9) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak üçin çäklendirmeleri we gadagan etmeleri bellemegiň kadalaryny tassyklaýar;

10) zoologiýa toplumalaryny döretmegiň we döwlet tarapyndan hasaba almagyň kadalaryny tassyklaýar;

11) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

12) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

8-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň ygtyýarlygy

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy:

1) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýär;

2) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hem-de onuň ýaşayan gurşawyny aýap saklamak boýunça döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar we durmuşa geçirýär;

3) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça edara tabynlygyndaky kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp taýýarlaýar we tassyklaýar;

4) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň goralysyna, üznüksiz köpeldilişine we peýdalanylyşyna, şeýle hem Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan haýwanat dünýäsiniň görnüşlerini goramak boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

5) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň döwlet monitoringini we döwlet kadastryny ýöredýär;

6) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak böleginde hojalyk obýektlerini we önümçiliklerini gurmak we durkuny täzelemek üçin taslamadan öňki we taslama resminamasynyň döwlet ekologik seljermesini geçirýär;

7) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalaşdyrmalary işläp taýýarlaýar;

8) Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy bilen bilelikde Türkmenistanyň Gyzyl kitabynyň (haýwanat dünýäsi böleginde) ýöredilmegini üpjün edýär;

9) ygtyýarly döwlet edaralary Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasy bilen ylalaşyp, haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden ol ýa-da beýleki görnüşlerini Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizmek we ondan çykarmak hakynda çözümler kabul edýär we olary goramagyň tertibini we çärelerini kesgitleýär;

10) haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan derejesine degişli görnüşlerini hasaba alyp, haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak üçin bellenilen möçberini kesgitleýär;

11) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda, şol sanda aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ylmy barlaglaryň geçirilmegini guraýar;

12) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde haýwanat dünýäsiniň obýektlerini, olaryň böleklerini we ondan öndürilen önümlerini, şol sanda seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan haýwanlaryň derejesine degişli edilen görnüşlerini getirmegiň we äkitmegiň tertibini kesgitleýär we rugsatnamalary berýär;

13) Türkmenistanyň kanunçylygyny bozmak bilen haýwanat dünýäsine ýetirilen zyýany kesgitlemek boýunça usulyýeti işläp taýýarlaýar we tassyklaýar;

14) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda administratiw-hukuk bozulmalary hakyndaky işlere garaýar;

15) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmaga bolan çäklendirmeleri we gadagan etmeleri girizýär;

16) haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini olary mundan beýläk ýaşaýan tebigy gurşawyna goýbermek bilen emeli taýdan köpeltmek boýunça işi guraýar;

17) awçylyk hojalygyny alyp barmak hukugyny berýär;

18) aw awlamak we balyk tutmak möwsüminiň möhletlerini, ýabany haýwanlaryň görnüşleriniň sanawyny, aw awlamagyň möçberini we aw edilýän ýerleri kesgitleýär;

19) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda ilatyň ekologik terbiýesiniň we biliminiň wagyz edilmegini üpjün edýär;

20) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygyny amala aşyrýar;

21) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

9-njy madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralarynyň haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatdaky ygtyýarlygy

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary:

1) degişli çäklerde haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýärler;

2) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça döwlet maksatnamalarynyň durmuşa geçirilmegine ýardam edýärler;

3) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda edara tabynlygyndaky edaralaryň we guramalaryň işini utgaşdyrýarlar;

4) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda jemgyýetçilik birleşikleriniň işine ýardam edýärler;

5) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça ilatyň ekologik terbiýesini we bilimlerini wagyz edýärler;

6) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýaryna girýän beýleki meseleleri çözüýärler.

III BAP. RAÝATLARYŇ WE JEMGYÝETÇILIK BIRLEŞIKLERINIŇ HAÝWANAT DÜNYÄSINI GORAMAGA, ÜZNÜKSIZ KÖPELTMÄGE WE PEÝDALANMAGA GATNAŞMAGY

10-njy madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň haýwanat dünýäsini goramaga, üznüksiz köpeltmäge we peýdalanmaga gatnaşmagy

1. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri haýwanat dünýäsini goramaga, üznüksiz köpeltmäge we peýdalanmaga, olaryň hukuklaryna we kanuny bähbitlerine degip geçýän, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak bilen baglanyşykly döwlet çözügütleriniň taýýarlanylmagyna gatnaşmak hukugyna eýedirler.

2. Döwlet edaralary haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda öz ygtyýarlyklaryny amala aşyranlarynda raýatlaryň hem-de jemgyýetçilik birleşikleriniň tekliplerini we maslahatlaryny nazara alýarlar.

3. Haýwanat dünýäsini goramaga, üznüksiz köpeltmäge we peýdalanmaga, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak bilen baglanyşykly döwlet çözügütleriniň taýýarlanylmagyna raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň gatnaşmagynyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýär.

11-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda raýatlaryň hem-de jemgyýetçilik birleşikleriniň hukuklary we borçlary

1. Şu Kanunyň 10-njy maddasynyň 1-nji we 2-nji böleklerinde görkezilen düzgünler durmuşa geçirilende raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

1) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça döwlet edaralarynyň çäreleriniň amala aşyrylmagyna gatnaşmak;

2) haýwanat dünýäsini we onuň ýaşayan gurşawyny goramak boýunça çäreleri geçirmek;

3) haýwanlara rehimsiz çemeleşilmegine ýol bermeýän, ynsanperwerligiň degişli umumy ýörelgeleri, usullary bilen haýwanat dünýäsinden peýdalanmak;

4) döwlet edaralaryndan haýwanat dünýäsi hakyndaky maglumaty almak, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda berilmäge we ýaýradylmaga degişli bolmadyk maglumat muňa degişli däldir;

5) jemgyýetçilik gözegçiligini amala aşyrmak;

6) haýwanat dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak boýunça işiň görnüşlerini we usullaryny kämilleşdirmek boýunça bellenen tertipde teklipler girizmek;

7) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça jemgyýetçilik birleşiklerini döretmek;

8) haýwanat dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynyň özlerine mälim bolan düzgün bozulmalary hakynda habar bermek.

2. Türkmenistanyň raýatlary şu aşakdakylara borçludyr:

1) haýwanat dünýäsini aýap saklamaga we goramaga;

2) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge;

3) haýwanat dünýäsini goramaga, üznüksiz köpeltmäge we peýdalanmaga gözegçilik edýän edaralaryň wezipeli adamlarynyň kanuny talaplaryny ýerine ýetirmäge;

4) haýwanat dünýäsine we onuň ýaşayan gurşawyna ýetirilen zyýanyň öwezini öz wagtynda dolmaga.

IV BAP. HAÝWANAT DÜNYÄSINIŇ OBÝEKTLERINI GORAMAK

12-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň goragyny üpjün etmek

Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşyň ygtyýarly edarasy tarapyndan, şeýle hem haýwanat dünýäsini peýdalanmak bilen baglanyşykly bolmadyk, ýöne haýwanat dünýäsiniň obýektlerine we (ýa-da) olaryň ýaşayan gurşawyna ýaramaz täsir edýän ýa-da olar üçin howp döredýän hojalyk we beýleki işi amala aşyran ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan amala aşyrylýar.

13-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň goragyny üpjün etmegiň guramaçylyk-hukuk çäreleri

Haýwanat dünýäsini goramak aşakdaky guramaçylyk-hukuk çäreleriň esasynda üpjün edilýär:

- 1) ýabany haýwanlaryň tebigy toparlarynyň bütewiligini aýap saklamak;
- 2) tebigy erkin ýagdaýynda ýaşayan haýwanlaryň görnüş dürlüligini aýap saklamak;
- 3) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmaga bolan çäklendirmeleri we gadagan etmeleri kesgitlemek;
- 4) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalary kesgitlemek;
- 5) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalaşdyrmak;
- 6) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden özbaşdak peýdalanmaktan we peýdalanmagyň bellenilen tertibiniň beýleki bozulmalaryndan goramak;
- 7) ýabany haýwanlaryň ýaşayan gurşawyny, köpeltmek şertlerini we migrasiýa ýollaryny goramak;
- 8) önümçilik işleri amala aşyrylanda haýwanlaryň ölmeginiň önüni almak;
- 9) aýratyn goralýan tebigy ýerleri döretmek;
- 10) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini soňra tebigata goýbermek bilen emeli taýdan köpeltmek;
- 11) haýwanlaryň zoologiýa toplamalary we özbaşdak äkidilmegi üçin alynmagyny çäklendirmek;
- 12) haýwanlar kesellänlerinde, tebigy betbagtçylyklarda ýok bolmak howpy mahalynda we beýleki sebäpleriň netijesinde olara kömek bermek;
- 13) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak boýunça çäreleriň esaslandyrylmagyna gönükdirilen ylmy-barlaglary guramak;
- 14) raýatlary haýwanat dünýäsine ynsanperwer gatnaşygy ruhunda terbiýelemek;
- 15) köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak we durnukly peýdalanmak taglymatlaryny wagyz etmek;
- 16) ýabany haýwanlaryň aýry-aýry görnüşleriniň sanyny düzgünleşdirmek;
- 17) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işleriň amala aşyrylmagy boýunça haýwanat dünýäsiniň obýektlerine ýaramaz täsir edip biljek ýagdaýynda, taslama çözgütleriniň döwlet ekologik seljermesini geçirmek;
- 18) Türkmenistanyň haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakyndaky kanunçylygyna laýyklykda haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak boýunça beýleki çäreleri amala aşyrmak we beýleki talaplary bildirmek.

14-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalaşdyrmak

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalaşdyrmak ýabany haýwanlaryň iň amatly sanyny üpjün etmek maksady bilen amala aşyrylýar.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda kadalaşdyrmak ýabany haýwanlary tebigatdan almak kadalaryny we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki talaplary bellemek arkaly üpjün edilýär.

3. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini almagyň kadalary obýektleriň monitoringiniň, hasaba almagyň, haýwanat dünýäsiniň gorlaryna baha bermegiň we olary peýdalanmagyň, şeýle hem ylmy barlaglaryň netijeleriniň maglumatlary esasynda haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenilýär.

15-nji madda. Ilatly ýerler, şeýle hem kärhanalar, desgalar we beýleki obýektler ýerleşdirilende, taslama düzülende we gurlanda haýwanlaryň ýaşaýan gurşawyny we köpelyän şertlerini goramak

Ilatly ýerler, şeýle hem kärhanalar, desgalar we beýleki obýektler ýerleşdirilende, taslama düzülende we gurlanda, bar bolan we täze tehnologik işler kämilleşdirilende we ornaşdyrylanda, tarp ýerler, kenaryäka we tokaý ağaç nahalary bolan ýerler hojalyk dolanyşygyna girizilende, ýerleriň meliorasiýasynda, tokaýlardan peýdalanylanda, geologiýa-gözleg işleri geçirilende, peýdaly baýlyklar gazylyp alnanda, oba hojalyk mallarynyň bakylýan we sürülýän ýerleri kesgitlenende, syňahatçylyk ugurlary işlenip taýýarlananda we ilatyň köpçülikleýin dynç alyş ýerleri guralanda haýwanlaryň ýaşaýan gurşawyny we köpelyän şertlerini aýap saklamak boýunça çäreler göz önünde tutulmalydyr we amala aşyrylmalydyr.

16-njy madda. Haýwanlaryň migrasiýa ýollarynyň aýalyp saklanylmagyny üpjün etmek

Demir ýol, gara ýol, turba geçiriji we beýleki ulag magistrallary, elektrik geçiriji we aragatnaşyk ulgamlary, şeýle hem kanallar, zeykeşler, bentler we beýleki gidrotehniki desgalar ýerleşdirilende, taslama düzülende we gurlanda haýwanlaryň migrasiýa ýollarynyň aýalyp saklanylmagyny üpjün edýän çäreler işlenip taýýarlanymalydyr we amala aşyrylmalydyr.

17-nji madda. Önümçilik işleri amala aşyrylanda we ulag serişdeleri ulanylanda haýwanlaryň ölmeginiň önüni almak

Önümçilik işleri amala aşyrylanda we ulag serişdeleri ulanylanda haýwanlaryň ölmeginiň önüni almak boýunça degişli çäreler görülýär.

Haýwanlaryň ölmeginiň önüni almak boýunça bellenen çäreleri amala aşyrmazdan önümçiligiň materiallaryny we galyndylaryny saklamak, gury oty ormak we ýakmak, tokaýy köwlemek, işbil taşlaýyş we üznüksiz köpelmäniň ähmiýeti bolan derýalaryň hanalaryny, howdanlary hem-de olaryň meýdançalaryny işläp bejermek gadagandyr.

18-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde haýwanat dünýäsini goramak

Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde haýwanat dünýäsini goramagyň we peýdalanmagyň tertibi "Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna we haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda bellenilýär.

19-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini emeli taýdan köpeltmek

1. Üznüksiz köpelmegi tebigy şertlerde mümkin bolmadyk haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini aýap saklamak maksady bilen haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň emeli ýol bilen, şol sanda haýwanat baglaryny ýöriteleşdirmek we malhanalary guramak arkaly olaryň köpelmegine zerur şertleri döretmek üçin çäreler görmäge borçludyr.

2. Ýabany haýwanlary erksiz saklamaga we olary emeli köpeltmäge diňe haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň rugsady esasynda ýol berilýär.

20-nji madda. Haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini goramak

1. Haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşlerini aýap saklamak we olary goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça zerur çäreleri üpjün etmek maksady bilen Türkmenistanyň Gyzyt kitabynda haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşleriniň (kiçi görnüşleriniň we populýasiýalarynyň) ýagdaýy we olary goramak boýunça çäreler hakyndaky maglumatlar saklanýar.

2. Haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşleriniň ýok bolup gitmegine we sanynyň azalmagyna we ýaşayan gurşawynyň bozulmagyna getirip biljek hereketler gadagan edilýär.

3. Türkmenistanyň Gyzyt kitabyna girizilen görnüşlerine degişli haýwanlary ýaşayan gurşawyndan almaga we tebigy gurşawyna gaýtarmaga

aýratyn halatlarda haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatlar boýunça ýol berilýär.

21-nji madda. Pestisidler, ösümlikleri goramak serişdeleri, olaryň ösüşiniň stimulyatorlary, mineral dökünler we beýleki serişdeler ulanylanda, saklanylanda we daşalanda haýwanat dünýäsini we onuň ýaşaýan gurşawyny goramak

1. Haýwanlaryň ölmeginiň we olaryň ýaşaýan gurşawynyň ýaramazlaşmagynyň önüni almak maksady bilen ýuridik we fiziki şahslar pestisidleri, ösümlikleri goramak serişdelerini, olaryň ösüşiniň stimulyatorlaryny, mineral dökünleri we beýleki serişdeleri daşamak, saklamak we ulanmak kadalaryny berjaý etmäge borçludylar.

Täze serişdeler döredilende haýwanlaryň we olaryň ýaşaýan gurşawyny üpjün edýän tebigy gurşawda olaryň ýol berilýän aňryçäk konsentrasiýalarynyň kadalaşdyrmalary işlenip taýýarlanylmaladyr we tassyklanylmaladyr.

2. Pestisidleri, ösümlikleri goramak serişdelerini, olaryň ösüşiniň stimulyatorlaryny, mineral dökünleri we beýleki serişdeleri ulanmagyň, saklamagyň we daşamagyň kadalary, şeýle hem görkezilen serişdeleriň sanawy haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy bilen ylalaşylmaga degişlidir.

22-nji madda. Ýabany haýwanlaryň göçürilmegi, uýgunlaşdyrylmagy we çaknyşdyrylmagy

1. Ýabany haýwanlaryň täze ýaşaýan ýerlerine göçürilmegine, döwletiň faunasy üçin ýabany haýwanlaryň täze görnüşleriniň uýgunlaşdyrylmagyna, şeýle hem ylmy-barlag we hojalyk maksatlary üçin ýabany haýwanlary çaknyşdyrmak boýunça çäreler haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň rugsady boýunça ýol berilýär.

2. Ýabany haýwanlaryň göçürilmegini, uýgunlaşdyrylmagyny we çaknyşdyrylmagyny özbaşdak geçirmek gadagandyr.

3. Haýwanlaryň seýrek duşýan we ýitip gitmek howpy astynda durýan görnüşleriniň göçürilmegine haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň teklibiniň esasynda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgüdi boýunça ýol berilýär.

23-nji madda. Ýabany haýwanlaryň aýry-aýry görnüşleriniň sanyny düzgünleşdirmek

1. Ilatyň saglygyny goramak, oba hojalyk we öý haýwanlarynyň kesellemeginiň önüni almak we Türkmenistanyň ykdysadyýetine zyýan

ýetirilmegine ýol bermezlik maksady bilen ýabany haýwanlaryň aýry-áýry görnüşleriniň sanyny düzgünleşdirmek boýunça çäreler geçirilýär.

2. Sany düzgünleşdirilmäge degişli ýabany haýwanlaryň görnüşleri we olaryň sanyny düzgünleşdirmek boýunça çäreleri geçirmegiň tertibi ylmy guramalaryň maslahatlarynyň esasynda hem-de ýer we suw serişdeleriniň goragyny amala aşyran, muňa ygtyýarly edilen döwlet dolandyryş edaralary bilen ylalaşylyp, haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

V BAP. HAÝWANAT DÜNÝÄSINIŇ OBÝEKTLERINDEN PEÝDALANMAK

24-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylar
Ýuridik we fiziki şahslar haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylar bolup bilerler.

25-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda peýdalanylmaga berilýär.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak umumy we ýörite peýdalanmak tertibinde amala aşyrylýar.

3. Umumy peýdalanmaga ýaşayan gursawyndan almazdan haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden, şeýle hem olaryň peýdaly häsiýetlerinden peýdalanmak degişlidir.

4. Ýörite peýdalanmaga ýaşayan gursawyndan almak bilen haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden we olaryň ýaşayyş önümlerinden peýdalanmak degişlidir.

5. Türkmenistanyň çäginde haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

26-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň görnüşleri

1. Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan talaplar berjaý edilende haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň şu aşakdaky görnüşlerine ýol berilýär:

1) aw awlamak;

2) balyk we suwda ýaşayan oňurgasyzlary hem-de deňiz süýdemdirijilerini tutmak;

3) aw awlamagyň we balyk tutmagyň obýektlerine degişli bolmadyk ýabany haýwanlary peýdalanmak;

4) ýabany haýwanlary hojalyk, ylmy, medeni aň-bilim, terbiýeçilik, dynç alyş-sagaldyş we estetiki maksatlar üçin peýdalanmak;

5) ýabany haýwanlary ýaşayyş işjeňliginiň önümlerini almak maksady bilen peýdalanmak.

Türkmenistanyň kanunçylygy bilen haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň beýleki görnüşleri hem göz önünde tutulyp bilner.

2. Ýabany haýwanlary olaryň ýaşayan gurşawyndan ygtyýarnamasyz we rugsatnamasyz almak gadagandyr.

27-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmaga rugsat bermek

1. Höwesjeň (sport) ýa-da käri aw awlamakdan başga, peýdalanmagyň aýry-aýry görnüşleri boýunça ýuridik ýa-da fiziki şahslar tarapyndan haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak, diňe olarda bu obýektleri peýdalanmak üçin rugsatnamalar bolanda, Türkmenistanyň ygtyýarlylandyrmak hakynda kanunçylygynda bellenen ýagdaýlarda bolsa, deňişli ygtyýarnama bolanda amala aşyrylyp bilner.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň rugsatnamalar esasynda amala aşyrylýan görnüşleriniň sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

3. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak üçin rugsatnama ýuridik we fiziki şahslara haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýär.

Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmak üçin rugsatnamada şu maglumatlar görkezilýär:

1) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň görnüşleri hakynda;

2) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň rugsat berilýän görnüşlerini peýdalanmagyň ýol berilýän çägi hakynda;

3) bu rugsatnamanyň esasynda peýdalanylmagy mümkin bolan haýwanat dünýäsiniň obýektleri ýa-da olaryň görnüşleri hakynda;

4) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň çäklendirilen möçberi hakynda;

5) haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň möhletleri hakynda;

6) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan başga maglumatlar.

4. Höwesjeň (sport) ýa-da aw awlamak käri amala aşyrylanda Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän bir gezeklik tölegli rugsatnama haýwanat dünýäsiniň kesgitli görnüşlerinden peýdalanmaga bolan hukuk bolup hyzmat edýär.

Bir gezeklik tölegli rugsatnama – aw awlamagyň ýerini we möhletini görkezmek bilen haýwanat dünýäsiniň obýektine degişli görnüşiniň bir osobyň ýaşayan tebigy gurşawyndan bir gezek almak üçin ýörite rugsatnamadyr.

5. Umumy peýdalanlyýan haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak rugsatnamalar ýa-da ygtyýarnamalar bolmazdan amala aşyrylýar.

6. Haýwanat dünýäsiniň aýry-aýry obýektlerini aýap saklamak we goramak maksady bilen rugsatnamada ýuridik we fiziki şahslar üçin berjaý edilmegi hökmany bolan çäklendirmeler we haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň beýleki şertleri belenilip bilner.

28-nji madda. Haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň möhletleri

1. Haýwanat dünýäsinden ýörite peýdalanmak hemişelik ýa-da wagtlaýyn bolup biler.

Hemişelik diýlip, öňünden bellenen möhlet bolmazdan haýwanat dünýäsinden peýdalanmak ykrar edilýär.

Haýwanat dünýäsinden wagtlaýyn peýdalanmagyň möhletleri degişli şertnama we ygtyýarnama bilen belenilýär.

2. Haýwanat dünýäsinden umumy peýdalanmak möhletler belenilmezden amala aşyrylýar.

29-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak üçin çäklendirmeleri we gadagan etmeleri bellemek

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini aýap saklamak we üzüksiz köpeltmek maksady bilen Türkmenistanyň Ministrler Kabineti bilen ylalaşylyp, haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan belli bir çäkde ýa-da belli bir möhletlerde haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň aýry-aýry görnüşleriniň peýdalanlymagyna bolan çäklendirmä ýol berilýär ýa-da doly gadagan edilýär.

2. Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramagyň bähbitlerinde ýerden peýdalanyjylaryň, tokaýdan peýdalanyjylaryň, suwdan peýdalanyjylaryň we ýerasty baýlyklaryndan peýdalanyjylaryň hukuklary hem çäklendirilip bilner.

30-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň hukuklary we borçlary

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylar şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

1) alnan haýwanat dünýäsiniň obýektlerine we olardan alnan önüme bolan eýeçilik;

2) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň rugsat berlen görnüşlerini amala aşyrmagyň barşynda alnan önümiň gaýtadan işlenilmegini hasaba alyp, kömekçi hojalygyny alyp barmak;

3) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden alnan ýýmiti we önümi öndürmek hem-de ýerlemek;

4) ýuridik we fiziki şahslaryň öz bikanun hereketleri bilen haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaşaýan gurşawynyň ýaramazlaşmagyna we ýok bolup gitmegine getiren hereketleri bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak boýunça hak isleglerini Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde mälim etmek.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmagyň görnüşine garamazdan peýdalanyjylar şu aşakdakylara borçludylar:

1) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň bellenen kadalaryny, möçberlerini we möhletlerini berjaý etmäge;

2) tebigy bileleşikleriň bitewiliginiň bozulmagyna ýol bermeyän we ilatyň, daşky tebigy gurşawyň howpsuzlygyny we peýdalanylmaga berilmedik haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň aýalyp saklanylmagyny üpjün edýän usullar bilen haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmaga;

3) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaşaýan gurşawynyň bozulmagyna ýol bermezlige;

4) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň sanynyň hasaba alynmagyny we olaryň ýaşaýan gurşawynyň ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça çäreleri geçirmäge;

5) haýwanat dünýäsiniň üznüksiz köpeldilmegine gönükdirilen zerur toplumlaýyn çäreleri geçirmäge;

6) haýwanat dünýäsiniň goralysyna, üznüksiz köpeldilişine we peýdalanylyşyna gözegçilik edýän döwlet we beýleki edaralara hemmetaraplaýyn kömek bermäge;

7) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki talaplary ýerine ýetirmäge.

31-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň hukuklarynyň goralmagy we kepillikleri

1. Döwlet edaralary, wezipeli adamlar we guramalar tarapyndan haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň işine gatyşmak gadagandyr.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň bozulan hukuklary Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan tertipde dikeldilmäge degişlidir.

3. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň hukuklaryny bozmak bilen ýetirilen ýitgileriň (şol sanda duşdan geçirilen peýdany goşup) doly möçberde öwezi dolunmaga degişlidir.

32-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak hukuklaryny bes etmegiň esaslary

Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak hukugy şu aşakdaky halatlarda bes edilmäge degişlidir:

1) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak zerurlygy bes edilende ýa-da peýdalanmaktan meýletin boýun gaçyrylanda;

2) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmagyň bellenen möhleti gutaranda;

3) haýwanlary goramak maksady bilen ýa-da döwletiň hajatlary üçin haýwanat dünýäsiniň obýektiniň haýsydyr bir görnüşini peýdalanmaktan almak zerur bolanda;

4) haýwanat dünýäsinden peýdalanyjynyň işi bes edilende;

5) haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplary zygyderli bozulanda;

6) haýwanat dünýäsinden ýörite peýdalanmaga bolan rugsatlardan mahrum edilende.

33-nji madda. Aw awlamak

Aw awlamak we awçylyk hojalygy babatdaky gatnaşyklar "Aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek hakynda" Türkmenistanyň Kanuny we oňa laýyklykda kabul edilýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen düzgünleşdirilýär.

34-nji madda. Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak

Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak babatdaky gatnaşyklar "Balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak hakynda" Türkmenistanyň Kanuny bilen düzgünleşdirilýär.

35-nji madda. Aw awlamak we balyk tutmak obýektlerine degişli bolmadyk haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanyjlara aw awlamak we balyk tutmak obýektlerine degişli bolmadyk haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanmaga rugsat berilýär.

2. Peýdalanylmagy diňe rugsatlar boýunça amala aşyrylýan, aw awlamak we balyk tutmak obýektlerine degişli bolmadyk haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň sanawy we peýdalanylmagy gadagan edilen haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň sanawy haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan kesgitlenilýär we Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanýar.

36-njy madda. Ýylanlary tutmak

1. Türkmenistanyň çäginde ýylanlaryň ähli görnüşlerini tutmak diňe haýwanat dünýäsini goramak, üzüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda

döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatlar boýunça geçirilýär.

2. Türkmenistanyň çäginde ýylanlary özbaşdak tutmak gadagandyr, ilatly ýerler we olaryň töwereginde bellenen degişli zolaklar, ilatyň köpçülikleýin dynç alýan ýerleri we şypahana zolaklary muňa degişli däldir.

3. Şu maddanyň 2-nji böleginde ýatlylan ilatly ýerler we töweregindäki zolaklar ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary tarapyndan bellenişläär.

37-nji madda. Haýwanat dünýäsinden hojalyk, ylmy, medeni aň-bilim, terbiýeçilik, dynç alyş-sagaldyş we estetiki maksatlarda peýdalanmak

1. Ýabany haýwanlary tebigy gurşawdan almazdan syn etmegiň, belgilemegiň, surata düşürmegiň dürli görnüşleri we barlagyň beýleki usullary arkaly haýwanat dünýäsinden hojalyk, ylmy, medeni aň-bilim, terbiýeçilik, dynç alyş-sagaldyş we estetiki maksatlarda peýdalanmaga, eger bu usullar ýabany haýwanlara we olaryň ýaşayan gurşawyna zyýan ýetirmese we haýwanat dünýäsinden beýleki peýdalanyjylaryň hukuklaryny bozmasa, rugsatsyz we mugt ýol berilýär, şeýle peýdalanmagyň gadagan edilen halatlary muňa degişli däldir.

2. Tebigy gurşawdan almak bilen haýwanat dünýäsinden hojalyk, ylmy, medeni aň-bilim, terbiýeçilik, dynç alyş-sagaldyş we estetiki maksatlarda peýdalanmak şu Kanunyň 27–29-njy we 42-nji maddalarynda bellenen şertlerde we tertipde amala aşyrylýär.

38-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaşayşynyň peýdaly häsiýetlerini we önümlerini peýdalanmak

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaşayşynyň peýdaly häsiýetlerini we önümlerini peýdalanmaga, olary tebigy gurşawyndan almazdan we olaryň ýaşayan gurşawyny bozmazdan, aýry-aýry halatlarda bolsa – almak bilen Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatlar boýunça ýol berilýär.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaşayşynyň önümlerini almak maksady bilen olardan peýdalanmagyň kadalary haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan bellenişläär.

39-njy madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýaşayan haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde ýaşayan haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak bilen baglanyşykly iş derhal dolandyrmagynda aýratyn goralýan tebigy ýerlerde bolýan döwlet edarasy bilen ylalaşylyp,

"Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna, şu Kanuna, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakyndaky Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden umumy we ýörite peýdalanmak, şeýle hem haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak bilen baglanyşykly iş hem-de ýabany haýwanlaryň ýaýramagyny we sanyny düzgünleşdirmek amala aşyrylyp bilner. Şeýle iş döwlet tebigy goraghanalarda, milli tebigy seýilgähleriň pugta gorag zolagynda (goraghana zolagynda), döwlet biosfera goraghanalarynyň goraghana düzgünli zolagynda (ýadrosynda), döwlet tebigy çäkli goraghanalarynda we beýleki aýratyn goralýan tebigy ýerlerde "Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda" Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner.

40-njy madda. Zoologiýa toplumalaryny döretmek we üstüni ýetirmek

1. Haýwanlary olaryň ýaşayan gurşawyndan almak arkaly zoologiýa toplumalaryny (haýwanat baglarynyň, sirkleriň, malhanalaryň, akwariumlaryň, terrariumlaryň janly toplumalaryny, şeýle hem haýwanlaryň läşleriniň, preparatlarynyň we bölekleriniň ýygyndylaryny) döretmäge we üstüni ýetirmäge haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan berilýän rugsatlar boýunça ýol berilýär.

2. Zoologiýa toplumalary, şol sanda zoologiýa ylym we bilim beriji edaralarynyň, muzeýleriň ylmy toplumalary, şeýle hem eýeçiligiň görnüşine garamazdan, ylmy, medeni, okuw-terbiýeçilik we estetiki gymmaty bolan aýry-áýry ajaýyp toplama eksponatlary döwlet tarapyndan hasaba alynmaga degişlidir.

3. Şeýle toplumalaryň eýeleri bolup durýan ýuridik we fiziki şahslar haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan zoologiýa toplumalaryny saklamagyň, hasaba almagyň we peýdalanmagyň kadalaryny berjaý etmäge borçludyr.

41-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramagy, üznüksiz köpeltmegi we peýdalanmagy ykdysady taýdan höweslendirmek

1. Haýwanat dünýäsini goramagy, üznüksiz köpeltmegi we peýdalanmagy ykdysady taýdan höweslendirmek çäreleri haýwanat dünýäsiniň obýektlerini peýdalanyjylaryň haýwanat dünýäsini aýap saklamaga we üznüksiz köpelmäge bolan gyzylanmalaryny ýokarlandyrmaga gönükdirilendir.

2. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we aýap saklamak boýunça çäreleri ykdysady taýdan höweslendirmek (ýeňillikler,

artykmaçlyklar we döwlet goldawyny bermek) bilen baglanyşykly çäreleri maliýeleşdirmegiň çeşmeleri we amala aşyrmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň çözgüdi bilen bellenilýär.

42-nji madda. Haýwanat dünýäsinden peýdalanylandygy üçin tölegler

1. Umumy peýdalanylýandan başga haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak töleglidir.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylandygy üçin tölegler şu aşakdakylary öz içine alýar:

1) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylandygy üçin tölegleri;

2) haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň Türkmenistana getirilmegi ýa-da Türkmenistandan äkidilmegi üçin tölegleri;

3) haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylýandygy üçin ygtýarnamalaryň we rugsatnamalaryň tölegleri;

4) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan tölegleriň beýleki görnüşleri.

3. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylandygy üçin tölegleriň möçberi, olary almagyň tertibi we şertleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

4. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylandygy üçin tölegleriň girizilmegi haýwanat dünýäsiniň obýektlerini we olaryň ýaşayan gurşawyny goramak boýunça çäreleri ýerine ýetirmekden peýdalanyjlary boşatmaýar.

VI BAP. HAÝWANAT DÜNYÄSINIŇ DÖWLET MONITORINGI WE DÖWLET KADASTRY

43-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň döwlet monitoringi

1. Haýwanat dünýäsiniň döwlet monitoringi – munuň özi haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýaýramagyna, sanyna, ýagdaýyna, olaryň ýaşayan gurşawynyň gurluşyna, hiline we meýdanyna zygiderli syn etmeleriň ulgamydyr.

2. Haýwanat dünýäsiniň döwlet monitoringi şu maddanyň 1-nji böleginde görkezilen ölçegleri ýüze çykarmak, olaryň üýtgemelerine baha bermek, görnüş dürlüligini aýap saklamak, üznüksiz köpeltmek, haýwanat dünýäsiniň amatly ýagdaýyny we olaryň ylmy taýdan esaslandyrylyp peýdalanylmagyny üpjün etmek üçin ýaramaz ýagdaýlaryň we hadysalaryň önüni almak we düzetmek maksady bilen geçirilýär.

3. Haýwanat dünýäsiniň döwlet monitoringini ýöretmegiň mazmuny, guralyşy, dolandyrylyşy, maliýeleşdirilişi, maddy-enjamlaýyn üpjünçiligi

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýän tertipde amala aşyrylýar.

44-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň döwlet kadastryny ýöretmek

1. Haýwanat dünýäsini goramagy, üznüksiz köpeltmegi we peýdalanmagy üpjün etmek maksady bilen haýwanat dünýäsiniň döwlet kadastry ýöredilýär, ol haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň geografik taýdan ýaýraýşy, olaryň sany, olaryň ýaşayan ýerleriniň häsiýetnamasy, hojalyk taýdan peýdalanylyşy hakyndaky maglumatlaryň we beýleki maglumatlaryň jemini özünde saklaýar.

2. Haýwanat dünýäsiniň döwlet kadastryny ýöretmek haýwanat dünýäsini peýdalanyjylar tarapyndan ýeke-täk usulyýetler boýunça berilýän, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy tarapyndan tassyklanylýan maglumatlaryň esasynda amala aşyrylýar.

3. Haýwanat dünýäsiniň döwlet kadastryny ýöretmek Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýän tertipde amala aşyrylýar.

VII BAP. HAÝWANAT DÜNYÄSINIŇ OBÝEKTLERINI GORAMAK, ÜZNÜKSIZ KÖPELTMEK WE PEÝDALANMAK BABATDA GÖZEGÇILIK

45-nji madda. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligi

1. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiliginiň wezipesi haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň Türkmenistanyň ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý edilmegini üpjün etmekden ybaratdyr.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiliginiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

46-njy madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligini guramak

1. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasy, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligi haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda hukuk bozulmalarynyň önüni almak, ýüze çykarmak we aradan aýyrmak arkaly amala aşyrylýar.

3. Şu maddanyň 1-nji böleginde görkezilen döwlet dolandyryş edaralary haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň bellenilen tertibiniň berjaý edilişine döwlet gözegçiliginiň amala aşyrylmagyna gatnaşmak üçin beýleki gyzylan döwlet edaralaryny we jemgyýetçilik birleşiklerini bellenilen tertipde çekip bilerler.

47-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň wezipeli adamlarynyň hukuklary

1. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça gulluk borçlaryny ýerine ýetirýän wezipeli adamlar şu aşakdaky hukuklara eýedirler:

1) ýuridik we fiziki şahslaryň haýwanat dünýäsinden peýdalanmaga, aýratyn goralýan tebigy ýerlerde (suw giňişliginde) bolmaga rugsat berýän resminamalary, şeýle hem ok atýan ýaragy saklamaga we götermäge içeri işler edaralarynyň beren rugsatlaruny barlamak;

2) haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygyny bozujylary saklamak, olaryň amala aşyran hukuk bozulmalary hakynda teswirnamalar düzmek we Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda administratiw jogapkärçilige çekmek;

3) zatlary gözden geçirmek, ulag serişdelerini saklamak we gözden geçirmek, ýaragy we haýwanat dünýäsiniň obýektlerini we olardan alnan önümleri almagyň beýleki gurallaryny, şol sanda onuň daşalýan wagtynda, ammara ýerleşdirilýän, gaýtadan işlenýän we ýerlenilýän ýerlerinde barlamak;

4) düzgün bozujylardan haýwanat dünýäsiniň bikanun alnan obýektlerini we olardan alnan önümi, ýaragy we haýwanat dünýäsiniň obýektlerini almagyň beýleki gurallaryny, şeýle hem almagy bellenilen tertipde resmileşdirmek bilen degişli resminamalary almak.

2. Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligini amala aşyryan wezipeli adamlara Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde gulluk ýaragyny saklamaga, götermäge we ulanmaga rugsat berilýär.

Haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet gözegçiligini amala aşyryan wezipeli adamlar tarapyndan gulluk ýaragyny saklamagyň, götermegiň we ulanmagyň kadalary Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilýär.

3. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň öz

ygtyýarynyň çäklerinde tassyklanylýan kadalary we gollanmalary ähli ýuridik we fiziki şahslaryň ýerine ýetirmegi üçin hökmanydyr.

48-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak boýunça edaralaryň işgärlerini ätiýaçlandyrmak

Sanawy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarly edarasynyň işgärleri hökmany ätiýaçlandyrylmaga degişlidirler we şikes ýeten halatynda, olaryň garyndaşlary bolsa – görkezilen wezipeli adamlar aradan çykan mahalynda bellenen tertipde zyýanyň öweziniň dolunmagyna bolan hukuga eýedirler.

49-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň goralysyna, üznüksiz köpeldilişine we peýdalanylýşyna edara gözegçiligi

Haýwanat dünýäsiniň goralysyna, üznüksiz köpeldilişine we peýdalanylýşyna edara gözegçiligi ygtyýarynda haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanylýan kärhanalar, edaralar we guramalar bolan döwlet dolandyryşynyň degişli edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

50-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda jemgyýetçilik gözegçiligi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jemgyýetçilik birleşikleri tarapyndan amala aşyrylýar.

VIII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

51-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynda günäkär adamlar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

52-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Ýuridik we fiziki şahslar haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmaga borçludurlar.

2. Günäsi sebäpli ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak bilen baglanyşykly kärhana ýetirilen çykdajylar üçin hem wezipeli adamlar we beýleki işgärler bellenen tertipde maddy jogapkärçilik çekýärler.

53-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramagyň, üznüksiz köpeltmegiň we peýdalanmagyň meseleleri boýunça jedelleri çözmek

Haýwanat dünýäsini goramagyň, üznüksiz köpeltmegiň we peýdalanmagyň meseleleri boýunça jedeller Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çözülýär.

54-nji madda. Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygy

Haýwanat dünýäsini goramak, üznüksiz köpeltmek we peýdalanmak babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna we halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýär.

55-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun onuň resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

2. Şu aşakdakylary güýjüni ýitiren diýip hasap etmeli:

1997-nji ýylyň 12-nji iýunyndaky "Haýwanat dünýäsini goramak we rejeli peýdalanmak hakynda" Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1997 ý., № 2, 17-nji madda);

1999-njy ýylyň 30-njy apreldäki "Türkmenistanyň käbir kanunçylyk namalaryna üýtgetmeler we goşmaçalar girizmek hakynda" Türkmenistanyň Kanunynyň II bölegini (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1999 ý., № 1, 10-njy madda);

2009-njy ýylyň 18-nji apreldäki "Türkmenistanyň käbir kanunçylyk namalaryna üýtgetmeler, goşmaçalar girizmek we güýjüni ýitiren diýip ykrar etmek hakynda" Türkmenistanyň Kanunynyň XXVI bölegini (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2009 ý., № 2, 33-nji madda).

Aşgabat şäheri.

2013-nji ýylyň 2-nji marty.

№ 375-IV.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Ekologiýa seljermesi hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2014 ý.,
№3, 108-nji madda).

Şu Kanun ekologiýa seljermesi babatdaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär we meýilleşdirilýän hojalyk hem-de beýleki işiň daşky gurşawa we ilatyň saglygyna ýaramaz täsiriniň önüni almaga gönükdirilendir.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

1) ekologiýa seljermesi – meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiňdaşky gurşawa we ilatyň saglygyna edip biläýjek ýaramaz täsiriniň önüni almak maksady bilen geçirilýän, meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň daşky gurşawa we ilatyň saglygyna edip biläýjek täsirine hem-de bu işleriň ölçeg möçberleriniň daşky gurşawyň hil kadalaryna we ekologiýa talaplara laýyklygyna deslapdan baha berme;

2) daşky gurşaw – ýeri, topragy, ýerasty baýlyklary, suwlary, tokaýlary, ösümlük we haýwanat dünýäsini, tebigy ekologik ulgamlary, atmosfera howasyny, klimaty hem-de Ýeriň ozon gatlagyny goşanynda, tebigy obýektleriň özara hereketindäki jemi;

3) daşky gurşawa edilýän täsir – netijeleri daşky gurşawyň üýtgemelerine getirýän birwagtlaryň, döwürleýin ýa-da hemişelik hereket edýän ýagdaý;

4) ekologiýa seljermesine ýüz tutujy – meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň taslama resminamalaryny ekologiýa seljermesine hödürleýän ýuridik ýa-da fiziki şahs;

5) ekologiýa seljermesiniň netijenamasy – meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň Türkmenistanyň daşky gurşawy goramak hakyndaky kanunçylygynyň talaplaryna laýyk gelýändigini ýa-da laýyk gelmeýändigini barada netijeleri we ekologiýa seljermesiniň obýektini amala aşyrmagyň ýol bererlikligini kesgitlemegi goşanynda, ekologiýa seljermesini geçirmegiň netijeleri barada maglumatyň özüne jemleýän resminama;

6) daşky gurşawda bolup geçýän özgerişler – tebigy obýektlere we toplumlara täsir edilmeginiň netijesinde olaryň ýagdaýynda bolup geçýän düzedip boljak we düzedip bolmajak özgermeler;

7) daşky gurşawa edilýän täsire baha berme – meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işi amala aşyrmagyň mümkindigi ýa-da mümkin däldigi barada degişli çözgüdi kabul etmek maksady bilen onuň daşky gurşawa we ilatyň saglygyna ýetirýän täsiriniň göni, gytaklaýyn we beýleki netijelerini ýüze çykarmak, seljermek we hasaba almak boýunça işiň görnüşi;

8) meýilleşdirilýän hojalyk webeýleki iş – daşky gurşawa we ilatyň saglygyna täsir edip biljek täze gurluşyk, önümçiligiň durkuny täzelemek, giňeltmek, tehniki taýdan gaýtadan enjamlaşdyrmak, kämilleşdirmek, iş ugruny üýtgetmek, ony ýatyrmak we beýleki iş;

9) ekologiýa seljermesiniň obýektleri – ekologiýa seljermesine degişli meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň taslama resminamalary.

2-nji madda. Ekologiýa seljermesi hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Türkmenistanyň ekologiýa seljermesi hakyndaky kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, “Tebigaty goramak hakynda” Türkmenistanyň Kanunyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybarat bolup durýar.

2. Eger-de Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda göz önüne tutulanlardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Ekologiýa seljermesiniň ýörelgeleri

Ekologiýa seljermesi şu aşakdaky ýörelgelere esaslanýar:

1) islendik meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işleriň mümkin bolan ekologiýa howplulygy hakyndaky prezumpsiyasyna;

2) ekologiýa seljermesiniň obýektiniň amala aşyrylmagy baradaky çözümleriň kabul edilmeginden öň döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň hökmanlygyna;

3) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiňdaşky gurşawa ýetirýän täsirine baha bermegi geçirmegiň zerurlygyna;

4) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň daşky gurşawa we ilatyň saglygyna ýetirýän täsirine we onuň netijesine baha bermegiň toplumlaýynlygyna;

5) ekologiýa seljermesiniň netijenasynyň hakykatlygyna;

6) aýanlyga we jemgyýetçilik pikiriniň nazara alynmagyna.

4-nji madda. Ekologiýa seljermesiniň maksatlary we wezipeleri

Ekologiýa seljermesiniň maksatlary we wezipeleri şulardan ybarat:

1) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň amala aşyrylmagynyň mümkin bolan ýaramaz netijeleriniň, olaryň daşky gurşawyň ýagdaýyna hem-de ilatyň saglygyna oňasýz täsiriniň önüni almak we azaltmak;

2) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiňamala aşyrylmagy hakyndaky çözüdiň kabul edilmeginiň öň ýanyndaky döwürlerde, şeýle hem onuň amala aşyrylmagynyň barşynda ekologiýanyň talaplaryna laýyklygyna baha bermek;

3) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň taslama resminamalarynda göz önünde tutulýan, daşky gurşawy we ilatyň saglygyny goramak boýunça çäreleriň yeterlikligini we esaslandyrylandygyny kesgitlemek;

4) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiňdaşky gurşawa we ilatyň saglygyna ýetirýän täsirine hemmetaraplaýyn, ylmy taýdan esaslandyrylan seljerişi we baha bermäni guramak;

5) ekologiýa seljermesiniň anyk obýekti boýunça ekologiýa seljermesiniň netijenamasyny taýýarlamak.

5-nji madda. Ekologiýa seljermesiniň görnüşleri

Türkmenistanda döwlet ekologiýa seljermesi we jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi amala aşyrylýar.

II BAP. DÖWLET EKOLOGIÝA SELJERMESI BABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY

6-njy madda. Döwlet ekologiýa seljermesi babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyran edaralar

Döwlet ekologiýa seljermesi babatda ygtyýarlandyrylan döwlet dolandyrylyşy döwlet ekologiýa seljermesi babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy bolup durýan Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, Türkmenistanyň Tebigaty goramak ministrligi (mundan beýläk - ygtyýarlandyrylan edara), ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

7-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ekologiýa seljermesi babatda ygtyýarlyklary

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) döwlet ekologiýa seljermesi babatda döwlet edaralarynyň işiniň utgaşdyrylmagyny üpjün edýär;

2) ekologiýa seljermesi babatda kadalaşdyryjy hukuk namalaryny kabul edýär;

3) ygtyýarlandyrylan edaranyň döwlet ekologiýa seljermesiniň netijeleriniň esasynda degişli esaslandyrylan ýüzlenmesi bar bolan ýagdaýynda, daşky gurşawa we ilatyň saglygyna düýpli ýaramaz täsir edýän aýratyn ýagdaýda obýektleriň işini bes etmek, göçürmek ýa-da işiniň ugruny üýtgetmek baradaky çözümleri kabul edýär;

4) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

8-nji madda. Ygtyýarlandyrylan edaranyň ygtyýarlyklary

1. Ygtyýarlandyrylan edara:

1) şu Kanunyň we ekologiýa seljermesi babatda Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň talaplaryna laýyklykda meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň döwlet ekologiýa seljermesini gurayar we geçirýär;

2) ekologiýa seljermesi hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişine gözegçiligi amala aşyrýar;

3) ekologiýa seljermesiniň meseleleri boýunça usulyýet ýolbaşçylygyny amala aşyrýar;

4) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde ekologiýa seljermesi babatdaky kadalaşdyryjy resminamalary kabul edýär we tassyklamaga berýär;

5) ekologiýa seljermesiniň netijeleriniň esasynda daşky gurşawa we ilatyň saglygyna düýpli ýaramaz täsir edýän aýratyn ýagdaýda obýektleriň işini bes etmek, göçürmek ýa-da işiniň ugruny üýtgetmek barada Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine resminamalary berýär;

6) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

2. Ygtyýarlandyrylan edaranyň aşakdakylara hukugy bardyr:

1) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek üçin döwlet edaralarynyň, ylmy edaralaryň hünärmenlerini, şeýle hem beýleki ýuridik we fiziki şahslary çekmäge, hem-de olaryň işini utgaşdyrmagyny Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde guramaga;

2) şu Kanunyň talaplaryna laýyklykda ekologiýa seljermesiniň obýektleriniň taslama resminamalaryny ekologiýa seljermesine ýüz tutujylardan talap etmäge;

3) döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasynda görkezilen talaplaryň we teklipleriň ýerine ýetirilişini barlamagy amala aşyrmaga;

4) döwlet ekologiýa seljermesinden oňyn netijenama almadyk ekologiýa seljermesiniň obýektleri babatda, maliýeleşdirmegi wagtlaýyn togtatmak barada karz edaralaryna hödürnamalary ýollamaga;

5) Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde halkara ekologiýa seljermelerine gatnaşmaga we olary geçirmäge;

6) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

9-njy madda. Ekologiýa seljermesi babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlyklary

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary:

1) ekologiýa seljermesini geçirmek boýunça çäreleri durmuşa geçirmäge gatnaşýarlar;

2) ekologiýa seljermesine degişli bolan meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işler boýunça jemgyýetçilik diňleýişlerini geçirmäge ýardam edýär;

3) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

III BAP. DÖWLET EKOLOGIÝA SELJERMESI

10-njy madda. Döwlet ekologiýa seljermesi barada umumy düzgünler

1. Döwlet ekologiýa seljermesi – ekologiýa seljermesiniň obýektleriniň daşky gurşawy goramak, tebigatdan rejeli peýdalanmak we ilatyň ekologiýa taýdan howpsuzlygy babatdaky talaplara laýyk gelmegini üpjün etmäge gönükdirilen, olaryň ylmy, durmuş-ekologiýa taýdan barlanylmagyna, seljerişiniň geçirilmegine we baha berilmegine esaslanan, ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan amala aşyrylýan bilermenlik işiniň görnüşidir.

2. Döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy bolmazdan, meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň obýektleriniň durmuşa geçirilmegine ýol berilmeyär.

11-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesine degişli meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň obýektleri

1. Türkmenistanyň çäginde amala aşyrylýan, meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň obýektlerini durmuşa geçirmäge başlamazdan önmeýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň obýektleriniň döwlet ekologiýa seljermesiniň geçirilmegi hökmany talap bolup durýar.

2. Meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň obýektlerini durmuşa geçirmek boýunça şu aşakdaky taslamadan öňki we taslama resminamalary hökmany döwlet ekologiýa seljermesine degişlidir:

1) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň ekologiýa taýdan howply görnüşlerini amala aşyrmak üçin ýer böleklerini bölüp bermek, şäherleri we halk hojalygynyň pudaklaryny ösdürmegi meýilnamalaşdyrmak boýunça taslamadan öňki resminamalary;

2) taslama resminamasynyň düzümindäki “Daşky gurşawy goramak” tomy;

3) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň ekologiýa töwekgelçiliklerine baha bermegi öz içine almaly, hojalyk we beýleki işiň ekologiýa taýdan howply görnüşleriniň taslama resminamasynyň düzümine girýän, daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek boýunça materiallar;

4) meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň taslamadan öňki resminamasynyň we tehniki-ykdysady taýdan esaslandyrmasynyň çäklerinde daşky gurşawyň hereket edýän esaslyk ýagdaýyna ekologiýa taýdan baha bermek hakynda hasabat;

5) ekologiýa pasportlary;

6) kärhanalaryň we edaralaryň daşky gurşawy goramak boýunça çäreleriniň meýilnamalary;

7) atmosfera hapalaýjy maddalary zyňmagyň aňryçäk ýol berilýän kadalaryny işläp taýýarlamagy goşanynda, atmosfera howasyny goramak boýunça kadalaşdyryjy resminamalaryň taslamalary;

8) suw gurşawyna hapalaýjy maddalary zyňmagyň aňryçäk ýol berilýän kadalaryny işläp taýýarlamagy goşanynda, suw desgalaryny goramak boýunça kadalaşdyryjy resminamalaryň taslamalary;

9) hojalyk işini düzgünleşdirýän kadalaşdyryş-tehniki we gözükdiriş-usuly resminamalaryň taslamalary;

10) ulanylmagy daşky gurşawa we ilytyň saglygyna täsir edip biljek täze tehnikalaryň, tilsimatlaryň tehniki resminamalarynyň taslamalary, şeýle hem daşky gurşawa ýaýrap biljek täze maddalaryň tehniki resminamalarynyň taslamalary;

11) ýer bölekleriniň çäklerine aýratyn goralýan tebigy ýerleriň hukuk derejesiniň berlendigini esaslandyran bu çäkleriň toplumlaýyn ekologiýa barlagynyň materiallary;

12) Türkmenistandaky we onuň sebitlerindäki ekologiýa ýagdaýa baha bermek hakynda hasabat;

13) halkara ähmiýetli obýektleriň taslamadan öňki we taslama resminamalary;

14) Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýän beýleki obýektleriň taslamadan öňki we taslama resminamalary.

12-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesine berilýän taslamadan öňki we taslama resminamalary

1. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujy döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek üçin saglygy goraýyş, suw hojalygy, ýer serişdeleri, balyk hojalygy, jemagat hojalygy, standartlaşdyrmak, güwälandirmek, dag-magdan gözegçilik barlagy we senagathowpsuzlygy babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary bilen, şeýle hem ýerasty baýlyklaryň rejeli ulanylyşyna we goralýşyna gözegçiligi amala aşyran ygtyýarlandyrylan edara bilen zerur ylalaşylmagy baradaky resminamalary goşanynda, şu Kanunyň 11-nji maddasynyň talaplaryna laýyklykda ekologiýa seljermesiniň obýektiniň taslamadan öňki we taslama resminamalaryny doly möçberde bermäge borçludyr.

2. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujy zerur bolan ýagdaýynda ygtyýarlandyrylan edaranyň talap etmegi boýunça goşmaça materiallary bermäge borçludyr.

3. Döwlet ekologiýa seljermesine berlen taslama resminamasyna garamak, ekologiýa seljermesine ýüz tutujy tarapyndan ekologiýa seljermesiniň geçirilmegi üçin tölegiň önünden tölenilen şertinde geçirilýär.

13-nji madda. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek

1. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermegiň taslama resminamasy daşky gurşawa düýpli täsir edip biljek hojalyk we beýleki işi meýilleşdirmegiň başlangyç döwründe işlenip taýýarlanylýar.

2. Meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işi taslamalaşdyrmaga başlamazdan ozal daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek boýunça taslama resminamasynyň işlenip taýýarlanylmagy hökmany bolup durýan meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň ekologiýa taýdan howply görnüşleriniň sanawy şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

3. Daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermegiň geçiriliş amalyňa, şeýle hem daşky gurşawa ýetirilýän täsire baha bermek boýunça taslama resminamasyna bildirilýän talaplar Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýär.

14-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermenler topary

1. Ygtyýarlandyrylan edara zerur bolan halatynda döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek üçin bilermenler toparyny döredip biler.

2. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň tertibi barada düzgünnama we döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek üçin bilermenler toparynyň düzümi ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan tassyklanylýar.

15-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeni

1. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeni, ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan ekologiýa seljermesini geçirmek üçin bellenen şahs bolup durýar.

2. Ekologiýa seljermesiniň obýektine ýüz tutujynyň wekili we (ýa-da) bu meýilleşdirilýän hojalyk ýa-da beýleki işi durmuşa geçirmek bilen meşgul boljak ýuridik we fiziki şahs, şeýle hem bu obýektiň ekologiýa seljermesine ýüz tutujy ýa-da işläp taýýarlaýjy bilen zähmet ýa-da başga şertnamalaýyn gatnaşyklarda durýan ýuridik we fiziki şahslar döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeni bolup bilmeýärler.

3. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeni şu Kanuna we ekologiýa seljermesi babatda Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda döwlet ekologiýa seljermesiniň geçirilmegine gatnaşar hem-de Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde öz işiniň netijeleri üçin jogapkärçilik çekýär.

4. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeniniň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) şu Kanunyň 12-nji maddasynyň ikinji böleginiň talaplaryna laýyklykda ekologiýa seljermesiniň obýektlerine hemmetaraplaýyn we hakyky baha bermek üçin zerur resminamalaryň, goşmaça habar bermeleriň we maglumatlaryň ekologiýa seljermesine berilmegini ekologiýa seljermesine ýüz tutujydan talap etmäge;

2) döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasyna hökmany tertipde goşulýan, seljerme obýekti boýunça aýratyn pikiri anyk aýtmaga;

3) ekologiýa seljermesiniň işiniň guralyşyny kämilleşdirmek boýunça teklipleri bermäge.

5. Döwlet ekologiýa seljermesiniň bilermeni şu aşakdakylara borçludyr:

1) döwlet ekologiýa seljermesine berilýän resminamalaryň ählitarplaýyn we hakyky seljerişini amala aşyrmaga;

2) ekologiýa seljermesi hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryny berjaý etmäge;

3) döwlet ekologiýa seljermesini amala aşyrmagyň ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan bellenilen tertibini we möhletlerini berjaý etmäge;

4) döwlet ekologiýa seljermesiniň esaslandyrylan netijenamasyny taýýarlamaga;

5) ekologiýa seljermesiniň obýektleriniň mundan beýläk garamaga kabul edilmedik ýa-da taslama resminamasynyň doly işlenip gutarylmagy üçin gaýtarylyp berlen mahalynda, döwlet ekologiýa seljermesiniň degişli netijenamalaryna hakyky baha bermäge we deliller arkaly esaslandyrmaga;

6) resminamalaryň tükelligini we alnan maglumatlar babatda ýaşyrynlyk düzgüniniň berjaý edilmegini üpjün etmäge.

6. Bilermeniň döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek bilen bagly işine, döwlet edaralarynyň we olaryň wezipeli adamlarynyň, şeýle hem ýuridik şahslaryň goşulmagyna ýol berilmeyär.

16-njy madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň geçirmegine umumy talaplar

1. Döwlet ekologiýa seljermesi ekologiýa seljermesiniň obýektlerine bilermenler barlagynyň, seljerişiniň webaha bermeginiň amala aşyrylmagyny, döwlet ekologiýa seljermesiniň esaslandyrylan netijenamasynyň taýýarlanylmagyny göz önünde tutýar.

2. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň tertibi şu aşakdaky tapgyrlardan ybarat:

1) taýýarlyk tapgyry Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek baradaky arzanyň bellige alynmagyny, ekologiýa seljermesiniň obýektleriniň seljermäge berlen

taslama resminamalarynyň barlygynyň we dolulygynyň deslapky barlagyny, şeýle hem zerur bolan mahalynda bilermenler toparlaryny döretmegi öz içine alýar;

2) esasy tapgyr taslama resminamasynyň seljerme ýoly bilen işlenip taýýarlanylmagyny, meýilleşdirilýän ýa-da amala aşyrylýan hojalyk we beýleki işiň ekologiýa taýdan howplulygynyň derejesine baha bermegi göz önünde tutýar;

3) jemleýji tapgyr ekologiýa seljermesiniň bahalarynyň we netijeleriniň umumlaşdyrylmagyny, döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasyny taýýarlamaga öz içine alýar.

3. Ekologiýa seljermesiniň obýektiniň döwlet ekologiýa seljermesinden geçirilmeği baradaky ýüz tutmany kabul etmezlige ygtyýarlandyrylan edara şu aşakdaky ýagdaýlarda haklydyr:

1) ekologiýa seljermesine ýüz tutujy tarapyndan şu Kanunyň 12-nji maddasynda görkezilen resminamalaryň berilmedik;

2) eger ekologiýa seljermesiniň obýektiniň berlen taslama resminamasy döwlet ekologiýa seljermesi tarapyndan bellenen talaplara jogap bermeyän bolsa ýa-da olarsyz hakykata laýyk çözgüdiň kabul edilmegine mümkinçilik bermeyän ýalňyş maglumatlary öz içine alýan bolsa.

4. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň tertibi ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan kesgittenilýär.

17-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň möhletleri

1. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň möhletleri ekologiýa seljermesiniň obýektleriniň häsiýetine we görnüşlerine baglylykda belleniýär we şu aşakdaky möhletlerden geçmeli däldir:

1) ekologiýa seljermesiniň çylşyrymly we ekologiýa taýdan howply obýektleri üçin – üç aýdan;

2) ekologiýa seljermesiniň ähli beýleki obýektleri üçin – bir aýdan.

2. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň başlanmaly möhleti şu Kanunyň 12-nji maddasynyň üçünji böleginde göz önüne tutulan talaplara laýyklykda onuň tölegi edilenden soň 10 senenama günden gijä galman belleniýär.

18-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasy

1. Ygtyýarlandyrylan edaranyň tekliplerini hasaba almak bilen geçirilen döwlet ekologiýa seljermesiniň netijeleri boýunça ekologiýa seljermesiniň obýektlerini amala aşyrmak boýunça çözgüdiň kabul edilmeginiň ýol bererliklidigi we mümkindigi barada netijeleri öz içine alýan netijenama düzülýär.

2. Döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasyna ygtyýarlandyrylan bilermenler tarapyndan gol çekilýär we olaryň razylygy bolmazdan üýtgedilip bilinmez.

3. Döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasy ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan resmi taýdan tassyklanylandan soňra, ekologiýa seljermesiniň obýektine öwrülen, meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işi durmuşa geçirmek bilen meşgul boljak, degişli ekologiýa seljermesine ýüz tutujy we (ýa-da) ýuridik ýa-da fiziki şahs tarapyndan yerine ýetirilmegi üçin hökmany bolup durýar.

4. Döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy bu meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işi durmuşa geçirmek bilen meşgul boljak, ekologiýa seljermesine ýüz tutujy we (ýa-da) ýuridik ýa-da fiziki şahs tarapyndan çözgüdiň kabul edilmegi üçin esas bolup durýar.

5. Döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy bolmazdan ekologiýa seljerme geçirilmegine degişli bolan taslamanyň durmuşa geçirilmegi gadagan edilýär we maliýeleşdirmäge degişli dälidir.

6. Döwlet ekologiýa seljermesi tarapyndan ýaramaz netijenama çykarylan halatynda ekologiýa seljermesine ýüz tutujy netijenamadaky bellikleri hasaba almak bilen ekologiýa seljermesiniň obýektiniň taslama resminamasynyň doly işlenip gutarylmagyny üpjün etmäge hem-de ony gaýtadan döwlet ekologiýa seljermesine bermäge ýa-da meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işden ýüz döndermäge borçludyr.

19-njy madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasyna şikáyat etmek

1. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujy döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasy bilen ylalaşmaýan ýagdaýynda, ony alan gününden başlap iki hepdäniň dowamynda ygtyýarlandyrylan edara esaslandyrylan närazylygyny bermäge haklydyr.

2. Ygtyýarlandyrylan edara ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň esaslandyrylan närazylygyna ony alan gününden başlap bir aý möhletde garamaga we garamagyň netijeleri barada resmi jogap bermäge borçludyr.

3. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň ygtyýarlandyrylan edaranyň garalýan mesele boýunça çözüdi bilen ylalaşmadyk halatynda döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasy kazyýete şikáyat edilip bilner.

20-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň gaýtadan geçirilmegi

Döwlet ekologiýa seljermesiniň gaýtadan geçirilmegi aşakdaky ýagdaýlarda amala aşyrylýar:

1) ozal geçirilen döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasynda bellenilen talaplara we tekliplere laýyklykda ekologiýa seljermesiniň obýektiniň taslama resminamasy doly işlenip gutarylanda;

2) tebigatdan peýdalanmagyň şertleri üýtgände;

3) döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasy alnandan soň kabul edilen taslama çözümlerinden çykmalar ýagdaýynda ekologiýa seljermesiniň obýektiniň durmuşa geçirilen we (ýa-da) görkezilen taslama resminamasyna üýtgetmeler girizilen ýagdaýynda;

4) döwlet ekologiýa seljermesiniň oň beren netijenamasynyň hereket ediş möhleti tamamlananda;

5) kazyýetiň çözüdiniň esasynda.

21-nji madda. Döwlet ekologiýa seljermesiniň netijenamasynyň hereket edýän möhleti

Ekologiýa seljermesiniň obýekti boýunça döwlet ekologiýa seljermesiniň beren oňyn netijenamasy meýilleşdirilýän hojalyk ýa-da beýleki işiň taslamasynyň durmuşa geçirilip başlanmagyndan öň onuň berlen gününden başlap üç ýylyň dowamynda, emma hereket edýän kärhanalaryň we önümçilikleriň ekologiýa seljermesiniň obýektine, eger bu döwürde olaryň durkunyň täzelenmegini, kämilleşdirilmegini ýa-da tehniki taýdan enjamlaşdyrylmagyny amala aşyrmak meýilleşdirilmeýän bolsa – baş ýyla çenli hukuk güýjüne eýedir.

Eger-de döwlet ekologiýa seljermesi geçirilenden soň üç ýylyň geçmegi boýunça ekologiýa seljermesiniň obýektiniň durmuşa geçirilmegi başlanmadyk bolsa, onda bu obýekt boýunça döwlet ekologiýa seljermesi gaýtadan geçirilýär.

IV BAP. JEMGYÝETÇILIK EKOLOGIÝA SELJERMESI

22-nji madda. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek

1. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi – bu, seljermäni geçirmäge degişli rugsatnamasy bar bolan we olaryň işiniň esasy ugry, olaryň esaslandyryjy resminamalaryna laýyklykda daşky gurşawy goramak bolup durýan Türkmenistanyň jemgyýetçilik birleşikleriniň başlangyjy boýunça guralýan we geçirilýän seljermäniň görnüşidir.

2. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi, ekologiýa seljermesiniň obýektleri baradaky maglumatlar döwlet, täjirçilik ýa-da beýleki Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda goralýan syry düzýän obýektlerden başga, şu Kanunyň 11-nji maddasynda görkezilen obýektler babatda geçirilip bilner.

3. Ekologiýa seljermesiniň şol bir obýektleriniň döwlet ekologiýa seljermesiniň geçirilmegine garamazdan jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi geçirilip bilner.

4. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň netijenamasy maslahat beriji häsiýete eýedir.

23-nji madda. Fiziki şahslaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň ekologiýa seljermesi babatdaky hukuklary

Fiziki şahslar we jemgyýetçilik birleşikleri ekologiýa seljermesini geçiren mahalynda aşadaky hukuga eýedirler:

1) durmuşa geçirilmegi şol çäklerde ýaşaýan ilatyň ekologiýa bähbitlerine täsir edýän meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek barada teklibi öňe sürmäge;

2) ygtyýarlandyrylan edaradan, şeýle hem beýleki döwlet edaralaryndan jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek üçin zerur bolan maglumaty soramaga;

3) ygtyýarlandyrylan edara, şeýle hem beýleki döwlet edaralara geçirilen jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň netijeleriniň esasynda meýilleşdirilýän hojalyk we beýleki işiň ekologiýa ugurlary boýunça esaslandyrylan teklipleri ibermäge;

4) jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň başlanmagy we geçirilmeginiň netijeleri barada ilaty habarly etmäge;

5) jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi babatda Türkmenistanyň kanunçylygyna çapraz gelmeýän başga hereketleri amala aşyrmaga.

24-nji madda. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmegiň şertleri

1. Onuň çäklerinde jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň obýektiniň durmuşa geçirilmegi bellenilýän ygtyýarlandyrylan edara, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edarasyna, ony geçirmek barada berilýän jemgyýetçilik birleşikleriniň arzasynyň döwlet tarapyndan bellige alnan şertinde jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi amala aşyrylýar.

2. Ekologiýa seljermesiniň bir obýektiniň jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek barada iki we şondan hem köp jemgyýetçilik birleşikleriniň arzalary bar bolan mahalynda jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek boýunça bilelikdäki bilermenler toparyny döretmäge ýol berilýär.

3. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary ygtyýarlandyrylan edara bilen ylalaşylmagy boýunça jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek barada arzanyň berlen gününden soň on günlük möhletde ony bellige almaga ýa-da ony bellige almakdan ýüz döndermäge borçludylar. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek baradaky arza, bellenilen möhletde ony bellige almakdan ýüz dönderilmedik bolsa, bellige alnan hasap edilýär.

4. Jemgyýetçilik birleşiginiň jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek baradaky arzasynda jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek boýunça bilermenler toparynyň ady, hukuk salgysy, düzümi baradaky, ekologiýa seljermesiniň obýekti, jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmegiň möhletleri hakyndaky maglumatlar görkezilen bolmalydyr.

25-nji madda. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň arzasyny döwlet tarapyndan bellige almakdan ýüz döndürilmegi

Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek baradaky arzany döwlet tarapyndan bellige almakdan şu aşadaky ýagdaýlarda ýüz dönderilip bilner, eger-de:

1) ekologiýa seljermesiniň bu obýekti babatda jemgyýetçilik ekologiýa seljermesi ön geçirilen bolsa;

2) ekologiýa seljermesiniň obýekti baradaky maglumatlar döwlet, täjirçilik ýa-da beýleki Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda goralýan

syry düzýän ekologiýa seljermesiniň obýekti babatda jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek barada arza berlen bolsa;

3) şu Kanunyň 24-nji maddasynda göz önünde tutulan, jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini geçirmek baradaky arzanyň mazmunyna bildirilýän talaplar ýerine ýetirilmedik ýagdaýynda.

26-njy madda. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň netijenamasy

1. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň netijenamasy ygtyýarlandyrylan edara, zerur bolan mahalynda bolsa beýleki döwlet edaralaryna hem iberilýär.

2. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň netijeleri ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan seredilenden we tassyklanylandan soň döwlet ekologiýa seljermesiniň degişli netijenamasyna girizilip bilner.

V BAP. EKOLOGIÝA SELJERMESINE ÝÜZ TUTUJYNYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

27-nji madda. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň hukuklary

1. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň aşakdakylara hukugy bardyr:

1) döwlet ekologiýa seljermesini geçirmegiň meseleleri boýunça maglumatlary, şol sanda kadalaşdyryjy-tehniki we gözükdiriji-usuly maglumatlary ygtyýarlandyrylan edaradan almaga;

2) ekologiýa seljermesiniň obýektleri hakda düşündirişleri, bellikleri, teklipleri ýazmaça görnüşinde bermäge ýa-da dilden aýtmaga;

3) döwlet ekologiýa seljermesiniň netijeleri bilen tanyşmaga;

4) zerur bolan ýagdaýynda goşmaça döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek barada haýyş etmäge.

2. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujy şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda başga hukuklara hem eýe bolup biler.

28-nji madda. Ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň borçlary

Ekologiýa seljermesine ýüz tutujy aşakdakylara borçludyr:

1) şu Kanunyň talapalaryna laýyklykda, şol sanda döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasyny alan resminamalara üýtgetmeler girizilen ýagdaýynda döwlet ekologiýa seljermesine ekologiýa seljermesiniň obýektiniň taslama resminamalaryny bermäge;

2) döwlet ekologiýa seljermesiniň geçirilmegi üçin tölegi Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen möçberde öz wagtynda geçirmäge;

3) ekologiýa seljermesiniň obýektleri babatda beýleki ministrlikler we pudaklaýyn dolandyryş edaralar bilen ylalaşylandygy baradaky zerur bolan

materiallary, maglumatlary, hasaplamalary, goşmaça işläp taýýarlamalary, resminamalary ygtyýarlandyrylan edara bermäge.

VI BAP. EKOLOGIÝA SELJERMESINI MALIÝELEŞDIRMEK

29-njy madda. Döwlet ekologiýa seljermesini maliýeleşdirmek

1. Döwlet ekologiýa seljermesi, şol sanda ol gaýtadan geçirilende Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde ekologiýa seljermesine ýüz tutujynyň serişdeleriniň hasabyna maliýeleşdirilýär.

2. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary boýunça geçirilýän döwlet ekologiýa seljermesini maliýeleşdirmek, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň karary bilen kesgitlenilýän maliýe serişdeleriniň we başga çeşmeleriň hasabyna amala aşyrylýar.

3. Döwlet ekologiýa seljermesini geçirmek üçin tölegiň möçberi ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan kesgitlenilýär we bellenilen tertipde deňişli edaralar bilen ylalaşylýar.

30-njy madda. Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini maliýeleşdirmek

Jemgyýetçilik ekologiýa seljermesini maliýeleşdirmek jemgyýetçilik birleşikleriniň hususy serişdeleriniň, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygy bilen gadagan edilmedik başga serişdeleriň hasabyna amala aşyrylýar.

VII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

31-nji madda. Şu Kanunyň bozulandygy üçin jogapkärçilik

Şu Kanunyň bozulmagynda günäkär adamlar, Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde jogapkärçilik çekýärler.

32-nji madda. Jedelleri çözmek

Ekologiýa seljermesi babatda ýüze çykýan jedeller Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde çözülýär.

33-nji madda. Ekologiýa seljermesi hakynda

Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy sebäpli ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Ekologiýa seljermesine ýüz tutujylar meýilleşdirilýän hojalyk ýa-da beýleki işi durmuşa geçirmek bilen meşgul boljak ýuridik ýa-da fiziki şahslar hem-de olar tarapyndan ekologiýa seljermesi hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň ýerine ýetirilmezligi netijesinde başga şahslar tarapyndan zyýan ýetirilen ýuridik we fiziki şahslar, Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen tertipde, ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagyny talap edip bilýärler.

34-nji madda. Ekologiýa seljermesi babatda halkara hyzmatdaşlygy

Ekologiýa seljermesi babatda halkara hyzmatdaşlygy daşky gurşawy goramak we ilatyň ekologiýa taýdan howpsuzlygyny üpjün etmek meselelerinde arkaşykly hereket etmek barada Türkmenistanyň daşary ýurt döwletleri bilen halkara şertnamalarynyň esasynda amala aşyrylýar.

35-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.
2. 1995-nji ýylyň 15-nji iýunyndaky “Döwlet ekologik ekspertizasyhakynda” Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1995 ý., № 2, 15-nji madda) güýjüni ýitiren diýip ykrar etmeli.
3. Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary şu Kanunyň güýje giren gününden başlap üç aý möhletin dowamynda oňa laýyk getirilmäge degişlidir.

Aşgabat şäheri.

2014-nji ýylyň 16-njy awgusty.

№ 108-V.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Ýerasty baýlyklar hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2014 ý.,

№4, 161-nji madda).

Şu Kanun ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek, peýdalanmak we goramak, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglylykda ýüze çykýan gatnaşyklary düzgünleşdirýär hem-de mineral-çig mal binýady döretmäge we giňeltmäge, döwletiň we Türkmenistanyň raýatlarynyňýerasty baýlyklardan peýdalanmak babatda bähbitleriniň, şeýle hem ýerasty baýlyklardan peýdalanyjylaryň hukuklarynyň goralmagyny üpjün etmäge gönükdirilendir.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşüňjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşüňjeler ulanylýar:

1) **ýerasty baýlyklar** – toprakly gatlakdan aşakda ýerleşen, onuň ýok ýerinde bolsa, ýer üstünden aşakda we geologik taýdan öwrenmek hem-de özleşdirmek üçin baryp bolýan çuňluklara çenli ýaýylyp gidýän suw obýektleriniň düýbinde ýerleşýän ýer gabygynyň bölegi;

2) **buraw guýusy** – silindr görnüşde bolan we çuňlugy diametrine garanyňda ep-esli ululygy bilen häsiýetlendirilýändig-magdan gazzysy;

3) **mineral-çig mal binýadyny üznüksiz öndürme**– dag-magdan kärhanalarynyň we senagatyň beýleki pudaklarynyň durnukly işlemegini üpjün etmek üçin, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gazylyp çykarylan gorlarynyň üstüniň ýetirilmegine gönükdirilen çäreler toplумы (şol sanda geologiýa - barlag işlerini geçirmek);

4) **ýerasty baýlyklar hakynda geologik maglumat** – geologiýa, geohimiýa, geofizika, gidrogeologiýa, geomorfologiýa, tektonika barlaglary barada maglumatlary, dag-magdan gazylarynyň, buraw guýularynyň tehniki resminamasyny, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň çaklanylýan gor serişdeleri we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagynyň balans gorlary, ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň çägindäki işleriň we obýektleriň meýdançalary barada maglumatlary özünde saklaýan materiallaryň jemi;

5) **ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek** – çäkleri sebitleýin geologik taýdan öwrenmegi, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny gözlemegi, baha bermegi we barlamagy, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlarynyň mukdaryny we hilini hem-de olaryň içindäki peýdaly düzüm böleklerini kesgitlemegi, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň tehnologik häsiýetlerini we ýataklaryň ykdysady taýdan

gymmatlygyny, şeýle hem desgalary gurmak hem-deýerasty baýlyklaryň beýleki häsiýetlerini öwrenmek üçin inžener-geologik gözlegleri öz içine alýan ýer gabygynyň geologik gurluşynyň aýratynlyklaryny aýdyňlaşdyrmak boýunça ýörite barlag işleriniň toplumu;

6) **dag-magdan gazysy** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gözlemegiň, barlamagyň, taýýarlamagyň we gazyp çykarmagyň netijesinde, şeýle hem ýerasty desgalar gurlan mahalynda döredilen ýer gabygyndaky emeli boşluk;

7) **dag-magdan bölünip berilýän ýer** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak, ýerasty baýlyklaryň geotermal gurlaryny peýdalanmak, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak we (ýa-da) ulanmak üçin ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja berilýän geometriýalaşdyrylan bölek ýa-da ýerasty baýlyklaryň ýer bölegi;

8) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň döwlet seljermesi** – ýerasty baýlyklardan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlaryny hasaplamak üçin amala aşyrylýan mineral-çig malyň kondisiýalarynyň, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlaryny tassyklamak maksady bilen senagat taýdan özleşdirmek üçin ýatagyň taýýarlyklylygyny kesgitlemek bilen utgaşdyrylýan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanan gurlaryny hasaplamagyň materiallarynyň döwlet seljermesi;

9) **kondisiýa** – ýerasty baýlyklardaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň mukdaryna we hiline, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň senagat taýdan peýdalanylmagy üçin ýaramlylygyny kesgitleýän, ýataklary özleşdirmegiň dag-geologik we beýleki şertlerine bildirilýän ykdysady taýdan esaslandyrylan talaplaryň jemi;

10) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň döwlet balansy** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklar boýunça gurlarynyň mukdary, hili, öwreniliş derejesi we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň görnüşleri boýunça mineral-çig mal binýadynyň ýagdaýyny hasaba almak maksady bilen olaryň senagat taýdan özleşdirilişiniň derejesi baradaky maglumatlaryň ulgamlaşdyrylan ýygyndysy;

11) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak** – tebigy görnüşinde ýa-da ilkinji gezek işläp taýýarlanylandan (arassalanandan, baýlaşdyrylandan) soň senagat we beýleki hojalyk taýdan peýdalanmak maksady bilen ýerasty baýlyklardan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary çykaryp alma;

12) **umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar** –gurluşyk materiallaryny öndürmek hem-de hojalyk hajatlary üçin olary tebigy görnüşinde ýa-da sähelçe işlenilen we arassalanylýan ýagdaýynda ulanylýan

bozulan we (ýa-da) tebigy ýagdaýyndaky giňden ýaýran minerallar we dag jynslary;

13) **ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň öz hususy hajatlary üçin umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary we ýerasty suwlary gazyp çykarmagy** – gazylyp alnan umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar ýa-da ýerasty suwlar babatda soňra geleşik etmezlik şerti bilen, döwlet eýeçiliginde ýa-da kärende hukugynda duran ýer böleginde amala aşyrylýan gazylyp çykarylyş;

14) **dag-magdan kärhanasy** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak we ulanylyş taýdan barlamak, ilkinji gezek işläp taýýarlamak (arassalamak, başlaşdyrmak), ýerasty baýlyklaryň geotermal gorlaryny peýdalanmak maksady bilen ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga amala aşyrmak üçin zerur bolan desgalaryň toplumu;

15) **dag-magdan kärhanasyny temmeleme** – dag-magdan we onuň bilen baglanyşykly işleri wagtlaýyn togtatmagy, dag-magdan gazylaryny hem-de dag-magdan kärhanasynyň beýleki desgalaryny geljekde ulanmaga ýa-da başga bir maksatly peýdalanmaga ýararly ýagdaýda gorap saklamagy üpjün edýän çäreler toplumu;

16) **dag-magdan gazylaryny temmeleme** – ýerasty we açyk dag-magdan gazylaryna barylmagy wagtlaýynça aradan aýyryan hem-de dag-magdan gazylaryny, buraw guýularyny we beýleki ýerasty desgalary, geljekde olary ulanmaga ýararly ýagdaýa getirmek mümkinçiligini üpjün etmek boýunça çäreleriň hökmany amala aşyrylmagyna gönükdirilen çäreler toplumu;

17) **dag-magdan kärhanasyny ýapmak** – dag-magdan gazylaryny petiklemek, dag-magdan kärhanasynyň olary geljekde ulanmak, ilatyň saglygyny we daşky gurşawy goramak, jaýlaryň hem-de desgalaryň howpsuzlygyny üpjün etmek boýunça mümkinçiligini aradan aýyryan jaýlaryny, desgalaryny, enjamlaryny ýykamak we söküp aýyrmak boýunça çäreler toplumu;

18) **dag-magdan gazylaryny petiklemek** – ýerasty we açyk dag-magdan gazylaryny peýdalanmak mümkinçiligini aradan aýyryan çäreleri hökmany amala aşyrmaga gönükdirilen çäreler toplumu;

19) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagy** – mukdar we hil babatda we ýatagyň şertleri boýunça hereket edýän ykdysady şertlerde tehnikanyň we tehnologiýanyň häzirki ýagdaýynda senagat taýdan işlenip boljak gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň tebigy ýygnanmasy;

20) **mineralogik, paleontologik we beýleki geologik kolleksiyalary materiallary** – ylmy, çeper-bezeg we beýleki maksatly kolleksiyalary döretmek we üstüni ýetirmek üçin, şeýle hem çeperçilik hem-de beýleki senetçilik ugurlary üçin material hökmünde peýdalanylýp bilinjek materiallaryň, dag jynslarynyň we baýlyklarynyň, floranyň we faunanyň daşa öwürülen galyndylarynyň nusgalary;

21) **mineral-çig mal** – süýji, bejeriş, geotermal suwlary we uglewodorod-çig maly hasaba almazdan, ýeriň üstüne çykarylyp alnan, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň düzüminde bar bolan dag jynsy, magdan-çig maly;

22) **mineral-çig mal binýady** – ýerasty baýlyklaryndaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylýp tapylan hem-de deslapky bahalandyrylan gurlarynyň we gor serişdeleriniň jemi;

23) **ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy** – ýerasty baýlyklaryndan peýdalanmak hukugyna eýe bolan fiziki ýa-da ýuridik şahs;

24) **tejribe-senagat taýdan gazyp çykarma** – ýerasty baýlyklaryň degişli ýer böleginiň geologik gurluşy, özleşdirmegiň dag-geologik şertleri, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň mukdary we mineral düzümi, magdanlary gaýtadan işlemegiň tehnologiýasy, dag-magdan enjamyny saýlamak we ýatagy ulanmagyň usuly barada bar bolan maglumaty anyklamak we goşmaça maglumaty almak maksady bilen, bahalandyryş işleriniň tapgyrynda geçirilýän, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarma;

25) **esasy gazylyp alynýan peýdaly baýlyk**– ýatagyň senagat taýdan ähmiýetini, ýatagy peýdalanmagyň esasy ugruny kesgitleýän we başlangyç çig malda has ýokary düzümi ýa-da ýatagyň gurlarynda has ýokary udel agramy bar bolan gazylyp alynýan peýdaly baýlyk;

26) **ýerasty baýlyklary rejeli peýdalanmak** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary has doly çykaryp almagy we ýerasty baýlyklaryň beýleki gurlaryny netijeli peýdalanmagy, ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işler geçirilen mahalynda ýerasty baýlyklaryň hapalanmagynyň önüniň alynmagyny, bellenilen işleriň zyýanly täsirini peseltmegi, şeýle hem ýerasty baýlyklar peýdalanylýan mahalynda daşky tebigy gurşawyň beýleki düzüm böleklerini (komponentlerini) goramagy üpjün edýän, hukuk, guramaçylyk, tehniki, tebigaty goraýyş we beýleki çäreleriň toplumu;

27) **gorag didiwany** – ilatly nokatlaryň, düýpli desgalaryň we oba hojalyk obýektleriniň çäklerindäki döwlet tebigy goraghanalarynyň, milli tebigy seýilgähleriň, döwlet tebigy, taryhy we medeni ýadygärlikleriň çäklerinde hem-de beýleki aýratyn goralýan tebigy çäklerde, iri suw obýektleriniň goralýan zolaklarynyň çäklerinde ýerleşýän ýerasty baýlyklardaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň goralary, şeýle hem dag-magdan gazylarynyň we ýerüsti desgalaryň goralyp saklanýlmagyny üpjün etmek maksady bilen ýatagy peýdalanmagyň gidişinde ýerasty baýlyklardan çykarylyp alynmadyk ýa-da wagtlaýyn çykaryladyk gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň magdan ýatagynyň (gatlagynyň) bir bölegi;

28) **mineral-çig maly gaýtadan işlemek**– mineral-çig malyň düzüminden peýdaly düzüm böleklerini çykaryp almak bilen bagly işler;

29) **gözleg-barlag işleri** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny açmak, olaryň senagat taýdan ähmiýetine baha bermek maksady bilen geçirilýänişleriň toplумы;

30) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar** – ýerasty baýlyklaryň gaty, suwuk ýa-da gaz görnüşli ýagdaýda bolan hem-de olaryň himiki düzümi we fiziki häsiýetleri olary maddy önümçilik ulgamynda netijeli peýdalanmaga mümkinçilik berýän tebigy mineral emele gelmeler, uglewodorodlar we ýerasty suwlar;

31) **ugurdaş gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar** – biri-birine bagly we esasy gazylyp alynýan peýdaly baýlyk bilen bile gazylyp çykarylýan, esasy gazylyp alynýan peýdaly baýlyk işlenilen mahalynda olaryň gazylyp çykarylmagy hem-de işlenilmegi düşewüntli we olaryň hojalyk taýdan peýdalanylmagy ykdysady taýdan maksada laýyk bolup durýan mineral toplumlary (dag jynslary, magdanlar, ýerasty suwlar, duzly suwlar, ugurdaş nebit gazy, gaz kondensady), minerallar, metallar we beýleki himiki elementler hem-de olaryň birleşmeleri;

32) **barlag (geologiýa - barlag işleri)** –barlanan mahalynda ýüze çykarylan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny geologik taýdan jikme-jik öwrenmek, olaryň gurlaryna we hiline baha bermek bilen baglanyşykly işler;

33) **ýataklary işläp geçmek** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak maksady bilen geçirilýän özara baglanyşykly dag-magdan işleriniň toplумы;

34) **hapalanmagyň hasabyna azalmak** – gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gazylyp çykarylan mahalynda oňa boş jisimleri ýa-da kondisiýa laýyk gelmeýän çig maly goşmagyň netijesinde peýdaly düzüm böleginiň mukdaryny azaltma;

35) **tehnogen mineral emele gelmeler** – ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň dag-magdan gazyp çykaryjy, dag-magdan baýlaşdyryjy, metallurgiýa we önümçilikleriň beýleki görnüşleriniň galyndylary bolup durýan hem-de senagat taýdan peýdalanmaga ýaramly bolan, özünde peýdaly düzüm böleklerini saklaýan mineral emele gelmeleriň, dag jynslarynyň, suwuklyklaryň we garyndylaryň ýygnanmasy;

36) **gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň serhetüsti ýatagy** – ýanaşyk döwletleriň döwlet serhedini kesip geçýän, şonda gazylyp alynýan peýdaly baýlyk çäklendirilen, ýerasty baýlyklaryň ýer bölegi;

37) **serhetüsti geologik gurluş** – olarda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýanaşyk döwletler üçin bir umumy serhetüsti ýataklary ýatan ýa-da ýatyp bilýän, döwlet serhediniň üstünden geçýän geologik emele gelmeler;

38) **ýerasty baýlyklaryň ýer bölegi**– ýerasty baýlyklaryň döwlet kadastrynda we dag-magdan bölünip berilýän ýeriň bölünip berlendigini

tassyklaýanykranamada şöhlelendirilýän häsiýetnamalary bar bolan, kesgitli giňişlik serhetleri bolan, ýerasty baýlyklaryň bir bölegi;

39) **uglewodorod gor serişdeleri** – çig nebit we tebigy gaz, şeýle hem olardan öndürilýän ýa-da olar bilen bile gazylp çykarylan düzüm bölekler;

40) **nebit işleri** – «Uglewodorod serişdeleri hakynda» Türkmenistanyň Kanunyna we şu Kanun esasynda baglaşylan şertnama laýyklykda amala aşyrylýan uglewodorod serişdelerini agtarmak hem-de gazyp çykarmak boýunça ähli işler.

2-nji madda. Ýerasty baýlyklar hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Ýerasty baýlyklar hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanylýan mahalynda, şol sanda Hazar deňziniň türkmen böleginde ýüze çykýan atmosfera howasyny, ýerleri, suwlary, ösümlük we haýwanat dünýäsini, suwuň biologik serişdelerini goramak bilen baglanyşykly gatnaşyklar Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen düzgünleşdirilýär.

3. Nebit işleriniň ýerine ýetirilişiniň dowamynda ýüze çykýan gatnaşyklar, eger şu Kanunda başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, «Uglewodorod serişdeleri hakynda» Türkmenistanyň Kanuny bilen düzgünleşdirilýär.

4. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalardan bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Şu Kanunyň maksatlary we wezipeleri

1. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak, Türkmenistanyň we onuň raýatларыnyň bähbitlerini goramagy üpjün etmek, şeýle hem ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hukukларыny we tebigy serişdeleri goramak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirmek şu Kanunyň maksatlary bolup durýar.

2. Ýurduň ykdysady taýdan ösüşini we Türkmenistanyň halkynyň abadançylygyny üpjün etmek üçin hukuk kepilliklerini bellemek we şertleri döretmek, ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda kanunçylygy berkitmek, mineral-çig mal binýadyň üzüksiz öndürilmegini üpjün etmek, maýa goýumlaryny çekmek, ýerasty baýlyklary, daşky gurşawy rejeli, toplumlaýyn peýdalanmak we goralmagyny üpjün etmek üçin amatly şertleri döretmek, hem-de ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri howpsuz alyp barmak şu Kanunyň wezipeleri bolup durýar.

4-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň we goramagyň esasy ýörelgeleri

Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak şu aşakdaky esasy ýörelgeleriň esasynda amala aşyrylýar:

1) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegiň doly ýeterlikliligi we toplumlaýynlygy;

2) ýerasty baýlyklary rejeli we netijeli peýdalanmak hem-de olary goramak;

3) ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda kadalaşdyrmak;

4) şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan ýagdaýlardan başga ýagdaýlarda, ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň tölegliligi;

5) işler amala aşyrylan we ilatyň jany we saglygy, raýatlaryň, şol sanda şahsy telekeçileriň we ýuridik şahslaryň emlägi, şeýle hem döwletň eýeçiligine degişli emläk goralan mahalynda tehniki howpsuzlygy üpjün etmek;

6) ýerasty baýlyklara, daşky gurşawa we ilatyň saglygyna zyýanly täsiriň önüni almak.

5-nji madda. Ýerasty baýlyklara bolan eýeçilik hukugy

1. Türkmenistanyň ähli çägendäki, şol sanda Hazar deňziniň türkmen bölegindäki tebigy ýagdaýyndaky ýerasty baýlyklar we olaryň serişdeleri, Türkmenistanyň halkynyň umumymillî gazananlary we aýratyn döwlet eýeçiliginde bolup durýar hem-de döwlet tarapyndan diňe peýdalanmaga berilýär.

2. Döwletň ýerasty baýlyklara bolan eýeçilik hukugyny göni ýa-da gytaklaýyn görnüşde bozýan ylalaşyklar ýa-da hereketler hakyky däl bolup durýarlar.

3. Ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri satyn almagyň, satmagyň, sowgat etmegiň, miras galdyrmagyň, goýum goýmagyň ýa-da başga görnüşde aýrybaşgalamagyň närsesi bolup bilmeýärler.

4. Ýerasty baýlyklara we olaryň serişdelerine erk etmek, şeýle hem ýerasty baýlyklary peýdalanjyny kesgitlemek hukugy Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine degişlidir.

II BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY WE GÖZEGÇILIGI

6-njy madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda döwlet dolandyryşyny we gözegçiligini amala aşyrylan edaralar

1. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda döwlet dolandyryşy we gözegçiligi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, ýerasty

baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralaryna şu aşakdakylar degişlidir:

1) geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

2) ýerasty baýlyklaryň rejeli peýdalanylyşyna hem-de goralyşyna, ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň howpsuz alnyp barlyşyna gözegçiligi amala aşyrmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

3) tebigaty goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

4) nebitgaz senagaty we mineral serişdeleri babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

5) nebiti gazyp çykarmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

6) gazy gazyp çykarmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

7) gurluşyk materiallary senagaty babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

8) himiýa senagaty babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy.

7-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlylygy

1. Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda döwlet syýasatyny kesgitleýär we durmuşa geçirýär, ýerasty baýlyklary geologik taýdan toplumlaýyn öwrenilmegini üpjün edýär, döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlamak we durmuşa geçirmek arkaly, gazyp çykarmagyň we üznüksiz öndürmegiň depginlerini peýdalanmagyň, mineral-çig mal binýady giňeltmegiň strategiýasyny kesgitleýär;

2) ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda kadalaşdyryjy hukuk namalary kabul edýär;

3) ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda monopoliýa garşy syýasaty alyp barýar;

4) ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda döwlet maýa goýum syýasatyny işläp taýýarlaýar we durmuşa geçirýär;

5) ýerasty baýlyklary tölegli peýdalanmak ulgamynyň işlenip taýýarlanylmagyny we kämilleşdirilmegini, mineral serişdeleriň, çig malyň we haryt önümleriniň bazarlarynyň ýagdaýynyň öwrenilmegini utgaşdyrýar;

6) şu Kanuna laýyklykda ýerasty baýlyklary rejeli we howpsuz peýdalanmak hem-de goramak babatdaky meseleleri düzgünleşdirýär;

7) ýerasty baýlyklar barada geologik we beýleki maglumatyň goragyny we ulgamlaşdyrylmagyny üpjün edýän edaralaryň ulgamyny döredýär;

8) ýerasty baýlyklaryň ýagdaýyna döwlet monitoringini alyp barmagyň tertibini belleýär;

9) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň gorralaryny we serişdelerini toparlara bölmegiň taslamalaryny tassyklaýar;

10) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüýär.

2. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralary boýunça döwlet topary (mundan beýläk- gorralar boýunça Topar):

1) mineral-çig mala kondisiýalaryň taslamalarynyň tehniki-ykdysady esaslarynyň döwlet geologik-ykdysady seljermesini guraýar;

2) ýerasty baýlyklaryndaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryny hasaplamak we olary döwlet balansynda hasaba almak üçin kondisiýalary tassyklaýar, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanmaga ýaramly ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň materiallaryny we ölçeg möçberlerini tassyklaýar, olaryň döwlet hasabyna alynmagy üçin maglumaty berýär;

3) ýerasty baýlyklar, ýataklary geologik taýdan öwrenmegiň netijeleri boýunça gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralary, çäkleriň, şol sanda Hazar deňziniň türkmen böleginiň serişdelerine baha bermegiň materiallary barada geologik maglumatyň döwlet seljermesini guraýar, bu materiallara gzyklanma bildirýän ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň gatnaşmagynda seredýär;

4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň gorralarynyň we serişdeleriniň hereket edýän toparlara bölmelere laýyklykda ýerasty baýlyklaryndaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryny tassyklaýar, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak, senagat taýdan işlemek ýa-da başga maksatlar bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak üçin teklip edilýän ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň geljegi barlyk ýa-da geljegi ýokluk derejesini kesgitleýär;

5) ulanyş işleriniň netijeleri we peýdalanmagyň şertlerine täzeden garamagyň zerurlygy boýunça gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryna gaýtadan baha goýulmagy bilen baglylykda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralary we ýerasty baýlyklaryň başga häsiýetleri barada geologik maglumatyň materiallarynyň seljermesini ýerine ýetirýär;

6) ýerasty baýlyklaryndaky gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralarynyň ýagdaýyna döwlet monitoringini alyp barýar;

7) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň täjirçilik taýdan açylandygy, ýataklaryň taslamalaşdyrylmaga, baha berilmäge we barlanylmaga, işlenilmäge taýýarlyklylygy, ýataklaryň enjamlaşdyrylandygy we olaryň synag ulanylyşyna hem-de senagat taýdan işlemäge girizilendigi barada netijenama berýär;

8) gyzylanma bildirýän kärhanalaryň, guramalaryň we edaralaryň gatnaşmagynda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň gurlaryny we serişdelerini toparlara bölmeleriň taslamalaryny işläp taýýarlaýar we olary bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine tassyklamaga berýär;

9) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň döwlet balansyny düzmek üçin gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň tassyklan gurlary hakynda geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna maglumat berýär;

10) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň (umumy ýaýranlaryndan başga) gurlaryny döwlet balansyndan hasapdan aýyrmagyň maksadalaýyklygy we olara geologik, mukdar we ykdysady taýdan gaýtadan baha goýmagyň zerurlygy barada netijenamalary berýär;

11) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

8-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralarynyň ygtyýarlylygy

1. Geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleri geçirmegini, Türkmenistanyň çäklerindäki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny gözlemek we barlamak boýunça geologiýa- barlag işlerini amala aşyrýar;

2) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleri döwlet tarapyndan bellige almagy amala aşyrýar;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak üçin peýdalanylýan ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň döwlet hasaba alnyşnyamala aşyrýar;

4) islendik maksatlar üçin peýdalanylýan, dag-magdan gazylarynyň koordinatларыny, profillerini we kartalaryny, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň kartalaryny goşmak bilen, ýöne, olar bilen çäkli geologiýa-geofizika taýdan öwrenilenliginiň kartasyny düzýär;

5) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleriň döwlet hasaba alnyşynyň we döwlet sanawynyň (reýestriniň) alnyp barlyşynyň tertibini belleýär;

6) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň, şol sanda ýerasty suwlaryň döwlet balansyny alyp barýar;

7) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň, şol sanda ýerasty suwlaryň döwlet kadastryny alyp barýar;

8) ýerasty baýlyklaryň ýagdaýyna döwlet monitoringini alyp barýar;

9) gaty görnüşdäki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny gözlemek we barlamak maksady bilen gözleýiş we baha beriş guýularyny gazmak işlerini amala aşyrýar;

10) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek we geologiýa-barlag işleri barada Türkmenistanyň kanunçylygynyň berjaý edilişine döwlet geologik gözegçiligini amala aşyrýar;

11) ýerasty suwlaryň ýataklarynyň azalmakdan we hapalanmakdan goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

12) ýerasty suwlarynyň ýataklaryny gözlemäge, barlamaga we ulanmaga rugsatnama berýär;

13) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözýär.

2. Ýerasty baýlyklaryň rejeli peýdalanylyşyna hem-de goralýşyna, ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň howpsuz alnyp barlyşyna gözegçiligi amala aşyrmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) hemme fiziki we ýuridik şahslar –ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar tarapyndan ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak barada, şeýle hem ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri howpsuz alyp barmak barada Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilişine gözegçiligi amala aşyrýar;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny (gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň umumy ýaýranlaryndan başga) özleşdirmek üçin Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde dag-magdan bölünip berilýän ýerleri berýär;

3) dag we dag-magdan işleriniň howpsuz alnyp barlyşyna, ilata, daşky gurşawa, jaýlara, binalara we beýleki desgalara ýaramaz täsiriniň önüni almak we ýok etmek maksady bilen dag-magdan önümçiliginiň we desgalarynyň taslamalaşdyrylyşyna, şeýle hem ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň geçirilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

4) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözýär.

3. Tebigaty goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly ähli işler geçirilen mahalynda, şol sanda nebitiň, gazyň ýa-da beýleki maddalaryň we materiallaryň ýerastynda saklanylýan, önümçiliginiň zyýanly maddalarynyň we galyndylarynyň gömülen, akdyrylýan hapa suwlaryň dökülen mahalynda ýerasty baýlyklaryň hapalanmagynyň önüni almak böleginde ýerasty baýlyklaryň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

2) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýerasty baýlyklaryň döwlet kadastryňy işläp taýýarlamaga gatnaşýar;

3) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

4. Nebitgaz senagaty we mineral serişdeleri babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) Türkmenistanyň çäkleriniň nebitgaz we mineral-çig mal serişdeleri bilen üpjünçiligine seljermäni we olaryň rejeli peýdalanylyşyna gözegçiligi amala aşyrýar;

2) Türkmenistanyň nebitgaz toplumynyň obýektlerinde daşky gurşawy goramak babatda ekologik kadalaryň we düzgünleriň ýerine ýetirilişine seljermäni amala aşyrýar;

3) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

5. Nebiti gazyp çykarmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) nebitgaz ýataklaryny özleşdirmegi we nebiti hem-de ugurdaş nebit gazyny gazyp çykarmagy amala aşyrýar;

2) nebiti gazyp çykarmagyň meýilleşdirilen derejelerine ýetmek üçin ulanyş buraw guýularyny, şeýle hem zerur ýagdaýlarda, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagynyň ýa-da onuň bölekleriniň gözlegi tamamlanylandan soň, kerni çykaryp almak bilen ulanyş-barlag guýularyny gazmagy amala aşyrýar;

3) buraw guýularyny ulanmagy, barlamagy, ýerasty we düýpli bejermegi, şeýle hem nebitiň gazylyp çykarylyşyny güýçlendirmegi amala aşyrýar;

4) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

6. Gazy gazyp çykarmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) gazly we gazkondensatly ýataklary özleşdirmegi amala aşyrýar;

2) gazy gaýtadan işlemek, gazy hem-de gazyň gaýtadan işlenilen önümlerini eksport etmek, gerekli enjamlary we materiallary satyn almak, daşary ykdysady işde marketing boýunça işleri guraýar we amala aşyrýar;

3) gazy we gaz kondensadyny gazyp çykarmak boýunça önümçilik kuwwatlyklaryny ösdürmegiň we artdyrmagyň, tebigy gazy taýýarlamagyň, gaýtadan işlemegiň we daşamagyň, şeýle hem gazy hem-de gazyň gaýtadan işlenilen önümleriniň eksportynyň uzak möhletleýin we gysga möhletleýin maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar;

4) tebigy gazy gaýtadan işlemek arkaly önüm öndürmegi, şeýle hem onuň saklanýlmagyny amala aşyrýar;

5) tebigy gazy, onuň gaýtadan işlenilen önümlerini we gaz kondensadyny sarp edijilere hem-de Türkmenistanyň çäklerinden daşyna daşamagy amala aşyrýar;

6) gaz kondensadyny, tebigy gazy we onuň gaýtadan işlenilen önümlerini Türkmenistanyň sarp edijilerine ýerlemeği, şeýle hem tebigy gazy we onuň gaýtadan işlenilen önümleriniň eksportyny amala aşyrýar;

7) tebigy gazy gazyp çykarmagyň meýilleşdirilen derejelerine ýetmek üçin ulanyş guýularyny, şeýle hem zerur ýagdaýlarda, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagynyň ýa-da onuň bölekleriniň gözlegi tamamlanylandan soň, kerni çykaryp almak bilen ulanyş-barlag guýularyny gazmagy amala aşyrýar;

8) buraw guýularyny ulanmagy, barlamagy, ýerasty we düýpli bejermegi, şeýle hem gazyň gazylyp çykarylyşyny güýçlendirmegi amala aşyrýar;

9) öndebaryjy usullary ulanmak bilen geofiziki işleriň geçirilmegini amala aşyrýar;

10) nebitgaz çüwdürimleriniň emele gelmeleriniň önüni almak we olar dörän mahalynda netijelerini ýok etmek boýunça işleri, nebitgaz pudagynyň obýektlerinde gaz halas ediş işlerini ýerine ýetirýär;

11) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

7. Gurluşyk materiallary senagaty babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) gurluşyk materiallaryny öndürmek üçin gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegi we gazyp çykarmagy amala aşyrýar;

2) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

8. Himiýa senagaty babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy:

1) himiýa önümini öndürmek üçin gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegi we gazyp çykarmagy amala aşyrýar;

2) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüär.

9-njy madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli özüni dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlylygy

1. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

1) özüniň garamagyndaky çäklerdäki ýerasty baýlyklaryň bölekleri peýdalanylmaga berlen mahalynda, ilatyň ykdysady, durmuş we ekologiýa taýdan bähbitleriniň berjaý edilmegi bilen baglanyşykly meseleleriň çözülmegine gatnaşýar;

2) ýerden peýdalanyjylardan ýer böleklerini almazdan ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleri geçirmek üçin ýer böleklerini peýdalanmaga rugsat berýär;

3) Türkmenistanyň ýer hakyndaky kanunçylygynda bellenen tertipde, ýerasty baýlyklary peýdalanmak maksady bilen ýer bölegini bölüp berýär;

4) eger özüniň garamagyndaky çäklerdäki ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerini peýdalanýş ilatýň saglygyna we daşky gurşawa zyýanly täsirini ýa-da zeled ýetirip biljek halatynda, bu peýdalanýşa çäklendirmeleri girizýär;

5) özüniň garamagyndaky çäklerdäki ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegiň we mineral-çig mal binýady ösdürmegiň döwlet maksatnamalarynyň durmuşa geçirilmegine gatnaşýar;

6) ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatdaky taslamalaryň jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň geçirilmegini guraýar;

7) ýerasty baýlyklardan özbaşdak peýdalanýlmagyny we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşýän meýdanlarynda özbaşdak gurmagy bes etmek barada çözümleri kabul edýär;

8) ýerasty baýlyklardan peýdalanmak meseleleri boýunça ýerasty baýlyklaryny peýdalanýjylaryň hukuklarynyň we raýatlaryň häbitleriniň goragyny öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde üpjün edýär;

9) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda özüniň ygtyýarlylygyna degişli beýleki meseleleri çözüýär.

2. Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary öz ygtyýarlylygynyň çäklerinde şu maddanyň 1-nji böleginde bellenen ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda wezipeleri we ygtyýarlylyklary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary bilen özara gatnaşykda amala aşyrýarlar.

10-njy madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak boýunça çärelerе gatnaşmagy

1. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda öz işlerini amala aşyran mahalynda şu aşakdakylara gatnaşýarlar:

1) ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak meseleleri boýunça kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň taslamalarynyň taýýarlanylş tapgyrlarynda olary ara alyp maslahatlaşmaga we olary düzüjilere özleriniň belliklerini bermäge;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmek meseleleri boýunça jemgyýetçilik ekologiýa seljermesiniň geçirilmegine başlangyç bilen çykyş etmäge we guramaga hem-de jemgyýetçilik diňlemelerini geçirmäge;

3) ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda jemgyýetçilik ekologiýa gözegçiligini amala aşyrmaga;

4) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak boýunça çärelerе gatnaşýarlar.

2. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda öz işlerini amala aşyran mahalynda şu aşakdakylara hukuky bardyr:

1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň meýilnamasy we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň daşky gurşawa we adamyň saglygyna ýetirip biljek ýaramaz täsiri barada dogry maglumaty döwlet edaralaryndan we guramalaryndan almaga;

2) ýerasty baýlyklar barada Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde raýatlaryň saglygyna we (ýa-da) emlägine ýetirilen zeleliň öwezini dolmak barada hak islegi bilen kazyýete ýüz tutmaga, fiziki we ýuridik şahslary jogapkärçilige çekmek barada meseleleri goýmaga;

3) döwlet dolandyryşynyň edaralaryna, hukuk goraýjy we kazyýet edaralaryna teklipler, arzalar we şikaýatlar bilen ýüz tutmaga, şeýle hem daşky gurşawa we adamyň saglygyna ýaramaz täsirini ýetirýän gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmek baradaky çözgütleriň administratiw ýa-da kazyýet tertibinde ýatyrylmagyny talap etmäge;

4) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen beýleki hukuklara eýe bolmaga.

III BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARDAN PEÝDALANMAK

11-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň görnüşleri

1. Ýerasty baýlyklar peýdalanmaga şu aşakdakylar üçin berilýär:

1) aýratyn dag-geologiýa we beýleki ölçeg möçberlerini anyklamak, mineral-çig maly gazyp çykarmagyň netijeli usullaryny saýlamak maksady bilen bu işleri geçirmegiň taslamasynyň esasynda amala aşyrylyp bilinjek, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary geologik taýdan öwrenmek, şol sanda tejribe-senagat taýdan gazyp çykarmak üçin;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak, şol sanda dag-magdan gazyp çykaryjy we olar bilen baglanyşykly gaýtadan işläp öndürýän önümçilikleriň galyndylaryny peýdalanmak üçin;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary (maddalary, ýörite enjamlary we önümçiligiň galyndylaryny saklamak üçin desgalary) gurmak we ulanmak, ýeriň ýylylygyny peýdalanmak, hapa suwlary dökmek hem-de beýleki hajatlar üçin;

4) ylmy, medeni, estetika, sanitariýa-sagaldyş we başga ähmiýeti bar bolan (ylmy we okuw öwreniş meýdany, geologiýa goraghanalary, tebigy çäkli goraghanalar, tebigy muzeýler we tebigy ýadygärlikler, gowaklar we beýleki tebigy hem-de tehnogen (emeli) ýerasty boşluklar) aýratyn goralýan tebigy geologiýa obýektlerini emele getirmek üçin;

5) mineralogik we paleontologik hem-de beýleki geologiýa kolleksiyá materiallaryny ýygnamak üçin.

2. Radioaktiw çig maly gazyp çykarmak we radioaktiw galyndylary hem-de zäherleýji maddalary gömmek üçin ýerasty baýlyklardan peýdalanmak doly döwlet gözegçiligi astynda amala aşyrylýar.

3. Ýerasty baýlyklar gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary bir wagtda geologik taýdan öwrenmek we gazyp çykarmak üçin peýdalanmaga berlip bilinýär (utgaşdyryp peýdalanma).

12-nji madda. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar

Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan fiziki we ýuridik şahslar ýerasty baýlyklarynyň peýdalanyjylary bolup bilerler.

13-nji madda. Ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerinden peýdalanmagyň möhletleri

1. Ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri belli bir möhlete ýa-da möhleti çäklendirilmän peýdalanmaga berilýär.

2. Ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri belli bir möhlete peýdalanmaga şu aşakdakylar üçin berilýär:

1) geologik taýdan öwrenmek – 6 ýyla çenli möhlete (Ygtyýarnamanyň we Şertnamanyň şertlerine laýyklykda geologik taýdan öwrenmegiň möhleti her biriniň dowamlylygy iki ýyla çenli bolan döwre iki gezek uzaldylyp bilinýär);

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak – 20 ýyla çenli möhlete (Ygtyýarnamanyň we Şertnamanyň, ýatagy özleşdirmegiň taslamasynyň şertlerine laýyklykda ygtyýarnamanyň hereketiniň möhleti baş ýyl uzaldylyp bilinýär);

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary geologik taýdan öwrenmek we gazyp çykarmak (utgaşdyryp peýdalanma) – 25 ýyla çenli möhlete.

3. Ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri möhleti çäklendirilmän peýdalanmaga şu aşakdakylar üçin berilýär:

1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak we ulanmak;

2) galyndylary gömmek bilen baglanyşykly ýerasty desgalary gurmak we ulanmak;

3) nebit we gaz saklanýan ammarlaryny gurmak we ulanmak;

4) aýratyn goralýan tebigy geologiýa obýektlerini emele getirmek we beýleki maksatlar üçin.

4. Zerurlyk ýüze çykan mahalynda ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerinden wagtlaýyn peýdalanmagyň möhleti uzaldylyp bilner.

Ýerleriň rekultiwasiýasyny geçirmek üçin, şeýle hem ýerasty baýlyklar peýdalanylýan mahalynda bozulan daşky gurşawyň beýleki düzüm böleklerini geljekde peýdalanmaga ýaramly ýagdaýa getirmek üçin zerur

bolan wagtyň möhleti, ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň möhletine goşulýar.

14-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmaga bermek

1. Şu Kanunyň maksatlary üçin ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy ygtyýarnamanyň esasynda ýüze çykýar.

Ygtyýarnamada dag-magdan bölünip berilýän ýeriň çäklerinde (gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagyny özleşdirmegiň çuňlugyna çäklendirme bilen) işleri geçirmäge ygtyýar edilýän meýdanyň araçäkleri belenilýär.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmek üçin ýerasty baýlyklar, dag-magdan bölünip berilýän ýeri tassyklaýan ygtyýarnamanyň we ykrarnamanyň (dag-magdan bölüp berme ykrarnamasy) esasynda, geometriýalaşdyrylan blok bolup durýan, dag-magdan bölünip berilýän ýer görnüşinde (gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagyny özleşdirmegiň çuňlugyna çäklendirme bilen) peýdalanmaga berilýär.

3. Dag-magdan bölüp berme ykrarnamasy dag-magdan bölünip berilýän ýeriň çäklerini tassyklaýar we ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan berlen taslamanyň esasynda berilýär.

4. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmek we dag-magdan kärhanasyny gurmak üçin ýer bölegini bölüp bermek Türkmenistanyň ýer kanunçylygynda belenen tertipde dag-magdan bölünip berilýän ýer alnandan soňra resmileşdirilýär.

5. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýän şertlerde, ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerini fiziki we ýuridik şahslara peýdalanmaga bermäge bolan hukuklara eýedirler.

15-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga çäklendirmeler

1. Ýerasty baýlyklaryň aýratyn ýer böleklerinden peýdalanmak şu aşakdaky maksatlar bilen çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner:

1) ekologiýa taýdan durnuklylygy gorap saklamak we daşky gurşawy goramak;

2) milli howpsuzlygy üpjün etmek;

3) aýratyn goralýan tebigy geologiýa obýektlerini gorap saklamak.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak şu aşakdaky çäklerde çäklendirilip ýa-da gadagan edilip bilner:

1) ilatly ýerleriň, senagat, ulag we aragatnaşyk obýektleriniň hem-de infrastrukturanyň beýleki obýektleriniň çäklerinde;

2) suw obýektleriniň sanitariýa taýdan goralýş zolaklarynyň, suw obýektleriniň ýakalary boýunça zolaklary bölüp bermek üçin bölünip berlen ýerleriň çäklerinde;

3) aýratyn döwlet ähmiýeti, ylmy, medeni ýa-da bejeriş gymmaty bar bolan obýektleriniň çäklerinde.

3. Aýratyn goralýan çäklerde ýerasty baýlyklardan peýdalanmak «Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda» Türkmenistanyň Kanunyna laýyklykda amala aşyrylýar.

16-njy madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak babatda ygtyýarlylandyрма

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak babatda ygtyýarlylandyрма ygtyýarlylandyрмаk barada Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

2. Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenilen halatlarda, ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga bolan hukugyň wagtlaýyn togtadylan ýa-da bes edilen mahalynda, ygtyýarnamanyň ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga bolan hereketi wagtlaýyn togtadylmaga ýa-da bes edilmäge degişlidir.

3. Ygtyýarnamany bermäge hukugy bar bolan, ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, ygtyýarnamanyň talaplarynyň we şertleriniň lisenziýat tarapyndan birnäçe gezek bozulan ýa-da gödek bozulan halatynda, Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki halatlarda hem ygtyýarnamanyň hereketini wagtlaýyn togtadyp bilýärler.

4. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga bolan hukugyň we ygtyýarnamanyň hereketiniň wagtlaýyn togtadylmagy, dag-magdan gazlaryny, binalary, desgalary hem-de enjamlary adamlar we daşky gurşaw üçin abat, howpsuz ýagdaýda saklamak boýunça işlerden başga, işiň esasy görnüşiniň we, adatça, onuň bilen baglanyşkly kömekçi işleriň wagtlaýyn bes edilmegini aňladýar. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň wagtlaýyn togtadylan mahalynda ygtyýarnama ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň özünde saklanyp galýar.

5. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, ygtyýarnamanyň hereketini wagtlaýyn togtatmak barada karar kabul etmek bilen, ygtyýarnamanyň hereketiniň wagtlaýyn togtadylmagyna getiren düzgün bozmalaryň, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan aradan aýrylmagy üçin möhlet bellemäge borçludyr. Bellenilen möhlet alty aýdan geçmeli däldir.

Eger ygtyýarnamanyň eýesi bellenilen möhletde görkezilen düzgün bozulmalary aradan aýyrmadyk bolsa, ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary ygtyýarnamany ýatymak hakynda kazyýete hak islegi bilen ýüz tutmaga haklydyr.

6. Ygtyýarnamanyň hereketiniň wagtlaýyn togtadylmagyna getiren düzgün bozulmalar aradan aýrylandan soň, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan degişli döwlet edarasyna ygtyýarnamanyň hereketini dikeltmek barada arza berýär.

Ygtyýarnamanyň hereketini wagtlaýyn togtadan ýerasty baýlyklary peýdalanmak hem-de goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, şu aşakdaky wagtda:

1) ygtyýarnamanyň hereketiniň wagtlaýyn togtadylmagyna sebäp bolan düzgün bozulmalaryň, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan aradan aýrylmagyna arzany alan gününden başlap on iş gününüň dowamynda barlag geçirýärler;

2) ygtyýarnamanyň hereketini dikeltmek barada ýa-da onuň hereketini dikeltmekden ýüz döndermek hakynda barlagyň netijeleri esasynda soňky üç iş gününüň dowamynda karar kabul edýärler we ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja ýazmaça habar berýärler.

7. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň we ygtyýarnamanyň hereketiniň bes edilmegi, munuň özi ygtyýarnamanyň eýesiniň bellenen möhletlerde işiniň esasy görnüşini we ygtyýarnamada görkezilen önümleri almagy temmeleýändigini, ygtyýarnamany beren edaralaryň görkezmesi boýunça ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly dag-magdan gazylarynyň we infrastrukturanyň obýektleriniň temmelenmegi ýa-da ýapylmagy boýunça işleri başlaýandygyny aňladýar.

Temmeleme ýa-da petiklemek boýunça işler ygtyýarnamany beren edaralar tarapyndan petiklemek ýa-da temmelemek baradaky ykrarnama gol çekilenden soň tamamlanan hasap edilýär. Temmeleme ýa-da petiklemek boýunça işler tamamlanandan soňra ýerasty baýlyklary peýdalanyjy ähli hukuklaryny ýitirýär, ol ygtyýarnama laýyklykda bar bolan ähli borçlaryndan boşadylýar. Ygtyýarnama ýatyrylýar.

8. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi we ygtyýarnamanyň ýatyrylmagy Türkmenistanyň ygtyýarlandyrmak baradaky kanunçylygynda bellenen tertipde kazyýetiň çözüdi esasynda amala aşyrylýar.

17-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak babatda işiň şertnamalaýyn şertleri

1. Şu Kanunyň 11-nji maddasynda göz önünde tutulan ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň görnüşleri, ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga şertnamalaryň baglaşylmagy esasynda amala aşyrylýar.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin şertnamalaryň görnüşleri we olaryň şertleri şu Kanunyň düzgünlerine hem-de ýerasty baýlyklardan peýdalanmak we goramak babatda Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda taraplar tarapyndan kesgitlenilýär.

3. Şu Kanuna laýyklykda geologiýa-barlag işleri we gazylp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak boýunça işler amala aşyrylan mahalynda şertnamalaryň şu aşakdaky görnüşleri ulanylýar:

- 1) önümi paýlaşmak hakyndaky şertnama;
- 2) konsession (kärende) şertnama;

3) serwis hyzmatlaryny etmäge şertnama (töwekgelçilikli ýa-da töwekgelçiliksiz);

4) Türkmenistanyň kanunçylygynda gadagan edilmedik beýleki şertnamalar.

4. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak boýunça işleriň anyk görnüşleriniň häsiýetine we beýleki ýagdaýlara baglylykda şertnamalaryň bellenilen we beýleki görnüşleriniň utgaşdyrylmagyna ýol berilýär.

18-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň standartlaşdyrylmagy we sertifikatlaşdyrylmagy

Ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň standartlaşdyrylmagy we sertifikatlaşdyrylmagy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

19-njy madda Şahsy hojalyk we durmuş hajatlaryny kanagatlandyrmak üçin ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň aýratynlyklary

1. Ýer eýeleri we ýer böleklerini peýdalanyjylar özleriniň bölekleriniň çäklerinde, öz garaýşy boýunça, şu aşakdakylara hukuklary bardyr:

1) partlaýyş işlerini ulanmazdan, döwlet balansynda hasapda durmaýan we baş metrden çuň bolmadyk çuňluga çenli ýerleşýän, umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary hojalyk we durmuş zerurlyklary üçin peýdalanmaga;

2) öz hajatlary üçin ýerasty desgalaryň gurluşygyny baş metre çenli çuňluga, ýöne içimlik maksatlary üçin ýaramly birinji suwly gorizontyň derejesinden çuň bolmadyk çuňluga amala aşyrmaga;

3) merkezleşdirilen suw üpjünçiliginiň çeşmesi bolup durmaýan birinji suwly gorizontyň ýüzüne çenli çuňluga, durmuş hajatlary üçin ulanylýan guýularyň we buraw guýularynyň gurluşygyny hem-de ulanylmagyny amala aşyrmaga.

2. Ýer eýeleri we ýer böleklerinden peýdalanyjylar ýerasty baýlyklara, daşky gurşawa we taryhy-medeni obýektlere zyýan ýetirilen halatynda, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak düzgünleriniň bozulan, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki halatlarda özlere degişli ýer bölekleriniň çäklerinde öz hajatlary üçin umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary we ýerasty suwlary gazyp çykarmak hukugyndan mahrum edilip bilner.

20-nji madda. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň hukuklary we borçlary

1. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) ygtyýarnamada we şertnamada bellige alnan şertlere laýyklykda öz ygtyýaryna berlen ýerasty baýlyklarynyň böleginiň çäklerinde ýerasty

baýlyklardan peýdalanmak boýunça islendik kanuny hereketleri özbaşdak berjaý etmäge;

2) özüniň işiniň netijelerini, şol sanda eger şertnamada başgaça göz önünde tutulmadyk bolsa, gazylyp çykarylan mineral we gidromineral çig maly öz garaýşy boýunça peýdalanmaga;

3) eger ygtyýarnamada başgaça bellenilmedik bolsa, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmagyň we öz güýji bilen mineral-çig maly gaýtadan işlemegiň barşynda alnan tehnogen mineral emele gelmeleri peýdalanmaga;

4) ygtyýarnama laýyklykda öz ygtyýaryna berlen dag-magdan bölünip berilmesiniň çäklerinde öz serişdeleriniň hasabyna ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegi goşmaça rugsat almazdan geçirmäge;

5) mineral-çig mala we onuň gaýtadan işlenen önümlerine konýukturanyň üýtgemegi bilen baglanyşykly, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmagyň ykdysady taýdan maksada laýyk bolmaýan mahalynda, şeýle hem ygtyýarnamanyň berlen mahalyndaky ýagdaýlardan düýpli tapawutlanýan ýagdaýlaryň ýüze çykan mahalynda, ýerasty baýlyklaryň ýer böleginden peýdalanmagyň şertlerine täzeden garalmagy barada haýyşnama bilen ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralaryna ýüz tutmaga;

6) şu Kanunyň 13-nji maddasynda bellenilen, ýerasty baýlyklaryň ýer böleginden peýdalanmagyň möhletini uzaltmaga bolan hukugyndan peýdalanmaga;

7) şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan, başga hukuklara eýe bolmaga.

2. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary bilen ylalaşmagy boýunça şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri alyp barmagyň tehnologiýasy boýunça çözümleri kabul etmäge;

2) tehniki taslamalara, dag-magdan işlerini ösdürmegiň meýilnamalaryna, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň taslamalaryna bellenilen tertipde üýtgetmeler girizmäge;

3) öz ygtyýaryna berlen ýerasty baýlyklaryň ýer böleginde, zerur bolan halatynda bolsa, oňa bellenilen tertipde berlen beýleki ýer böleklerinde hem, ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri amala aşyrmak üçin zerur bolan önümçilik we durmuş ulgamynyň obýektlerini gurmaga;

4) öz ygtyýaryna berlen bölekde bolşy ýaly, onuň çäklerinden daşda hem önümçilik infrastrukturanyň obýektlerinden şertnamalaýyn esasyda peýdalanmaga;

5) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň aýratyn görnüşlerini ýa-da toplumyny ýerine ýetirijileri şertnamalaýyn esasda çekmäge;

6) şu Kanun bilen bellenilen şertleri berjaý etmek bilen, öz hukuklaryny ýa-da özüniň hukuklarynyň bir bölegini başga adamlara geçirmäge.

3. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy şu aşakdakylara borçludyr:

1) öz ygtyýaryna berlen ýerasty baýlyklaryň ýer bölegini, ol haýsy maksat üçin berlen bolsa, şol maksada laýyklykda peýdalanmaga;

2) ýerasty baýlyklary peýdalanmak we mineral hem-de gidromineral çig maly gaýtadan işlemek bilen baglanyşykly işleri alyp barmagyň tehnologiýasy boýunça kadalary we düzgünleri berjaý etmäge;

3) dag-magdan işlerini ösdürmegiň tehniki taslamalarynyň we meýilnamalarynyň talaplaryny berjaý etmäge;

4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk, ýerasty baýlyklardan başga maksatlar üçin peýdalanmagyň barşynda geologik, markşeyder we beýleki resminamany alyp barmaga hem-de onuň aýalyp saklanylmagyny üpjün etmäge;

5) çykaryp alynýan we ýerasty baýlyklarynda galdyrylýan esasy hem-de olar bilen ýanaşyk ýatan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň we ugurdaş peýdaly düzüüm bölekleriniň gorlarynyň, şeýle hem mineral we gidromineral çig malyň gaýtadan işlenen önümleriniň hem-de tehnogen mineral emele gelmeleriniň mukdaryny we hilini hasaba almagy alyp barmaga;

6) gazylyp çykarylýan, emma wagtlaýynça peýdalanylmaýan ugurdaş gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary hem-de ugurdaş peýdaly düzüüm bölekleri gorap saklamaga;

7) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gazylyp çykarylan hem-de mineral we gidromineral çig malyň gaýtadan işlenilen mahalynda ýitgi kadalarynyň berjaý edilmegini üpjün etmäge;

8) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň baý bölekleriniň saýlanyp özleşdirilmegine ýol bermezlige;

9) geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna esasy hem-de olar bilen ýanaşyk ýatan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň we ugurdaş peýdaly düzüüm bölekleriniň gorlarynyň ýagdaýy we hereketi barada maglumatlary, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň hem-de tehnogen mineral emele gelmeleriniň döwlet kadastryny alyp barmak üçin beýleki maglumatlary bermäge;

10) ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralaryna gazylyp çykarylan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň möçberleri hakynda maglumatlary bermäge;

11) gözegçilik we gözegçilik barlagy edaralarynyň wekilleriniň öz gulluk wezipelerini ýerine ýetirýän mahalynda zerur bolan resminamalary, maglumatlary bermäge we iş ýerlerine barmaga elýeterlilik üpjün etmäge hem-de olar tarapyndan ýüze çykarylan düzgün bozulmalary öz wagtynda aradan aýyrmaga;

12) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň täsir ediş zolagynda işgärleriň (personalyň) we ilatyň howpsuzlygyny üpjün etmäge;

13) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň howpsuz alnyp barylmagyny, adatdan daşary ýagdaýlaryň önüni almak boýunça çäreleriň görülmegini, betbagtçylyklary (awariýalary) ýok etmegiň meýilnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyny üpjün etmäge;

14) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak boýunça kärhanalary we ýerasty desgalary ýapmagyň we temmelemegiň belenilen tertibini berjaý etmäge;

15) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklary özleşdirilen mahalynda we başga maksatlar üçin peýdalanylýp bilinjek barlag dag-magdan gazylarynyň we buraw guýularynyň goralyp saklanylmagyny, şeýle hem geljekde ulanmak üçin degişli bolmadyk dag-magdan gazylarynyň we buraw guýularynyň belenen tertipde ýapylmagyny üpjün etmäge;

16) üýşmekleriň eňnitlerini we hennekleriň (karýerleriň) ýapylaryny meýilleşdirmek ýa-da ýapgytlaşdyrmak (terrasirlemek) boýunça işleriň, şeýle hem eroziýa garşy çäreleriň geçirilmegini üpjün etmäge;

17) ýerasty baýlyklary, atmosfera howasyny, ýer we suw serişdelerini, topraklary, tokaýlary, ösümlük we haýwanat dünýäsini hem-de daşky gurşawyň obýektlerini, jaýlary we binalary ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň zyýanly täsirinden goramak boýunça, şeýle hem ýerasty baýlyklardan peýdalanylýan mahalynda bozulýan ýer böleklerini we beýleki tebigy obýektleri, geljekde peýdalanmak üçin ýaramly ýagdaýa getirmek boýunça çäreleri amala aşyrmaga (rekultiwasiýa);

18) ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga bolan hukuk üçin tölegi öz wagtynda tölemäge, mineral-çig mal binýadyň üzüksiz öndürilmegine we beýleki hökmany töleglere serişde geçirmelerini geçirmäge;

19) şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan başga borçlary alyp barmaga.

21-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugyny bes etmegiň tertibi

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi şu aşakdaky ýagdaýlarda amala aşyrylýar:

1) döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň alnan halatynda, bu hakynda ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja

ýazmaça habar bermek bilen bir wagtda ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy haýal etmän bes edilýär;

2) eger ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan ygtyýarnama talaplarynyň, şertnamanyň şertleriniň we şertnamalaýyn borçnamalaryň birnäçe gezek bozulan ýa-da gödek bozulan halatynda, ygtyýarnamany alan we ýerasty baýlyklardan peýdalanan mahaly ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan şübheli maglumatlaryň berlen ýagdaýynyň kesgitlenen halatlarynda, şeýle hem eger ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň ygtyýarnamany alan pursadyndan başlap iki ýylyň dowamynda ýerasty baýlyklardan peýdalanmaga başlamadyk halatynda. Şeýle ýagdaýlarda ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugyny bes etmek barada çözüň, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja goýberilen düzgün bozulmalar we olary aradan aýyrmak boýunça çäreleri onuň görmändigi barada ýazmaça habar berlen gününden üç aý geçenden soň kazyýet tarapyndan kabul edilip bilner;

3) eger ýerasty baýlyklar peýdalanmaga berlen dag-magdan kärhanasynyň ýa-da hojalyk işiniň beýleki subýektiniň ýapylan halatynda, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda degişli ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna ýazmaça habar berlen gününden alty aý geçenden soň amala aşyrylyp bilner.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň wagtyndan öň bes edilen mahalynda dag-magdan kärhanasyny ýapmak ýa-da temmelemek, şu Kanunyň 31-nji maddasynda bellenilen tertipde ýerine ýetirilýär.

3. Eger ygtyýarnamanyň eýesiniň ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugyndan ýüz dönderen halatynda we ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň günäsi bar bolan mahalynda ýa-da onuň başlangyjy boýunça şu maddanyň 1-nji böleginiň 2-nji we 3-nji bentlerinde görkezilen sebäpler boýunça ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bes edilen bolsa, dag-magdan kärhanasynyň temmelenmegine ýa-da ýapylmagyna gerek bolan çykdajylary ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy çekýär.

Eger ýerasty baýlyklaryň bölekleriniň döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin alnan halatynda hem-de eger dag-magdan kärhanasyny ýapmagyň başyny başlaýjy döwlet bolup durýan şertlerinde ýerasty baýlyklardan peýdalanma bes edilen (wagtlaryň togtadylan) bolsa, dag-magdan kärhanasynyň temmelenmegine ýa-da ýapylmagyna gerek bolan çykdajylary döwlet çekýär.

Ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň döwlet we jemgyýetçilik hajatlary üçin alnan halatynda ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bes edilen mahalynda ygtyýarnamanyň hereketiniň galan möhletinde alynmaly doly alynmadyk girdeji sebäpli ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň çeken çykdajylarynyň we zyýanyň öwezini dolunýar.

Zyýanyň möçberi we onuň öwezini dolmagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kesgitlenilýär.

22-nji madda. Ýerasty baýlyklaryň ýanaşyk ýerlerini peýdalanyjylaryň özara gatnaşyklaryny düzgünleşdirme

1. Ýerasty baýlyklaryň ýanaşyk ýer böleklerini peýdalanyjylaryň özara gatnaşyklary şertnamalar bilen düzgünleşdirilýär. Iki ýa-da şondan-da köp dag-magdan bölünip berlen ýerleriň arasynda bar bolan ýeriň ýa-da ýerasty baýlyklaryň ýer böleginiň boş bölegi, dag-magdan bölüp berme ykrarnamasyny beren döwlet edarasynyň çözgüdi boýunça serhetleşýän ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja berlip bilner.

2. Betbagtçylyklary we onuň netijelerini ýok etmegiň zerurlygy bilen baglanyşykly ýagdaýlardan başga halatlarda, dag-magdan gazylarynyň başga biriniň dag-magdan bölünip berlen ýeriniň serhetlerine girmegine ýol berilmeýär.

3. Goňşulykdaky ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň başga biriniň dag-magdan bölünip berlen ýeriniň çäklerine girendigine şübhe dörän mahalynda onuň dag-magdan gazylarynyň gözden geçirilmegi, dag-magdan bölüp berme ykrarnamasyny bermek barada çözgüt kabul eden döwlet edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

23-nji madda. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hukuklaryny gorama

1. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyja şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda onuň hukuklarynyň goragy kepillendirilýär.

2. Şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna girizilýän, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň ýagdaýyny erbetleşdirýän üýtgetmeler we goşmaçalar, şol üýtgetmeleriň we goşmaçalaryň kabul edilmezinden öň berlen we baglaşylan ygtyýarnamalara hem-de şertnamalara (ähtnamalara) ulanylmaýar.

3. Şu Kanunda we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda göz önünde tutulan ýagdaýlardan başga ýagdaýlarda, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň işine döwlet edaralarynyň gatyşmagyna ýol berilmeýär.

4. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar tarapyndan ýerasty baýlyklaryň özlerine berlen ýer böleklerinde gurlan binalar we desgalar, şeýle hem olar tarapyndan edinilen tehnologik enjamlar ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň eýeçiligini düzýärler hem-de diňe Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde we ygtyýarnamada şertleşilen şertlerde döwletiň ýa-da başga ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň ygtyýaryna geçirilip bilner.

5. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň esassyz bes edilen ýa-da wagtlaýyn togtadylan mahalynda işleriň wagtlaýyn togtadylmagy bilen bagly ýetirilen zyýanyň öwezi, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugyny

bes etmek ýa-da wagtlaýyn togtatmak barada çözüti kabul eden döwlet edaralary tarapyndan dolunýar.

24-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylýan mahalynda monopoliýa garsy talaplar

Döwlet edaralarynyň, şeýle hem ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň islendiginiň şu aşakdakylara gönükdirilen hereketleri gadagan edilýär ýa-da bellenen tertipde hukuksyz diýlip ykrar edilýär:

1) ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugyny almak üçin bäsleşiklere gatnaşmaga bolan elýeterlilik çäklendirmäge;

2) ýerasty baýlyklary peýdalanmakda agdyklyk edýän ýagdaýy eýeleýän, hojalyk subýektleri bilen bäsdeşlik edýän gurluşlary döredýän ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hukuklarynyň kemsidilmegine;

3) ulag we infrastrukturanyň obýektlerine elýeterliliğiň berilmeginde ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hukuklarynyň kemsidilmegine.

IV BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARY REJELI, HOWPSUZ PEÝDALANMAK WE GORAMAK BOÝUNÇA TALAPLAR

25-nji madda. Ýerasty baýlyklary goramagyň wezipeleri

Ýerasty baýlyklary goramak şu aşakdaky wezipeleriň çözülmegine gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady, tehnologik, ekologik we beýleki çäreleriň ulgamyny öz içine alýar:

1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň we ugurdaş düzüm bölekleriň çykarylyp alynmagynyň dolulygyny, olaryň rejeli we toplumlaýyn peýdalanylmagyny üpjün etmek;

2) tebigy landşaftlary gorap saklamak we bozulan ýerleriň, beýleki geomorfologik gurluşlaryň rekultiwasiýasyny geçirmek;

3) tehnogen taýdan täsir etmek bilen baglanyşykly süýşgünleriň, suw basmalarynyň, topragyň çökmeleriniň, çölleşmeginiň, ýerleriň şorlaşmagynyň, silleriň, topragyň eroziýasynyň, hapalanmagynyň, ýer titremeleriniň önüni almak we olaryň daşky gurşawa ýaramaz täsirini kemeltmek maksady bilen ýerasty baýlyklaryň ýokarky bölekleriniň tebigy häsiýetlerini gorap saklamak.

26-njy madda. Ýerasty baýlyklaryň rejeli peýdalanylmagyna we goralmagyna bolan esasy talaplar

1. Ýerasty baýlyklaryň rejeli peýdalanylmagyna we goralmagyna bolan esasy talaplar, şu aşakdakylar bolup durýar:

1) Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryny, ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek, peýdalanmak we goramak babatda bellenen tertipde tassyklanylýan standartlary (düzgünleri, kadalary) berjaý etmek;

2) ýerasty baýlyklaryň geologik taýdan doly we toplumlaýyn öwrenilmegini üpjün etmek;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanmaga berlen, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlarynyň barlygyna we (ýa-da) ýoklugyna ýa-da ýerasty baýlyklaryň ýer böleginiň häsiýetlerine baha bermegi üpjün edýän, ýerasty baýlyklaryň geologik taýdan öňe ilerledilip öwrenilmegini geçirmek;

4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlarynyň, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylýan ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň döwlet seljermesini geçirmek we döwlet hasaba alnyşynyamala aşyrmak;

5) ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň ähli tapgyrlarynda ýerasty baýlyklaryň serişdeleriniň rejeli we toplumlaýyn peýdalanylmagyny üpjün etmek;

6) çykaryp alynýan we ýerasty baýlyklarynda galdirýlýan esasy hem-de olar bilen ýanaşyk ýatan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň we olaryň düzüminde bar bolan ugurdaş peýdaly düzüm bölekleriň, mineral-çig malyň gaýtadan işlenen önümleriniň, önümçiligiň galyndylarynyň hem-de ýitgileriň dogry hasaba alynmagyny amala aşyrmak;

7) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň azalmakdan, hapalanmakdan, suw basmakdan, suwlulandyrmakdan, ýangynlardan we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň hilini hem-de ýataklaryň senagat gymmatyny peseldýän ýa-da olaryň özleşdirilmegini kynlaşdyrýan beýleki ýagdaýlardan goragyny üpjün etmek;

8) ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlarynyň goralyp saklanylmagyna, ulanyşdaky we temmelenen dag-magdan gazylarynyň hem-de ýerasty desgalaryň goralyp saklanylmagyna, şeýle hem daşky gurşawyň ýagdaýyna ýaramaz täsiriniň önüni almak;

9) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak boýunça kärhanalary hem-de ýerasty desgalary temmelemeginiň we ýapmagyň düzgünlerini berjaý etmek;

10) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşýän meýdanlarynda özbaşdak gurmagyň önüni almak we bu meýdanlary beýleki maksatlar üçin peýdalanmagyň bellenilen düzgünlerini berjaý etmek;

11) ýerasty baýlyklarynda ýerleşýän ýataklaryň, gatlaklaryň, obýektleriň we desgalaryň üstünde zyýanly maddalaryň we zäherli galyndylaryň saklanylmagynyň önüni almak;

12) suw üpjünçilik maksatlary üçin peýdalanylýan ýerasty suwlaryň ýatan ýerlerinde, senagat we jemagat galyndylarynyň ýygnanmagynyň önüni almak;

13) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan, ýerasty baýlyklary rejeli peýdalanmagyň we goramagyň beýleki talaplaryny berjaý etmek.

2. Şu maddanyň 1-nji böleginde göz önünde tutulan talaplaryň bozulan halatynda, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýerasty baýlyklardan peýdalanmak çäklendirilip, wagtlaýyn togtadylyp ýa-da gadagan edilip bilner.

27-nji madda. Ýerasty baýlyklar peýdalanylýan mahalynda bildirilýän umumy ekologik talaplar

1. Ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň ähli görnüşlerinde, daşky gurşawy goramak we tebigatdan peýdalanmak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan ekologiýa talaplary ileri tutulýan tertipde berjaý edilmelidir.

2. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak boýunça işleri geçirmek üçin, tebigaty goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy tarapyndan berilýän hem-de meýilleşdirilen hojalyk we beýleki işleri durmuşa geçirmek boýunça çözgüdi kabul etmegiň maksada laýyklygy barada netijeleri öz içine alýan döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy hökmüni şert bolup durýar.

3. Ýerasty baýlyklar peýdalanylýan mahalynda bildirilýän umumy ekologik talaplar şu aşakdakylar bolup durýar:

1) ýerasty baýlyklary Türkmenistanyň ekologiýa babatda kanunçylygynyň talaplaryna laýyklykda peýdalanmak;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň ýörite usullaryny ulanmak arkaly ýer üstüni gorap saklamak;

3) ýerleriň tehnogen taýdan çölleşmeginiň önüni almak;

4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar barlanylýan, gazylyp çykarylan mahalynda, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylmagy we gazylyp çykarylmagy bilen baglanyşygy bolmadyk ýerasty desgalar gurlan we ulanylýan mahalynda howply tehnogen ýagdaýlaryň ýüze çykmalarynyň önüni almaga gönükdirilen duýduryş çärelerini ulanmak;

5) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny ulanmagy we özleşdirmegi kynlaşdyrýan suw basmadan, ýangynlardan we başga tebigy ýagdaýlardan ýerasty baýlyklaryň goragyny üpjün etmek;

6) ýerasty baýlyklaryň, ylaýta-da nebitiň, gazyň ýa-da beýleki maddalaryň we materiallaryň ýer astynda saklanylýan, zyýanly maddalaryň we galyndylaryň gömülen mahalynda hapalanmagynyň önüni almak;

7) ýerasty baýlyklary peýdalanmak boýunça işleri wagtlaýyn togtatmagyň, bes etmegiň, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň obýektlerini temmelemegiň we ýapmagyň belenilen tertibini berjaý etmek;

8) önümçiligiň galyndylary hem-de gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gaýtadan işlenilip alnan önümleri ammara goýlan we

ýerleşdirilen mahalynda ekologiýanyň we sanitariýa-epidemiologiýanyň talaplaryny üpjün etmek;

9) topragyň ýel eroziýasynyň, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň üstünden aýrylan gerekmejek jynslaryň üýşmekleriniň we önümçiligiň galyndylarynyň, olaryň okislenmeginiň hem-de öz-özünden ýanmagynyň önüni almak;

10) sorujy we süýji suwly gatlaklaryň hapalanmagyna ýol bermezlik üçin olary üzňeleşdirmek;

11) ýerasty suwlaryň azalmagynyň we hapalanmagynyň önüni almak.

28-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň howpsuz alnyp barylmagyna bildirilýän esasy talaplar

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak boýunça kärhanalary, dürli maksatly ýerasty desgalary gurmaga we ulanmaga, ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegi geçirmäge diňe bellenen kärhanalaryň işgärleriniň we ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň täsir ediş zolagyndaky ilatyň janynyň we saglygynyň howpsuzlygy üpjün edilen mahalynda ygtyýar berilýär.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri geçirmegiň howpsuz şertlerini üpjün etmäge bolan jogapkärçilik, kärhanalaryň ýolbaşçylarynyň ýa-da eýeleriniň üstüne ýüklenilýär.

Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň geçirilýän zolagynda ilatyň janyna we saglygyna gönüden-göni howp dörän mahalynda haýal etmän işleri wagtlaýyn togtatmaga we bu barada ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralaryna hem-de döwlet dolandyryş edaralaryna habar bermäge borçludyr.

3. Ýerasty baýlyklary peýdalanyjylar şu Kanunyň, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynyň, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň howpsuz alnyp barylmagy boýunça kadalaşdyryjy resminamalaryň talaplarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün etmäge borçludylar.

29-njy madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşygy bolmadyk ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerinde gurmagyň şertleri

1. Geljekki gurma işleri alnyp baryljak meýdançalaryň astyndaky ýerasty baýlyklarynda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýokdugy hakynda geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň netijenamasy alynýança ilatly ýerleri, senagat toplumlaryny we başga hojalyk obýektlerini taslamalaşdyrmak we gurmakgadagan edilýär.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda senagat we oba hojalyk kärhanalaryny, ilatly nokatlary, binalary, desgalary we beýleki hojalyk obýektlerini gurmak (durkuny täzelemek), olaryň ýataklarynyň bar ýerlerinde gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary ýerleşdirmek gadagan edilýär.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda gurma işlerini alyp barmak, şeýle hem bu meýdanlarda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary ýerleşdirmek, aýratyn ýagdaýlarda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň rugsat bermegi boýunça, şu aşakdaky şertler berjaý edilen mahalynda ygtyýar berilýär:

1) ýerasty baýlyklaryndan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryny çykaryp almak mümkinçiligini üpjün etmek;

2) ýerasty baýlyklaryndan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryny çykaryp almak mümkinçiliginiň ýok mahalynda olary çykaryp almak bilen baglanyşykly çykdajylaryň öwezini dolmak.

4. Gurlan çäkleriň astynda ýerleşýän gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorralaryny çykaryp almagyň ýa-da gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda gurlan obýektleri gorap saklamagyň maksada laýyklygy tehniki-ykdysady hasaplamalar we esaslandyrmak arkaly bellenilýär.

Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda özbaşdak gurma işleriniň alnyp barlan we (ýa-da) ýerasty desgalary bina edilen halatynda günäkär adamlar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda edilen çykdajylaryň öwezi dolunmazdan ýerasty baýlyklara we daşky gursawa ýetirilen zyýanyň öwezini dolmaga borçludylar.

5. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşen meýdanlarynda özbaşdak gurma işlerini alyp barmakda we bu meýdanlarda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary ýerleşdirmekde, şeýle hem gurma işlerini alyp barmaga rugsat berlen şertleri bozmakda günäkär fiziki we ýuridik şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

30-njy madda. Aýratyn ylmy, taryhy ýa-da medeni gymmatlyk bolup durýan ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerini goramak

1. Aýratyn ylmy, taryhy ýa-da medeni gymmatlyk bolup durýan seýrek geologik tapyndylar, mineralogik emele gelmeler, palentologik obýektler, ýerastybaýlyklaryň ýer bölekleri, Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde döwlet tebigy goraghanalary, çäkli goraghanalar ýa-da tebigy döwlet ýadygärlikleri diýlip yglan edilip bilner.

Bellenilen çäklerdäki ýa-da obýektleriň bellenen çäklerindäki hojalyk we beýleki işler aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

2. Ýerasty baýlyklar peýdalanylman mahalynda ylym ýa-da medeniýet üçin ähmiýeti bolan seýrek geologik we mineralogik emele gelmeleriň, meteoritleriň, palentologiya, arheologiya we beýleki obýektleriň ýüze çykarylan halatynda, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar degişli meýdançada işleri wagtlaýyn togtatmaga, olaryň goralyp saklanylmagyny üpjün etmäge we bu barada ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralaryna hemde degişli döwlet edaralaryna habar bermäge borçludurlar.

31-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly kärhanalary temmelemek we ýapmak

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak we ýerasty baýlyklary peýdalanmak, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk beýleki maksatlar üçin kärhanalary temmelemek we ýapmak şu aşakdaky ýagdaýlarda amala aşyrylýar:

1) ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň möhleti geçende;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň balans gorlaryny artdyrmagyň geljeginiň we balansdan daşary gorlary gazyp çykarmaga çekmegiň mümkinçiliginiň ýok mahalynda, olaryň balans gorlary doly özleşdirilende;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagynyň ýa-da onuň böleginiň mundan beýläk özleşdirilmeginiň, şeýle hem ýerasty baýlyklardan beýleki maksatlar üçin peýdalanylmagynyň ykdysady taýdan maksada laýyk däldiginde;

4) olaryň önüni almak tehniki taýdan mümkin bolmadyk, dag-magdan gazylaryna suw basma, ýangyn we ýumrulma howpy abananda;

5) ýerasty baýlyklary, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk beýleki maksatlar üçin peýdalanmak zerurlygy ýok bolanda.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak we ýerasty baýlyklary gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk beýleki maksatlar üçin peýdalanmak boýunça dag-magdan kärhanasyny temmelemek we ýapmak, ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan degişli döwlet edaralary bilen ylalaşylan ýörite taslama boýunça, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly kärhanalar temmelenen ýa-da ýapylan mahalynda, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy şu aşakdakylara borçludyr:

1) işleriň tamamlanýan pursadyna geologiýa we markşeyder resminamalaryny ýerine ýetirmäge hem-de ony ykranama boýunça geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna saklamaga bermäge;

2) dag-magdan gazylaryny ilytyň, binalaryň we desgalaryň howpsuzlygyny, daşky gurşawyň goragyny, şeýle hem gazylp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň goralyp saklanylmagyny üpjün edýän ýagdaýa getirmäge;

3) ýer üstüni geljekde hojalyk taýdan peýdalanmak üçin ýaramly ýagdaýa getirmek boýunça işleri geçirmäge (rekultiwasiýa);

4) dag-magdan toplumynyň ýagdaýyna (durnuklylygy, opurylmak mümkinçiligi) bilermen baha bermesini geçirmäge.

4. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanýjy dag-magdan kärhanalaryny ýapmak ýa-da temmelemek ýagdaýynyň tamamlanmagyna çenli ýerasty baýlyklary peýdalanmak boýunça ähli borçlary ýerine ýetirýär we şertnama hem-de şu Kanuna laýyklykda jogapkärçilik çekýär.

5. Gazylp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk dag-magdan kärhanasyny ýa-da ýerasty desgalary ýapmak ýa-da temmelemek, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary bilen ylalaşylmagy boýunça ýapylmagy ýa-da temmelenmegi barada ykranama ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan deňişli döwlet edaralary tarapyndan gol çekilenden soňra tamamlanan hasap edilýär.

6. Dag-magdan kärhanasynyň doly ýa-da bölekleyin ýapylan ýa-da temmelenen mahalynda dag-magdan gazylary ilytyň, binalaryň we desgalaryň howpsuzlygyny, daşky gurşawyň goragyny, temmelenen mahalynda bolsa – gazylp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň, dag-magdan gazylarynyň temmelemegiň ähli döwrüne şonuň ýaly-da goralyp saklanylmagyny üpjün edýän ýagdaýa getirilmelidir.

V BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARY GEOLOGIK TAYDAN ÖWRENME

32-nji madda. Ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegiň maksatlary we wezipeleri

1. Ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek ýerasty baýlyklar barada zerur we dogry maglumatlary almak hem-de gazylp alynýan peýdaly baýlyklaryň goralaryna baha bermek, olaryň döremeginiň we ýerleşmeginiň kanunylyklygyny kesgitlemek, gazylp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň we ýerasty baýlyklary gazylp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanmagyň dag-tehniki we beýleki şertlerini bellemek maksady bilen geçirilýär.

2. Ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegiň wezipeleri şu aşakdakylar bolup durýar:

- 1) ýerasty baýlyklary toplumlaýyn öwrenmek;
- 2) ýerasty baýlyklardan rejeli, netijeli we howpsuz peýdalanmagy üpjün edýän maglumaty almak;
- 3) mineral-çig mal binýady ösdürmek;
- 4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň täze ýataklaryny ýüze çykarmak we mineral-çig mal binýady üznüksiz öndürmek;
- 5) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryna geologik-ykdysady taýdan baha bermek.

33-nji madda. Ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmäge bildirilýän esasy talaplar

Ýerasty baýlyklar geologik taýdan öwrenilen mahalynda şu aşakdakylar üpjün edilmelidir:

- 1) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleriň rejeli, ylmy taýdan esaslandyrylan ugury we netijeliligi;
- 2) ýerasty baýlyklaryň geologik gurluşy, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň gidrogeologik, tehnologik, dag-tehnik, ekologik we beýleki şertleri, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak we ulanmak barada maglumatyň hakykatlygy we zerur bolan dolulygy;
- 3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň esasy we olar bilen ýanaşyk ýatan gorrларыnyň hem-de olaryň düzüminde bar bolan ugurdaş düzüm bölekleriniň hilini we mukdaryny kesgitlemegiň hakykylygy;
- 4) magdanlaryň tehnologik häsiýetleriniň öwrenilenligi, mineral- çig maly gaýtadan işlemegiň az galyndyly we galyndysyz tehnologiýalarynyň işlenilip taýýarlanylmagy;
- 5) ýerasty baýlyklary, barlag dag-magdan gazylaryny we buraw guýularyny, dag jynslarynyň we magdanlaryň nusgalaryny, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň geljekki geologik taýdan öwrenilen we özleşdirilen mahalynda peýdalanylýp bilinjek, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň nusgalyklarynyň nusgalaryny, şeýle hem ýerasty baýlyklaryň gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylýan mahalynda, geologik taýdan öwrenmegiň barşynda alynýan, geologik we beýleki resminamalaryň aýalyp saklanylmagy;
- 6) tehnogen emele gelmeleriň mukdar we hil häsiýetnamalarynyň hakykylygy;
- 7) ýerasty baýlyklaryndan çykarylyp alynýan, olaryň daşky gurşawa zyýanly täsirini aradan aýyryýan dag jynslarynyň we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýerleşdirilmegi.

34-nji madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylan ýataklaryny senagat taýdan özleşdirmek üçin taýýarlama we berme

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagy ýa-da olaryň bölekleri boýunça gornary, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gornary boýunça Topar tarapyndan tassyklanan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylan ýataklary ýa-da olaryň bölekleri senagat taýdan özleşdirilmäge degişlidir.

2. Garaşsyz halkara auditorlyk guramasy tarapyndan baha berlen, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gornary, döwlet seljermesiniň geçirilmegine we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gornary boýunça Topar tarapyndan tassyklanylmaga degişlidir.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagyny barlamak işlerini geçiren edara we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gornary boýunça Topar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda geologik we beýleki maglumatlaryň dogrulygyna jogapkärçilik çekýärler.

4. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary baýlaşdyrmagyň we gaýtadan işlemegiň netijeli tehnologik shemasy işlenilip taýýarlanylmandyk, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylan ýataklary temmelenmäge degişlidir we senagat taýdan özleşdirilmäge berilmeyär.

5. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny senagat taýdan özleşdirmäge bermegiň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belleniýär.

35-nji madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny ilkinji açyjylar

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny ilkinji açyjylar diýlip, öňden belli bolmadyk senagat taýdan gymmatlygy bar bolan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatagyny açan we (ýa-da) barlag işlerini geçiren, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň öňden belli bolan ýatagynda, onuň senagat taýdan gymmatlygyny düýpli ýokarlandyran, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň goşmaça gornaryny ýa-da täze gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary ýüze çykaran fiziki şahslar ykrar edilýär.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny ilkinji açyjylaryň sylaglanmaga hukugy bardyr.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny ilkinji açyjylary sylaglamagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

36-njy madda. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumat

1. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumat ýerasty baýlyklaryň geologik gurluşy, ondaky bar bolan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gornarynyň we ýerasty baýlyklaryň beýleki serişdeleriniň hili we mukdary, olary gazyp çykarmagyň ýa-da peýdalanmagyň şertleri hakynda, ýerasty

baýlyklarynda bolup geçýän hadysalar we ýagdaýlar barada, material (kagyzy), elektron ýa-da beýleki göterijilerde ýazylan geologik hasabatlarda, kartalarda, tekstleýin we grafiki resminamalarda hem-de materiallarda bar bolan maglumatlary öz içine alýar.

Ýerasty baýlyklar baradaky geologik maglumaty işläp taýýarlamagyň netijeleri intellektual eýeçiligiň närsesi bolup durýar. Onuň peýdalanylmagy intellektual eýeçilik hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

2. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumat maliýeleşdirilmeginiň çesmesine garamazdan, hökmany tertipde geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna saklamaga, ulgamlaşdyrmaga we umumylaşdyrmaga muzdsuz berilýär.

Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatyň düzümi, ony bermegiň möhletleri we tertibi geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy tarapyndan belenenilýär.

Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumat ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegi, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmagy, ýerasty baýlyklary gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanmaga amala aşyrylan fiziki we ýuridik şahslar tarapyndan berilýär.

3. Geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatyň toplanmagyny, onuň ulgamlaşdyrylmagyny, umumylaşdyrmagy we peýdalanmaga şu aşakdaky maksatlar üçin amala aşyrylar:

1) ýurduň mineral-çig mal binýadynyň häzirki we geljegi bar bolanlyk ýagdaýyna baha bermegi esaslandyrmak;

2) geologiýa-barlag işleriniň ugurlaryny we strategiýasyny esaslandyrmak;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň döwlet balanslaryny alyp barmak;

4) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleri hasaba almak;

5) soranylýan ýer böleginiň çäklerinde gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanýan ýatagynyň bardygy barada ýa-da ýokdugy hakynda netijename bermek;

6) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmagy we olaryň ilkinji işläp bejermesini (arassalamagy, baýlaşdyrmagy) amala aşyrylan dag-magdan kärhanalaryny taslamalaşdyrmak we döretmek;

7) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki maksatlar üçin.

4. Geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyna saklanylýan ýerasty baýlyklar barada geologik maglumat, Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan ýagdaýlarda ýaýradylmaga degişli däldir.

5. Geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň gurluşynda ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatlary toplamak, olary ulgamlaşdyrylmak, umumylaşdyrmak boýunça işleri Türkmenistanyň Geologiýa gaznasy amala aşyrýar.

Türkmenistanyň Geologiýa gaznasynyň gurluşy we ony döretmegiň, onuň maglumatlaryny alyp barmagyň we peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belenilýär.

37-nji madda. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumata bolan hukuk eýeçiligi

1. Ýerasty baýlyklaryň geologik gurluşy, olarda bar bolan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň ululygy, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň geologik ölçeg möçberleri, olary özleşdirmegiň şertleri hakynda, şeýle hem geologik hasabatlarda, kartalarda we beýleki materiallarda bar bolan ýerasty baýlyklaryň beýleki aýratynlyklary barada maglumat döwlet eýeçiligi bolup durýar.

2. Türkmenistanyň Geologiýa gaznasynyň wezipeli adamlary olaryň ýerasty baýlyklar barada berýän geologik maglumatlarynyň ýaşyrynlygyny üpjün etmäge borçludylar we olaryň aýalyp saklanlymagyna Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

Ýerasty baýlyklar ýa-da olaryň bölekleri barada ähli geologik maglumatyň ýaşyrynlyk möhleti, şeýle hem ýerasty baýlyklar baradaky geologik maglumaty ýerasty baýlyklary peýdalanyjynyň eýeçiliginden döwlet eýeçiligine bermegiň mümkinçiligi we şertleri şertnama (ähtnama) bilen kesgitlenilýär.

Türkmenistanyň Geologiýa gaznasynyň geologiýa-barlag işlerini öz serişdeleriniň hasabyna geçiren ýerasty baýlyklary peýdalanyjynyň razylygy bolmazdan, ygtyýarnamada belenen möhletiň dowamynda ýerasty baýlyklar baradaky geologik maglumaty täjirçilik maksatlary üçin peýdalanmaga haky ýokdur.

3. Döwlet eýeçiligi bolup durýan ýerasty baýlyklar baradaky geologik maglumaty okuw, ylmy, täjirçilik we beýleki maksatlar üçin peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

4. Ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň öz serişdeleriniň hasabyna alnan we şu maddanyň 2-nji bölegine laýyklykda onuň Türkmenistanyň Geologiýa gaznasyna geçiren ýerasty baýlyklar baradaky geologik maglumatyny okuw, ylmy, täjirçilik we beýleki maksatlar üçin peýdalanmaga, işleriň geçirilmegi netijesinde bu maglumat alnan, işleriň geçirilmegine ygtyýarnama eýelik ediji bilen ylalaşylmagy boýunça ýol berilýär.

5. Şertnamanyň (ähtnamanyň) hereketi bes edilen mahalynda ýerasty baýlyklar barada bar bolan ähli geologik maglumat ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjy tarapyndan döwlet eýeçiligine muzdsuz geçirilýär.

6. Ýerasty baýlyklar barada geologik we beýleki maglumata bolan eýeçilik hukugy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde goralýar.

7. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatdan peýdalanmak tölegli esasyda amala aşyrylýar. Ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatdan peýdalanmagyň töleginiň möçberi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belleniýär.

VI BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARDAN PEÝDALANMAGYŇ WE MINERAL-ÇIG MAL BINÝADYŇ ÝAGDAÝYNYŇ DÖWLET HASABA ALNYŞY

38-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň we mineral-çig mal binýadyň ýagdaýynyň döwlet hasaba alnyşyny alyp barmak

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň döwlet hasaba alnyşy ýerasty baýlyklary peýdalanmagyň hemme tapgyrlarynda Türkmenistanyň mineral-çig mal binýadyny ösdürmegiň strategiýasyny işläp taýýarlamagyň esasy bolup durýar we ýerasty baýlyklar geologik taýdan öwrenilen, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gazylyp çykarylan we mineral-çig mal gaýtadan işlenilen, ýerasty baýlyklardan beýleki maksatlar üçin peýdalanylýan, önümçiligiň galyndylary peýdalanylýan mahalynda geçirilýär.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak üçin, şeýle hem başga wezipeleri çözmek üçin ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek we peýdalanmak boýunça işleri meýilnamalaşdyrmagy üpjün etmek maksady bilen:

1) Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak we beýleki maksatlar üçin ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek we peýdalanmak boýunça işler döwlet tarapyndan bellige alynýar we hasaby ýöredilýär;

2) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň döwlet seljermesi, baha berme we gollaryny tassyklama gollar boýunça Topar tarapyndan geçirilýär;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gollarynyň döwlet balansy alnyp barylýar;

4) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň hem-de tehnogen mineral emele gelmeleriň döwlet kadastrlary alnyp barylýar;

5) mineralogik, paleontologik we beýleki seýrek duş gelýän tebigy geologik obýektleriň döwlet hasaba alnyşy alnyp barylýar;

6) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gollaryny hasapdan aýyrmak geçirilýär;

7) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylýan ýerasty baýlyklaryň döwlet hasaba alnyşy alnyp barylýar.

3. Türkmenistanyň ýerasty baýlyklaryndan peýdalanmagyň döwlet hasaba alnysy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenen tertipde amala aşyrylýar.

39-njy madda. Ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek boýunça işleri döwlet tarapyndan bellige almak

Türkmenistanyň çäginde, şol sanda Hazar deňziniň türkmen böleginde we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň serhetüsti ýataklarynda gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak we beýleki maksatlar üçin ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek hem-de peýdalanmak boýunça geçirilýän işler, diňe olar geologiya babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasý tarapyndan döwlet belligine alnandan soň amala aşyrylýar.

40-njy madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda döwlet seljermesi

1. Ýerasty baýlyklary rejeli toplumlaýyn peýdalanmak üçin şertleri döretmek, ýerasty baýlyklardan peýdalanmagyň tölegini, peýdalanmaga berilýän ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň araçäklerini kesgitlemek maksady bilen, döwlet kärhanalary we (ýa-da) halkara kompaniýalary (şereketleri) tarapyndan baha berlen, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylýan ýataklarynyň gurlary döwlet seljermesiniň geçirilmegine we gurlar boýunça Topar tarapyndan tassyklanylmagyna degişlidir.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak üçin ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugynyň berilmegine diňe gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlaryna döwlet seljermesi geçirilenden soňra rugsat berilýär. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylýan gurlary barada döwlet seljermesiniň netijenamasy olary döwlet hasabyna (balansyna) almak üçin esas bolup durýar.

Döwlet seljermesi gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny geologik taýdan öwrenmegiň islendik tapgyrynda geçirilip bilner.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk ýerasty desgalary gurmak we ulanmak üçin ýaramly ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri hakynda geologik maglumat hem döwlet seljermesine degişlidir. Ýerasty baýlyklaryň şunuň ýaly ýer böleklerini peýdalanmaga berilmegine diňe ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatyň döwlet seljermesi geçirilenden soň rugsat berilýär.

4. Döwlet seljermesini geçirmegiň we gurlar boýunça Topar tarapyndan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň tassyklanylmagynyň tertibi, şeýle hem döwlet seljermesini geçirmek üçin tölegiň möçberi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

41-nji madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň döwlet balansy

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň döwlet balansy mineral-çig mal binýadynyň ýagdaýyny hasaba almak maksady bilen alnyp barylýar. Ol

senagat ähmiýeti bar bolan (şol sanda goralýan didiwanlarda) ýataklar boýunça gazylyp alynýan peýdaly baýlygyň her bir görnüşiniň mukdary, hili barada we gurlarynyň öwreniş derejesi barada, olaryň ýerleşşi hakynda, senagat taýdan özleşdiriliş derejesi, gazylyp çykarylyşy, ýitgiler, hapalanmagyň hasabyna azalmagy barada hem-de senagatyň gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň barlanylýan gurlary bilen üpjünligi hakynda maglumatlary öz içine almalydyr.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlarynyň döwlet balansy her ýylda düzülýär we eýeçiliginiň görnüşine garamazdan, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gurlaryny özleşdirmegi we mineral-çig maly gaýtadan işlemegi amala aşyrylan, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň Türkmenistanyň Geologiýa gaznasyna berýän hasabatynyň esasynda alnyp barylýar.

42-nji madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň döwlet kadastry

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň döwlet kadastry ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegiň döwlet we pudaklaýyn maksatnamalarynyň işlenip taýýarlanylýmagyny, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny toplumlaýyn peýdalanylýmagyny, olary gazyp çykarmak boýunça kärhanalaryň oýlanyşykly ýerleşdirilmegini üpjün etmek maksady bilen, şeýle hem beýleki hojalyk wezipelerini çözmek maksady bilen alnyp barylýar.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň döwlet kadastry, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň her bir ýatagy boýunça, esasy we olar bilen ýanaşyk ýatan gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň hem-de olaryň düzüminde bar bolan peýdaly düzüm bölekleriniň mukdaryny we hilini, ýatagy özleşdirmegiň, dag-tehnik, gidrogeologik, ekologik we beýleki şertlerini hem-de onuň geologik-ykdysady baha berilmegini häsiýetlendirýän maglumatlary, şeýle hem gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň her bir ýüze çykmasy boýunça maglumatlary öz içine alýar.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň we ýüze çykmalarynyň döwlet kadastry, ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmegi, esasy we ugurdaş gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny barlamagy hem-de özleşdirmegi amala aşyrylan fiziki we ýuridik şahslar tarapyndan berilýän, ýerasty baýlyklar barada geologik maglumatyň esasynda Türkmenistanyň Geologiýa gaznasy tarapyndan düzülýär we alnyp barylýar.

43-nji madda. Tehnogen mineral emele gelmeleriň döwlet kadastry

1. Hemme tehnogen mineral emele gelmeler (gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gazylyp çykarylan we gaýtadan işlenilen mahalyndaky

galyndylar) şu Kanunyň düzgünlerine laýyklykda ýerasty baýlyklary hem-de daşky gurşawy rejeli peýdalanmak we goramak maksatlary üçin pasportlaşdyrylmaga we hasaba alynmaga degişlidir.

2. Tehnogen mineral emele gelmeleriň döwlet kadastry tehnogen mineral emele gelmeleriniň hil we mukdar taýdan görkezijilerini, gorap saklamagyň dag-tehnik, ekologik şertlerini görkezmek bilen, olaryň kysymy we görnüşi häsiýetlendirilen gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gazylyp çykarylýan ýerlerinde ammara ýerleşdirilen obýektleriň her biri boýunça maglumatlary öz içine almalydyr.

3. Tehnogen mineral emele gelmeleriň döwlet kadastry, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hasabat maglumatlarynyň esasynda, Türkmenistanyň Geologiýa gaznasy tarapyndan alnyp barylýar.

44-nji madda. Mineralogik, paleontologik we beýleki seýrek duş gelyän geologik tebigy obýektleriň hem-de materiallaryň döwlet hasaba alnyşy

1. Şu aşakdaky mineralogik, paleontologik we beýleki seýrek duş gelyän geologik tebigyobýektler döwlet hasaba alnyşyna degişlidir:

1) ýataklary ýüze çykarmak üçin gözleg ähmiýeti bar bolan ýa-da öwrenijilik we estetiki gymmatlyk bolup durýan mineralogik, litologik, petrografik materiallar;

2) seýrek, adaty bolmadyk fiziki häsiýetleri bolan minerallar, dag jynslary we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar, iri kristallar we olaryň ösüntgileri;

3) seýrek duş gelyän dag jynslary we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň görnüşleri, olaryň dag-magdan gazylaryndaky özboluşly ýüze çykyşy ýa-da adaty bolmadyk ýüze çykmalary;

4) biostratigrafiýa we geologik geçmiş fiziki-geografik ýagdaýyny gaýtadan döretmek üçin möhüm ähmiýeti bar bolan paleontolig galyndylar;

5) stratotipi bolan tebigy we emeli geologik üsti açylmalar, şeýle hem seýrek ýa-da anyk sebit üçin mahsus bolmadyk geologik kesimler;

6) olaryň çäklerinde dag jynslary ýer gabygynyň düzüminiň, gurluşynyň we ösüşiniň tipomorf aýratynlyklaryny görkezýän ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri.

2. Döwlet hasabatynda duran mineralogik, paleontologik we beýleki seýrek duş gelyän geologik tebigy obýektler we materiallar, «Aýratyn goralýan tebigy ýerler hakynda», «Milli taryhy-medeni mirasyň obýektlerini goramak hakynda» Türkmenistanyň Kanunlaryna laýyklykda gormamaga degişlidir.

3. Mineralogik, paleontologik we beýleki seýrek duş gelyän geologik tebigy obýektleriň we materiallaryň döwlet hasaba alnyşy geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasý tarapyndan amala aşyrylýar.

45-nji madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlaryny hasapdan aýyрма

1. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmagyň barşynda öçürilen ýa-da soňraky geologiýa taýdan öwrenilen ýa-da ýataklar özleşdirilen mahalynda tassyk bolmadyk, senagat taýdan ähmiýetini ýitiren gorlary, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlarynyň döwlet balansyna degişli üýtgetmeleri girizmek bilen ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň balansyndan öçürilmäge degişlidir.

2. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gorlaryny (umumy ýaýranlaryndan başga) hasapdan aýyrmak ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjynyň towakga etmegi boýunça hem-de ýerasty baýlyklaryň rejeli peýdalanylyşyna we goralýşyna gözegçilik etmek, ýerasty baýlyklary peýdalanmak bilen baglanyşykly işleri howpsuz alyp barmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň we gorlar boýunça Toparyň netijenamasy bar bolan mahalynda geologiýa babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň çözüdi esasynda geçirilýär.

46-njy madda. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylýan ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň döwlet hasaba alnyşy

Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak bilen baglanyşykly bolmadyk maksatlar üçin peýdalanylýan ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenen tertibinde Türkmenistanyň Geologik gaznasy tarapyndan amala aşyrylýan hasaba alnyşa degişlidir.

VII BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARYŇ PEÝDALANYLYŞYNA WE GORALÝŞYNA DÖWLET GÖZEGÇILIGI

47-nji madda. Ýerasty baýlyklaryň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiliginiň wezipeleri

Ýerasty baýlyklaryň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiliginiň wezipesi, ähli fiziki we ýuridik şahslar ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar tarapyndan ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak bilen baglanyşykly işleriň alnyp barlyşynda döwlet hasaba alnyşyny we hasabatlylygyny alyp barmagyň düzgünleriniň berjaý edilmegini üpjün etmek bolup durýar.

48-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda döwlet gözegçiliginiň görnüşleri

1. Ýerasty baýlyklary hem-de onuň serişdelerini peýdalanmak we goramak babatda döwlet gözegçiliginiň şu aşakdaky görnüşleri hereket edýär:

1) ýerasty baýlyklary rejeli peýdalanmak we goramak babatda gözegçilik;

2) ýerasty baýlyklary geologik taýdan öwrenmek babatda gözegçilik;

3) tebigaty goraýyş gözegçiligi;

4) ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda işleriň howpsuz alnyp barlyşyna gözegçilik.

2. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda döwlet gözegçiligi, şu Kanunyň 6-njy maddasynyň 2-nji böleginiň 1-8-nji bentlerinde bellenen, ýerasty baýlyklary goramak we peýdalanmak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralarynyň, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda döwletgözegçiliginiň ýörite edaralarynyň üstüne ýüklenilýär.

3. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralarynyň ygtyýarlygy şu Kanun we bu edaralar hakynda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan tassyklanylýan düzünnamalar bilen kesgitlenilýär.

Döwlet gözegçiliginiň ýörite edaralarynyň ygtyýarlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kesgitlenilýär.

4. Ýerasty baýlyklaryň peýdalanylyşyna we goralysyna döwlet gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibi Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýär.

VIII BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARDAN PEÝDALANMAK ÜÇIN TÖLEGLER

49-njy madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin töleg

1. Şu Kanunyň 54-nji maddasynda göz önünde tutulanlardan başga halatlarda, ýerasty baýlyklardan peýdalanmak tölegli bolup durýar.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin töleg, mineral-çig mal serişdeleriniň rejeli we toplumlaýyn peýdalanylmagyny, ýerasty baýlyklaryň we daşky gurşawyň goralmagyny, ýerasty baýlyklary peýdalanmak babatda bazar gatnaşyklaryny düzgünleşdirmegi hem-de durmuş meselelerini çözmegi ykdysady taýdan höweslendirmek üçin bellenilýär.

3. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak üçin tölegi tutup almagyň tertibi, möçberi we şertleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan bellenilýär.

50-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylanda ulanylýan tölegler we ýeňillikler ulgamy

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylanda ulanylýan tölegler we ýeňillikler ulgamy Türkmenistanyň ähli çäginde, Hazar deňziniň türkmen bölegini goşmak bilen we gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň serhetüsti ýataklarynda hereket edýär hem-de ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň hemmesine degişlidir.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylýan mahalynda ulanylýan tölegleriň we ýeňillikleriň ulgamy ýerasty baýlyklardan peýdalanma hukugy üçin tölegi we Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki tölegleri, salgytlary, ýygymlary öz içine alýar.

51-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin tölegler

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin tölegler, gözlegleri geçirmek, barlamak, esasy we ugurdaş gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary ýa-da olaryň birleşmelerini gazyp çykarmak hukugy üçin ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar tarapyndan tölenilýär.

Bellenilen tölegler ýerasty baýlyklardan ýa-da olaryň birleşmelerinden peýdalanmaga berlen hukugyň hereket ediş möhletiniň dowamynda birwagtlaýyn gatançlar, zyzgiderli tölegler görnüşinde tutulyp alynýar.

2. Gözleýiş we barlag işlerini geçirmäge bolan hukuk üçin tölegleriň möçberleri sebite we ýerasty baýlyklaryň ýer bölekleriniň ölçegine, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň görnüşine, işleriň dowamlylygyna, çägiň geologiýa taýdan öwreniliş derejesine we töwekgelçilige baha berilişine baglylykda kesgitlenilýär.

3. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak hukugy üçin tölegleriň möçberleri gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň görnüşini, onuň gorkalarynyň mukdaryny we hilini, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny özleşdirmegiň we işlemegiň tebigy-geografik, dag-tehniki hemde ykdysady şertlerini, telekeçilik töwekgelçiliklerine berilýän bahany hasaba almak bilen kesgitlenilýär.

Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary gazyp çykarmak hukugy üçin tölegler, gazyp çykarylyş başlanandan soň ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylardan başky, şeýle hem soňraky zyzgiderli tölenilýän tölegler görnüşinde tutulyp alynýar.

4. Ýerasty baýlyklardan başga maksatlarda peýdalanmak hukugy üçin, şol sanda ýerasty desgalary gurmak we ulanmak, ahyrky önümi saklamak ýa-da galyndylary gömmek üçin tölegler birwagtlaýyn ýa-da zyzgiderli gatançlar görnüşinde tutulyp alynýar.

Görkezilen tölegleriň möçberleri peýdalanmaga berilýän ýerasty baýlyklaryň ýer böleginiň ölçegine, onuň peýdaly häsiýetlerine we ekologiýa taýdan howpsuzlyk derejesine baglylykda kesgitlenilýär.

5. Hili pes gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýa-da çylşyrymly dag-geologik şertlerde bolan ýataklaryň özleşdirilmegini höweslendirmek maksady bilen, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar ýerasty baýlyklardan peýdalanany üçin töleglerden bölekleyin ýa-da doly boşadylyp bilner ýa-da bu tölegleri tölemek boýunça möhletiň gaýra goýulmagyny alyp bilerler. Görkezilenler, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylara hususan hem şu aşakdakylar ýerine ýetirilýän mahalynda degişlidir:

1) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň çykaryp almasy kyn bolan, kondisiýa laýyk gelmeýän, oň hasapdan aýrylan gurlary gazylyp çykarylanda;

2) ýatagy özleşdirmegiň ykdysady taýdan netijeliliginiň pes mahalynda gyt gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gazylyp çykarylanda;

3) gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň üstünden aýrylan örtük we gurşap alýan jynslar, dag-magdan gazyp çykarylan önümçiliginiň galyndylary we onuň bilen baglanyşykly gaýtadan işleýän önümçilikler peýdalanylýanda;

4) esasy we ugurdaş peýdaly düzüm böleklerini çykaryp almagy ýokarlandyryýan ekologiýa taýdan howpsuz tehnologiýalar ornaşdyrylanda.

6. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylandygy üçin beýleki gaýra goýulmalary we tölegleri bermegiň tertibi, şeýle hem olary peýdalanmagyň şertleri Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan kesgitlenilýär.

7. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin tölegler Türkmenistanyň Döwlet býujetine gönükdirilýär.

52-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin tölegi geçirmegiň görnüşleri

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin töleg şu aşakdaky görnüşinde tutulyp alnyp bilner:

1) pul tölegleri;

2) işleriň ýerine ýetirilmegi ýa-da hyzmatlaryň edilmegi;

3) geljekki tölegleriň pullarynyň dag-magdan kärhanasynyň esaslyk gaznasyna döwletiň paýly goýumy hökmünde hasap edilmegi.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin pul görnüşli töleg baglaşylan şertnamanyň şertlerine laýyklykda, gazylyp çykarylan çig malyň ýa-da öndürilen önümiň bir bölegini tabşyrmak bilen çalşyrylyp bilner.

3. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylandygy üçin pul görnüşli tölegiň beýleki görnüşli töleg bilen çalşyrylmagy Türkmenistanyň Ykdysadyýet we ösüş ministrligi bilen ylalaşylmagy boýunça amala aşyrylýar.

4. Täjirçilik syrnyň özünde jemleýän maglumatyň, şeýle hem olara ygtyýar edilmegi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlygyna girýän materiallaryň we önümleriň talap edilmegine ýa-da ýerasty baýlyklardan peýdalanmak hukugy üçin tölegiň hasabyna kabul edilmegine ýol berilmeýär.

53-nji madda. Mineral-çig mal binýadyň üzüksiz öndürilmegine serişde geçirmeleri

1. Mineral-çig mal binýadyň üzüksiz öndürilmegine serişde geçirmeleri esasy we ugurdaş gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň hemme görnüşlerini gazyp çykarmagy amala aşyrylan, ýerasty baýlyklary peýdalanyjylardan tutulyp alynýar.

2. Gorlary, döwletiňki bolmadyk maliýe çeşmeleriniň hasabyna barlanylýan, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gazylyp çykarylmany amala aşyryýan, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylaryň, şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda mineral-çig mal binýadyň üznüksiz öndürilmegine serişde geçirmeleriň möçberi kesgitlenilende ýeňilliklere hukuklary bardyr.

3. Mineral-çig mal binýadyň üznüksiz öndürilmegine serişde geçirmeleri geologiýa-geofiziki işleri, geologik taýdan surata almagy, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklaryny gözlemegi we barlamagy maliýeleşdirmegiň maksatlaýyn döwlet çeşmesi hökmünde peýdalanylýar.

4. Mineral-çig mal binýadyň üznüksiz öndürilmegine serişde geçirmelerini tutup almagyň we peýdalanmagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belgilenilýär.

54-nji madda. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylýanda töleglerden boşatmak

1. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylýanda, maksady girdeji, göni ýa-da ýaşyryn telekeçilik düşewündini almak bolup durmaýan ýa-da degişli çäkde ýaşayan ilatyň durmuş, medeni we tebigaty gorayyş hajatlaruny hem-de bähbitlerini kanagatlandyrmaga ýardam edýän ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar ýa-da peýdalanmagyň görnüşleri töleglerden boşadylýarlar.

2. Ýerasty baýlyklardan peýdalanylýanda şu aşakdakylar töleglerden doly boşadylýarlar:

1) özlerine degişli ýer böleklerinde gös-göni öz hojalygynyň hajatlary üçin umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklary we ýerasty suwlary gazyp çykarmagy belgilenen tertipde amala aşyryýan raýatlar;

2) Türkmenistanyň ýerasty baýlyklaryny umumy öwrenmäge, ýer titremelerini çaklamak boýunça geologik işlere, inžener-geologik gözleglere, paleontologik, geoeologik barlaglara, ýerasty suwlaryň kadasynyň gözegçiligine, topografiýa-geodeziki, şeýle hem ýerasty baýlyklaryň bütewiligini düýpli bozman geçirilýän beýleki işlere gönükdirilen, döwlet serişdeleriniň hasabyna sebitleýin orta möçberli we uly möçberli geologiýa-geofiziki işleri, geologik surata almagy, beýleki geologik we gidrogeologiki işleri alyp barýan ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar;

3) ylmy, medeni, estetik we beýleki ähmiýeti bar bolan aýratyn goralyan tebigy geologik obýektleri, gorag didiwanlaryny (geologik goraghanalar, tebigy ýadygärlikler) döretmek üçin ýerasty baýlyklaryň ýer böleklerini alan, ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar;

4) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki ýerasty baýlyklaryny peýdalanyjylar.

IX BAP. TÜRKMENISTANYŇ ÝERASTY BAÝLYKLAR HAKYNDAKY KANUNYNYŇ BOZULANDYGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK. ÝERASTY BAÝLYKLARY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA JEDELLERI ÇÖZMEK

55-nji madda. Türkmenistanyň ýerasty baýlyklar hakyndaky Kanunyň bozulandygy üçin jogapkärçilik

1. Şu Kanunda göz önünde tutulan ýerasty baýlyklara eýelik etmek, olary peýdalanmak hem-de olara eýe bolma hukugyny bozýan açyk ýa-da ýaşyryn görnüşdäki geleşikler hakyky däl bolup durýarlar.

2. Türkmenistanyň ýerasty baýlyklar hakyndaky Kanunyň bozulmagy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilige eltýär.

56-njy madda. Türkmenistanyň ýerasty baýlyklar hakyndaky kanunçylygynyň bozulmagynyň netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

Fiziki we ýuridik şahslar Türkmenistanyň ýerasty baýlyklary hakynda Kanunyň bozulmagy netijesinde ýetirilen zyýanyň öwezini Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen möçberlerde we tertipde dolmaga borçludyr. Wezipeli adamlar we beýleki işgärler, olaryň günäsi bilen ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak bilen baglanyşykly kärhanalar, guramalar we edaralar çykdajylary eden bolsa, Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde jogapkärçilik çekýärler.

57-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda jedelleri çözmek

Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda ýüze çykyan jedeller, Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çözülýär.

X BAP. ÝERASTY BAÝLYKLARY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA HALKARA HYZMATDAŞLYGY

58-nji madda. Ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy

Türkmenistan ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyny, halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgelerine we kadalaryna hem-de Türkmenistanyň ýerasty baýlyklary peýdalanmak we goramak babatda halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrýar.

**59-njy madda. Serhetüsti we serhetýaka geologik gurluşlar,
gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýüze
çykmalary we ýataklary**

Serhetüsti we serhetýaka geologik gurluşlary öwrenmek, serhetüsti we serhetýaka ýataklary gözlemek, barlamak hem-de özleşdirmek meseleleri, Türkmenistanyň gatnaşyjy bolup durýan halkara şertnamalary bilen düzgünleşdirilýär.

XI BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

60-njy madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

2. Şu aşakdakylary güýjüni ýitiren diýip ykrar etmeli:

1) 1992-nji ýylyň 14-nji dekabryndaky «Ýerasty baýlyklar hakynda» Türkmenistanyň Kanunyny (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 1992 ý., № 12, 115-nji madda);

2) 2007-nji ýylyň 30-njy martyndaky «Türkmenistanyň käbir kanunçylyk namalaryna üýtgetmeler girizmek hakynda» Türkmenistanyň Kanunynyň II bölegini (Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2007 ý., № 1, 40-njy madda).

Aşgabat şäheri.

2014-nji ýylyň 20-nji dekabry.

№ 160-V.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Galyndylar hakynda

Şu Kanun galyndylar bilen iş salyşmak çygyryndaky gatnaşyklary düzgünleşdirýär, galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsiriniň önüni almak maksady bilen galyndylaryň emele gelmegini azaltmaga we hojalyk hem-de beýleki işlerde olaryň rejeli peýdalanylmagyny üpjün etmäge gönükdirilendir.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşünjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

1) **galyndylar** – düzüminden peýdaly häsiýetleri çykarylyp alnan, mundan beýläk gaýtadan ulanylmaga ýa-da ýerleşdirilmäge degişli bolan, belli bir önümi öndürmek üçin ýaramsyz maddalar (çig malyň görnüşleri);

2) **galyndylar bilen iş salyşmak** – galyndylaryň emele gelmeginiň önüni almak, olary ýygnamak, daşamak, saklamak, işläp taýýarlamak, gaýtadan ulanmak, zyýansyzlandyrmak we gömmek bilen bagly iş;

3) **önümçilik galyndylary** – öndürmeğiň barşynda emele gelen, çig malyň, materiallaryň, ýarym fabrikatlaryň, beýleki önümleriň ýa-da azyk önümleriniň galyndylary, şeýle hem öz sarp edililik häsiýetlerini ýitiren harytlar (önümler), tehnogen mineral emele gelmeler we oba hojalyk önümçiliginiň galyndylary;

4) **galyndylaryň görnüşi** – howplulyk klaslary boýunça galyndylary toparlara bölmegiň ulgamyna laýyklykda umumy alamatlary bolan galyndylar;

5) **hojalyk galyndylary** – adamyň ýaşaýşynyň barşynda emele gelýän galyndylar;

6) **howply galyndylar** – olaryň barlygy we (ýa-da) olar bilen iş salşylmagy adamyň janyna, saglygyna we daşky tebigy gurşawa howp salyp biljek galyndylar;

7) **galyndylary dörediji** – onuň önümçilik ýa-da hojalyk işi galyndylaryň emele gelmegine getirýän ýuridik ýa-da fiziki şahs;

8) **galyndylary ýygnama** – ýörite bellenen ýerlerde ýa-da ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde galyndylary toplamak, sortlamak, zyýansyzlandyrmak, gaýtadan ulanmak we ýerleşdirmek bilen bagly iş;

9) **galyndylary daşama** – galyndylaryň emele gelen ýa-da saklanylýan ýerlerinden olaryň gaýtadan işlenilýän, gaýtadan ulanylýan ýa-da gömülýän ýerlerine ýa-da obýektlerine daşama;

10) **galyndylary serhetüsti daşama** – Türkmenistanyň çäginde we (ýa-da) çäginin üsti bilen beýleki döwletiň çäğine ýa-da çäginin üsti bilen galyndylary daşama;

11) **galyndylary ýerleşdirme** – munuň üçin ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde galyndylary saklamak we (ýa-da) gömmek;

12) **galyndylary saklama** – galyndylaryň soňra peýdalanyljak, zyýansyzlandyryljak ýa-da gömüljek pursadyna çenli olary emele gelen yerlerinde wagtlaýyn saklama;

13) **galyndylary gömme** – daşky gurşawa zyýanly maddalaryň düşmeginiň önüni almak maksady bilen munuň üçin ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde, mundan beýläk peýdalanmaga degişli bolmadyk galyndylary uzak wagtlaýyn üzňeleşdirme;

14) **galyndylaryň ýerleşdirilýän obýekti** – galyndylary ýerleşdirmek üçin ýörite bellenen we enjamlaşdyrylan ýer (önümçilik we hojalyk galyndylary saklanylýan ýerler, şlam saklanylýan ýerler, dag jynslarynyň üýşmegi, akdyrylýan hapa suwlaryň bugaryan meýdanlary);

15) **galyndylary gaýtadan işleme** – galyndylary peýdalanmak ýa-da olary ekologiýa taýdan howpsuz saklamaga, daşamaga, gaýtadan ulanmaga ýa-da gömmäge taýýarlamak maksady bilen, galyndylaryň fiziki, himiki ýa-da biologik häsiýetleriniň üýtgemegi bilen baglanyşykly tehnologik amallary amala aşyрма;

16) **galyndylary peýdalanma** – önüm öndürmek ýa-da energiýa almak üçin galyndylary ulanma;

17) **galyndylary gaýtadan ulanma** – galyndylaryň düzüminden gymmatly düzümbölekleri çykaryp alma ýa-da galyndylary gaýtadan alynýan çig mal, ýangyç, dökün hökmünde we beýleki maksatlar üçin peýdalanma;

18) **galyndylary zyýansyzlandyрма** – mehaniki, fiziki-himiki ýa-da biologik taýdan işläp taýýarlamak arkaly galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsirini azaltma ýa-da aradan aýyрма;

19) **galyndylary ýerleşdirmeginiň çäklendirilen möçberi (limiti)** – degişli çägin ekologik ýagdaýyny hasaba almak bilen galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektlerinde bellenen möhlete kesgitlenen usulda ýerleşdirmäge ygtyýar edilýän galyndylaryň anyk görnüşiniň aňryçäk ýol berilýän mukdary;

20) **galyndylaryň emele gelmeginiň kadasy** – önümiň birligi öndürilende ýa-da başlangyç çig malyň birligine düşýän galyndylaryň anyk görnüşiniň bellenen mukdary.

2-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan

hem-de Türkmenistanyň galyndylar bilen iş salyşmak we tebigaty goramak babatdaky beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybarat bolup durýar.

2. Radioaktiw galyndylar bilen iş salyşmak, zyýanly maddalaryň atmosfera zyňylmagy babatdaky gatnaşyklar Türkmenistanyň degişli kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

3. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda bellenen kadalardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri şu aşakdakylardyr:

1) ilyatyň saglygyny goramak, daşky gurşawyň amatly ýagdaýyny saklamak ýa-da dikeltmek we biologik köpdürlülige gorap saklamak;

2) jemgyýetiň durnukly ösüşini üpjün etmek maksady bilen ilyatyň ekologik we ykdysady bähbitlerini ylmy taýdan esaslandyryp utgaşdyrmak;

3) az galyndyly we galyndysyz tehnologiýalary (önümçiligiň ýapyk siklini) durmuşa geçirmek maksady bilen ylmy-tehnikanyň iň soňky gazananlaryny peýdalanmak;

4) galyndylaryň mukdaryny azaltmak maksady bilen material-çig mal serişdeleriniň toplumlaýyn gaýtadan işlenilmegini üpjün etmek;

5) galyndylaryň gaýtadan ulanylmagyny olary ýerleşdirmekden we gömmekden ileri tutmak;

6) önümçilik we hojalyk işlerinde galyndylary iň pes möçbere getirmek;

7) galyndylary ekologiýa taýdan howpsuz ýerleşdirmek;

8) galyndylary toparlara bölmek esasynda olary hökmany hasaba almak;

9) galyndylaryň mukdaryny azaltmak we olary hojalyk dolanyşygyna çekmek maksady bilen galyndylar bilen iş salyşmak çygyrdaky işleri ykdysady taýdan düzgünleşdirmegiň usullaryny peýdalanmak;

10) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda jemgyýetçiligiň maglumata bolan elýeterliligini üpjün etmek;

11) Türkmenistanyň galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda halkara hyzmatdaşlygyna gatnaşmagy.

4-nji madda. Galyndylara eýeçilik hukugy

1. Galyndylar eýeçilik hukugynyň obýekti bolup durýarlar.

2. Galyndylara bolan eýeçilik hukugy olaryň öndürijisine ýa-da Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda galyndylara bolan eýeçilik hukugyny alan başga ýuridik ýa-da fiziki şahsa degişlidir.

II BAP. GALYNDYLAR BILEN IŞ SALYŞMAK ÇYGRYNDY DÖWLET DOLANDYRYŞY

5-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşyny amala aşyryan edaralar

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

6-njy madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlygy

Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

1) galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar we olaryň ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyryar;

2) ministrlikleriň we beýleki döwlet dolandyryşynyň merkezi edaralarynyň, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň galyndylar bilen iş salyşmak çygyryndaky işini utgaşdyryar;

3) galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet hasaba alnyşyny we gözegçiligini amala aşyrmagyň tertibini belleýär;

4) galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryny tassyklaýar;

5) serhetüsti daşalmagy döwlet tarapyndan düzgünleşdirilmäge degişli bolan galyndylaryň sanawyny tassyklaýar;

6) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüär.

7-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralary

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralary şu aşakdakylardyr:

1) jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy;

2) tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy;

3) saglygy goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy.

8-nji madda. Jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasynyň ygtyýarlygy

Jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy:

1) hojalyk galyndylary bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar we bellenen tertipde Türkmenistanyň Ministrler Kabinetine tassyklamaga berýär;

2) hojalyk galyndylarynyň ýygnaýmagyny, daşalmagyny, gaýtadan işlenilmegini we gaýtadan ulanylmagyny gurayar;

3) hojalyk galyndylarynyň ýygnaýşyna, daşalyşyna, gaýtadan işlenilişine we gaýtadan ulanylyşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrar;

4) hojalyk galyndylaryny ýerleşdirmek üçin meýdançany saýlamagy amala aşyrar, görkezilen meýdançany gurmagyň taslama resminamalaryny taýýarlaýar;

5) hojalyk galyndylarynyň döwlet hasaba alnyşyny amala aşyrar;

6) ilatly ýerleri hojalyk galyndylaryndan arassalamaga we ýygnaýmaga rugsatnama berýär;

7) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüär.

9-njy madda. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasynyň ygtyýarlygy

Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy:

1) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilişine döwlet gözegçiligini amala aşyrar;

2) ýuridik we fiziki şahslaryň işleriniň netijesinde emele gelyän önümçilik galyndylarynyň döwlet hasaba alnyşyny alyp barmaga gatnaşar;

3) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ylmy-barlag we tehnologik işläp taýýarlama goşmak bilen, taslama resminamalarynyň döwlet ekologik seljermesini geçirýär;

4) galyndylaryň emele gelmeginiň belenilýän kadalaryny we galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektlerini ylalaşar;

5) galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberlerini (limitlerini) tassyklaýar;

6) galyndylary serhetüsti daşamaga rugsatnamany belenen tertipde berýär;

7) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüär.

10-njy madda. Saglygy goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasynyň ygtyýarlygy

Saglygy goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy:

1) galyndylar bilen iş salşylanda sanitariýa kadalarynyň we düzgünleriniň talaplarynyň berjaý edilişine döwlet sanitariýa-epidemiologiýa gözegçiligini amala aşyrar;

2) galyndylaryň zyýanly täsirinden ilatyň saglygyny goramak boýunça çäreleri kesgitleýär;

3) galyndylar bilen iş salyşmagyň obýektleri barada sanitariýa-gigiýena netijenamalaryny berýär;

4) galyndylardan öndürilýän önümlere degişli sanitariýa-gigiýena kadalaryny belleýär;

5) galyndylaryň ilatyň saglygy üçin howplulyk derejesi kesgitlenen mahalynda usuly taýdan üpjünçiligi amala aşyrýar;

6) saglygy goraýyşyň galyndylary bilen iş salyşmagyň tertibini düzgünleşdirýär;

7) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

11-nji madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň ygtyýarlygy

Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

1) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet maksatnamalarynyň ýerine ýetirilişine gatnaşýarlar;

2) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ýerli maksatnamalaryny tassyklaýarlar;

3) öz tabynlygyndaky çäkde galyndylary ýerlemegiň obýektleriniň ýerleşdiriljek ýeriniň meselelerini çözmäge gatnaşýarlar;

4) galyndylary ýygnamak we gaýtadan ulanmak boýunça ýuridik şahslaryň işine ýardam edýärler;

5) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda olaryň ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüýärler.

12-nji madda. Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlygy

Ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary:

1) öz tabynlygyndaky çäkde galyndylary ýerlemegiň obýektleriniň ýerleşdiriljek ýeriniň meselelerini çözmäge gatnaşýarlar;

2) ilatly ýerleriň sanitariýa taýdan arassalanymagyna we hojalyk galyndylarynyň ýygnanylandygy üçin tölegleriň ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan öz wagtynda tölenilmegine ýardam edýärler;

3) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda olaryň ygtyýarlygyna girýän beýleki meseleleri çözüýärler.

III BAP. GALYNDYLAR BILEN IŞ SALYŞMAK ÇYGRYNDAN ÝURIDIK WE FIZIKI ŞAHSLARYŇ HUKUKLARY WE BORÇLARY

13-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ýuridik şahslaryň hukuklary we borçlary

1. Ýuridik şahslaryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet maksatnamalarynyň işlenip taýýarlanylmagyna gatnaşmaga;

2) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralaryna galyndylar bilen iş salyşmak meseleleri boýunça öz tekliplerini girizmäge;

3) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralaryndan galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda sanitariýa, ekologik kadalar we düzgünler barada maglumaty bellenen tertipde almaga;

4) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda sanitariýa we ekologik kadalaryň we düzgünleriň talaplaryna laýyklykda galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektlerinde galyndylary saklamaga;

5) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynyň netijesinde başga ýuridik ýa-da fiziki şahslar tarapyndan olara ýetirilen zeletiň öweziniň dolunmagyna;

6) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

2. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ýuridik şahslar şu aşakdakylara borçludylar:

1) galyndylaryň emele gelmegini azaltmak üçin ähli zerur çäreleri görmäge;

2) galyndylar ýygnanylan, saklanylan, peýdalanylan, gaýtadan ulanylan, zyýansyzlandyrylan we gömlen mahalynda galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda bellenen sanitariýa we ekologik kadalary hem-de düzgünleri berjaý etmäge;

3) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde galyndylary hökmany hasaba almaga we olar hakynda hasabatlylyk bermäge;

4) özleriniň önümçilik we hojalyk işleriniň netijesinde emele gelýän galyndylaryň emele gelmeginiň kadalarynyň we galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberleriniň taslamalaryny işläp taýýarlamağa hem-de tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasyna we galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň beýleki ygtyýarlandyrylan edaralaryna ylalaşmak üçin bellenen tertipde olary bermäge;

5) özleri eýesi bolup durýan galyndylary gaýtadan ulanmak boýunça innowasion tehnologiýalary ornaşdyrmak boýunça çäreleri görmäge;

6) önümçiligiň tehnologiýasy bilen göz önünde tutulan ýagdaýlardan başga ýagdaýlarda, galyndylaryň garyşmagyna ýol bermezlige;

7) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralaryna we ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralaryna galyndylaryň daşky gurşawa, suw obýektlerine rugsatsyz dökülen ýagdaýlary we görülen çäreler barada maglumaty haýal etmän bermäge;

8) hojalyk galyndylaryny ýygnamagy we alyp gitmegi amala aşyran kärhanalaryň hyzmatyndan peýdalanylandygy üçin, şeýle hem galyndylaryň ähli görnüşleri ýerleşdirilen we (ýa-da) gömlen mahalynda daşky gurşawyň hapalanandygy üçin tölegi bellenen tertipde tölemäge;

9) özüniň önümçilik işleriniň galyndylaryny ýerleşdirmeginiň ýa-da gömmeginiň netijesinde ýa-da galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň bozulmagy sebäpli ilatnyň saglygyna we daşky gurşawa ýetirilen zeleliň, şeýle hem ýuridik we fiziki şahslaryň emlägine ýetirilen zeleliň öwezini dolmaga;

10) galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki borçlary ýerine ýetirmäge.

3. Galyndylaryň eýeleri bolup duran ýuridik şahslar, önümçiligiň galyndylaryny gaýtadan ulanmak, ýerleşdirmek, daşamak we gömmek boýunça çäreleri öz serişdeleriniň hasabyna özbaşdak ýa-da şertnama laýyklykda amala aşyrmalydyrlar.

4. Galyndylaryň eýeleri bolup durýan ýuridik şahslar, galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň özlerine degişli obýektlerini saklamak boýunça çäreleri maliýeleşdirmegi amala aşyrmalydyrlar. Galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň beýleki obýektlerinde galyndylar ýerleşdirilen we gömlen halatynda, galyndylaryň eýeleri galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň obýektlerini saklamak üçin şertnama laýyklykda töleg geçirmelidirler.

5. Şu maddanyň 1, 2, 3 we 4-nji böleklerinde görkezilen hukuklar we borçlar, ýuridik şahsy döretmezden galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda önümçilik we hojalyk işini amala aşyran hususy telekeçilere hem degişlidir.

14-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda fiziki şahslaryň hukuklary we borçlary

1. Fiziki şahslaryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) özleriniň ýaşayan ýerlerinde howply we beýleki galyndylaryň bardygy, galyndylary ýerleşdirmegiň taslamalaşdyrylýan we hereket edýän obýektleriniň howpsuzlygy barada maglumaty bellenen tertipde galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralaryndan almaga;

2) galyndylary ýerleşdirmegiň obýektlerini gurmak barada çözgütleriň taslamalaryny ara alyp maslahatlaşmaga gatnaşmaga;

3) hojalyk galyndylarynyň ýygnalmagyny we äkidilmegini amala aşyran kärhanalaryň hyzmatlaryndan peýdalanmaga;

4) galyndylar bilen iş salyşmak çygyryndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynyň netijesinde olaryň saglygyna we emlägine ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagyna;

5) galyndylary ýerleşdirmegiň obýektleriniň sanitariýa we ekologik ýagdaýyna jemgyýetçilik gözegçiligini amala aşyrmaga gatnaşmaga;

6) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda beýleki hukuklary amala aşyrmaga.

2. Fiziki şahslar şu aşakdakylara borçludylar:

1) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda bellenen sanitariýa we ekologik kadalarynyň we düzgünleriniň talaplaryny berjaý etmäge;

2) hojalyk galyndylarynyň ýygnaýmagyny we äkidilmegini amala aşyran kärhanalaryň hyzmatlaryndan peýdalanylandygy üçin bellenen tertipde töleg geçirmäge;

3) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda başga borçlary ýerine ýetirmäge.

IV BAP. GALYNDYLARY TOPARLARA BÖLMEK. GALYNDYLAR BILEN IŞ SALYŞMAK ÇYGRYNDY UMUMY TALAPLAR

15-nji madda. Galyndylaryň howplulyk derejeleri boýunça olary klaslara bölmek

1. Galyndylar daşky gursawa ýetirýän ýaramaz täsiriniň derejesine baglylykda aşakdaky baş howplulyk klaslaryna bölünýärler:

1) I klas – adatdan daşary howply galyndylar;

2) II klas – ýokary howply galyndylar;

3) III klas – aram howply galyndylar;

4) IV klas – az howply galyndylar;

5) V klas – howpsuz galyndylar.

2. Galyndylaryň howplulyk derejesi kesgitlenilýän ölçütler (kriteriýalar), tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy hem-de jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça saglygy goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan bellenilýär.

16-njy madda. Galyndylaryň emele gelmeginiň mukdaryny azaltmak boýunça talaplar

1. Ýuridik we fiziki şahslar hojalyk we beýleki işleri amala aşyrmagyň barşynda galyndylaryň emele gelmeginiň mukdaryny azaltmak boýunça netijeli çäreleri görmäge borçludylar.

2. Ýuridik we fiziki şahslar şu maddanyň birinji böleginde bellenen talaplary durmuşa geçirmek maksady bilen şu aşakdakylara borçludylar:

1) galyndylaryň emele gelmeginiň mukdaryny azaltmaga ýa-da önüni almaga mümkinçilik berýän, az galyndyly we galyndysyz tehnologiýalary hem-de ulgamlary ulanmaga;

2) emele gelen galyndylary ýokary derejede gaýtadan ulanmak boýunça çäreleri görmäge.

17-nji madda. Galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsirini çäklendirmek we önüni almak boýunça talaplar

1. Galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsirini çäklendirmek we önüni almak maksady bilen ýuridik we fiziki şahslara şu aşakdakylar gadagan edilýär:

1) eger kärhanalar, önümçilikler we saklawhanalar, şeýle hem galyndylaryň saklanylýan ýerleri we galyndylary ýerleşdirmegiň beýleki obýektleri galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda sanitariýa we ekologik kadalaryň hem-de düzgünleriň talaplaryna laýyk gelmeýän bolsa, olary taslamalaşdyrmak, gurmak we ýerleşdirmek;

2) galyndylar bilen iş salyşmagyň şertleri boýunça tehniki we beýleki çäreleri bellenen tertipde ylalaşmazdan şäherleri we ilatly ýerleri ýerleşdirmek we ösdürmek barada çözüdi kabul etmek;

3) galyndylar bilen howpsuz iş salyşmak üçin degişli enjamlar we tehnologiýalar bilen üpjün edilmedik, täze we durky täzelenilen kärhanalary, önümçilikleri we beýleki obýektleri işe girizmek.

2. Türkmenistanyň kanunçylygynda galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsirini çäklendirmek we önüni almak boýunça beýleki ýörite talaplar we çäreler hem göz önünde tutulyp bilner.

18-nji madda. Galyndylary saklamaga we gömmäge bildirilýän talaplar

1. Galyndylar diňe galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet dolandyryşynyň degişli ygtyýarlandyrylan edaralary bilen ylalaşylan galyndylary ýerleşdirmegiň obýektlerinde, saklamak ýa-da gömmek üçin ýerleşdirilip bilner.

2. Galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektleriniň guralmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

3. Galyndylaryň saklanylmagy we gaýtadan ulanylmagy galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda sanitariýa hem-de ekologik kadalaryň we düzgünleriň talaplaryna laýyklykda, galyndylaryň ýokary derejede peýdalanylmagyny ýa-da olaryň gaýtadan ulanylmagyny üpjün edýän usullaryň we tehnologiýalaryň ulanylmagy arkaly amala aşyrylýar.

4. Şu aşakdaky ýerlerde galyndylary saklamak we gömmek gadagan edilýär:

1) ilatly ýerleriň (şäherleriň, şäherçeleriň we oba ilatly ýerleriň) çäklerinde;

2) tebigaty goraýyş, sagaldyş, rekreasion we taryhy-medeni maksatly ýerlerde;

3) agyz suw we hojalyk-durmuş suw üpjünçiligi maksady bilen peýdalanylýan suw gorag zolaklarynda we suw obýektleriniň sanitariýa taýdan goralýan zolaklarynda;

4) ýerasty suw obýektleriniň suw toplaýyş meýdanlarynda we ýerasty suw obýektleriniň üstünde ýerleşýän çäkde;

5) ilyatnyň saglygyna, şeýle hem daşky gurşawa zyýan ýetirip biljek howpuň döräp biljek beýleki ýerlerinde.

5. Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň galyndylar bilen hapalanmagyndan ekologiýa taýdan howpsuzlygyny üpjün edýän çuňluklarda ýatan, gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýataklarynyň ýerleşýän ýerlerinde, galyndylaryň gömülmegine ýol berilýär.

19-njy madda. Galyndylary daşamaga bildirilýän talaplar

1. Galyndylary ýerleşdirmegiň obýektlerine galyndylary daşamak, galyndylary öndüriji ýa-da galyndylaryň eýesi tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Hojalyk galyndylaryny daşamak jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan bellenilen tertipde amala aşyrylýar.

3. Galyndylar daşalanda ilyatnyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsiriniň önüni almak maksady bilen galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda sanitariýa we ekologik kadalaryň hem-de düzgünleriň talaplary berjaý edilmelidir.

4. Galyndylary daşamak ýörite enjamlaşdyrylan ulag serişdesinde, gaplanan görmüşde ýa-da galyndylaryň daşky gurşawa düşmeginiň önüni alýan başga usulda daşalmalydyr.

5. Galyndylary daşajy galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektlerine galyndylaryň howpsuz daşalmagyna we eltilmegine bildirilýän talaplaryň ýerine ýetirilmegine jogapkärçilik çekýär.

6. Howply galyndylaryň daşalmagy howply galyndylaryň pasporty bar bolan mahalynda amala aşyrylmalydyr.

20-nji madda. Howply galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar

1. I, II we III klasly howplulygy bolan galyndylar hasaba alynmaga degişlidir.

Howply galyndylara pasport düzülmelidir. Howply galyndylaryň pasporty howply galyndylaryň klaslary, düzümi we häsiýetleri baradaky maglumatlar esasynda düzülýär.

2. Howply galyndylar bilen iş salşylanda ýuridik we fiziki şahslar şu aşakdakylara borçludylar:

1) daşky gurşawyň howply galyndylar bilen hapalanmagynyň önüni alynmagyny üpjün etmäge, şeýle hapalanmanyň ýüze çykan ýagdaýynda bolsa, hapalanmany we onuň netijelerini aradan aýyrmaga;

2) heläkçilikli ýagdaýlaryň önüni almaga, olaryň netijelerini çäklendirmäge we aradan aýyrmaga hem-de adamlary we daşky gurşawy olaryň täsirinden goramaga gönükdirilen çäreleri görmäge;

3) galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda sanitariýa we ekologik kadalaryň hem-de düzgünleriň talaplaryny hasaba almak bilen, howply

galyndylary emele getirýän kärhanalary we önümçilik obýektlerini ulanmagy üpjün etmäge.

3. Howply galyndylar bilen iş salyşmaga, howply maddalar we galyndylar bilen işlemek hukugyny beryän şahadatnama bilen tassyklanan hünär taýýarlygy bolan adamlara rugsat berilýär.

4. Howply galyndylary daşalmak, howply galyndylaryň pasportlarynyň we howply galyndylar daşalan mahalynda gerekli, ýany bilen iberilýän resminamalaryň bar bolan mahalynda, howply ýükleri daşamak barada Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

5. Howply galyndylaryň daşalmagy, daşajy tarapyndan daşalan wagtynda ýetirilip bilinjek ýitgiler üçin onuň raýat jogapkärçiliginiň hökmany ätiýaçlandyrylan şertinde amala aşyrylýar.

6. Howply galyndylaryň ýerleşdirilmegine diňe ýörite enjamlaşdyrylan ýerlerde rugsat edilýär we howply galyndylar bilen iş salşylan mahalynda bellenen talaplara laýyklykda amala aşyrylýar. Howply galyndylary ýerleşdirmek üçin niýetlenilen çäkde, olar bilen iş salyşmak bilen bagly bolmadyk işleriň beýleki görnüşlerini amala aşyrmak gadagan edilýär.

7. Kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň çäginde howply galyndylaryň saklanylmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

Çäklerinde howply galyndylar saklanylýan kärhanalar, edaralar we guramalar, ýokary howply obýektlere degişlidir.

8. Howply galyndylaryň daşalmagy Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde bu ulag serişdesine berlen rugsatnamanyň bar bolan mahalynda, munuň üçin ýörite enjamlaşdyrylan ulag serişdeleriniň kömegi bilen amala aşyrylýar.

9. Daşajy howply galyndylaryň howpsuz daşalmagy üçin jogapkärçilik çekýär.

21-nji madda. Galyndylaryň getirilmegi, çykarylmagy we serhetüsti daşalmagy

1. Galyndylary ýerleşdirmek we gömmek maksady bilen olaryň islendik görnüşini Türkmenistanyň çäginde getirmek gadagan edilýär.

2. Türkmenistandan howply galyndylary çykarmak şu Kanunyň 6-njy maddasynyň 5-nji bendine laýyklykda amala aşyrylýar.

3. Howply galyndylaryň serhetüsti daşalmagy Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplaryna hem-de Türkmenistanyň gatnaşyjysy bolup durýan halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

4. Galyndylary serhetüsti daşamaga rugsatnama Türkmenistanyň Ministrler Kabineti bilen ylalaşylmagy boýunça tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan berilýär.

5. Galyndylaryň serhetüsti daşalmagyna rugsatnama Türkmenistanyň kanunçylygynyň hem-de Türkmenistanyň gatnaşyjysy bolup durýan halkara şertnamalarynyň talaplarynyň bozulan mahalynda, şeýle hem daşajynyň işi ilatyň saglygyna we daşky gurşawa howp salyp biljek hem-de ýuridik we fiziki şahslaryň emlägine zyýan ýetirip biljek halatlarynda, togtadylyp ýa-da yzyna alnyp bilner.

22-nji madda. Nebit dökülende emele gelyän galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar

Nebit dökülende emele gelyän galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar, nebitiň dökülmeginiň önüni almak we ony aradan aýyrmak boýunça, tebigaty goramak hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy we Türkmenistanyň degişli halkara şertnamalary bilen düzgünleşdirilýär.

23-nji madda. Gämilerde we beýleki ýüzüji serişdelerde emele gelyän galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar

Gämilerde we beýleki ýüzüji serişdelerde emele gelyän galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar Türkmenistanyň kanunçylygy we Türkmenistanyň degişli halkara şertnamalary bilen düzgünleşdirilýär.

24-nji madda. Uglewodorod serişdeleri we beýleki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar işlenilen (özleşdirilen) mahalynda galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar

1. Uglewodorod serişdeleri we beýleki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar işlenilen mahalynda galyndylar bilen iş salyşmaga bildirilýän talaplar şu Kanun, «Uglewodorod serişdeleri hakynda», «Ýerasty baýlyklar hakynda» Türkmenistanyň Kanunlary we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen düzgünleşdirilýär.

2. Uglewodorod serişdeleri we beýleki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar gözlenilen, işlenilen, gazylyp alnan, täzedan işlenilen, daşalan, saklanan we peýdalanylýan mahalynda galyndylar bilen iş salyşmagy galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda sanitariýa we ekologik kadalaryň hem-de düzgünleriň, şeýle hem uglewodorod ýataklaryny işlemegiň düzgünleriniň talaplaryna doly laýyklykda amala aşyrylmalydyr.

3. Nebit-gaz obýektleriniň düzümleri (infrastrukturalary) gurlan, gurnalan, sökülän, nebit we gaz ýataklary enjamlaşdyrylan we ulanylýan mahalynda, ähli işler hemme galyndylaryň iň ýokary derejede guramaçylykly ýygnaýmagyny we gaýtadan ulanylmagyny üpjün edýän enjamlary we tehnologiýalary peýdalanmak bilen amala aşyrylmalydyr.

4. Uglewodorod serişdeleriniň we beýleki gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň işlenilmegi bilen bagly işler geçirilen mahalynda şu aşakdakylar gadagan edilýär:

1) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralarynyň rugsatnamasyny almazdan önümçilik galyndylaryny ýerleşdirmek we gömmek;

2) Hazar deňziniň türkmen böleginde we Türkmenistanyň üstki suwlarynda galyndylaryň hemme görnüşleriniň dökülmegi we gömülmegi;

3) ugurdaş gatlak (gatlakara) suwlaryny zyýansyzlandyrmak boýunça deslapky amalary geçirmezden we galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralary bilen bellenen tertipde ylalaşmazdan olary gerek bolan gatлага nasos arkaly ýygnamak.

25-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda gözegçilik

1. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet gözegçiligini galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralary amala aşyrýarlar.

2. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda önümçilik gözegçiligini öz ygtyýarlygynyň çäklerinde galyndylary öndürijiler amala aşyrýarlar.

3. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda jemgyýetçilik gözegçiligini Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri amala aşyrýarlar.

Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda jemgyýetçilik gözegçiligini geçirmegiň tertibini jemgyýetçilik birleşikleri özleriniň tertipnamalaryna laýyklykda kesgitleýärler.

V BAP. GALYNDYLAR BILEN IŞ SALYŞMAK ÇYGRYNDADÖWLET HASABA ALNYŞY, HASABATLYLYGY WE KADALAŞDYRMASY

26-njy madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet hasaba alnyşy we hasabatlylygy

1. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda işleri amala aşyrýan ýuridik we fiziki şahslar emele gelen, peýdalanylýan, gaýtadan ulanylýan, beýleki şahslara geçirilen ýa-da beýleki şahslardan alnan, şeýle hem ýerleşdirilen galyndylaryň bellenen tertipde hasaba alnyşyny ýöretmäge borçludýrlar.

2. Önümçilik galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda işleri amala aşyrýan ýuridik we fiziki şahslar, özleriniň alyp barýan işleri barada tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasyna hasabat bermäge borçludýrlar.

3. Hojalyk galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda işleri amala aşyrýan ýuridik şahslar, özleriniň alyp barýan işleri barada jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasyna hasabat bermäge borçludýrlar.

4. Saglygy goraýyşyň galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda işleri amala aşyrýan ýuridik şahslar, özleriniň alyp barýan işleri barada saglygy

goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasyna hasabat bermäge borçludyr.

5. Önümçilik galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda hasaba almagyň tertibi tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

6. Hojalyk galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda hasaba almagyň tertibi jemagat hojalygy babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

7. Saglygy goraýyşyň galyndylary bilen iş salyşmak çygrynda hasaba almagyň tertibi saglygy goraýyş we derman senagaty babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan kesgitlenilýär.

27-nji madda. Galyndylaryň gömlen we gaýtadan ulanylan ýerleriniň döwlet hasaba alnyşy

1. Galyndylaryň howplulyk klaslary boýunça gaýtadan ulanylan we gömlen ýerleri barada maglumaty ýygnamagy, işläp taýýarlamagy, saklamagy we seljermegi üpjün etmek maksady bilen galyndylaryň gömlen we gaýtadan ulanylan ýerleriniň döwlet hasaba alnyşy ýöredilýär.

2. Galyndylaryň gömlen we gaýtadan ulanylan ýerleriniň döwlet hasaba alnyşy galyndylaryň howplulyk klaslary boýunça gömlen we gaýtadan ulanylan obýektleri hakynda, galyndylaryň mukdar we hil häsiýetnamalary hakynda maglumaty, galyndylar bilen iş salyşmak hakynda maglumaty öz içine alýar. Galyndylaryň gömlen we gaýtadan ulanylan ýerleriniň döwlet hasaba alnyşy galyndylary öndürjileriň hasabat maglumatlarynyň we galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edaralarynyň wagtly-wagtynda berýän maglumatlarynyň esasynda döwlet statistika edaralary tarapyndan ýöredilýär.

3. Galyndylaryň gömlen we gaýtadan ulanylan ýerleriniň döwlet hasaba alnyşy Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýöredilýär.

28-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda kadalaşdyрма

1. Ilatyň saglygyny we daşky gurşawy goramagy üpjün etmek, galyndylaryň mukdarynyň emele gelmegini azaltmak maksady bilen galyndylaryň emele gelmeginiň kadalary we galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberleri işlenip taýýarlanylýar.

2. Galyndylaryň emele gelmeginiň kadalary tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça ýuridik şahslar tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we tassyklanylýar.

3. Galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberleri ýuridik şahslar tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

4. Galyndylaryň emele gelmeginiň kadalaryny we galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberlerini işläp taýýarlamagyň hem-de tassyklamagyň tertibi Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda belenilýär.

VI BAP. GALYNDYLAR BILEN IŞ SALYŞMAK ÇYGRYNDY YKDYSADY TAÝDAN DÜZGÜNLEŞDIRME

29-njy madda. Galyndylar ýerleşdirilen we gömlen mahalynda daşky gurşawyň hapalanandygy üçin töleg

1. Galyndylar ýörite belenen ýerlerde we ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde ýerleşdirilen we gömlen mahalynda daşky gurşawyň hapalanandygy üçin tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan belenen tertipde töleg alynýar. Tölegiň mukdary galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberleriniň we galyndylaryň howplulyk derejesine baglylykda belenen tölegiň esasynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kesgitlenilýär.

2. Galyndylar ýerleşdirilen we gömlen mahalynda daşky gurşawyň hapalanandygy üçin töleg Türkmenistanyň Döwlet býujetine tölenilmäge degişlidir.

3. Galyndylar ýerleşdirilen we gömlen mahalynda daşky gurşawyň hapalanandygy üçin tölegleriň hasabyna Türkmenistanyň Döwlet býujetine gelip gowuşýan serişdeler, galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda döwlet maksatnamalaryny durmuşa geçirmäge gönükdirilýär.

30-njy madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda işleri ykdysady taýdan höweslendirmek

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda işleri ykdysady taýdan höweslendirmek Türkmenistanyň kanunçylygynda belenen tertipde amala aşyrylýar.

VII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

31-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda jeddeleri çözmek

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda ýüze çykýan jeddeler Türkmenistanyň kanunçylygynda belenen tertipde çözülýär.

32-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy üçin jogapkärçilik

Galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynda günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

33-nji madda. Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda halkara hyzmatdaşlygy

Türkmenistan galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda halkara hyzmatdaşlygyny halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgelerine we kadalaryna hem-de Türkmenistanyň galyndylar bilen iş salyşmak çygryndaky halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrýar.

34-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

1. Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.
2. Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary şu Kanunyň güýje giren gününden başlap üç aý möhletini dowamynda oňa laýyk getirilmäge degişlidir.

Aşgabat şäheri.

2015-nji ýylyň 23-nji maýy.

№ 225-V.

TÜRKMENISTANYŇ KANUNY

Öri meýdanlary hakynda

Şu Kanun öri meýdanlaryny durnukly dolandyrmagyň hukuk, ykdysady we guramaçylyk esaslaryny kesgitleýär we öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak, olaryň ekologik, ykdysady we serişde potensialyny ýokarlandyrmak bilen baglanyşykly gatnaşyklary düzgünleşdirýär.

I BAP. UMUMY DÜZGÜNLER

1-nji madda. Şu Kanunda ulanylýan esasy düşünjeler

Şu Kanunda aşakdaky esasy düşünjeler ulanylýar:

- 1) **öri meýdanlary ýa-da peýdalanylýan öri meýdan ýerleri** – döwlet eýeçiliginde durýan we mal bakmak hem-de beýleki maksatlar üçin peýdalanylýan, oba hojalyk maksatly ýerleriň düzümine girýän ýerler;
- 2) **öri meýdanlarynyň baýlyklary** – belli bir öri meýdan ýer böleginiň önümliligini kesgitleýän ot, gyrymsy agaç we beýleki ösümlükleriniň gornalary;
- 3) **öri meýdanlarynyň düzümine girýän obýektler** – suwlulandyryş desgalary (guýular, dik guýular, suw sorujy beketler, suw geçirijiler we beýleki desgalar), ýollar, köprüler, mal sürlüp geçirilýän ýollar, agyllar we mallary suwa ýakmak hem-de olaryň dynç almagy üçin daşyna germew aýlanan ýerler, çopanlaryň wagtlaýyn ýaşamaklary üçin ýerler, şeýle hem mal bakmak üçin zerur bolan beýleki gozgalmaýan emläk;
- 4) **öri meýdanlarynyň göterijilik sygymy** – öri meýdanlarynda öri meýdan baýlyklaryna we ekologik ýagdaýyna zyýan ýetirmezden bakylyp bilinjek, ýeriň meýdan birligine düşýän mallaryň baş sanynyň mukdary;
- 5) **mal sürlüp geçirilýän ýollar** – mallary öri meýdanlarynyň beýleki ýerlerine sürüp äkitmek ýa-da mallaryň öri meýdanlaryň arasynda hereket etmeleri üçin niýetlenilen, öri meýdanlarynyň bölekleri;
- 6) **öri meýdanlaryny peýdalanyjylar** – öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugyna eýe bolan Türkmenistanyň ýuridik şahslary;
- 7) **öri meýdanlarynyň kärendeçileri** – öri meýdanlaryny kärendesine almak hukugyna eýe bolan, Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary;
- 8) **öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşigi** – belli bir çäkde ýaşayan hem-de bilelikde mal bakýan we (ýa-da) öri meýdanlaryny beýleki maksatlar üçin peýdalanylýan mal eýeleri tarapyndan, öri meýdanlaryny bilelikde dolandyrmak we peýdalanmak maksady bilen döredilen jemgyýetçilik birleşigi;
- 9) **çekene** – mallary bilelikde bakmak maksady bilen ýuridik şahsy döretmezden döredilen mal eýeleriniň birleşigi;

10) **öri meýdanlarynyň peýdalanylyşyny düzgünleşdirmek boýunça topar** – özüniň garamagyndaky çäkde ýerleşýän öri meýdanlarynyň rejeli peýdalanylmagy we goralmagy bilen baglanyşykly gatnaşyklary düzgünleşdirmek maksady bilen ýerli öz-özüni dolandyryş edarasy ýa-da öri meýdanlaryny peýdalanyjylar tarapyndan düzülýän topar;

11) **öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasy** – öri meýdanlarynyň durnukly peýdalanylmagyny üpjün etmek üçin zerur bolan maglumatlary özünde jemleýän resminama;

12) **peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini goramak** – öri meýdanlarynyň serişde potensialynyň rejeli peýdalanylmagyna, gowulandyrylmagyna we goralyp saklanylmagyna, öri meýdanlarynyň zaýalanmagynyň, ýok edilmeginiň ýa-da olara beýleki zyýanly täsirleriň ýetirilmeginiň önüni almaga gönükdirilen çäreleriň toplumu;

13) **öri meýdanlaryny gowulandyrmak** – öri meýdanlarynyň serişde potensialyny we önümliligini ýokarlandyrmaga, topragyň hasyl berijiligini artdyrmaga we öri meýdanlaryny suwlulandyrmaga gönükdirilen çäreleriň toplumu;

14) **öri meýdanlarynyň başga maksatlar üçin peýdalanylmagy** – öri meýdanlarynyň, mal bakmakdan başga, olara degişli bolan, ýöne olar bilen çäklenmeýän, aw awlamak, balaryçylyk, derman ösümlüklerini, miweleri we ir-ýemişleri ýygnamak, bede taýýarlamak, syýahatçylyk we raýatlaryň dynç almagy ýaly beýleki maksatlar üçin peýdalanylmagy;

15) **öri meýdanlarynyň döwlet monitoringi** – öri meýdanlaryny durnukly dolandyrmak maksady bilen öri meýdanlarynyň peýdalanylmagy, öri meýdanlarynyň ýagdaýyna baha berilmegi we çaklanylmagy netijesinde ýüze çykyan, bolup geçýän üýtgeşmelere gözegçilik ediş ulgamy;

16) **öri meýdanlarynyň döwlet hasaba alnyşy** – öri meýdanlarynyň tutýan meýdany, ýerleşşi we araçäkleri hem-de degişli döwürde olar bilen bolup geçýän üýtgeşmeler barada maglumat;

17) **öri meýdanlaryny tükelleme (inwentarizasiýa)** – öri meýdanlarynyň ýagdaýyny ýazyp teswirlemek, kartalaşdyrmak hem-de mukdar we hil görkezijilerini kesgitlemek boýunça işleriň toplumu;

18) **öri meýdanlarynyň geobotaniki barlaglary** – öri meýdanlarynyň önümliligini, ot örtügininiň gurluşyny we düzümini, onuň gögerýän ýerlerini, mallaryň dürli görnüşlerini bakmak üçin öri meýdanlaryny peýdalanmak mümkinçiligini, öri meýdanlarynyň ot we grymsy agaç ösümlükleriniň hilini hem-de onuň gurlaryny, şeýle hem bar bolan suw çeşmelerine görä öri meýdanlaryny peýdalanmagyň häsiýetini, mal sürlüp geçirilýän ýollary we öri meýdanlaryny döwürleýin peýdalanmak mümkinçiligini kesgitlemek maksady bilen geçirilýän barlaglar.

2-nji madda. Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

1. Öri meýdanlary hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna esaslanýar we şu Kanundan hem-de öri

meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we gorap saklamak babatda gatnaşyklary düzgünleşdirýän Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryndan ybaratdyr.

2. Türkmenistanyň tokaý gaznasynyň ýerlerinde we aýratyn goralýan tebigy çäklerde mal bakmak bilen baglanyşykly gatnaşyklar, Türkmenistanyň degişli kanunçylygy arkaly düzgünleşdirilýär.

3. Şu Kanunyň düzgünleriniň, şu maddanyň 2-nji böleginde görkezilen ýerleriň toparlarynyň hukuk düzgünine çapraz gelmeýänligine görä, bu düzgünler olar babatda ulanylýar.

4. Eger Türkmenistanyň halkara şertnamasynda şu Kanunda göz önünde tutulardan başga kadalar bellenen bolsa, onda halkara şertnamasynyň kadalary ulanylýar.

3-nji madda. Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň wezipeleri

Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň wezipeleri öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak, gowulandyrmak we gorap saklamak bilen baglanyşykly gatnaşyklary düzgünleşdirmek, şeýle hem peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini peýdalanyjylaryň we kärendeçileriň hukuklaryny goramak bolup durýar.

4-nji madda. Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň esasy ýörelgeleri

Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy şu aşakdaky esasy ýörelgelere esaslanýar:

1) öri meýdanlarynyň rejeli peýdalanylmagyny we gowulandyrylmagyny üpjün etmek;

2) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň goralmagyny üpjün etmek;

3) Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary üçin öri meýdanlarynyň elýeterliligi;

4) öri meýdanlarynyň rejeli peýdalanylmagyny, gowulandyrylmagyny we goralmagyny ykdysady taýdan höweslendirilmegi;

5) öri meýdanlarynyň peýdalanylyşyna we goralýşyna gözegçilik;

6) öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda kadalaşdyrmak;

7) öri meýdanlaryny peýdalanmak bilen bagly çäreler geçirilen mahalynda aýanlyk, raýatlaryň öri meýdanlarynyň peýdalanylyşy we goralýşy hakynda maglumatlary almaga bolan hukugy;

8) raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň öri meýdanlaryny goramak boýunça çäreleriň amala aşyrylmagyna, durmuşa geçirilmegi öri meýdanlarynyň ýagdaýyna oňyn täsir edip biljek çözgütleriň taýýarlanylmagyna Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde gatnaşmagy;

9) öri meýdanlaryna ýaramaz täsirleriň netijesinde, olara ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy;

10) öri meýdanlary hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilik;

11) öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy.

5-nji madda. Öri meýdanlaryna eýeçilik hukugy

1. Öri meýdanlary döwlet eýeçiligi bolup durýarlar, onuň goragy astynda bolýarlar we hususy eýeçilige berlip bilinmeýär.

2. Öri meýdanlary şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýän şertlerde we tertipde diňe peýdalanmaga hem-de kärendesine berlip bilner.

6-njy madda. Öri meýdan ýerleri

1. Öri meýdan ýerleri oba hojalyk maksatly ýerleriň düzümine girýärler.

2. Öri meýdan ýerleriniň düzümine mal bakmak üçin peýdalanylýan ýerler, şeýle hem mal sürlüp geçirilýän ýollar, kommunikasiýalar, ýata suwly howdanlar, guýular, suw geçirijiler, gurulmalar we öri meýdan hojalygyny alyp barmak üçin zerur bolan beýleki desgalar bilen eýelenen ýerler girýärler.

7-nji madda. Öri meýdanlary üçin berilýän ýerleriň beýlekitoparlary

1. Mal bakmak üçin öri meýdan hökmünde Türkmenistanyň tokaý gaznasynyň ýerleri, aýratyn goralýan tebigy ýerleriň aýratyn bölekleri we beýleki toparlara degişli ýerler bölünip berlip bilner.

2. Türkmenistanyň tokaý gaznasynyň çägendäki mal bakmak üçin ýaramly ýerler, tokaý hojalygyny alyp barmagyň maglumatlaryna görä bölünip berilýär we Türkmenistanyň tokaý kanunçylygynda bellenen tertipde peýdalanylýp bilner.

8-nji madda. Öri meýdan ýerlerini ýerleriň beýleki toparlaryna geçirmek we öri meýdan ýerlerini almak

1. Öri meýdan ýerlerini oba hojalyk zerurlyklary bolmadyk hajatlar üçin ýerleriň beýleki toparlaryna geçirilmegine aýratyn ýagdaýlarda, Türkmenistanyň ýer hakyndaky kanunçylygynda we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalarynda kesgitlenilýän tertipde ýol berilýär.

2. Öri meýdan ýerleriniň döwlet ýa-da jemgyýetçilik zerurlyklary üçin alynmagy Türkmenistanyň ýer hakyndaky kanunçylygyna laýyklykda geçirilýär.

3. Öri meýdan ýerleriniň ýerleriň beýleki toparlaryna geçirilmegi we şu maddanyň 1-nji hem-de 2-nji böleklerinde göz önüne tutulan esaslarda

ýuridik we fiziki şahslara berlen öri meýdan ýerleriniň alynmagy, görkezilen ýuridik we fiziki şahslar habarly edilende, şeýle hem Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda elden giderilen peýdany goşmak bilen ähli zyýanlaryň doly möçberde öweziniň dolunan şertinde ýerine ýetirilip bilner.

9-njy madda. Öri meýdanlarynyň toparlary

Öri meýdanlary şu aşakdaky toparlara bölünýärler:

1. Ýerleşýän ýerleri boýunça:

- 1) çöldäki;
- 2) dag etegindäki;
- 3) dagdaky.

2. Peýdalanylýan wagty boýunça:

- 1) ýylyň dowamynda;
- 2) möwsümleýin.

3. Suw bilen üpjün ediliş derejesi boýunça:

- 1) suwlulandyrylan;
- 2) suwlulandyrylmadyk.

4. Peýdalanylyşynyň görnüşi boýunça:

- 1) uzak örüler;
- 2) ilatly ýerlere golaý ýerleşýän.

II BAP. ÖRI MEÝDANLARYNY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA DÖWLET DOLANDYRYŞY

**10-njy madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak
babatda döwlet dolandyryşyny amala aşyryan
edalarlar**

1. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda döwlet dolandyryşy Türkmenistanyň Ministrler Kabineti, öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edaralaryna şu aşakdakylar degişlidir:

1) öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy (mundan beýläk –ygtyýarlandyrylan edara);

2) ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy;

3) tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy.

11-nji madda. Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ygtyýarlyklary

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda Türkmenistanyň Ministrler Kabineti:

- 1) döwlet syýasatyny kesgitleýär;
- 2) döwlet maksatnamalaryny tassyklaýar;
- 3) öri meýdanlaryny peýdalanmagyň we kärendesine bermegiň tertibini tassyklaýar;
- 4) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň umumy dolandyryşyny amala aşyrýar, döwlet dolandyryş edaralarynyň, kärhanalaryň, edaralaryň we guramalaryň işlerini utgaşdyrýar;
- 5) Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde we şertlerde, döwlet we jemgyýetçilik zerurlyklary üçin, peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini almak hakynda çözügüt kabul edýär;
- 6) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň Türkmenistanyň welaýatlarynyň arasynda täzedan paýlamagy amala aşyrýar;
- 7) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüýär.

12-nji madda. Ygtyýarlandyrylan edaranyň ygtyýarlyklary

1. Ygtyýarlandyrylan edara:

- 1) öri meýdanlaryny durnukly dolandyrmak, öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirýär;
- 2) öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak boýunça döwlet maksatnamalaryny işläp taýýarlaýar we ýerine ýetirilmegini üpjün edýär;
- 3) ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy bilen bilelikde öri meýdanlaryny peýdalanmagyň tertibini işläp taýýarlaýar;
- 4) öz ygtyýarlyklarynyň çäklerinde öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak barada we goramak hakynda kadalaşdyryjy hukuk namalaryny işläp taýýarlaýar hem-de kabul edýär;
- 5) öri meýdanlaryny gowulandyrmak, öri meýdan infrastrukturasynyň obýektlerini ösdürmek boýunça çäreleri geçirýär, öri meýdanlarynyň çakdan aşa ulanylmagyna we zaýalanmagyna ýol bermezlik boýunça çäreleri görýär;
- 6) öri meýdanlarynyň obýektleriniň infrastrukturasynyň peýdalanyşyna we goralşyna, öri meýdanlaryny peýdalanmagyň bellenen düzgünleriň ähli ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan berjaý edilmegine gözegçiligi amala aşyrýar;
- 7) öz tabynlygyndaky öri meýdanlardaky mallaryň baş sanynyň döwlet hasaba alnyşyny amala aşyrýar;

8) degişli edaralar bilen bilelikde öri meýdanlarynda ýangynlaryň döremeginiň önüni almak boýunça çäreleri amala aşyrýar, olarda ýangyn ojaklarynyň öz wagtynda ýok edilmegini üpjün edýär, şeýle hem öri meýdan ösümlükleriniň zyýankeşlerine we kesellerine garşy göreşmek boýunça çäreleri amala aşyrýar;

9) mallaryň bakylýan uzakdaky öri meýdanlaryndaky maldarçylygyň suw üpjünçilik desgalarynda gurluşyk-gurnama, bejeriş, şeýle hem ulanyş işlerini amala aşyrýar;

10) peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini dolandyrmak, öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak babatda işleri amala aşyrýan daýhan birleşiklerine we beýleki öri meýdanlaryny peýdalanyjylara usulyýeti we başga kömekleri berýär;

11) öri meýdanlarynyň monitoringini amala aşyrýar;

12) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

2. Ygtyýarlandyrylan edara öri meýdanlary hakyndaky Türkmenistanyň kanunçylygynyň ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyrýar.

13-nji madda. Ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň ygtyýarlyklary

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasyny:

1) öri meýdan ýerleriniň rejeli peýdalanylyşyna we goralyşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

2) Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslaryna öri meýdan ýerlerini peýdalanmaga hem-de kärendesine bermek üçin resminamalary resmileşdirýär;

3) öri meýdanlarynyň döwlet hasaba alnyşyny amala aşyrýar;

4) Türkmenistanyň ýer hakyndaky kanunçylygyna laýyklykda öri meýdan ýerlerini peýdalanmak hukugynyň döwlet bellige alnyşyny, şeýle hem bu hukugy kepillendirýän resminamalaryň berilmegini amala aşyrýar;

5) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň ýagdaýyny ýazyp teswirlemegi, kartalaşdyrmagy hem-de mukdar we hil görkezijilerini kesgitlemegi öz içine alyan öri meýdanlarynyň tükelleme işlerini geçirýär;

6) ygtyýarlandyrylan edara bilen bilelikde öri maldarçylygy üçin öri meýdanlaryny çaklamak we olary geljegi göz önünde tutup peýdalanmak boýunça teklipleri işläp taýýarlaýarlar;

7) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

14-nji madda. Tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasynyň ygtyýarlyklary

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak çygyrynda tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy:

1) öri meýdanlarynyň daşky gurşawynyň çäkleriniň we öri meýdan baýlyklarynyň goralyp saklanylyşyna hem-de olaryň peýdalanylyşyna döwlet gözegçiligini amala aşyrýar;

2) öri meýdanlaryny goramak we rejeli peýdalanmak maksady bilen öri meýdanlaryň we öri meýdan baýlyklarynyň ýagdaýyna monitoringi geçirýär;

3) öri meýdanlarynyň we öri meýdan baýlyklarynyň daşky gurşawynyň ýagdaýynyň hil görkezijilerini kesgitlemek böleginde öri meýdanlaryny tükelleme işlerine gatnaşýar;

4) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüär.

15-nji madda. Ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň ygtyýarlyklary

1. Öri meýdanlary peýdalanmak we goramak babatda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary:

1) öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň ýerine ýetirilmegine gatnaşýarlar;

2) özleriniň garamagyndaky çäklerde peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini rejeli peýdalanmak we goramak boýunça çäreleri görýärler;

3) Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde öri meýdanlarynyň rejeli peýdalanylyşyna we goralýşyna gözegçiligi amala aşyrýarlar;

4) öri meýdanlaryny peýdalanyjlaryň we kärendeçileriň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň goralmagyny üpjün edýärler;

5) ýer meseleleri boýunça etrap (şäher) toparlarynyň teklibi boýunça Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslaryna öri meýdan ýerlerini peýdalanmaga berýärler;

6) ýer meseleleri boýunça degişli toparlaryň ýüztutmalary esasynda etraplaryň, daýhan birleşikleriniň we beýleki ýuridik şahslaryň arasynda öri meýdan ýerleriniň täzeden paýlanylmagy barada teklip edýär;

7) öri meýdanlarynda ýangyn döremeginiň önüni almak hem-de özleriniň garamagyndaky çäklerde olar bilen göreşmek boýunça her ýylky çäreleriň meýilnamalaryny işläp taýýarlaýarlar we durmuşa geçirýärler;

8) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary:

- 1) öri meýdanlary rejeli peýdalanmak we goramak boýunça döwlet maksatnamalarynyň ýerine ýetirilmegine gatnaşýarlar;
- 2) öri meýdanlaryny gowulandyrmak boýunça çäreleriň geçirilmegine ýardam edýärler;
- 3) özleriniň garamagyndaky çäklerde mallaryň baş sanynyň ýyllyk hasaba alnyşyny geçirýär;
- 4) öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň we kärendeçileriň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini üpjün edýärler;
- 5) öri meýdanlaryny ýangynlardan goramak we ýangynlaryň önüni almak boýunça çäreleri amala aşyrýarlar, şeýle hem özleriniň garamagyndaky çäklerde ýangyna garşy wagyz işlerini gurnaýarlar;
- 6) öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşikleriniň döredilmegine ýardam edýärler;
- 7) özleriniň garamagyndaky çäklerde öri meýdanlaryny durnukly dolandyrmak maksady bilen, öri meýdanlaryny peýdalanmagy düzgünleşdirmek boýunça toparlary düzýärler;
- 8) şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda öz ygtyýarlyklaryna girýän beýleki meseleleri çözüärler.

III BAP. PEÝDALANYLÝAN ÖRI MEÝDAN ÝERLERINIŇ PEÝDALANYLMAGY WE OLARYŇ KÄRENDESİ

16-njy madda. Peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini peýdalanyjylar we kärendeçiler

1. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugyna eýe bolan Türkmenistanyň ýuridik şahslary, peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini peýdalanyjylar bolup durýarlar.
2. Öri meýdanlaryny kärendesine almak hukugyna eýe bolan Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendeçileri bolup durýarlar.

17-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugy

1. Öri meýdanlary peýdalanmak hukugynda dayhan birleşiklerine, döwlet maldarçylyk hojalyklaryna, öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiklerine we Türkmenistanyň beýleki ýuridik şahslaryna Türkmenistanyň kanunçylygy bilen kesgitlenilýän tertipde we şertlerde berlip bilner.
2. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugy ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy tarapyndan berilýän öri meýdan ýerlerini peýdalanmaga hukuk berýän nama bilen tassyklanylýar.

18-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmaga bermegiň möhletleri

1. Öri meýdanlary uzak möhletleýin we wagtlaýyn peýdalanmak üçin berlip bilner.

2. Mallaryň bakylýan uzakdaky öri meýdanlaryndaky maldarçylyk üçin öri meýdanlary uzakmöhletleýin peýdalanmaga daýhan birleşiklerine, döwlet maldarçylyk hojalyklaryna, öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiklerine we Türkmenistanyň beýleki ýuridik şahslaryna Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellenen tertipde we şertlerde berlip bilner.

19-njy madda. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň hukuklary we borçlary

1. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) öri meýdanlaryny peýdalanmaga, öri meýdan hojalygyny özbaşdak ýöretmäge;

2) peýdalanylýan öri meýdan ýerlerinde işleriň ähli görnüşleriniň geçirilişine gözegçiligi amala aşyrmaga;

3) öri meýdanlarynyň kärendesi barada şertnamalary baglaşmaga;

4) öri meýdan hojalygyny ýöretmek üçin zerur bolan ýollary, suwa ýakylýan ýerleri, agyllary, ýaşayyş hem-de hojalyk jaýlaryny we beýleki obýektleri gurmak boýunça işleri bellenen tertipde geçirmäge.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylar şu aşakdakylara borçludylar:

1) öri meýdanlaryny olaryň maksatlaýyn niýetlenilişine görä peýdalanmaga;

2) peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini gowulandyrmak, ýel we suw ýuwulmasyna (eroziýasyna), çölleşmäge garşy göreşmek boýunça çäreleri durmuşa geçirmäge, suw çeşmeleriniň gurluşygyny we durkunyň tüzelenmegini amala aşyrmaga, öri meýdan dolanyşygyny berjaý etmäge, şeýle hem öri meýdanlarynyň zaýalanmagyna ýol bermezlige;

3) peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini hasaba almagy ýöretmäge we tükelleme işlerini geçirmäge gatnaşmaga;

4) öri meýdanlaryny goramagy we olarda ýangynlaryň döremeginiň önüni almak boýunça çäreleri amala aşyrmaga, öri meýdanlarynda ýangyn döreyiş ojaklarynyň öz wagtynda ýok edilmegini üpjün etmäge, öri meýdan ösümlükleriniň zyýankeşlerine we kesellerine garşy göreşmek boýunça çäreleri amala aşyrmaga;

5) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň we suw çeşmeleriniň ekologik we sanitariýa ýagdaýyny gowulandyrmak boýunça çäreleri görmäge;

6) öri meýdanlarynyň kärendesiniň kadalarynyň we düzgünleriniň bozulmagyna ýol bermezlige;

7) beýleki öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň, şeýle hem öri meýdanlarynyň kärendeçileriniň hukuklaryny bozmazlyga.

3. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylar şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda başga hukuklara eýe bolup we başga wezipeleri alyp baryp bilerler.

20-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi

1. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugy şu aşakdaky ýagdaýlarda bes edilýär:

1) peýdalanmagynda öri meýdany bar bolan daýhan birleşiginiň, döwlet maldarçylyk hojalygynyň ýa-da Türkmenistanyň beýleki ýuridik şahsynyň işi bes edilende;

2) öri meýdanlaryny peýdalanmagyň möhleti gutaranda;

3) öri meýdanlarynyň maksatlaýyn niýetlenilişine görä peýdalanymazlygynda;

4) uzak wagtlaýyn döwre we uly meýdanda öri meýdanlarynyň ýagdaýynyň we önümliliginiň ýaramazlaşmagy bilen şertlendirilen öri meýdan hojalygynyň rejesiz alnyp barylmagynda;

5) öri meýdan ýerleri döwlet we jemgyýetçilik zerurlyklary üçin alnanda;

6) öri meýdanlaryndan peýdalanmaktan meýletin ýüz dönderilende;

7) Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan beýleki ýagdaýlarda.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi Türkmenistanyň ýer kanunçylygynda kesgittenilýän tertipde geçirilýär.

3. Öri meýdanlaryny peýdalanmak hukugynyň bes edilmegi baradaky çözüň kazyýet tertibinde şikayät edilip bilner.

21-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda daýhan birleşikleriniň wezipeleri

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda daýhan birleşigi:

1) öri meýdanlaryň infrastrukturasyndaky obýektlerini dolandyrmagy, şeýle hem ulanmagy we saklamagy amala aşyryr;

2) daýhan birleşiginiň agzalaryna, degişli çäkde ýaşayan raýatlara, öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasyna laýyklykda peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini mal bakmak üçin kärendesine berýär;

3) öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasyna laýyklykda öri meýdanlarynyň kärendesiniň şertnamalaryny, şol sanda beýleki dolandyryş-çäk düzümlerinde ýerleşýän (welaýatlaryň, etraplaryň we geňeşlikleriň), beýleki öri meýdanlaryny peýdalanyjylar bilen baglaşýar;

4) öz garamagyndaky çäklerde çekene mallaryny hasaba alýar;

5) mallaryň kimiň eýeçiligine degişlidigine garamazdan, daýhan birleşigine berkidilen çäkke, sürüleriň sanynyň we mallaryň baş sanynyň her ýylky hasaba alynmagyny geçirýär;

6) öri meýdanlarynyň kärende üçin tölegini ýygnamagy amala aşyrýar;

7) öri meýdanlarynyňkärendeçileriniň arasyndaky jeddeleri çözüýär;

8) öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak bilen baglanyşykly beýleki meseleleri çözüýär.

22-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda döwlet maldarçylyk hojalygynyň wezipeleri

1. Döwlet maldarçylyk hojalygy ygtyýarlandyrylan edaranyň ýa-da beýleki döwlet edaralarynyň we guramalarynyň garamagynda bolýar.

2. Döwlet maldarçylyk hojalyklary, öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda, şu Kanunyň 21-nji maddasyna laýyklykda daýhan birleşikleri üçin bellenen şol bir wezipelere eýedirler.

3. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasyna laýyklykda, döwlet maldarçylyk hojalygynyň çözüdi boýunça öri meýdanlary peýdalanmaga berilýär.

23-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşikleri

1. Hususy eýeçiliginde maly bar bolan fiziki şahslar, öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiklerini döretmäge we peýdalanmaga öri meýdan ýerlerini almak üçin ýer meseleleri boýunça degişli toparlara ýüz tutmaga haklydyr.

Çekene we beýleki mal eýeleri hem öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiginiň agzalary bolup bilerler.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşikleriniň agzalary bir geňleşigiň çäklerinde çäk ýörelgesi boýunça birleşýärler.

3. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiklerini bellige almak Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde amala aşyrylýar.

4. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşikleri şu Kanunyň 21-nji maddasyna laýyklykda daýhan birleşikleri üçin bellenen şol bir wezipelere eýedirler.

5. Öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiginiň birkysmyTertipnamasy ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan tassyklanylýar.

24-nji madda. Çekene

1. Çekene bilelikde mal bakmak üçin hususy mal eýeleri tarapyndan döreyär.

2. Çekene ýuridik şahsy döretmezden öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň meýletin birleşigi bolup durýar.

3. Çekene degişli daýhan birleşiginde, döwlet maldarçylyk hojalygynda ýa-da başga ýuridik şahsda hökmany bellige alynmaga degişlidir.

4. Çekenäniň şu Kanun we Türkmenistanyň ýer kanunçylygy tarapyndan kesgitlenilýän şertlerde we tertipde öri meýdanyny peýdalanmaga almaga hukuky bardyr.

5. Çekenäniň agzalary öz agzalarynyň arasyndan çekeneäniň ýolbaşçysyny saýlaýarlar. Çekenäniň ýolbaşçysy çekeneäniň işine (çopany hakyna tutmak, öri meýdanlarynyň kärendesiniň şertnamalaryny baglaşmak, beýleki guramaçylyk meselelerini çözmek) umumy ýolbaşçylyk edýär, mallaryň baklyşyna, öri meýdan infrastrukturasynyň obýektleriniň ulanyşyna we saklanyşyna gözegçilik edýär.

25-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmaga düzgünleşdirmek boýunça topar

1. Öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmak we goramak maksady bilen, öri meýdanlaryny peýdalanmaga düzgünleşdirmek boýunça topar (mundan beýläk – Topar) döredilýär.

2. Toparlara daýhan birleşiginiň, döwlet maldarçylyk hojalygynyň wekili ýa-da degişli arçynlar ýolbaşçylyk edip bilýärler.

Toparyň düzümine daýhan birleşiginden, döwlet maldarçylyk hojalygyndan wekilleri goşmak bilen öri meýdanlaryny peýdalanyjylar we kärendeçiler, öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiginiň, çekeneäniň wekilleri, beýleki mal eýeleri, öri meýdanlaryny peýdalanýan ýerli birleşigiň wekilleri, şeýle hem ygtyýarlandyrylan edaranyň wekili, ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasynyň, etrap derejesindäki ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralarynyň we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralarynyň wekilleri girip bilerler.

3. Toparyň ygtyýarlyklaryna şu aşakdakylar degişlidir:

1) öri meýdanlaryny dolandyrmagyň gündelik we uzakmöhletleýin meýilnamalaryny taýýarlamak;

2) öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalaryny işläp taýýarlamak we durmuşa geçirmek üçin hünärmenleri çekmek;

3) degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjynyň çäginde öri meýdanlaryny peýdalanmak bilen baglanyşykly jeddeleri çözmek.

4. Toparyň kabul eden çözgütleri, degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjynyň ýa-da ýerli öz-özüňi dolandyryş edarasynyň çözgütleri bilen ýerine ýetirilýär.

5. Topar barada birkysmy Düzgünnama ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan tassyklanylýar.

Her bir topar barada Düzgünnama degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjynyň ýa-da ýerli öz-özüňi dolandyryş edarasynyň çözgüdi bilen tassyklanylýar.

26-njy madda. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalary

1. Öri meýdanlaryny peýdalanmak öri meýdanlaryny dolandyrmagyň gündelik we uzakmöhletleýin meýilnamalary esasynda amala aşyrylýar.

2. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalary Topar tarapyndan işlenip taýýarlanylýar we degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjynyň ýa-da ýerli öz-özüni dolandyryş edarasynyň çözüdi bilen kabul edilýär.

3. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasynda şu aşakdakylar göz önünde tutulýar:

1) öri meýdanlarynyň ýerleşşi, degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjylar barada maglumatlar, Türkmenistanyň tokaý gaznasynyň peýdalanylýan öri meýdan ýerleri, öri meýdan hökmünde berlen beýleki toparlara degişli ýerler, mal sürlüp geçirilýän ýollar, suwa ýakylýan ýerler hem-de beýleki öri meýdan düzümine girýän obýektler, peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň bölekleriniň ýagdaýy we hili kesgitlenilen kartalar we çyzgylar;

2) öri meýdanlaryny möwsümleýin peýdalanmagyň, öri meýdan dolanyşygynyň, mal sürüleriniň hereket etmeginiň meseleleri, şeýle hem öri meýdanlaryny gowulandyrmak, ot örtüginii zaýalanmagynyň we suw çeşmelerine zeper ýetirilmeginiň önüni almak maksady bilen meýilleşdirilýän çäreler;

3) öri meýdan düzümine girýän obýektleri dikeltmegiň we ösdürmegiň meýilnamalary;

4) öri meýdanlaryny başga maksatlar üçin peýdalanmagyň çäreleri.

4. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalary Türkmenistanyň durmuş-ykdysady taýdan ösüşiniň meýilnamalarynyň esasynda işlenip taýýarlanylýar we işlenip taýýarlanylýanda degişli çäklerdäki mallary bakmagyň düpleri nazara alynýar.

5. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalary degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjynyň çäginde ýerleşýän öri meýdanlaryna, öri meýdanlarynyň ähli kärendeçileriniň deň elýeterlilikini göz önünde tutýarlar.

6. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasynyň ýerine ýetirilmegi hökmany häsiýete eýedir.

7. Öri meýdanlaryny dolandyrmagyň birkysmy meýilnamasy ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan tassyklanylýar.

27-nji madda. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesi

1. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleri kärendesine şu aşakdakylar tarapyndan berilýär:

1) ýer meseleleri boýunça toparyň çözüdi esasynda ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet edaralary;

2) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň peýdalanyjylary – daýhan birleşikleri, döwlet maldarçylyk hojalyklary we Türkmenistanyň beýleki yuridik şahslary.

2. Öri meýdanlarynyň kärende hukuga eýe bolan Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary, şol sanda çekene we beýleki mal eýeleri öri meýdanlarynyň kärendeçileri bolup durýarlar.

3. Öri meýdanlarynyň kärendesine bolan hukuk öri meýdanlarynyň kärendesiniň şertnamasy bar bolan ýagdaýynda ýüze çykýar.

28-nji madda. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamasy

1. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamasy ýazmaça görnüşde baglaşylýar.

2. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamasynda şu aşakdakylar görkezilýär:

1) mal bakylýan öri meýdanlarynyň ýerleşiş çyzygysy;

2) mallaryň görnüşi we baş sany;

3) öri meýdanlaryny peýdalanmagyň möhletleri;

4) kärende töleginiň möçberi we ony tölemegiň tertibi;

5) öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak bilen baglanyşykly taraplaryň borçlary;

6) şertnamanyň şertleriniň bozulandygy üçin taraplaryň jogapkärçiliginiň çäreleri;

7) taraplaryň ylalaşmagy boýunça beýleki şertler.

3. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamasy öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasy esasynda baglaşylýar.

4. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamasy mal bakmaga rugsatnama bermek üçin esas bolup durýar.

5. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň birkysmysertnamasy ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan tassyklanylýar.

29-njy madda. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň möhletleri

1. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärendesiniň möhletleri öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamalaryna laýyklykda kesgitlenilýär.

2. Peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň kärende şertnamasy on ýyla çenli döwre baglaşylýar.

30-njy madda. Öri meýdanlarynyň kärendeçileriniň hukuklary we borçlary

1. Öri meýdanlarynyň kärendeçileriniň şu aşakdakylara hukugy bardyr:

1) özbaşdak esasyda, şeýle hembileleşikesasdaçekenäwebeýleki öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryňbirleşiklerinebirleşmek ýoly bilen mal bakmaga;

2) öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň arasynda baglaşylan, öri meýdanlaryny dolandyrmagyň meýilnamasyna we peýdalanylýan öri

meýdan ýerleriniň kärendesiniň şertnamalaryna laýyklykda, beýleki dolandyryş-çäk düzümleriniň çäklerinde ýerleşýän (welaýatlaryň, etraplaryň we geňşlikleriň) öri meýdanlaryny goşmak bilen, beýleki öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň öri meýdanlarynda mal bakmaga;

3) şu Kanun we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenilýän tertipde we şertlerde öri meýdanlaryny peýdalanyjylaryň birleşiklerini döretmäge.

2. Şu maddanyň 1-nji böleginde görkezilenlerden başga, öri meýdanlaryny başga maksatlar üçin peýdalanmaga, degişli öri meýdanlaryny peýdalanyjy tarapyndan berilýän rugsatnama esasynda ýol berilýär. Bu ýagdaýda öri meýdanlaryny peýdalanmak bilen baglanyşykly gatnaşyklar, şonuň ýaly hem Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen düzgünleşdirilýär.

3. Öri meýdanlarynyň kärendeçileri şu aşakdakylara borçludyr:

1) mal bakmagyň kadalaryny we düzgünlerini berjaý etmäge;

2) özlerine berkidilen öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmaga, rugsatsyz peýdalanylmagyndan we öri meýdanlaryny peýdalanmagyň bellenilen tertibiniň beýleki bozulmalaryndan olaryň goragyny üpjün etmäge;

3) öri meýdanlaryny gorap saklamak we gowulandyrmak, ýel we suw ýuwulmasyna (eroziýasyna), çölleşmäge garşy göreşmek boýunça çäreleri geçirmäge, suw çeşmeleriniň gurluşygyny we durkunyň täzelenmegini, öri meýdan dolanyşygyny berjaý etmäge, şeýle hem öri meýdanlarynyň zaýalanmagyna ýol bermezlige;

4) öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin kärende töleglerini öz wagtynda geçirmäge;

5) öri meýdanlaryny peýdalanyjlara we beýleki kärendeçilere özleriniň ýetiren zyýanyň öwezini, Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertipde dolmaga.

4. Öri meýdanlarynyň kärendeçileri öri meýdanlarynyň kärendesiniň şertnamalaryna laýyklykda beýleki hukuklara eýe bolup we beýleki borçlary çekip bilerler.

31-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin töleg

1. Türkmenistanda öri meýdanlar tölegli esasyda peýdalanylýar.

2. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin töleg şu Kanuna laýyklykda ýuridik we fiziki şahslardan alynýar.

3. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin tölegi malyň dürli görnüşliligine, olaryň baş sanyna baglylykda, şu Kanunyň 9-njy maddasynda bellenen öri meýdanlarynyň toparlara bölünilişine laýyklykda alynýar.

4. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin tölegi kesgitlenilende öri meýdanlarynyň peýdalanylşyny düzgünleşdirmek boýunça toparyň teklipleri hasaba alynýar. Öri meýdanlaryny peýdalanandygy üçin tölegiň möçberi we

olary almagyň tertibi Türkmenistanyň Ministrler Kabineti tarapyndan belenilýär.

5. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin tölegler Türkmenistanyň Döwlet býujetine geçirilmäge degişlidir.

6. Öri meýdanlaryny peýdalanylandygy üçin töleglerinden Türkmenistanyň Döwlet býujetine gelip gowşan serişdeler, peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň ýerleşýän ýerleri boýunça degişli ýerli býujetlere geçirilýär we diňe maksatlaýyn belenilişi boýunça, ýagny öri meýdanlaryny gowulandyrmaga, şeýle hem öri meýdan düzümine girýän obýektleri ösdürmäge ulanylýar.

32-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak babatda kadal

1. Mal bakmaklyk öri meýdanlaryndan peýdalanmak babatda belenilýän kadalaryny berjaý etmek bilen olaryň toparlaryna, şeýle hem öri meýdanynyň belli bir böleginde bakylýan mallaryň dürli görnüşliligine we baş sanyna baglylykda öri meýdanlaryň göterijilik sygym mümkinçiligini esasynda amala aşyrylýar.

2. Öri meýdanlarynyň degişli toparlarynda mal bakmagyň kadalary öri meýdanlaryny tükellemegiň we geçirilen geobotaniki barlaglaryň materiallarynyň esasynda kesgitlenilýär we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy bilen ylalaşylmagy boýunça ygtyýarlandyrylan edara tarapyndan belenilýär.

3. Öri meýdanlarynyň ýagdaýyna zyýanly täsir etmegiň belenilen aňryçäk rugsat edilen kadalaryny artdyrandygy üçin Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary, olar tarapyndan ýetirilen zyýana baglylykda Türkmenistanyň kanunçylygynda belenilen tertipde jogapkärçilik çekýärler.

IV BAP. ÖRI MEÝDANLARYNY GORAMAK WE GOWULANDYRMAK

33-nji madda. Öri meýdanlaryny goramak

1. Öri meýdanlaryny goramak öri meýdanlaryny rejeli peýdalanmaga we gowulandyrmaga, öri meýdanlarynyň serişde potensialyny we önümliligini gorap saklamaga gönükdirilen hukuk, guramaçylyk, ykdysady we beýleki çäreleriň ulgamyny öz içine alýar.

2. Öri meýdanlaryny goramak ygtyýarlandyrylan edara we onuň ýerlerdäki bölümleri, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary, öri meýdanlaryny peýdalanyjylar hem-de kärendeçiler tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Öri meýdanlarynyň goragy şu aşakdakylar arkaly üpjün edilýär:

1) öri meýdanlaryny peýdalanmak babatda düzgünleriň we kadalaryň belenilmegi;

2) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň peýdalanylmagyna çäklendirmeleriň we gadagan etmeleriň belenilmegi;

3) öri meýdanlarynyň rugsatsyz peýdalanylmagynyň we öri meýdanlaryny peýdalanmagyň belenilen tertibiniň beýleki bozulmalarynyň duýdurylmagy we önüniň alynmagy;

4) peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň döwlet monitoringiniň geçirilmegi, öri meýdanlarynyň peýdalanylyşyna we goralysyna döwlet gözegçiliginiň amala aşyrylmagy;

5) öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygyny bozandygy üçin ýuridik we fiziki şahslaryň jogapkärçiliginiň belenilmegi;

6) Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öri meýdanlaryny goramak boýunça beýleki çäreleriň görülmegi.

34-nji madda. Öri meýdanlaryny gowulandyrmak boýunça çäreler

1. Öri meýdanlarynyň ýagdaýyny gowulandyrmak maksady bilen, öri meýdanlarynyň serişde mümkinçiligini we önümliligini dikeltmek, şol sanda topragyň önümliligini, öri meýdanlarynyň ösümlükleriniň hasyllylygyny ýokarlandyrmak, suwlulandyrmak boýunça we beýleki çäreler geçirilýär.

2. Öri meýdanlaryny gowulandyrmak boýunça çäreleriň amala aşyrylmagyny ygtyýarlandyrylan edara, ýerine ýetiriji ýerli häkimiýet we ýerli öz-özüni dolandyryş edaralary, şeýle hem peýdalanylýan öri meýdan ýerlerini peýdalanyjylar we kärendeçiler üpjün edýärler.

3. Öri meýdanlaryny gowulandyrmak boýunça çäreleri maliýeleşdirmek Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň we Türkmenistanyň kanunçylygy bilen gadagan edilmedik beýleki çeşmeleriň hasabyna amala aşyrylýar.

35-nji madda. Öri meýdanlary we suw çeşmeleri peýdalanylýan ýagdaýynda ekologik we weterinariýa-sanitariýa talaplary

1. Öri meýdanlaryny peýdalanan ýagdaýynda Türkmenistanyň ýuridik we fiziki şahslary şu aşakdaky talaplary berjaý etmäge borçludyrlyr:

1) tebigaty goramak babatda Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalary bilen kesgitlenen;

2) öri meýdanlarynyň we suw çeşmeleriniň sanitariýa howpsuzlygyny üpjün etmek babatdaky;

3) mallar üçin suw çeşmelerini weterinariýa-sanitariýa talaplaryna laýyklykda saklanylmagyna bolan talaplary.

2. Ekologik gözegçilik tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

Şu maddanyň 1-nji böleginiň 2-nji we 3-nji bentlerinde görkezilen talaplaryň ýerine ýetirilişine weterinariýa-sanitariýa gözegçilik barlagy Türkmenistanyň Oba hojalyk ministrliginiň ýanyndaky Döwlet weterinariýa gullugy tarapyndan amala aşyrylýar.

36-njy madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we öri meýdan hojalygyny ýöretmek bilen bagly bolmadyk işleri geçirmegiň tertibi

Öri meýdanlarynyň çäginde gurluşyk işleriniň geçirilmegi, umumy ýaýran gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň gazylyp çykarylmagy, kommunikasiýalaryň geçirilmegi we öri meýdanlaryny peýdalanmak hem-de öri meýdan hojalygyny ýöretmek bilen bagly bolmadyk başga işleriň geçirilmegi, döwlet ekologiýa seljermesiniň oňyn netijenamasy bolan ýagdaýynda degişli edaralaryň çözügi esasynda amala aşyrylýar.

37-nji madda. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriniň peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň goragyny üpjün etmäge gatnaşmagy

1. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri peýdalanylýan öri meýdan ýerleriniň goragyny üpjün etmäge şu Kanuna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda gatnaşýarlar.

2. Raýatlaryň we jemgyýetçilik birleşikleriň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda gönüden-göni özleri ýa-da öz wekiliniň üsti bilen öri meýdanlarynyň ýagdaýy barada hakyky maglumatlary almaga hukuklary bardyr.

3. Her bir raýatyň gönüden-göni özüniň ýa-da öz wekiliniň, jemgyýetçilik birleşikleriniň üsti bilen ýa-da başga ýollar arkaly öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak meseleleri boýunça döwlet edaralary we wezipeli adamlar tarapyndan kabul edilýän çözügüleri taýýarlamaga we ýerine ýetirmäge, şeýle hem olaryň ýerine ýetirilişine gözegçiligi amala aşyrmaga hukugy bardyr.

4. Döwlet edaralary we wezipeli adamlar şu maddanyň 1-nji we 3-nji böleklerinde göz önünde tutulan raýatlaryň hukuklarynyň durmuşa geçirilmegini üpjün etmäge borçludylar.

5. Raýatlar we jemgyýetçilik birleşikleri daşky gurşawy goramaga degişli meseleler boýunça şikáyatlar, arzalar we teklipiler bilen döwlet edaralaryna we guramalaryna, şeýle hem öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda bozulan hukuklaryň goragyny üpjün etmek üçin kazyýet edaralaryna ýüz tutmaga hukuklary bardyr.

V BAP. ÖRI MEÝDANLARYNY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA DÖWLET GÖZEGÇILIGI WE MONITORINGI

38-nji madda. Öri meýdanlarynyň we öri meýdan baýlyklarynyň peýdalanylyşyna hem-de goralyşyna döwlet gözegçiligi

1. Öri meýdanlarynyň we öri meýdan baýlyklarynyň peýdalanylyşyna hem-de goralýşyna döwlet gözegçiliginiň wezipeleri, öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda öri meýdanlaryny peýdalanmagyň bellenen tertibiniň ähli öri meýdanlaryny peýdalanyjylar we kärendeçiler tarapyndan berjaý edilmegini üpjün etmek bolup durýar.

2. Öri meýdanlarynyň we öri meýdan baýlyklarynyň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiligi ýer serişdelerini dolandyrmak boýunça ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy, tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy we beýleki ygtyýarlandyrylan döwlet edaralary tarapyndan amala aşyrylýar.

3. Öri meýdanlarynyň we öri meýdan baýlyklarynyň peýdalanylyşyna we goralýşyna döwlet gözegçiligi Türkmenistanyň ýer hakyndaky kanunçylygyna we Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

39-njy madda. Öri meýdanlarynyň döwlet monitoringi

Öri meýdanlarynyň döwlet monitoringi ygtyýarlandyrylan döwlet edarasy we tebigaty goramak babatda döwlet dolandyryşynyň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan Türkmenistanyň kanunçylygynda kesgitlenen tertipde amala aşyrylýar.

VI BAP. ÖRI MEÝDANLARYNY PEÝDALANMAK WE GORAMAK BABATDA JEDELLERI ÇÖZMEK. ÖRI MEÝDANLARY HAKYND TÜRKMENISTANYŇ KANUNÇYLYGYNÝŇ BOZULANDYGY ÜÇIN JOGAPKÄRÇILIK

40-njy madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda jedelleri çözmek

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda ýüze çykyan jedeller Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen tertipde çözülýär.

41-nji madda. Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulandygy üçin jogapkärçilik

Öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagynda günäkär ýuridik we fiziki şahslar Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda jogapkärçilik çekýärler.

42-nji madda. Öri meýdanlaryna ýetirilen zyýanyň öwezini dolmak

1. Öri meýdanlarynyň hapalanmagynyň, rejesiz peýdalanylmagynyň, zaýalanmagynyň we öri meýdanlary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygynyň beýleki kadalarynyň bozulmagynyň netijesinde öri meýdanlaryna zyýan ýetiren ýuridik we fiziki şahslar, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda onuň öwezini doly möçberde dolmaga borçludylar.

2. Türkmenistanyň kanunçylygynyň bozulmagy netijesinde ýuridik we fiziki şahslar tarapyndan öri meýdanlaryna ýetirilen zyýanyň öweziniň dolunmagy meýletin ýa-da kazyýetiň çözüdi boýunça amala aşyrylýar.

VII BAP. JEMLEÝJI DÜZGÜNLER

43-nji madda. Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy

Öri meýdanlaryny peýdalanmak we goramak babatda halkara hyzmatdaşlygy Türkmenistanyň kanunçylygyna we Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna laýyklykda amala aşyrylýar.

44-nji madda. Şu Kanunyň güýje girmegi

Şu Kanun resmi taýdan çap edilen gününden güýje girýär.

Aşgabat şäheri.

2015-nji ýylyň 18-nji awgusty.

№ 267-V.

ADMINISTRATIV HUKUK BOZULMALARY HAKYNDÄ TÜRKMENISTANYŇ KODEKSI

2013-nji ýylyň 29-njy awgusty

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2013 ý.,

№ 3, 52-nji madda)

(Göçürmeler)

10-njy bab. EÝEÇILIGE KAST EDÝÄN ADMINISTRATIV HUKUK BOZULMALARY

88-nji madda. Ýerasty baýlyklaryna döwlet eýeçiligi hukugynyň bozulmagy

Ýerasty baýlyklaryndan rugsatsyz peýdalanylmagy, şeýle hem ýerasty baýlyklaryna döwlet eýeçiligi hukugyny gös-göni ýa-da ýaşyryn görnüşde bozýan geleşikleriň edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisine, wezipeli adamlara – başisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

89-njy madda. Suwa döwlet eýeçiligi hukugynyň bozulmagy

Suw obýektleriniň baş-başdak eýelenilmegi, suwdan rugsatsyz peýdalanylmagy, suwdan peýdalanmak hukugynyň üçünji şahsa rugsatsyz geçirilip berilmegi, şeýle hem suwa döwlet eýeçilik hukugyny gös-göni ýa-da ýaşyryn görnüşde bozýan beýleki geleşikleriň edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

90-njy madda. Tokaýa döwlet eýeçiligi hukugynyň bozulmagy

Tokaýdan peýdalanmak hukugynyň üçünji şahsa rugsatsyz geçirilip berilmegi, şonuň ýaly-da tokaýa döwlet eýeçilik hukugyny gös-göni ýa-da ýaşyryn görnüşde bozýan beýleki geleşikleriň edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – ikisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

91-nji madda. Haýwanat dünýäsine döwlet eýeçiligi hukugynyň bozulmagy

Haýwanat dünýäsiniň obýektlerinden peýdalanmak hukugynyň üçünji şahsa rugsatsyz geçirilip berilmegi ýa-da haýwanat dünýäsine döwlet eýeçilik hukugyny gös-göni ýa-da ýaşyryn görnüşde bozýan beýleki geleşikleriň edilmegi, şonuň ýaly-da haýwanat dünýäsiniň peýdalanmaga rugsat talap edilýän obýektlerinden baş-başdak peýdalanylmagy -

duýduryş berilmegine ýa-da fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – ikisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

11-nji bab. TEBIGATY WE DAŞKY GURŞAWY GORAMAK ÇYGRYNDY ADMINISTRATIW HUKUK BOZULMALARY

98-nji madda. Türkmenistanyň ýerden rejeli peýdalanmaga we ony gorap saklamaga gönükdirilen kanunçylygynyň talaplarynyň bozulmagy

Ýer bölekleriniň maksatly niýetlenilişine we berliş şertlerine laýyklykda rejeli, eýeçilik gözi bilen peýdalanylmaýylygy, ýerleri goramak boýunça bellenen çäreleriň amala aşyrylmazlygy, şonuň ýaly-da topragyň mes gatlagyny aýyrmak we saklamak, ýerleri öňki kaddyna getirmek şertleriniň berjaý edilmezligi, topragy ýel, suw eroziýasyndan hem-de onuň ýagdaýynyň başga görnüşde ýaramazlaşmagyndan goramak barada hökmany çäreleriň ýerine ýetirilmezligi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine, ýuridik şahslara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

99-njy madda. Ýerleriň garaşly kärendä berilmegi

Ýerleriň garaşly kärendä berilmegi, ýagny kärendesine ýer alan adam tarapyndan ýeriň peýdalanmak üçin başga birine bikanun berilmegi we onuň başga adam tarapyndan bikanun peýdalanylmagy -

binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

100-nji madda. Ýerleriň zaýalanmagy

1. Topragyň mes gatlagynyň niýetlenilýän maksady üçin peýdalanylyp bolmajak derejede zaýalanmagy ýa-da onuň ýok edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine, ýuridik şahslara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Ýer bölekleriniň himiki we radioaktiw jisimler, bakterial-kesel ýaýradýjy (parazit) ýa-da karantin ösümlük we haýwanat organizmleri, önümçilik hem-de durmuş galyndylary, hapa suw, nebit önümleri we beýlekiler bilen hapalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna, ýuridik şahslara – on ikisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Şu maddanyň birinji we ikinji böleklerinde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başısına, wezipeli adamlara – onusyna, ýuridik şahslara – ýigirmisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

101-nji madda. Ýerden peýdalanmagyň tebigaty goragyş düzgüniniň talaplarynyň ýerine ýetirilmmezligi, wagtlaýyn eýelenen ýerleri gaýtaryp bermek şertleriniň bozulmagy

Ýerden peýdalanmagyň tebigaty goragyş düzgüniniň talaplarynyň ýerine ýetirilmmezligi, wagtlaýyn eýelenen ýerleri gaýtaryp bermek şertleriniň bozulmagy ýa-da şol ýerleri maksatly niýetlenilişine laýyklykda peýdalanmak üçin ýaramly ýagdaýa getirmek barada borçlaryň ýerine ýetirilmmezligi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisine çenli möçberde, wezipeli adamlara – başisine, ýuridik şahslara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

102-nji madda. Ýerleriň ýagdaýyna ýaramsyz täsir edýän desgalaryň ulanmaga girizilmegi

Ýerleriň ýagdaýyna ýaramsyz täsir edýän desgalaryň ulanmaga girizilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

103-nji madda. Hojalygara we içerki hojalyk ýer gurluşyk taslamalaryndan baş-başdak çykylmagy

Bellenilen tertipde tassyklanandan hojalygara we içerki hojalyk ýer gurluşyk taslamalaryndan degişli rugsat almazdan çykylmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

104-nji madda. Ýerleriň döwlet belligine ýa-da hasaba alynmagy hem-de olara baha berilmegi barada maglumatlaryň ýoýulmagy

Ýerleriň döwlet belligine ýa-da hasaba alynmagy hem-de olara baha berilmegi barada hasabat we beýleki resmi maglumatlaryň ýoýulmagy -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

105-nji madda. Çäk belgileriniň ýok edilmegi

Ýere eýelik etmegiň we ýerden peýdalanmagyň araçäklerindäki çäk belgileriniň ýok edilmegi -

duýduryş berilmegine ýa-da fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

106-njy madda. Ýerasty baýlyklary goramak barada talaplaryň bozulmagy

1. Gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň tebigaty goramak we döwlet magdan we geologiýa gözegçiligi edaralary bilen ylalaşylan işläp

çykarylmagy, peýdaly magdanlaryň ýerleşýän meýdanlarynda baş-başdak jaý gurulmagy, ýerasty baýlyklaryny goramak kadalarynyň hem-de töwerekdäki tebigy gurşawy, jaýlary we desgalary ýerasty baýlyklaryny peýdalanmak bilen baglanyşykly geçirilýän işleriň zyýanly täsirinden goramak barada talaplarynyň ýerine ýetirilmezligi, ýerasty suwlar üçin bellenen gözegçilik düzgünli guýularyň, şonuň ýaly-da markşeyder we geodeziýa belgileriniň ýok edilmegi ýa-da zaýalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – başsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Magdana baý ýataklaryň bölekleyin işlenilmeginiň gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň balansly gurlarynyň esassyz ýitgilerine getirmegi, peýdaly magdanlar gazylyp alnanda olaryň kadadan artyk ýitgisine we kadadan artyk kemelmegine ýol berilmegi, gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň çykýan ýerleriniň zaýalanmagy hem-de olaryň gurlaryny netijeli peýdalanmak talaplarynyň gaýry bozulmalary -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Markşeyder resminamalarynyň ýitirilmegi, ýapylyan ýa-da wagtlaýyn beklenýän magdan çykarylýan ýerleri we burawlaýyş guýularyny ilatyň howpsuzlygyny üpjün edýän ýagdaýa getirmek barada talaplaryň, şeýle hem magdan känleriniň, magdan çykarylýan ýerleriň we burawlaýyş guýularynyň wagtlaýyn beklenýän döwründe olary abat saklamak barada talaplaryň ýerine ýetirilmezligi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

4. Şu maddanyň ikinji we üçünji böleklerinde göz önünde tutulan hereketleriň maddy we beýleki zyýan ýetirmegine getirmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

107-nji madda. Peýdaly magdanlar gazylyp alnanda bellenilen düzgünleriň bozulmagy

Känler peýdalanylanda bellenilen düzgünleriň berjaý edilmezligi, şol sanda bellenilen tertipde ygtyýarlylandyrylmazdan oňa degişli işleriň geçirilmegi, peýdaly magdanlaryň baş-başdak gazylyp alynmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

108-nji madda. Ýerasty baýlyklaryny geologiýa taýdan öwrenmek barada işleri geçirmek kadalarynyň we talaplarynyň bozulmagy

Ýerasty baýlyklaryny geologiýa taýdan öwrenmek barada işleri geçirmek kadalarynyň we talaplarynyň bozulyp, munuň gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň gözlenip tapylan gurlaryna ýa-da peýdaly magdanlary

gazyp alyjy kärhanalary, şonuň ýaly-da peýdaly magdanlary gazyp almak bilen baglanyşygy bolmadyk ýerasty desgalary gurmak hem-de ulanmak şertlerine nädogry baha berilmegine getirip biljekdigi ýa-da getirmegi, geologiýa resminamasynyň, ýerasty baýlyklar geologiýa taýdan şondan beýläk-de öwrenilende we magdan känleri işlenilende zerur bolan peýdaly magdanlaryň nusgalarynyň we alnan jyns nusgalarynyň öwezlikleriniň ýitirilmegi - wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

109-njy madda. Suw serişdelerini goramak kadalarynyň bozulmagy

1. Ýaplaryň, zeykeş ulgamlarynyň we beýleki suwlaryň durmuş we beýleki galyndylary we taşlandylary bilen hapalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisine, wezipeli adamlara – başisine, ýuridik şahslara – başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Suwuň hapalanmagy we çöp-çalama basdyrylmagy, suw ýygnaýan ýerlerde suwy goraýyş düzgüniniň bozulmagy, eger bu olaryň hapalamagyna, topragyň suw eroziýasyna we beýleki zyýanly hadysalara getirýän bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Suwlaryň hapalanmagynyň we çöp-çalama basdyrylmagynyň ýa-da olaryň zyýanly täsiriniň önüni alýan desgalary hem-de enjamlary bolmadyk kärhanalaryň, jemagat obýektleriniň we beýleki obýektleriň ulanmaga girizilmegi, olardan çykýan hapa suwlaryň arassalanman zey suw akarlaryna akdyrylmagy -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine, ýuridik şahslara – başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

110-njy madda. Hapa suwlary arassalamak üçin niýetlenilen desgalaryň we enjamlaryň peýdalanylmazlygy ýa-da olary peýdalanmak düzgünleriniň bozulmagy

Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalar, edaralar, guramalar, daşary yurt hem-de beýleki fiziki we ýuridik şahslar tarapyndan önümçilikde peýdalanylan, hapa suwlary arassalamak üçin niýetlenilen enjamlaryň we desgalaryň peýdalanylmazlygy ýa-da olary peýdalanmak düzgünleriniň bozulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altynsyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

111-nji madda. Suwdan peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy

Suwuň suwdan peýdalanmak barada meýilnamalaryň bozulyp alynmagy, gidrotehniki işleriň baş-başdak geçirilmegi, suwuň (suw

obýektlerinden alnan ýa-da gol edilip çekilen suwuň) eýeçilik gözi bilen peýdalanylmazlygy, suw obýektlerinden akdyrylyp alynýan we olara akdyrylýan suwlaryň mukdarynyň ilkinji hasabyny ýöretmegiň hem-de akdyrylýan suwlaryň hilini kesgitlemek kadalarynyň bozulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

112-nji madda. Suw hojalyk desgalaryna we enjamlaryna zyýan ýetirilmegi, olary ulanmak kadalarynyň bozulmagy

1. Suw hojalyk desgalaryna we enjamlaryna zyýan ýetirilmegi - fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisine, wezipeli adamlara – bäsisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Suw hojalyk desgalaryny we enjamlaryny ulanmak kadalarynyň bozulmagy - wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

113-nji madda. Suwuň biologik serişdeleriniň ýagdaýyna täsir edýän hojalyk we beýleki desgalar ýerleşdirilende, gurlanda, durky täzelenilende we ulanmaga girizilende suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak kadalarynyň bozulmagy

1. Hojalyk we beýleki desgalar ýerleşdirilende, gurlanda, durky täzelenilende we ulanmaga girizilende suwuň biologik serişdelerini we olaryň ýaşayan gurşawyny gorap saklamak kadalarynyň berjaý edilmezligi ýa-da şol işleriň suwuň biologik serişdelerini goramak boýunça ygtyýarly döwlet edarasyndan rugsatsyz amala aşyrylmagy -

binýatlyk mukdaryň onusyndandan ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi -

binýatlyk mukdaryň ýigrimisinden kyrkysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

114-nji madda. Zyýanly maddalar we garyndylar bilen geçirilýän amalary gämi resminamalarynda bellige almak kadalarynyň bozulmagy

Gäminiň ýa-da beýleki ýüzüş serişdesiniň kapitany ýa-da serkerdeler düzümine girýän beýleki adamlar tarapyndan adamlaryň saglygy ýa-da deňziň janly serişdeleri üçin howply bolan maddalar bilen ýa-da öz düzüminde şol maddalar bellenilen kadadan köp bolan garyndylar bilen edilýän amalary gämi resminamalarynda bellige almak barada

Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan talaplaryň berjaý edilmezligi, geçirilen şol amallar barada gämi resminamalaryna nädogry ýazgylaryň girizilmegi ýa-da şeýle resminamalary degişli wezipeli adamlara görkezmekden bikanun ýüz dönderilmegi -

binýatlyk mukdaryň on ikisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

115-nji madda. Deňiz gämileriniň we beýleki ýüzüş serişdeleriniň ildirgiç armaturalaryna möhürleriň basylmazlygy ýa-da möhür basmak düzgünleriniň bozulmagy

Ýolbaşçy düzüminiň işgäri tarapyndan deňiz gämileriniň we beýleki ýüzüş serişdeleriniň ildirgiç armaturalaryna möhürleriň basylmazlygy ýa-da möhür basmak düzgünleriniň bozulmagy - wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

116-njy madda. Döwlet tokaý gaznasynyň ýerlerinden bikanun peýdalanlymagy

Döwlet tokaý gaznasynyň ýer böleklerini peýdalanmaga degişli rugsat almazdan olaryň agaçlarynyň töňnesi bilen goparylmagy, jaý gurulmagy, çapylan agaçlaryň gaýtadan işlenilmegi, taýýarlanan agaçlaryň basylyp goýulmagy we başga niýetlenilmedik maksatlar üçin peýdalanlymagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

117-nji madda. Çapylmaga degişli tokaý goruny peýdalanmak, agaç taýýarlamak we alyp gitmek hem-de şepbik taýýarlamak tertibiniň bozulmagy

Çapylmaga degişli tokaý goruny peýdalanmak, agaç taýýarlamak we alyp gitmek hem-de şepbik taýýarlamak tertibiniň bozulmagy, eger bu olaryň tebigy ýagdaýynyň ýaramazlaşmagyna ýa-da olara zyýan ýetirilmegine getiren bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

118-nji madda. Uly we gyrymsy agaçlaryň bikanun çapylmagy hem-de olara zyýan ýetirilmegi, tokaý ösümlükleriniň we ýaş agaçlarynyň ýok edilmegi hem-de olara zyýan ýetirilmegi

1. Uly we gyrymsy agaçlaryň bikanun çapylmagy hem-de olara zyýan ýetirilmegi, tokaý nahalhanalarynda we meýdanlarynda tokaý ösümlükleriniň, ekilen ýa-da oturdylan nahallaryň, şeýle hem tokaýy öňki kaddyna getirmek üçin niýetlenen meýdanlarda kökden gögerip çykan we tohumlardan tebigy gögeren ösüntgileriň ýok edilmegi ýa-da olara zyýan ýetirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Tokaýlarda ýaş agaçlaryň ýok edilmegi ýa-da olara zyýan ýetirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

119-njy madda. Agaçlara ideg etmek kadalarynyň bozulmagy

Tokaý seýilgählerinde, emeli tokaýlarda agaçlaryň guramagyna getiren olara ideg etmek kadalarynyň bozulmagy, şonuň ýaly-da ol agaçlaryň bikanun çapylmagy ýa-da olara zyýan ýetirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

120-nji madda. Seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy abanýan ýabany ösümlüklere bilkastlaýyn zyýan ýetirilmegi, olaryň rugsatsyz taýýarlanylmagy (ýygnalmagy)

Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen ösümlükleriň görnüşlerine (kiçi görnüşlerine, populýasiýalaryna) degişli bolan ýabany ösümlüklere bilkastlaýyn zyýan ýetirilmegi, olaryň düzüm bölekleriniň, miweleriniň, tohumlarynyň ýa-da önümleriniň degişli rugsatsyz taýýarlanylmagy (ýygnalmagy) - ýabany ösümlükleri, olaryň düzüm böleklerini, miwelerini, tohumlaryny we önümlerini muzdsuz alyp, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

121-nji madda. Tokaýdan peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy

1. Bellenilen tertipde degişli rugsat almazdan tokaýda agaç çapylmagy ýa-da tokaý peteginde göz önünde tutulan maksatlar ýa-da talaplar berjaý edilmän tokaýdan peýdalanlymagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

122-nji madda. Tokaýlary dikeltmek we gowulandyrmak, ýetişen agaçlary peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy

Tokaýlary dikeltmek, olaryň ýagdaýyny we tohum düzümini gowulandyrmak, önümliligini ýokarlandyrmak, şeýle hem ýetişen agaçlary peýdalanmak barada kadalaryň hem-de gözükdirijileriň bozulmagy - wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

123-nji madda. Döwlet tokaý gaznasynyň ýerlerindäki ot ýatyrylýan ýerleriň we öri meýdanlaryň zaýalanylmagy

Döwlet tokaý gaznasynyň ýerlerindäki ot ýatyrylýan ýerleriň we öri meýdanlarynyň zaýalanylmagy - fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altsyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

124-nji madda. Tebigy öri meýdanlaryň zaýalanylmagy

1. Mal bakmak kadalarynyň bozulmagy, eger bu daýhan birleşikleriniň, daýhan hojalyklarynyň we beýleki oba hojalyk kärhanalarynyň ýerlerindäki, şeýle hem ätiýaçlyk ýerlerindäki tebigy öri meýdanlaryň zaýalanmagyna getiren bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – sekizsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Öri meýdanlardaky otjumak we gyrymsy ösümlikleriň awtomobillere, traktorlara hem-de beýleki mehanizmlere basdyrylyp zaýalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – sekizsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Öri meýdanlaryň ýangyn ýa-da ýangyn howpsuzlygy kadalarynyň bozulmagy netijesinde ýok edilmegi ýa-da düýpli zaýalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

125-nji madda. Tokaýlarda ot ýatyrmaq we mal bakmak, ýabany miweleri, hozlary, kömelekleri we ir-iýmişleri ýygmak kadalarynyň bozulmagy

Bellenilen tertipde rugsat almazdan tokaýlarda we döwlet tokaý gaznasynyň tokaýsyz ýerlerinde ot ýatyrylmagy we mal bakylmagy, şonuň ýaly-da gadagan edilen ýa-da diňe tokaý petekleri boýunça rugsat berilýän ýer böleklerinde ýabany miweleri, hozlary, kömelekleri, ir-iýmişleri we beýleki tokaý önümlerini ýygnamak kadalarynyň bozulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altsyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

126-njy madda. Tokaýlara ýetirilýän zyýanly täsiriň önüni alýan enjamlar bilen üpjün edilmedik önümçilik obýektleriniň ulanmaga girizilmegi

Tokaýlaryň ýagdaýyna we üzüksiz köpeldilmegine ýetýän zyýanly täsiriň önüni alýan enjamlar bilen üpjün edilmedik täze we durky täzelenen kärhanalaryň, önümhanalaryň, gurallaryň, ulag ýollarynyň, jemagat we beýleki obýektleriň ulanmaga girizilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

127-nji madda. Tokaýlara hapa suwlar, himiki maddalar, zyýanly zyýndylar we galyndylar bilen zyýan ýetirilmegi

Tokaýlara hapa suwlar, himiki maddalar, senagat hem-de jemagat-durmuş zyýndylary we galyndylary bilen zyýan ýetirilmegi, eger bu tokaýyň guramagyna ýa-da kesellemegine getirýän bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

128-nji madda. Tokaýlaryň durmuş zyýndylary we galyndylary bilen hapalanylmagy

Tokaýlaryň durmuş zyýndylary we galyndylary bilen hapalanylmagy

- fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

129-njy madda. Döwlet tokaý gaznasynyň ýerlerindäki tokaýyň artyk suwuny çekdiriji ganawlaryň, zeykeş ulgamlarynyň we ýollaryň ýumrulmagy ýa-da zaýalanylmagy

Döwlet tokaý gaznasynyň ýerlerindäki tokaýyň artyk suwuny çekdiriji ganawlaryň, zeykeş ulgamlarynyň we ýollaryň ýumrulmagy ýa-da zaýalanylmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

130-njy madda. Tokaýlarda we aýratyn goralýan tebigy ýerlerde çäk görkeziji hem-de duýduryjy bellikleriň ýok edilmegi we zaýalanylmagy

Tokaýlarda we aýratyn goralýan tebigy ýerlerde çäk görkeziji hem-de duýduryjy bellikleriň ýok edilmegi we zaýalanylmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

131-nji madda. Tokaý üçin peýdaly janly-jandarlaryň ýok edilmegi

Tokaý üçin peýdaly janly-jandarlaryň ýok edilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

132-nji madda. Tokaýlarda, daglarda, dag eteklerinde, sähralarda we öri meýdanlarynda ýangyn howpsuzlyk talaplarynyň bozulmagy

1. Tokaýlarda, şol sanda medeni tokaý zolaklarynda, seýilgählerde, emeli tokaýlarda, daglarda, dag eteklerinde, sähralarda we öri meýdanlarynda ýangyn howpsuzlyk talaplarynyň bozulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Otlamagyň ýa-da oda harsallyk bilen çemeleşmegiň netijesinde tokaýyň, şol sanda medeni tokaý zolaklarynyň, seýilgähleriň, emeli tokaýlaryň ýok edilmegi ýa-da olara şikes ýetirilmegi, şonuň ýaly-da görkezilen ýerlerde ýangyn howpsuzlygynyň beýleki talaplarynyň bozulmagy, eger bu ýangynyň döremegine ýa-da şol ýangynyň ep-esli meýdana ýaýramagyna getiren bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

133-nji madda. Medeni tokaý zolaklaryna, seýilgählere, emeli tokaýlara ideg etmek kadalarynyň bozulmagy

Medeni tokaý zolaklarynyň, seýilgähleriň, emeli tokaýlaryň haşal otlara basdyrylmagy, sürtüm zolaklarynyň doly derejede geçirilmezligi, galyndylaryň üýşürilip goýulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

134-nji madda. Atmosfera hapalaýjy maddalaryň kadadan artyk ýa-da rugsat alynman goýberilmegi we ozon gatlagyny gorap saklamak kadalarynyň bozulmagy

Atmosfera hapalaýjy maddalary goýbermegiň ýa-da wagtlaýyn ylalaşylan ýagdaýda goýbermegiň, şol sanda atmosfera howasyna ýetýän zyýanly fiziki täsirleriň ýol berilýän çäkleriniň kadalarynyň we ozon gatlagyny gorap saklamak barada talaplaryň bozulmagy, şeýle hem ýörite ygtyýarly edilen döwlet edaralaryndan rugsat almazdan atmosfera hapalaýjy maddalaryň goýberilmegi ýa-da atmosfera howasyna zyýanly fiziki täsiriň ýetirilmegine ýörite ygtyýarly edilen döwlet edaralaryndan rugsat almagy belleýän Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň berjaý edilmezligi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna, ýuridik şahslara – onusundan ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

135-nji madda. Atmosfera howasyny goramak barada talaplary berjaý etmezden kärhanalaryň ulanmaga girizilmegi

Atmosfera howasyny goramak barada talaplara laýyk gelmeýän täze ýa-da durky täzelenen kärhanalaryň, desgalaryň we beýleki obýektleriň ulanmaga girizilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

136-njy madda. Atmosfera goýberilýän hapalaýjy maddalary arassalamak üçin oturdylan desgalary we enjamlary ulanmak kadalarynyň bozulmagy

Atmosfera goýberilýän hapalaýjy maddalary arassalamak we oňa gözegçilik etmek üçin oturdylan desgalaryň, enjamlaryň, gurallaryň peýdalanylmazlygy ýa-da olary ulanmak kadalarynyň bozulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

137-nji madda. Goýberýän hapalaýjy maddalary kadalardan artyk bolan ulaglaryň we beýleki ýöreyän serişdeleriň ulanmaga goýberilmegi

Goýberýän hapalaýjy maddalary, şonuň ýaly-da işlände döredilýän zenzeläniň derejesi bellenen kadalardan artyk bolan awtoulaglaryň, uçarlaryň, gämileriň we beýleki ýöreyän serişdeleriň hem-de enjamlaryň ulanmaga goýberilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

138-nji madda. Goýberýän hapalaýjy maddalary kadalardan artyk bolan awtomotoulaglaryň we beýleki ýöreyän serişdeleriň ulanylmagy

Goýberýän hapalaýjy maddalary, şonuň ýaly-da işlände döredilýän zenzeläniň derejesi bellenen kadalardan artyk bolan awtomotoulaglaryň we beýleki ýöreyän serişdeleriň hem-de enjamlaryň ulanylmagy -

duýduryş berilmegine ýa-da binýatlyk mukdaryň üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

139-njy madda. Senagat we durmuş galyndylary saklananda hem-de ýakylanda atmosfera howasyny goramak barada talaplaryň berjaý edilmezligi

Senagat we beýleki önümçilik hem-de durmuş galyndylary saklananda, ulagda daşalanda, ulanylanda, zyýansyzlandyrylanda ýa-da gömülende bellenen kadalaryň bozulmagy, şonuň ýaly-da görkezilen galyndylar ýakylanda atmosfera howasyny goramak barada talaplaryň berjaý edilmezligi -

duýduryş berilmegine ýa-da fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

140-njy madda. Ösümlikleri goraýjy serişdeleri we atmosfera howasyny hapalaýan ýa-da hapalamagy mümkin bolan beýleki preparatlary ulagda daşamak, saklamak we ulanmak kadalarynyň bozulmagy

1. Ösümlikleri goraýjy we olaryň ösüşini höweslendiriji serişdeleri, mineral dökünlerini hem-de atmosfera howasyny hapalaýan ýa-da

hapalamagy mümkin bolan beýleki preparatlary ulagda daşamak, saklamak we ulanmak kadalarynyň bozulmagy -

duýduryş berilmegine ýa-da fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hereketler seresapsyzlykdan haywanat dünýäsine zyýan ýetirilmegine getiren bolsa -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

141-nji madda. Bellenilmedik ýeriň zibilhana öwürülmeği

Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda bellenilmedik we rugsat berilmedik ýere önümçilik, durmuş we beýleki galyndylarynyň dökülmeği ýa-da gömülmeği -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň dördüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

142-nji madda. Ekologik howpsuzlyk talaplarynyň berjaý edilmezligi

Kärhanalar, desgalar we beýleki obýektler meýilleşdirilende, ýerleşdirilende, olaryň taslama we gurluşyk işleri alnyp barlanda, şeýle hem olar tehniki taýdan täzeden enjamlaşdyrylanda, giňeldilende, durky tazelenende, ulanmaga tabşyrylanda, ulanylanda we ýapylanda ekologik howpsuzlyk talaplarynyň berjaý edilmezligi, şol sanda gurluşyk we beýleki galyndylaryň ýanaşyk ýerlere bikanun gömülmeği, şonuň ýaly-da çäkleriň bellenilen ekologik göwrüminiň bozulmagy üçin ekologik taýdan howply önümiň daşary ýurt döwletine alnyp gidilmegi we ondan getirilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

143-nji madda. Daşky gurşawy goramak boýunça ekologik talaplaryň bozulmagy

1. Daşky gurşawy goramak boýunça kadalaryň we ekologik talaplaryň bozulmagy, oňa biologik, fiziki we başga görnüşde zyýanly täsir edilmegi - fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisinden üçüsine, wezipeli adamlara – ikisinden başisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Daşky gurşawyň ýagdaýy, onuň obýektlerinden peýdalanylmagy, şeýle hem hapalanmagyň çeşmeleri barada öz wagtynda, doly we dogry maglumatlary bermekden ýüz dönderilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Daşky gurşawy goramak boýunça bellenilen ekologik talaplary ýokarlandyrmak ýa-da peseltmek barada görkezmeleriň ýa-da rugsatlaryň berilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

4. Şu maddanyň birinji–üçünji böleklerinde göz önünde tutulan hukuk bozulmalarynyň daşky gurşawyň ýagdaýyna ýa-da hiline düýpli zyýan ýetirilmegine getirmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisinden başisine, wezipeli adamlara – sekizisinden on başisine, ýuridik şahslara – on başisinden otuzysyna çenli möçberde jerime salynmagyna ýa-da ýuridik şahslaryň bir aýa çenli möhlete administratiw taýdan işiniň togtadylmagyna eltýär.

144-nji madda. Ekologik hapalanmagyň netijeleriniň ýok edilmegi boýunça çäreleri geçirmekden boýun gaçyrylmany

Ekologik hapalanma sezewar bolan ýerlerde daşky gurşawy dikeldiş we tebigy serişdeleri täzeden köpeldiş çärelerini geçirmek borjy üstlerine ýüklenen adamlar tarapyndan bu çäreleri geçirmekden boýun gaçyrylmany ýa-da olaryň göwnejay geçirilmezligi, eger bu hereketler adam ýa-da daşky gurşaw üçin agyr netijelere getirmedik bolsa, -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

145-nji madda. Döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň geçirilmegi barada kanunyň talaplarynyň ýerine ýetirilmezligi

Döwlet ekologik bilermenler seljermesi geçirilmäge degişli obýektler boýunça döwlet ekologik bilermenler seljermesini geçirmek barada talaplaryň ýerine ýetirilmezligi, şonuň ýaly-da döwlet ekologik bilermenler seljermesinden geçmedik ýa-da oňyn çözgütleri bolmadyk taslamalaryň we maksatnamalaryň maliýeleşdirilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

146-njy madda. Döwlet ekologik bilermenler seljermesi babatda Türkmenistanyň kanunçylygynyň talaplarynyň bozulmagy

1. Döwlet ekologik bilermenler seljermesini geçirmeginiň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertibiniň bozulmagy -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň başisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň obýektiniň işiniň ekologik netijeleri barada görnetin nädogry maglumatlaryň berilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň oňyn netijenamasy bolmazdan daşky gurşawyň ýagdaýyna we adamlaryň saglygyna ýaramaz täsir edip biljek ýagdaýda tebigatdan ýörite peýdalanmaga,

maliýeleşdirmäge hem-de taslamalary we maksatnamalary ýa-da işi durmuşa geçirmäge rugsat berilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň bäsisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

4. Hojalyk işi amala aşyrylanda döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň çykaran netijenamasyna laýyklykda daşky gurşawy goramak, tebigy serişdelerden peýdalanmak we ekologik howpsuzlygy üpjün etmek barada talaplaryň berjaý edilmezligi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň bäsisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

5. Döwlet ekologik bilermenler seljermesiniň geçirilmegine bikanun gatysylmagy -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň bäsisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

6. Döwlet ekologik bilermenler edaralarynyň döwlet ekologik bilermenler seljermesini geçirmek üçin zerur bolan maglumatlaryň we materiallaryň berilmegi barada kanuny talaplaryň ýerine ýetirilmezligi ýa-da olary ýerine ýetirmekden boýun gaçyrylmagy -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň ikisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

7. Obýektiň daşky gurşawa täsiri barada döwlet ekologik bilermenler seljermesi tarapyndan görnetin ýalan netijenamanyň ýa-da görnetin ýalan bahanyň berilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň bäsisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

147-nji madda. Daşky gurşawyň we ýerasty suwlaryň hapalanmagy hakynda maglumatlaryň ýaşyrylmagy ýa-da ýoýulmagy

Zyýanly ekologik netijelere getiren heläkçilikler, daşky gurşawyň we ýerasty suwlaryň hapalanma derejesi, olaryň ilatyň saglygyna ýa-da daşky gurşawa zyýan ýetirip biljekdigi ýa-da zyýan ýetirendigi, şonuň ýaly-da hapalanan daşky gurşawyň we ýerasty suwlaryň zyýanly täsirine düşen ilatyň saglyk ýagdaýy hakynda maglumatlaryň ýaşyrylmagy ýa-da ýoýulmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň bäsisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

148-nji madda. Ekologik pasportyny, ekologik bilermenler seljermesiniň netijenamasyny we beýleki tebigaty goraýyş rugsatnamalary peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy

Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalar, edaralar, guramalar, daşary yurt hem-de beýleki ýuridik şahslar tarapyndan Türkmenistanyň

kanunçylygynda bellenen tertipde almaga degişli ekologik pasporty, ekologik bilermenler seljermesiniň netijenamasy, şonuň ýaly-da suwdan ýörite peýdalanmak barada rugsatnamany peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy, eger bu kanun arkaly goralýan bähbitlere zyýan ýetirilmegine getiren bolsa, -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

149-njy madda. Daşky gurşawa taşlanan we zyňylan hapalaýjy maddalar üçin hökmany we beýleki tölegler boýunça borçlaryň ýerine ýetirilmezligi

Eýeçiliginiň görnüşine garamazdan kärhanalar, edaralar, guramalar, daşary yurt hem-de beýleki ýuridik şahslar tarapyndan daşky gurşawa, atmosfera howasyna taşlanýan ýa-da zyňlýan hapalaýjy maddalar üçin hasabat döwrüne kesgitlenen hökmany tölegler boýunça borçlaryň ýerine ýetirilmezligi ýa-da olardan ýüz dönderilmegi -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

150-nji madda. Haýwanlaryň ýaşaýan ýerlerini goramak, zoologik kolleksiyalary döretmek we olar bilen söwda etmek kadalarynyň bozulmagy, şeýle hem haýwanlaryň rugsatsyz göçürilmegi, başga ýerlere uýgunlaşdyrylmagy we çaknyşdyrylmagy

1. Haýwanlaryň ýaşaýan tebigy ýerlerini we göçýän ýollaryny goramagyň, zoologik kolleksiyalary döretmegiň, saklamagyň, peýdalanmagyň, olaryň üstüni doldurmagyň, hasabynyň we olaryň söwdasyny etmegiň, şeýle hem haýwanat dünýäsiniň obýektlerini we zoologik kolleksiyalary daşary ýurda ibermegiň we alyp gitmegiň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen kadalarynyň bozulmagy, şonuň ýaly-da ygtyýarly döwlet edaralaryndan rugsatsyz haýwanlaryň bolýan tebigy ýerlerinden aýyrylmagy, göçürilmegi, başga ýerlere uýgunlaşdyrylmagy we çaknyşdyrylmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – sekizisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Hojalyk işi amala aşyrylanda we ulag serişdeleri peýdalanylanda haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň heläk bolmagynyň önüni almak barada talaplaryň berjaý edilmezligi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

151-nji madda. Ösümlük we haýwanat dünýäsini goramak we ondan peýdalanmak, şeýle hem haýwanlaryň ýa-da ösümlükleriň aýry-aýry görnüşlerini getirmek tertibiniň bozulmagy

1. Aýratyn goralýan beýleki tebigy ýerlerde ösümlük we haýwanat dünýäsini goramagyň we ondan peýdalanmagyň bellenilen tertibiniň bozulmagy, şeýle hem Türkmenistanyň Gyzyly kitabyna, Tebigaty goramagyň halkara birleşiginiň Gyzyly kitabyna girizilen haýwanlaryň görnüşleriniň saklanyp galmagyna zyýan ýetirýän diýlip hasaplanan haýwanlaryň we ösümlükleriň ygtyýarly döwlet edaralaryndan rugsat almazdan Türkmenistana getirilmegi, ondan üstaşyr geçirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň onusyna, wezipeli adamlara – ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Haýwanat dünýäsinden peýdalanyjylar üçin, şonuň ýaly-da haýwanat dünýäsiniň obýektlerini goramak we rejeli peýdalanmak üçin ygtyýarly edaralar tarapyndan oturdylan ýörite görkezijileriň we beýleki belgileriň ýok edilmegi ýa-da zaýalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisine, wezipeli adamlara – üçüsine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Haýwanat dünýäsinden peýdalanmak üçin degişli ygtyýarnamalary we haýwanat dünýäsiniň obýektlerini olaryň bolýan gurşawlaryndan aýyrmak üçin rugsatnamalary bermegiň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen tertibiniň bozulmagy, şonuň ýaly-da haýwanat dünýäsini goramak we netijeli peýdalanmak, aw awlamak we aw hojalygyny ýöretmek boýunça ygtyýarly döwlet edaralarynyň we olaryň wezipeli adamlarynyň kanuny talaplarynyň ýerine ýetirilmezligi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – altysyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

4. Haýwanat dünýäsiniň obýektleriniň ýagdaýy we sany, olardan peýdalanylyşy, olaryň üznüksiz köpelişi we olaryň ýaşayan gurşawynyň hili hakynda maglumatlaryň ýaşyrylmagy ýa-da ýoýulmagy, eger bu ilatyň we öý haýwanlarynyň howpsuzlygynyň bozulmagyna getiren bolsa, -

wezipeli adamlara binýatlyk mukdaryň başisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

152-nji madda. Seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy abanýan haýwanlary gorap saklamak kadalarynyň bozulmagy

Türkmenistanyň Gyzyly kitabyna, Tebigaty goramagyň halkara birleşiginiň Gyzyly kitabyna girizilen haýwanlaryň görnüşlerine degişli bolan seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy abanýan haýwanlaryň, şeýle hem olaryň köpelişen we ýaşayan ýerleriniň, ýumurtgalarynyň, höwürtgeleriniň we beýleki obýektleriniň ýok edilmegi, şol haýwanlaryň heläk bolmagyna,

sanynyň kemelmegine ýa-da ýaşayan ýerleriniň gurşawynyň bozulmagyna getirip biljek beýleki hereketleriň edilmegi, şonuň ýaly-da olary ele salmaga bellenilen tertipde berlen rugsatnamanyň şertleri berjaý edilmän şol haýwanlaryň ele salynmagy -

seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy abanýan haýwanlary muzdsuz alyp, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň onusyna, wezipeli adamlara – ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

153-nji madda. Seýrek duş gelýän we ýitip gitmek howpy abanýan balyklaryň we suwuň janly-jandarlarynyň görnüşlerini gorap saklamak kadalarynyň bozulmagy

1. Türkmenistanyň Gyzyl kitabyna girizilen ýa-da tutmaga gadagan edilen balygyň, deňiz wagşy haýwanynyň we suwuň beýleki janly-jandarlarynyň bikanun alynmagy -

balygy, deňiz wagşy haýwanyny we suwuň beýleki janly-jandarlaryny muzdsuz alyp, balyk tutmak ýa-da aw awlamak üçin niýetlenilen gaýry närseleri bolsa muzdsuz ýa-da tölegli alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna, wezipeli adamlara – onusyndan ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi -

balygy, deňiz wagşy haýwanyny we suwuň beýleki janly-jandarlaryny muzdsuz alyp, balyk tutmak ýa-da aw awlamak üçin niýetlenilen gaýry närseleri bolsa muzdsuz ýa-da tölegli alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň onusyndan ýigrimisine, wezipeli adamlara – ýigrimisinden otuzysyna çenli möçberde jerime salynmagyna ýa-da balygy, deňiz wagşy haýwanyny we suwuň beýleki janly-jandarlaryny muzdsuz alyp, balyk tutmak ýa-da aw awlamak üçin niýetlenilen gaýry närseleri bolsa muzdsuz ýa-da tölegli alyp ýa-da alman, aw awlamak ýa-da balyk tutmak hukugynyň iki ýyla çenli möhlete çäklendirilmegine eltýär.

154-nji madda. Buýan köküni goparyp almak we satmak kadalarynyň bozulmagy

1. Bellenilen tertipde degişli rugsat almazdan buýan köküniň goparylyp alynmagy, saklanylmagy we satylmagy -

buýan köküni muzdsuz alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi -

buýan kökünü muzdsuz alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisine, wezipeli adamlara – on başisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

155-nji madda. Aw awlamak, balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak, şeýle hem haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň başga görnüşlerini amala aşyrmak kadalarynyň bozulmagy

1. Aw awlamak, balyk tutmak we suwuň biologik serişdelerini gorap saklamak, haýwanat dünýäsinden peýdalanmagyň başga görnüşlerini amala aşyrmak, döwletiň aw gaznasyndan we aw önümlerinden peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy -

aw tüpeňini hem-de beýleki haýwanlary awlaýjy we balyk tutujy gurallary hem gaýry närseleri muzdsuz ýa-da tölegli alyp ýa-da alman, fiziki şahslara duýduryş berilmegine ýa-da binýatlyk mukdaryň birisinden başisine çenli möçberde jerime salynmagyna, wezipeli adamlara – binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmegi ýa-da aw awlamak we balyk tutmak kadalarynyň gödek, ýagny degişli rugsat almazdan, ýa-da gadagan edilen ýerlerde ýa-da gadagan edilen möhletlerde, gadagan edilen gurallar ýa-da usullar bilen haýwanlaryň we guşlaryň awlanylmagy, balygyň, deňiz haýwanynyň we suwuň beýleki haýwanlarynyň ýa-da senetçilik deňiz ösümlükleriniň alynmagy ýa-da olaryň zygiderli bozulmagy -

aw tüpeňini hem-de beýleki haýwanlary awlaýjy we balyk tutujy gurallary hem gaýry närseleri muzdsuz ýa-da tölegli alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna, wezipeli adamlara – onusyndan ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna ýa-da aw tüpeňini hem-de beýleki haýwanlary awlaýjy we balyk tutujy gurallary hem gaýry närseleri muzdsuz alyp ýa-da alman, aw awlamak ýa-da balyk tutmak hukugynyň iki ýyla çenli möhlete çäklendirilmegine ýa-da on baş gije-gündize çenli möhlete administratiw taýdan tussag edilmegine eltýär.

156-njy madda. Haýwanat dünýäsiniň görnüşlerini tutmak, saklamak, köpeltmek, peýdalanmak hem-de olaryň ýaşajylyk ukyby bolan önümlerini getirmek we alyp gitmek kadalarynyň bozulmagy

1. Haýwanlary, şol sanda süýrenijileri we mör-möjekleri tutmak, erkin däl ýagdaýda saklamak, peýdalanmak, satmak, edinmek, olary, şol sanda hem erkin däl ýagdaýda köpeldilenlerini hem-de olaryň ýaşajylyk ukyby bolan önümlerini Türkmenistana getirmek, ondan alyp gitmek we üstaşyr geçirmek, şonuň ýaly-da olary tebigata goýbermek kadalarynyň bozulmagy -

haýwanat dünýäsiniň görnüşlerini we olaryň ýaşajylyk ukyby bolan önümlerini muzdsuz alyp ýa-da alman, fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň

sekizisine, wezipeli adamlara – sekizisinden ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Ahal-teke atlaryny we türkmen itleriniň ýerli tohumlaryny köpeltmek, saklamak, satmak we edinmek kadalarynyň bozulmagy - fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň sekizisine, wezipeli adamlara – sekizisinden ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

157-nji madda. Et iýiji sütünli haýwanlary saklamak kadalarynyň bozulmagy

Tilkileri, pesesleri, norkalary we beýleki et iýiji sütünli haýwanlary saklamagyň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen kadalarynyň bozulmagy, şeýle hem şol haýwanlaryň derisiniň bikanun satylmagy, satyn alynmagy ýa-da çalşylmagy -

et iýiji sütünli haýwanlary we olaryň derilerini tölegli alyp, binýatlyk mukdaryň 0,3 böleginden birisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

158-nji madda. Aw awlamak arkaly gola salnan sütünli haýwanlaryň gymmatly görnüşleriniň derilerini döwlete tabşyrmak borjundan boýun gaçyrylmagy, olaryň derileriniň bikanun satylmagy, satyn alynmagy we gaýtadan işlenilmegi

Aw awlamak arkaly gola salnan sütünli haýwanlaryň gymmatly görnüşleriniň derilerini döwlete tabşyrmak borjundan boýun gaçyrylmagy, şeýle hem eýlenen ýa-da eýlenmedik, ýöne döwlet tagmasy (şampy) bolmadyk şol derileriň ilkinji gezek bikanun satylmagy, satyn alynmagy, çalşylmagy we gaýtadan işlenilmegi -

derileri muzdsuz alyp ýa-da alman, binýatlyk mukdaryň birisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

159-njy madda. Bikanun aw awlamakdan alnan önümleriň kabul edilmegi we satyn alynmagy

Taýýarlaýyş guramalaryň wezipeli adamlary, fiziki şahslar tarapyndan görnetin bikanun aw awlamakdan alnan önümleriň kabul edilmegi we satyn alynmagy -

fiziki şahslara duýduryş berilmegine ýa-da binýatlyk mukdaryň bäsisine çenli möçberde jerime salynmagyna, wezipeli adamlara – binýatlyk mukdaryň onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

160-njy madda. Suwuň biologik serişdeleriniň ýaşayan gurşawyny gorap saklamak kadalarynyň bozulmagy

1. Balyk hojalyk ähmiýetli suw howdanlarynda, derýalarda, akabalarda we kanallarda suwuň biologik serişdeleriniň ýaşayan gurşawynyň

tebigy ýagdaýynyň bozulmagyna getirýän böwetleriň, germewleriň gurnalmagy, mallaryň suwa düşürilmegi, öý guşlarynyň gezdirilmegi ýa-da suwuň biologik serişdelerine we olaryň üznüksiz köpelmegine ýaramaz täsir edýän beýleki işleriň geçirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň birisinden ikisine, wezipeli adamlara – ikisinden başisine, ýuridik şahslara – başisinden onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Deňziň, derýalaryň we suw howdanlarynyň suwuň biologik serişdeleri üçin zyýanly maddalar, nebit we nebit önümleri, önümçilik we durmuş galyndylary we beýleki taşlandylar bilen hapalanmagy -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň ikisinden başisine, wezipeli adamlara – başisinden onusyna, ýuridik şahslara – onusyndan ýigrimisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

3. Şu maddanyň birinji we ikinji böleklerinde göz önünde tutulan hukuk bozulmalary üçin administratiw temmisi ulanylandan soň olaryň bir ýylyň dowamynda gaýtadan edilmeği -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň başisinden onusyna, wezipeli adamlara – onusyndan ýigrimisine, ýuridik şahslara – ýigrimisinden kyrksyyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

161-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy obýektleri we ýerleri peýdalanmak kadalarynyň bozulmagy

1. Aýratyn goralýan tebigy ýerlerde olaryň maksatlaýyn niýetlenilişine garşy gelyän işleriň geçirilmegi, olaryň düzgüniň bozulmagy, şeýle hem döwletiň aýratyn goragyna alnan şol ýerleriň tebigy serişdeleriniň ekologik deňagramlylygynyň, baýlygynyň we köpdürlüliginin hem-de daşky tebigy gurşawyň peýdaly häsiýetleriniň bilkastlaýyn ýok edilmegi, zaýalanmagy ýa-da olara düýpli şikes ýetirilmegi -

fiziki şahslara binýatlyk mukdaryň üçüsine, wezipeli adamlara – onusyna çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

2. Rugsat beriji resminama almazdan döwlet tebigy goraghanasynyň ýerinde bolunmagy, eger bu bellenen goraghana düzgünleriniň we gadaganlyklarynyň bozulmagyna getiren bolsa, -

binýatlyk mukdaryň birisine çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

162-nji madda. Ýylan zäherini almak, edinmek, ýerlemek we ýurduň çäginde çykarmak kadalarynyň bozulmagy

Ýylan zäherini almagyň, ýylanyň zäherini edinmegiň, ýerlemegiň hem-de ýurduň çäginde çykarmagyň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenen kadalarynyň bozulmagy -

ýylan zäherini muzdsuz alyp ýa-da alman, binýatlyk mukdaryň otuzysyňa çenli möçberde jerime salynmagyna eltýär.

TÜRKMENISTANYŇ JENAÝAT KODEKSI

2010-njy ýylyň 10-njy maýy

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary 2010 ý.,

№2, 28-nji madda)

(Göçürmeler)

31 BAP. EKOLOGIK JENAÝATLAR

311-nji madda. İşler geçirilende ekologik howpsuzlygyň düzgünleriniň bozulmagy

Senagat, oba hojalyk, ylmy we beýleki desgalaryň taslamalary ýerleşdirilende, gurlanda, ulanmaga berlende töwerekdäki gurşawy goramagyň düzgünleri olary berjaý etmäge jogapkär adamlar tarapyndan bozulandygy üçin, eger şol hereket adamlaryň saglygyna zyýan ýetiren, haýwanlaryň köpçülikleýin ölmegine ýa-da beýleki agyr netijelere getiren radioaktiv ýagdaýyň düýpli üýtgemegine sebäp bolan bolsa,

üç ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum edip ýa-da mahrum etmän, baş ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

312-nji madda. Ekologik taýdan howply maddalary we galyndylary daşamagyň, saklamagyň hem-de gaýtadan peýdalanmagyň düzgünleriniň bozulmagy

(1) Adamyň jany ýa-da saglygy üçin zyýanly maddalaryň we galyndylaryň bellenen düzgünleri bozup daşalmagy, saklanylmagy, gömülmeği ýa-da gaýtadan peýdalanlymagy adamlaryň saglygyna ýa-da töwerekdäki gurşawa düýpli zyýan ýetmegine howp döretse,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Töwerekdäki gurşawyň hapalanmagyna, zäherlenmegine ýa-da zaýalanmagyna, haýwanlaryň köpçülikleýin gyrylmagyna getiren ýa-da adamyň saglygyna zeper ýetiren şonuň ýaly hereketler üçin,

üç ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Şu maddanyň birinji böleginde göz önünde tutulan, adamlaryň köpçülikleýin kesellemegine ýa-da adamyň ölmegine getiren hereketler üçin, üç ýyldan sekiz ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

313-nji madda. Suwlaryň hapalanmagy

(1) Ýerüsti we ýerasty suwlaryň, agyz suwy bilen üpjün edýän çeşmeleriň hapalanandygy, zaýalanandygy, peselendigi ýa-da olaryň tebigy

özboluşlylygynyň başga hili üýtgändigini üçin, eger şol ýagdaýlar haýwanat ýa-da ösümlik dünýäsine, balyk gurlaryna, tokaý ýa-da oba hojalygyna düýpli zeňlet ýetmegine sebäp bolan bolsa,

bäş ýylda çenli belli bir wezipe bilen işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugundan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusundan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýylda çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Seresapsyzlyk sebäpli adamyň saglygyna zyýan ýetiren ýa-da haýwanlaryň köpçülikleýin gyrylmagyna getiren, şonuň ýaly-da goraghanalaryň ýa-da zakaznikleriň çäklerinde ýa-da adatdan daşary ýagdaýly zonada amala aşyrylan şonuň ýaly hereketler üçin,

üç ýylda çenli belli bir wezipe bilen işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugundan mahrum edip ýa-da mahrum etmän, zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi başisinden yetmiş başisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da üç ýylda çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Şu maddanyň birinji ýa-da ikinji böleklerinde göz önünde tutulan, seresapsyzlyk zerarly adamyň ölmegine getiren hereket üçin,

iki ýyldan bäş ýylda çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

313¹-nji madda. Suw serişdeleriniň ogurlanylmagy

(1) Suw serişdeleriniň suwaryş akabalarynyň kenarlaryny gazyp açmak, gatlary açmak, ýörite enjamlary ulanmak arkaly ogurlanmagy, içilýän agyz suwunyň suwarmak üçin ulanylmagy, şeýle hem suwy ogurlamagyň başga görnüşleri we usullary üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ellisinden ýüzüsine çenli bolan möçberde jerime salynýar ýa-da üç ýylda çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(2) Şonuň ýaly hereketler suw desgasyny goraýan adama zorluk etmek ýa-da zorlugy ulanmak howpy astynda edilen bolsa ýa-da suwaryş desgalarynyň zaýalanmagyna ýa-da adam pidalaryna, şeýle hem beýleki agyr netijelere getiren bolsa,

bäş ýyldan on ýylda çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

314-nji madda. Atmosferanyň hapalanmagy

(1) Desgalary ýa-da beýleki obýektleri ulanmagyň düzgünleriniň bozulmagy netijesinde bellenilen kadalarynyň ýokarlanmagy bilen howanyň hapalanandygy ýa-da tebigy özboluşlylygynyň başga hili üýtgändigini üçin, eger şol hereketler töwerekdäki tebigy gurşawa düýpli zyýan ýetiren bolsa,

bäş ýylda çenli belli bir wezipe bilen işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugundan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusundan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýylda çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Seresapsyzlyk sebäpli adamyň saglygyna zyýan ýetiren şonuň ýaly hereketler üçin,

üç ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek bilen ýa-da mahrum etmän zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigirmi başisinden ýetmiş başisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da üç ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Şu maddanyň birinji ýa-da ikinji böleklerinde göz önünde tutulan, seresapsyzlyk sebäpli adamyň ölümine getiren hereketler üçin,

iki ýyldan baş ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

315-nji madda. Deňiz gurşawyň hapalanmagy

(1) Türkmenistanyň içerki deňiz ýa-da territorial suwlarynyň, şonuň ýaly-da gury ýerdäki çeşmelerden emele gelyän açyk deňiz suwlarynyň adamyň saglygy we deňizleriň janly baýlyklarynyň saglygy üçin zyýanly maddalary, galyndylary we materiallary gömmegiň ýa-da ulag serişdelerinden ýa-da deňizde bina edilen desgalardan dökmegiň düzgünleriniň bozulmagynyň netijesinde hapalanandygy üçin,

baş ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Adamyň saglygyna, haýwanat ýa-da ösümlük dünýäsine, balyk gorlaryna, töwerekdäki gurşawa, dync alyş zolagyna ýa-da kanun tarapyndan goralýan beýleki bähbitlere düýpli zyýan ýetiren şonuň ýaly hereket üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigirmi başisinden ýetmiş başisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da üç ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Şu maddanyň birinji ýa-da ikinji böleklerinde göz önünde tutulan, seresapsyzlyk zerarly adamyň ölmegine getiren hereket üçin,

iki ýyldan baş ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

316-njy madda. Kontinental şelf hakyndaky kanunçylygyň bozulmagy

(1) Türkmenistanyň kontinental şelflerinde desgalaryň we beýleki gurluşlaryň bikanun gurlandygy, olaryň töwereginde ýa-da Türkmenistanyň aýratyn ykdysady zolagynda howpsuzlyk zolagynyň bikanun döredilendigi üçin, şonuň ýaly-da şeýle desgalary, gurluşlary we deňiz gämi gatnawynyň howpsuzlygyny üpjün edýän serişdeleri gurmagyň, ulanmagyň, gorap saklamagyň we ýapmagyň düzgünleriniň bozulandygy üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Türkmenistanyň kontinental şelfleriniň ýa-da Türkmenistanyň aýratyn ykdysady zolagynyň tebigy baýlyklaryna degişli rugsady bolmazdan, barlag, gözleg, işläp taýýarlama işlerini geçirendigi üçin,

üç ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek bilen ýa-da mahrum etmän, zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigirmisinden kyrkysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

317-nji madda. Ýeriň zaýalanmagy

(1) Zäherli himikatlary, dökünleri, ösümlikleriň ösüşini çaltlandyryjylar we beýleki howply himiki ýa-da biologik maddalary ulanmagyň düzgünleriniň bozulmagy netijesinde zyýanly hojalyk önümleri ýa-da başga hili işler arkaly topragyň zäherlenendigi, hapalanandygy ýa-da başga hili zaýalanandygy üçin, olar saklanylanda, peýdalanylanda we daşalanda töwerekdäki tebigy gurşawa ýa-da oba hojalygyna zyýan ýetirilendigi üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Seresapsyzlyk sebäpli adamyň saglygyna zyýan ýetiren, şonuň ýaly-da ekologik taýdan howply zolakda ýa-da adatdan daşary ekologik ýagdaýly zolakda şonuň ýaly hereketleriň amala aşyrylandygy üçin,

üç ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek bilen, zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigirmi başisinden yetmiş başisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da üç ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Şu maddanyň birinji ýa-da ikinji böleklerinde göz önünde tutulan, seresapsyzlyk zerarly adamyň ölmegine getiren hereket üçin,

iki ýyldan baş ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

317¹-nji madda. Ýerleri özbaşdak eýelemek

Daňhan birleşikleriniň we beýleki jemgyýetçilik birleşikleriniň, şeýle hem döwlet kärhanalarynyň, edaralarynyň, guramalarynyň peýdalanmagyndaky ýerleriň özbaşdak eýelenmegi, sürülmegi we ekilmegi üçin,

hasyly muzdsuz almak bilen, zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigirmisinden ellisine çenli bolan möçberde jerime salynýar ýa-da üç ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

318-nji madda. Suwdaky haýwanlaryň we ösümlikleriň bikanun alynmagy

(1) Balyklaryň, deňiz wagşy haýwanlarynyň we beýleki suw haýwanlarynyň ýa-da senetçilik deňiz ösümlükleriniň bellenilen düzgünleri

bozmak arkaly alnandygy üçin, eger bu etmişler deslapdan dilleşmek boýunça adamlaryň topary tarapyndan ýa-da gulluk ýagdaýyndan peýdalanmak arkaly amala aşyrylan, şonuň ýaly-da uly möçberlerde zyýan ýetirilmegine getiren bolsa,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň on başisinden otuzysyna çenli möçberde jerime salynýar ýa-da iki ýyla çenli möhlete düzediş işlerinde işletmek ýa-da bir ýyla çenli möhlete azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(2) Işbil (tohum) taşlanylýan ýerlerde ýa-da şoňa tarap köpçülikleýin göçülýän ýollarda ýa-da özi ýöreyän ulag ýüzüş serişdelerini, partlaýjy, himiki maddalary, elektrik toguny ýa-da köpçülikleýin gyrşyň beýleki usullaryny ulanmak bilen amala aşyrylan şonuň ýaly hereket üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli möçberde jerime salynýar ýa-da iki ýyla çenli möhlete düzediş işlerinde işletmek ýa-da iki ýyla çenli möhlete azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(3) Deslapdan dilleşmek boýunça adamlaryň topary tarapyndan ýa-da gulluk ýagdaýyndan peýdalanmak arkaly şu maddanyň ikinji böleginde göz önünde tutulan hereketleriň amala aşyrylandygy, şonuň ýaly-da uly möçberlerde zyýan ýetirilendigi üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi başisinden ýetmiş başisine çenli möçberde jerime salynýar ýa-da iki ýyla çenli möhlete düzediş işlerinde işletmek ýa-da üç ýyla çenli möhlete azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(2013-nji ýylyň 9-njy noýabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2013 ý., № 4, 77-nji madda)

319-njy madda. Ýerasty baýlyklaryny gorap saklamagyň we peýdalanmagyň düzgünleriniň bozulmagy

Gazylyp alynýan peýdaly baýlyklar bilen baglanyşygy bolmadyk magdan çykaryjy kärhanalar ýa-da ýerasty desgalaryň taslamalary düzülende, ýerleşdirilende, gurlanda, ulanyşa girizilende we ulanylanda ýerasty baýlyklary gorap saklamagyň we peýdalanmagyň düzgünleriniň bozulandygy, şonuň ýaly-da gazylyp alynýan peýdaly baýlyklaryň ýatýan meýdanlarynda özbaşdak jaý gurandygy üçin, eger bu hereketler ep-ýesli zyýan ýetiren bolsa,

bäş ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan otuzysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

320-nji madda. Balyk gorlaryny goramagyň düzgünleriniň bozulmagy

Balyk gorlaryny goramagyň düzgünlerini bozmak bilen, köprüleriň, bentleriň gurlandygy, partladyş we beýleki işleriň amala aşyrylandygy üçin, şonuň ýaly-da gatlalaryň we sorduryjy enjamlaryň ulanylandygy üçin, eger bu hereketler balyklaryň ýa-da beýleki suw haýwanlarynyň köpçülikleýin gyrylmagyna, ot-íým gorlarynyň ep-esli mukdarda ýok edilmegine ýa-da başga hilí agyr netijelere getiren bolsa,

bäş ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi bäsinden ýetmiş bäsisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

321 madda. Bikanun aw

Aw awlamagyň bellenilen düzgünlerini bozmak bilen haýwanlary we guşlary awlamagy amala aşyrandygy üçin, eger bu etmiş:

a) uly zyýan ýetirmek bilen;

b) ýabany haýwanlary we guşlary mehaniki ulag serişdelerini, partlaýjy maddalary, gazlary we köpçülikleýin gyrmagyň beýleki usullaryny ulanmak bilen;

ç) goraghananyň çäklerinde;

d) awlanylmagy bütinleý gadagan edilen ýabany haýwanlar we guşlar babatda;

e) gulluk ýagdaýyndan peýdalanmak bilen;

ä) deslapdan dilleşmek boýunça adamlaryň toparý tarapyndan edilen bolsa,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi bäsinden ýetmiş bäsisine çenli möçberde jerime salynýar ýa-da iki ýyla çenli möhlete düzediş işlerinde işletmek ýa-da iki ýyla çenli möhlete azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

Bellik

Şu maddada görkezilen bikanun aw awlamagyň netijesinde ýetirilen uly zyýan diýlip haýwanlaryň we guşlaryň bellenilen nyrh boýunça hasaplanyp çykarylan bahasynyň zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimisinden geçýän möçberi hasap edilýär.»

(2013-nji ýylyň 9-njy noýabryndaky, 2014-nji ýylyň 1-nji martyndaky we 2014-nji ýylyň 8-nji noýabryndaky Türkmenistanyň Kanunynyň redaksiýasynda – Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2013 ý., № 4, 77-nji madda, 2014 ý., №14,44-nji madda; 2014 ý., № ,)

322-nji madda. Agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň bikanun çapylmagy

(1) Birinji topara degişli tokaýlarda ýa-da ähli toparlara degişli tokaýlaryň aýratyn goralýan ýerlerinde, şeýle hem döwlet tokaý gaznasyna ýa-da çapylmagy gadagan edilen gazna girmeyän agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň bikanun çapylandygy, şonuň ýaly-da agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň ösüşini bes etmegine çenli zaýalanandygy üçin, eger bu hereketler ep-esli zyýan ýetiren bolsa,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň onusyndan ýigrimisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

(2) Ähli toparlara degişli, şeýle hem döwlet tokaý gaznasyna girmeyän agaçlaryň we gyrymsy agaçlaryň bikanun çapylandygy, şonuň ýaly-da olaryň ösüşini bes etmegine çenli zaýalanandygy üçin, eger şonuň ýaly hereketler:

a) gaýtadan;

b) öz gulluk ýagdaýyny peýdalanan adam tarapyndan;

ç) uly möçberde amala aşyrylan bolsa,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi bäsinden ellisine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

Bellik.

Zähmete hak tölemegiň Türkmenistanyň kanunçylygynda bellenilen, jenaýat amala aşyrylan pursadyndaky ortaça aýlyk möçberinden ýitginiň bellenilen nyrh boýunça hasaplanyp çykarylanyň bäs essesinden geçýän möçberi şu maddada ep-esli möçber, onuň ýigrimi bäs essesi bolsa, uly möçber diýlip ykrar edilýär.

323-nji madda. Tokaý toplumlarynyň ýok edilmegi ýa-da zaýalanmagy

(1) Tokaý toplumlaryny ýa-da tebigatyň beýleki desgalaryny otlamak arkaly ýa-da umumy howpy bolan başga bir usul bilen bilkastlaýyn ýok edendigi ýa-da zaýalandygy üçin,

iki ýyldan baş ýyla çenli azatlykdan mahrum etmek jezasy berilýär.

(2) Oda ýa-da ýokary derejede howply bolan beýleki çeşmelere seresapsyz çemeleşilmegi netijesinde tokaý toplumlarynyň ýok edilendigi ýa-da zaýalandygy üçin,

zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimi bäsinden yetmiş bäsine çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.

**324-nji madda. Aýratyn goralýan tebigy ýerleriň we tebigat
desgalarynyň düzgünleriniň bozulmagy**

Goraghanalaryň, zakaznikleriň, milli seýilgähleriň, tebigat ýadygärlikleriniň we döwlet tarapyndan aýratyn goralyp saklanylýan beýleki tebigy ýerleriň düzgüniniň ep-esli zyýan çekilmegine getiren bozulmasy üçin,

bäş ýyla çenli belli bir wezipede işlemek ýa-da belli bir iş bilen meşgullanmak hukugyndan mahrum etmek ýa-da zähmete hak tölemegiň ortaça aýlyk möçberiniň ýigrimisinden kyrkysyna çenli bolan möçberde jerime salmak ýa-da iki ýyla çenli düzediş işlerinde işletmek jezasy berilýär.